EBUBEKİR CÂBİR EL-CEZÂİRÎ

En Kolay TEFSİR

mektup

اَعُوذُبِاللّٰه مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمْ

أيسر التفاسير

Ebubekir Câbir el-Cezâirî
Mescid-i Nebevî-i Şerif Vâizi

EN KOLAY TEFSİR
(EYSERU'T-TEFÂSİR)

Mektup Yayınları: 39

Yayına hazırlayan
RECEP ÖZKAN,
EMİNE ÖZKAN ŞENLİKOĞLU

Arapça adı
EYSERU'T-TEFÂSİR

Yayın Danışmanı
ZİYA ERYILMAZ

Türkçe Kontrol
KAMİL DORUK

Tashih
FİKRİ CUMHUR

Dizgi-Mizampaj
MET & FAN

Baskı
ÖZENER MATBAASI
Tel: 612 50 70

Cilt
SEZGİN NEŞRİYAT
Tel: 517 79 88

Mektup Yayınları

Yavuzselim Caddesi No: 19 34240 - Fatih-İSTANBUL
Tel: 525 27 06 - 521 83 10 - Fax: 534 18 71

Tercüme Kurulu

Ziya ERYILMAZ
Salih UÇAN
Vahdettin İNCE
Ahmet ÖZDEMİR
Ali KELEŞ
Ahmet VAROL

2. CİLT

ÇEVİRİ: İkinci Cilt

Ahmet ÖZDEMİR
Salih UÇAN
Ahmet VAROL
Vahdettin İNCE
Ali KELEŞ

أَمْ حَسِبْتُمْ
أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ
وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِن قَبْلِ
أَن تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ
إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ
انقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ
اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ
أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُّؤَجَّلًا وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ
الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا
وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٥﴾

142- Yoksa siz, Allah, içinizden cihâd edenleri sınayıp bilmeden, sabredenleri sınayıp bilmeden cennete gireceğinizi mi san-dınız?

143- Andolsun ki, siz ölümle karşılaşmadan önce onu arzuluyordunuz. İşte onu gördünüz, ama bakıp duruyorsunuz.

144- Muhammed, sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veyâ öldürülürse siz ökçelerinizin üzerinde geriye mi döneceksiniz? Kim ökçesi üzerinde geriye dönerse, Allah'a hiç bir ziyan veremez. Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır.

145- Allah'ın izni olmadan hiçbir kişi ölemez. (Ölüm), belirli bir süreye göre yazılmıştır. Kim dünyâ sevâbını (menfaatini) isterse, kendisine ondan veririz; kim âhiret sevâbını isterse, kendisine ondan veririz, şükredenleri mükâfâtlandıracağız.

SÖZLÜK

أَمْ حَسِبْتُمْ — Zannediyor musunuz? Böyle zannetmemelisiniz.

وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ — Allah imtihan etmeden. Cihad eden kim, etmeyen kim diye, işin aslını denemeden.(1)

خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ — Ondan önce geçti. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Görevlerini tebliğ ettiler ve öldüler.(2)

اَفَاِنْ مَاتَ أَوْقُتِلَ — Ölse veya öldürülse. "Peygamber öldü" söylentisi yayılınca, "Hadi gelin kavmimizin dinine dönelim" diyenleri Allah-u Teâlâ ayıplıyor.

اَنْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ — Gerisin gerisi döndünüz. İslâm'dan kâfirliğe mi döneceksiniz? Bağlılığınız şahıslara mı yoksa Allah'a mı?

كِتَابًا مُؤَجَّلًا — Belirlenmiş, yazılmış. Allah Teala, kulların ecellerini belli bir süreyle kayıtlı olarak takdir etmiştir. Ne bir an önce olur, ne de bir an sonra.

ثَوَابَ الدُّنْيَا — Dünya sevabı. Hem niyete, hem de davranışa, ikisine birlikte verilen karşılığa sevab denir. Dünyanın sevabı, rızık, ahiretinki ise Cennettir.

اَلشَّاكِرِينَ — Şükredenler. İslâm'da sebat edenler. Sebatları Allah'a şükür sayılmıştır. Onları ödüllendireceği şey, kalıcı nimetlere sahip Cennettir. Öldükten sonra alacaklardır.

---

(1) Allah, onları da bunları da ilmi ile önceden biliyordu. Buradaki bilme şudur: Ben, kimin cihad edeceğini, kimin etmeyeceğini size de göstereyim de açık seçik bilesiniz, demektir. Cezalandırma, insanların açıkça gördüğüne göre olur da ondan.

(2) Rasûlüllah (s.a.v.) Pazartesi günü, hicret ederek Medine'ye girdiği saatte, yani kaba kuşluk vakti vefat etti. Salı'yı Çarşamba'ya bağlayan gecenin akşamında defnedildi. Enes anlatır: Rasûlüllah (s.a.v.) Medine'ye girdiği gün Medine'nin her tarafını aydınlatmıştı. Vefat ettiği günde her tarafını kararttı. Kalplerimiz bizi ayıplayana, yetti artık deyinceye kadar Rasûlüllah'ı (s.a.v.) defnetmek için elimizi kımıldatmadık.

AÇIKLAMA

Âyetler, Uhud Savaşı'nı anlatmaya devam ediyor. Allah-u Teâlâ, kendilerini temizleyecek, iman dâvasında doğru ve yalancı olanlarını ortaya çıkaracak cihadla ve çeşitli sıkıntılarla denenmeksizin, sadece îmanları sayesinde cennete gireceklerini sandıkları için mü'minleri ayıpladı. Bu, aynı zamanda sabırlı insanlarla dinden dönen sabırsızları da ortaya çıkaracaktı. "Yoksa siz, Allah, içinizden cihad edenleri sınayıp bilmeden, sabredenleri sınayıp bilmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?" Sonra Allah-u Teâlâ, Bedir Savaşı'nda bulunmayanların, Bedir'e katılanların elde ettiği ecri ve ganîmeti elde edebilmek için, Bedir'de bulunup ölmeyi dilediklerini hatırlatarak, sabırlarının azlığını ve hezîmetlerini kınadı. Bedir'e katılmayanlar, günlerden bir gün kendilerine bir savaş nâsip edilirse, güzelce çarpışacaklardı. Allah-u Teâlâ, Uhud Savaşı'nda onlara bu fırsatı verince, korktular, sabretmediler ve bozulup kaçtılar. "Andolsun ki, siz ölümle karşılaşmadan önce, onu arzuluyordunuz. İşte onu gördünüz ama bakıp duruyorsunuz."(1) O halde niye bozuldunuz ve kendinize vaadettiğiniz şeyi niye yerine getirmediniz? 142 ve 143. âyetlerin kapsamı budur.

144. ayet, Allah Rasulü'nün ashabını şiddetle kınamaktadır. Savaş kızışıp, onları geriden koruyan okçuların arka tarafı boşaltması sonucu mü'minler öldürülmeye başlanınca ve İbn Kami'e –Allah belasını versin– Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yüzüne bir taşla vurup yararak azı dişini kırıp, "Muhammed'i öldürdüm!" diye bağırınca müslümanlar dağılıp bozguna uğradılar. Aralarından birisi: "Allah Rasûlü ölmüşken niye savaşıyoruz?" dedi. Münafıklardan bazısı da: "İbn Übeyy'e haber yollayalım. Gelsin bize Ebu Süfyan'dan eman alsın. Babalarımızın dinine dönelim!" dedi. "Muhammed sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir..."(2) O da diğer peygamberler

---

(1) Onlardan sözünü tutup şehid oluncaya kadar savaşanlar da vardı. Enes b. Malik'in amcası Enes b. Nadr gibi. İbn Nadr, müslümanların dağıldığını görünce: "Allah'ım, şunların yaptıklarından sana sığınırım!" dedi. Sonra: "Cennetin kokusunu alıyorum!" diyerek savaşa tutuştu. Şehid olunca, üzerinde 80'den fazla darbe izi sayıldı.

(2) Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) ruhu alınınca, Ömer kalkıp: "Peygamber ölmemiştir. Ve çeşitli kavimlerin elini ayağını kesinceye kadar da ölmeyecektir!" diye bağırmaya başladı. Ebûbekir gelip Rasûlüllah'ın (s.a.v.) yanına girdi. Örtüyü açtı, gözlerinin arasından (alnından) öptü. Sonra çıktı ve Ömer'in dediğini duydu. Minbere çıkıp: "Kim, Muhammed'e tapıyordu ise, Muhammed ölmüştür; kim de Allah'a tapıyordu ise Allah diridir, ölmez!" dedi. "Muhammed sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir." ayetini okudu. Ömer'in de aklı başına geldi ve peygamberinin öldüğünü kabul edip, ağladı.

gibi bir peygamberdir. Ondan önceki peygamberler ölmüştür. Öyleyse niye onun ölümünden dehşete kapılıyorsunuz? Bu kesin, gerçeği açıkladıktan sonra, savaşta, "Muhammed öldürüldüüü!..." diyen şeytanın bağırtısını duyup Medine'ye doğru firar eden o kimseleri şiddetle ayıpladı. Bu kaçanlardan, dinden çıktığını açıkça îlan edenler vardı. Onlar münafıklardı. "Şimdi o, ölür veya öldürülürse siz ökçelerinizin üzerinde geriye mi döneceksiniz? Kim ökçesinin üzerinde geriye dönerse Allah'a hiçbir zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır." Bozguna uğrayan mürtedlerin ve münafıkların dinden çıkışlarını reddederek ayıpladı ve onlara dinden çıkanın veya çıkacak olanın, kendisine hiçbir zarar vermeyeceğini bildirdi. Çünkü Allah, onların imanına ve yardımına muhtaç değildir. İmanda, Rablerine ve Peygamberlerine (s.a.v.) itaatta sebat edenleri, Dünyada ve Âhirette en büyük ecirlerle ve en güzel sevaplarla ödüllendireceğini de haber verdi.

145. ayete gelelim. İki gerçeği ihtiva eder: Birincisi, insanın ölümü, yaratanı ve sahibi olan Allah'ın iznine bağlıdır. Hiç kimse Allah'ın haberi olmadan ölmez. Ölüm meleği, Allah izin vermeden bir insanın ruhunu alamaz. Bir diğer husus ise şudur: Her insanın, günü ve saati bir yana ölüm anına kadar vefat tarihi bellidir. Bu, özel bir Kitab'ta(1) mevcuttur. Hiçbir halde, bir insanın ecelinin bir an önce veya bir an sonra olması mümkün değildir. Bu, bilinmesi gereken bir gerçektir. Delili: "Allah'ın izni olmadan hiçbir kişi ölemez. Ölüm, belirli bir süreye göre yazılmıştır." âyetidir.

İkinci gerçek de şudur: Allah adına savaşan kimse, eğer savaşına karşılık sadece dünya sevabı olan rızkı istiyorsa, Allah (c.c) ona takdir ettiği dünyalığı verecektir; ama ona ahiret nimetlerinden olan cennetten bir şey yoktur. Mü'min Allah rızasına ulaşmak için Dünya ve Ahiret nimetlerini istiyorsa Yüce Allah ona bu nimetleri verecektir. Çünkü Allah'ın razı olduğu tavır, hem dünya hem de Ahiret için çalışmaktır. Ayrıca Allah-u Teâlâ, şükredenleri hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı, hiçbir insanın gönlünden geçirmediği şeylerle ödüllendirecektir. Allah'ın (c.c) şu sözü bu gerçeği belirtir: "Kim dünya sevabını isterse, kendisine ondan veririz, kim Âhiret sevabını isterse, ona da ondan veririz. Şükredenleri mükâfatlandıracağız."

SONUÇ

1- Dini yükümlülüklerle kullarını denemek, Allah'ın bir kanunudur.

(1) Buradaki özel kitaptan maksat, Levh-i Mahfuz'dur. O kitapta Allah-u Teâlâ olacak olan herşeyi yazmıştır.

2- Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliği, seçkin insanlığı ve her mü'min gibi öleceği açıklanmıştır.(1)

3- Cihad ve savaşa dalmak, kulun ecelini öne almaz. Cihaddan kaçmak da geciktirmez.

4- Amellerin sevabı, yapanların niyetine ve amaçlarının güzelliğine göredir.

5- Îmanda, Allah'a ve Rasûlü'ne emirlerinde, yasaklarında itaat etmekte sebatkâr ve dirençli olmak gereklidir.

وَكَأَيِّن مِّن نَّبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ
رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ
قَوْلَهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا
وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٧﴾ فَآتَاهُمُ اللَّهُ
ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٨﴾

146- Nice peygamberler var ki, birçok salih kimselerle birlikte düşmana karşı çarpıştılar; Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zayıflık göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.

147- Sadece şöyle diyorlardı: "Rabbimiz bizim günahlarımızı ve işimizde taşkınlığımızı bağışla, ayaklarımızı yolunda sağ-

(1) Denilse ki, Peygamber Efendimiz: "Ölülerinizin defnedilmesinden acele edin, geciktirmeyin." buyurduğu halde kendisinin defnedilmesi niçin iki gün gecikti?

Cevap: İki önemli nedenden dolayı gecikmiştir. Birincisi, Peygamber Efendimizin nereye defnedileceği konusu açıklık kazanmamıştı. İkincisi ise, Peygamber Efendimizden sonra halifeliğe kimin geleceği henüz belli olmamıştı.

lam tut, kâfir topluma karşı bize yardım eyle!

148- Allah da onlara hem dünya karşılığını, hem de ahiret karşılığının en güzelini verdi. Çünkü Allah güzel davrananları sever.

SÖZLÜK

وَكَأَيِّن مِن نَّبِيٍّ Peygamberlerden çoğu.

رِبِّيُّونَ Rabbâniler. Kendini Allah'a vermişler. Âlimler, salihler, muttâkiler, âbidler.

فَمَا وَهَنُوا لِمَآ أَصَابَهُمْ Kendilerine gelen musibetlerden dolayı gevşemediler. Öldürülüp yaralanmaktan dolayı savaştan kaçıp, bozulmadılar.

وَمَا اسْتَكَانُوا Boyun eğmediler, alçalmadılar. Düşmanlarına teslim olmadılar.

الإِسْرَافُ İsraf. Orada durulması gereken hudutlara sahip işlerde haddi aşmak. Haram olan herşey.

فَآتَاهُمُ اللّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا Allah onlara Dünya sevabını vermiştir. Zafer ve ganimetlerden bahşetmiştir.

اَلْمُحْسِنِينَ Muhsinler. Niyetlerini güzelleştirerek, amellerini Allah'a tahsis eden ve amellerini güzelleştirerek nitelik, nicelik ve vakit konularında açıklandığı şekle uygun halde yerine getirenler.

AÇIKLAMA

Âyetler, Uhud Savaşı'nda olanlardan söz etmeye devam ediyor. Burada da Allah-u Teâlâ, mü'minlere önceki âyetlerdeki azarlamasını tamamlayıcı bir konuyu zikrediyor. Mü'minler sabırsızlık gösterdikleri, bozuldukları ve peygamberlerini savaşın ortasında tek başına bıraktıkları için azarlanmışlardı. Sonunda Peygamberin: "Bana doğru gelin ey Allah'ın kulları, bana doğru ey Allah'ın kulları!" diye seslenmesi üzerine bazı kimseler yanına dönmüştü. Allah–u Teâlâ, mü'minlere ders ve ibret olan şeyi haber vererek: "Nice peygamber var ki..." buyurdu. Geçmiş peygamberlerden nice peygamber vardır ki, beraberlerinde âlimlerden, muttakilerden ve sâlihlerden oluşmuş bir çok kimseler çarpıştı. Ama yılmadılar, gevşemediler ve ey mü'minler, bazılarınızın yapmaya niyetlendiği gibi düşmanlarına boyun eğmediler, alçalmadılar. Öldürülme ve yaralanma acılarına katlanarak peygamberleriyle birlikte savaşmaya

devam ettiler. Allah da bunu kendilerine sevdirdi. Çünkü o, güzel davrananları sever.

"Nice peygamber var ki, kendileriyle beraber bir çok salih kimseler çarpıştılar da Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zayıflık göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever." 146. âyet bundan sözeder.

147. âyette ise Allah-u Teâlâ, bu salih kimselerin Allah yolunda savaş sırasındaki durumlarını bildirdi: "Sadece şöyle diyorlardı: Rabbimiz, bizim günahlarımızı ve işimizde taşkınlığımızı bağışla, ayaklarımızı yolunda sağlam tut, kâfir topluma karşı bize yardım eyle!"(1) Bu, şunu gerektiriyor: Sanki Allah-u Teâlâ, mü'minlere şöyle diyor: Niye siz de o salih kimseler gibi olup, onların söylediği güzel sözü söylemiyorsunuz? Bu dua, küçük ve büyük günahların bağışlanmasını dileyerek Cenab-ı Hakk'a boyun bükmektir. Sözkonusu günahlar, çoğunlukla, hezîmetlere ve tepetaklak olmaya sebep olur. O kendini Allah'a vermiş insanlar, şundan başka bir söz söylemediler: "Rabbimiz, günahlarımızı ve işimizde taşkınlığımızı bağışla, ayaklarımızı yolunda sağlam tut ve kâfir topluma karşı bize yardım eyle!" Allah'tan günahlarının bağışlanmasını, kayba ve hezîmete uğramamak için ayaklarını savaş alanında sağlam tutmasını ve hem Allah'ın hem de kendilerinin düşmanı olan kâfirler toplumuna karşı yardım etmesini istediler. Allah da dileklerini kabul edip istediklerini verdi: Dünya sevâbı olan yardım ve dirençle, Ahiret sevabının en güzeli olan, üzerlerine yağdırdığı rızası. Muttakilerin ve iyilerin yurdu olan Cennettedirler. Artık: "Allah da muttakilere hem Dünya karşılığını, hem de Âhiret karşılığının en güzelini verdi. Allah güzel davrananları sever."

SONUÇ

1- Salihlerin imânını, cihadını, sabrını ve güzel sözlerini örnek almaya özendirme vardır.

2- Sabır ve güzel davranış fazîlettir. Çünkü Allah sabredenleri ve güzel davrananları sever.

3- Ah vah edip, pişman olarak, şöyle böyle olsaydı, gibi temenniler ye-

(1) Müslim rivâyet eder. Ebu Musa el-Eş'ari (r.a) anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.v.) şu dua ile dua ederdi: "Allah'ım, hatâmı, cehâletimi ve işimde taşkınlığımı ve benden (sadece) senin bildiklerini (kusur, suç v.s) bağışla!" Bu ona ait büyük bir tevâzu duasıdır.

rine, belâ ve sıkıntı anında zikir ve dua ile birlikte gerekeni yapmak faziletir.(1) Ah vah'tan daha kötüsü ise, hoşlanmayıp, sıkılıp ağlayarak bağırıp çağırmaktır.

4- Allah'ın cömertliği, sabırlı ve güzel davranan kullarının duâsını kabulde ortaya çıkmıştır.

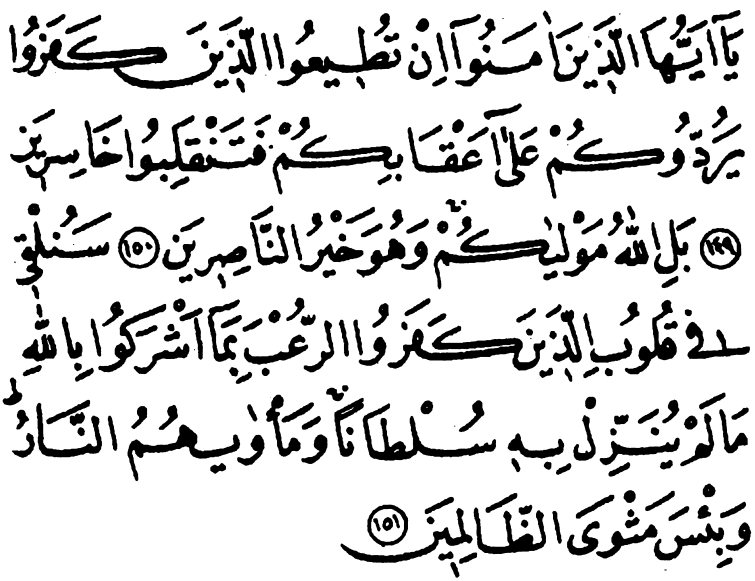

149- Ey iman edenler, eğer inkâr edenlere itâat ederseniz, sizi arkanıza; kâfirliğe çevirirler. O zaman büsbütün kaybedersiniz.

150- Hayır, Mevlânız Allah'tır (O'na itaat edin). O, yardımcıların en iyisidir.

151. Allah'ın kendilerine hiçbir güç (haklarında hiçbir delil) indirmediği şeyleri Allah'a ortak koştuklarından dolayı, inkâr edenlerin kalblerine korku salacağız. Gidecekleri yer de cehennemdir. Zâlimlerin varacağı yer ne kötüdür.

(1) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sıkıldığında namaza durması bunu gösterir. Çünkü namaz, en büyük zikirdir.

SÖZLÜK

إِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا — Eğer kâfirlere itâat ederseniz. Kâfirlere itâattan maksat, sözlerine kanıp, telkinlerine göre hareket etmektir.

يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ — Sizi gerisin geri döndürürler. İmândan sonra kâfirliğe döndürürler.

خَاسِرِينَ — Kaybedenler. Dünyada her türlü hayrı, kıyâmet günü de kendinizi ve âilenizi kaybedersiniz.

بَلِ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ — Bilakis dostunuz ve mevlânız Allah'tır. O, uyulacakların en hayırlısı ve uyulmaya en lâyık olandır.

اَلرُّعْبَ — Korku. Hezîmet ve hoşlanılmayan bir şeyin beklentisinden kaynaklanan şiddetli korku.

مَأْوَاهُمْ — Sığınacakları, konaklayacakları yer.

مَثْوَى — İkâmet yeri.

اَلظَّالِمِينَ — Zâlimler. Buradaki zâlimlerden maksat, Allah'tan başkasına itaat eden, O'ndan gayrisine kulluk yapan müşriklerdir.(1)

AÇIKLAMA

Âyetler, Uhud Savaşını anlatmaya devam ediyor. Rivâyet edilir ki, bir münâfık, mü'minlerin Uhud'da hezimete uğradığını görünce, mü'minlere: "Dininize ve kardeşlerinize dönün artık. Muhammed peygamber olsaydı, sonuna kadar öldürülmezdi." dedi. Böylesine zor bir anda, böyle öneriler getirmek onun (münafığın) işidir. Mü'minlere yönelik ilâhi sesleniş bu önerileri açığa çıkarıvermiştir. Allah, mü'minleri kâfirlere uymaktan sakındırıyor: "Ey îman edenler, eğer inkâr edenlere uyarsanız, sizi arkanıza (kâfirliğe) çevirirler. O zaman büsbütün kaybedersiniz!" Şüphesiz kâfirler, mü'minlere görünüşte nasihat, gerçekte aldatmaca ve kandırmaca olan bazı önerileri dile getirerek, kendilerine uymalarını istemişlerdi. Ne varki, Allah-u Teâlâ buna uymalarını yasakladı. Bu yasak, özel bir durum için inmişse de, müslümanlar hakkında dünya durdukça geçerlidir. Kitab ehli (hıristiyan ve yahudi) ve başkası olsun her türlü emir veya önerilerinde kâfirlere uymak helâl olamaz. Kim onlara uyarsa, onu dininden uzaklaştırıp dinlerine çevirerek tepetaklak ederler. Yâni dünyasını da, âhiretini de –Allah korusun– kaybetmiş olarak göçer gider. 149.

(1) Zâlimler sözü müşrikleri, münafıkları ve yahudileri kapsar.

âyet bunları kapsar.

150. âyet, Allah Teâlâ'ya itâat etme emrini bildirir. Çünkü buna hakkı olan sadece O'dur. Çünkü Rableri, dostları ve mevlâları olup itâat edilmeye lâyık olan yalnızca Allah'tır. "Hayır. Mevlânız Allah'tır." Öyleyse O'na itâat edin, düşmanlarına değil. Şâyet kâfirlere itâat ederek yardım istemek arzusundaysanız, Allah yardım edenlerin en iyisidir. O halde O'na uyarak O'ndan yardım isteyin! O size yardım eder.

151. âyet de şunlardan söz eder: Mü'minler Rablerinin emrini tutup kâfirlere itâat etmeyince, Cenab-ı Hakk onlara, kâfirlerin kalplerine korku(1) salacağını vaadediyor. Yâni onlara korku, kaygı ve ürküntü salınır da savaşıp gâlibiyete imkân bulursunuz. İşte sizin onlardan istediğiniz yardım! Allah kâfirlere niye böyle yaptığını da açıklıyor: Onlar, Allah'a, taptıkları putları ortak koşmuşlardır. Halbuki Allah, o putlara tapılsın diye ne bir delil, ne de bir belge indirmiştir. "Allah'ın, kendilerine haklarında hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koştuklarından dolayı inkâr edenlerin kalplerine korku salacağız." Ve son olarak "gidecekleri yer de cehennemdir." İkâmet yerleri orasıdır. Allah-u Teâlâ, cehennemde ikâmet etmeyi yerdi: "Zâlimlerin varacağı yer ne kötüdür!" Cehennem, zâlimler, (müşrikler) için ne kötü yerdir!

SONUÇ

1- Seçme özgürlüğü olan bir ortamda(2) kâfirlere uymak haram olur.

2- Kâfirlere uymanın haram kılınışındaki sır, -Allah korusun- sonuçta dinden çıkmaya götürmesidir.

3- Kim, Allah'tan başkasından yardım isterse, Allah onu alçaltır.

4- Allah, mü'minlere düşmanlarının kalplerine korku saldıktan sonra yardım edeceğini de vaadetmiştir. Çünkü Ebu Süfyan, Uhud'dan ayrıldıktan

---

(1) Âyet şu olaya değiniyor: Ebû Süfyan, Uhud'dan ayrıldıktan sonra Medine'ye yönelmeyi düşündü. Ancak Allah (c.c) gönlüne bir korku salarak bozguna uğrattı. O da Mekke'ye döndü. Tabii bu, aynı zamanda mü'minler için bir müjdedir. Rablerine ne zaman itâat ile sebat ederlerse düşmanlarının kalbine korku salacaktır. Allah Rasûlü de (s.a.v.) zâten: "Düşmanımın kalbine bir aylık mesafeden korku salınmakla yardım olundum." buyurur.

(2) Zorlanma (tehdit) hâlinde ise, gönlüyle nefret etmek, hem onlardan, hem de yaptıklarından râzı olmayarak içinden kızmak şartıyla, işkenceye dayanamayanın onlara kendinden istediklerini söylemesine veya yapmasına izin verilmiştir.

sonra Medine'de kalan erkekleri de öldürmek için Medine'ye yürümeye niyetlenmişti. Kendi kendini böyle kışkırtmıştı. Sonra Allah gönlüne korku saldı da, Allah-u Teâlâ'nın takdiri ile o meseleden caydı.

5- İddia sahibinin delil getirmediği her iddia batıldır boştur. Delil, ayette "sultan" şeklinde tâbir edilmiştir. Çünkü delil sayesinde gerçek kesinleşir; hak sahibi hakkına delil vasıtasıyla ulaşır.

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ
وَعْدَهُۥٓ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلْتُمْ
وَتَنَٰزَعْتُمْ فِى ٱلْأَمْرِ وَعَصَيْتُم مِّنۢ بَعْدِ
مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَ ۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنْيَا
وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلْءَاخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ
لِيَبْتَلِيَكُمْ ۖ وَلَقَدْ عَفَا عَنكُمْ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ
عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾ إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُۥنَ عَلَىٰٓ
أَحَدٍ وَٱلرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِىٓ أُخْرَىٰكُمْ فَأَثَٰبَكُمْ
غَمًّۢا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا۟ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ
وَلَا مَآ أَصَابَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

152- Kendi izniyle onları öldürdüğünüz sürece Allah size yardım etme vâadini doğruladı, sözünü tuttu. Nihayet siz korktu-

nuz, Allah size sevdiğiniz gâlibiyeti gösterdikten sonra savaş işinde birbirinizle çekiştiniz. Ve isyan ettiniz. Kiminiz dünyâyı istiyordu, kiminiz âhireti istiyordu. Sonra Allah sizi denemek için onlardan geri çevirdi, yenilgiye uğrattı. Buna rağmen sizi bağışladı. Allah, mü'minlere karşı çok lütufkârdır.

153- Peygamber arkanızdan sizi çağırırken siz boyuna düşmandan uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Bundan dolayı Allah, size gam üstüne gam verdi ki, ne elinizden gidene, ne de başınıza gelene üzülmeyesiniz. Allah yaptıklarınızı duymaktadır.

SÖZLÜK

صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُ — Allah size verdiği sözü gerçekleştirmiştir. Peygamber okçulara şöyle demişti: "Yerlerinizde durun. Yerinizde durmazsanız gâlip gelemeyiz."

تَحُسُّونَهُمْ — Onları öldürdüğünüz... Hass, öldürmek demektir. Çünkü kişi öldürdüğü kimsenin hissini, duyusunu yok eder.

بِإِذْنِهِ — İzniyle. Onlarla savaşmanıza izin vermekle ve bu konuda size yardım etmekle.

فَشِلْتُمْ — Gevşediniz. Savaştan yılıp korktunuz.

تَصْعَدُونَ — Savaştan kaçarak yeryüzünde, yol alıyordunuz.

وَلَا تَلْوُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ — Başınızı çevirip hiç kimseye bakmıyordunuz.

وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ — Peygamber, size arkanızdan sesleniyordu: "Bana gelin Allah'ın kulları! Bana dönün Allah'ın kulları, dönün!" diye.

بِغَمٍّ فَأَثَابَكُمْ غَمًّا — İsyânınızı ve firarınızı gam üstüne gamla cezalandıracaktır.

مَا فَاتَكُمْ — Kaybettikleriniz. Gânimetlerden elde edemedikleriniz.

وَلَا مَا أَصَابَكُمْ — Ne de size isâbet edenlerden. Başınıza gelen ölüm, yaralanma, acılar ve azarlanmalardan dolayı üzülmeyesiniz.

AÇIKLAMA

Yine Uhud olayları. Az önce geçtiği üzere Allah, mü'minlere, kâfirlerin bütün öneri ve yönlendirmelerine uymalarını yasaklamıştı. Ve onlara kâfirlerin gönlüne korku salmayı vaadetmişti. O'na hamdolsun ki vaadini gerçekleştirdi. Ebu Süfyan, mü'minleri öldürüp, köklerini kazımak için Medine'ye dön-

meye niyetlenmişti. Allah-u Teâlâ gerek onun, gerekse adamlarının kâlbine bir korku saldı da Medine üzerine yeniden yürümekten vazgeçtiler ve Mekke'ye döndüler. Böylece Allah Rasûlü (s.a.v.) ve mü'minler de, Ebu Süfyan'la ordusuna rastlamadan Hamraulesed'den döndüler.

Bu iki âyette, Allah-u Teâlâ, onlara verdiği nimeti bildiriyor. Çünkü vaâdettiği yardımı yapmıştır. "Şüphesiz Allah'ın, size verdiği sözü doğru çıktı. Hani onları öldürüyordunuz..."(1) Olay şöyle olmuştu: Rasûlüllah (s.a.v.), otuz kişiden oluşan okçuları yerlerine yerleştirip, Abdullah b. Cübeyr'i komutan tayin edince, onlara durum ne olursa olsun yerlerini bırakmamalarını emretti: "Siz, düşmana ok atıp arkamızı koruyarak yerlerinizde kaldığınız sürece biz gâlip geliriz." buyurdu. Gerçekten, savaş başladı ve Allah onlara verdiği sözü tuttu. Müşrikler, herşeyi bırakıp sadece canlarını kurtararak önlerinden kaçtılar. Mü'minler ise, Allah'ın izniyle ve desteğiyle onları öldürüyorlardı. Okçular, müşriklerin bozguna uğradığını, mü'minlerin ganîmet topladığını görünce: "İnsanlar ganîmet toplarken burada durmamıza gerek yok. Hadi gelin, ganîmet toplamak için savaş alanına inelim." dediler. Komutanları Abdullah b. Cübeyr, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) emrini hatırlattı. Kendilerince yorumlayıp, ganîmet toplamak üzere harp sahasına indiler. Müşrik süvâri birliğini Halid b. Velid komuta ediyordu. Az bir kısmı hâriç okçuların mevzilerini boşalttıklarını görünce, süvârileriyle saldırdı. Mevzilerini işgal edip orada kalanları öldürdü. Müslümanları arkadan ok yağmuruna tuttular. Bundan dolayı müslümanlar arasında bir gürültü, kargaşa koptu. Müşrikler de olayı görüp geri döndüler. Müslümanlar, intikamcı okçular ile öfkeli müşrik savaşçılar arasında kalmakla, bir felâket yaşadılar. Mü'minlerden yetmiş kişi öldü. Aralarında Rasûlüllah'ın (s.a.v.) amcası Hz. Hamza da vardı. Allah Rasûlü (s.a.v.) yüzünden yaralandı, azı dişi kırıldı. Şeytan; "Muhammed öldürüldü" diye bağırdı. Az bir bölümü hariç mü'minler harp meydanından kaçtı. Bu konuda Allah: "Nihayet siz bozulup korktunuz da savaş işinde birbirinizle çekiştiniz..." diyerek, okçuların, komutanları Abdullah b. Cübeyr'le tartışmalarına değiniyor. Abdullah, mevzilerini terketmemelerini söyleyip Allah Rasûlü'nün emrini hatırlatmıştı. Yanlış anladığını söyleyerek tartışmışlar, emre aykırı hareket ederek inmişlerdi. Tabii bu, kardeşlerinin gâlip geldiğini, düşmanları-

(1) Âyette, başlarına gelenlere dâir bir teselli vardır ve Allah'ın yardımının devam edeceğini göstermektedir.

nınsa hezimete uğradığını[1] gördükten sonra idi. Allah'ın şu sözü de bu anlama gelmektedir. Allah-u Teâlâ, savaş alanına ganimet toplamak için dönenleri; "Allah size sevdiğinizi (gâlibiyet) gösterdikten sonra isyan ettiniz. Kiminiz dünyayı istiyordu[2] kiminiz ahireti..." Ahireti isteyenlerse, " Abdullah b. Cübeyr ve onunla beraber oracıkta şehid oluncaya kadar direnendiler... "Sonra Allah denemek için sizi onlardan çevirdi (mağlubiyete uğrattı)." Bu, kendilerini müşriklerin okçularıyla savaşçıları arasında kuşatılmış görünce gözleri korkup savaşı terk ettiklerini haber vermektir. O zaman canlarını kurtarmak için vâdide kaçıyorlardı. İşte bu durum, Allah-u Teâlâ'nın bilgisi dâhilinde ve O'nun takdiriyle ve hikmetinden olmuştur. Allah buna şu sözüyle işaret etti: "... sizi denemek için..." Deneyip samimi mü'mini yalancı münafıktan, sebat edeni korkaktan ayırsın diye. "Bunlara rağmen sizi bağışladı..." Eğer dileseydi, mü'minleri peygamberlerinin emrine karşı gelmekten hesaba çekerdi ve müşrikleri üzerlerine musallat ederdi de hepsini öldürürler, hiç kimseyi bırakmazlardı. Zira onlara karşı tamamen güçlenirler, hakim olurlardı. Ama Allah korudu. "Sizi bağışladı. Allah mü'minlere karşı çok lütufkârdır." sözünün manası, 152. ayetin kapsamı budur.

153. âyet, mü'minlerin kırılıp hezimete uğradıktan sonraki hallerini[3] tasvir ediyor: "Yol alıyordunuz, uzaklaşıyor, kaçıyordunuz..." Savaştan kaçıp

---

(1) Müşrikler savaşın başında hezîmete uğradılar; hatta esir edilmekten korkan kadınlarının, eteklerini toplayarak dağın tepesine kaçtıkları görüldü. Aralarında Ebu Süfyan'ın hanımı Hind de vardı.

(2) Dünyayı istemek, tek başına suç değildir. Ama bunda Rasûlüllah'a (s.a.v.) itaatı terk etmek gibi şeyler de olduğu için isyan ve günah olarak değerlendirilmiştir. Bugün için dünyalık isteyen, helâlinden istiyorsa, isteği bir farzı zedelemiyorsa ve kendisini haram işlemeye götürmüyorsa, günahkâr da olmaz, ayıplanmaz da...

(3) Savaş bitince, Allah Rasûlü (s.a.v.) bazı sahabileriyle Uhud eteklerinde bir kayanın üstüne oturmuştu. Ebu Süfyan gelip bir tepenin üstüne çıktı ve: "Muhammed aranızda mı?" dedi. Rasûlüllah (s.a.v.) ashabına: "Cevap vermeyin!" buyurdu. Sonra: "Ebû Kuhafe'nin oğlu aranızda mı (Ebu Bekir)?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) yine: "Cevap vermeyin!" buyurdu. Sonra: "Ömer aranızda mı?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) yine: "Cevap vermeyin!" buyurdu. Ondan sonra Ebu Süfyan, adamlarına dönüp: "Haberiniz olsun, işte bunlar (sorduklarımın hepsi) öldürülmüştür!" dedi. Hz. Ömer, ona :"Yalan söylüyorsun ey Allah'ın düşmanı! Şüphesiz Allah, seni perişan edeceği kimseleri sağ bıraktı!" dedi. Ebû Süfyan iki defa: "En büyük Hubel de!" dedi. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) emriyle şöyle cevap verdiler: "En büyük Allah!" "Bizim Uz-za'mız var, sizin Uzza'nız yok." deyince de yine Rasûlüllah'ın (s.a.v.) emriyle: "Allah, bizim Mevlâmızdır, sizinse Mevlânız yok!" dediler.

vâdilerde yol alarak firar ettiğiniz zamanki günahınızı bağışladı. Halbuki peygamber arkanızdan: "Bana gelin Allah'ın kulları, dönün." diye çağırıyordu. Siz ise, hiç kimseye dönüp bakmadan kaçıyordunuz. "Bundan dolayı Allah size gam üstüne gam verdi..." Suçunuzu gam'la cezalandırdı. Gam, gönül daralmasından olan iç yanması ve zor durumda kalmak demektir. İlk gam çektiren şey, zafer ve ganimetin kaybedilmesi; ikincisi ise, öldürülme ve yaralanmadır. Özellikle peygamberlerinin yaralanması ve öldü söylentisinin kulaktan kulağa yayılması idi. "Ne elinizden gidene, ne de başınıza gelene üzülmeyesiniz diye..." "Rasûlüllah (s.a.v.) öldü." Haberi demek olan ikinci gammı, kaçırdığınız zafere, ganîmete ve öldürülüp yaralanmanıza üzülmeyesiniz diye çektiniz. İkinci gam, gamlandığınız zaferi ve ganimeti kaçırmaya dair ilk gammı unutturdu. "Allah yaptıklarınızdan haberdardır." Allah-u Teâlâ, yaptıkları isyanı, tartışmayı, firarı, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) harp meydanında tek başına bırakıp terk etmeyi, hezimete uğramalarını ve hüzünlendiklerini duymakta olduğunu, tanıyıp bildiğini; iyi davranana iyi davranışıyla, kötü davranana ise kötü davranışıyla veya affederek karşılık vereceğini bildiriyor.

SONUÇ

1- Savaş durumunda ehil olan emir ve komutaya karşı çıkmak ve tartışmak, hoşlanılmayan bir durumdur ve yenilgiye sebep olur.(1)

2- Allah'a ve Rasulü'ne isyan ve ümmetin fertleri arasındaki anlaşmazlıklar kötü olaylardır. En hafifi ise yenilgidir. Devlet ve iktidarı yitirme cezasıdır.(2)

3- Kulun başına gelen hiçbir bela yoktur ki, Allah katında ceza ve belâ olarak ondan daha beteri olmasın. Bu sebeple, başımıza daha beter bir belâ gelmedi diye Allah'a hamdetmemiz gerekir.

4- Uhud yenilgisi görünüşte ceza, esasta nîmettir. Şöyle ki: Mü'minler

---

(1) Ayrılığın her türü kötüdür. Savaş alanında olanı ise en kötüsüdür. Bunun için Allah: "Ey inananlar, bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz. / Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin! Yoksa korkuya kapılırsınız, devletiniz gider...(Enfal Suresi, 45-46)

(2) Göstergesi, müslümanların bugünkü ve dünkü halleridir. Dininden yüz çevirerek, hükümlerini ihmal ederek, mezhep taassubu yaparak, bölünmeye ve ayrılığa râzı olarak Allah ve Rasûlü'nden yüz çevirdiler de ,başlarına gelen geldi.

zafer ve hezîmetin ilâhi kânunlara göre olduğunu anlamışlar ve bu acı olaydan sonra sözkonusu kânunlardan ne gâfil olmuş, ne de ihmal etmişlerdir.

5- Büyük bir gerçek açıklanmıştır: Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) bir konuda bir defa isyan etmek, acılara, yaralanmalara, katliama, yenilgilere ve birçok büyük hayrı kaçırmaya sebebiyet veriyor. Öyleyse hayatları boyunca, her emrinde ve yasağında, ağlamadan gülerek, korkmadan güvenle(!) Allah ve Rasûlüne isyan edenlerin durumu nasıl olacaktır?

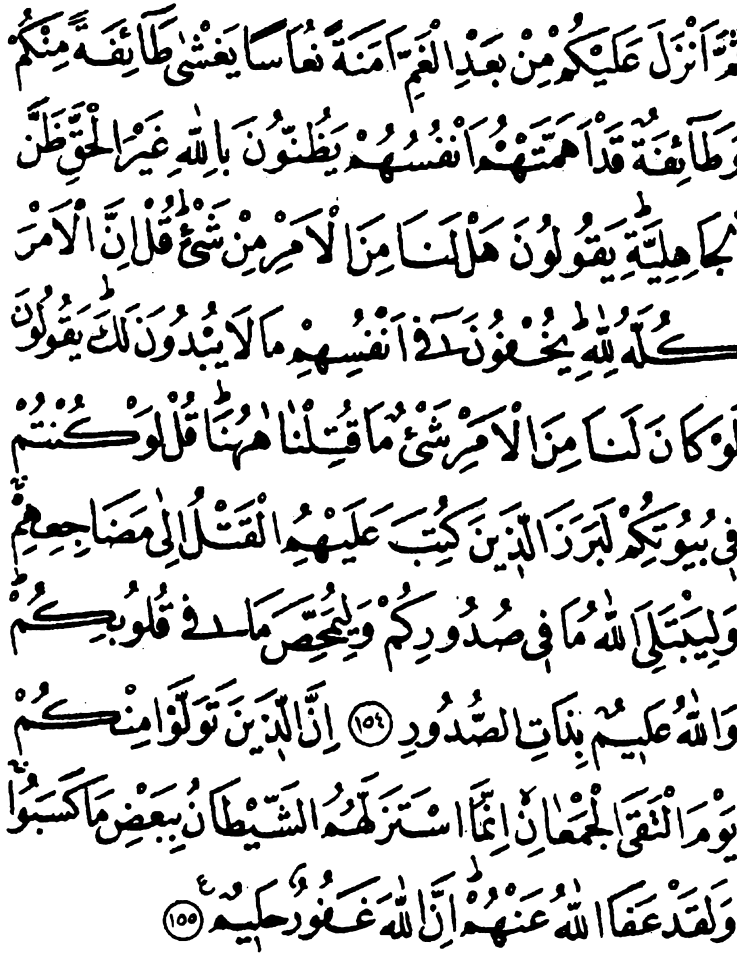
ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَائِفَةً مِّنكُمْ
وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ
الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ الْأَمْرِ مِن شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ
كُلَّهُ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِي أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ
لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَاهُنَا قُل لَّوْ كُنتُمْ
فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ
وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنكُمْ
يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا
وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

154- Sonra o üzüntünün ardından size bir güven ve uyku indirdi ki, bir kısmınızı bürüyordu. Bir takımı da kendi canlarının kaygısına düşmüştü. Allah'a karşı câhiliyye zannı gibi haksız bir zanda bulunuyorlar: "Hani bu işten bize bir şey var mı?" diyorlardı. De ki: "Bütün iş Allah'a âittir." Onlar sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. Diyorlar ki: "Bu işten bize bir fayda olsaydı, burada öldürülmezdik." De ki: "Evlerinizde dahi olsaydınız, yine üzerine öldürülmesi yazılmış olanlar, mutlaka vurulup yatacakları yeri boylardı. Allah göğüslerinizdekini denemek, kalplerinizdekini açığa çıkarmak içindir ki bunları başınıza getirdi. Allah göğüslerin içinde olanı bilir.

155- İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirip gidenleri, yaptıkları bâzı işlerden dolayı şeytan, onları hataya düşürdü. Ama yine de Allah, onları affetti. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır. Halimdir.

SÖZLÜK

أَمَنَةً نُعَاسًا	Güven ve uykudan önceki rahatlık, huzur.
يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ	Sizden bir grubu kuşatan. Rahatlasınlar diye mü'minleri kuşatan, münafıkları kuşatmayan.
أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ	Onların önemsedikleri kendi nefisleridir. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) ve ashabının başına gelenlere önem vermeyerek, üzülmeyerek, canlarını kurtarmaktan başka birşey düşünmüyorlardı.
ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ	Cahiliye düşüncesi. Hz. Peygamber'in öldürüleceği veya ona yardım edilmeyeceği inancına sahip olmaları.
هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ	Bize bu işten bir şey var mı?
مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ	Sana açmadıkları.
لَبَرَزَ الَّذِينَ	Oradaki vurulup düşecekleri yerleri boylamak için açıkça Medine'den çıkarlardı.
كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ	Onların üzerine ölüm yazıldı. Kaderler kitabı olan Levh-i Mahfuz'da yazılmış olanlar.
مَضَاجِعِهِمْ	Uyku ve uzanma yeri. Ölüp serildikleri, düştükleri yer.
لِيَبْتَلِيَ	Denemek için... Allah tarafından bilinen gayb onlarca da görülsün diye.

وَ لِيُمَحِّصَ — Seçme. Bir şeyi bir şeyden çıkarma. İmânı kâfirlikten, nefreti sevgiden çıkarmak gibi.

اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ — Şeytan onları aldattı. Yâni yanlışa, cihaddan kaçma yanlışına düşürdü.

AÇIKLAMA

Âyet, Uhud Gazvesi'nden bahsetmeye devam ediyor. Allah Teâlâ 153. âyette büyük meseleleri bildiriyor.

Birincisi: Allah-u Teâlâ, mü'minlerin daraldığı gamdan sonra, özellikle yakini imana sahip olanlara tam bir güven duygusu vermiştir. Bu sayede korkuları gitmiş, hatta birileri kılıç elinde uyumuş(1), kılıç yere düşünce uyanıp almıştır. "Sonra o üzüntünün ardından Allah size içinizden bir grubu sarıp sarmalayan bir güven duygusu ve uyku indirdi."

İkincisi, Allah şüphe sahipleriyle münafıkları bu güvenden mahrum etmiştir. Korku kalplerini ürpertmeye, gam da içlerini daraltmaya devam ediyordu. Canlarından başka bir şey düşünmüyorlardı. Ölümden nasıl kurtulacaklardı? Bunu önemsiyorlardı: "Bir grup da kendi canının kaygısına düşmüştü..."(2)

Üçüncüsü: Allah içlerinde sakladıklarını açıklıyor: "Allah'a karşı cahiliyye zannı gibi haksız bir zanda bulunuyorlar..." Allah'a yakışmayan haksız zan, müşriklerin şu zannı idi: Müşrikler, İslâm'ın bâtıl, Muhammed'inse (s.a.v.) peygamber olmadığına, mü'minlerin hezimete uğrayıp öleceğine, İslâm'ın ve İslâm'a çağıran kimselerin yok olacağına inanıyorlardı.

Dördüncüsü: Allah-u Teâlâ sırlarını açığa vurmuştur: "Hani bu işten bize bir şey var mı?" diyorlar. Bu lafı, gizlice aralarında söylemişlerdi. Bize bu işten bir şey yok; bize bir şey olsaydı,(3) çıkmazdık, savaşmazdık ve bu olanlar başımıza gelmezdi, anlamında söylemişlerdi. Allah-u Teâlâ, Peygamberine onların sırrını bildirdi ve şöyle buyurdu: "Onlara şöyle cevap ver: İşin tamamı Allah'a aittir." Sonra bir kez daha, gizlediklerinin üzerinden perdeyi kaldırıp sırlarını açığa vurdu: "Sana açamadıklarını içlerinde gizliyorlar." Yâni,

(1) Ebû Talha, Zübeyr ve Enes anlatmıştır: "Bizi bir uyku kapladı ki, birilerimizin elinden kılıcı düşüyordu da, eğilip yerden alıyordu."

(2) Çünkü münafıklar kadere inanmıyorlardı; mutlaka kurtulmak istiyorlardı ve ganîmeti kaçırdıkları için çok üzülüyorlardı. Bütün bunlar endişe ve gammı gerektiren şeylerdir.

(3) Bize bir söz hakkı tanınsaydı da dediğimize itibar edilseydi.

sana açamadıkları kâfirliklerini, nefretlerini, sana ve ashabına düşmanlıklarını içlerinde gizliyorlar.

Beşincisi: münâfıklar gizlice konuşup! "Bize işten bir şey olsaydı, işte burada öldürülmezdik!" dediler. Demek istiyorlardı ki, iş ellerinde olsaydı kendilerinin fikrine uyulsaydı, sözleri geçseydi, müşriklerle savaşmak için çıkmazlardı, –çünkü şirk ve kâfirlik kardeşleriydiler– ve Uhud'da öldürülenlerle beraber öldürülmezlerdi. Böyle yapınca Allah-u Teâlâ, Rasûlü'ne onlara şöyle cevap vermesini emir buyurdu: "De ki: Evlerinizde dahi olsaydınız, yine üzerine öldürülmesi yazılmış olanlar, mutlaka vurulup yatacakları yeri boylardı..." Ve orada düşüp ölürlerdi. Çünkü Allah'ın takdir ettiği şey, her yer ve durumda geçerlidir. Kadere çare yoktur.(1) Allah denesin diye, O'nun takdiri ile Uhud'a mutlaka çıkacaktınız. İçinizde olanı imtihan edecek ve gönüllerinizde olanı ayırdedecekti. Kendinden başka kimsenin bilmediği Rasûlü ve mü'minler de "ğayb" gerçeğini bilip görsün diye görünen âleme çıkarılacaktı. İşte bu, Allah-u Teâlâ'nın gönüllere hâkim olan şeyleri bildiği içindir. "De ki: Evlerinizde dahi olsaydınız, yine üzerine öldürülmesi yazılmış olanlar, mutlaka vurulup yatacakları yeri boylardı. Allah göğüslerinizdekini denemek, kalplerinizdekini açığa çıkarmak içindir ki bunları başınıza getirdi.

154. âyette ise Allah-u Teâlâ, bilinmesi gereken bir gerçeği haber veriyor: Savaş şiddetlenip, sıkıntılar büyüyünce harpten kaçanları, bu suça, şeytan itmiştir. Suçları, bazı günahları sebebiyle(2) savaştan dönmeleridir. Onun için Allah kendilerini affetmiş ve bu suçtan dolayı hesaba çekmemiştir. Çünkü Allah bağışlayandır, Halîm'dir. Dolayısıyla kuluna tevbe edinceye kadar süre tanır. Tevbesini kabul eder ve bağışlar. Halîm olmasaydı, hemen günahın ve suçun başında hesaba çekerdi de hiç kimse tevbe ve kurtuluş imkânı bulamazdı. "İçinizden..." savaştan "yüz çevirip gidenleri..." "iki topluluğun..." mü'minler cemaatiyle, kafirler sürüsünün, Uhud'da "karşılaştığı gün..." onları, bazı yaptıkları sebebiyle günaha şeytan itmişti.(3) Allah onları affetmiştir, he-

(1)Tabii tedbir almak, bizden istenen bir şeydir. Allah: "Ey iman edenler, (uyanık bulunup) korunma tedbirlerini alın!" (Nisa Sûresi, 71) buyuruyor. Ama Allah'ın takdiri olup, tedbir fayda vermezse, ona razı olarak Allah'ın dilediği şeye teslim olmak gerekir. Meydana gelenlere üzülmek, hüzünlenmek ve sinirlenmek yoktur. Allah'ın takdir ettiği en hayırlısıdır.

(2) Bu âyette, bozgunun gizli sebebi açıklanıyor: Rasulullah'ın (s.a) emrine aykırı davranmak.

(3) İstezelle; ayaklarını kaydırmak istedi, anlamına gelirse de, burada "günaha itip düşürdü" anlamınadır. Sin ve ta ise, istedi anlamına taleb için değil, pekiştirmek için gelmiştir.

saba çekmemiştir. Allah, Gafûr'dur, Halîm'dir.

SONUÇ

1- Allah-u Teâlâ, dostlarına gönüllerine indirdiği güven duygusuyla ikramda bulunmuştur.

2- Allah-u Teâlâ, düşmanlarını, aynı yerde oldukları halde, dostlarına ikram ettiği şeyden mahrum etmiştir.

3- Kaza ve kader ilkesi açıklanmıştır. Falan yerde ölecek diye yazgı yazılan kişi, mutlaka orada ölecektir. Yani Allah'ın ilminde öyle ise. Yoksa kaderi bir zorlama şeklinde anlamamalıdır.

4- Allah-u Teâlâ'nın fiilleri, ebediyen yüce hikmetlerden boş değildir. Allah'a teslim olmak, kullarına yaptığı fiillerine rızâ göstermek gerekir.

5- Günah, günahı doğurur. Kötülükten, başka bir kötülük doğar. Bunun için günahtan derhal tevbe etmek gerekir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَقَالُوا۟ لِإِخْوَٰنِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا۟
فِى ٱلْأَرْضِ أَوْ كَانُوا۟ غُزًّى لَّوْ كَانُوا۟ عِندَنَا مَا مَاتُوا۟ وَمَا قُتِلُوا۟
لِيَجْعَلَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِى قُلُوبِهِمْ ۗ وَٱللَّهُ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۗ
وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾ وَلَئِن قُتِلْتُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ
أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾
وَلَئِن مُّتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى ٱللَّهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

156- Ey îman edenler, siz inkar edenler ve yeryüzünde sefere, ya da savaşa çıkan kardeşleri için "Eğer bizim yanımızda olsalardı ölmezlerdi ve vurulmazlardı." diyenler gibi olmayın. Allah, onların bu sözlerini kalblerine onulmaz bir hasret yarası olarak koyacaktır. Yaşatan da, öldüren de Allah'tır. Allah yaptıklarınızı görmektedir.

157- Eğer Allah yolunda öldürülür, ya da ölürseniz, Allah'ın bağışlaması ve rahmeti, onların topladıkları dünyalıklarından çok daha iyidir

158- Ölür veya öldürülürseniz, elbette Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız.

SÖZLÜK

آمَنُوا	İman ettiler. Allah'ı ve Rasûlü'nü, vaad ve tehdit ettikleri konularda tasdik ettiler.
إِخْوَانُهُمْ	Kardeşleri. Soy kardeşliği değil inanç kardeşliği. Burada kasıt, münafıklık kardeşliği.
ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ	Yeryüzünde yürüdüler. Genellikle ticari yolculuğa çıkarak, yol katetmek.
غُزًّى	Gazi kelimesinin çoğulu. Çarpışmak ve benzer savaş işleri için çıkan kimse.
الْحَسْرَةُ	Hasret, özlem. Kaybetmek.

AÇIKLAMA

Bu âyetlerde, Uhud Savaşı olaylarını ve değişik sonuçlarını değerlendiriyor.

156. ayette, Cenab-ı Hakk; Allah'a, Rasûlü'ne ve Allah'ın vaadine, tehdidine inanmakta samimi olan mü'minlere, kâfirlerin psikolojik özelliklerine bürünmelerini yasaklamak için sesleniyor.(1) Kâfirlerin, kâfir kardeşlerine söyledikleri laf bununla ilgilidir. Bir ticaret veya savaş için yol aldıklarında, Allah'ın takdiri ve kazası ile, içlerinden biri ölünce veya öldürülen "Eğer bizim yanımızda olsalardı..." bizden ayrılmayıp, yanımızda kalsalardı, "ölmezlerdi

(1) İçlerinden bir grubu azarladıktan sonra, Allah'ın hem firar edenleri hem de etmeyenleri kapsayacak şekilde "mü'minler" diye hitab etmesi iltifattır.

ve öldürülmezlerdi!" derler. İşte bu, cehalet, bilgisizlik psikolojisini ve kâfirlik hastalığını gösterir. Allah-u Teâlâ'nın kanununa göre bu laf onlardan çıkar. Bu, Allah'ın izniyle onlar için, diyetini hayatlarıyla ödedikleri bir gam ve kalbî hasrettir. İşte bu câhil kefereler, Allah'ın yaşatıp öldürdüğünü, yolculuğun ve savaşın öldürmediğini, korkarak miskin miskin evde oturmanın da yaşatmadığını bilmezler. Bu, şu ayetin anlamıdır: "Ey iman edenler, siz inkâr edenler ve yeryüzünde sefere ya da savaşa çıkan kardeşleri için: "Eğer bizim yanımızda olsalardı ölmezlerdi ve öldürülmezlerdi." diyenler gibi olmayın. Allah, onların bu sözlerini, kalblerine onulmaz bir hasret yarası olarak koyacaktır. Yaşatan da, öldüren de Allah'tır..." Allah'ın ayetin sonundaki sözü şudur: "Allah, yaptıklarınızı görmektedir." Bu sözde, mü'minlere yasaklarından sakınırlarsa bir vaadetme, sakınmazlarsa bir tehdit vardır. Hayırlarına hayırla, şerlerine ise, eğer şerri affetmezse, şerle karşılık verecektir.

157. ayette ise, Alla-u Teâlâ, onlara haber vererek, Allah yolunda öldürülür veya ölürlerse, günahlarını bağışlayacağını ve merhamet edeceğini müjdeliyor. Bu, kâfirlerin topladığı dünya kırıntısından daha iyidir. Zaten o kırıntıları toplayışları, Allah yolunda savaşmaktan ve sefere çıkmaktan korkar hâle getirmiştir. "Eğer Allah yolunda öldürülür, ya da ölürseniz, Allah'ın bağışlaması ve rahmeti, onların topladıkları dünyalıklarından çok daha iyidir."

158. ayette de, bir önceki ayette geçen hayırlılığı pekiştiriyor: Yolumuzda "Ölür veya öldürülürseniz, Allah(ın huzurun)a çıkarılacaksınız."(1) Sonra, yolumuzda şehid oluşunuzdan ve öldürülüşünüzden dolayı vereceğimiz mükâfat tamam olacaktır. Katımızda ödüllendirileceğiniz şey ne iyidir!

SONUÇ

1- İnanç ve ameller itibariyle kâfirlere benzemek haramdır ve küfürdür.

2- Pişmanlık, hasret doğurur. Mü'min bunu kaza ve kaderi hatırlayarak savuşturur. Kaçıp gidene üzülmez, Allah'ın bağışladığı dünya kırıntısına aşırı sevinmez.

3- Allah yolunda ölmek, dünyadan ve dünyalıklardan daha hayırlıdır.

---

(1) Allah, onlara şunu bildirdi: İster kendiliklerinden ölsünler, isterse düşman tarafından öldürülsünler, dönüşleri Allah'adır ve kendilerini, Allah, yolunda savaştıklarından ve sefere çıktıklarından dolayı ödüllendirecektir.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ
لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا
عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ إِن يَنصُرْكُمُ اللَّهُ
فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا الَّذِي يَنصُرُكُم مِّن
بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

159- Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır giderlerdi. Öyleyse onlar(ın kusurların)dan geç! Onlar için mağfiret dile! Yapacağın işler hakkında onlara danış! Bir kere de azmettin mi, artık Allah'a güven! Çünkü Allah kendine dayanıp güvenenleri sever.

160- Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek (kuvvet) yoktur. Ve eğer yüzüstü bırakırsa, size yardım edecek kim var? Mü'minler Allah'a dayansınlar.

SÖZLÜK

لِنْتَ لَهُمْ	Onlara şefkatli oldun. Yumuşaklıkla, hoş muamele ettin.
فَظًّا	Katı, sert tutumlu, kötü huylu.(1)
انْفَضُّوا	Dağıldılar. Seni ve dinini terkederek dağılıp giderlerdi.
عَنْهُمْ فَاعْفُ	Onları affet. Hata ederlerse, kötülük yaparlarsa...

(1) Buhari'nin rivayetinde yer aldığı şekliyle, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Tevrat'ta kayıtlı özelliği şu idi: "O katı, sert değildir. Çarşılarda bağıra çağıra konuşmaz." Katı kalpli demek, şefkati az, merhameti kıt demektir.

وَ شَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ — Onlarla işlerde istişare et. Savaş, barış ve yönetimle ilgili mubah olan işlerde görüşlerini belirtmelerini iste.

AÇIKLAMA

Âyetler, Uhud Savaşı'na ilişkin âdâb ve sonuçlarla devam ediyor..

159. ayette Allah-u Teâlâ Rasûlü'ne (s.a.v.) verdiği işin özü olan ahlâkî olgunluğu bildiriyor. "Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki sen..." katımızdan, onlara rahmet ettiğimiz bir rahmet sebebiyle "onlara yumuşak davrandın.(1) Eğer kaba, katı yürekli olsaydın," etrafından dağılır giderlerdi."(2) Böylece dünya ve ahiret mutluluğundan mahrum olurlardı. Buna binaen onların kötülüklerinden vazgeç, affet, günahları için mağfiret dile; Onlarla işlerin hakkında istişare et.(3) Sence, yararından dolayı tercih edilecek bir görüş söylenince, Rabbine tevekkül ederek uygulamaya kesin karar ver. O, kendisine güvenenleri sever. Tevekkül, yapılacak iş için gerekli sebepleri hazırladıktan sonra, Allah-u Teâlâ'nın emir buyurduğu veya izin verdiği bir şeyin üzerine gitmek, ondan sonra da olacakları düşünmeyip, aksine sonuçları Allah'a ısmarlamaktır.

160. âyet ise bilinmesi ve dâima gereğiyle amel edilmesi gereken büyük bir gerçeği belirtiyor: Yardım, Allah'ın elindedir. Yardımsız bırakılmak da öyle... O'ndan (c.c) başka hiç kimseden yardım istenmez. O'ndan (c.c) başka hiç kimsenin yardım etmemesinden korkulmaz. Yardım istemek, gerekli sebepleri hazırladıktan sonra emrini uygulamaktır. Allah'ın yardımsız bırakmasından kaçınmak ise, O'na itâat ve O'na tevekkül ile olur. Ayet, bunu gösterir: "Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek kuvvet yoktur. Ve eğer sizi yüzüstü bırakırsa, O'ndan sonra artık size yardım edecek kim var?! Mü'minler Allah'a tevekkül etsinler."

SONUÇ

1- Allah Rasûlü (s.a.v.) ahlâken insanların en olgunudur.

2- Sahabe, Rableri katında üstün ve değerli insanlar.

---

(1) Hz. Peygamber (s.a.v.) Uhud'da kaçanlara sert bir tavır takınmamış, yumuşak davranmıştı. Allah-u Teâlâ, bunun kendisinin Rasûlü'nü muvaffak kılmasıyla olduğunu bildiriyor.

(2) Savaşta geri döndükleri için utandıklarından, ihtişam ve heybetinden irkildiklerinden sana yaklaşamıyorlar. Sahabe böyle idi.

(3) Burada bir sıralama var ki amaç şudur: İlk olarak onlarla aranda olan biteni affet, ikinci olarak Rabbleriyle aralarında olup biten için bağışlanmalarını dile. Sonra yapacağın işlerde onlarla istişare et.

3- Yönetici ile ümmetin arasında danışma, istişare ilkesi işletilmelidir.(1)

4- Allah'a tevekkül edilerek, birşeye samimiyetle karar vermek iyidir.

5- Allah'tan başkasından yardım dilemek, yardımsız kalmaktır. Allah'ın yardım ettiği, yardım olunmuştur. Allah'ın (c.c) yardımsız bıraktığı, yardımsız kalmıştır.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ
أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ
كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ أَفَمَنِ اتَّبَعَ
رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ
وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا
يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا
مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾

161- Bir peygamberin ganimet malını gizlemesi emânete hıyânet etmesi asla doğru olamaz. Kim, emânete hıyânet eder,

(1) Şûra (danışma), şeriatin kaidelerinden ve önemli hükümlerindendir. Din ehli ve âlimlerle istişare etmeyenin azli (görevden alınması) farzdır. "İstişare eden pişman olmaz, kendi görüşünü beğenen şaşırır." denmiştir.
Allah Rasulû de (s.a): "İstişare eden pişman olmaz, istihare eden yanılmaz, tutumlu davranan fakir olmaz." buyurmuştur.

aşırırsa, kıyâmet günü aşırdığını boynuna yüklenip getirir. Sonra herkese kazandığı tastamam verilir, hiç haksızlığa uğratılmazlar.

162- Hiç Allah'ın rızasına uyan kimse; Allah'ın hışmına uğrayan, yeri de cehennem olan adam gibi olur mu? Ne kötü sonuçtur orası!

163- O insanlar, Allah katında derece derecedirler. Allah, onların yaptıklarını görmektedir.

164- Andolsun ki, Allah, mü'minlere büyük lütufta bulundu. Zira daha önce açık bir sapıklık içinde bulunuyorlarken, onlara kendi içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, kendilerini temizleyen ve kendilerine Kitab ve hikmeti öğreten bir elçi (rasul) gönderdi.

SÖZLÜK

اَنْ يَغُلَّ	Çalması, haksızlık etmesi. Ganimetten gizlice alması; henüz paylaştırılmadan ganimetten çalması.
تُوَفّٰى	Tam verilir. Dünyada kazandığının karşılığı kıyâmet günü tastamam verilir.
رِضْوَانُ اللّٰه	Allah rızası. Rızasını kazandıran îman, samimiyet ve cihad.
وَ سَخَطَ اللّٰهُ	Allah'ın gadabı. Rasûlüne (s.a.v.) sıkıntı veren fasıklara iyice kızması.
مَنَّ	İkram ve lütfetti.
رَسُولاً مِنْ اَنْفُسِهِمْ	Kendi içlerinden peygamber. Hz. Muhammed (s.a.v.).
يُزَكِّيهِمْ	Onları arındırır. Salih amellere, yararlı davranışlara, üstün ahlâka ve yüce edeblere yönelterek.
اَلْحِكْمَةَ	Hikmet. Ebediyen faydalı söz. Nebevi sünnet, hadisler gibi...

AÇIKLAMA

el-Ğall, ğulül ve iğlal aynı anlama gelir. Kişinin, henüz paylaştırılmadan ganimetten birşey alması...

İlâhi kelam, Uhud Savaşı'na devam ediyor. Önceki ayetlerle bu ayet arasında ilgi vardır.

161. ayette, Allah-u Teâlâ, peygamberlerinin ganimetten çalmasını veya böyle bir şeyi gönlünden geçirmesini kesinlikle reddediyor. Ve bu çerçevede, peygamberlere uyanlara da ganimetten çalmayı haram kılıyor. Onun için, yedi okunuş arasında "... en yuğalle" şeklinde bir okuyuş vardır.(1) O işi, onun izni olmaksızın ganimetten almakla peygambere uyanlar yapıyor, demektir. Şu sözün anlamı budur: "Bir peygamberin ganimetten aşırması asla olmaz..." Sonra Cenab-ı Hakk, böyle yapan kimsenin cezasını zikrediyor: "Kim ganimet malından çalarsa, kıyamet günü çaldığı boynuna vurulup getirilir. Sonra herkese kazandığı tastamam verilir, hiç haksızlığa uğratılmazlar." Allah-u Teâlâ, ganimetten birşey çalanın, kıyamet günü o çaldığı şeyi, hadiste açıklandığı gibi(2) sığır ve davar bile olsa, yüklenerek getireceğini haber veriyor. Sonra ondan dolayı diğer şeyler gibi hesaba çekilip, cezalandırılır. Hem de her kulun hayır ve şer ne kazanmışsa ona göre cezalandırıldığı gibi... Allah (c.c) zulümden müstağni ve âdil olduğu için hiç kimse bir haksızlığa uğratılmaz.

162. ayette ise Cenab-ı Hakk, Allah'a ve Rasûlü'ne iman edip emrini yerine getirip, yasağından kaçarak Allah'ın rızasına uyan kimsenin hâlinin Allah'ı ve Rasûlü'nü yalanlayarak, farzlarını terk edip haramlarını işleyerek, isyan edip, Allah'ın hışmına uğrayanın hâli gibi olmasını reddediyor. Bunun yeri cehennemdir. Ve cehennem ne kötü sonuçtur! "Hiç Allah'ın rızasına uyan, Allah'ın hışmına uğrayıp, yeri cehennem olan adam gibi olur mu? Ne kötü sonuçtur orası!" Sonra Allah-u Teâlâ, rızasına uyanlarla hışmına uğrayanların derecelerinin, Allah katında amellerinin güçlülüğüne ve zayıflığına göre farklı olduğunu(3) haber verdi: "Onlar Allah katında derece-derecedirler. Allah yaptıklarını görmektedir." Bu, bilen ve hikmet sahibi olan Allah'ın adâletini gösterir.

164. ayete gelelim: Allah mü'min Araplara, kendi aralarından Allah'ın ayetlerini okuyan bir peygamber göndererek lûtfetmiştir. Bu sayede iman ediyorlar ve imanla kemâle ulaşıyorlar. Yine o peygamber, onları, imana, ya-

---

(1) "Yeğulle" Hafs'ın, "yuğalle" ise Nafi'in kıraatidir.

(2) Müslim, Ebu Hureyre'den aktarıyor: "Rasûlüllah (s.a.v.) bir gün kalkıp, ganimetten çalmayı anlattı. Öyle önem verdi, öyle büyüttü ki... Sonra: "Sakın ha birinizin, kıyamet günü boynunda böğüren bir deve ile geldiğini görmeyeyim. Bana: Ey Allah'ın Rasûlü, bana yardım et! der. Ben de: Senin için hiçbir şey yapamam. Sana haber vermiştim, derim." buyurdu. Sonra kısrağı, koyunu ve yamalık kumaş parçasını da saydı."

(3) Cehennemlikler değişik derecede, cennetlikler de değişik derecededirler.

rarlı davranışlara, üstün ahlâka ve yüce edeblere çağırıp, yol göstererek, şirk kirlerinden ve kâfirlik karasından temizliyor. Ayrıca hükümleri, doğru yolları, Kitab ve sünnetin sırlarını derinliğine kavrama anlamına gelen hikmeti kapsayan Kitab'ı öğretiyor. Arapların bu büyük nimet verilmeden önce cahiliyye dönemindeki hâlini hatırlayan kimsenin gözünde, sözkonusu nimet daha da büyüyor. "Andolsun ki, Allah mü'minlere büyük lütufta bulundu. Zira daha önce açık bir sapıklık içinde bulunuyorlarken onlara kendi içlerinden,(1) kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, kendilerini temizleyen, Kitab ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi."

SONUÇ

1- Ganimetten çalmak haramdır ve büyük günahlardandır.(2)

2- Allah'ın rızasını aramak da, öfkesinden kaçınmak da farzdır. Allah, iman ve sâlih amelden razı olur, şirke ve isyana öfkelenir.

3- İslâm, en büyük ve en yüce nimettir. İslâm'a uygun hareket etmekle ve şeriatleri ile ahkamına sarılmakla şükretmek farzdır.

4- Kitab ve sünnet ilmine sahip olmak fazilettir.

أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ
هَٰذَا ۖ قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنفُسِكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾
وَمَآ أَصَابَكُمْ يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ فَبِإِذْنِ ٱللَّهِ وَلِيَعْلَمَ ٱلْمُؤْمِنِينَ

(1) Hz. Aişe (r.a): Bu, Araplara hastır. "İçlerinden" kelimesinden anlaşılan Arap ırkıdır derken, bazı müfessirler bunun her mü'mini kapsadığını, "içinizden" derken insanlığın kastedildiğini söylerler.

(2) Delili, Hz. Peygamber'in (s.a.v.), Hayber Savaşı'nda şal çalan kimse hakkındaki şu hadisidir: "Vallahi, Hayber savaşı'nda daha paylaştırılmadan ganimet malları arasından çalınan şal, çalan kimsenin üstünde ateş olup alev-alev tutuşacak." Bu tehdidi duyan bir sahabi, Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) bir veya iki terlik kayışı getirince, Rasûlüllah (s.a.v.): "Cehennemden bir veya iki kayış!.." buyurdu. (Malik, Muvatta)

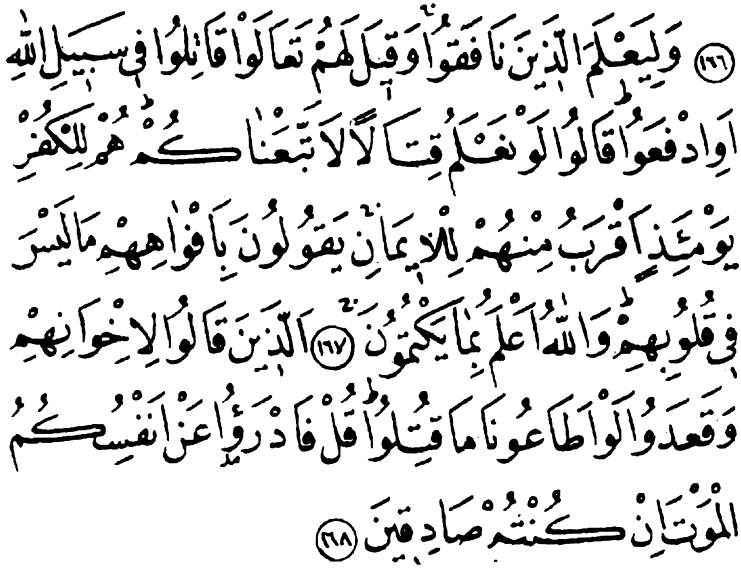

165- Başınıza bir bela gelince siz, onun iki katını (Bedir'de) onların başlarına getirmiş olduğunuz halde yine "Bu nereden başımıza geldi?" dediniz. De ki: "O bela, kendinizdendir." Şüphesiz Allah, herşeye Kâdîr'dir.

166- İki topluluğun karşılaştığı gün sizin başınıza gelen, ancak Allah'ın izniyle olmuştur ki, (o), inananları bilsin (deneyip ortaya çıkarsın).

167- Ve münafıklık yapanları bilsin, ortaya çıkarsın. Onlara: "Allah yolunda savaşın, ya da savunun!" dendiği halde; "Eğer savaş olacağını bilseydik, sizinle gelirdik." dediler. Onlar, o gün imandan çok küfre (kâfirliğe) yakın idiler. Ağızlarıyla, kalblerinde olmayanı söylüyorlar. Halbuki Allah, içlerinde sakladıkları şeyi çok iyi bilmektedir.

168- (Savaştan geri kalıp) oturarak, kardeşleri için "Bizim sözümüzü tutsalardı öldürülmezlerdi." diyenlere söyle: "Eğer doğru iseniz, o halde ölümü kendinizden savın!

SÖZLÜK

اَلْمُصِيبَةُ Musibet. Bela. Çoğulu mesa'ib'tir. İnsanın başına gelen çeşitli sıkıntı ve üzüntülerdir.

مِثْلَيْهَا — İki katı. Çünkü Bedir'de, müşriklerden yetmiş kişi öldürülmüş, yetmiş de esir alınmıştır.(1)

أَنَّى هَذَا — Bu nereden? Bu katliam ve hezimet başımıza nereden geldi?

فَبِإِذْنِ اللّٰهِ — Allah'ın izniyle. Allah-u Teâlâ'nın sonuçları sebeplerine bağlayarak dileyip takdir etmesiyledir.

نَافَقُوا — Kâfirliklerini gizleyerek, kendilerini mü'min gösterdiler.

أَوْ ادْفَعُوا — Koruyun. Ahiret sevabını istemiyorsanız bile, en azından diyarınızı, ailenizi ve çocuklarınızı düşmandan savunun!

ادْرَأُوا — Savuşturun.

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ — Eğer doğru iseniz. Hoşlanmadığınız şeyi sakınmakla geçiştirebilmekte sadıksanız...

AÇIKLAMA

Ayetler, Uhud Savaşı olaylarıyla devam ediyor.

İlk ayette (165), Allah-u Teâlâ başlarına gelen katliam, yaralanma ve hezimetten sonra mü'minlerin: "Bu başımıza nereden geldi?!.." yani, biz müslüman iken, hem de Allah yolunda, Rasûlü ile birlikte savaşırken bu belâ nereden geldi, demelerini ayıplıyor. Uhud'da "Başınıza bir belâ gelince..." Halbuki siz o belânın iki katını Bedir'de onların başına getirmiştiniz! Gerçekten Uhud'da yetmiş mü'min şehid edilmişti. Bedir'de ise yetmiş müşrik öldürülmüş, yetmiş'i de esir alınmıştı. Allah (c.c), Rasûlü'ne mü'minlere şöyle cevap vermesini emretti: O, kendi tarafınızdandır, de. Sebebi, Allah Rasûlü'ne isyanınızdır. Çünkü okçular emrine aykırı hareket etmişlerdi. Ayrıca sabırsızlığınız da bir sebeptir. Çünkü vuruşmayı bırakıp savaştan kaçtınız. "Şüphesiz Allah herşeye kâdirdir." sözü, Allah-u Teâlâ'nın onları cezalandırmak için başlarına gelen bu belayı verdiğini hissettirmektedir. Çünkü hem Rasûlü'ne itaat etmemişler, hem de düşmanlarına karşı savaşa dayanamamışlardır. 165. âyetin muhtevası budur.

Bundan sonraki üç ayet ise şöyledir: Allah (c.c): "İki topluluğun (mü'minler ve müşrikler) karşılaştığı gün Uhud Savaşında başınıza gelen, Allah'ın izniyle ve mü'minleri münafıklardan ayırdedip bilmek içindir." Allah-u Teâlâ, mü'minlere, Uhud'da, mü'minler cemaatiyle müşrikler güruhunun savaş

(1) Esir almak da düşmana zarar sayılır. Çünkü, esir alan onu savaştan etmiştir. Bu sebeple Allah: "Halbuki siz iki kat zarar vermiştiniz..." buyurmuştur.

alanında karşılaştıkları anda başlarına gelenin Allah'ın kaza ve takdiriyle olduğunu haber veriyor. Yine haber veriyor ki, bunun sebebi, mü'minlerin gerçek içyüzlerini ve imanlarındaki samimiliklerini açığa çıkarmaktır. Bundan dolayı Allah-u Te'âlâ, böyle takdir ettiğini söylüyor. Bu ilk sebeptir. İkincisi, münafıkları bilmek içindir. Münafıklar, Allah'a, Rasûlü'ne, ve mü'minlere dostluk gösteriyor; sonra inkârlarını Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere düşmanlıklarını içlerinde gizliyorlardı.

167 ve 168. ayetlerde, onlar hakkında Cenab-ı Hakk "... ve münafıkları bilmek için..." buyurdu. Bunlar, münafıkların başı Abdullah b. Übeyy b. Selûl ve henüz savaş alanına varmadan yoldan dönen grubudur. Cabir'in babası Abdullah b. Haram, onlara: "Gelin de ahiret sevabı uğruna Allah yolunda savaşın! Ahiret sevabını istemiyorsanız bile, sizi öldürmek için savaşan bir ordunun kötülüğünden canınızı ve çoluk çocuğunuzu savunun! Çünkü bizimle kalmanız cemaatimizi çok gösterir ve korkunç düşman tehlikesini önler!" demişti. Onlarsa şöyle cevap verdiler: "Savaş olacağını bilsek size uyarız!" Allah-u Teâlâ, münafıkların şu durumda bulunduklarını haber verdi: "O gün onlar, imandan çok küfre (kâfirliğe) yakındılar." Çünkü gönüllerinde olmayanı dilleriyle söylüyorlardı: "Allah onların gizlediklerini daha iyi bilir." Hatta kendilerinden de iyi bilir. Allah; Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere düşmanlıklarını, mü'minlerin kötülüğünü isteyişlerini ve kalplerinin savaşçı kâfirlerle bir olduğunu sakladıklarını biliyor. Sonra Allah-u Teâlâ, münafıkların Uhud Savaşına katılmayıp oturduklarını ve münafıkların kardeşlerine -bir özel oturumda- "Şayet o savaşta öldürülenler bizim gibi savaşa çıkmayıp otursalardı öldürülmezlerdi!" dediklerini de bildiriyor. Cenab-ı Hakk, Peygamberine onlara şöyle cevap vermesini emrediyor: "Hadi savın!" Eğer "katılmasalardı ölmezlerdi" iddianızda haklı iseniz, eceliniz geldiğinde canınızı ölümden kurtarın bakalım!..

SONUÇ

1- Belâlar ve musibetler imtihan içindir.(1)

2- Dünyada olup biten her olayı, Allah ezelden bilir ve bu olaylar ancak O'nun izniyle olur biter.

3- Tedbir takdiri bozmaz.(2)

---

(1) İmtihan iki aşamalıdır. a) Günahlardan dolayı. b) Derecelerin yükselmesi.
(2) "Korunma tedbirlerinizi alın!" (Nisa/ 71)

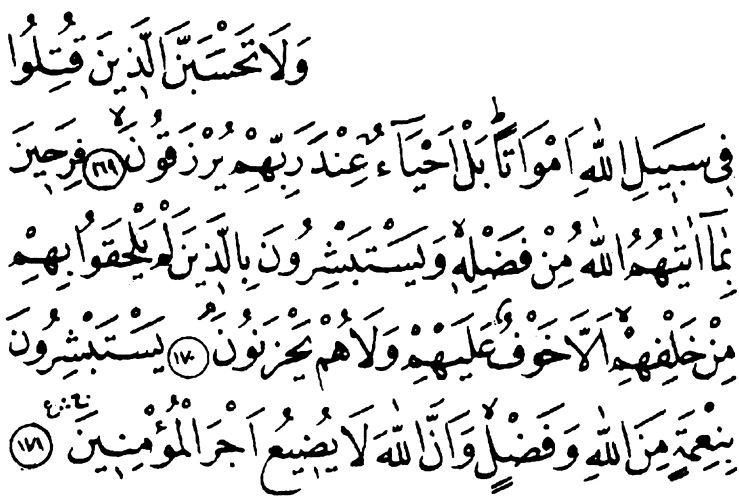

169- Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma! Hayır (onlar) diridirler, Rableri katında rızıklanmaktadırlar.

170- Allah'ın, keremiyle kendilerine verdiklerinden sevinçli olarak, arkalarından henüz şehid olup kendilerine yetişemeyenlere de korku olmadığı, onların da üzüntüye uğramayacakları müjdesiyle sevinmektedirler.

171- Allah'ın nimeti ve keremiyle; Allah'ın mü'minlerin ecrini zayi etmeyeceği müjdesiyle sevinirler.

SÖZLÜK

وَ لاَ تَحْسَبَنَّ	Zannetmeyin. Zannetmek, sanmayın.
قُتِلُوا	Öldürülenler. Şehid edilenleri.
أَحْيَاءٌ	Diridirler. Cennet nimetlerini yiyip içerek hissediyor ve yararlanıyorlar.
فَرِحِينَ	Sevinçli olarak.
لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ	Onlara korku yoktur. Rableri katında tam bir güven duydukları için...
وَ لاَ هُمْ يَحْزَنُونَ	Onlar üzülmezler. Cennette ulaştıkları şereften dolayı, dünyada arkalarında bıraktıklarına üzülmezler.
يَسْتَبْشِرُونَ	Müjdelerler. Sevinmektedirler.
وَ فَضْلٌ	İhsan. İyilik, fazilet.

AÇIKLAMA

Ayetler Uhud Savaşı'ndan söz etmeye devam ediyor.

Allah-u Teâlâ, Rasûlü'ne (s.a.v.) "Sanma!"(1) buyuruyor. Mü'minlerden Uhud'da ve diğer savaşlarda şehid edilenleri, hissetmeyen ve hoş rızıklar, lezzetli yiyecekler tatmayan ölüler sanma sakın! Aksine, onlar Rableri katında diridirler. Ruhları, yeşil kuşların kursaklarında rızıklanır. Cennet meyvelerinden yerler ve Arş'a asılı kandillere konarlar. Allah-u Teâlâ'nın kendilerine ikram ettikleri ile sevinçlidirler.(2) Dünyada iman ve cihad üzre bıraktıkları mü'min kardeşlerine, kendilerine kavuştuklarında erişecekleri cennet nimetleri ve Allah'ın cennetteki ikramlarından dolayı korkmayacaklarını ve üzülmeyeceklerini müjdelemek isterler. Şehidlerin hepsi Allah'ın kendilerine verdiği ve daha fazladan verdiği nimetlerle,(3) sevinçli olduklarını, Allah-u Teâlâ'nın şehid olsun olmasın mü'minlerin ecrini (ödülünü) zayi etmeyeceğini, aksine tam olarak verip, üstelik daha fazlasını da ekleyeceğini müjdelemek isterler.

SONUÇ

1- Allah yolunda şehid olanlar ölmezler. Kendilerine mahsus bir hayatları vardır.

2- Şehidler, arkalarında iman ve cihad üzere bıraktıkları mü'minlere,

---

(1) Ebu Davud, sahih senedle aktarır. İbn Abbas anlatıyor: Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kardeşleriniz Uhud'da şehid edilince, Allah ruhlarını cennet ırmaklarından içen, meyvalarından yiyen, Arş'ın gölgeliğine asılı altın kandillere konan yeşil kuşların kursağına koydu. Tatlı yiyimi, hoş içimi ve güzel makamı görünce: Cihaddan geri durmamaları, savaş sırasında yılgınlık göstermemeleri için kardeşlerimize, cennette rızıklandırılmakta olan diriler olduğumuzu kim haber verir?" dediler. Allah –sübhanehu–: "Ben haber veririm!" buyurdu ve "Sanma ki..." ayetini indirdi."

2) Şehid'in faziletine dair şu haberler gelmiştir: Allah-u Teâlâ, borcu hariç, işlediği her günahı bağışlar. Delili şu hadistir: "Allah yolunda öldürülen(in ölümü), borç hariç herşeye keffaret olur. Cebrail (a.s) az önce bana böyle söyledi."

3) Tirmizi rivayet edip "sahihtir" demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Şehid'in Allah katında altı özelliği vardır: 1) Bağışlar, 2) Cennet'teki yerini görür, 3) Kabir azabından korunur, 4) "O en büyük korku"dan emin olur. 5) Başına dünyadan ve dünyada bulunanlardan daha hayırlı yakuttan bir vakar tacı giydirilir, 6) Yetmişiki huri ile evlendirilir ve akrabasından yetmişine şefa'at eder." (Enbiya Suresi, 103).

kendilerine kavuştuklarında, onlardan önce kendilerinin (şehidlerin) ulaştığı şeref ve nimetlere ulaşacaklarını müjdelemek isterler.(1)

3- Öldüğünde salih mü'min ne bir korku, ne de bir üzüntü duyacaktır.

172- O mü'minler ki, yara aldıktan sonra, yine Allah'ın ve Rasûlünün çağrısına uydular. Onlardan iyilik edenler ve (şirkten, günahlardan kaçınıp, Allah'ın azabından) korunanlar için pek büyük ecir vardır.

173- Onlar ki, halk kendilerine "(Düşmanınız olan) insanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun!" deyince, (bu söz) onların imanını artırdı ve: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir." dediler.

---

(1) Kâfirlerle müslümanlar arasındaki bir savaşta şehid olan kişi, Buhari'deki hadiste geçtiği gibi ne yıkanır, ne de cenaze namazı kılınır. Hadis şudur: "Onları kanlarıyla defnedin!" Yani Uhud şehidlerini... Hz. Peygamber (s.a.v.) onları yıkamamıştır da... Yıkanmayış hikmetlerinden biri de, kanlarının kıyamet günü misk kokusu gibi gelmesidir.

174- Bundan dolayı Allah'tan bir nimet ve bollukla geri döndüler, kendilerine hiçbir kötülük dokunmadı. Ve Allah'ın rızasına uydular. Allah büyük kerem sahibidir.

175- O şeytan sizi kendi dostlarından korkutuyor. Eğer inanmış iseniz, onlardan korkmayın, benden korkun!

SÖZLÜK

اِسْتَجَابُوا	Kabul etti.(1) Çağrıya uyup, durumu kabul ettiler.
اَلْقَرْحُ	Sıkıntı(2) Yaraların acısı.
أَحْسَنُوا	İyilik yaptılar. İyi davranıp, iyi konuşanlar. Yani davranış ve konuşmaları şeriata uygun olanlar; başkalarına iyi muamele edenler.
اتَّقُوا	Sakındılar. Rablerinden korkup O'na şirk koşmayanlar ve emrettiği ve yasakladığı hususlarda O'na isyan etmeyenler.
جَمَعُوا لَكُمْ	Sizin için topladılar. Sizinle savaşmak için ordu topladılar.
حَسْبُنَا اللّٰهُ	Allah bize yeter. Bize vermek istedikleri sıkıntıya karşılık bize Allah yeter.
وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ	Ne güzel vekildir. Allah ne iyi vekildir. İşlerimizi O'na ısmarlarız ve O'na havale ederiz.
انْقَلَبُوا	Döndüler. Hamraulesed'den Medine'ye döndüler.
اَوْلِيَاءُ الشَّيْطَانِ	Şeytanın dostları. Çağırdığı kötülük ve bozgunculukta şeytan'a uyup itaât edenler.

AÇIKLAMA

Ayetler, Uhud Gazvesi hadiselerine ilişkin mesele ve durumlara devam ediyor. Dört ayetin dördü de Cumartesi günü Uhud Savaşı'na katılan ve Pazar

---

(1) "... çağrısına uyanlar..." âyeti Eşheloğulları'ndan iki kişi hakkında inmiştir. Çokça yaralanmışlar (ama yine de), birisi arkadaşına dayanarak Rasûlüllah'la (s.a.v.) beraber Hamrâulesed'e kadar gitmişlerdi.

(2) Sahih isimli hadis kitaplarını tasnif edenler rivayet etmiştir. Urve b. Zübeyr anlatıyor: Mü'minlerin annesi Hz. Aişe (r.a), Urve'ye şöyle demiş: "Senin babaların, yara aldıktan sonra, yine Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısına uyanlar"dandır. Hz. Aişe, babaların, sözüyle Zübeyr ile Ebubekir'i kastediyordu. Çünkü Hz. Ebubekir, Urve'nin anne tarafından dedesi idi, Zübeyr de babası.

günü Ebû Süfyan'ı aramak için yola çıka mü'minler hakkındadır. Başlarında peygamberleri Muhammed (s.a.v.) vardı. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.), Cumartesi günü yaralanıp bozguna uğrayan ashabının maneviyatını yükseltmeyi ve düşmanlarını korkutmayı düşündü. Tellâla, Ebu Süfyan'la ordusunu aramak için çağrıda bulunmasını emretti. Mü'minler çağrıya uyup aralarında yaralı bereliler olmasına rağmen yola çıktılar. İki yaralı kardeş vardı. Biri kardeşini sırtında taşıyor, yorulunca indiriyor, yaralı biraz yürüyordu. Sonra tekrar taşıyordu. Sonunda Rasûlüllah (s.a.v.) ve ashabı Hamrâulesed'e ulaştılar. Allah-u Teâlâ, Ebû Süfyan'ın gönlüne bir korku düşürdü ve O da hemen kaçarak Mekke yoluna düştü. Orada şöyle bir olay olmuştu: Mâbed el-Huzâî(1) Ebu Süfyan'ın karargahına (konakladığı yere) uğramıştı. Ebû Süfyan, Mabed'e Rasûlüllah'ı (s.a.v.) sordu. O da: "O, sizi aramaya çıktı. Yanında büyük bir ordu var. Hepsi de size öfkeli. Sana tavsiyem, oyalanmayıp hemen yola çıkmanızdır." diye haber verdi. Ebû Süfyan, Rasûlüllah'la (s.a.v.) ashabından korkarak adamlarıyla hemen kaçtı. Allah Rasûlü de (s.a.v.) adamlarıyla Hamrâulesed'de bir gece kaldı. Sonra herhangi bir kötülüğe uğramaksızın geri döndüler. İşte onlar hakkında inen dört ayet:

"Onlar ki, yara aldıktan sonra yine Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısına uydular." Uhud Savaşı'nda. "İstecabü", Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) çağrısına uyup, onunla beraber Ebû Süfyan'ı takibe çıktılar, demektir. "Onlardan iyilik edenler ve (Allah'tan) korkanlar için pek büyük bir mükâfaat vardır." İyilik edip Allah'tan korkan herkes için büyük bir mükâfaat vardır. O büyük mükâfaat, gözünüzü açın, cennettir. "Onlar ki, halk kendilerine: "Düşmanınız olan insanlar,(2) size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun!" deyince..." Bu lafı edenler, Abdülkays kabilesinden bir gruptur. Zannınca oradaki mü'minleri yoketmek için Medine'ye saldırıya niyetlenmiş vaziyetteki Ebû Süfyan'a uğramışlardı. Ebu Süfyan ona: "Muhammed'le ashabına, gâlip geldikten sonra onları sağ bıraktığıma pişman olduğumu haber ver! Ben ordumu toplayıp üzerlerine yürüyeceğim." demişti. Ordu toplayan insanlardan maksat Ebû Süfyan'dır. Bu haber, Rasûlüllah'la (s.a.v.) ashabına ulaşınca, Allah-u Teâlâ'nın yardımına ve dostluğuna olan imanlarını artırdı. "Hasbünallah!" dediler. Yani

(1) Çünkü, Huzâ'a kabîlesi, Rasûlüllah'ın (s.a.v.) müttefiki ve sırdaşı idi.

(2) Buhari, İbn Abbas'tan rivayet eder: Allah-u Teâlâ'nın, "Onlar ki halk kendilerine"den başlayıp "O ne iyi vekildir"e kadarki ayetindeki sözü, İbrahim Halil (a.s) ateşe atıldığında söylemiş; Hz. Muhammed de (s.a.v), kendilerine, "insanlar sizin için ordu topladı!" dendiğinde söylemiştir.

onların şerrine karşı bize Allah yeter(1) ve O bizi ilgilendiren hususlarda bize yetecek ne iyi vekildir! İşimizi Allah'a ısmarlıyoruz, dediler.

174. ayete gelelim, "Geri döndüler..." Hamrâulesed'den geri döndüler. Çünkü Allah, Ebû Süfyan'ın kalbine korku düşürdü ve bozulup kaçtı. Mü'minler, peygamber yanlarında, iman, İslâm ve yardım nimeti içinde sağsalim geri döndüler. "Bir bollukla..." Yani, dönüş yolunda bir ticaret (alışveriş) yaptılar. "Kendilerine hiçbir kötülük dokunmadı." Yani sıkıntı, eziyet. "Allah'ın rızasına uydular." Allah'ın ve Rasûlü'nün çağırdığı şeye uyarak... O çağrı, Ebû Süfyan'la ordusunu takib etmek için Allah yolunda sefere çıkmalarıdır. "Allah büyük kerem sahibidir." Rasûlü'ne yaptığı ikramlar, bunu göstermeye yeter.

175. ayete gelince:

"O şeytan sizi kendi dostlarından korkutuyor.(2) Eğer inanmış iseniz, onlardan korkmayın, benden korkun!" Çünkü Ebû Süfyan, Abdülkays heyetini böylece, eğer mü'minleri korkutabilirlerse bir yük kuru üzüm vermek üzere kiralamıştı. Sonra sanki kendisi çok kalabalık bir taburmuş gibi, o heyeti mü'minleri savaştan caydırmak için gönderdi. Ancak mü'minler bunun bir aldatmaca olduğunu anlayarak, "Hasbünallah ve ni'mel vekil" dediler. Bunun üzerine, "O şeytan sizi..." ayeti indi. Yani Abdülkays kabilesinden birinin diliyle konuşan şeytan, mü'minleri, dostu olan Ebû Süfyan'la grubundan korkutuyor. Onlardan korkmayın. Allah, mü'minlerin onlardan korkmasını yasakladı ve kendinden korkmalarını(3) emretti: Korkaklık etmesinler ve Ebû Süfyan'la savaşmaya çıksınlar! Öyle yaptılar. Çünkü onlar gerçek mü'minlerdi. Allah

---

(1) İmanlarını artıran şey, insanların "insanlar sizin için (çarpışmak üzere) ordu topladı" demeleridir. İman artar ve eksilir mi? Bu konudaki ihtilaf eskilere dayanır. Kitab ve sünnet delillerine dayanan görüş, imanın güçlenip zayıfladığı şeklindeki görüştür. İman güçlendiğinde, iyilikleri işleyip kötülükleri bırakmak suretiyle mü'minin itâatteki ameli artar. Zayıfladığında ise, salih ameli azalıp, kötü ameli artar. İmanın güçlü ve zayıf oluşunu, ona ilişkin iki şey, itaat ve isyan gösterir.

(2) "Dostlarından korkutuyor"un anlamı, şeytan mü'minleri kendi dostlarıyla, yani müşriklerle korkutuyor, demektir. Bunu, Ebû Süfyan'ın, köklerini kazımak ve silip süpürmek için tekrar üzerlerine yürümeye karar verdiğini söyleyerek mü'minleri korkutması için (Ebû Süfyan'ın) kiraladığı Naim b. Mes'ud'un diliyle yapmıştır.

(3) Allah'tan korkmayı, Allah emretmiştir ve her mü'mine farzdır. Aslı şudur: Kulun azab olunmaktan korktuğu şeyi terk etmesidir. Denilmiştir ki: Allah'tan korkan, ağlayıp gözlerini silen değil, ama ancak azab olunmaktan korktuğu şeyleri terkeden kimsedir.

hepsinden razı olsun.

SONUÇ

1- İyilik ve Allah korkusu, takva fazilettir. Bu ikisi her hayrın anahtarıdır.

2- Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) ashabı, çok faziletli ve Rableri katında değerlidir.

3- Allah Rasûlü'nün (s.a.v.), ondan önce de Hz. İbrahim'in (a.s) söylediği "Hasbünallahu ve ni'mel vekil" kelimesinin fazileti anlaşılmıştır.

4- Şeytan, mü'minleri kendi dostları ile korkutur.(1) Mü'minler hayatta Rablerinden başka hiç kimseden korkmamalıdırlar. O'na itaat etmeli, O'na kul olmalı ve O'na güvenip dayanmalıdırlar. O, onlara yeter ve onlar için ne iyi vekildir!..

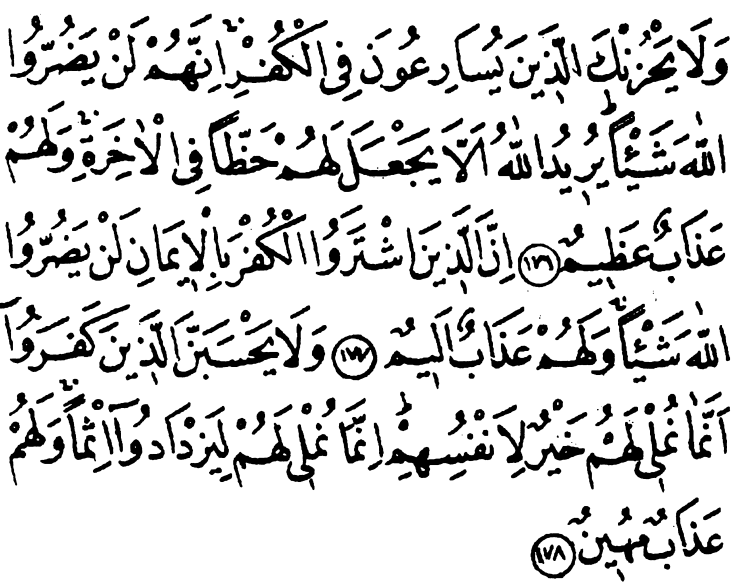

176- İnkâra koşanlar seni üzmesin, onlar Allah'a hiçbir zarar veremezler. Allah onlara ahirette hiçbir nasip koymamak is-

(1) Şeytan cinlerden ve insanlardan olur. Cinlerdense, korkutması vesvese vasıtasıyla olur. İnsan şeytanlardansa, onun korkutması da nasihat (öğüt) gibi gözüken, aslında hile ve aldatmaca olan lafla olur.

tiyor. Onlar için büyük bir azab vardır.

177- İman karşılığında inkârı satın alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için acı bir azap vardır.

178- İnkâr edenler sanmasınlar ki kendilerine mühlet vermemiz, kendileri için hayırlıdır. Biz onlara mühlet veriyoruz ki, günahı artırsınlar. Onlar için alçaltıcı bir azab vardır.

SÖZLÜK

اَلْحُزْنُ	Hüzün. Üzüntü.
اَلْكُفْرُ	Kafirlik. Peygamberin getirip haber verdiği hususlarda Allah'ı ve Peygamberini yalanlamak, inkâr etmek.
يُسَارِعُونَ	Koşarlar yarışırlar.
حَظًّا	Nasib, pay.
اشْتَرَوُا الْكُفْرَ	Küfrü satın aldılar. İman'a karşı inkârı aldılar.
نُمْلِي لَهُمْ	Onlara mühlet veriyoruz. Zaman tanıyoruz. Kâfirliklerine karşılık hemen cezalandırmıyoruz.
اِثْمًا	Günah, şirk, küfür. Her zarar verici çirkin şey. Başı, kâfirlik ve şirktir.

AÇIKLAMA

İlâhi kelam Uhud Savaşı olaylarına devam ediyor. Olaylar, tehlikeli meselelerin perdesini aralamışken, yâni, münafıklık örtülü kapalı olmaksızın açıkça ortaya çıkmışken ve bundan hem Allah Rasûlü (s.a.v.), hem de mü'minler büyük acılar duymuşken, Allah-u Teâlâ, Rasûlü'ne şöyle sesleniyor: "Şu münafıkların kâfirlikte yarışması seni üzmesin."(1) Allah, münafıklığın küfür olduğunu işaret ederek, "kâfirliğe koşan" değil "kafirliğin içinde koşan" şeklinde buyurdu. Çünkü onların müslümanlıkları sadece bir aldatmaca, yalan, ikiyüzlülükten ibaretti. "Onlar Allah'a hiçbir zarar veremezler." Allah, onlara ahiret nimetinden hiçbir pay, nasib bırakmaz. Bunun için sadece

(1) Nafi, "Lâ yahzunuhumul fezul ekber" (Enbiya/103) deki âyet hariç, Kur'an'dakileri hep "yuhzinu" okumuştur. Alimlerin çoğunluğu ise hep "yahzunu" okumuşlardır. Kâfirlikte yarışanlar münafıklardır, yahut, Kureyş kâfirleridir, veya, yahudilerdir, şeklinde söylenmiştir. Lafız, bunların tamamını kapsar. Çünkü bu üç grubun tamamı yardım ederek, kâfirlikte ve kâfirlikle amel ederek küfürde yarışıyordu.

ağızlarıyla kâfirlikten çıksalar da, Allah onların kâfirliklerinde kararlı olduklarından dolayı büyük bir azaba karar vermiştir: "Onlar için büyük bir azab vardır." 176. ayet bunları kapsar.

177. ayet ise, Allah-u Teâlâ'nın iman ettikten sonra dinden çıkıp, küfre karşılık imanlarını satan ve hak yola karşılık sapıklığı satın alanlar hakkındaki kararını bildirir.

Allah, kendisine hiçbir zarar veremeyeceklerini belirtip,(1) acı bir azaba çarptıracağını haber veriyor: "İman karşılığında inkârı satın alanlar Allah'a hiçbir zarar veremezler.(2) Onlar için acı azab vardır." Acı azap, cehennem azabıdır. Çünkü ondan daha acısı ve şiddetlisi yoktur.

178. ayet. Kâfirler boşuna, Allah-u Teâlâ kendilerine süre tanıyıp ömürlerini uzatıyor ve azaplandırmakta acele etmiyor, diye, bu hayırlarınadır zannetmesinler! Hayır, bilakis bu onların zararınadır. Çünkü her geri kaldıkları gün günah işliyorlar. Dolayısıyla hayatları uzadıkça ona göre günahları artıyor, suçları çoğalıyor. Ve işte böylece benzersiz bir fecilikle mahvoluyorlar. "İnkâr edenler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz,(3) kendileri için hayırlıdır.(4) Biz onlara mühlet veriyoruz ki, günahı artırsınlar. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır!" Alçaltıcı bir azap, çünkü yeryüzünde kibir ve büyüklük, bir de bozgunculuk sahibidirler. Ondan dolayı azaplarında, onlar için alçaltmalar, aşağılamalar vardır; azabı daha iyi hissetsinler, diye.

---

(1) "Allah'a hiçbir zarar veremezler." Ne zâtına, ne dînine, ne mülküne, ne gücüne ve ne de Peygamberine... Müslim'in rivayet ettiği kudsi hadiste geçer: "Kullarım! Bana zarar verme gücünüz yok ki zarar veresiniz... Fayda verecek gücünüz de yok ki fayda veresiniz!.."

(2) "Allah'a hiçbir zarar veremezler..." lâfzını pekiştirip vurgulamak için tekrarladı ki, münâfıklar ve kâfirler Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) ve dâvetine herhangi bir zarar verebileceklerinden umudu kessinler... Ayetteki "şey'en" kelimesinin anlamı, Allah'a ne az, ne de çok hiçbir zarar veremeyeceklerdir, şeklindedir.

(3) İmlâyı, yani mühlet vermeyi, uzun ömür ve bol rızık olarak tefsir etmişlerdir. İhmal etmeyip süre tanıyarak cezalandırmakta acele etmeme şeklinde izah etmişlerdir.

(4) Delili, İbn Mes'ud'un (r.a) şu sözüdür: İyi veya kötü hiçbir kimse yoktur ki ölüm onun için daha hayırlı olmasın. Çünkü iyi kimse ise, Allah-u Teâlâ "Allah katında olanlar, iyiler için daha hayırlıdır." buyurmuştur. (Al-i İmran Sûresi, 198), kötü kimse ise: "Onlara süre veriyoruz ki günahlarını artırsınlar" (178. ayet) buyurmuştur. Erken ölen şahıs böylece fazla günah işlememiş olur.

SONUÇ

1- Mü'mini, ne kâfirin kâfirliği, ne fâsıkın fâsıklığı üzmemelidir. Çünkü bu Allah'a hiç bir zarar veremez. Cenab-ı Hakk kâfiri de, fâsığı da adaletiyle cezalandıracaktır.

2- Kulu, Allah'ın kendisine tanıdığı süre aldatmamalı, her günahından tevbe etmeye koşmalıdır. Çünkü burada ihmal yoktur, ancak süre tanıma vardır.

3- Ölüm de, kul için genel olarak hayırlıdır. Çünkü salih bir kul ise, onun için ahiret dünyadan daha hayırlıdır. Böyle değilse günahı artıp da suçunun çokluğu sebebiyle mahvolmaz.

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ
حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ
عَلَى الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِن رُّسُلِهِ مَن يَشَاءُ ۖ فَآمِنُوا بِاللَّهِ
وَرُسُلِهِ ۚ وَإِن تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا
لَّهُم ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ
وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

179- Allah, mü'minleri (şu) üzerinde bulunduğunuz halde bırakacak değildir. Pisi temizden ayıklayacaktır. Ve Allah sizi (gaybe) vakıf kılacak değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini seçer onu gayba vakıf kılar. O halde Allah'a ve O'nun elçilerine inanın. Eğer inanır ve günahlardan korunursanız, sizin için büyük mükâfat vardır.

180- Allah'ın kereminden kendilerine verdiğine cimrilik edenler, onu kendileri için hayırlı sanmasınlar. Hayır o, kendileri için şerlidir. Cimrilik ettikleri şeyler, kıyâmet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. (Bütün mülk O'na aittir ve O'na kalacaktır). Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

SÖZLÜK

لِيَذَرَ	Terkedecek, bırakacak.
يَمِيزَ	Ayıracak, belirleyecek.
اَلْخَبِيثُ	Pis. Kendisini şirkle ve isyanla kirleten kimse.
اَلطَّيِّبُ	Temiz. Kendisini iman ve sâlih amelle temizleyen kimse.
اَلْغَيْبُ	Gaib olan; duyularla algılanamayan; gizli; bilinmeyen.
يَجْتَبِي	Seçer, süzer.
يَبْخَلُونَ	Vermeyip, cimrilik edenler.
يَطَّوَّقُونَ بِهِ	Herbirinin boynuna gerdanlık gibi takılır.

AÇIKLAMA

Ayetler, yine Uhud Savaşı olaylarına ve ilişkili hal ve durumlara temas ediyor.

179. ayette Allah-u Teâlâ, mü'minleri bulundukları hâl üzere, yâni imanında samimi mü'minle, yalancısını, yani münafığı içiçe bırakmasının şanına yakışmadığını bildiriyor. Aksine cihad, hicret ve namaz gibi güç yükümlülüklerle ve güç olmayan diğer ibadetlerle denemesi gerekir. Ki temiz ruha sahip samimi mü'min, yalancı mü'minden, yâni kötü ruhlu münafıktan ayrılsın. "Allah, mü'minleri şu üzerinde bulunduğunuz halde bırakacak değildir. Pisi temizden ayıracaktır."(1) Çünkü kullarını gayba vakıf kılarak, mü'minin münafıktan, iyinin günahkârdan ayırmaması Allah-u Teâlâ'nın tarzı (sünnetullah) değildir. Ancak O, yükümlülüklerle imtihan eder ve böylece mü'min, kâfirden, sağlam kul, bozuk kuldan ayrılır. Ne var ki Cenab-ı Hakk, peygamberlerinden dile-

(1) Rivayet olunur ki bu ayet, mü'minlerin mü'minle münafığı birbirinden ayıracak bir belirti istemeleri üzerine inmiştir. Allah-u Teâlâ şöyle cevap vermiştir: Mü'minleri, bulundukları hal üzre, münafıklarla karışık vaziyette bırakmak O'nun şanından değildir. Allah, yapmakla veya yapmamakla mü'minin münafıktan ayrılacağı yasalar ve yükümlülükler indirecektir.

diğini seçer, onu gayba vakıf kılar ve işi yerli yerince yaptırır. Buna göre(1), Allah'a ve Rasûlü'ne gerçekten iman edin. Şayet samimi bir imanla iman etmiş ve Allah'a (c.c) isyandan sakınmışsanız, bu sayede size en büyük ödül, mutluluk ve sevinç ülkesi cennet vardır. 179. ayetin gösterdikleri bunlardır.

180. ayette. Allah-u Teâlâ, malı olup da pintilik yapan cimrilerin yanlışını bildiriyor. Allah'ın kerem edip kendilerine verdiğinde cimrilik edenler, zannettikleri gibi bu cimrilikleri kendileri için hayırlıdır, sanmasınlar. Bilâkis, cimrilik onlar için şerdir. İki sebepten şerdir. Birincisi, dünyada ulaşacak cimrilik günahı ve kişideki kötü etkileridir. İkincisi ise, Allah-u Teâlâ'nın cimriliklerine karşılık onlara âhirette azap edecek olmasıdır. Yani, Allah o cimrilik ettikleri şeyi, ateşten bir gerdanlık olarak boyunlarına takacak, veya hadiste geçtiği gibi, bir yılan şeklinde(2) onlara dolanıp sahibine, "Ben senin malınım! Ben senin hazînenim!" diyecektir. Bu boş zanna kapılan, bundan vazgeçmeli ve bilmelidir ki, hayır (iyilik) cimrilikte değil, harcamaktadır. Cimrilik ettiği şey Allah'ın malıdır ve Allah'a kalacaktır. Pintiler, dünyada günahtan, âhirette ise azaptan başka birşey bulamazlar. "Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah yaptıklarınızdan haberi olandır." Öyleyse size ihsan ettiği şeylerde O'ndan sakının, o şeylerin zekâtını ve fazladan nafile sadakalarını verin. Şüphesiz bu sizin için en hayırlısıdır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

SONUÇ

1- Yükümlülüklerin hikmetlerinden biri de, gerçek mü'minin yalancı mü'minden (münafık) ayırdedilmesidir.

2- Allah-u Teâlâ gayb ilmini kullarından öte kendine mahsus kılmıştır. Ancak gerek gördüğü bir hikmete binâen kullarından dilediğine istediği miktar, bildirdikleri başka...

3- Cennetin bedeli îman ve salih ameldir.

4- Malda cimrilik, cimri için şerdir ve pintilerin zannettiği gibi hayır

---

(1) İtibar, gaybı bilmek değil, cehennemden kurtulup cenneti kazanmaktır. Buna göre, gaybı bilmeyi istemekten vazgeçip kurtuluşunuzu ve mutluluğunuzu gerçekleştirecek şeylere yönelin.

(2) Buhari, Ebû Hureyre'den (r.a) rivayet etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Kim ki, Allah kendisine mal ihsan eder de zekâtını vermezse, (malı) onun için gözleri üstünde iki siyah benek bulunan kel bir yılana dönüştürülür de kıyâmet günü kendisine dolanıp, çene kemiklerini –yâni avurtlarını– ısırır; sonra: "Ben senin malınım! ben senin hazînenim!" der." buyurdu. Sonra "Cimrilik edenler zannetmesinler ki..." âyetini okudu.

değildir.

5- Kendisine mal verilip de, Allah'ın o maldaki hakkını vermeyen kimse, o yüzden kıyâmet günü azab olunacaktır. Hem bu âyet, hem Tevbe Sûresindeki âyet,(1) hem de Buhârî hadîsi bunu gösterir: "Kim ki, Allah mal ihsan eder de zekâtını vermezse, onun için gözleri üstünde iki siyah benek bulunan kel bir yılana dönüştürülür de kıyamet günü kendisine dolanıp, çene kemiklerini –yani avurtlarını– ısırır: "Ben senin malınım! Ben senin hazinenim!" der." Ondan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) "Cimrilik edenler zannetmesinler ki..." âyetini okudu.

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ
سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ
وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ الَّذِينَ قَالُوا
إِنَّ اللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَا أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ
تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ
وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
﴿١٨٣﴾ فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاءُوا
بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

(1) "Altın ve gümüşü yığıp da, onları Allah yolunda sarfetmeyenler var ya, işte onlara acı bir azabı müdele! O gün cehennem ateşinde bunların üzeri ısıtılıp pullanır. Bunlarla, onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır. "İşte nefisleriniz için yığdıklarınız. Yığdıklarınızı tadın!" (denir.)" (Tevbe/34-35).

181- Allah, "Allah fakirdir, biz zenginiz." diyenlerin sözünü işitti. Onların dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve "Yangın azâbını tadın!" diyeceğiz.

182- "Bu sizin ellerinizin yapıp öne sürdüğünün karşılığıdır." Allah kullara asla zulmedici değildir.

183- Onlar "Allah bize and verdi ki, bize ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmayalım." dediler. De ki: "size benden önce açık delilleri ve bu dediğinizi de getiren peygamberler gelmişti. Eğer doğru iseniz niçin onları öldürdünüz?"

184- Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık deliller, hikmetli sahifeler ve aydınlatıcı Kitab getiren peygamberler de yalanlanmıştı.

SÖZLÜK

عَذَابُ الْحَرِيقِ Yakıcı azap(1) Vücutlarını yakan yakıcı cehennem azabı.

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ Bu azab onların yaptıklarından dolayıdır. Allah hiç bir zaman kuluna zulmetmez. Çünkü O merhametli ve âdildir.

عَهِدَ إِلَيْنَا Bizden söz aldı. Bize Kitab'ımızda emir ve tavsiye etti.

أَنْ لَا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ Getirdiği şeylerde ona uymayalım ve peygamberliğini tasdik etmeyelim.

بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ Ateşin yediği kurban. Kurban: Sayesinde Allah'a yakınlaşılan hayvan v.b. Bir yere konulur, üzerine gökyüzünden beyaz bir ateş inip yakar.

الْبَيِّنَاتُ Ayetler ve mucizeler. Deliller.

وَبِالَّذِي قُلْتُمْ Dediğiniz. Kurban.

فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ Onları niçin öldürdünüz. Niye! diye azarlamak için sorulmuştur. Zekeriya (a.s) ve Yahya (a.s) öldürdükleri peygamberlerdendir.

الزُّبُرِ Zebur'un çoğulu. İbrahim'in (a.s) suhufu gibi Kitab'tır.

الْكِتَابِ الْمُنِيرِ Aydınlatan kitap. Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an.

---

(1) Alev'e "harik" denir. Çünkü ateş, alevi de başkasını da kapsar.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ tarafından: "Kimdir o adam ki Allah'a güzel bir borç versin de, Allah da ona kat kat fazlasıyla (verdiğini) ödesin..."(1) âyeti inmişti. Ebu Bekir Sıddik (r.a), yahudilerin bulunduğu, en büyük âlimleri ve en yüce hahamları Finhas'ı dinlemekte oldukları Beytelmedâris'e(2) gidip Finhas'ı İslâm'a davet etti. Finhas: "Borç isteyen bir Rab?.. Biz ondan daha zenginiz!.. Dostun (Muhammed) bize fâizi yasaklayıp, onu kendisi kabul ediyor." dedi. Ebu Bekir (r.a) kızdı ve yahudiyi dövdü. Yahudi, Rasûlüllah'a (s.a.v.) gelip Ebu Bekir'i şikayet etti. Allah Rasûlü (s.a.v.) Ebu Bekir'e: "Niye yaptın?" diye sordu. "O, Allah fakirdir, biz zenginiz, dedi." diye cevap verdi. Yahudi inkâr etti. Allah-u Teâlâ da bu ayeti indirdi: "Allah, Allah fakirdir, biz zenginiz, diyenlerin sözünü işitti. Onların dediklerini ve haksız yere peygamberlerini öldürmelerini yazacağız..."(3) Ve onlara şöyle diyeceğiz: "... Yangın azâbını tadın!" Böyle deyişimiz, ellerinizin sunduğu şer ve fesad sebebiyledir. Yoksa, Allah kullarına zulmedici değildir. Cenab-ı Hakk'ın kullarına zulmetmekten uzak oluşundan, cezalandırılmanız asla adâletsizce ve adâlete ters ve uzak değildir: 181. âyet bunlardan söz eder. "Allah, Allah fakirdir, biz zenginiz, diyenlerin sözünü işitti. Onların dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve : "Yangın azabını tadın!" diyeceğiz."

182. âyet ise şunlardan bahseder: "Bu, sizin ellerinizin yapıp öne sürdüğünün karşılığıdır. Allah kullara asla zulmedici değildir."

183. âyete gelelim. "Onlar: "Allah bize and verdi ki, bize ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmayalım." dediler. De ki: "Size benden önce açık deliller ve bu dediğinizi de getiren peygamberler gelmişti.

"Eğer doğru iseniz niçin onları öldürdünüz?" Âyet, elbette aslı olmayan yalancı boş bir yahudi iddiasına ve bu iddianın cevabına yer verir. İddiaları şu laflarıdır: "Allah-u Teâlâ bize tavsiye ederek, ateşin yiyeceği bir kurban getir-

---

(1) Bakara Sûresi, 145.

(2) İsrailoğullarının dershanesi.

(3) Peygamberleri, "Niye peygamberleri öldürdünüz?" diye haklarında âyet inen kimselerin kendileri değil, ataları öldürmüştü. Ama bunlar, atalarına ve yaptıklarına râzı olmuşlardır. Onlar da peygamberleri öldürenler gibidirler. Çünkü bu isyana, günaha râzı olmuşlardır. Anlatılır ki, bir adam Şa'bi'nin yanında Hz. Osman'ın öldürülmesini övdü. Şa'bi ona: "Sen de Osman'ın canına (öldürülmesine) ortak oldun!" dedi. Onun öldürülmesine râzı olmasını öldürme saydı.

medikçe bir peygambere inanmamamızı ve getirdiği hususta (din) onu tasdik etmememizi ve ona uymamamızı emir buyurmuştur." Bir hayvan ve sair şeylerden bir sadaka demek istiyorlar. Bu sadaka önlerine konulur ve gökyüzünden bir ateş inip yakar. Bu, peygamberliğin delilidir. Sen ey Muhammed, bunu yapmadın! Ne sana inanır, ne de dininde sana uyarız![1] Cevap şudur: Allah-u Teâlâ Peygamberine, şöyle de ey Rasûlüm diye, buyuruyor: "Size benden önce açık deliller..." mucizeler "ve bu dediğinizi de..." ateşin yediği kurban mucizesi "... getiren peygamberler gelmişti. Eğer doğru iseniz niçin onları öldürdünüz?" Zira Zekeriya ve Yahya'yı (a.s) öldürmüşler, İsa'yı (a.s) öldürmeye kalkışmışlardı.

184. âyet, Allah Rasûlü'nü teselli etmektedir: Rabbi ona şöyle diyor: "Eğer seni yalanladılarsa..." iman etmedilerse üzülüp kötü olma! Çünkü tek yalanlanan sen değilsin. Birçok peygamber de yalanlanmıştı. Kavimlerine belgeler, yani mucizeler, hikmetli sahifeler, Tevrat, İncil ve İbrahim'in sahifeleri gibi aydınlatıcı kitab getirmişlerdi. Onları da ümmetleri, seni şu yahudilerle müşriklerin hep beraber yalanladıkları gibi yalanlamışlardı. Sabret ve üzülme.

SONUÇ

1- Yahudilerin inkârcılığı ve Allah'a, peygamberlerine ve tüm insanlara karşı edepsizliği anlatılmıştır.

2- Yahudilerin peygamberleri öldürme suçunu işlediği açıklanmıştır. Bu, en kötü suçtur.

3- Yahudilerin şu iddialarının bâtıl olduğu belirlenmiştir: Allah güya onlara ateşin yiyeceği bir kurban mucizesi getirmedikçe[2] bir peygambere inanmamalarına dair söz vermişmiş...

---

(1) Kurtubi, Kelbi'den rivayet eder: Bu âyet, Ka'b b. Eşref, Malik b. Sayf, Vehb b. Yahuda ve Finhas b. Azriya'ya cevap olarak inmiştir. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip: "Allah'ın seni bize peygamber gönderdiğini mi iddia ediyorsun? Halbuki O, bize bir Kitab indirmiştir. Orada bize, Allah tarafından gönderildiğini söyleyen bir peygambere ateşin yiyeceği bir kurban getirmedikçe inanmamıza and verdi. Bunu yaparsan seni tasdik ederiz." dediler. Allah da bu âyeti indirdi.

(2) Eğer Tevrat'ta böyle bir hüküm bulunduğuna dâir iddiaları doğru ise, İsa (a.s.) ve Muhammed (s.a.v.) bundan müstesnadır veya bu hüküm İncil'de nesh edilmiştir. Ama Allah-u Teâlâ'nın cevabı daha fazla delile ihtiyaç bırakmamaktadır. Tartışmayı kesip atacak, kesin bir cevaptır. Tevrat metni şöyledir: "Sonunda size İsa ve Muhammed gelecektir. Geldiklerinde, onlara kurbansız îman edin!"

4- Allah, Rasûlü'nü teselli etmekte ve yahudilerin batıl sözleri ve saçmalıkları karşısında sabredip direnmesini istemektedir.

كُلُّ نَفْسٍ
ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
فَمَن زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ وَمَا الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ
وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا ۚ
وَإِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

185- Her can ölümü tadacaktır. Kıyamet günü ecirleriniz size eksiksiz verilecektir. Kim ki hemen ateşin elinden kurtarılır da cennete sokulursa, işte o kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı zevkten başka bir şey değildir.

186- Mallarınız ve canlarınız hususunda deneneceksiniz. Sizden önce kendilerine Kitab verilenlerden ve puta tapanlardan çok incitici sözler duyacaksınız. Ama sabreder, günahlardan korunursanız, işte bunlar yapmaya değer işlerdendir.

SÖZLÜK

ذَائِقَةُ الْمَوْتِ — Ölümü tadıcıdır.

تُوَفَّوْنَ — Size verilir. Hayır veya şer amellerinizin karşılığı eksiksiz tastamam verilecektir.

زُحْزِحَ	Kurtarılır, uzaklaştırılır.
فَازَ	Başardı. Başarı; korktuğundan emin olmak; cehennemden kurtulmuş olmak; umduğunu elde etmek; cenneti kazanmış olmak.
مَتَاعُ الْغُرُورِ	Aldatıcı varlık.(1) Meta, yararlanılan herşey. Gurur: Aldatma. Dünya, sahibini aldatan, ona hile yapan, yok olup gidecek birşeye benzetilmiştir.
لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ	Mallarınız konusunda imtihan olunacaksınız. Üzerlerindeki gerekli hakları yerine getirip getirmediğinizle veya elinizden çıkmakla; canlarınız konusunda da cihad ve hac gibi güç yükümlülüklerle veya hastalık ve ölümle deneneceksiniz.
أُوتُوا الْكِتَابَ	Kitap verilenler. Yahudiler ve hristiyanlar.
الَّذِينَ أَشْرَكُوا	Şirk koşanlar. Araplar.
فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ	Bunlar büyük işlerdendir. Sabır ve takva, azimetler demek olan ve ihmaline ruhsat bulunmayan, hiçbir halde ruhsat verilmeyen vacip gerekli işlerdendir.

AÇIKLAMA

Âyetler, Rasûlüllah'ı (s.a.v.) ve ashabını teselliye devam ediyor. Önceki âyetlerde, Allah, Rasûlü'nü yahudi ve müşriklerin inkârından duyduğu acıdan dolayı teselli etmişti. Bu âyette ise, tesellilerin ve başsağlığı dileklerinin en büyüğü mevcuttur. Çünkü Allah bu âyette şunları haber vermektedir: Her can, ne kadar yüce ya da aşağılık olursa olsun, mutlaka ölümü tadacaktır.(2) Dün-

(1) Meta'ul-ğurur ,şöyle açıklanıyor: Hz. Peygamber (s.a.v.) buyuruyor ki: "Vallahi, ahirette dünya sadece birinizin parmağını denize daldırması gibidir. Baksın bakalım ne kadar almış!.." Meta: İstifade edilip sonra yok olan şeydir. Gurur'a, yani aldanmaya izafeti, daha da sakınılmasını gerektirir. Onun için Katade, dünya terkedilmiş bir metadır, sahiplenenleri de helak etmesinden şüphe edilir, demiştir.

(2) Ölüm halindeki Müslümana şunlar yapılır: Lâ ilâhe illâllah, demesi telkin edilir. Ölüm sarhoşluğunu hafifletmek için Yasin Sûresi okunur. Delili: "Hiçbir ölü yoktur ki yanında Yasin okunsun da ona ölüm kolaylaştırılmasın..." hadisiyle, Ebu Davud'un rivayet ettiği: "Ölülerinize Yasin okuyun!" hadisidir. Ölünün gözleri kapatılır, yıkanır, kefenlenir, cenaze namazı kılınır ve müslüman mezarlığına gömülür. Toprağa vermekte ve cenazeyi götürürken acele edilir. Delili: "Cenazeyi götürmekte acele edin. İyi bir kişiyse hayırdır, o kişiyi hayra ulaştırın; değilse şerdir, omuzlarınızdan atın!" hadisidir.

ya cezalandırma değil, sadece çalışıp kazanma yeridir. Bundan dolayı burada günahkârlar günah işleyebilir, zâlimler zulmedebilir, hoşlanmadıkları birşeyle de (engelle) karşılaşmazlar. İyiler iyilik yapabilir, faydalı davranışlarda bulunanlar yararlı işler yapabilir ve hoşlandıkları birşeye de ulaşamayabilirler. Bunda iyi bir teselli vardır. Bir diğer teselli ise şudur: Herşeyiyle dünya hayatının gelip geçici bir zevkten öte birşey olmadığını bilmek. Yâni, güzel görünümüyle aldatan değersiz, gitmesi, kaybolması kaçınılmaz geçici bir metâdır. 185. âyetin kapsamı budur.

186. âyette Allah-u Teâlâ, Rasulü'ne ve mü'minlere bildiriyor: Mutlaka mallarınız ve canlarınız hususunda deneneceksiniz. Mallarınız hususunda, birtakım belâlarla ve yükümlülüklerle, canlarınız hususunda da hastalık, ölüm ve cihad, hac, oruç gibi güç tekliflerle (yükümlülük) mutlaka imtihan edileceksiniz. Kitab verilenlerden ve müşriklerden çok incitici (sözler) de duymanız gerekecek.(1) Finhas'ın şu lafı gibi: "Allah fakirdir, biz zenginiz!" Hristiyanların şu sözü gibi: "İsa, Allah'ın oğludur." Müşriklerin şu sözü gibi: "Allah'la beraber Lat ve Uzza da tanrıdır."

Sonra Allah, mü'minleri sabra ve Allah korkusuna (takvaya) teşvik etti. Sabredip Allah'tan korkarsanız, sabredip korkmanız Allah'ın size farz kıldığı hususlardandır. Mendup ve müstehap değil, aksine farz ve vacip türündendir.

SONUÇ

1- Dünya ceza değil çalışma ve imtihan yeridir.

2- Gerçek kurtuluş tanıtılmıştır: Cehennemden kurtulup, cennete girmek.

3- Şu dünya hayatının hakîkati ve yok olup kaybolacak aldatıcı bir metâ gibi olduğu açıklanmıştır.

4- İmtihan zaruridir. Sabr ve Allah korkusu gerekir. Bunlar, ruhsat değil azimet, yani yapılması farz olunan işlerdendir.

---

(1) İbn Übeyy, Allah Rasûlü'ne (s.a.v.): "Yoluna git de meclisimize (sohbetimize) sıkıntı verme!" demişti. Ka'b b. Eşref müslümanlara söven, kâfirleri kışkırtan kasideler söylüyordu. Hatta mü'mine hanımlara gazeller düzüyordu. Onun için Allah Rasûlü (s.a.v.) suikast tertib edilmesine izin verdi. Muhammed b. Mesleme ve arkadaşları da (r.a) onu bir suikastle öldürdüler.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ
وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا
قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ
بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ
بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾

187- Allah kendilerine Kitab verilenlerden "Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, gizlemeyeceksiniz!" diye söz almıştı. Fakat onlar, verdikleri sözü arkalarına attılar ve ona karşılık birkaç para aldılar. Ne kötü şey satın alıyorlar (onlar)!

188- O ettiklerine sevinen, yapmadıkları şeylerle övülmeyi sevenlerin, iflah olacaklarını sanma! Onların azaptan kurtulacaklarını sanma. Onlar için acı bir azap vardır.

189- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah herşeye kâdirdir.

SÖZLÜK

اَلْمِيثَاقُ — Yeminle pekiştirilmiş söz verme.

أُوتُوا الْكِتَابَ — Kitap verilenler. Yahudiler ve hristiyanlar.

اَلْكِتْمَانُ — Gizlemek. Görülüp bilinmesin diye birşeyi gizleyip inkâr etmek.

فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ — Onu arkalarına atıp fırlattılar, iltifat etmediler. Yâni kendilerinden, Muhammed'e ve İslâm'a dair getirdiklerine iman etmeleri hususunda alınan söz ve yemine ters düştüler...

وَ اشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا — Onu az bir paha karşılığı sattılar. O sözü ve yemini tutmak yerine dünya kırıntısını ve geçici dünya metâını tercih ettiler. Çünkü o sözü ve yemini, dünyevi menfaatlerini korumak uğruna gizlediler.

اَنْ يَحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا — Yapmadıklarıyla övünürler. Üzerlerine düşeni yapmadıkları halde övülmeyi ve hayırla yâd edilmeyi sevenler.

بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ — Azaptan kurtulmak. Dünyada azaptan kurtulacaklarını sanma. Onlar için âhirette de acı bir azap vardır.

AÇIKLAMA

İlâhi kelam, yahudilere değiniyor. Allah-u Teâlâ, peygamberine şöyle buyuruyor: Onlara, Allah'ın kitap verdiği hristiyan ve yahudilerden söz alışını söyle. Hani âlimlerinden insanlara Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kitablarında mevcut özelliklerini açıklayacaklarına, ona îman edip getirdiği yola, hak dine –ki İslâm'dır– dâir getirdiklerine uyacaklarına yemin ettirerek söz almıştı ya!.. Ama onlar, o sözü gizlediler, arkalarına attılar, iltifat etmediler. Onu az bir parayla, yâni makam, mevki ve malla değiş tokuş yaptılar: "Ona karşılık birkaç para aldılar." Allah-u Teâlâ bu az parayı yerdi: "Ne kötü şey satın alıyorlar!.." 187. âyetin muhtevası budur. 188. âyet: "O ettiklerine sevinen, yapmadıkları şeylerle övülmeyi sevenlerin (isteklerinin olacağını) sanma!"(1) Onların azaptan kurtulacaklarını sanma! "Onlar için acı bir azap vardır." Allah-u Teâlâ, Rasûlü'ne (s.a.v.) buyuruyor: Ey Rasûlümüz, kelâmımızı bozarak, emirlerimizi değiştirerek, şeriatlerimizi farklılaştırarak yaptıkları şer ve fesada sevinenlerin iflah olacaklarını sanma! Buna rağmen onlar, insanların kendilerini övmesini, yani teşekkür ve methetmelerini istiyorlar. Hayır ve iyilik

(1) Buhari ve diğer hadis imamları Ebû Sa'id el-Hudri'den rivayet etmişlerdir: Münafıklardan bâzıları, Allah Rasûlü (s.a.v.) savaşa çıktığında, geri duruyor ve Rasûlüllah'ın (s.a.v.) emrine aykırı hareket ederek savaşa gitmeyişlerine seviniyorlardı. Allah Rasûlü (s.a.v.) savaştan dönünce, mâzeret belirtiyor, yemin billah ediyor ve yapmadıkları ile övünmek istiyorlardı. Bu âyet indi. Şu, hadis iniş sebebini açıklamaktadır: "Mervan, şunu sorsun diye bir adamını İbn Abbas'a göndermişti: "İçimizden birisi yaptığına sevinip yapmadığı ile övülmeyi isteyerek azabı hak etse hepimiz azab olunur muyuz?" İbn Abbas şöyle dedi: "Size ne oluyor yahu? Bu, ancak kitap verilenler hakkında inmiştir." Sonra: "Allah kendilerine kitab verilenlerden..." kısmından, "Onlar için acı bir azap vardır"a kadar iki ayeti okudu."

yapmadıkları halde... Çünkü tam tersini yapıyorlar, şer ve fesad işliyorlar. İşte bu yahudilerin azabtan kurtulacağını zannetme! Onlar için kıyâmet günü acı bir azap vardır.

189. ayete gelelim. Allah-u Teâlâ haber veriyor: Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır ve O herşeye kâdirdir. Böylelikle Allah'ın o toplumu yakalayıp intikam almaya ve tehdidini (ki dünya ve âhiret azabıdır) gerçekleştirmeye gücü yettiğine delildir: "Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah herşeye kâdirdir."

SONUÇ

1- Allah, kitap verilenlerin alimlerinden şunlara dair söz almıştı: İslâm âlimlerinin yaptığı gibi hakkı açıklayacaklar, hakkı yayıp ilan edecekler...(1) Mal, makam veya iktidar gibi dünyevi bir kazancı yitirmekten korktuklarından insanları razı etmek uğruna hakkı gizlemeyecek yahut mânasını çarpıtmayacaklar..(2)

2- Müslümanın, yapmadığı hayır ve iyilik için övülmeyi beklemesi uygun değildir. Aksine, müslümanın övgüyü gerektirecek işler yapsa bile insanların övmesine iltifat etmemesi erdemdir. Öyleyse, övülecek bir şey yapmayıp sonra da, övülmek isteyen kimsenin durumu nasıl olabilir? Hatta şer ve fesad işleyip, bu şer ve fesada karşılık hararetle(3) övülmesini isteyen kimsenin hâli nasıl olur?

3- Allah-u Teâlâ, kendinden korkmayı ve O'na yönelmeyi gerektirecek tarzda herşeye mâlik ve kâdirdir. Ama çoğu insan bundan gafildir, bilmez.

---

(1) Muhammed b. Ka'b şöyle der: "Bir âlimin ilmine rağmen, cahilinse cahilliğine rağmen susması helâl değildir. Allah-u Teâlâ: "Allah, kendilerine kitab verilenlerden söz aldı..." Ve: "Bilmiyorsanız bilenlere sorun!.." (Nahl Suresi, 43) buyurmuştur." Hz. Ali de (r.a) şöyle der: "Allah âlimleri öğretmedikleri için ayıplamadıkça, başlarına kakmadıkça, cahilleri öğrenmedikleri için ayıplayıp, başlarına kakmaz."

(2) Delili, değişik senetlerle gelen şu hadistir: Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurur: "Kime bir ilim sorulur da gizlerse, kıyamet günü ateşten bir gemle gemlenir." Yine Buhari'nin şu hadisidir: "Kim bir ilmi gizlerse, Allah onu kıyamet günü ateşten bir gemle gemler."

(3) Çöküş, akîdesinin ve ahlâkının bozuluşu, yoldan sapış çağlarında mecûsi, yahudi ve hristiyanların hilesi sonucunda müslümanların liderlerinden çoğunun durumu böyledir.

إِنَّ
فِي خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا
وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ
رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾
رَبَّنَا إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظّٰلِمِينَ
مِنْ أَنصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ
أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا
سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا
عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾
فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ
أَوْ أُنثَىٰ بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ
وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّنْ عِندِ
اللَّهِ وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

190- Göklerin ve yerin yaratılışında, gecenin ve gündüzün gidip gelişinde elbette aklıselim sahipleri için ibret verici deliller vardır.

191- Onlar ayakta, otururak ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler: "Rabbimiz derler, bunu boş yere yaratmadın. Sen yücesin, bizi ateş azabından koru!

192- Rabbimiz, sen birini ateşe soktun mu, onu perişan etmişsindir. Zâlimlerin yardımcıları yoktur.

193- Rabbimiz, biz, "Rabbinize inanın" diye imana çağıran bir davetçi işittik, hemen inandık. Rabbimiz bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, iyilerle beraber al canımızı!

194- Rabbimiz, bize elçilerine vâdettiğini ver, kıyamet günü bizi yüzüstü bırakıp rezil etme. Zira sen verdiğin sözden caymazsın.

195- Rableri onlara karşılık verdi: "ben sizden erkek, kadın, hiçbir çalışanın işini zâyi etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz. Göç edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda işkence edilenler, vuruşanlar ve öldürülenler... Elbette onların kötülüklerini örteceğim ve onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım. Yaptıklarına Allah katında bir karşılık olarak (bu nimetleri vereceğim). Karşılıkların en güzeli Allah katındadır.

SÖZLÜK

فِى خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ	Göklerin ve yerin yaratılışında. Yoktan varoluşları hakkında. Allah'ın birliği ve kudreti için pek çok deliller vardır.
وَ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ	Gece ve gündüzün değişkenliğinde. Birbirini izleyişi. Bu geliyor o gidiyor, bu karartıyor o aydınlatıyor.
لَآيَاتٌ	Deliller. Allah'ın varlığına, kudretine, ilmine, hikmetine ve rahmetine açık deliller vardır.
لِّأُولِى الْاَلْبَابِ	Akıl sahipleri için.
رَبَّنَا	Rabbimiz, derler.
بَاطِلًا	Boşu boşuna, oyun olsun diye.
سُبْحَانَكَ	Seni tenzih ederiz. Seni abesten, oyundan, ortağının ve çocu-

ğunun olmasından tenzih ederiz.(1)

فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ — Bizi azaptan koru. Sâlih amellere muvaffak ve cehennem azâbını gerektirecek bozuk amellerden uzak kılarak bizi cehennem azâbından koru.

أَخْزَيْتَهُ — Rezil-perişan etmişsindir.

كَفِّرْ عَنَّا — Bizden ört. Ört, sil. Bizim günahlarımızı sil.

اَلْأَبْرَارُ — Sâlih insanlar. Birr'in veya Barr'ın çoğulu. Dîne sarılanlar.

عَلَى رُسُلِكَ — Peygamberinin diliyle haber verdiğin yardım ve destek.

اَلْمِيعَادُ — Vaad, söz.

هَاجَرُوا — Hicret ettiler. Dinleri uğruna kaçıp memleketlerini, diyarlarını, mallarını ve ailelerini terk ettiler.

أُوذُوا فِي سَبِيلِي — Benim yolumda eziyet gördüler. Bana ve Rasûlüme iman ve itaat ettiler diye müşrikler onlara işkence ettiler.

ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ — Allah'ın indinde sevap vardır. Mükâfat olarak Allah katında mevcut bir karşılık: Günahları affedildikten sonra cennetlere girmek...

AÇIKLAMA

Yahudiler: "Allah fakirdir, biz zenginiz!" şeklindeki kötü sözü söyleyip, Kitab'ı değiştirip bozunca ve yaptıkları bâtıl şeylerden dolayı övülmek isteyince –ki bu durumları onların sapık ve kör akıllı olduklarını gösterir– Allah zenginliğine dâir kâinattaki belirtileri, kullarının kendisine muhtaç oluşunu zikretti. Nitekim bu deliller, O'nun dünya hayat ve işlerini düzenlediğini, Rab olduğunu ve kulların başka rablerinin olamayacağını, gösterir. Ancak bunu, gerçekten kafası çalışanlardan ve seçkin görüş sahibi olanlardan başkası anlayamaz. "Göklerin ve yerin yaratılışında, gecenin ve gündüzün gidip gelişinde elbette aklıselim sahipleri için ibret verici deliller vardır."(2) Evet, göklerin ve yerin yoktan yaratılışında, gecenin ve gündüzün uzayıp kısalarak, kararıp aydınlanarak gidip gelişinde ve birinin gidip diğerinin gelerek birbirini izleme-

(1) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) "Subhanellah"ın anlamı sorulduğunda: "Allah'ın kötülükten tenzih edilmesidir." buyurmuştur.

(2) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gece kalktığında bu on ayeti okuduğu doğrudur. Bu sebeple teheccüd namazı kılmak için geceleyin kalkan kimsenin bu on ayeti okuması ve düşünmesi müstehaptır. Hz. Osman'dan nakledilmiştir: "Geceleyin Âl-i İmran sûresinin sonunu okuyan kimseye geceyi ihya etmiş sevabı yazılır."

sinde Allah'ın zenginliğine, kulların ise muhtaç oluşuna açık deliller ve kullarının Rabbi ve ilahı oluşuna kesin deliller vardır. 190. ayetin muhtevası budur.

Sonraki dört ayet, göklerin ve yerin yaratılışı hususunda akıl yürütüp Allah-u Teâlâ'yı tanımaya yol bulan, O'na zikredip, O'na şükreden aklıselim sahiplerinin özelliklerini kapsar. "Onlar ayakta, otururak ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar."(1)

"Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler."(2) Yani, göklerdeki ve yerdeki mahlûkatın yaratılışındaki hikmetin büyüklüğünü düşünürler. Şöyle demekten geri durmazlar: "Rabbimiz (derler), bunu boş yere..." amaçsız bir hikmet ve istenmeyen bir hedef uğruna "... yaratmadın." Aksine boş yere değil hak yere yarattın. Hâşâ, abesle uğraşıp, oyun oynayanlardan değilsin. Seni abesle ve oyunla uğraşmaktan tenzih ederim. Bilâkis yarattığını yüce hikmetler uğruna yaratmışsındır. Zikir ve şükür etsin diye yaratmışsındır. Ki şükredip zikredene ikram yurdunda, cennet ikram edesin, nankörlük yapanı azap yurdunda rezil edesin.

192. ayette şöyle denmesini buyurdu: "Rabbimiz, sen birini ateşe soktun mu, onu perişan etmişsindir. Zalimlerin yardımcıları yoktur." Zâlimler kâfirlerdir. O sebeple yardımcı bulamaz ve alçaltıcı azapla horlanırlar.

Allah aklıselim sahiplerinden 193. ayette şöyle bahsetti: "Rabbimiz, biz, "Rabbinize inanın!" diye imana çağıran bir davetçi işittik, hemen inandık (derler)." Davetçi, Kur'an-ı Kerim ve Rasûlüllah'tır (s.a.v.).(3) Ve imanları ile Rablerine tevessül ederek, isteneceklerin en güzelini ve yücesini; günahlarının bağışlanmasını ve iyilerle ölmeyi dilediler: "Rabbimiz, bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, iyilerle beraber al canımızı!"(4) 193. ayette gelen-

(1) Bunun dayanağı, Buhari'deki, Hz. Aişe'den nakledilen şu sözdür: "Allah Rasûlü (s.a.v.) her hâlinde Allah'ı zikrederdi." Bundan tuvalette küçük ve büyük abdest bozma durumunun istisna edilmesi edeptendir.

(2) Göklerin ve yerin yaratılışına; kıyâmet, âhiret, ceza ve âlemin durumlarına dair oldukça, tefekkür övülmüştür. Allah'ın zatında tefekkür yasaklanmıştır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.): "Mahlûkat hakkında düşünün, Yaradan (Allah) hakkında düşünmeyin. Zira O'nu hakkıyla takdir edemezsiniz!" buyurur.

(3) Muhammed (s.a.v.)... İbn Mes'ud, İbn Abbas ve çoğu müfessir böyle söylemiştir. Katade ve bazısı, "Kur'an," demişlerdir. Hepsi doğru söylüyor. Hem Kur'an, hem de Rasûlüllah (s.a.v.) bugüne kadar davet edegelmiştir.

(4) Niye, "Bizi iyi olarak öldür," demediler? Büyüklenmeyerek ve Rablerine karşı tevazu göstererek, O'na kavuşmayı sevdiklerinden Rab'lerine ulaşmaya, O'nun katında meleküt-u â'lâ'da peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve salihlerle yaşamaya rağbet ederek: "Bizi iyilerle öldür!" dediler.

ler bunlardır.

194. ayete gelelim. Rablerinden, kendilerine Rasûllerinin diliyle vaadettiği yardımı vermesini ve yeryüzünde tutunmayı sağlamasını istediler. Dünyada bunu istediler. Kıyâmet günü de cehennemde azapla mahvetmemesini istediler: "Rabbimiz, bize elçilerine vaadettiğini ver, kıyâmet günü bizi yüzüstü bırakıp rezil etme. Zira sen verdiğin sözden caymazsın." Hak sözünden caymazsın.

195. ayet, Allah Teala'nın dualarını kabul ettiğini belirtir: "Ben sizden erkek kadın, hiçbir çalışanın çalışmasını zayi etmeyeceğim." Bilakis erkek olsun kadın olsun herkese ameline göre karşılık vereceğim ve karşılığını eksiltmeyeceğim. Çünkü hep birbirinizdensiniz. Erkek kadından, kadın da erkekten meydana gelmiştir. Aranızda ayrımın anlamı yoktur. Ardından Allah-u Teâlâ, bu nimeti hak ettikleri bazı davranışlarını sıraladı: "Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolunda işkence edilenler, vuruşanlar ve öldürülenler..." Allah onlara şöyle vaadetti: "... elbet de onların kötülüklerini örteceğim ve altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım." Bunlar, Allah-u Teâlâ'dan salih amellerine karşılık olarak verilecektir. Karşılıkların en güzeli, Allah katındadır. O halde ona rağbet edilmelidir. Şüphesiz Allah iyilik ve merhamet sahibidir.

SONUÇ

1- İman ve amellerin (takva) güçlenmesini sağlamak için göklerin ve yerin yaratılışı hususunda düşünmek gerekir.

2- "Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında" ayetini surenin sonuna kadar okumak müstehaptır. Gecenin sonunda teheccüde kalkıldığında böyle yapılır. Çünkü Sahih'te(1) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) böyle yaptığı geçmektedir.

3- Her durumda; ayakta, oturarak veya yatarak Allah'ı zikretmek müstehaptır.

---

(1) Buhari ve Müslim aktarır: İbn Abbas, bir gece, teyzesi Meymûne'nin yanında uyumuştur. (Anlattığına göre) Allah Rasûlü (r.a) hanımıyla bir müddet konuşmuş, sonra uyumuştur. Gecenin son üçte birlik dilimi girince (uyanıp) oturmuş, gökyüzüne bakarak: "Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında..." diye ayeti okumuş, sonra kalkıp abdest almış, dişini misvaklamış, sonra da 11 rek'at (teheccüd namazı) kılmıştır. Ardından Bilâl sabah ezanını okumuş, iki rek'at (sabah namazının sünnetini) kılmıştır. Sonra da mescide çıkıp cemaate sabah namazını kıldırmıştır.

4- Cehennemden Allah'a sığınmak müstehap, hatta farzdır. Çünkü Allah, Cehennemden korunun diye emrediyor.

5- Allah-u Teâlâ'ya imân ve sâlih amel vasıtasıyla dua etmek meşrudur.

6- Allah yolunda hicret ve cihat fazilettir ve farzdır.

7- Erkek ve kadın mü'minler arasında amelde ve karşılığında eşitlik vardır.

8- İyiler arasında ölmek güzel bir şeydir. İyiler, Allah'a ve Rasûlü'ne itâat eden, itâatlerinde samimi olanlardır. Allah'ın izniyle iyilerle ölebilmek için, onlarla beraber yaşamak, aralarında hayat sürmek gerekir.

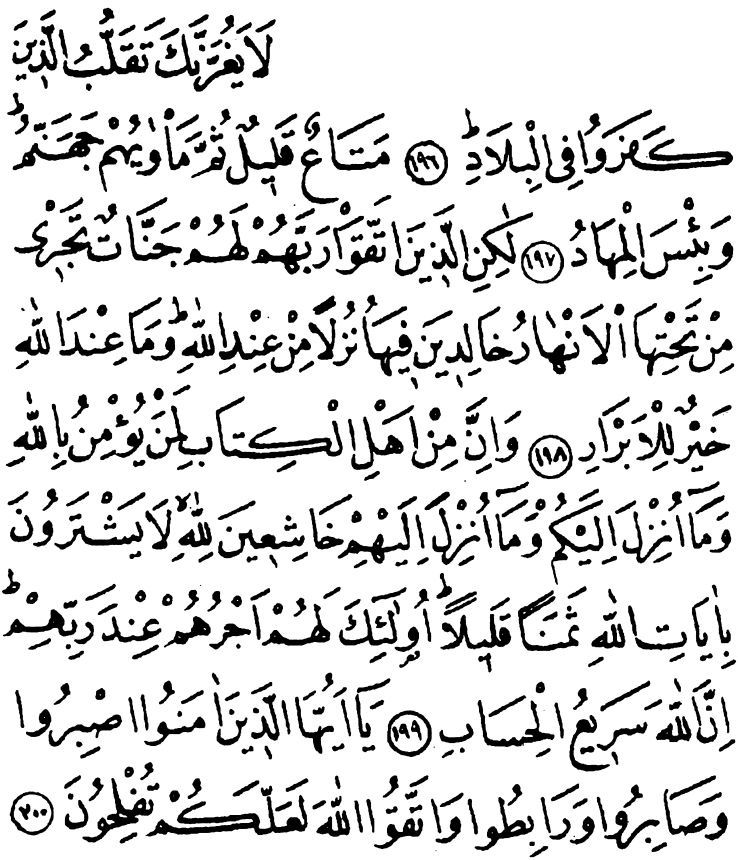
لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ
كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ
وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾ لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۗ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ
خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ
وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۗ
إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا
وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

196- İnkar edenlerin, öyle, şehirlerde gezip dolaşması seni aldatmasın.

197- Bu, az bir geçimdir. Sonra gidecekleri yer cehennemdir. Ne kötü bir yataktır orası.

198- Fakat Rablerinden korkanlar için, altlarından ırmaklar akan cennetler var. Orada ebedî kalacaklar, Allah tarafından ağırlanacaklardır. Allah yanında bulunanlar ise iyiler için daha hayırlıdır.

199- Kitab ehlinde öyleleri var ki, Allah'a inanırlar, size indirilene ve kendilerine indirilene Allah'tan korkarak inanırlar; Allah'ın âyetlerini birkaç paraya satmazlar. Onların mükâfaatı da Rableri katındadır. Şüphesiz Allah hesabı çabuk görendir.

200- Ey inananlar, sabredin, direnip (düşmanlarınıza) üstün gelin. Cihada hazırlıklı, uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki, başarıya eresiniz.

SÖZLÜK

لَا يَغُرَّنَّكَ	Seni aldatmasın. Seslenilen, Allah Rasûlü'dür, ama sesleniş ashaba ve ümmetinedir.
تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ	Kâfirlerin ülkelerde dolaşması. Ticaret, ziraat, mal mülk, yeme içme için ülkeleri dolaşmaları.
مَتَاعٌ قَلِيلٌ	Az bir menfaat. Bu tasarrufları, birkaç sene istifade edecekleri ama sonunda bitecek az bir meta'dır.
مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ	Onların varacakları yer cehennemdir. Az bir istifadeden sonra dönecekleri yer cehennemdir. Oraya girip, ebedi kalacaklardır.
نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ	Rablerinden ikram. Misafire hazırlanan yiyecek, içecek ve yatak gibi ikramlardır.
اَلْأَبْرَارُ	Salih insanlar. Barr'ın çoğulu. Allah'a ve Rasûlü'ne samimiyetle itaat eden, iyi kimse.
وَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ	Size indirilen. Kur'an ve sünnet. Onlara indirilense Tevrat ve İncil'dir.
خَاشِعِينَ لِلَّهِ	Allah'a karşı huşû içinde. Allah'a (c.c) itaat edip, boyun büken.
لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا	Allah'ın âyetlerini az bir paha karşılığında satmazlar. Elde edecekleri menfaatlere karşı Allah'ın hükümlerini ve insanlara açıklamakla emrolundukları şeyleri inkâr ediyorlar.

اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا — Sabredin ve sabrı tavsiye edin.(1) Sabır, Allah'a ve Rasûlü'ne itâatle nefsî tutmaktır. Musâbere ise, düşman karşısında sebat edip direnmektir.

وَ رَابِطُوا — Nöbet tutun. Allah'ın hakkını ve sınırlarını gözetin. Düşmanı müslümanların diyarına hücumdan alıkoymak için, sınır boylarını tutmaktır.

تُفْلِحُونَ — Kurtulursunuz. Dünyada ve âhirette umduğuna erişip, korktuğundan emin olarak kazanırsınız.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ, ümmetin hak dâvetçilerine, peygamberlerinin şahsında şunu yasaklıyor: Kâfirlerle putperestlerin ve fesatçıların kazanıp kâr etmesi; yemesi, içmesi, binmesi sizi aldatmasın. Hak yolda olduklarını veya Allah-u Teâlâ'nın onlardan razı olduğunu, kızmadığını sanmayın. Hayır, hayır. O ancak az bir dünyalıktır. Sonra en kötü sığınağa ve en şerli barınağa gelirler. Orası, girmek için şirkle, isyanlarla çoktan beri hazırlık yaptıkları cehennemdir. Orası, kendileri için hazırladıkları, ne kötü bir sonsuz cehennem yatağıdır. Şu iki ayetin anlamı budur: "İnkâr edenlerin öyle şehirlerde gezip dolaşması seni aldatmasın. Bu az bir geçimdir. Sonra gidecekleri yer cehennemdir. Ne kötü bir yataktır orası."(2)

198. ayet de şöyledir: "Fakat Rablerinden korkanlar için, altlarından ırmaklar akan cennetler var. Orada ebedî kalıp, Allah tarafından ağırlanacaklardır. Allah yanında bulunanlar iyiler için daha hayırlıdır." Ayet bir eksiği güzelce tamamlamaktadır. Bir önceki ayette kâfirlerin varacağı yer, ki varılacak yerlerin en kötüsü olan cehennemdir ve ne kötü yataktır, zikredilmekte; bu ayette de mü'minlerin varacağı yer, ki en hayırlı yerdir, zikredilmektedir: "Altlarından ırmaklar akan cennetler... Orada ebedi kalacaklar, Allah tarafından ağırlanacaklardır." Allah katında olan cennet ebedi nimetler, iman edip Allah'tan korkanlar için dünyadan ve dünyalıklardan daha hayırlıdır. Onların fakir ve güç geçiniyor olmaları, kâfirlerinse zengin ve eli bol olması zarar vermez.

---

(1) Emredilen sabır üç yerdedir: 1- İtâatte sabır, 2- İsyanları yapmamada sabır, 3- Belâlara sabır. Korkmadan, kızmadan ama râzı ve teslim olarak...

(2) Bu ayetin iniş sebebi hakkında rivayet olunmuştur: Müslümanlardan bazıları: "Biz açlıktan ölüyorken, şu kâfirlerin ticaretleri, malları ve ülke seyahatleri var..." dediler de hemen ayet indi.

199. ayete gelelim: "Kitab ehlinden öyleleri vardır ki,(1) Allah'a inanırlar..."

Ayet, bazı münafıklara verilen ilâhi cevabı kapsar. Bu münâfıklar, Rasûlüllah'la (s.a.v.) mü'minlerin, ölümünden sonra Necâşi'ye cenaze namazı kılmalarını ayıplamışlardı. Şöyle ki, içlerinden bazıları: "Bakın, Muhammed'le ashabı, kendi diyarlarından başka bir diyarda ölmüş, kendi ümmetlerinden olmayan bir kâfirin cenaze namazını kılıyorlar!" demişlerdi. Onlar böylece Allah Rasûlü (s.a) ile ashabını ayıplamak istiyorlardı. Allah-u Teâlâ kendilerine şöyle cevap verdi: "Kitab ehli olan yahudi ve hristiyanlardan öyleleri var ki, Allah'a ve ey mü'minler, size indirilene ve Tevrat'la İncil'de kendilerine indirilene Allah'tan korkarak inanırlar. O'na ibâdet ederek, boyun bükerek inanırlar. Diğer yahudi ve hristiyanlar gibi Allah'ın ayetlerini üç-beş kuruşa satmazlar. Diğerleri makamlarını, şöhretlerini ve maddi çıkarlarını korumak için Allah'ın kelâmını bozuyor, değiştiriyor ve ortaya çıkarılıp açıklanması gerekenleri gizliyorlardı. Bunlar, yahudilerden Abdullah b. Selâm, hristiyanlardan Necaşi Ashame ve ehl-i kitab'tan müslüman olan herkestir. İşte bunlar, ikram ve nimetlendirilmeyi hak etmiş gerçek mü'minlerdir. Allah-u Teâlâ haklarında: "Onların mükâfatı da Rableri katındadır." buyuruyor. O mükâfatı onlara kıyâmet günü tastamam verecektir. "Şüphesiz Allah hesabı çabuk görendir." Öyle ki, bütün yaratıkların hesabı dünya günleriyle yarım gün gibi bir anda görülür.

199. ayet böyledir.

200. ve sonuncu ayete gelecek olursak: "Ey inananlar, sabredin, direnip (düşmanlarınıza) üstün gelin! Cihada hazırlıklı, uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki, başarıya eresiniz." Ayet, merhamet olunmuş bu ümmete ait şu değerli çağrıyı ve kıymetli öğüdü içermektedir: İbâdetlere, sıkıntılara ve belâlara sabretmelidir. Barış isteninceye veya galibiyetleri teslim edilinceye kadar düşmana karşı direnmelidir. Hudutlarında, savaşa kalkışmaya ve diyarlarına girmeye yeltenmesin diye düşmanı korkutacak savaş malzemesini hazırlama-

(1) Buhari ve Müslim'de yer alır. Necâşi ölünce, Hz. Peygamber (s.a.v.) ölümünü ashabına haber verdi ve: "Habeşistan'daki bir kardeşiniz ölmüştür. Cenaze namazını kılın!" buyurdu. Musalla'ya çıktı, onlara saf tutturup Necâşi'nin gıyabında cenaze namazını kıldı. Enes b. Malik'ten birçok hadis imamı rivayet etmiştir: Necâşi vefat edince Allah Rasûlü (s.a.v.): "Kardeşinize istiğfar dileyin." buyurdu. Bazıları: "(Rasûlüllah) bize Habeş ülkesinde bir acem kâfirine istiğfar dilememizi emrediyor." dediler de hemen: "Ehl-i Kitab'tan öyleleri vardır ki..." ayeti indi.

lıdır. Kurtuluş ve başarıya sebep olacak tarzda Allah'tan korkmalıdır. Hikmetlere, hükümlere sahip Âl-i İmran suresi bu ilahi rahmetle tamamlanıyor.

SONUÇ

1- Mü'minler, kâfirlerin içinde bulundukları bolluk ve refaha aldanmamaları öğütlenerek uyarılıyor. Zira bunlar, Allah-u Teâlâ onlardan razı olduğu için değildir. Bunlar, sahibinin işi sıkı tutmasına ve güzel çalışmasına göre ortaya çıkan, Allah'ın kazanç ve çalışmaya dair kanunlarına göre elde edilen dünya metaından başka birşey değildir.

2- İnanıp Allah'tan korkanlar için Rableri katında hazırlanan dâimi nimetler dünyadan ve dünyalıklardan daha hayırlıdır.

3- Ehl-i kitab'ın mü'minleri şereflidir ve Kur'an onları cennetle müjdelemektedir. Bunların başında Abdullah b. Selam ve Necaşi Ashame gelmektedir.

4- Dünyada ve ahirette umulana erişip korkulandan emin olmak anlamındaki felahı elde etmek için sabır, düşmana karşı direnme, Allah'tan korkma ve murâbeta(1) farzdır.

---

(1) Murâbeta: Kâfir düşmanın baskınlarından korumak için müslümanların sınır boylarında nöbet beklemesi demektir. Nöbet beklemenin fazileti büyüktür. Pek çok hadis vardır. İkisini zikretmekle yetiniyoruz. Buhari rivayet eder: "Allah yolunda bir günlük nöbet, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlıdır." Müslim rivayet eder: "Bir gün bir gece nöbet, bir ay gündüz nafile oruç tutup gece ibadet etmekten daha hayırlıdır." Eğer nöbetçi olarak ölürse, yapmakta olduğu amelinin sevabı (yapıyormuş gibi) devam eder, rızkı devam ettirilir ve şeytandan emin olur.

Sûre 4
Nisa Sûresi

Medine Döneminde İndirildi
Ayet Sayısı: 176

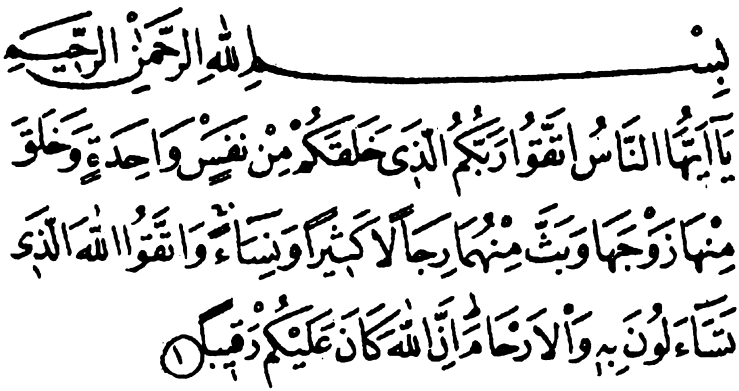
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ
مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي
تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ①

Bismillahirrahmanirrahim

1- Ey insanlar, sizi bir tek nefisten (nefes alan candan) yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden korkun. Adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağlarını kırmak)tan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.

SÖZLÜK

اَلنّاسُ	Beşer. Tekili "insan" şeklinde gelir.
اتّقُوا رَبَّكُمْ	Rabbinizden sakının. Size azab etmesinden korkun, emrine sarılın ve yasağından kaçın.
مِنْ نَفْسٍ واحِدَةٍ	Bir tek nefisten.(1) Adem (a.s)
وَ خَلَقَ مِنْها زَوْجَها	Ve ondan eşini yarattı. Hz. Havva, Hz. Adem'in kaburga kemiğinden(2) yaratılmıştır.(•)
وَبَثَّ	Yaydı. Hz. Adem'den ve hanımından birçok erkekler ve kadınlar olarak yeryüzüne yayıp dağıttı.
تَساءَلُونَ بِهِ	Onunla isterseniz. Kişinin kardeşine "Allah aşkına benim için şöyle yap!" demesi gibi.

(1) Nefs kelimesi müennestir. Onun için "vâhid" değil "vâhide" şeklinde gelmiştir.
(2) Katade, "Hz. Havva Hz. Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldı" der. Hadiste: "Kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır" diye geçer.
(•) Bu konunun detayını Nisa Sûresi 34. ayetteki önemli bir açıklama bölümünden okuyabilirsiniz.

وَ ٱلْأَرْحَامَ — Akrabalık ilişkilerinin sürdürülüp koparılmaması.

رَقِيبًا — Gözeten; bilen.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ, kullarına mü'minleri ve kâfirleri kapsayacak tarzda genel bir ifadeyle: "Ey insanlar..." diye sesleniyor. Onlara kendisinden korkmalarını, yani O'na dıştan ve içten tam teslim olarak dünyada ve ahirette azabından sakınmalarını emrediyor. Kendisini de şöyle tanımlıyor: O, onları bir tek nefisten, yani balçıktan yarattığı Adem'den türeten ve o nefisten eşi Havva'yı yaratan Rableridir. Ve O (Allah) bu ikisinden yeryüzüne birçok erkek ve kadınlar çoğaltmıştır. Sonra Cenab-ı Hakk, kendinden korkma emrini tekrarladı. Çünkü Allah korkusu, işin özüdür. Takvaya sarılmaksızın ne olgunluk, ne de mutluluk söz konusudur: "Adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını kırmaktan sakının!" Gönülden iman ettiğiniz Rabbiniz olan Allah'tan korkunuz. Biriniz kardeşinden birşey istedi mi ona: "Allah aşkına bana şunu ver!" der. Akrabalık bağlarını[1] koparmaktan da sakının. Çünkü akrabalık bağlarının kesilmesinde hayatınıza yansıyıp, aleyhinize olacak büyük bir fesat ve bozukluk vardır. Ve Allah-u Teâlâ, onları, takva emrine yapışmaz ve akrabalık ilişkilerini sürdürmezlerse şöylece tehdit etti: "Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir. Amellerinizi görüp saymakta ve kaydetmektedir. Ey insanlar, gözünüzü açın, o amellerinize göre size karşılık verecektir. O halde O'ndan korkun.

SONUÇ

1- Bu ayet faziletli bir ayettir. Çünkü Hz. Peygamber, (s.a.v.) bir ihtiyaç dolayısıyla konuşma yaptığında: "Ey inananlar, O'na yaraşır biçimde korkun ve ancak müslümanlar olarak ölün!"[2] ayetini, sonra bu ayeti, ondan sonra da "Ey inananlar, Allah'tan korkun ve doğru söyleyin. Ki (Allah) işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, büyük bir başarıya ermiş olur."[3] ayetlerini okur, bundan sonra ar-

(1) Mahrem olsun olmasın bütün akrabalara "erham" denir. Sıla-yı rahim, icma ile farzdır. Hadiste de "Annenle sıla-yı rahim yap!" diye geçmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) annesi o gün için kâfir olan Esma'ya böyle emretmiş ve teşvik etmişti.

(2) Al-i İmran Suresi, 102.

(3) Ahzab Suresi, 70.

kasından "emma ba'd" (bundan sonra) deyip ihtiyacını söylerdi.

2- Allah korkusu önemlidir. Çünkü bir ayette iki defa, hem başında, hem de sonunda tekrarlanmıştır.

3- İnsanlar arasında beşerî kardeşlik gözetilmeli, ilişki ve davranışlar da buna göre olmalıdır.

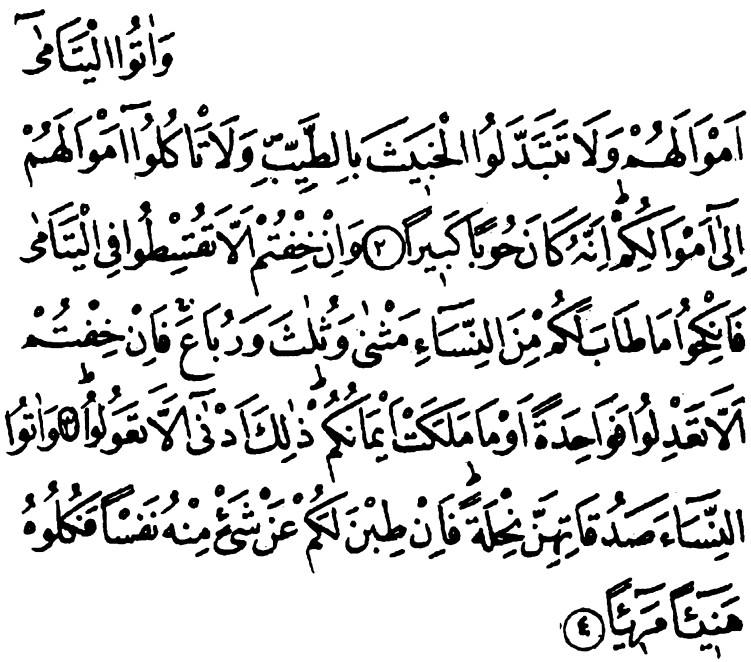
وَاٰتُوا الْيَتٰمٰٓى
اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيْثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَاْكُلُوْٓا اَمْوَالَهُمْ
اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ اِنَّهٗ كَانَ حُوْبًا كَبِيْرًا ۝٢ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوْا فِى الْيَتٰمٰى
فَانْكِحُوْا مَا طَابَ لَكُمْ مِّنَ النِّسَآءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ ۚ فَاِنْ خِفْتُمْ
اَلَّا تَعْدِلُوْا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۚ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُوْلُوْا ۝٣ وَاٰتُوا
النِّسَآءَ صَدُقٰتِهِنَّ نِحْلَةً ۚ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَىْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ
هَنِيْٓـًٔا مَّرِيْٓـًٔا ۝٤

2- Yetimlere mallarını verin, helal olanı haram olanla değiştirmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak (helal, temiz malınızı kirletip) yemeyin! Çünkü bu, büyük bir günahtır.

3- Şayet yetim kadınlarla evlenirseniz, onlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, size helal olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Onlar (kadınlar) arasında da adalet yapamayacağınızdan korkarsanız, bir tane alın yahut sahip olduğunuz cariyelerinizle yetinin. Adaletten ayrılmamanız için en uygun olan budur.

4- Kadınlara mehirlerini bir hak olarak(gönül hoşluğuyla) verin. Eğer o mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa, onu da afiyetle yeyin.

SÖZLÜK

اَلْيَتَامَى	Yetimler. Yetim'in çoğulu. Erkek kız farketmez. Ergenlik çağına girmeden babası ölen çocuk.
وَ لاَ تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ	Temizi verip karşılığında pisi almayın. Habis, haram; tayyib, helaldir. Burada kötü ile iyinin değiştirilmesi yasaklanmıştır.
حُوباً كَبِيراً	Büyük bir günah.
اَنْ لاَ تُقْسِطُوا	Adaleti yerine getiremeyeceğinizden.(1)
مَثْنَى وَ ثُلاَثَ وَ رُبَاعَ	İki, üç veya dört. Şartlar gerektiğinde dörde karad evlenilebilir. Çünkü dörtten fazlası helal değildir.(2)
اَدْنَى اَنْ لاَ تَعُولُوا	Hanımlar arasında adaleti terkedip haksızlık yapmamanız en uygunudur.
صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً	Mihirlerini gönülden isteyerek. Sadakt, sadaka kelimesinin çoğuludur.(3) Nihle ise, severek verme gereklilik anlamınadır.
هَنِيئًا	Afiyetle.
مَرِيئًا	Sıhhatla. Kötü etkiler yapmadığı için sonucu güzel olan.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ, bir önceki ayette akrabalık ilişkilerini sürdürmeyi emredip, kesmeyi yasaklamıştı. Bu ayette de vâsilere, (yetimlere bakan velilere) yetimler rüşde erdiğinde yani akılbalığ olup mallarına gereği gibi sahip olma durumuna geldiklerinde ve velileri rüşde erdiklerini anladıklarında yetimlere(4) mallarını vermelerini emrediyor. "Yetimlere mallarını verin." Ayrıca, ye-

(1) Müslim aktarır. Hz. Aişe, Allah-u Teâlâ'nın: "Şayet öksüzler hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız... dörde kadar alabilirsiniz." ayeti hakkında Urve (b. Zübeyr)'e şöyle dedi: Yeğenim Zübeyir, burada sözkonusu olan yetim kızdır. O yetim kız velisinin evindedir. Velisi onun malına ortak olmaktadır. Kızın malı ve güzelliği, velisini cezbetmektedir. Velisi onunla mehrinde adaleti gözetmeksizin, ona başkasının verdiği mehri vermeden evlenmek ister. Bunun üzerine adaleti gözetmedikçe ve öksüz kızları mehirdeki uygulamaya ulaştırmadıkça onlarla evlenmeleri yasaklandı

(2) Dört hanıma kadar evlenmenin mübah olmasında pek çok hikmetler vardır. Ancak Allah'ın tavsiyesi bir tane ile yetinmektir.

(3) Mihirler hanım için Allah'tan bir hediyedir. Bu ise, canı gönülden verilmesini gerektirir. Nihle kelimesi de bu manayı izah etmektedir.

(4) "Yetimler" derken, önceki halleri kastedilmiştir. Malları kendilerine verilecek çağa gelince, artık yetimlik bitmiştir. Çünkü ergenlik çağına giren, yetim hükmünden çıkmıştır.

timlerin kaliteli mallarını, kendi değersiz mallarıyla değiştirmelerini haram kılarak yasaklıyor: Pisi, yani mallarınızın değersizini yetimlerin mallarının kalitelisi ile değiştirmeyin. Çünkü bu durumda yetime, malı konusunda zarar vermek sözkonusudur. Vasilerin, yetimlerin mallarını kendi mallarıyla karıştırarak yemelerini de yasaklıyor. Zira bu durumda da yetimin malını haksız yere yemek sözkonusudur. "Mallarını mallarınıza karıştırarak yemeyin!"(1) bunun sebebini de belirtiyor ki bu; büyük günahtır: "Çünkü bu –yani yeme– büyük bir günahtır." Ayetteki "Hub" kelimesi günah demektir. 2. ayet böyledir: "Yetimlere mallarını verin. Pisi (haram) temiz (helal) olanla değiştirmeyin. Mallarını mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu büyük bir günahtır."

3. ayete gelelim. Allah-u Teâlâ, velisi olduğu yetim kızla evlendiğinde, adaleti yerine getirmeyeceğinden korkan velilere yol gösteriyor. O zaman velisi oldukları yetim kızların dışında kendilerine helal olan kadınlardan ikişer, üçer ve dörder(2) almalarını tavsiye ediyor. Yani iki, üç, dört; herkes gücüne göre... İşte bu, velisi olunan yetim kız ile evlenmekten daha hayırlı olup, o zaman veli yetim kızın hakkını daha iyi koruyabilir. Yetim kızın hakkı, akrabalığından dolayı daha pekiştirilmiştir. "Şayet yetim kızlar hakkında (evlendiğinizde) adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, size helal olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Onlar (eşleriniz) arasında da adalet yapamayacağınızdan korkarsanız bir tane alın. Yahut sahip olduğunuz cariyelerle yetinin." Yani Allah şöyle diyor: Şayet mü'min zayıflığından ötürü eşleri arasında adalet yapamayacağından korkarsa, bir hanımla yetinsin ve üzerine başkasını almasın. Veya cariyesiyle yetinsin. Bu, mü'minin hanımlarına haksızlık ve zulüm yapmamasına en yatkın olan davranıştır. "(Onlar arasında da) adalet yapamayacağınızdan korkarsanız, bir tane (alın) veya sahip olduğunuz (cariyeleriniz)le (yetinin). Adaletten ayrılmamanız için en uygun olan budur.

4. ayette ise Allah-u Teâlâ, mü'minlere kadınlara mehirlerini, Allah'ın kocanın karısına vermesini farz kıldığı bir hak olarak vermelerini emretti. Ne kocaya, ne başkasına karısının rızası olmadan mehirden herhangi birşey alması helâl değildir. Ama karısı razı olursa, mehri yemekte sakınca yoktur.

---

(1) Ayetteki "ila"nın "ma'a" anlamında olduğu söylenmiştir. Olabilir. Ancak "ila" anlamındadır. Takdiri de mealde belirttiğimiz gibidir.

(2) "İkişer, üçer, dörder"den maksadın, kişinin isterse iki, üç veya dört eşle evlenebileceği şeklinde olduğunda icma vardır. Değilse manası, toplam dokuz (2+3+4=9) kadın demek değildir. Bunu bilerek böyle dokuz hanım alana recm, bilmeyerek alana ise celde haddi uygulanır.

Çünkü Allah-u Teâlâ: "Eğer (kendi istekleriyle) o mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa, onu da afiyetle yeyin." buyuruyor.

SONUÇ

1- Her haram mal aslen değil hükmen pistir. Her helal mal da temizdir. Misal: Ekmek aslında temiz ve helaldir. Fakat çalan için haramdır ve onun için hükmen pistir.

2- Velisi olduğu yetimin kaliteli malını, kendi değersiz malıyla değiştirmesi kişiye helal değildir. Mesela, semiz koyunu alıp cılız koyunu vermesi, iyi hurmayı alıp kötü hurmayı vermesi gibi.

3- Yetimin malının velinin malıyla karıştırılıp birlikte yenmesi helal değildir. Çünkü bunda yetimin malını haksızlıkla, zulümle yeme vardır.

4- Zulüm ve haksızlık yapmamaktan emin olunduğunda dörde kadar birden fazla eşle evlenmek caizdir.

5- Kadınlara mehir vermek farzdır. Sahibesinin gönül rızası olmadan mehirden yemek haramdır. Yiyen, ayette belirtildiği gibi ister koca olsun, isterse baba veya akraba olsun farketmez.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ
قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝٥
وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا
فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا
وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ
فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝٦

5- Allah'ın sizi başına diktiği mallarınızı aklı ermezlere vermeyin. O mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin.

6- Nikah çağına varıncaya kadar yetimleri deneyin. Eğer onlarda bir olgunluk görürseniz, hemen mallarını kendilerine verin. Büyüsünler diye alıkoyup israf ile tez elden onların mallarını yemeye kalkmayın. Zengin olan çekinsin. Yoksul olan da (malın muhafazası için gösterdiği çabaya ve ihtiyacına) uygun şekilde yesin. Onlara mallarını geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesapçı olarak da Allah yeter.

SÖZLÜK

وَ لاَ تُؤْتُوا	Vermeyin.
اَلسُّفَهَاءُ	Sefih'in çoğulu. Malını gereği gibi yerli yerinde kullanamayan.
قِيَامًا	Bir şeyin, sayesinde ayakta durduğu şey. Allah-u Teâlâ malları "kıyam" olarak yaratmıştır; yani insanların dünyevi, aynı zamanda dini geçim ve menfaatleri mallara bağlıdır.
قَوْلاً مَعْرُوفًا	Uygun söz. Sefih'in gönlünü rahatlatacak, kızdırıp üzmeyecek söz.
وَ ابْتَلُوا الْيَتَامَى	Yetimleri deneyin. Malı güzelce kullanabilecekler mi, diye, öğrenmek için deneyin.
بَلَغُوا النِّكَاحَ	Evlilik yaşına, ki ergenlik çağıdır.
اٰنَسْتُمْ	Tasarruflarında reşid olduklarını görünce...(1)
اِسْرَافًا وَ بِدَارًا	İsraf , malûmdur. Bidar ise: Reşid olduktan sonra yetime aktarmadan, yetimin malından yemeye kalkışmaktır.
فَلْيَسْتَعْفِفْ	Yetimin malını yemekten el çeksin.
فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ	Uygun bir şekilde yesin. Zaruri ihtiyacı miktarınca.
وَ كَفَى بِاللّٰهِ حَسِيبًا	Allah hesap görücü olarak kafidir. Tanıklık için şahid olarak. Çünkü gizli ve açık hiç bir şey Allah'ın ilminden gizlenemez.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ, mü'min kullarını dünyada hayırlarının, ahirette de kurtuluşlarının olduğu şeylere yöneltmeye devam ediyor. Sizin için dünya geçimini bağladığı mallarınızı sefihlere (malını gereği gibi kullanma yeteneği olmayanlara) vermeyin. Onları besleyin, giydirin ve güzel sözler söyleyin. Allah Teâlâ

(1) Malının yetime verilmesi iki şartla gerçekleşir: Rüşde ermesi ve ergenlik çağına ulaşması. Biri gerçekleşir diğeri gerçekleşmezse mal teslimi sözkonusu olamaz.

vâsilerin, (yetime bakan velilerin) geçim kaynağı olan malları kadın, çocuk veya erkek olsun sefihliği belli olmuşlara vermelerini de yasaklıyor. Sefihlik,(1) mâli konularda görüş yetersizliği ve başarılı harcama usüllerini bilmemezlik demektir. Bunu, sefihlerin mallarını olur olmaz yerlere harcamalarından veya israf v.b. bir şekilde boşa götürmelerinden korkulduğu için yasaklıyor. Velilere, sefihleri kendi mallarından (sefihlere ait mallardan) beslemelerini ve giydirmelerini emir buyurdu. Malın ticaret, sanat veya ziraatla artarak, sermayenin bâki kalacağını ve yeme işinin sâdece kârdan olacağını işaret ederek, Allah-u Teâlâ "fîhâ" buyurdu, "minha" demedi. Mallarını kendilerine vermedikleri sefihlere güzel vaadlerde bulunmak, gibi güzel sözler söylemelerini de emir buyurdu. 5. ayetin muhtevası budur.

6. ayette ise, Allah-u Teâlâ velilere, rüşd yaşına ulaştıklarında(2) yetimleri denemelerini emretti.(3) Biraz mal verip satmalarını veya almalarını isterler. Güzel değerlendirdiklerini görürlerse şahidlerin huzurunda mallarını kendilerine verirler. Şahit tutarlar ki sonra bir gün, bana malımı vermedin, demesin. Ama aslında şahit, gözlemci ve tanık olarak Allah yeter.

Allah (c.c) yetimlerin mallarını büyüklenerek israfla tez elden yemeye kalkışmayı da yasaklıyor: Ey veliler ve vasiler!(4) yetimlerinizin mallarını israf, yani ihtiyaç miktarının üstündeki boş harcama ile ve sefih, rüşde erip malını kendisine vermeden önce acele ederek yemeyin... Sonra Cenab-ı Hak, onlara bu konudaki en sağlam ve en uygun yolu gösterdi: Zengin olanınız elini

---

(1) Bu ayette, yetimlere vâsi, veli ve kefil olmanın meşru olduğuna delil vardır. Ayet, hanımın ve çocuğun nafakasını karşılamanın kocanın görevi olduğunu da göstermektedir. Buhari'de geçer: "En faziletli sadaka ihtiyaç dışı maldan verilen sadakadır. Veren el alan elden hayırlıdır. Önce ailenden başla." Yani, hanımından ve çocuklarından ve kölelerinden.

(2) Ergenlik çağı, ülkelerdeki iklim şartlarına ve insanların beden yapılarına göre bir iki yaş farklılık gösterir. Genel olarak onbeş yaş sınırlarındadır. Kısaca evlenme yönünden yeterlilik çağı diye de söylenebilir.

(3) Bu ayet Sabit b. Rufa'a ve amcası hakkında inmiştir. Rufa'a ölmüş ve geride küçük yaştaki oğlunu bırakmıştı. Sabit'in amcası Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip: "Kardeşimin oğlu benim evimde. Bana onun malından ne helal olur ve malını kendisine ne zaman veririm?" diye sordu. Allah-u Teâlâ da bu ayeti indirdi.

(4) Bilgisizlikten veya gücü yetmediğinden yahut iradesinin zayıflığından vâsilikten aciz olanın, yetimin malına velilik etmemesi gerekir. Dayanağı şu hadistir: Allah Rasûlü (s.a.v.) Ebu Zerr'e: "Ebu Zerr, ben seni zayıf görüyorum. Kendi adıma sevdiğimi senin için de seviyorum. İki kişiye bile yönetici olma ve yetimin malına velilik etme!" buyurmuştur. (Müslim)

yetimin malından çeksin ve hiçbir şey yemesin. Fakir olanınızın ise uygun şekilde yemesi caizdir. Bu da ondan borç olarak alıp eli genişlediğinde geri vermesidir. Şayet veli fakirse, diğer insanlar gibi ücretle çalışması caizdir; zenginse bedava, ecrini Allah'tan umarak çalışmalıdır. Bunun ecri Allah katındadır. Allah güzel amel yapanların ecrini zayi etmez.

SONUÇ

1- Sefihe, kendi menfaati için malını kullanma yasağı koymak meşrudur.

2- "Sefihleri mallarında rızıklandırın!" ayetinden, malların helal yollarla artırılıp çoğaltılmasının müstehap olduğu çıkar.

3- Malını kendisine vermeden önce sefihin denenmesi gerekir. Çünkü malı kendisine ancak rüşde erdikten sonra verilebilir.

4- Ergenlik ve rüşd çağına eriştikten sonra yetime malını verirken şahit bulundurmak vaciptir.

5- Yetimin ve sefihin malının haksızca yenmesi kesinlikle haramdır.

6- Yetimin velisi zenginse, malından hiçbir şey yiyemez. Yok eğer fakirse, borç olarak alır ve eli genişleyince geri öder. Yetimin malı, işinde çalışacak işçiye muhtaçsa, velinin, o günün geçerli ücretiyle yetimin işinde çalışması caizdir.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ
نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۚ
نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا
مَّعْرُوفًا ﴿٨﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً
ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

7- Ana babanın ve akrabanın (geriye) bıraktıklarından erkeklere pay vardır. Ana babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlara da pay vardır. Gerek azından, gerek çoğundan (hem erkeğe, hem de kadına) bir hisse ayrılmıştır.

8- (Miras düşmeyen) akrabalar, yetimler, yoksullar da (miras) taksim(in)de hazır bulunursa birşeyler vererek onları da ondan rızıklandırın (gönüllerini hoş edin) ve onlara güzel söz söyleyin.

9- Kendileri geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde (halleri nice olur? diye) korkanlar, (yetimlerin hakkına dokunmaktan çekinip) titresinler. Allah'tan korksunlar ve doğru söz söylesinler.

10- Zulüm ile öksüzlerin mallarını yiyenler, karınlarına sadece ateş doldurmaktadırlar ve çılgın bir ateşe gireceklerdir.

SÖZLÜK

نَصِيبًا	Pay. Allah'ın Kitabı'nda tayin edilmiş pay.(1)
اَلْوَالِدَانِ	Ana-baba.
اَلْاَقْرَبُونَ	Akrabalar. Karib'in çoğulu. Neseb, hısımlık veya evlilik sebebiyle varis olan kimse, yakın.
نَصِيبًا مَفْرُوضًا	Farz olan pay.
أُولُوا الْقُرْبَىٰ	Yakın olanlar. İki taraftan da nesep olmaktan uzak oldukları için vâris, mirasçı olamayan akrabalar.
فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ	Ondan onları rızıklandırın. Onlara rızıklanacakları birşeyler verin.
قَوْلًا مَعْرُوفًا	Uygun, güzel söz. Aşağılamadan, ayıplamadan, azarlamadan.

(1) Allah'ın vârislere farz kıldığı bu pay geneldir. Tafsilatı, birazdan şu ayette gelecektir: "Allah size çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında... (Nisa/4-11).

اَلْخَشْيَةُ	Korku. Güvenilecek anda korkmak.
قَوْلاً سَدِيداً	Doğru, isabetli söz.
ظُلْماً	Haksız yere.
وَ سَيَصْلَوْنَ سَعِيراً	Cehenneme girecekler. Orada kızarıp yanacaklar. Cehennemin azabını acı acı tadacaklar.

AÇIKLAMA

Cahiliyye Arapları kadınlara ve çocuklara miras vermiyorlardı. Çocuk da kadın gibi ata binemez, sıkıntıya gelemez ve düşmanı yenemez, erkek kazanır, kadın kazanamaz, diye gerekçe gösteriyorlardı. Ümmü Kuhhe isminde bir kadının kocası öldü ve geride iki kız bıraktı. Ölenin erkek kardeşi kızlara miras vermedi. Ümmü Kuhhe de onu Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) şikayet etti.(1) Bunun üzerine bu ayet indi: "Ana babanın ve akrabanın geriye bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır." Bundan sonra kadın da çocuk da, erkekler gibi miras aldılar. Miras, ister az olsun ister çok, erkek veya kadın, küçük veya büyük olsun vârîse mirascıya verilmelidir. Bu farzdır. Valideyn, ana-baba demektir. Akrabalardan(2) maksat; oğullar, kardeşler, kızlar, kız kardeşler, koca ve karılardır.(3)

8. ayet ise, günümüzdeki pek çok mü'minlerin uygulamadığı güzel bir faziletten bahseder ve ona teşvik eder: Yardım, akrabalık ilişkisi ve iyilik. Bir kişi ölüp vârisler arasında taksim edilsin diye terekesini (mirasını) bıraktığında utandığından veya miras düşmeyecek kadar akrabalığı uzak oduğundan miras alamayan bir akraba veyahut bir yetim ya da miskin paylaştırma anında orada bulunursa, pay edilen terekeden (mirastan) ona birşeyler verilmesi iyidir. Mirasçıların yetim ve deli olmasından dolayı vermeye engel bir

(1) Hz. Peygamber (s.a.v.) Ümmü Kuhhe ile kayınbiraderine: "Gidin de Allah bu kızlar hakkında ne vahy edecek bekliyelim de o zaman söylerim." dedi. Allah Teâlâ, onlara cevaben, cahili söz ve davranışlarını iptal ederek bu ayeti indirdi.

(2) Akrabalar deyimi genel bir deyimdir. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v.) Süveyd ile Arfece'ye: "Evs'in malından hiçbir şeyi dağıtmasınlar. Zira Allah kızlarına bir pay tayin etti ama ne kadar olduğunu açıklamadı. Hele Rabbimiz ne indirecek, bekleyelim." diye haber saldı. Hemen 11. ayet indi. Bu defa onlara "Evs'in terekesinden Ümmü Muhhe'ye Sekizde bir'i, kızlarına üçte ikisi, size de geri kalanı..." diye haber gönderdi.

(3) Ölenin bıraktığı küçük bir ev, tek bir mücevher gibi şeyler paylaşılamayacağından, satılıp parası pay edilir.

durum varsa akraba, yetim ve miskin gibi mirastan birşeyler almaya hevesli olan bu kimseler, gönüllerini hoş edecek tarzda –güzel bir mazeret gibi– hoş bir sözle uzaklaştırılır. Bunlar da 8. ayetin muhtevasındandır: "(Miras düşmeyen) akrabalar, yetimler, yoksullar da taksimde hazır bulunursa onları da rızıklandırın."(...)

"Kendileri geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde halleri nice olur diye korkanlar, (yetimlerin hakkına dokunmaktan çekinip) titresinler. Allah'tan korksunlar ve doğru söz söylesinler." Allah-u Teâlâ, ölüm döşeğine yatmış hasta mü'mini, vasiyet konusunda aydınlatmaktadır. Allah-u Teâlâ, mü'min kullarına seslenerek arkalarında, yani öldükten sonra, halleri nice olur diye korktukları zavallı çocuklar bırakanlar korksunlar, diye buyurmaktadır. Yani ölümü gelip çatan kişi başkalarının çocukları için de kendi çocuklarına korktukları gibi bu halden korksunlar. Öyleyse, başkalarının çocukları konusunda da Allah'tan korksunlar. Vefatı ve vasiyyeti gelmiş kimselere doğru, zulüm ve haksızlık olmayan isabetli sözler söylesinler.

10. ayet ise yetimin malını haksızlıkla yiyen kimseleri şiddetle tehdit ediyor: "Zulümle yetimlerin mallarını yiyenler, karınlarına sadece ateş doldurmaktadırlar ve çılgın bir ateşe gireceklerdir."(1) Zulümden maksat, bir işin ücreti vb. gibi onlara bunu mübah kılan bir hak olmaksızın, haksızlıkla yemeleridir. "Karınlarına ateş doldurmaktadırlar" ifadesinin anlamı, kıyamet günü ateş yiyecekler, demektir. "Karınlarına sadece ateş doldurmaktadırlar," bugünkü yeme işlemine yorumlanış itibariyledir. Değilse cehennem azabından Allah muhafaza eylesin.

SONUÇ

1- İslâm'da mirasçı olma ilkesi açıklanmaktadır.

2- Mirasın paylaştırılmasında hazır bulunan normalde miras düşmeyen yakın akraba veya yetim ve miskine birşeyler verilmesi iyidir. Vermeye engel varsa, güzel sözle gönülleri alınır.

3- Ölmek üzere olan kimseye, ölümü anında vasiyetinde haksızlık et-

(1) Âyet, yetimin malını haksız yere yemenin büyük günahlardan olduğunu gösterir. Hadiste de: "İnsanı he-lâk eden şu yedi günahtan uzak durun..." denmiş ve şirk, ana-babaya isyan, faiz, yetim malı yeme, savaştan kaçma, hiçbir şeyden haberi olmayan namuslu mü'mine hanımlara zina iftira etme sayılmıştır. Ayetteki "Seyesilune", seyusallevne şeklinde okunmuştur. Tekrar tekrar cehenneme atılacaklardır, anlamına gelir.

mesin diye nasihat ve irşad, yol gösterme gereklidir.

4- Yetimlerin mallarını haksız yere yemek haramdır. Bu konuda şiddetli tehdit vardır.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ
لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ
ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ
لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ
لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ
فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ
آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ
لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

11- Allah size çocuklarınızın alacağı miras hakkında, erkeğe kadının payının iki mislini tavsiye eder. Çocuklar ikiden fazla kadın iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer çocuk yalnız bir kadınsa mirasın yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ona babasından her birisinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana babası ona varis oluyorsa, anası-na üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa, anasının payı altıda birdir. Bu hükümler, ölenin yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilmezsiniz. Bunlar, Allah'ın koyduğu farzlardır. Şüphesiz Allah bilendir, hikmet sahibidir.

SÖZLÜK

يُوصِيكُمْ — Size tavsiye ediyor. Size bildirir.

فِي أَوْلَادِكُمْ — Çocuklarınız hakkında. Erkek çocuğa da, kız çocuğa da veled denir.

حَظُّ — Hisse, pay.

نِسَاءً — Büyük veya küçük kızlar.

ثُلُثَا مَا تَرَكَ — Bıraktığının üçte ikisi.

اَلسُّدُسُ — Altıda bir.

اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ — Eğer onun çocuğu varsa. Erkek olsun kız olsun. Oğlunun kız veya erkek çocuğu olsa da hüküm aynıdır.

فَإِنْ كَانَ لَهُ اِخْوَةٌ — Eğer onun kardeşi varsa. İki veya daha fazla

مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ — Vasiyetten sonra. Önce borcu ödenir, sonra vasiyeti yerine getirilir ve kalan mirasçılara bölüştürülür.

لَا تَدْرُونَ — Bilmiyorlar.

فَرِيضَةً — Farz olarak.(1) Allah bunu size farz kıldı.

عَلِيمًا حَكِيمًا — Alimdir, hakîmdir. Yaratıklarını ve onların yararına olanları bilen. Yaratıklarıyla ilgili işlerinde, onlar hakkındaki işleri düzenlemede hikmet sahibi olan.

AÇIKLAMA

"Allah size çocuklarınız(2) hakkında, bir erkeğe iki kızın payını vermenizi tavsiye etmektedir..."(3) ifadesiyle başlayan 11. âyet ve: "Hanımlarınızın

(1) Feraiz altıdır: Yarım, dörtte bir, sekizde bir, üçte bir, üçte iki ve altıda bir.

(2) Burada kastedilenlere kâfir bir evlat dahil değildir. Çünkü onun mirasta bir hakkı yoktur. Zira küfür miras almaya engeldir. Bu da Rasûlüllah (s.a.v.)'ın şu sözü dolayısıyladır: "Müslüman kâfire, kâfir de müslümana mirasçı olamaz." Yine Rasûlüllah (s.a.v.) kendi mirası hakkında da şöyle buyurmuştur: "Biz peygamberler topluluğu miras bırakmayız. Geriye bıraktığımız sadakadır."

(3) Bu âyet: "Erkekler için de kazandıklarından bir pay vardır, kadınlar için de kazandıklarından bir pay vardır..." meâlindeki âyette mücmel (özlü bir şekilde) bildirilen hükmü açıklamaktadır. Miras âyeti olarak adlandırılır. En önemli âyetlerden biridir. Çünkü feraiz (miras) ilmi, Ebû Davud'un ve daha başkalarının rivayet ettiği bir hadiste bildirildiğine göre, ilmin üçte biridir. Söz konusu hadiste şöyle deniyor: "İlim üçtür. Bunun dışındakiler fazlalıktır (veya ilave bilgilerdir). (Onlar da): Muhkem âyet ve sahih sünnet ve âdil miras." Muhkemin anlamı neshedilmiş olmayandır. Âdil ile kastedilen de Allah'ın istediği ölçülerin dışına çıkmayan uygulamadır. Bu da mirasçıya Allah'ın bildirdiği payın verilmesidir.

çocuklarının olmaması durumunda geriye bıraktıkları mirasın yarısı sizindir..." diye başlayan 12. ayet daha önce 7. âyette bildirilen hükmü açıklamak üzere indirilmiştir. 7. âyet, Müslüman yakınların birbirlerine mirasçı olmalarının şeriatın gerektirdiği bir husus olduğu esasını ortaya koymaktadır.

"Allah size çocuklarınız hakkında, bir erkeğe iki kızın payını vermenizi tavsiye etmektedir": Yani eğer bir kimse ölür ve arkasından erkek ve kız çocuklar bırakırsa onun mirası, bir erkek çocuğun payı iki kızın payına eşit olacak şekilde paylaştırılır. Örneğin bir erkek, bir kız çocuk ve üç dinar miras bırakırsa erkek çocuk iki, kız çocuk bir dinar alır. Eğer iki veya daha çok kız çocuk bırakır ve hiç erkek çocuk bırakmazsa o zaman çocuklar mirasın üçte ikisini alırlar, kalan miras asabeye (ikinci dereceden akrabalara veya ashabı farzın, yani mirastaki payları Kur'an'da miktar olarak belirlenmiş olanların paylarının dağıtılmasından sonra devreye giren mirasçılara) verilir. Çünkü Yüce Allah ayetin devamında: "Eğer ikiden fazla kız iseler ölenin geriye bıraktığı malın üçte ikisi onlarındır" buyuruyor. Ölen kişi sadece bir kız çocuk bırakırsa o zaman mirasın yarısını o alır, kalanı asabeye verilir. Bu da Yüce Allah'ın: "Eğer sadece bir kızsa mirasın yarısı onundur" sözünde ortaya konan hükmün gereğidir. Eğer ölen kişi geride anne babasını ve onların yanısıra kız ve erkek çocuklar bırakırsa o zaman anne ve babadan her biri mirasın altıda birini alır. Kalan miras çocuklarındır. Bu uygulama da Yüce Allah'ın: "Eğer ölenin geride çocuğu varsa bıraktığı mirastan anne ve babanın her birine altıda bir pay verilir" sözünde ortaya konan hükmün gereğidir. Burada "çocuğu varsa" denirken çocuğun erkek veya kız olmasının bir şey değiştirmeyeceği ortaya konuyor.(1) Ölen kişinin hiç çocuğu olmazsa o zaman annesi mirasından üçte bir pay alır.(2) Ama eğer geride iki veya daha fazla kardeşi

(1) Eğer çocuk hünsa olursa, cinsel organlarından hangisinden bevl ediyorsa mirası ona göre ayrılır. Buna göre erkeklik organından bevlediyorsa erkek payı, kadınlık organından bevl ediyorsa kadın payı alır. Bu konuda bir tesbit yapılamazsa o zaman çoğunluğun görüşüne göre bir erkek olması durumunda alacağı payın yarısını, bir de kadın olması durumunda alacağı payın yarısı verilir.

(2) Bir de "artan üçte birlik pay" diye bilinen bir pay bulunmaktadır. O da şudur: Bir kadın ölür, geriye mirasçı olarak kocasıyla anne ve babasını bırakırsa, bu durumda mirasın yarısı kocanındır. Kalan mirasın üçte biri annenin, üçte ikisi babanındır. İbnu Abbas (r.a.) ve Zeyd bin Sâbit (r.a.) bu şekilde hüküm vermişlerdir. Bütün sahabiler de bu hükmü kabul etmiş ve müçtehid imamlar da buna göre fetva vermişlerdir. Kadının payının erkeğinkinden çok olmaması için bu şekilde hüküm verilmiştir.

kalmış olursa o zaman annenin alacağı pay yine altıda birdir.(1) Bu da Yüce Allah'ın: "Eğer kardeşleri varsa anneye verilecek pay altıda birdir" sözündeki hükmün gereğidir. Yani bu belirtilen durumda annenin payı üçte birden altıda bire düşer.(2) Bu durum "hucb (engelleme)" olarak adlandırılır. Burada onun ölen oğlunun kardeşleri kendisinin mirastan üçte bir pay almalarını engelleyerek, payını altıda bire düşürmektedirler. Yüce Allah'ın: "Bu (paylaştırma) ölenin yaptığı vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borcunun ödenmesinden sonradır" sözünün anlamı şudur: Yukarıda bildirilen hükümlere göre mirasın paylaştırılması işi mirastan ölünün borçlarının ödenmesinden ve eğer vasiyet ettiği miktar malının üçte birine denk veya daha az ise vasiyetinin yerine getirilmesinden sonra yapılır.

Yüce Allah'ın: "Babalarınız ve oğullarınızdan, hangilerinin yarar bakımından size daha yakın olduklarını bilemezsiniz" sözünün anlamı da şudur: Sizin için öğütlenen bu hükümleri aynen Allah'ın bildirdiği şekilde uygulayın. Bu hükümlere aykırı bir şekilde bir kimseyi diğerine tercih etmeye çalışmayın. Size mirasçı olacak babalarınız ve oğullarınızdan hangilerinin gerek Dünyada gerekse Ahirette size daha çok yarar sağlayacaklarını bilemezsiniz. Dolayısıyla karşılıklı sevgiye dayanan bir tercih yapmaksızın mirası Allah'ın size öğrettiği şekilde paylaştırın. Şüphesiz nimeti paylaştıran ve veren Allah yaratıklarına neyin yararlı, neyin zararlı olduğunu bilir. Onların işlerini düzenlemede hikmet sahibidir. Dolayısıyla kişi işini O'na bırakmalı, O'nun yaptığı paylaştırmaya razı olmalıdır. Çünkü bu paylaştırma âlim ve hakîm olanın yaptığı paylaştırmadır.

SONUÇ

1- Yüce Allah mirasların paylaştırılmasıyla ilgili hükümleri belirlemeyi kendi üzerine almıştır. Dolayısıyla kimsenin bunlardan herhangi bir şeyi değiştirmesi helâl olmaz.

2- Mirasta iki kişi çoğul hükmündedir.

3- Hucb (birinin miras almasını engelleme veya oranını düşürme) konu-

(1) Kardeşlerin annenin payını üçte birden altıda bire düşürmelerinin hikmeti hakkında şöyle denmiştir: Onlarla ilgili nikâh bağını elinde tutan babalarıdır. Yine kendilerine infakta bulunan da anneleri değil babalarıdır. Bu güzel bir görüştür.

(2) İlim adamlarının görüş birliğiyle nine-anne gibi üçte bir pay alamaz, ancak altıda bir pay alabilir.

sunda çocuğun çocuğuyla ilgili hüküm de aynen çocukla ilgili hüküm gibidir.(1) Örneğin, ölenin çocuğunun olması durumunda annenin payı altıda bire düşeceği gibi çocuğunun çocuğu olması durumunda da böyle olur.

4- Baba asabedendir. (İkinci dereceden hak sahibi varis olma durumundadır.) Ancak yerine göre ashab-ı farz (mirastaki payları Kur'an'da miktar olarak belirlenmiş olanlar) ile birlikte mirastan pay alır. Kalan miras üzerinde de asabeden biri olarak hak sahibidir. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.) bir hadisi şerifte şöyle buyurmuştur: "Feraizi (yani Kur'an'da miktar olarak belirlenmiş miras paylarını) sahiplerine verin. Feraizden arta kalan miras üzerinde öncelik hakkı erkek akrabanındır."

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّهُنَّ وَلَدٌ
فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ
إِنْ لَّمْ يَكُنْ لَّكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ
الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِّنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا
أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ
وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ
فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي
الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ

(1) "Çocuk" adı fiilen doğmuş olanı da, doğumu ister yakın ister uzak olsun anne karnında olanı da, kız çocuğu da erkek çocuğu da eşit bir şekilde kapsar.

مُضَآرٍّ وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

12- Hanımlarınızın çocuklarının olmaması durumunda geriye bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Eğer çocukları olursa o zaman mirasın dörtte biri sizindir. Bu paylaştırma onların yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesinden yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Sizin çocuğunuzun olmaması durumunda onlar geriye bırakacağınız mirasın dörtte birini alırlar. Eğer çocuğunuz olursa o zaman geriye bırakacağınız mirasın sekizde biri onlarındır. Bu paylaştırma da sizin yapacağınız vasiyetlerin yerine getirilmesinden yahut borcunuzun ödenmesinden sonradır. Eğer kendisine mirasçı olunan kadın ya da erkek anne babası ve çocukları olmayan biri olur da onun geride erkek ya da kız kardeşi bulunursa o zaman onların her birine mirastan altıda bir pay düşer. Eğer bunlar daha fazla olursa o zaman mirasın üçte birini eşit şekilde paylaşırlar. Bu paylaştırma da kimse zarara uğratılmaksızın, ölen kişinin yapacağı vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borcunun ödenmesinden sonradır. Bunlar Allah tarafından bir emirdir. Allah ilim sahibidir, halim olandır.

SÖZLÜK

اَزْوَاجُكُمْ	Eşleriniz. Burada "eşler" ile kastedilenler kişinin hanımlarıdır.
وَلَدٌ	Çocuk. Burada "çocuk" ile kastedilen erkek olsun kız olsun kişinin soyundan gelen kimsedir. Çocuğun çocuğu da bu hükümdedir.
اَلرُّبُعُ	Dörttebir. Dört parçadan biri.
كَلَالَةٌ	Birinci dereceden mirasçının olmaması. Yâni bir kimsenin geride mirasçı çocuk veya ana babadan birini bırakmaksızın ölmesi ve kendisine anneden kardeşlerinin mirasçı olmaları durumu.
لَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ	Kız veya erkek kardeşi olan.
غَيْرُ مُضَارٍّ	Zararsız. Her iki tarafa zarar vermeden.
حَلِيمٌ	Yumuşak. Günâhların cezasını vermede acele etmeyen.

AÇIKLAMA

Bundan önceki âyet neseb yoluyla akraba olanlar arasındaki miras hükümlerini açıklamıştı. Bu âyet de evlilik dolayısıyla mirasçı olanların miraslarıyla ilgili hükümleri ortaya koymaktadır. Evlilik dolayısıyla mirasçı olanlar kocalar ve kadınlardır. Yüce Allah buyuruyor ki: "Kadınlarınızın olmaması durumunda geriye bıraktıkları mirasın yarısı sizindir." Yani, eğer bir kadın ölür, geride mal bırakır, bununla birlikte kız olsun, erkek olsun geride çocuk veya çocuğunun çocuğunu bırakmazsa o zaman geriye bıraktığı mirasın yarısı kocasına düşer. Ama eğer kız olsun erkek olsun geride çocuk veya çocuğunun çocuğunu bırakırsa o zaman onun mirasından kocasına dörtte bir pay düşer. Çünkü Yüce Allah âyetin devamında: "Eğer çocukları olursa o zaman mirasın dörtte biri sizindir" buyuruyor. Ancak eğer ölen kadının üzerinde borç olursa bu paylaştırma borcunun ödenmesinden veya kadın vasiyette bulunmuşsa vasiyetinin yerine getirilmesinden sonra yapılır. Çünkü Yüce Allah âyetin devamında: "Bu paylaştırma onların yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesinden yahut borçlarının ödenmesinden sonradır" buyuruyor. İşte kocanın mirastaki durumu budur. Kadının durumuna gelince: Eğer koca geride kız olsun erkek olsun çocuk veya çocuğun çocuğunu bırakmamışsa mirastan dörtte bir pay alır. Ama eğer çocuk veya çocuğun çocuğunu bırakmışsa o zaman kadının alacağı pay sekizde birdir. Bu da Yüce Allah'ın: "Sizin çocuğunuzun olmaması durumunda onlar geriye bırakacağınız mirasın dörtte birini alırlar. Eğer çocuğunuz olursa o zaman geriye bırakacağınız mirasın sekizde biri onlarındır" sözündeki hükmün gereğidir. Eğer ölen adamın iki veya daha fazla hanımı varsa, adamın geride çocuğunun kalmaması durumunda hanımlar mirasın dörtte birini aralarında eşit bir şekilde paylaşırlar. Ölen adamın çocuğunun olması durumunda ise hanımlar mirasın sekizde birini aralarında eşit şekilde paylaşırlar.

Yüce Allah'ın: "Eğer kendisine mirasçı olunan kadın ya da erkek anne babası ve çocukları olmayan biri olur da onun geride erkek ya da kız kardeşi bulunursa o zaman onların herbirine mirastan altıda bir pay düşer" sözünde kastedilen şudur: Eğer ölen adam veya kadının geride çocuğu veya anne babası kalmaz da kendisine bu âyette ifade edildiği şekilde anadan kardeşleri, yahut bu sûrenin sonunda gelecek olan "kelâle" âyetinde bildirildiği üzere ana-baba bir kardeşleri mirasçı olurlarsa o zaman şöyle yapılır: Eğer ölenin anadan erkek kardeşi olursa mirasın altıda biri onundur. Aynı şekilde kız kardeşi olursa mirasın altıda biri ona verilir. İki veya daha fazla kardeşleri

olursa o zaman bu kardeşler mirasın üçte birini alırlar.(1) Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Eğer kendisine mirasçı olunan kadın ya da erkek anne babası ve çocukları olmayan biri olur da onun geride erkek ya da kız kardeşi bulunursa o zaman onların herbirine mirastan altıda bir pay düşer. Eğer bunlar daha fazla olurlarsa o zaman mirasın üçte birini eşit şekilde paylaşırlar." Yüce Allah'ın: "Bu paylaştırma da kimse zarara uğratılmaksızın, ölen kişinin yapacağı vasiyetin yerine getirilmesinden(2) yahut borcunun ödenmesinden sonradır" ifadesiyle kastedilen şudur: Eğer malının üçte birinden fazlasını vasiyet eder, yahut üzerinde borç olmadığı halde başka bir sebepten değil sırf mirasçılarına kızmasından dolayı birine borcu olduğu yolunda açıklama yapar ve durumun böyle olduğu anlaşılırsa, o zaman ne vasiyeti yerine getirilir, ne de borcu ödenir. Mirasın tamamı mirasçılar arasında paylaştırılır. "Bunlar Allah tarafından bir emirdir." Yani: Ey iman edenler! Allah size bunu emretmektedir; uygulamada esas alınmaya, değer verilmeye en lâyık olan hükümler işte bunlardır. Allah niyetlerinizi, durumlarınızı, size neyin zarar verip neyin yarar sağlayacağını bilir. Artık O'nun paylaştırmasını kabullenin ve bu konuda O'na itaat edin. O, (yaratıklarına) yumuşaklık gösterir, cezalandırmada acele etmez. Bununla birlikte yumuşak davranması sizi yanıltmasın. Çünkü aynı zamanda, O'nun ele alması çok şiddetli ve azabı çok acıklıdır.

SONUÇ

1- Burada kocanın hanımına, hanım veya hanımların da kocaya mirasçı olmalarıyla ilgili hükümler ortaya konmaktadır.

2- Bu âyette bir de "kelâle mirası"yla ilgili hüküm açıklanıyor. Kelâle ise geride anne, baba veya çocuk bırakmadığı için kardeşleri kendisine mi-

---

(1) Bir de "hucriyye" olarak adlandırılan bir durum vardır ki o da şudur: Bir kadın ölür, geride mirasçı olarak kocasını, annesini, anneden erkek kardeşlerini ve ana baba bir bir erkek kardeşini bıraksa, bu durumda kocanın alacağı hisse yarım, annenin alacağı hisse de altıda birdir. Kalan miras ise anneden erkek kardeşlerinindir. Babadan veya ana-baba bir erkek kardeşlere ise herhangi bir pay yoktur.

(2) Ayette vasiyet borçtan önce anılmaktadır. İlim adamlarının ortak görüşlerine göre ise borç vasiyetten önceliklidir. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.) böyle hükmetmiştir. Vasiyetin önce anılmasındaki hikmetin, vasiyette belirlenen hakları isteyecek kimsenin bulunmaması dolayısıyla bu hakların unutulabileceği ihtimali olduğu söylenmiştir. Borç sahipleri ise borçlarını isteyeceklerinden unutulmaz.

rasçı olan kimsedir.(1) Kardeşleri tıpkı bir çelenk gibi onun etrafını sardıklarından ona çelenk ve taç anlamına gelen "iklil" kelimesiyle aynı kökten türemiş olan "kelâle" adı verilmiştir.

3- Eğer kişi sırf mirasçılarına zarar vermek amacıyla vasiyette bulunur veya üzerinde borç olduğu iddiasını ortaya atarsa, borcu ödenmez ve vasiyeti yerine getirilmez.

4- Mirasçıların hakları büyük bir öneme sahiptir. Bu yüzden Allah'ın emrettiği şekilde onların haklarının verilmesi gerekir.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۚ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾
وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ
نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٤﴾

13- Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu içerisinde sonsuza kadar kalacakları, altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur.

14- Kim de Allah'a ve Peygamberine karşı gelir ve Allah'ın koymuş olduğu sınırları aşarsa onu da içerisinde ebedi kalacağı ateşe sokar. Onun için aşağılayıcı bir azap vardır.

---

(1) Yani anadan kardeşleri kendisine mirasçı olur. Bu yüzdendir ki anadan kardeşler açısından bulundukları hâle göre üç durum söz konusu olmaktadır. Birincisi: Kendisine delalet ettikleri kişiyle, yani anneleriyle birlikte mirasçı olurlar. İkincisi: Kız ve erkek çocukları arasında mirasta bir fark olmadığı durumdur. Üçüncüsü: Ölen kişi kelâle olmadığı sürece mirasçı olamazlar.

SÖZLÜK

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. "Tilke" kelimesi bir işaret zamiridir. Burada bu kelimeyle daha önce geçmiş olan evlilikle ilgili diğer hükümlere, yetimlerin bakımlarının üstlenilmesi, yetim malı yemenin haramlığı ve mirasların paylaştırılmasıyla ilgili hükümlere işaret edilmektedir. "Allah'ın sınırları," Allah'ın bizim için koyduğu ve açıkladığı, hakkında kendisine itaat edilmesini istediği, dışına çıkmamızı ve aşmamızı bize haram kıldığı sınırlardır.

اَلْفَوْزُ الْعَظِيمُ Büyük kurtuluş. Cehennemden kurtulmak ve cennete girmek.

اَلْعَذَابُ الْمُهِينُ Aşağılayıcı azap. Azarlama ve kötüleme yoluyla azaba uğratılan kişinin aşağılandığı azap.

AÇIKLAMA

Yüce Allah şeriat hükümlerinden ve dinin sınırlarından dilediklerini açıkladıktan sonra bunlara, "Bunlar Allah'ın sınırlarıdır" sözüyle dikkat çekmektedir. Bunları size açıkladım ve size bunlara uymanızı emrettim. Kim gerek bu hükümlerde ve gerekse şeriatın diğer hükümlerinde ve esaslarında Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse onun alacağı karşılık altından ırmaklar akan cennetlerdir. Bu cennetlerin altından akan ırmaklar bal, süt, tatlı içecekler ve su ırmaklarıdır. İşte bu büyük kurtuluştur. Çünkü Yüce Allah böylece bu sonuca erişeni cehennemden kurtarmış ve içinde sonsuza kadar kalacağı cennete sokmuştur. Kim de gerek burada açıklanan sınırları aşmak ve gerekse şeriatın diğer hükümlerine ve esaslarına uymamak suretiyle Allah'a ve Peygamber'e karşı gelir ve o hali üzere ölürse onun cezası içinde sonsuza kadar kalacağı cehenneme girmektir. Onun için aşağılayıcı bir azap vardır.(1) Azabından ve kötü bir şekilde cezalandırmasından Allah'a sığınırız.

---

(1) Burada isyanla eğer küfür kastediliyorsa "sonsuza kadar" ibaresiyle bizzat bu ibarenin ortaya koyduğu anlam kastedilmektedir. Ama isyan ile büyük günâhların işlenmesi kastediliyorsa o zaman "sonsuza kadar" ibaresi müstear anlamda kullanılmıştır. Yani belli bir süreye kadar sürecek bir müstear sonsuzluk söz konusudur. Bu tıpkı bir kimseye: "Allah senin saltanatını ebedi kılsın" dememiz gibidir. Yahut Zuheyr'in şu sözüne benzemektedir: "Sapasağlam yerleşmiş dağlardan başka sonsuz göremiyorum."

SONUÇ

1- Burada Allah'ın sınırlarını aşmanın haram olduğu bildiriliyor.

2- Yine Allah'a ve Peygamberine itaat etmenin sevabı açıklanıyor ki o da cennette sonsuza kadar kalmaktır.

3- Allah'a ve Peygamberine karşı gelmenin cezası açıklanıyor ki o da cehennemde sonsuza kadar kalmak(1) ve aşağılayıcı azaba çarptırılmaktır.

وَالّٰتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا
عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ
حَتّٰى يَتَوَفّٰهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾
وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا
فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾
إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ
ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولٰئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ
يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتّٰى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ

(1) Bu sonsuzluk, isyanı, kendisini küfüre (dinden çıkmaya) sürükleyen içindir. Ancak isyanıyla birlikte küfre düşmemiş olan cehennemde sonsuza kadar kalmaz. Sahih sünnette bildirildiği üzere böyle biri imanıyla cehennemden çıkar.

إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ
أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

15- Kadınlarınızdan fuhuş yapanlar hakkında aranızdan dört kişiyi şahit tutun. Eğer haklarında şahitlik edilirse, ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar onları evlerde tutun.

16- İçinizden fuhuş yapan iki kişiye de eziyet edin. Eğer tevbe eder de durumlarını düzeltirlerse artık onları bırakın. Şüphesiz Allah tevbeleri kabul eden ve çok merhamet edendir.

17- Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tevbe, bilmeden bir kötülük işleyip de hemen ardından tevbe edenlerin tevbesidir. İşte onların tevbesini Allah kabul eder. Allah bilendir, hakimdir.

18- Kötülükleri işleyip de içlerinden birine ölüm geldiğinde, "Ben şimdi tevbe ettim" diyenlerin tevbeleriyle kâfir olarak ölenlerinki ise geçerli değildir. Bunlar için acıklı bir azap hazırladık.

SÖZLÜK

اَللاّتِى	Onlar ki. "Elleti"'nin çoğuludur. Müfred müennes dişi tekil için kullanılan ismu'l-mevsul'dur. "Ellâti" de çoğul müennes (dişi) için kullanılır.
اَلْفَاحِشَةُ	Fuhuş. Burada bu kelimeyle zinâ kastedilmektedir.(1)
مِنْ نِسَائِكُمْ	Kadınlarınızdan. Evli kadınlar.
سَبِيلاً	Yol. Ev hapishanelerinden kurtulmaları için bir yol.
يَأْتِيَانِهَا	Onu işleyenler. Buradaki "o" zamiri daha önce geçmiş olan

(1) Zina, bozgunculukta sınırı aşma, ahlâkı, ırzı, soyu, dinî yaşantıyı ve toplum düzenini bozma anlamı taşıdığından fâhişe olarak adlandırılmıştır. Bu kadar büyük bir bozguna yol açması kişinin bu vasıfla bilinmesi için yeterlidir.

"fahişe"ye işaret etmektedir.

فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا Artık onlardan yüz çevirin. Tevbe ettikleri anlaşıldıktan sonra onlara eziyet etmeyi bırakın.

اَلتَّوْبَةُ Tevbe. Tevbenin sözlük anlamı dönmektir. Günlük kullanımda ise çirkin bir işten dolayı pişmanlık duymak anlamına gelmektedir.

اَلسُّوءُ Kötülük. Nefse fenalığı dokunan her şey. Burada ise kötülükler kastedilmektedir.

بِجَهَالَةٍ Bilgisizce. Herhangi bir kasıt olmaksızın, yaptığı işte ısrar etmeden ve vurdumduymaz bir tavır göstermeden.

اَعْتَدْنَا Hazırladık.

أَلِيمًا Acıklı. Acı verici, şiddetle acı veren.

AÇIKLAMA

Yüce Allah sınırlarını açıkladıktan, ardından bu sınırları aşanlara verilecek cezayı bildirdikten sonra onlara, kendisine karşı işlenen günahlardan birini açıklamaktadır. Bu, zina suçudur. Ayrıca buna karşı dünyada uygulanacak bir ceza (hadd) koymaktadır. Ceza, bu suçu işleyenlerin, ölünceye kadar yahut Yüce Allah onların hapisten çıkmalarını sağlayacak bir başka hüküm indirinceye kadar evlerde hapsedilmeleri cezasıdır. Bu uygulama evli kadınlar içindir. Bu âyetin konumu Nûr Sûresi, ikinci ayette açıklanmıştır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Kadınlarınızdan fuhuş yapanlar hakkın-da aranızdan dört kişiyi şahit tutun."(1) Yani Müslümanlardan: "Filanca kadın falanca erkekle

(1) "Aranızdan" yani müslümanların arasından. Buna göre müslümanlardan dört kişinin itham edilen kişileri tam zina halindeyken gördüklerine şahitlik etmeleri gerekir. Çünkü Ebû Davud'un nakletmiş olduğu bir rivayete göre Cabir (r.a.) şöyle söylemiştir: "Yahudiler kendilerinden zina işlemiş bir kadınla erkeği getirdiler. Rasûlüllah (s.a.v.): "Bana sizin en bilgili adamınızı getirin" dedi. Onlar da Suriya'nın iki oğlunu getirdiler. Rasûlüllah (s.a.v.) onlara yemin ettirerek: "Tevrat'ta bu işin hükmünü nasıl görüyorsunuz?" diye sordu. Onlar: "Bizim Tevrat'ta gördüğümüze göre, eğer dört kişi adamın cinsel organını, kadının cinsel organında gördüklerine şahitlik ederse recm edilirler," cevabını verdiler. Rasûlüllah (s.a.v.): "Öyleyse bunları recm etmekten sizi alıkoyan nedir?" diye sordu. Onlar: "Sultanımız gitti biz de bu yüzden öldürme işini pek hoş görmüyoruz," dediler. Rasûlüllah (s.a.v.) da şahitleri çağırdı. Geldiler. Şahitlik ettiler ve zina eden iki kişi recm edildi."

zina etti" diye bizzat şahitlik edebilecek kimseleri şahit tutun. "Eğer haklarında şahitlik edilirse, ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar onları evlerde tutun." Evli olmayanlara gelince, onlar hakkında da Yüce Allah şöyle buyuruyor: "İçinizden fuhuş yapan iki kişiye de eziyet edin." Yani hafifçe döverek, azarlayarak ve yaptıkları işin çirkinliğini yüzlerine vurarak. Bununla birlikte kadınlar hapsedilir. Erkekler ise hapsedilmezler, sadece günâhlarından tevbe edinceye ve durumlarını düzeltinceye kadar kendilerine eziyet edilir. Eğer tevbe eder ve durumlarını düzeltirlerse artık bağışlanırlar ve kendilerine eziyet etmekten vazgeçilir. İşte Yüce Allah'ın: "İçinizden fuhuş yapan iki kişiye de eziyet edin. Eğer tevbe eder de durumlarını düzeltirlerse artık onları bırakın. Şüphesiz Allah tevbeleri kabul eden ve çok merhamet edendir" sözünden çıkan anlam budur.

Ancak bu ceza uygulaması kısa bir süre sürdü ve çok geçmeden Yüce Allah vaadettiği şekilde onlara yol gösterdi. Sahih rivayette bildirildiğine göre: Rasûlüllah (s.a.v.) sahabilerinin arasında oturuyordu. Bu sırada Yüce Allah zina suçu hakkındaki son hükmünü indirdi ve Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Benden alın. Benden alın. Allah onlara bir yol gösterdi. Evli kadın evli erkekle zina ederse yüz celde ve taşla recm cezasıyla cezalandırılırlar. Bekâr kız bekâr erkek zina ederse yüz celde ve bir yıl sürgün cezasıyla cezalandırılırlar." Böylece kadınlar ve erkekler hakkında birinci ceza uygulaması kaldırılarak ikinci cezalar uygulamaya geçirildi. Celde kelimesi Nûr Sûresi ikinci ayette geniş olarak izah edilmiştir.

Bekârların zina etmeleri halinde değnekle dövülmeleriyle ilgili hüküm Nur suresinde geçen şu âyette bildirilmiştir: "Zina eden kadınla zina eden erkeğin her birine yüz değnek vurun." (Nur, 24/2) Evlilerin zina etmeleri durumunda recm edilmeleri konusunda ise sünnetteki uygulama esas alınmıştır. Ma'iz ve el-Ğâmidiyye Rasûlüllah (s.a.v.)'ın emriyle recm edilmişlerdir. Bu ceza uygulaması kıyamete kadar geçerli olan bir uygulamadır. İşte yukarıdaki 15. ve 16. âyetlerin delalet ettiği anlam budur.

17. ve 18. âyetlere gelince: Burada Yüce Allah, tevbesi kabule lâyık görülenlerin, bilmeden bir günâh işleyip de sonra çok geçmeden bu günâhından dönen, tevbeyi ihmal etmeyen ve geciktirmeyen kimselerin tevbesinin geçerli olduğunu bildirmektedir. Bile bile günâh işleyen, günâhlarında ısrar eden ve günâha düşmelerinin hemen ardından tevbe etmeyen kimselerin tevbeleri ise kabule lâyık değildir. Bunlar belki tevbesiz (yani tevbeleri kabul edilmeden) ölebilirler. Burada sözü edilenler, günâhları işlemeye devam

eden, bunlardan tevbe etmeyen ancak hastalandıklarında ve artık öleceklerini gösteren işaretlerin ortaya çıkması dolayısıyla öleceklerini kesin anlamaları durumunda tevbe ettiklerini söyleyen kimselerdir. Tıpkı öleceklerini kesin anlayan kâfirlerin iman etmeleri gibi.(1) Onların tevbeleri asla kabul edilmez. İşte son iki âyetin anlamı budur. "Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tevbe, bilmeden bir kötülük işleyip de hemen ardından tevbe edenlerin tevbesidir." Yani onların tevbelerini kabul eder. Çünkü O kullarının zayıf olduğunu bilir. Her şeyi en uygun yerine yerleştirir. Kendisine karşı bilgisizce günâh işleyen ve günâhlarında ısrar etmeyen, büyüklenmeyen, aşırıya gitmeyen, bunun yanısıra günâhlarının hemen ardından tevbe eden ve tevbe etme işini geciktirmeyen(2) kimselerin tevbelerini kabul etmesi de hikmetinin bir gereğidir.

18. ayette,"Kötülükleri işleyip de içlerinden birine ölüm geldiğinde, ben şimdi tevbe ettim, diyenlerin tevbeleri ise geçerli değildir" buyuruluyor. Yani, Firavun gibi küfür üzere ömür süren, sonra kendisine ölüm gelince "tevbe ettim" diyen kimselerin tevbelerinin de bir geçerliliği yoktur. Firavun boğulacağını kesin anlayınca: "İsrailoğullarının kendisine iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben de Müslümanlardanım" dedi. (Yunus, 90) Ama Yüce Allah ona şu cevabı verdi: "Şimdi mi?!.. Oysa daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun?!.." (Yunus, 91) Yüce Allah'ın, "Bunlar için acıklı bir azap hazırladık" sözünde "bunlar" denirken büyük günâhlar işleyip sonra tevbe etmeden ölen, yahut küfür veya şirk üzere ölenlere işaret ediliyor. Ancak tevhid inancına sahip bir kimse imanı dolayısıyla cehennemden çıkar. Kâfir ise orada sonsuza kadar kalır. Cehennemden ve oraya düşecek olanların durumuna düşmekten Allah'a sığınırız.

SONUÇ

1- Zina çok çirkin bir iştir. Çünkü Cenab-ı Hakk haram etmiştir. Her haram insanlara maddi ve manevi pekçok zararlar vermektedir.

(1) "Kâfir olarak ölenlerinki..." ibaresinde esas olan zâhiri anlam değildir. Burada kastedilen anlam: "Ölüm kendilerine geldiğinde kâfir olanlar," anlamıdır. Çünkü ölüm kendisine gelmiş bir kimse tıpkı ölmüş gibidir ki bu dilde de yaygın olarak kullanılmaktadır.

(2) Çünkü Allah'ın sünneti yaratıklarla ilgili kanunları gereği, bir kimse bir kötülüğü uzun süre işler, ona kalben ısınır, o fiil gözüne güzel görünür, tabiatına yerleşirse, artık onu terketmek nefsine zor gelir. Bunun en açık örneği homoseksüelliktir. Bu iş en çirkin işlerdendir. Ama bir kimseye bu fiil güzel görününce artık onu bırakması nefsi arzularına zor gelir.

2- Burada, zina hakkındaki cezanın Nur suresindeki âyetle neshinden ve Rasûlüllah (s.a.v.)'ın evli erkekle evli kadının zina etmesi halinde recm edileceklerine dair hükmü açıklamasından önceki şekli bildiriliyor.

3- Yüce Allah'ın kabul etme lütfunda bulunduğu tevbe, bilgisizce günâh işleyip günâhında ısrar etmeksizin zaman geçirmeden tevbe eden kimsenın tevbesidir.

4- Tevbeyi sürekli arkaya atan ve geciktiren kimselerin tevbelerinin kabul edilmemesinden korkulur. Bu kimselerin yaşadıkları hal üzereyken ölüm kendilerine gelmeden tevbe etmeleri gerekir. Eğer o hal üzere ölürlerse cehennemliklerden olurlar. Belki nâdir ve az olmakla birlikte, ölüm alâmetleri ortaya çıkmadan içlerinden tevbe eden ve tevbesi kabul edilen olabilir. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah, can boğaza gelmeden kulun tevbesini kabul eder." Bu hadisi Tirmizi, Ahmed bin Hanbel ve daha başkaları rivayet etmiştir. İsnâdı hasendir.

5- Nefesi sıkışmaya başlayan ve kendisinde ölüm alâmetleri ortaya çıkan bir kimsenin tevbesi kabul edilmez. Kâfir için de, hatta öncelikli olarak, aynı şey söz konusudur. Yani, Firavun'un tevbesinin kabul edilmeyişi gibi, öleceğinin alâmetlerini gördükten sonra iman edip tevbe eden bir kimsenin tevbesi kabul edilmez.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا يَحِلُّ لَكُمْ
أَن تَرِثُوا۟ ٱلنِّسَآءَ كَرْهًا ۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا۟
بِبَعْضِ مَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّآ أَن يَأْتِينَ بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ
وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰٓ
أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ ٱللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

وَإِنْ أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ
إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ
بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ
بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَاقًا
غَلِيظًا ﴿٢١﴾

19- Ey iman edenler! Sizin kadınlara zorla mirasçı olmanız helal olmaz. Açık bir hayasızlık etmedikleri sürece onlara verdiklerinizden bir kısmını geri alabilmeniz için kadınlarınıza baskı yapmayın. Onlarla güzellikle geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız, sizin hoşlanmadığınız şeyde Allah çok hayır kılmış olabilir.

20- Eğer bir eş yerine başka bir eş almak isterseniz, bunlardan birisine yüklerle mal (mehir) vermiş olsanız bile ondan hiçbir şeyi geri almayın. Onu iftira yoluyla ve açık günâha girerek mi geri alacaksınız?!

21- Birbirinize katılmışken ve onlar sizden kuvvetli bir güvence almışken onu nasıl alırsınız?!

SÖZLÜK

كَرْهًا — İstemeyerek. Gönülleri razı olmadan.

اَلْعَضْلُ — Zorlamak. Tıpkı el ile ellerinden tutarcasına engellemek, alıkoymak.

بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ — Onlara verdiklerinizin bir kısmını. Yani mehir olarak verdiklerinizin.

اَلْفَاحِشَةُ — Çirkin iş, çirkinlik. Zinakârlık gibi son derece çirkin olan bir karakter.

مُبَيِّنَةٌ — Açığa çıkaran, apaçık. Sadece bir suçlamadan ve kötü sözden

ibaret kalmayan açık ve kesin.

اَلْمَعْرُوفُ Örfe uygun, güzel. Şeriatın gerek vâcib, gerek mendub ve gerekse mubah olarak hoş gördüğü.

قِنْطَارًا Yüklerle. Yani mehir ve bağış olarak altın ve gümüş cinsinden verdiğiniz (yüklerle mal).

بُهْتَانًا وَ إِثْمًا İftira ve suç. Yani yalan yere ve iftirayla. Zulüm olduğundan dolayı haram olduğunda şüphe olmayan bir günâh işleyerek.

اَفْضَى بَعْضُكُمْ اِلَى بَعْضٍ Birbirinize katıldınız. Yani eşler nikâh vasıtasıyla birbirlerine helâl ilişkileri sürdürürler.

مِيثَاقًا غَلِيظًا Kuvvetli güvence. Bununla kastedilen nikâh akdi ve kocanın: "Ya iyilikle tutacak veya güzellikle bırakacağım" demesidir.

AÇIKLAMA

"Ey iman edenler! Sizin kadınlara zorla mirasçı olmanız helal olmaz".(1) Bu ibare İslâm öncesinde Araplar arasında yaygın olan ve kadınlar üzerinde uygulanan bir zulmü ortadan kaldırmıştır. Sözkonusu uygulama şuydu: Bir adam ölür ve onun geride karısı kalırsa, adamın o kadından olmayan en büyük oğlu kadına mirasçı olurdu. Artık arzu ederse kadını bir başkasıyla evlendirir ve mehrini kendisi alırdı. Arzu ederse de istediği malı kadının kendisine vermesi şartıyla onu yanında tutardı. (Yani kadına mirasçı olan erkek onu yanında tutma karşılığında kadından bir miktar mal isterdi.) İşte bu uygulamaya karşı Yüce Allah: "Ey iman edenler! Sizin kadınlara zorla mirasçı olmanız helal olmaz" buyurmuştur. Böylece bu hükümle söz konusu cahiliye adeti geçersiz olmuştur. Bundan sonra kadın kocası öldükten sonra iddetini kocasının evinde tamamlama, arkasından sahip olduğu özel serveti ve kocasından miras kalan mal da kendisinin olmak üzere istediği yere gitme hakkını elde etmiştir.

Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Açık bir hayasızlık etmedikleri sürece onlara verdiklerinizden bir kısmını geri alabilmeniz için kadınlarınıza baskı

(1) Buhâri, bu âyetin nüzul sebebiyle ilgili olarak Abdullah bin Abbas (r.a.)'ın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: "Bir adam öldüğünde yakınları onun hanımı üzerinde hak sahibi olurlardı. İsterlerse içlerinden biri onu kendisine eş olarak alırdı ve isterlerse bir başkasına verirlerdi. İsterlerse de hiç kimseye nikâhlamazlardı. Yani adamın yakınları kadın üzerinde, kadının kendi yakınlarından öncelikle hak sahibi olurlardı. Bunun üzerine bu âyet indi.

yapmayın." Bu ibare bir başka hüküm içermektedir. Bu da, kocanın karısından hoşlanmaması durumunda,(1) karısının hakettiği mehrin bir kısmından vazgeçmesini sağlamak amacıyla ona baskı yapmasının ve onu sıkıştırmasının haram olduğudur. Ayette geçen "el-Udl" kelimesi sıkıştırma ve baskı yapma anlamları taşımaktadır. Bu yasak, kadının zina suçu işlememesi, yahut kocasıyla ilişkisini kesme, ona karşı gelme, kocasının hakkını yerine getirmekten kaçınma, onunla kötü ilişki içinde olma gibi fiilleri yapmaması durumunda söz konusudur. Ama eğer açık bir fuhuş yaptığı kesin olarak bilinir veya kocasına açıkça karşı gelirse o zaman kocanın, mehrin bir kısmından vazgeçmesi, hatta daha fazla fedakârlıkta bulunması suretiyle kendisinin onu boşaması için zulmetmemek kaydıyla gerekli yerlere baş vurma hakkı vardır. Çünkü Yüce Allah'ın: "Açık bir hayasızlık etmedikleri sürece" sözünden bu anlam çıkmaktadır.

Daha sonra Yüce Allah mü'min kullarına kadınlarla iyi geçinmelerini emretmektedir. Bu da ilişkilerde adalet ve iyilik ilkelerine uymaktır. Bu konuda: "Onlarla güzellikle geçinin" buyuruyor. Birinizin, açık bir kötülük işlemediği halde karısından hoşlanmaması mümkün olabilir. Ancak bu durumda onunla birlikte yaşamaya sabretsin ve onu boşamasın. Belki Yüce Allah, gösterilen sabrın, gerek onunla geçim konusunda ve gerekse başka konularda Allah'tan çekinmenin (takvanın) karşılığı olarak, onunla birlikte yaşamasının sonucunda pek çok hayır verebilir. Örneğin, ondan çok yararlı bir çocuk nasib edebilir. Böylece ona karşı olan isteksizliği gider yerini sevgi ve muhabbet alır. Kastedilen şudur: Allah burada mü'mini hoşlanmadığı eşiyle birlikteliğe, sabretmeye ve doğacak güzel sonucu göz önünde bulundurarak onu boşamamaya yöneltmektedir. Çünkü gereksiz yere kadını boşamak yararlı sonuç getirmez. Bu şeriatta da hoş karşılanmamaktadır. Kulun pek hoşlanmadığı ama sabrettiği nice durumlar vardır ki, Allah sonunda pek çok hayır nasib etmektedir. İşte 19. âyetin ortaya koyduğu anlam budur.

Bu âyeti izleyen iki âyette ortaya konanlar ise şunlardır: Koca karısını ister açık bir kötülük işlemesinden, isterse kendisine karşı gelmesinden dolayı boşamış olsun, boşadıktan sonra artık onun mehrinden bir şey alması ha-

(1) Yani çirkinliği veya kötü huyluluğu yahut dilinin dokunaklılığı gibi sebeplerden dolayı hoşlanmazsa bu duruma sabretsin. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "Bir mü'min erkek bir mü'min kadına (yani hanımına) kin duymasın. Onun bir huyundan hoşlanmazsa başka bir huyundan hoşlanır." Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.

ramdır. Bunun gibi, bir başka kadınla evlenebilmek için kendi hanımını boşamak istiyorsa o zaman nikâhındaki kadının, az da olsa mehrinin bir kısmından vazgeçmesini sağlamak amacıyla ona baskı yapması caiz değildir. Hanımına yüklerle mehir vermiş olsa bile, bir kuruş dahi alması caiz değildir. İşte Yüce Allah'ın: "Eğer eşinizi bırakıp başka bir eş almak isterseniz, bunlardan birisine yüklerle(1) mal (mehir) vermiş olsanız bile ondan hiçbir şeyi geri almayın" sözünün anlamı budur. "Onu iftira yoluyla ve açık günâha girerek mi geri alacaksınız?!.." Yani: Onu hanımınıza iftirada bulunarak, hakkında yalan söyleyerek ve böylece büyük bir günâh işleyerek mi geri alacaksınız?!.. Daha sonra Yüce Allah böyle bir iş yapanın hareketini hoş karşılamadığını ifade için şöyle buyuruyor: "Birbirinize katılmışken ve onlar sizden kuvvetli bir güvence almışken onu nasıl alırsınız?!.." Yani: Cinsel ilişkide bulunarak birbirinize iyice yakın duruma gelmişken(2) onu geri almanız nasıl size helâl olabilir?!.. Koca karısının mahremiyetini bu mehri vererek kendisine helâl kılmıştır. Bu durumda iftira atarak ve açık bir günâha girerek o verdiği şeyi geri almaya kalkışması nasıl mümkün olur?!.. İşte bunu vurgulamak için Yüce Allah: "Birbirinize katılmışken ve onlar sizden kuvvetli bir güvence almışken onu nasıl alırsınız?!.." buyuruyor. Yüce Allah: "Onlar sizden kuvvetli bir güvence almışken" diye nikâh akdini kastediyor. Bu akid sağlam bir anlaşmadır. Koca bu anlaşmada karısına: "Seni ya iyilikle tutma veya güzellikle boşama ilke-

(1) Sünen sahiplerinin naklettiği ve Tirmizi'nin sahih olduğunu söylediği bir rivayete göre Ömer bin el-Hattab (r.a.) bir hutbe veriyordu. Bu sırada: "Sakın, kadınların mehirlerinde aşırıya gitmeyin. Eğer o dünyada bir üstünlük veya Allah'a karşı bir takva olsaydı ona (yani mehirleri çok vermeye) en lâyık olanınız Rasûlüllah (s.a.v.) olurdu. O, gerek kadınlarından ve gerekse kızlarından birine Rukiye'nin üstünde bir mehir tayin etmemiştir," dedi. Bunun üzerine bir kadın kalktı ve şöyle söyledi: "Allah 'ın bize verdiğini sen bizden alıkoyuyor musun? Şu sözü söyleyen şanı yüce olan Allah değil midir: Bunlardan birisine yüklerle mal (mehir) vermiş olsanız bile ondan hiçbir şeyi geri almayın." Hz. Ömer (r.a.) de: "Kadın yerinde konuştu ve Ömer hata etti!" dedi.

(2) Mehrin tam olarak verilmesini gerektiren yakınlığın ne olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Hz. Ömer (r.a.): "Eğer (kadınla gerdeğe girdikten sonra) kapıyı kapatır, perdeyi çeker ve kadının bir avret yerini görürse erkeğin mehri tam olarak vermesi, kadının da iddet beklemesi gerekir ve aynı zamanda (adam bu arada ölürse) kadının mirasta payı vardır," demiştir. Bu söz ihtilafı giderecek bir sözdür. Boşanan kadının üç adet hali görecek kadar beklemesini gerektirecek yakınlıkta ise cinsel ilişki şarttır. Çünkü hadiste: "Sen onun suyundan o da senin suyundan tatmadıkça..." denmektedir. Yukarıdaki âyette kastedilen yakınlık da cinsel ilişkidir. Abdullah bin Abbas (r.a.) böyle söylemiştir.

sine bağlı kalma şartıyla nikâhlıyorum" der. Bu durumda kocanın, mehrin tamamından veya bir kısmından vazgeçmesi için karısına baskı yaparak onu boşamaya kalkışması nasıl güzellikle boşama olarak değerlendirilebilir? İşte Yüce Allah'ın: "Onu nasıl alırsınız?"(1) şeklinde soru sorarken karşı çıktığı uygulama budur.

SONUÇ

1- Bir adamın büyük oğlunun onun karısına mirasçı olması şeklindeki cahiliye adeti kaldırılmıştır.

2- Kadına, mehrinden ve başka haklarından vazgeçmesini sağlamak için baskı yapmak haramdır.

3- Sabra teşvik vardır.

4- Zinâ ve doğrudan karşı gelme gibi açık bir kötülük işlediği kesin olan kadından verilen mehir alınmaz. Çünkü mehir evlilik karşılığıdır.

5- Mehri, ne kadar fazla olursa olsun istemek caizdir.(2) Ancak kolaylık göstermek daha bereketli, daha hayırlıdır.

6- Yapılan anlaşmalara bağlı kalmak ve bu anlaşmaların gereğini yerine getirmek şarttır.

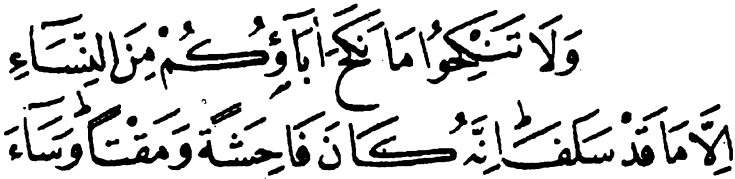

(1) Bu soru karşı çıkma anlamı taşıdığı gibi aynı zamanda bir hayret ortaya koymaktadır. Çünkü işaret edilen iş, edeb ve muaşeret ölçülerini aşması itibariyle karşı çıkılan ve hayret edilen bir iştir.

(2) Mehrin üst sınırı olmadığı konusunda görüş ayrılığı yoktur. Görüş ayrılığı alt sınırı konusundadır. İlim adamlarının bazısının görüşüne göre bir dinarın dörtte birinden veya buna denk bir mal varlığından daha az olmaması gerekir. Hadisi şeriflerden ulaştığına göre bir demir yüzük dahi mehir olarak verilmiştir. Maddi bir şeyi olmayanlardan bir sureyi okuyup da sevabını mehir verip evlenenlerde olmuştur. Sonra hanım isterse Mehrini beyine bırakabilir. Buna göre Mehrin ne alt ne de üst sınırı vardır. Karşılıklı rıza ve güce göre değişir.

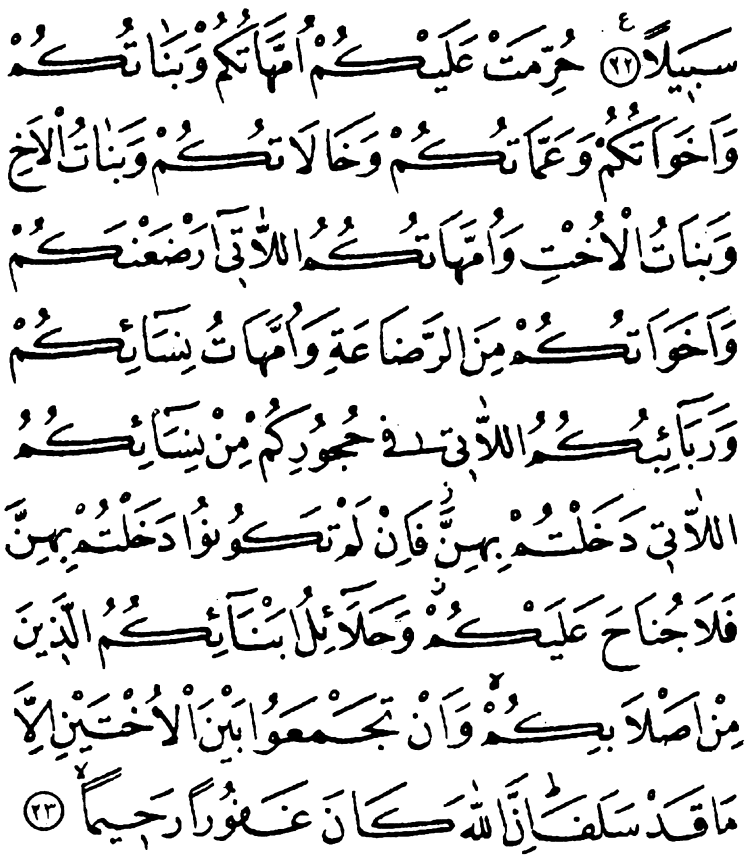

22- Geçmişte olanlar hariç, babalarınızın nikâhlamış oldukları kadınları nikâhlamayın. Şüphesiz bu, bir hayasızlık ve Allah'ın hışmını gerektiren bir işti. Ne kadar da kötü bir yoldu!

23- Size analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kızkardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz, süt kızkardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, kendileriyle gerdeğe girmiş olduğunuz hanımlarınızdan olup evlerinizde kalan üvey kızlarınız -eğer anneleriyle gerdeğe girmemişseniz sizin için bir sakınca yoktur-, sizin soyunuzdan olan oğullarınızın eşleri ve iki kızkardeşi aynı nikâh altında birleştirmeniz haram kılınmıştır. Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.

SÖZLÜK

وَلاَ تَنْكِحُواْ مَا نَكَحَ آبَآؤُكُمْ — Babalarınızın nikâhlamış oldukları kadınları nikâhlamayın. Yani babanızın ve dedenizin karısını eş olarak almayın.

إِلاَّ مَا قَدْ سَلَفَ — Geçmişte olanlar hariç. Bu haramlık hükmü gelmeden önce gerçekleşmiş olanlar hariç.

إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً — Bu bir hayasızlıktı. Yani kişinin babalarının (yani babasının ve dedelerinin) eşleriyle evlenmesi bir hayasızlık ve çok çirkin bir işti.

مَقْتًا — Hışm.(1) Şeriatı koyan (Allah)'ı ve sağlıklı bir fıtrata sahip herkesi öfkelendiren.

وَسَاءَ سَبِيلاً — Ne kadar da kötü bir yoldu!. Yani kişinin babasının eşiyle evlenmesi, ne kadar da kötü bir yoldu.

أُمَّهَاتُكُمْ — Analarınız. Bu kelime "umm (ana)" kelimesinin çoğuludur. Kişinin annesi kendisine haramdır. Aynı şekilde ne kadar ileriye gitse de nineleri de haramdır.

وَرَبَائِبُكُمْ — Eşlerinizin kızları. Rebâib, rebibe kelimesinin çoğuludur. O da kişinin karısının (bir başka kocasından olan) kızıdır.

وَحَلاَئِلُ أَبْنَائِكُمْ — Oğullarınızın eşleri. Helâil halile'nin çoğuludur. O da kişinin kendi soyundan olan oğlunun karısıdır.

AÇIKLAMA

Bu âyetlerde de miras, nikâh ve kadınlarla ilişkiler konusundaki hükümlerin açıklanmasına devam ediliyor. Yüce Allah bu iki âyette kişiye neseb, emzirme ve evlilik yoluyla haram olanların kimler olduğunu bildiriyor. İlk önce babanın ve ne kadar ileriye gitse de dedelerin hanımlarının haram olduğunu bildiriyor ve şöyle buyuruyor: "Babalarınızın nikâhlamış oldukları kadınları nikâhlamayın."(2) Ayetin hükmünün babanın nikâhladığı tüm kadınları içermesi için âyetin metninde "men" değil de "mâ" bağlacı kullanılıyor. Bu uy-

(1) İbnu'l-A'rabi'ye hışmı gerektiren evliliğin ne olduğu soruldu. O da: "Bir kimsenin, babası öldüğünde veya karısını boşadığında onun karısıyla evlenmesidir," dedi.

(2) Rivayet edildiğine göre ensarın salihlerinden olan Ebu Kays vefat etti. Oğlu Kays babasının hanımına evlilik teklif etti. Kadın: "Ben seni oğlum yerinde görüyorum. Ancak Rasûlüllah (s.a.v.)'a gidip, ona bir danışayım," dedi. Sonra Rasûlüllah (s.a.v.)'a geldi ve durumu kendisine haber verdi. Bunun üzerine bu âyet indirildi.

gulama cahiliye döneminde mevcuttu. Bu yüzden âyette: "Geçmişte olanlar hariç" denmektedir. Yani bu nitelikteki nikâhlar bozulduktan ve o kadınlarla evlilik ilişkileri kesildikten sonra cahiliye döneminde yapılmış olan evlilikler İslâmda bağışlanır. Bu ibareyle babanın veya dedenin nikâhladığı bir kadının, baba veya dede o kadınla cinsel ilişkide bulunmuş olmasa dahi, oğula ve oğlun oğluna haram olduğu bildiriliyor.

Daha sonra neseb yoluyla kişiye haram olan kadınlar sayılıyor. Bunlar arasında anneler, kızlar, kızkardeşler, halalar, teyzeler, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları sayılıyor. İşte bunlar neseb yoluyla haram olan yedi kadındır.(1) Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor: "Size analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları.. haram kılınmıştır."

Daha sonra süt yoluyla haram olanları sayıyor. Bunlar hakkında da: "Sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz..." buyuruyor. Bir kimse ilk iki yaşı içerisinde bir kadından beş kere süt emerse(2) o kadın, onun anneleri (yani anne ve nineleri), kızları, kızkardeşleri; aynı şekilde kocasının kızları, kız kardeşleri ve anneleri haram olur. Hatta neseb yoluyla haram olanların süt yoluyla da haram olduğu söylenmiştir.(3)

Daha sonra Yüce Allah evlilik yoluyla haram olanları sayıyor ve bu konuda: "Hanımlarınızın anneleri..." buyuruyor. Buna göre bir adamın bir kadınla nikâh sözleşmesi yapmasıyla birlikte o kadının annesi kendisine haram olur. Yüce Allah daha sonra: "Kendileriyle gerdeğe girmiş olduğunuz hanımlarınızdan olup evlerinizde kalan üvey kızlarınız" diye buyuruyor. Üvey kız (rebibe) kişinin karısının kızıdır. Buna göre bir adam bir kadınla nikâh sözleşmesi yapar ve kendisiyle cinsel ilişkide bulunursa, artık o kadının başka kocadan olma kızlarıyla evlenmesi haram olur. Ama eğer sadece nikâh sözleşmesi yapar da cinsel ilişkide bulunmazsa o zaman kadının kızı kendisine helâldir. Çünkü Yüce Allah: "Kendileriyle gerdeğe girmiş olduğunuz hanımlarınızdan

(1) Mütevatir sünnete göre bir kadınla halasını veya teyzesini aynı anda nikâh altında tutmak da haram kılınmıştır.

(2) İmam Malik (r.a.) ve onunla aynı görüşte olanlar buna muhalefet etmiş ve az emmekle çok emmek arasında bir fark olmadığını söylemişlerdir. Onlara göre bir çekmeyle de olsa çocuğun bağırsaklarına süt gitse (sütle ilgili yasaklar için) yeterlidir. Oysa Rasûlüllah (s.a.v.): "Bir veya iki çekme haram kılmaz" buyurmuştur. Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir.

(3) Bunu söyleyen Rasûlüllah (s.a.v.)'tır ve bu konuyla ilgili hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmiştir.

olup evlerinizde kalan üvey kızlarını, –eğer anneleriyle gerdeğe girmemişseniz– sizin için nikahlamanızda bir sakınca yoktur" buyuruyor.(1)

Evlilik dolayısıyla haram olan kadınlardan biri de oğulun hanımıdır. Oğlu ister o kadınla gerdeğe girmiş olsun, ister olmasın farketmez. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Sizin soyunuzdan olan oğullarınızın eşleri..." Ancak oğul edinilenlerin (evlâtlıkların) eşleri bu hükme girmez. Süt dolayısıyla oğul hükmünde olanların eşleri de aynen kişinin kendi soyundan oğlunun eşi gibidir. Çünkü burada engelleyici sebep çocuğa emzirilen süttür. Dolayısıyla kişinin kendi soyundan olan oğluyla aynı hükümde olmaktadır.

Evlilik yoluyla haram olan kadınlardan biri de kişinin karısının kızkardeşidir. Dolayısıyla bir adam bir kadınla evlenince artık o kadın ölünceye veya onu boşayıncaya ve kadın boşamadan sonraki iddetini tamamlayıncaya kadar onun kızkardeşiyle evlenemez. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ve iki kızkardeşi aynı nikâh altında birleştirmeniz haram kılınmıştır. Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır." Yani cahiliye döneminde olanlar hariç. Bu tür evliliklerin devam ettirilmemesi şartıyla geçmişte olanlar bağışlanmıştır. Yani iki kızkardeşi birden nikâhı altında tutanların birinden ayrılmaları şartıyla geçmişte yaptıkları evlilikler bağışlanmıştır.

SONUÇ

1- Cahiliye dönemine ait evliliklerden İslâmın hükümlerine uygun olanların dışında kalanlar ve özellikle babaların eşleriyle evlenilmesi haram kılınmıştır. Babanın eşi oğluna haramdır. Babası onunla gerdeğe girmeden boşasa veya ölse de değişmez. Çünkü babasına nikahlanmıştı.

2- Burada kişiye neseb yoluyla haram olan kadınlar açıklanmaktadır ki yedi sınıftır: Anneler, kızlar, kızkardeşler, halalar, teyzeler, erkek kardeşlerin kızları, kız kardeşlerin kızları.

3- Yine süt yoluyla haram olan kadınlar açıklanıyor ki bunlar neseb yoluyla haram olanlara denk gelenlerdir. Buna göre bir kadından süt emen kişiye süt annesi, onun kızları, kız kardeşleri, süt emen çocuğun süt halaları, süt

(1) Buhari ve Müslim'in naklettiği bir hadiste şöyle deniyor: "Bir adam bir kadınla evlenirse, onunla gerdeğe girse de girmese de artık onun annesiyle evlenmesi helâl olmaz. Ancak anneyle nikâhlanır ve daha onunla gerdeğe girmeden boşarsa, isterse kızıyla evlenebilir."

teyzeleri, süt kardeşlerinin kızları ve süt kız kardeşlerinin kızları haramdır.(1)

4- Ayrıca evlilik dolayısıyla haram olan kadınlar açıklanıyor ki bunlar yedi sınıftır: Babanın eşi –babası onunla gerdeğe girmiş olsun veya olmasın–, kendi hanımının annesi –hanımıyla gerdeğe girmiş olsun veya olmasın–, hanımının kızı -eğer hanımıyla gerdeğe girmişse-, kendi soyundan olan oğlunun hanımı –oğlu onunla gerdeğe girmiş olsun veya olmasın,(2) ki süt oğlunun hanımı da bu hükümdedir–, henüz nikâhı altında olan karısının kızkardeşi –karısı ölmediği ve onu boşamadığı sürece– ve başka erkeklerle evli olan kadınlar(3) –bu kadınların kocaları kendilerini boşar veya kocaları ölür ve kendileri de iddetlerini tamamlarsa ancak o zaman onlarla evlenmek caiz olur–.

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ
مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ
أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ
بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا
﴿٢٤﴾ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ

(1) Süt kardeşlerin evlenmelerinin haramlığı emmenin ilk iki yıl içinde olması durumundadır. Ondan sonraki emmelerde ilim adamlarının ortak görüşleriyle artık haram kılmaz.

(2) Kurtubi'nin naklettiğine göre, bir adamın geçersiz bir nikâhla bir kadınla ilişkide bulunması durumunda o kadının artık o adamın babasına, atalarına, oğullarına ve torunlarına haram olacağı konusunda görüş birliği vardır.

(3) Çünkü hadiste şöyle deniyor: "Soy yoluyla haram olan süt yoluyla da haram olur." Çoğunluğun, süt oğlun hanımının, öz oğlun hanımı gibi kişiye haram

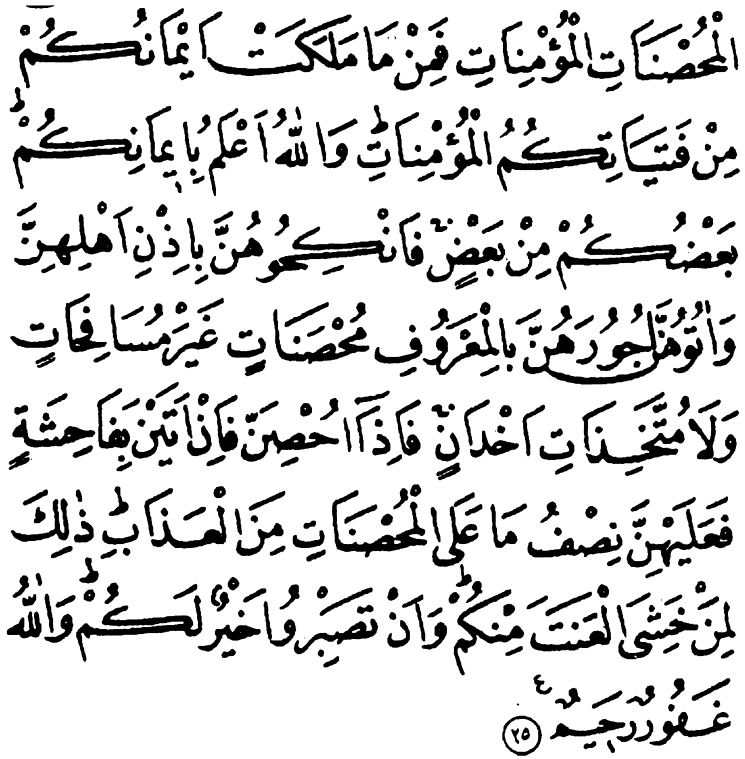

24- Sahip olduğunuz cariyeler dışında evli kadınları nikâhlamanız da haram kılındı. Bunlar Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir. Zinadan kaçınıp iffetinizi korumak şartıyla bunlar dışındaki kadınları mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helal kılındı. Onlardan yararlanmanıza karşılık mehirlerini belirlenmiş miktara göre ödeyin. Mehir belirlendikten sonra karşılıklı gönül hoşnut-luğuyla birbirlerinize bağışta bulunmanızdan dolayı üzerinize bir günâh yoktur. Allah ilim sahibidir, hakimdir.

25- Sizden kim hür mü'min kadınlarla evlenmeye güç yetiremezse o zaman elinizin altındaki mü'min cariyelerinizden biriyle evlensin. Allah, imanlarınızı (sizden) daha iyi bilir. Hepiniz birbirinizdensiniz. Şu halde onları, iffetli olmaları, zina işlememeleri ve gizli dost edinmemeleri şartıyla sahiplerinin izinleriyle nikâhlayın ve bu durumda mehirlerini de güzelce verin. Evlendiklerinde eğer bir fuhuş işlerlerse hür kadınlara uygulanan cezanın

yarısı ile cezalandırılırlar. Bu izin, içinizden kötü yola sapma korkusu olanlar içindir. Ancak sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.

SÖZLÜK

اَلْمُحْصَنَاتُ	Korunan kadınlar. Bu kelime "muhsane" kelimesinin çoğuludur. Burada bu kelimeyle evli kadın kastedilmektedir.
إِلاَّ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ	Ellerinizin altında olanlar, sahibi olduklarınız hariç. Savaşta esir alma, satın alma yoluyla veya benzeri bir yolla sahip olunan (cariyeler).
مَا وَرَاءَ ذَالِكُمْ	Bunun dışında. Bunlardan başka yani size haram kılınanlardan başka.
غَيْرَ مُسَافِحِينَ	Zinaya düşmeden. Musâfih zinâ edendir. Çünkü sefâh zinâdır.
أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً	Belirlenen mehirlerini. Belirlenmiş olan mehirlerini.
طَوْلاً	Güç bakımından. İmkân, mehir vermeye güç yetirme bakımından.
اَلْمُحْصَنَاتِ	Korunan kadınlar. İffetli, namuslu kadınlar.
أُجُورَهُنَّ	Mehirlerini.
وَلاَ مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ	Gizli dostlar edinmeden. "el-Hadin" kadının dostluk kurmak suretiyle gizlice kendisiyle ilişkide bulunduğu erkektir.
فَإِذَا أُحْصِنَّ	Korumaya girdiklerinde. Müslüman olduklarında veya evlendiklerinde. Buna göre koruma altına girme bu iki yolla olmaktadır.
اَلْعَنَتُ	Sapma. el-Anet kişinin dinine ve bedenine zarar vermesidir.

AÇIKLAMA

Burada da kimlerle evlenmenin haram, kimlerle evlenmenin caiz olduğunun açıklanmasına devam edilmektedir. Yukarıdaki âyetlerin birincisinde (24. âyette) Yüce Allah evlilik dolayısıyla haram olanlara bir kişiyi daha ekliyor ki o da bir başkasıyla evli olan kadındır. Böyle olan kadınlara: "el-Muhsanat" diyor. Yani kocaları olanlar. Bu gibi kadınları, kocalarının ölmesi veya kendilerini boşamaları gibi bir sebeple kocalarından ayrılmadıkları sürece nikâhlamak caiz değildir. Tabii bu arada kocalarının ölümünden veya kendilerini boşamalarından sonra iddet sürelerini doldurmaları gerekiyor.

Burada Yüce Allah evli kadınlardan cariyeleri müstesna tutuyor. Bunlar, şeriata uygun bir savaşta esir edilen kadınlardır. Şeriata uygun olan savaşsa Allah yolunda cihaddır. Bu şekilde ele geçirilen bir kadının kocası savaşta ölmüş olmayabilir. Ancak düşman toprağıyla, kocasıyla ve ailesiyle ilişkisinin kesilmesi ve memluke olması başkasının mülküne geçmesi dolayısıyla, Yüce Allah ona olan merhametinden dolayı mü'minlerden kendisini ele geçiren kişiyle nikâhlanmasına izin vermiştir. Rivayette bildirildiğine göre bu âyet Evtâs esirleri hakkında inmiştir. Evtâs olayı ise Huneyn olayından sonra gerçekleşmiştir. Bu olayda müslümanlar kadınları ve câriyeleri ele geçirdiler. Müslümanlar bu kadınlarla yakınlıkta bulunma konusunda sıkıntıya düştüler. Yani nasıl davranacaklarını bilemediler. Kadınların içinde evli olanlar da vardı. Cariyelerden birinin müslüman olmasından ve hayız görerek temiz çıkmasından yani hamile olmadığının anlaşılmasından sonra, kendileriyle yakınlıkta bulunulmasına izin verildi. Ancak bu kadının müşrik olması hâlinde caiz olmaz. Yüce Allah'ın: "Sahip olduğunuz cariyeler dışında evli kadınları nikâhlamanız da haram kılındı" sözünün anlamı budur. Yüce Allah'ın: "Bunlar Allah'ın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir" sözüyle kastedilen anlam şudur: Allah kendileriyle nikâhlanılmasını haram kıldıklarını müslümanlara yazılı şekilde açıklamış ve farz kıldıklarını bildirmiştir. Bunların basite alınması ve görmezlikten gelinmesi söz konusu olamaz.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: "Zinadan kaçınıp iffetinizi korumak şartıyla bunlar dışındaki kadınları mallarınızla Mehirlerini vererek istemeniz size helal kılındı."(1) Yani gerek neseb, gerek süt, gerekse evlilik yoluyla haram oldukları bildirilenlerin dışında kalan kadınlar, erkeğin dört kadından fazlasını nikâhına almaması şartıyla caiz kılınmıştır. Çünkü sûrenin başındaki: "Size helâl olan başka kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın" ifadesinin zâhiri bunu gerektirmektedir. "Zinadan kaçınıp iffetinizi korumak şartıyla bunlar dışındaki kadınları mallarınızla (mehirlerini vererek) istemeniz size helal kılındı." Yani: Size haram kılınanların dışındaki kadınları mallarınızla (mehirlerini vererek) istemenizde, eğer iffetinizi koruyor ve zinaya düşmüyorsanız onlardan hoşunuza gidenlerle evlenmenizde sizin için sakınca

(1) Sünnette haram kılınanlara da mutlaka dikkat etmek gerekir. Sünnette haram kılınansa bir kadınla halasını veya teyzesini aynı nikâh altında birleştirmektir. Bu konuda haricilerin söylediklerine itibar edilmez. Onlar bunu mubah gördükleri gibi iki kızkardeşi birlikte nikâh altında birleştirmeyi de mubah görmektedirler. Bunun yasaklanmasının hikmeti ise şudur: Belirtilen kadınların aynı nikâh altında birleştirilmesi akrabalık bağlarının kopmasına sebep olur.

yoktur. Bu ise velinin kabulü, mehrin belirlenmesi, anlaşma yapılması ve şahitlerin bulunması gibi şartları doğrultusunda nikâh akdinin gerçekleştirilmesiyle olur.(1)

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: "Onlardan yararlanmanıza karşılık(2) mehirlerini belirlenmiş miktara göre ödeyin." Burada Yüce Allah şunu kastediyor: Bir erkek bir kadınla evlenir ve onunla gerdeğe girer yani cinsel ilişkide bulunursa artık ona mehri tam olarak vermesi gerekir. Ama eğer daha kadınla gerdeğe girmeden onu boşarsa o zaman belirlenmiş olan mehrin sadece yarısını vermesi gerekir. Ama bu durumda, eğer herhangi bir mehir belirlenmemişse sadece kadının belli bir süre geçimini sağlayacak bir bağışta bulunulması gerekir. Yüce Allah'ın: "Onlardan yararlanmanıza karşılık" sözüyle: "Onlarla gerdeğe girmenize ve kendileriyle cinsel ilişkide bulunmanıza karşılık" anlamı kastedilmektedir.

Yüce Allah'ın: "Mehir belirlendikten sonra karşılıklı gönül hoşnutluğuyla birbirinize bağışta bulunmanızdan dolayı üzerinize bir günâh yoktur" sözüyle kastedilen anlam da şudur: Eğer erkek kadını kendisine helâl kılmak için belirlediği malın yani mehrin tamamını vermeyi kabul ederse bundan sonra kadının kendi isteğiyle kocasının ödemesi gereken mehir miktarını biraz düşürmesinde veya ödeme süresini uzatmasında yahut mehrin tamamını veya bir kısmını bağışlamasında sakınca yoktur. Çünkü kadının buna hakkı vardır ve daha önce geçtiği üzere kadın onun yakın dostudur. "Eğer kendileri bizzat gönül hoşnutluğu ile (mehirlerinden) size bir şey bağışlarlarsa o zaman onu afiyetle ve huzurla yiyin." (Nisâ, 4)

---

(1) Hanefi mezhebine göre büluğ çağındaki bir kadının nikâhında velinin kabulü şart değildir. Bu durumdaki kadın kendi iradesiyle bir erkekle evlenmeyi kabul edebilir ve sadece kadının kabül etmesi nikâh akdinin yapılması için yeterlidir.

(2) Rafiziler buradaki: "Onlardan yararlanmanıza karşılık" ifadesini mut'a nikâhının caiz olduğu yolundaki iddialarına delil olarak göstermişlerdir. Bu geçersiz ve yersiz bir delillendirmedir. Ehli sünnet ve'l-cemaatin söz konusu uygulamanın batıl olduğu ve zina sayıldığı üzerinde görüş birliğine varmış olması ,bu delillendirmenin geçersizliğini göstermeye yeter. Şu var ki, şüphe dolayısıyla bu uygulamayı yapan birine recm cezası uygulanmaz. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.): "Şüpheli durumlarda had cezalarını kaldırın," buyurmuştur. Mut'a nikâhına Rasûlüllah (s.a.v.) bir ara izin vermiş, sonra haram olduğunu bildirmiştir. En son olarak bunun haram olduğunu Veda haccında ilân etmiştir. Mut'a nikâhının haramlığının delillerinden biri şudur: Kendisiyle mut'a yapılan kadın mirasçı olamaz. Nikâhlı kadınsa dörtte bir veya sekizde bir oranında mirastan pay alır.

Yüce Allah: "Allah ilim sahibidir, hakimdir" sözüyle "mü'minlere, kendisinin onların durumlarını bildiğini ve şeriat hükümlerini hikmetli bir şekilde koyduğunu bildirmek istemektedir. Dolayısıyla mü'minlerin O'nun şeriatı-nın hükümlerini almalarını, O'nun ruhsatlarına ve kararlarına göre hareket etmelerini istemektedir. Şüphesiz bu hükümlerde merhamet ve adalet esas alınmaktadır. Adalet ve merhamet esasları üzere belirlenmiş hükümler ne güzel hükümlerdir. 24. âyetten çıkan hükümler ve anlamlar bunlardır.

25. âyete gelince: Burada Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Sizden kim hür mü'mine kadınlarla evlenmeye güç yetiremezse(1) o zaman elinizin altındaki cariyelerinizden biriyle evlensin..." Burada Yüce Allah'ın mü'min kullarına olan merhameti ortaya konuyor. Çünkü Allah, mal varlığının azlığı dolayısıyla hür kadınlarla evlenemeyen birine imkan tanımıştır. Allah-u Teâlâ, zinaya düşmekten korkanların cariye bir kadınla evlenmesine izin vermiştir. Ancak bu evlilikte kadının mü'mine olması, sahibinin bu evliliğe izin vermesi, kadının mehrinin verilmesi ve zinaya düşülmeksizin usülüne göre evlilik akdinin gerçekleştirilmesi şartları aranır. Ayette "zina işlememeleri" denirken özellikle bu son şart vurgulanmaktadır. Ayetin devamındaki: "Gizli dost edinmemeleri şartıyla..." ifadesi de bu sonuca varmaktadır. "Sizden kim hür mü'min kadınlarla evlenmeye güç yetiremezse" yani iffetli hür mü'mine kadınlarla evlenmesine yetecek malî imkânlara sahip değilse, "Elinizin altındaki mü'min cariyelerinizden biriyle evlensin," Bundan dolayı Yüce Allah: "Allah, imanlarınızı (sizden) daha iyi bilir" buyurmuştur. "Hepiniz birbirinizdensiniz": Bu sözle zaruret dolayısıyla mü'mine cariyelerle evlenen, evlenmek zorunda kalan mü'minlerin gönülleri teselli edilmektedir. Yani mü'minler arasındaki farkları ortadan kaldırmıştır. Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: "Şu halde onları, iffetli olmaları, zina işlememeleri ve gizli dost edinmemeleri şartıyla sahiplerinin izinleriyle nikâhlayın ve bu durumda mehirlerini de güzelce verin." Burada bir cariyeyle evlenilmesi durumunda uyulması gereken şartlar sıralanmaktadır ki biz bunları biraz önce açıkladık.

Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Korumaya girdiklerinde (muhsanât olduklarında)," yani evlenmek ve müslüman olmak suretiyle bu sıfatı kazandıklarında, "eğer bir fuhuş işlerlerse," yani zina ederlerse, "hür kadınlara uygulanan cezanın yarısı ile cezalandırılırlar," hür bir kadına uygulanan hadd

(1) Güç yetirememekle ne kastedildiği hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. En kuvvetli görülen görüşe göre burada kastedilen, mal varlığı bakımından güç yetirememektir.

cezasının yarısı uygulanır. Bu ceza da elli değnek ve altı ay sürgün cezasıdır.(1) Çünkü eğer hür bir kadın bekârken zina ederse yüz değnek ve bir yıl sürgün cezasıyla cezalandırılır. Recm cezası ise bir ölüm cezasıdır. Dolayısıyla bunun yarısı olmaz. Bu yüzden mü'minler, "hür kadınlara uygulanan cezanın yarısı"ndan, "hadd cezasının yarısı" anlamını çıkarmışlardır. Bu konuda görüş birliği olup, herhangi bir görüş ayrılığı söz konusu değildir.

"Bu izin, içinizden kötü yola sapma korkusu olanlar içindir." Bu sözle Yüce Allah, bu iznin, fakirliği ve ihtiyaç içinde olması dolayısıyla hür kadınla evlenmeye güç yetirememesi durumunda zinaya düşeceğinden korkan kimseye özel olduğunu bildirmek istemektedir. "Ancak sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır." Yani bekârlığa sabretmeniz cariyelerle evlenmenizden daha hayırlıdır. Sonra Yüce Allah: "Allah çok bağışlayıcı çok merhamet edicidir," diyor. Yani tevbe edenlere karşı bağışlayıcı, mü'minlere karşı merhametlidir. Bu yüzden zinaya düşmekten korkmaları durumunda cariyelerle evlenmelerine izin vermiştir. Aynı zamanda bundan daha hayırlı olanı da kendilerine göstermiştir ki o da sabırdır.

SONUÇ

1- Kocasının boşaması veya ölmesi suretiyle nikâh akdi düşmedikçe evli bir kadınla evlenmek haramdır. Böyle bir kadınla evlenebilmek için ayrıca kocasının kendisini boşamasından veya ölmesinden sonra iddet süresinin geçmesi gerekmektedir.

2- Cariye olarak kendisine sahip olunan bir kadının kocası düşman toprağında ise ve kadın müslüman olursa onunla evlenmek caizdir. Çünkü kadın müslüman olunca müslüman olmayan eski kocasıyla ilişkisi kopmuştur.

3- Kadınların mehirlerinin verilmesi şarttır. Aynı şekilde kadının kendisi için belirlenen mehrin bir kısmını veya hepsini kocasına bağışlaması caizdir.

4- Hür kadınlarla evlenme gücüne sahip olmayıp, kötülüğe düşmekten korkan bir kimsenin cariyelerle evlenmesi caizdir.

5- Evli ve müslüman olan cariyelerin zina etmeleri durumunda kendilerine hadd cezasının uygulanması gerekir.

6- Bekârlığa sabretmek cariyelerle evlenmekten hayırlıdır. Çünkü Yüce Allah bunu tavsiye etmektedir.

---

(1) Rasûlullah da: "Birinizin cariyesi zina ettiğinde ona had uygulasın." buyurdu.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ
الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾
وَاللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ
الشَّهَوَاتِ أَن تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُخَفِّفَ
عَنكُمْ وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

26- Allah size açıklamak ve sizi sizden önce geçmiş olanların yollarına iletmek ve tevbelerinizi kabul etmek istiyor. Allah alimdir, hakimdir.

27- Allah sizin tevbenizi kabul etmek istiyor, şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi istiyorlar.

28- Allah üzerinizdeki yükü hafifletmek istiyor. İnsan zayıf olarak yaratılmıştır.

SÖZLÜK

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ — Allah size açıklamak istiyor. Allah, size neyi haram neyi helal kıldığı konusunda, Dünyanızda ve Âhiretinizde sizin olgunluğunuzu ve mutluluğunuzu artıracak bilgileri açıklamak istiyor.

سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ — Sizden öncekilerin yollarına.(1) Sizden önce geçmiş olan peygamberlerin ve salihlerin yollarına. Onların yollarını izlemeniz, kendinizi arındırmanız, olgunluğa ulaşmanız ve onlar gibi kurtuluşa ermeniz için (sizi onların yollarına iletmek istiyor).

(1) Bu âyet: "O: Dini dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin, diye dinden Nuh'a buyurduğunu, sana vahyettiğimizi ve İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya buyurduğumuzu sizin için de bir şeriat kıldı," (Şurâ, 13) meâlindeki âyetin açıklayıcısı durumundadır.

وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ — Ve tevbenizi kabul etmek -istiyor-. Sizi içinde bulunduğunuz cahiliye sapıklığından İslâm'ın hidayetine döndürmek istiyor.

ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلشَّهَوَٰتِ — O arzularına uyanlar.(1) Yahudilerden, hristiyanlardan, mecusilerden ve zina edenlerden.

أَنْ تَمِيلُوا۟ مَيْلًا عَظِيمًا — Büyük bir sapıklığa düşmenizi -istiyorlar-. Temizlik ve arınma yolundan, evlilikle ve daha başka konularla ilgili haramları işlemenizi sağlamak suretiyle çirkinlik ve karışıklık yoluna girmenizi, böylece doğruluktan iyice uzaklaşmanızı (istiyorlar).

وَخُلِقَ ٱلْإِنسَٰنُ ضَعِيفًا — İnsan zayıf olarak yaratılmıştır. Kadınlar konusunda sabır gösteremez. Bu yüzden Yüce Allah cariyelerle evlenilmesine imkân tanımıştır.

AÇIKLAMA

Yüce Allah kimlerle evlenmenin haram, kimlerle evlenmenin helâl olduğunu bildirdikten sonra bunun sebebini açıklamakta ve şöyle buyurmaktadır: "Allah size açıklamak ve sizi sizden önce geçmiş olanların yollarına iletmek ve tevbelerinizi kabul etmek istiyor."(2) Yani Allah sizin için koymuş olduğu hükümlerle size neyin yararlı ve neyin zararlı olduğunu açıklamak, böylece yararlı olanı alıp zararlı olanı bırakmanızı sağlamak istiyor. Bunun gibi, Dünyada ve Ahirette mükemmel bir hayata ve mutluluğa ermeniz için sizi, sizden önceki peygamberlerin ve salih mü'minlerin yollarına iletmek istiyor. "Tevbelerinizi kabul etmek istiyor." Yani temiz ve salih bir hayata kavuşmanız için sizi cahiliye sapıklığından İslâmın hidayetine kavuşturmak istiyor. Şüphesiz Allah size neyin yararlı, neyin zararlı olduğunu bilir; sizin için koyduğu ölçüler mutlaka hikmete dayanır. O halde kendisine itaat etmek ve emirlerine karşı gelmekten kaçınmak suretiyle O'na şükredin. 26. âyetin ortaya koyduğu anlam budur.

27. âyette ise, Yüce Allah'ın gerek evlilikler ve gerekse diğer şeylerle ilgili haramları ve helâlleri açıklamakla mü'minleri İslâm öncesinde yaşadık-

---

(1) Yani Yüce Allah'ın, kulları için koymuş olduğu ve insanın mutluluk ve mükemmelliğinin vesilesi olan şeriat hükümlerinden insanları uzaklaştırma konusunda arzuları kendilerine üstün gelir.

(2) Bu âyet müslümanları Yüce Allah'ın sûrenin başında geçen emirlerini yerine getirmeye teşvik ve gönüllerini buna ısındırma konusunda bir önceki âyetle bağlantılıdır. Bu emirlerse nikâh, miras ve aile ilişkileriyle ilgili hükümlerdir.

ları çirkin ve bozuk bir hayattan çıkarıp, adil ve rahim Allah'ın koyduğu şeriatın gölgesinde yaşayacakları temiz ve salih bir hayata kavuşturmayı dilediği bildirilmektedir. Yine bu âyette zinâ işleyenlerden, yahudilerden, hristiyanlardan ve doğru yoldan uzaklaşmış diğer sapıklardan şehvetlerine uyanların, mü'minlerin de kendileri gibi sapmalarını, hayvânî arzuların ve lezzetlerin esiri olmalarını, böylece onların da kendileriyle bir olmalarını ve kendilerine karşı bir üstünlüklerinin olmamasını istediklerine dikkat çekiliyor. Böyle olmaları durumunda mü'minlerin onlara öncülük etme ve onları doğru yola iletme hakları olmayacaktır.

28. âyete gelince: Burada da Yüce Allah, hür kadınlarla evlenme imkânı bulamayanların cariyelerle evlenmelerine izin vermekle mü'minlerin üzerindeki yükü hafifletmeyi ve kendilerine kolaylık sağlamayı amaçladığını bildiriyor.(1) Bu onlara olan merhameti ve şefkati dolayısıyladır. Çünkü Yüce Allah, insanın zayıf olduğunu ve insan soyunun devamı için ve daha başka birtakım üstün hikmetler dolayısıyla cinslerin tabiatına yerleştirmiş olduğu birbirlerine meyil duygusu yüzünden onların birbirleri karşısında sabır gösteremeyeceklerini bilmektedir. İşte bunu vurgulamak için Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Allah üzerinizdeki yükü hafifletmek istiyor.(2) İnsan zayıf olarak yaratılmıştır."(3)

SONUÇ

1- Yüce Allah gönüllerimizi rahatlatmak, istediği ameli tam bir gönül rahatlığı içinde ve hoşnutlukla yapmamızı sağlamak amacıyla koyduğu hükümlerin gerekçelerini açıklamak suretiyle bize olan lütfunu ortaya koyuyor.

2- Allah, mü'minleri kendilerinden önce yaşamış salihlerin ve kurtuluşa ermiş olan daha başka kimselerin yollarına iletmekle lütufta bulunduğunu bil-

---

(1) Bunun Kitap'taki şâhidi Yüce Allah'ın şu sözüdür: "Dinde sizin için bir güçlük kılmadı." (Hacc, 78) Sünnetten şahidi ise Rasûlüllah (s.a.v.)'ın şu sözüdür: "Bu din kolaydır. Kim bu dini zorlaştırmaya kalkarsa o (yani din) ona üstün gelir." Yine Muaz (r.a.) ve Ebu Musa (r.a.)'ya: "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın," buyurmuştur. Dolayısıyla kolaylaştırmak İslâm şeriatının temel ilkelerindendir. Çeşitli dinî meselelerde ruhsatların bulunması da buna delâlet etmektedir.

(2) Yani bütün hükümlerinde Allah Teâlâ insanlara merhamet etmiştir. İşlerini kolaylaştırmıştır.

(3) Zayıftır, çünkü arzusu, zevki (şehveti), kızgınlığı ona yön verebilmekte, onu basitleştirebilmektedir. Bu ise zayıflığın en ileri derecesidir. Bu yüzden Allah-u Teâlâ hükümlerini ve dinde zorluk kılmamıştır. Tam tersine dinini kolay yaşanır kılmıştır.

diriyor.

3- Yüce Allah'ın mü'minleri cahiliye döneminin pisliklerinden ve sapıklıklarından temizlemekle onlara nasıl lütufta bulunduğu ortaya konuyor.

4- İnsan psikolojisiyle ilgili bazı hususlar ortaya konuyor. Bu çerçevede ortaya konan bilgilerden anlaşıldığına göre zina edenler bütün herkesin kendileri gibi zinakâr olmasını isterler. Sapıklığa düşmüş olanlar herkesin kendileri gibi sapıtmasını isterler. Bu şekilde bir kötülüğe veya çirkin bir işe bulaşmış olan yahut bir bozgunculuk peşinde olan herkes bütün insanların kendileri gibi olmasını ister. Bunun gibi, temiz ve salih bir insan da bütün insanların temiz ve salih olmasını ister.

5- İnsanın bazı doğal arzuları, özellikle cinsel arzusu karşısında zayıf olduğu vurgulanıyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ
تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَٰلِكَ عُدْوَانًا
وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ
يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

29- Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin; ancak karşılıklı hoşnutluğa dayanan ticaretle (yeyin) ve nefislerinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.

30- Kim bunu haddi aşarak ve zulümle yaparsa onu ateşe atacağız. Bu, Allah'a kolaydır.

SÖZLÜK

أَمَنُو	İnandılar. Allah'ı ve Peygamber'i doğruladılar.
بِٱلْبَاطِلْ	Gerçekdışı, asılsız bir şeyle. Hak olmayan ve (belirtilenin) yenilmesini mubah gören asılsız bir iddiayla.
تِجَارَتً	Ticaretle.(1) Alış veriş yoluyla. Buna göre malı verenin parayı, parayı verenin de malı alması helâldir. Bunda bâtıl bir şey yoktur.
تَقْتُلُوٓاْ أَنْفُسَكُمْ	Nefislerinizi öldürmeyin. Birbirinizin canını almayın.
عُدْوَانًا وَظُلْمًا	Haddi aşarak ve zulümle. Zulüm işleyerek hakkına tecavüz etmek suretiyle.
نُصْلِيهِ نَارًا	Onu ateşe atarız. Onu içinde yanacağı cehennem ateşine sokarız.

AÇIKLAMA

Bu âyetlerde de, mallarla, ırzlarla ve canlarla ilgili helallerin ve haramların açıklanmasına devam ediliyor. Yukarıdaki âyetlerin birincisinde (29. âyette) Yüce Allah mü'min kullarına, iman üzre bulunmalarına, inandıkları gibi yaşamaları gerektiğine dair sesleniyor: "Ey iman edenler!" diye buyuruyor. Sonra onlara, mallarını aralarında hırsızlık, sahtekârlık, kumar, faiz ve bunun gibi sayısı hayli fazla olan haram kılınmış batıl yollarla yemelerini yasaklıyor.(2) İşte bunu vurgulamak için: "Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin" diyor. Yani mubah olan bir karşılık vermeden, yahut mal sahibi gönül hoşluğuyla size bağışta bulunmadan, birbirinizin mallarını yemeyin. Sonra karşılıklı rızaya dayanan alış veriş esası üzere işleyen ticareti bundan müstesna tutuyor. Nitekim hadiste de: "Alış veriş ancak karşılıklı rızayla olur," deniyor. Yine bir hadiste: "Alıcı ve satıcı alış veriş yerinden ayrılıncaya kadar anlaşmayı bozma hakkına sahiptir," denmektedir. Yüce Allah da âyetinde: "Ancak karşılıklı hoşnutluğa dayanan ticaretle (yeyin)" buyuruyor. Bu yolla

(1) Mubah bir şeyi bir karşılıkla alıp verme işlerinin tümü ticarettir. Hatta Yüce Allah kendisine ve Peygamber'ine itaat edilmesinin karşılığını da ticaret olarak adlandırmış ve şöyle buyurmuştur: "Ey iman edenler! Sizi acıklı bir azaptan kurtaracak bir ticareti size bildireyim mi?" (Saff, 10)

(2) Örneğin bir kimsenin arkadaşına: "Şu parayı al, eğer malı getirirsem parayı verirsin. Yoksa bunlar senin olsun," demesi şeklindeki avanslı alış veriş bâtıl bir alış veriştir. Çünkü parayı alanın arkadaşı istediği malı getiremezse onun peşin olarak (yani avans şeklinde) aldığı paraya el koyma hakkı yoktur.

yemenin bir sakıncası yoktur, çünkü bu sizin için helaldir.(1) İşte bu âyet bu anlamı ortaya koymaktadır.

Bunun yanısıra mü'minlerin birbirlerini öldürmelerinin haram olduğunu da ortaya koyuyor. Yüce Allah âyette bu anlamda: "Ve nefislerinizi öldürmeyin," buyuruyor. Buradaki yasak, insanın kendi kendini öldürmesi fiilini de, müslüman kardeşini öldürmesi fiilini de kapsamaktadır. Çünkü müslümanlar bir beden gibidirler. Dolayısıyla bir müslümanı öldüren kendi nefsini öldürmüş gibi olmaktadır. Yüce Allah bu yasağın gerekçesini de ortaya koyuyor: "Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir," diyor. Yani size olan merhametinden dolayı birbirinizi öldürmenizi yasak etmiştir. İşte 29. âyetin içerdiği anlam budur.

30. âyete gelince: Burada bir mü'mini haddi aşarak ve haksızlıkla öldüren herkes, cehenneme atılıp yakılmak gibi şiddetli bir ceza ile tehdid ediliyor. Haddi aşarak ve zulümle öldürmek ifadesinde, bilerek,(2) ısrarla ve sırf zulümle öldürmek kastediliyor. İşte bu anlamda Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Kim bunu –yani öldürme işini– haddi aşarak ve zulümle yaparsa onu ateşe atacağız. Bu –yani onu ateşe atmak ve orada yakmak– Allah'a kolaydır." Çünkü Allah üstün bir güce sahiptir. Dolayısıyla bu tehdide muhatab olan kimse hiçbir durumda kendini savunmaya güç yetiremez.

SONUÇ

1- Müslümanın malını veya alınması yasak olan herhangi bir malı hır-

(1) Seçimli alış veriş konusunda görüş ayrılığı yoktur. Bu da bir kimsenin kardeşine: "Bana şunu sat." veya: "Sana şunu sattım." demesi yahut: "Bana iki gün süre tanı, düşüneyim." demesidir. Bu alış veriş daha sonra bozulsa da bozulmasa da caizdir. Rasûlüllah (s.a.v.)'ın: "Alıcı ve satıcı (alış veriş yerinden) ayrılıncaya kadar anlaşmayı bozma hakkına sahiptir." sözündeki "ayrılma"yla bedenlerin ayrılmasının mı yoksa sözlerin kesilmesinin mi kastedildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Doğru olan tesbite göre kastedilen, bedenlerin ayrılmasıdır. Buna göre alış verişin yapıldığı meclisten ayrılıncaya kadar tarafların anlaşmayı bozma hakkı vardır. Meclisten ayrıldıktan sonra artık anlaşma kesinlik kazanmıştır. Burada esas olan tek taraflı anlaşmayı bozma hakkıdır. Yani alışveriş meclisinden ayrılmadan önce taraflardan biri tek taraflı anlaşmayı bozabilir. Meclisten ayrıldıktan sonra ancak her iki tarafın da kabul etmesi durumunda anlaşmanın bozulması mümkündür.

(2) Yani yanılarak ve hatayla değil. Ayetteki "haddi aşarak" ibaresinin anlamı budur. Aynı şekilde kısas gibi geçerli bir hakla da değil. Ayetteki "zulümle" ibaresinin anlamı da budur.

sızlık, sahtekârlık, kumar ve faiz yoluyla ele geçirmenin haram olduğu ortaya konuyor.

2- Ticaretin helal olduğu bildiriliyor ve buna teşvik ediliyor. Burada bazı tasavvuf erbabının, tevekkül amacıyla kazancı yasaklayan bu tutumlarına reddiye vardır.(1)

3- "Alış veriş ancak karşılıklı rızayla olur" ve: "Alıcı ve satıcı (alış veriş yerinden) ayrılıncaya kadar anlaşmayı bozma hakkına sahiptir" ilkelerinin geçerliliği ortaya konuyor.

4- Müslümanın kendini veya bir başka müslümanı öldürmesinin haram olduğu bildiriliyor. Çünkü müslümanlar tek bir ümmettirler.

5- Bir insanı kasden ve zulümle öldüren cehenneme atılmakla tehdid ediliyor.(2)

6- Yukarıdaki tehdid, bir kimseyi kasıtsız olarak hatayla veya kasıtlı olmakla birlikte babasını veya oğlunu yahut kardeşini öldüreni öldürmek gibi zulüm sayılmayacak bir şekilde öldüren kimseye yönelik değildir.

إِن تَجْتَنِبُوا كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ
عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

(1) Onlara cevap olarak Rasûlüllah (s.a.v.)'ın güvenilir tüccarı övmesi yeter. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Doğru sözlü, güvenilir müslüman tüccar kıyamet günü peygamberlerle, sıddıklarla ve şehitlerle beraberdir." Şu var ki, tüccarın yalan yeminlerle malını güzel göstermeye çalışması haramdır. Bunun gibi malını sunarken: "Muhammed'e salat olsun, bak ne kadar güzel bir mal!" gibi sözlerle Rasûlüllah (s.a.v.)'a salat getirmesi de mekruhtur.

(2) Kendi kendini öldürene yönelik şiddetli tehditler vardır. Bunlardan biri Rasûlüllah (s.a.v.)'ın şu sözüdür: "Kim kendini bir şeyle öldürürse kıyamet gününde onunla azap edilir." Bu hadisi kütüb-i sitte sahipleri rivayet etmişlerdir. Yine Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kim kendini bir demirle öldürürse, kıyamet günü demiri elinde olarak onunla cehennem ateşinde karnı dağlanır ve bu Allah'ın dilediği süreye kadar sürüp gider. Kim de kendini bir zehirle öldürürse kıyamet günü zehiri elinde olarak Allah'ın dilediği süreye kadar o zehiri çekip durur. Kim kendini dağdan atarak öldürürse o Allah'ın dilediği süreye kadar cehennem ateşinin içine yuvarlanır durur."

31- Eğer size yasaklananların büyüklerinden kaçınırsanız kusurlarınızı örteriz ve sizi değerli bir yere sokarız.

SÖZLÜK

إِنْ تَجْتَنِبُوا — Eğer sakınırsanız. Uzak durursanız. Onu kabul etmeyip terkederseniz.

كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ — Size yasaklananların büyüklerinden. Kebâir (büyük günâhlar) sağâirin (küçük günâhların) tersidir. Bir şeyin kebire (büyük günâh) olduğu sayıyla değil sınırla bilinir. Allah'ın ve Rasûlünün işleyeni azapla tehdid ettiği bir fiil büyük günâhtır. Yahut Allah ve Rasûlü bir fiili işleyeni lânetlemişse ya da işleyen için bir ceza uygulaması konmuşsa o fiil de büyük günâhtır. Sahih hadislerde büyük günâhların çoğu açıklanmıştır. Mü'minin bunları bilmesi ve onlardan sakınması gerekir.

نُكَفِّرْ — Örteriz, üstünü kapatırız. Dolayısıyla onlardan dolayı sizden bir şey sormaz ve sizi onlar için hesaba çekmeyiz.

مُدْخَلاً كَرِيمًا — Değerli bir yer. Burada değerli yer ile kastedilen takva sahiplerinin yurdu olan cennettir.

AÇIKLAMA

Mutlak güç, bol nimet ve üstün hâkimiyet sahibi olan Yüce Allah bu âyetinde mü'min kullarına bir lütufta bulunarak, büyük günâhlardan kaçınanın küçük günâhlarını örteceğini ve kendisini selâmet yurdu olan cennete sokacağını, üzerine de rıdvan (hoşnutluk simgesi) hulleler (giysiler) giydireceğini vaadediyor ki, O'nun vaadi doğru vaaddir. İşte bu manada Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Eğer size yasaklananların -yani benim ve peygamberimin size yasak ettiği şeylerin- büyüklerinden kaçınırsanız(1) kusurlarınızı -yani büyük

(1) Büyük günâhlardan kaçınılmasıyla günâhların büyüklerinden kaçınılması kastediliyorsa bu zımnen farzların da yerine getirilmesini gerektirir. Çünkü farzları yerine getirmeyerek büyük günâhlardan kaçınmakta ciddiyet yoktur. Büyük günâhlardan kaçınılmasıyla büyük günâhlardan uzak durmakla birlikte farzların terkinden kaçınılması da kastediliyorsa, o zaman bu anlam zaten ortaya konmuş olmaktadır. Sahih bir hadis de buna delalet etmektedir. Bu hadiste şöyle deniyor: "Beş vakit namaz, birinden diğerine Cuma namazı ve birinden diğerine Ramazan, eğer büyük günâhlardan kaçınılırsa aradaki küçük günâhları örter."

günâhlar türünden olmayan küçük günâhlarınızı- örteriz ve sizi değerli bir yere sokarız."(1) Orası da cennettir. Allah'a hamdolsun. O'na minnettarız. Nitekim bu âyet bu ümmete müjdeler veren âyetlerdendir.

SONUÇ

1- Diğer büyük günâhlardan da kaçınmak ve ölünceye kadar bu konuda sabır göstermek gerekir.

2- Günâhlar ikiye ayrılır: Büyük günâhlar ve küçük günâhlar. Dolayısıyla büyük günâhlardan ve mümkün oldukça küçüklerinden de kaçınabilmek için onları bilmek gerekir. Yanlışlıkla günâha düşen de hemen tevbe etmelidir. Çünkü günâhından tevbe eden hiç günâh işlememiş gibidir.(2)

3- Cennete ancak nefislerini büyük günâhlar, kötülükler ve çirkin işler gibi kirlerden arındıranlar girecektir.(3)

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ

(1) Nelerin büyük günâh olduğu ve bu türden günâhların sayısı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Sayısı hakkında Abdullah bin Abbas (r.a.)'a: "Büyük günâhlar yedi tane midir?" diye soruldu. O da: "Onların sayısı yediden çok yediyüze daha yakındır," dedi. Bunlardan bazıları hakkında hadis nakledilmiştir. Örneğin Müslim'in naklettiği bir hadiste şöyle deniyor: "Helâke götürücü yedi günâhtan kaçının." Rasûlüllah (s.a.v.) sonra bunlardan altı tanesini saydı. Daha başka sahih hadislerde daha başka sayılar zikredilmiştir. İlim sahiplerinin görüşlerine göre bunlar sayılamaz ama tefsirdeki gibi bir sınırlandırma yapılabilir. Günâhın küçüklüğü ise nisbidir. Örneğin harama bakmak, dokunmaya nisbetle küçüktür. Dokunmak öpmeye göre küçüktür. Böyle gider.

(2) Abdullah bin Abbas (r.a.)'tan rivayet edilen hadiste buna şahitlik eden ibare mevcuttur. Abdullah bin Abbas (r.a.): "Onların sayısı yediden çok yedi yüze daha yakındır," dedikten sonra şöyle demiştir: "Ancak istiğfar edilirse büyük günâh kalmaz. Bunun yanısıra sürekli işlenen bir küçük günâh da küçük günâh olmaktan çıkar."

(3) Büyük günâhlara devam ederek ve günâhları bağışlanmadan ölen, kendilerine şefaat de edilmeyen kimseler cehennem azabıyla temizlenirler ve nefisleri arındırılır. Sonra cennet kapısında bulunan ve Hayat ırmağı adı verilen bir ırmakta yıkanırlar. Böylece arınmış can ve temiz ruhla cennete girerler.

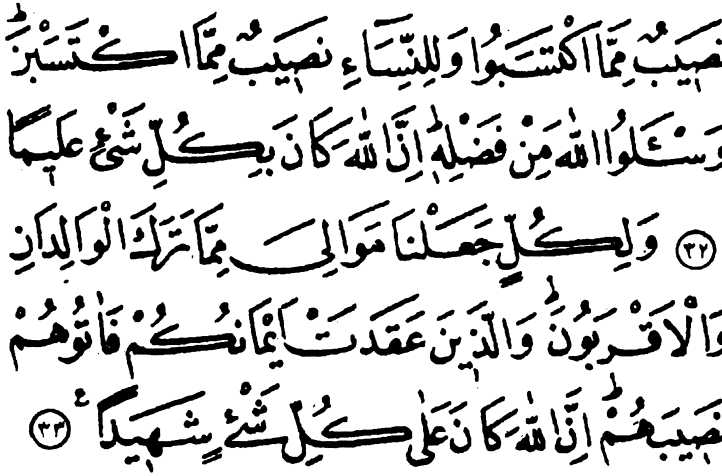

32- Allah'ın, onunla kiminizi kiminize farklı kıldığı şeyleri özlemeyin. Erkekler için de kazandıklarından bir pay vardır; kadınlar için de kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.

33- Anne-baba ve yakınların bıraktıkları her şey için mirasçılar kıldık. Kendileriyle yeminleşmiş olduğunuz kimselere de paylarını verin. Şüphesiz Allah her şeye şahittir.

SÖZLÜK

وَلَا تَتَمَنَّوْا — Arzulamayın. Temenni, bir şeyi istemektir. Temenni eden kişi, başkasında olan bir şeyin zarar görmesini, kaybolmasını ve onun kendisinin olmasını istiyorsa bu haseddir.

مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَكُمْ — Allah'ın bazılarınıza lütfettiği. Yani Allah'ın sizden birine lütfettiği. Bu itibarla Allah bir kimseye ilim, mal, mevki veya yönetim vererek onu o alanda üstün kılabilir.

نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا — Kazandıklarından bir pay vardır. Yani itaatleri ve günâhları ölçüsünde kendilerine sevaptan veya cezadan bir pay vardır.

مَوَالِيَ — Mirasçılar. Ölene mirasçı olanlar

عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ — Yeminleşmiş olduklarınız. Kendileriyle yeminleştiğiniz.

فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ — Onlara paylarını verin. Tasadduk için ayrılan maldan, vasiyetten ve yardım için tahsis edilen miktardan onlara bir şeyler verin. Çünkü onlar mirasçı değildirler.

AÇIKLAMA

Şüphesiz Allah duyandır, bilendir. Bazıları kıskançlık dolayısıyla olsun veya olmasın kendilerine verilenden fazlasını isterler. Yüce Allah, 32. âyette mü'min kullarına, bazılarını bazılarına adaleti gereği farklı verdiği şeyleri haksızca temenni etmeyi(1) yasaklamıştır. Bazı hikmetler gereğince Yüce Allah birine verdiğini diğerine vermemiş olabilir. Yüce Allah'ın böyle yapmasının başta gelen hikmeti ise kullarını şükür ve sabır konusunda imtihan etmektir. Yüce Allah bu konuda diyor ki: "Allah'ın, onunla kiminizi kiminize farklı(2) kıldığı şeyleri özlemeyin." Yani Allah, ilimde, malda, sağlıkta, mevkide veya yönetimde bazılarınızı diğerlerinden daha üstün kılmışsa (diğerleri onlara verilenin kendilerine de verilmesi için) hased edip durmasınlar. Ayrıca Yüce Allah, sevab ve cezada kişinin kendi kazancının esas alınacağını vurgulayarak sevap ve ecir kazanmayı arzulayanların bunu kazandıracak işler işlemelerini istiyor. İman ve salih amel bunu kazandıracaktır. Sevap ve ecir isteyen kişi bunun için sadece özlem duymakla kalmasın. Azaptan ve nimetlerden mahrum edilmekten korkan kişi de şirkten ve günâhlardan kendini sakındırsın. Sadece kurtuluşu temenni etmekle kalmasın. Bunun gibi, mal ve mevki isteyenlerin de sadece özlem duymakla kalmayarak bunlara kavuşturacak faaliyetlerde bulunmaları gerekir. Halk arasında söylendiği gibi özlem ile yetinmek, kafası çalışmayanların varlığıdır. Bunun için Yüce Allah âyetin devamında:

---

(1) Temenni, geleceğe yönelik istektir. Bunun tersi telehhuftur. Çünkü bu geçmişle ilgilidir. Temenninin yasak edilmesinin hikmeti ise şudur: Kişi temenni ettiğine kendini kaptırıp eceli unutur. Bu yüzden bir tür hased olan temenni yasak edilmiştir. Temenni aslında iki türlüdür: Bir nimetin kendisine geçmesi için ona sahip olan kimseden gitmesini temenni etmek ve kendisine geçse de geçmese de bir kimsedeki nimetin kaybolmasını temenni etmek. Bu hasedin en fenasıdır. "Gıbta da hasedden midir?" sorusu var. Bunun cevabı "hayır"dır. Bu ise kulun bir kimsede ilim veya mal gibi bir nimeti görüp ona özenmesi ve Yüce Allah'tan kendisine de o ilmi vererek, kendisini bilmeye ve amel etmeye muvaffak kılmasını yahut tasaddukta bulunabilmesi için o malı vermesini istemesidir. İşte gıbta budur. Buhari'nin nakletmiş olduğu bir hadiste gıbta övülmüştür. Bu hadiste şöyle deniyor: "Hased ancak iki şeyedir: Allah'ın kendisine mal verdiği ve onu hak yolda harcamaya kendisini muvaffak kıldığı adama. Öteki adam da: Keşke benim de onunki gibi olsaydı da onun gibi amel etseydim, der. Bunların ikisi de ecirde birdir."

(2) Buradaki farklılık; Dünya şartları bakımından kişinin, durumunu bildirir. Sevap bakımından bu üstünlüklerin bir faydası yoktur. Kişi malını, mevkiini Allah için kullanırsa ecrini alır. Malı olmayan da yapacağı en küçük iyilikle dahi sevabını alır. Hucurat Sûresi 13. ayette Allah-u Teâlâ, "üstünlük takvadadır" buyurmaktadır.

"Erkekler için de kazandıklarından bir pay vardır; kadınlar için de kazandıklarından bir pay vardır" diyor. Yüce Allah bu sözüyle, meseleyi bu konuda koymuş olduğu ilahi kanununa bağlıyor ki, o da insanın kendi kazancının karşılığını bulmasıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in bir başka yerinde de şöyle buyuruyor: "Kim bir zerre ağırlığınca iyilik yaparsa onu görür. Kim de bir zerre ağırlığınca kötülük yaparsa onu görür." (Zilzâl, 99/7-8) Yüce Allah yukarıdaki âyetin devamında arzu edilen bir şeyi elde etmekle ilgili bir başka ilahi kanununu (sünnetini) bildiriyor ki, o da Allah'a dua edilmesidir. Bunu vurgulamak için: "Allah'tan lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir" diyor. Kişi eğer Rabbine dua eder ve duasının kabul edileceği konusunda kuvvetli bir inanç taşıyarak duaya devam ederse Yüce Allah onu, arzuladığı şeyi elde etmesini sağlayacak sebeplere ulaşmaya muvaffak kılar.(1) Aradaki engelleri kaldırır. Belki dilerse hiçbir sebeb olmadan da ona istediğini verir. O, her şeye güç yetirendir. Bu itibarla bir şeyi elde etmenin meşru yollarından biri de dua etmek ve bu konuda ihlaslı olmaktır. 32. âyetin içerdiği anlam işte budur.

33. âyete gelince: Burada Yüce Allah daha önceki âyetlerde geçmiş olan bir şeriat hükmünün kesinliğini bildirmektedir. Buna göre erkeklerden ve ka-dınlardan herkesin ölümünden sonra mallarını paylaşacak mirasçıları vardır. Bunu bildirmek için Yüce Allah: "Anne-baba ve yakınların bıraktıkları her şey için mirasçılar kıldık" diyor.(2) Yani öldüğü zaman kendisine mirasçı

(1) Çünkü Tirmizi'nin nakletmiş olduğu bir hadise göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın lütfundan isteyin. Şüphesiz o kendinden istenmesinden hoşlanır. İbadetin en üstünü sıkıntıdan kurtulma beklentisi içinde olmaktır." Yani bunu Allah'tan beklemektir. Bu da kalbin Allah'a bağlı olmasıdır.

(2) Bu âyet karşılıklı yeminleşme ve kardeşleşme dolayısıyla olan mirasla ilgili hükümlerin tümünü neshetmiştir. Bu âyet tıpkı şu âyet gibidir: "Allah'ın kitabına göre, akrabalar (mirasta) birbirlerine daha yakındırlar." (Enfal, 75) Yeminleşmeyle kastedilenler şu âyette sözü edilenlerlerdir: "Kendileriyle yeminleşmiş olduğunuz kimselere de paylarını verin." (Nisa/33) Cahiliye döneminde bir adam kendisiyle yeminleşmek istediği kimseye: "Benim kanım senin kanındır. Benim yıkımım senin de yıkımındır. Benim intikamım senin de intikamındır. Benim savaşım senin de savaşındır. Benim barışım senin de barışındır. Sen bana mirasçı olursun ben de sana mirasçı olurum," derdi. Kardeşlik ise Rasûlüllah (s.a.v.)'ın emriyle muhacirlerle ensar arasında gerçekleşmiştir. Bu âyetle ve Enfal sûresindeki: "Allah'ın kitabına göre, akrabalar (mirasta) birbirlerine daha yakındırlar," meâlindeki âyetle nesh edilinceye kadar onlar söz konusu kardeşlik hükmünce birbirlerine mirasçı oluyorlardı.

olacak yakınlar kıldık. Bu mirasçılar gerek kadınlardan ve gerekse erkeklerden olur. Akrabalardan olmadıkları halde yeminleşme ve kardeşleşme dolayısıyla mirasçı olanlara ise tasadduk için veya yardım için ayrılan yahut vasiyet edilen miktardan bir pay verilmesi gerekir. Çünkü onların mirasta bir payları yoktur. Bunu Yüce Allah'ın şu âyetinden anlıyoruz: "Allah'ın kitabına göre, akrabalar (mirasta) birbirlerine daha yakındırlar." (Enfal, 8/75) Malın paylaştırıldığı görülünce insanların nefisleri ona meyledebilir. Bu yüzden belki birilerine haksızlık ve zulüm edilmesi söz konusu olabilir. Bu yüzden Yüce Allah kendisinin her şeye şahid olduğunu ve insanların işleriyle ilgili hiçbir şeyin kendisine gizli olmadığını bildirmiştir. Dolayısıyla O'ndan sakınılması ve O'na karşı gelinmemesi gerekir. İşte buna dikkat çekmek üzere Yüce Allah: "Şüphesiz Allah her şeye şahittir" diye buyurmuştur. Yani sizin işlerinizden hiçbir şey O'na gizli değildir. Artık O'ndan sakının, O'na itaat edin ve karşı gelmeyin.

SONUÇ

1- Sadece özlem duyarak çalışmayı bırakmanın çirkin olduğu bildirilmektedir.

2- Hasedin haram olduğu bildirilmektedir.

3- Duanın faziletine ve onun istenen bir şeyi elde etmenin yollarından biri olduğuna dikkat çekiliyor.

4- İslâm'a göre bir kimse ölünce malına başkalarının mirasçı olacağı yeniden vurgulanıyor.

5- Bir kimseyle yeminleşen veya kardeşleşen kimsenin ona bir yardım ve destek payı vermesi gerekir.(1) Ona aynı zamanda malının üçte birini geçmeyecek miktarda vasiyette de bulunabilir. Mirastan ise ona herhangi bir pay yoktur. Çünkü bunu mümkün kılan hüküm nesh edilmiştir.

6-Yüce Allah'ın insanı gözlediğinin her zaman hatırda tutulması gerekir. Çünkü O her şeyi bilmektedir ve her şeye şahittir.

---

(1) Oğul edinilen de buna girer. Birini oğul edinen kimse ona malının üçte birden daha azını vasiyet edebilir. Ancak onu kendine nisbet etmesi (kendinden olduğunu ileri sürmesi) ise kabul edilemez. Çünkü bu Kitap ve sünnetle haram kılınmıştır.

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ
عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ۚ فَالصَّالِحَاتُ
قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ ۚ وَاللَّاتِي
تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ
وَاضْرِبُوهُنَّ ۖ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا
فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا ۚ إِن يُرِيدَا
إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا
﴿٣٥﴾

34- Allah'ın kimini kimine üstün kılması ve erkeklerin mallarından harcamalarından dolayı erkekler kadınlar üzerinde söz sahibidirler. İyi kadınlar Allah'a gönülden itaat eden ve Allah'ın kendilerini koruduğu gibi kendileri de gizliyi koruyanlardır. Serkeşlik etmelerinden korktuğunuz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın ve dövün. Eğer size itaat ederlerse artık aleyhlerine bir yol aramayın. Muhakkak ki Allah çok ulu, çok büyüktür.

35- Karı ile kocanın arasının açılmasından korkarsanız kocanın ailesinden bir hakem kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar arayı düzeltmek isterlerse Allah onların aralarını buluşturur. Muhakkak ki Allah ilim sahibidir, her şeyden haberdardır.

SÖZLÜK

قَوّامُونَ — Bu kelime "kavvâm" kelimesinin çoğuludur. Kavvâm ise, bir şeyi korumak, gözetmek ve düzenli gitmesini sağlamak amacıyla onun başında duran kimsedir.

بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ — Allah'ın bazılarını üstün kılması dolayısıyla. Allah'ın erkeği akıl, din ve beden yönünden daha güçlü kılması dolayısıyla o söz sahibi olmaya daha lâyıktır.

وَ بِمَا اَنْفَقُوا مِنْ اَمْوَالِهِمْ — Mallarından harcamaları dolayısıyla.(1) Bu erkeklerin kadınlar üzerinde söz sahibi olmalarını sağlayan unsurların bir diğeridir. Erkek mehri ödemesi ve kadının geçimi için gerekli malı temin etmesi dolayısıyla söz yürütmede, yani aile başkanlığında öncelik hakkına sahiptir.

اَلصّالِحَاتُ — Salih kadınlar.(2) Bu kelime "sâliha" kelimesinin çoğuludur. Saliha ise, gerek Yüce Allah'ın ve gerekse kocasının haklarını yerine getiren kadındır.

قَانِتَاتٌ — Gönülden itaat eden. Allah'a ve kocasına itaat eden kadınlar.

حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ — Gizliyi koruyanlar: Namuslarını ve kocalarının mallarını koruyanlar.

نُشُوزَهُنَّ — Şerkeşlik etmeleri. Nuşuz, kocaya baş kaldırmak ve itaat etmemektir.

فَعِظُوهُنَّ — Onlara öğüt verin. Yani itaate teşvik ve karşı gelmenin kötülüğünü anlatmak suretiyle, öğüt verin.

فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا — Aleyhlerine bir yol aramayın. Yani size itaat etmelerinden sonra, onları dövmekte kendinizi haklı göstereceğiniz gerekçe aramayın.

شِقَاقٌ بَيْنَهُمَا — Aralarının açılması. Şikâk, tartışma ve husûmettir. Bu durumda herbiri ayrı bir tarafta yer alır. (Şikk, taraf anlamına gelir.)

حَكَمًا — Hakem. Hakem veya hâkim, birtakım davalara bakan ve onların hakkında hüküm veren kimsedir.

---

(1) Fıkıhçılar bu cümleden şu hükmü çıkarmışlardır: Eğer koca karısının nafakasını temin etme gücüne sahip olmazsa o zaman kadının nikâhı bozma hakkı olur. Çünkü koca karısına bakmak ve nafakasını karşılamak şartıyla onun ırzını kendine helâl kılmıştır. Ancak Ebu Hanife bu görüşe karşı çıkmış ve zorluktan dolayı boşanmanın gerekmeyeceğini söylemiştir.

(2) Rasûlüllah (s.a.v.) bu salih kadınları şu sözüyle övmüştür: "Kadınların hayırlısı kendisine baktığında seni mutlu eden, emrettiğin zaman itaat eden, kendisinden ayrı kaldığında senin için kendi nefsini ve senin malını koruyan kadındır."

AÇIKLAMA

Bu âyetin iniş sebebi hakkında rivayet edildiğine göre, Rebioğlu Es'ad (r.a.)(1) hanımına kızdı ve onu dövdü. Bunun üzerine kadının velisi onu Rasûlüllah (s.a.v.)'a şikâyet etti. Bu şikâyetiyle kadının kocasına kısas yapılmasını istediği anlaşılıyordu. Bunun üzerine Yüce Allah bu âyeti indirerek şöyle buyurdu: "Allah'ın kimini kimine üstün kılması ve erkeklerin mallarından harcamalarından dolayı erkekler kadınlar üzerinde söz sahibidirler." Bunun üzerine kadının velisi: "Biz bir şey istedik, Allah ise başka bir şey istedi. Allah'ın istediği daha hayırlıdır," dedi ve Allah'ın hükmüne razı oldu. Buna göre erkeğin, kadından daha mükemmel bir akli muhakeme gücüne sahip, çoğunlukla kadından daha bilgili, işlerin önü ve sonu hakkında ondan daha uzak görüşlü olması, bunun yanısıra kadının vermediği bir mehir vermesi ve evin geçimi için gerekli malın temininde kadın bir sorumluluk taşımazken kocanın bundan sorumlu olması dolayısıyla, kadının üstünde söz sahibidir. Onu gözetme, eğitme ve durumunu düzeltme hakkına sahiptir. Yani aile başkanlığı onun hakkıdır. Bu başkanlık şer'î (şeriata uygun olarak elde edilen) bir başkanlıktır. Dolayısıyla erkeğin, bir yerini yaralamamak ve bir organını kırmamak şartıyla kadını dövme hakkı vardır. Bu dövme tıpkı bir kimsenin, eğittiği ve yetiştirdiği kimseyi dövmesi gibidir.

Yüce Allah, erkeğin karısı üzerinde bu hakka ve yetkiye sahip olduğunu bildirdikten sonra, kadına iyilik ve ihsanda bulunmayı, zayıf olması dolayısıyla kendisine yumuşak davranmayı, emrediyor. Ardından onları şu şekilde övüyor: "İyi kadınlar, Allah'a gönülden itaat eden ve Allah'ın kendilerini koruduğu gibi kendileri de gizliyi koruyanlardır." İyi kadınlar, Allah'a ve Peygamber'ine itaat etmek suretiyle Yüce Allah'ın haklarını, kocalarına itaat, onun değerini bilmek ve kendisine hürmet etmek suretiyle kocasının haklarını yerine getiren kadınlardır. "Allah'ın kendilerini koruduğu gibi..." Yani Allah'ın kendilerini koruduğu, kendilerine yardımcı olduğu gibi, kocanın hakkını, ırzını ve evini korur, maddi-manevî yardımcı olur. Çünkü onu kendi haline bırakacak olsa, az da olsa bir şeyi korumaya güç yetiremez. "Kendileri de gizliyi koruyanlardır." Yani kocalarının mallarını ve namuslarını koruyanlardır. Çünkü hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır: "Kocası yanında olmadığı zaman onun kendi nefsindeki hakkını ve malını korur."(2) İfadelerin akışında bazı hususla-

(1) Bunun nüzül sebepleri hakkında değişik şeyler nakledilmiştir. Bizim naklettiğimiz ise daha sahih ve kabule daha yakındır.

(2) Bunu Ebu Davud et-Tayalisi rivayet etmiştir. Biraz önce de geçmişti. Bu, sahih bir hadistir.

ra ayette anlam yönünden işaret edildiği anlaşılmaktadır. İfadelerin taşıdığı gizli anlamlar üzerinde düşünüldüğünde şu sonuç çıkmaktadır: Yüce Allah'ın iyi kadınları övmesi, erkeğin iyi kadına iyilik ve ihsanda bulunmasını ve zayıflığı dolayısıyla ona yumuşak davranmasını gerektirir. Bunu daha önce belirtmiştim. Burada bu anlamın âyeti kerimenin delalet ettiği gizli anlam olduğuna dikkat çekiyorum. Geçmiş ilim adamlarından birçok kimse âyeti kerimenin bu anlama da delalet ettiğini söylemiştir.

Yüce Allah'ın: "Serkeşlik etmelerinden korktuğunuz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın ve dövün. Eğer size itaat ederlerse artık aleyhlerine bir yol aramayın," sözüne gelince: Burada Yüce Allah, kadının serkeşlik etmesi, yani kocasına karşı gelmesi, onun aralarındaki anlaşmanın gerektirdiği haklarını yerine getirmemesi durumunda ıslah yolunun nasıl olacağı konusunda kocalara bilgi vermektedir; bunun için: "Serkeşlik etmelerinden korktuğunuz," diyor. Yani, karşınıza çıkan birtakım işaretlerden ve gelişmelerden hareketle, size karşı gelmelerinden endişe ettiğinizde, örneğin bir şey emrettiğinde itaat etmemesi, çağırdığı zaman cevap vermemesi, bir şeyi yasaklamasına rağmen onu terketmemesi, bu konuda birer endişe vesilesidir. İşte bu gibi durumlarda şu yolu takib edin: "Onlara öğüt verin." İşin başında bunu yapın. Öğüt ise kadına, kocasının kendisinin üzerinde ne gibi hakları olduğunun, ona karşı yerine getirmesi gereken görevlerinin, bunları yerine getirmemesi durumunda Allah'ın öfkesini ve cezasını hakedeceğinin, bu konuda ihmalkârlık edilmesinin dövme veya boşama gibi bir sonuca yolaçabileceğinin hatırlatılmasıdır. Aynı zamanda öğüt, saliha, itaatkâr kadınların alacakları sevab ile teşvik, ve bozguncu, isyancı kadınların göreceği cezayla korkutmadır. Eğer öğüt sonuç verirse onunla yetinilir. Sonuç vermezse, o zaman ikinci uygulamaya geçilir. O da, kocanın karısını yatakta yalnız bırakması, aynı yatakta beraber yatarken onunla konuşmaması, ona sırtını dönmesi ve kendisiyle cinsel ilişkide bulunmamasıdır.(1) Koca, kadın kendisine ve her ikisinin de Rabbi olan Allah'a itaat çizgisine gelinceye kadar bu hale sabretmelidir. Kadın yine de inat eder ve yatakta yalnız bırakılmasının bir yararı ol-

(1) Bu şekilde kadını yatakta yalnız bırakma işi en fazla bir ay sürebilir. Daha fazla sürmez. Nitekim Rasûlüllah (s.a.v.) Hafsa (r.a.)'ya gizli bir şey söylediğinde onun bunu Aişe (r.a.)'ye açması üzerine, kendisini bu kadar bir süre yatakta yalnız bırakmıştı. Bu yalnız bırakma işi iddet bekleme süresinde olduğu gibi dört ay sürmez.

mazsa, bu kez üçüncü uygulamaya geçilir. Üçüncü uygulama ise, vücudunu yaralamayacak, bir yerini tahriş etmeyecek ve herhangi bir organını kırmayacak şekilde dövmektir.(1) Bu son uygulamayla birlikte eğer kadın kocasına itaat ederse, artık kocanın kadına, ne yatakta yalnız bırakmak ne de dövmek suretiyle eziyet etmek için sebep araması caiz olmaz. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Eğer size itaat ederlerse –yani kadınlarınız– artık aleyhlerine bir yol aramayın." Yani kendinizce birtakım sebepler uydurmak veya eziyet etmenizi haklı göstermenize yarayacak gerekçeler ortaya çıkarmak suretiyle onlara eziyet etmeye kalkmayın.

Yüce Allah'ın: "Muhakkak ki Allah çok ulu, çok büyüktür," sözü de buradaki uyarının bir devamı niteliğindedir. Bu ifadeyle, kendisine verilen gücü kullanarak başkasına üstün çıkmaya kalkışanın Allah'ın kendisinden daha üstün ve büyük olduğunu bilmesi gerektiğine dikkat çekiliyor.(2) Dolayısıyla o kişinin Allah'tan korkması ve üstünlük taslamaktan, büyüklenmekten çekinmesi gerekir. İşte 34. ayetin içerdiği anlam budur.

35. ayete gelince: Bu âyet bir başka toplumsal hüküm içermektedir. O da şudur: Eğer karı ile koca arasında ayrılık çıkar, bu yüzden karı bir taraf, koca bir taraf olur, ortaya çıkan durumun zorluğu dolayısıyla aralarında bir buluş-

---

(1) Yüce Allah had cezaları dışında birinin dövülmesine izin veren ifade kullanmamıştır. Sadece burada serkeşlik eden kadının dövülmesine izin vardır. Bu durum kadının kocasına karşı gelmesinin haram olduğuna delalet etmektedir. Şu hadis de bunu tasdik etmektedir: "Bir koca karısını yatağına çağırır da o bunu kabul etmezse, sabahlayıncaya kadar melekler onu lanetler." Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. Bu konuda aşırıya gitmemek gerektiği Müslim'in nakletmiş olduğu Rasûlüllah (s.av.)'ın Veda Haccıyla ilgili hadiste dile getirilmektedir. Bu hadiste şöyle deniyor: "Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Onlar sizin yanınızda yardımcıdırlar. Sizin onların üzerindeki haklarınız istemediğiniz kimseyi yatağınıza yatırmamalarıdır. Bunu yaparlarsa kendilerini yaralamayacak şekilde dövün. Onların sizin üzerinizdeki hakları da yiyecek ve giyecekleini güzel bir şekilde temin etmenizdir."

(2) Ebu Davud, Nesai ve İbnu Mace'nin rivayet ettiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.): "Allah'ın kadın kullarını dövmeyin," diye buyurdu. Bu sırada Ömer (r.a.) geldi ve: "Ey Rasûlüllah (s.a.v.)! Kadınlar kocalarına karşı serkeşlik ediyorlar," dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) onların dövülmesine izin verdi. Bunun ardından çok sayıda kadın Rasûlüllah (s.a.v.)'ın ailesine gelerek kocalarını şikâyet ettiler Rasûlüllah (s.a.s.) da şöyle buyurdu: "Çok sayıda kadın Muhammed'in ailesine gelerek kocalarından şikâyet ettiler. Bunlar (yani kendilerinden şikâyette bulunulanlar) sizin seçkinleriniz değildir."

ma, uzlaşma, yakınlık olmazsa bu problemin çözümü için Allah'ın gösterdiği yola başvurulması gerekir. O yol da kadının velisinin kendi tarafından bir hakem, kocanın velisinin kendi tarafından bir hakem göndermesi, veya kocanın bizzat kendisinin bir hakem ve kadının bizzat kendisinin bir hakem tayin etmesidir. Yahut bütün bunların yerine kâdı'nın (hâkimin) hakem tayin etmesi de mümkündür. Çünkü Yüce Allah'ın: "Gönderin" sözü bunu mümkün kılmaktadır. Burada hitap müslümanlara yöneliktir. Ancak tayin edilen hakemin adil, bilgin ve basiretli olması şarttır. Adalet üzere hüküm verebilmesi için böyle olması gerekir. Hakemler önce taraflar arasındaki anlaşmazlığın boyutlarını incelerler. Anlaşmazlığın sebeplerini ortaya çıkarırlar. Karı kocanın gönüllerini kaplayan duygunun hoşnutluk ve sevgi mi, yoksa isteksizlik ve kızgınlık mı olduğunu anlamaya çalışırlar. Sonra aradaki anlaşmazlığ düzeltmek amacıyla biraraya gelirler. Eğer mümkün olursa bunu giderir, olmazsa karı ve kocanın memnun olacağı şekilde aralarını ayırırlar. Bu arada şunun bilinmesi gerekir ki: Eğer taraflardan birinin diğerine haksızlık ettiği kesinlik kazanırsa, bu haksızlığın kaldırılmasının istenmesi gerekir. Eğer haksızlık eden kocaysa, haksızlığını kaldırması ve üzerine düşen görevi yerine getirmesi gerekir. Haksızlık eden kadınsa, o zaman o haksızlığını kaldırır, yahut kendi malından kocasına fedakârlık ederek onun kendisinden ayrılmasını sağlar. Yüce Allah'ın: "Karı ile kocanın arasının, açılmasından korkarsanız..." sözünün anlamı budur. Burada korku ile kastedilen kuvvetli endişedir. O da ortaya çıkan alâmetlere ve delillere göre kendini gösterir. Bu gelişme karşısında problemin iyice kökleşmeden çözülmesi için gerekli girişimlerde bulunulur. "Kocanın ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin." Çünkü karı kocanın durumlarını onlar diğerlerinden daha iyi bilirler. Yüce Allah'ın: "Bunlar arayı düzeltmek isterlerse..." sözünde hakemler kastedilmektedir. Yani eğer amaçları düzeltmek, karı koca arasında birlik sağlamak, aralarındaki anlaşmazlığı ve uzlaşmazlığı gidermek olursa, Allah görevlerini yerine getirmelerinde onlara yardımcı olur, gayretlerini mübarek kılar ve başarı çelengiyle süsler.

Yüce Allah'ın: "Muhakkak ki Allah ilim sahibidir, her şeyden haberdardır," sözünde hakemlere yönelik başarı vaadinin dayandığı gerekçe ortaya konuyor. Çünkü O alim ve her şeyden haberdar olduğundan, hakemlerin niyetlerini ve kalplerinden geçenleri, düzeltmeyi mi yoksa bozgunculuğu mu amaçladıklarını da bilir.

SONUÇ

1- Erkeklerin kadınlar üzerinde, özellikle kocanın karısı üzerinde söz sahibi olduğu ilkesi kuvvetlendiriliyor.

2- Saliha kadınlara iyilik edilmesi ve ihsanda bulunulması gerektiği vurgulanıyor.

3- Kadının serkeşlik etmesinin nasıl giderileceği açıklanıyor ki bu da birinci aşamada öğüt verilmesi, ikinci aşamada yatakta yalnız bırakılması, üçüncü aşamada da dövülmesidir.

4- Kadına dövmek suretiyle veya bir başka şekilde eziyet edilmesi için sahte gerekçe aranması ve sebep üretilmesi helâl olmaz.

5- Karı kocanın arasının açılması durumunda hakem tayinedilmesi şeriata göre olan bir iştir.

ÖNEMLİ BİR AÇIKLAMA

Nisa Sûresi 34. ve 35. âyeti kerimeleri İslâm dışı bazı çevrelerce istismar edilmiştir. Bu kısımdaki noksan izah ve tercümeler de onlara bu fırsatı sağlamıştır. Onun için bu konuyu açıklama ihtiyacı duyduk.

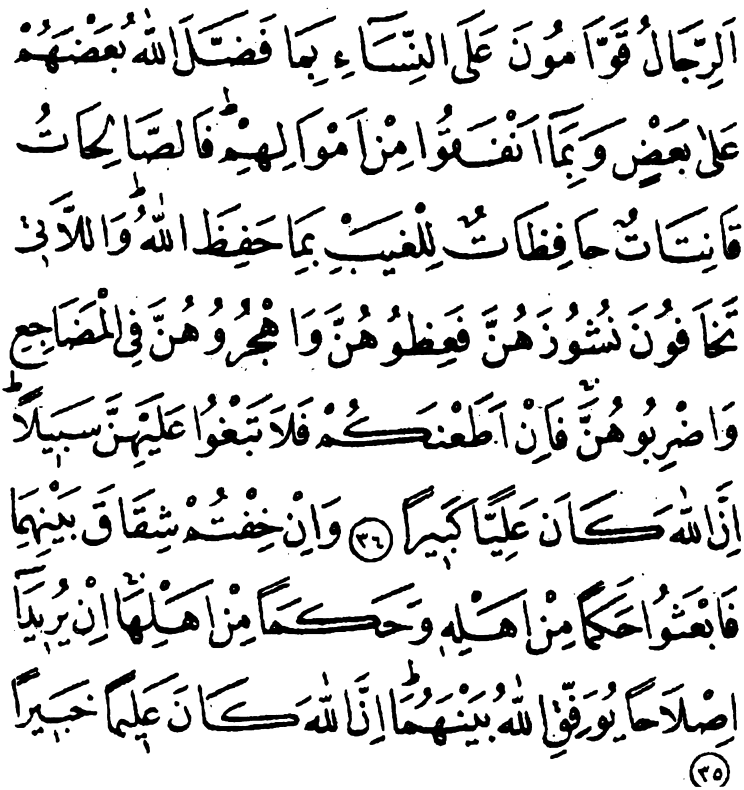
الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ
عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ۚ فَالصَّالِحَاتُ
قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ ۚ وَاللَّاتِي
تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ
وَاضْرِبُوهُنَّ ۖ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا
فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا ۚ إِن يُرِيدَا
إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا
﴿٣٥﴾

34- Allah'ın bir kısmını bir kısmına karşı kıldığı farklılık, fazlı keremi ile ve malları ile erkekler kadınlara karşı yardımcı, koruyup gözeticidirler. Salih hanımlar Allah'a itaatkârdırlar. Allah'ın onları koruduğu gibi onlar da gizli-açık her yer ve zaman için Allah'ın ölçülerini korurlar. Eğer hanımların zulmünü kesin olarak bilip görürseniz onlara nasihat edin, yataklarda onlardan

ayrılın ve onları engelleyin. Eğer size, Allah'a iattat ederlerse, zulümlerinden vazgeçip Allah'ın adaletine göre size davranırlarsa, artık siz de onların aleyhine yol aramayın, onlara asla zulmetmeyin. Muhakkak ki Allah yücedir ve büyüktür.

35- Eğer onların (karı-kocanın) aralarının açılmasından, ayrılmalarından korkarsanız; bir hakem erkek tarafından, bir hakem de hanım tarafından tayin edin. Eğer düzeltmek isterlerse, Allah aralarını düzeltmeye başarılı kılar. Muhakkak ki Allah bilendir ve haberdar olandır.

SÖZLÜK

اَلْقَوَّامُ — Mesul olan, gözeten, koruyup kollayan, sorumlu olan, idare eden, yöneten, düzelten, yerinde duran ve sebat eden, karar veren, istikamette olan, adaleti sağlayan, işleri yürüten, düzenleyen, kıymetlendirip değer biçen, dinine sarılan, süreklilik sağlayan, gücü yeten, doğru ve güzel olan, yardım edip destekliyerek kuvvetlendiren,

فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰي بَعْضٍ — Allah onları birbirinden farkıl kıldı. Yani her insanın cinsineti, rengi, boyu, ağırlığı ve imkanları birbirlerinden farklıdır.

اَلْفَضْلُ — Ayrı, farklı, fazilet sahibi, fazilet bakımından daha yüksek dere-cede olan. Faziletli adam veya faziletli kadın deyimleri, iyilikleri ve hayırları fazla olanlar için söylenmektedir. Falancı insan diğerinden daha faziletlidir demek, onun hayırları diğerinden fazla demektir. Bir şeyden arta kalan kısmına denildiği gibi, fazlalık olan için de kullanılır. Türkçedeki, "bu fuzulidir," yani fazlalıktır, kullanımı da yine bu kelimenin manalarındandır.

اَلْخَوْفُ — Korku, korkmak, korkutmak, savaşmak, öldürmek, ilim, noksanlaştırmak, hafifleştirmek, bilmek.

اَلاِنْفَاقُ — Maldan harcama yapmak, fakirleşmek, zekat vermek, sadaka vermek, Allah yolunda malı harcamak. Allah'ın insana verdiği her şeyden O'nun rızası için harcamak. Aile geçimi için yapılan harcama.

اَلنُّشُوْزُ — Yükseklik, yeryüzünden yüksekte olan, bir şeyi kendi yerinden yükseltmek, ayağa kalkmak, ölünün kemiklerini yerli ye-

rine koymak, onları yerlerine taşımak ve birbirlerine geçirmek. Erkeğin hanımına asi olması, ona zarar vermesi, eziyet etmesi ve ona vurması. Aynı şekilde hanımın beyine asi olması, ona zarar vermesi, eziyet etmesi ve ona vurması. Yine eşlerden her birinin diğerinden hoşlanmaması, aile yaşamında kötü davranması. Eşlerin birbirlerine karşı haksızlık yapıp zulmetmeleri.

اَلْقُنُوتُ İtaat etmek. Söz söylemeyip susmak. Namazda dua etmek. Huşû sahibi olmak. Kulluğu ikrar etmek. Günah olmayan konularda itaat etmek. Namazda konuşmamak. Namazda rukudan doğrulunca bir müddet ayakta durup elleri açarak dua etmek. Namazda kıyamda durmak. Namaz manasına da kullanılmaktadır. İbadet etmek. Allah'ı zikretmek. Allah'ın emrini yerine getirmek.

اَلصَّلَاحُ Fesadın ve bozgunculuğun tersi. İşleri düzenlemek. İyilik yapmak. kişinin nefsini temizlemesi. Mekke'nin isimlerinden biri. Allah'ın emirlerine uygun amel etmek.

اَلْهِجْرَةُ Kavuşmanın, birleşmenin ve ulaşmanın tersi. Müslümanın dini yönden Allah'ın emrettiklerini yaşayabilmek için heva ve heves ehlinden ayrılarak kendine uygun bir yere gitmesi. Hz. Peygamber Efendimizin ve onun sahabelerinin Mekke müşriklerinin zulmünden dolayı Allah'ın dinini yaşayamadıkları için Medine'ye gitmeleri. Allah'a yönelmek. Bir şeyden ayrılmak ve ayrı durmak. Kalben bir şeyden ayrılmak. Konuşmaktan ayrılmak, yani konuşmamak. Küserek aynı mekanda olmakla birlikte ilişkilerden ayrı durmak. Yüz çevirmek. Terketmek. Şirki ve küfrü bırakıp Allah'a yönelmek.

اَلْبَغِيُّ Zulmetmek. Ölçüleri aşmak. Tecavüz etmek. Kaybolan bir şeyi bulmak, aramak, istemek, ihtiyaç duymak. Arzu etmek. Adil bir halifeye haksızca karşı gelip onun emrinden dışarıya çıkmak. Bir şeyi haksızca elde etmeyi istemek. Ahlâksızlık. Kötü işleri yapmak. Hased etmek. İdarecinin zulmetmesi. Bir kişinin bir başkasına ve bir toplumun başka bir topluma haksızlık etmesi.

اَلسَّبِيلُ Yol. Allah'ın yolu, O'nun davet ettiği hidayeti. İslâm dini, peygamber yolu. Sebep, ulaşmak. Aramak. Fırsat aramak. Ba-

hane bulmaya çalışmak.

اَلضَّرْبُ Örnek vermek, ticaret için yeryüzünde gezmek, vurmak, engellemek, sefere çıkmak, evden dışarı çıkmak, anlaşma yapmak, başka yere göndermek, soğuğun vurup kurutması, keskin kılıç, benzemek, para basma işi, ticarette ortaklık. Hatırlatma yapmak, alıkoymak.

AÇIKLAMA

Nisa Sûresi 34. ayeti kerimesinde Allah-u Teâlâ sırasıyla ferdin, ailenin, toplumun, bütün insanlığın ve topyekün kâinatın konumundan haber vermektedir. Rabbimiz, adâleti gereği yaratıklarından hiç birine asla zulmetmez.

"Muhakkak ki Allah zerre kadar zulmetmez..."(1) Bu genel prensip, evrendeki bütün mahlukat arasında bir denge unsurudur. Yani Allah, zulmetmeyi haram kılmıştır. Hangi kul olursa olsun ve durumu ne olursa olsun hiç bir şekilde başkasına zulmedemez. Bu kul, ister insan türünden, ister diğerlerinden olsun zulmedemez, haramdır.

Kendisi başkasına zulmedemiyeceği gibi başkalarından gelebilecek hertürlü haksızlığı da ortadan kaldırmak sorumluluğundadır.

"Ne zulmeden olursunuz ne de zulme uğrayan."(2)

"Kıyamet günü için adalet terazilerini kuracağız. Hiç kimseye zerre kadar zulüm edilmeyecek."(3)

Allah'ın âdil sıfatı kâinatın her zerresinde parlamaktadır. Tevhidin âdalet olarak mahlûkatın ilişkilerine yansıması İlah ve Rablığın tabii bir sonucudur. Bundan dolayı İslâm âdalet, sevgi ve rahmete dayanır. Zulme, nefret ettirmeye ve şiddete değil.

Ayeti kerimeyi okuyunca ilk olarak zihnimize gelen konular şunlardır:

1- Allah'ın yaratıklarından insanların birbirleriyle olan ilişkileri düzenlenmektedir.

2- Kadın-erkek ilişkilerinin aile boyutundan bahsediliyor.

3- Erkeklerin hanımlara karşı kavvam olduğu söyleniyor.

4- Bu kavvamlığın, farklılıktan ve infaktan dolayı olduğu açıklanıyor.

---

(1) Nisa Sûresi, 40
(2) Bakara Sûresi, 279
(3) Enbiye Sûresi, 47

5- Salih ve hayırlı ameller işleyen hanımların özellikleri genel olarak bildiriliyor.

6- Allah'ın korumasından haber veriliyor.

7- Aile içerisinde hanımların "nuşuz" diye adlandırılan tavırlarından söz ediliyor.

8- Hanımların nuşuzlarına karşı beylerin davranışlarından söz ediliyor.

9- İyiliği emretme ve kötülükten sakındırma prensibi değişik kelime kalıplarında hatırlatılıyor.

10- Hanımların beylerine itaatlarından bahsediliyor.

11- Beylerin hanımlarına zulmetmemeleri haber veriliyor.

12- Allah'ın yüce ve büyük manasına gelen iki sıfatı hatırlatılıyor.

Allah'ın kelâmının manalarına sınır koymak mümkün değildir. Ancak her okuyanın bilgisine, anlayışına ve kavrayışına göre değişir. Aynı ayeti kerimeyi yüz ayrı insana okusanız ve ne anladıklarını sorsanız, her biri kendi durumuna göre cevap verecektir. Şu halde bilgi vasıtasıyla kur'an sonsuzluğun da yol almıştır. Ancak kimin hangi hızda ve nerelere kadar gittiğini sadece Allah bilir. Sonuçta ilim yolunda her kim ne kadar mesafe alsa da bilmelidir ki, kendi üzerinde bir bilen vardır. En üstünde de ilim sıfatıyla Allah vardır. "Her bilgi sahibinin üstünde bilen vardır."(1) Nisa sûresi 34. âyeti kerimenin baştarafındaki ölçüye dikkat ediniz. Erkeklere Allah'ın verdiği her türlü nimetten hanımların hakkı olduğu kesin ifadelerle ortaya konmuştur. Erkek bencil olamaz. Enaniyetini kendisine ölçü edinip de ona göre hareket edemez. Vücudunu, sıhhatini, aklını, malını, canını adalet ölçülerinde harcar. Bunların hepisi de Allah'ın erkeğe verdiği nimetlerdir. Sonra Allah bu nimetlerine yenilerini eklemiş ve ona kendi nefsinden olan, onun kardeşi olan, hak ve adalet ölçülerinde tıpkı kendisi gibi olan bir hanım ihsan etmiştir. Nimet Allah'ındır. Temelde sahip olduğu her şey ve bütün mülk Allah'ındır ve emanettir. Öyle ise o da bu nimetlerden Allah'ın adaletine göre yararlanmalı ve Rabbına şükretmelidir. Nefsine ve hevasına uyup emanete asla hıyanet etmemelidir. Çünkü emanete hıyanet etmek hem zulüm hem de nimeti verene karşı nankörlüktür. Bu nimetlerin hakkını gizlemesi açısından da yerine göre küfür, yerine göre de kişinin münafıklık alâmetlerindendir.

Âyet-i kerimenin baş tarafı bu hatırlatmayı erkeğe yaptı diye bu nimet-

(1) Yusuf Sûresi, 76

lerin ona özgü olduğu hükmüne gidilmemelidir. Aslında âyet bir bütün olarak kadın-erkek hepisine ortak bir biçimde hitab etmektedir. Aynı şekilde Allah hanımın da Rabbidir ve Yaratıcısıdır. Hanımı yaratmıştır, ondan da erkeği yaratmıştır. Erkek de hanımın kendi nefsinden ve onun cinsindendir. Tıpkı hak ve adalette tıpkı hanım gibidir. Hiç birine adaletsiz davranılmamıştır. Ne yaratırken ne de haklarını verirken hiç birine zulmedilmemiştir. Öyle ise kadın da beyine karşı adil olmalıdır ve ona zulmetmemelidir. Allah'ın hanıma bahşettiği vücut, sıhhat, akıl, mal ve can nimeti gibi hayat arkadaşı ve onun kardeşi olan erkek de bir başka nimetidir. Kadın da bu nimetleri adalet ölçülerinde kullanmalıdır. Nimetlerden yararlanırken zulmetmemelidir. Çünkü nimeti yerli yerinde kullanmamak, o nimeti verene karşı şükürsüzlüktür. Sonra nimetin elden çıkmasına sebep olma durumu da vardır. Oysa şükretse ve adil davransa Allah o nimetlerin devamını ihsan eder. Bu mana ile âyeti kerime şu ayetleri hatırlatmış ve Allah ölçülerinin insanların nefislerinde pekiştirilmesini hedef almıştır: "Ey insanlar, sizi nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratıp ve bu ikisinden de bir çok kadın ve erkek yaratan Rabbinizden korkun..."(1)

"... Hayır ve takva üzere birbirinizle yardımlaşın, düşmanlık ve günah üzere yardımlaşmayın..."(2)

Konu buraya gelmişken bir iki cümle ile Nisa Sûresindeki birinci âyeti kerimeye dokunmak istiyorum. Tefsirlerin bir çoğunda: "Allah Âdem (a.s) önce yarattı, daha sonra da hanımı Havva'yı (a.s) da onun kaburga kemiğinden yarattı" diye yazılıdır. Onlar bu sözle neyi kasdettiklerini bilemem. Ancak yanlış değerlendirmelere yolaçtığına inanıyorum. Çünkü kadını bir aşağılama şeklinde değerlendirilmektedir. Oysa Allah insan türünü nefisten yarattığını ve eşini de aynı türden yarattığını haber veriyor. Buradaki nefis insanın maddi ve ruhi özellikleridir. Aynı özelliklerden de eşi yaratılmıştır. Eş denilince ne yalnız kadın anlaşılır ne de erkek. Bilakis ikisi de birbinine göre eştir. Dolayısıyla o nefisten ister erkek önce yaratılmış olsun da sonra hanımı yaratılsın, isterse önce kadın yaratılsın da sonra ondan da erkeği yaratılmış olsun, sonuçta ikisi de birbirindendir. Aynı mayayı ve aynı özü temsil etmektedirler. Şu ayeti kerime bunu çok güzel izah etmektedir:

"Rableri onlara karşılık verdi: Ben sizden kadın-erkek amel işleyenin

(1) Nisa Sûresi, 1
(2) Maide Sûresi, 2

hiç bir amelini zayi etmeyeceğim. Birbirinizdensiniz..."(1) Konuyla ilgili hadisi şerifte ise, "Âdem'in kaburga kemiğinden" sözü geçmemektedir. Sadece kaburga kemiğinden denilmektedir. O hadisi şerifi de açıklayacağız inşaallah.

Evet hepimiz aynıyız. Birbirimizin aslını, mayasını ve özünü taşıyoruz. Ne erkeğin kadından ne de kadının erkekten üstünlüğü vardır. Allah'ın indinde sadece bir tane üstünlük ölçüsü vardır. Allah o ölçüye göre değer verir. O da takvalı olmak, Allah'ın ölçülerini korumak, ona karşı sevgi, rıza ve marifet yollarında mesafe almaktır. Kim bu yolda bir adım ilerideyse kendisinden geride olan her canlıdan üstündür. Gerideki ister insan türünden olan kadın veya erkek olsun, ister cinlerden, ister meleklerden, ister hayvanlardan, ister bitkiler ve diğer maddelerden olsun, hiç bir şey değişmez. İleride olan geridekilerden Allah katında daha kerem sahibidir. Allah ona daha çok ikramda bulunacaktır.

Bazen olur ki insanlardan kimisi bu yarışta en sonlarda kalır. Hayvanlardan ve diğer yaratıklardan da geriye düşebilir. Onun için Allah: "Yoksa sen onların çoğunun duyduklarını veya aklettiklerini mi sanıyorsun? Hayır, bilakis onlar hayvanlar gibidir, hatta yolca daha sapıktırlar."(2) buyurmaktadır.

Şunu bilelim ki, varlık âleminin özü ve ruhu birdir. Allah katında aynı seviyededir. Ancak takva yolunda ilerleyen ikramını ve sevabını daha fazla alır. Kâinattaki yaratıkların farklılığına aldanarak üstünlük icad etmek ilahi ölçüden ayrı düşmektir. Yaratılıştan gelen bu farklılıklar görevlerinin ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Taşın da görevi var, hayvanın da, insanın da, cinlerin de, meleklerin de, dünyanın da, ayın, güneşin ve diğer gezegenlerin de, suyun da, ağaçların da ve bitkilerin de. Hepsi görevlidir. Görevler yerli yerinde yapılabilmesi için bazı farklılıklar arzetmektedirler. Fakat bu farklılığı onlara âdil olan Allah vermiştir. Bundan dolayı hiç bir varlık diğerinden yaratılış açısından daha üstün olduğunu iddia edemez. Ederse, özü ve ruhu kendisi gibi olan kardeşini ve parçasını bilmiyor demektir. Sonra bu üstünlük taslamayı kendinde yaratılıştan gelen fazladan bir hak görme açısından da hem Allah'a iftira etmiş, O'nun hakkına zulmetmiş, hem de kendi nefsine ve kendinden alçak gördüğü kardeşine ve parçasına zulmetmiştir. Onun için Kur'an'da faziletten bahseden, her âyeti, kadın-erkek ayırımı yapmadan, kim daha takvalıysa o üstündür, şeklinde anlamalıyız.

(1) Âl-i İmran Sûresi, 195
(2) Furkan Sûresi, 44

Arif olan az sözden de anlar diyerek, kadının, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına hükmeden kardeşlerimin neye dayanmış olabileceklerine ve o dayanağın hakikatına da kısaca işaret edip asıl konuma dönmek istiyorum.

Hz Peygamber Efendimiz (s.a.v.) risalet görevinin dünyaya ve zamana bağlı bölümünün sonlarına yakın, Veda Haccı'nda uzun ve hikmetlerle dolu bir hutbe verdi. Aslında o hutbenin içeriği hemen hemen Kur'an'daki ayetlerin bir izahı idi. İşte o hutbesinin bölümünde de hanımlarla ilgili hatırlatmalarda bulunarak Kur'an'daki ilgili âyetlerin açıklamalarına ışık tuttu. Zaten onun görevlerinden biri de âyetlerin izahını ve yaşanma şekillerini insanlığa, hatta bütün varlığa göstermekti. O bölümde buyurdular ki: "Hanımlara hayrı tavsiye edin. Onlar kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Üstüne fazla gidersen kırarsın, kendi haline bırakırsan öylece kalır. Hanımlara hayrı tavsiye edin."(1)

Bizim bu mucize dolu sözden anladığımıza göre, risalet sahibi olan o yüce zat, Allah'ın kâinattaki varlığa bahşettiği özü ve ruhu haber vermektedir. Böylece konuyla ilgili ayetlerin anlaşılmasına destek sağlamaktadır. Bunu da hem hakikat açısından hem de benzetme yoluyla ortaya koymaktadır. Tabii asıl o sözü ona söyleten ve vahyeden Allah'tır. Onun için bu sözün manalarına ve manaları bu kadar az kelime ile ortaya koyan Allah'a secde etmek, hakkı kabul etmektir. Sonra o sözün benzerini ortaya koymaktan aciz olduğu-muzu anlayıp, ona teslim olup şükretmek, insaf ehli için bir borçtur.

Bakınız, kaburgadan yaratılmıştır, derken, benzetme olarak insan türünün nazik, kibar, zayıf, bazen aceleci, bazen sinirli, çabuk alınan, en ufak bir haksızlık karşısında üzülen biri olduğuna dikkat çekilmiştir. Tıpkı şu âyeti kerimelerde olduğu gibidir: "İnsan acelecidir."(2) "İnsan zayıf yaratılmıştır."(3) Yani insanın diğer özellikleri yanında bu yönü de vardır. Gerçek şu ki: İnsan; aceleci, hırslı, sabırsız tahammülsüz yaratılmıştır.(4) Dolayısıyla bu, adalaletle ve sevgiyle insana yaklaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Hanımları özel olarak zikretmesi, ayrıca onlara gösterilen bir özenden ileri gelmektedir. Çünkü insan türünden diğer kardeşi erkek, çağlar boyu cahillik ve zalimlik ederek Allah'ın ölçülerinden çok defa ayrılmış da kardeşi ve eşi olan

(1) Buhari, nikah bölümü.
(2) İsra Sûresi, 11
(3) Nisa Sûresi, 28
(4) Mearic Sûresi, 19

hanıma haksızlık etmiştir. Kimi zaman köle diye pazarlara çıkartmış, ki-mi zaman diri diri toprağa gömmüş, kimi zaman da bir ticaret malı gibi kadını müşteriye sunmuş. Reklâmlarında, tezgâhında, kasasının başında, vitirininde, seyahatında hep onun sırtından müşteriyi kendisine çekmeye çalışmıştır.

Hanımların her zaman ezildiklerini vurgulamak için, hadisi şerif hanımları özel olarak zikretmiştir. Fakat biz bu hadisten insanın özelliklerini anlıyoruz ve insanın birbirine karşı hayrı, yani Allah'ın adil ölçülerini tavsiye etmeleri gerektiğini öğreniyoruz. Yine hadiste hanımların da kendi kardeşi olan erkeklere zulmedebildikleri, onun için erkeklerin onlara Allah'ın ölçülerini hatırlatıp adil olmaları tavsiyesinde bulunmaları istenmiştir. Erkek ona bu hatırlatmayı ve tavsiyeyi yapmalıdır. Kadın da erkeğe kendisine adil davranmasını, hayırdan başka bir şeyi tavsiye etmemesini tavsiye etmelidir. Çünkü erkek ve kadın birbirlerinin yardımcıları ve dostlarıdırlar, hayırlı olan şeyleri birbirlerine tavsiye edip kötü şeylerden de sakındırırlar. Hatta bu tavsiye bazen emretme ve sakındırma, bazen de yasaklama şeklinde olabilir. Bu merhaleler konuma göre değişir. "İnanan erkekler ve inanan kadınlar birbirlerinin yardımcıları, dostları ve koruyucularıdır. Hayrı emreder, şerden de sakındırırlar."(1) Böylece hadis-i şerif benzetme yoluyla insanlığın birbirine karşı bütün tavır ve hareketlerini Allah'ın ölçülerinde yapmaları gerektiğini, birbirlerine asla zulmedemiyeceklerini bir kere daha hatırlatmış oluyor.

İkinci olarak da hadis-i şerif ince ve asıl olan bir gerçeği haber vermektedir. O gerçek te, varlığın aslının özde ve ruhta aynı olduğu, hangi parçasını alıp incelesiniz tüm varlığın özünü ve ruhunu orada bulacağınızı haber vermektedir. Hatta her bir parçanın temel yapısının dahi hem kendisinin, hem de tüm kainatın özüne ve ruhuna sahip olduğuna işaret etmektedir. Yani insanın bir parçası zikredilerek tamamı kasdedilmiştir. Böylece kadın ve erkeğin aynı özden yaratılmış olduğu bir kere daha risaletin dilinden ilan edilmiştir. Buna göre sizde, erkek de kaburga kemiğinden yaratılmıştır diyerek, insanın mayasına ve özüne işaretle her bir parçasını kastedebilirsiniz. Yani hadis, "kaburga kemiği" derken, benzetme olarak insanın zayıflık ve kibarlık yönüne işaret etmiştir. Bu benzetme de şu gerçekten yararlanılarak yapılmıştır: Eğri bir şey düz bir şeye oranla daha çabuk eğilip kırılabilir. Hadis insanın yapısında böyle bir kırılma olduğunu söylemek için kaburga kemiği örneğini vermiştir. Sonra kaburga kemiğinin, yapısal olarak eğri diye diğer organlara göre

(1) Tevbe Sûresi, 71

kıymetsiz olduğunu da söylemek mümkün değildir. Çükü her bir organın hayatın devamı için kıymeti vardır. Siz de insanın kuvvetli yönüne işaret etmek için, insan kaval kemiğinden yaratılmıştır, diyebilirsiniz. Ya da insan bazen hayatta çok eğrilikler çizebildiğine göre, insan bağırsaklardan yaratılmıştır, diye söyliyebilirsiniz. Böyle derken benzetme olarak insandaki bazı özelliklere dikkat çekerken, gerçekte de insanın bir parçasını söylemekle tamamı ve yapı taşındaki özü ve ruh birimini söylemiş olursunuz.

Bir kelimede hem mecaz, hem hakikatı ortaya koymak, atomdan evrene yol göstermek, parçadan bütüne çıkmak ve bütünü de en küçük bir parçasında temsil ettirebilmek böyle olur. Bunu da her şeyin yaratıcısı ve bileni Allah yapmaktadır. Gel de vahyin bir örneğini getir. Getiremiyorsan onu anla ve o kelâmın sahibine teslim ol. Ya da yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakın. Allah-u Teâlâ zatında ve fiillerinde eşsiz ve benzersiz olduğu gibi, sıfatlarında da eşi ve benzeri yoktur. Vahiy O'nun kelâm sıfatıyla alemlere hitabı ve tecellisidir. Onun da eşi ve benzeri olamaz ama anlaşılmaya çalışılır.

İşte Nisa Sûresi 34. ayeti kerimesinin baştarafındaki: "Erkekler hanımlara karşı kavvamdır," bölümünün anlamı budur. Yani her erkek kendi cinsinden olan hanımına karşı yardımcıdır. Onun destekçisidir. Hanımına hayrı tavsiye eder. Ona zulmetmez. Hanımının da kendisine zulmetmemesi gerektiğini ona tavsiye eder. Hanımını hor göremez. Kendisine saygı duyduğu gibi hanımına da saygılı olur. Aynı konular hanımlar için de geçerlidir.

Acak insan şu soruyla karşı karşıyadır: Erkek hanımına bu yardımı, desteği, koruyup gözetmeyi nasıl ve ne ile yapacaktır? Kısaca Allah'ın âdil ölçüleri içinde var olan bu yardımlaşmanın şekli ve boyutu nedir? Ayeti kerimenin "...Allah'ın bir kısmını bir kısmına karşı kıldığı farklılık, fazlı keremi ile ve mallarını harcamakla..." ifadesi bunun cevabıdır.

Allah'ın her insana ikram buyurduğu bir çok özellikler vardır. Malı, aklı, ilmi, canı, sosyal konumu ve ekonomik durumu bu ikramladan bazılarıdır. Erkek elindeki bu imkanlar ile hanımına destek sağlar, ona yardımcı olur, hanımını koruyup gözetir.

Özetle söylemek gerekirse, aile hayatındaki her alanda ve hanımın yardıma ihtiyacı olduğu bütün konularda erkek bu yardımını sürdürmekle ailedeki görevini yapmış olur.

Ayeti kerime öyle bir üslûpla bu görevi vermiş ki, aynı şeyi hanımında yapabileceğini ortaya koymuştur. Erkeğin hanımına karşı kavvam olduğu-

nu söylerken, arkasından bu kavvamlığın niçin ve ne ile yapıldığını da açıklamıştır. Sonra da "birbiriniz" ifadesiyle hanımın da yeri geldiğinde malıyla ve kendisindeki ilim, akıl, sosyal konum ve her türlü imkânlarıyla beyine destek verebileceği, onu koruyup gözetebileceğini ortaya koymuştur. Çünkü ayetteki sıla (ilişki) cümlesinin başına gelen "be" harficeri hem kavvamlığın hangi sebepten ileri geldiğini ortaya koymakta, hem de görevi hangi vasıtalarla yapabileceğini açıklamaktadır. Bonra "birbiriniz" ifadesi de bu kavvamlığın erkek ve hanım arasında karşılıklı olabileceğini vurgulamaktadır.

Bizim âyetin bu bölümünden anladığımıza göre, Allah aile reisliği konusunu cinsiyete bağlamamıştır. Bilakis işlerin karşılıklı olarak yürütülmesi esasına, yani şura prensibine bağlamıştır. Bu prensip her toplumun yaratılış kanunudur. Yani iki kişi dahi birlikte yaşamaya başladı mı, orada şura esasları kendiliğinden yürür. O insanlar bu prensibin Allah kanunu olduğunu bilerek uygulasalar da uygulamasalar da, şura esasları onun vicdanından açığa çıkmaya başlar. Gerçek şu ki, Kur'an her prensibiyle insanın kalbindedir ve o kabul etse de etmese de o ölçüleri yaşar. Dünya üzerindeki bütün kabilelere, toplumlara ve devletlere bakın, göreceksiniz ki şura prensibini ne kadar da özlüyorlar. Fırsat bulanlar uyguluyorlar, diğerleri de bunun için hürriyet savaşları veriyorlar. Çünkü şura, inanç, fikir ve söz hürriyeti demektir.

Şura prensibini biz mü'minler uygulamaya daha çok özen göstermeliyiz. Çünkü bizler aynı zamanda Allah'ın kanunlarını kabul ettiğimizi söylemekteyiz. Sonra Allah-u Teâlâ bu esası mü'minlerin en belirgin bir özelliği olarak bizlere bildirmiştir: "Onların işleri aralarında şura iledir."(1) İşleri şura ile yürütme emri bizzat peygamber efendimize dahi verilmiştir: "İşlerde onlarla istişare et."(2) Bakınız bu prensibin ailede her konuda yürüdüğünü Allah nasıl öğretiyor: "... Eğer anne-baba karşılıklı rıza ve istişareden sonra çocuğu sütten kesmek isterlerse kendilerine günah yoktur..."(3)

Evet İslâm'ın her durumdaki iki asıl prensibi, razı olmak ve karşılıklı fikir alış-verişinde bulunmaktır. Halkımız çok defa bu şura esasını devlet idaresinde uygulanır diye sanmaktadır. Oysa bu farz prensip her iş yerinde, ailede, cemaatlarda ve devlet de uygulanmalıdır. Bu prensip İslâm toplumuna fikir hürriyetini, karşılıklı rızayı ve adaleti sağlamak için Alemlerin Rabbı tarafın-

(1) Şura Sûresi, 38
(2) Âl-i İmran Sûresi, 159
(3) Bakara Sûresi, 233

dan indirilmiştir. Çünkü saadet ve mutluluk bu üç prensipten kaynaklanır. Bunların asıl anahtarı ise şura esasıdır.

Ayeti kerimeleri gördükten sonra herhalde ailedeki idarenin cinsiyete değil, eşlerin karşılıklı rızasıyla ve fikir alış verişiyle yürütülmesine bırakıldığı anlaşılmıştır. İşte erkeğin hanımına kavvam olması, onu koruyup desteklemesi budur. Aynı şekilde hanımın da beyine karşı koruyucu olması, ona yardımcı olması, karşılıklı sevgi, saygı ve adalet ile olmaktadır. Demek ki eşler her alanda, maddî ve manevî her konuda işleri yürütürken karşılıklı rızaya ve istişareye dayanacaklardır. Bu durumda o ailede ne erkek, ne de kadın söz sahibidir. İkisi birden söz sahibidir. Ancak bütün yaptıkları iş de Allah'ın kanunlarını aile boyutuna uygulamak için birbirlerine kavvam olmalarıdır. Gerçek hakim ise her yerde olduğu gibi ailede de Allah'dır. Yaratan O olduğu için hüküm O'nundur. Dolayısıyla asıl hakim ve söz sahibi Allah'dır.

"Dikkat edin, yaratmak ve emretmek O'na aittir.(1)

Âyeti kerime salih amellerde bulunan hanımların özelliklerine işaret ederek açıklamalarını sürdürüyor. Bir taraftan bu hanımları methediyor, diğer taraftan da Allah'a karşı olan görevi hatırlatıyor. Allah-u Teâlâ erkekleri olduğu gibi hanımları da katından yardım ve ihsanla korumaktadır. Onların haklarını adalet sıfatının gereği muhafaza etmektedir. Öyle ise bu hanım da Rabbine şükretmeli, gizli ve açık her yerde Allah'ın ölçülerini gözetmelidir. İster evinde, ister evin dışındaki alanlarda, devamlı İslâmî çerçevede hareket etmelidir.

Sonra âyet erkeklere yönelerek hanımlarının nuşuz denilen hareketlerine karşı nasıl davranmaları gerektiğini haber vermektedir. Kelimelerin incelendiği sayfada görüldüğü gibi "nuşuz" kelimesi pek çok manayı içermektedir. Bütün manaları içine alma bakımından zarar vermek ve zulmetmek manalarını aldığımızda tefsirini yapmış oluruz. Çünkü hanımın beyine karşı İslâmın dışında olan her hareketi, beyine maddi ve manevi zarar verecektir ve ona zulmetmiş olacaktır.

Aslında bu "nuşuz" kelimesiyle ifade edilen küçük büyük her çeşit zulüm, sadece hanımın beyine olan zulmü değildir. Aynı şekilde beyi de hanımına zulmedebilir, ona zarar verip haksızlık yapabilir. Tabii ki bunların hepsi arzu edilmeyen davranışlardır. Fakat insan hali, her ailede bazı tatsızlıklar olmaktadır. Oun için Nisa Sûresi 34. ayeti kerimesinde beylere hitab edip

(1) A'raf Sûresi, 54

hanımların nuşuzundan söz edilirken, aynı kelime yine Nisa Sûresi 128. ayetinde bu defa da hanımlara hitab ederek beylerinin nuşuzuna karşı nasıl hareket edeceklerinden bahsetmektedir.

Yani bu konu her iki taraf için de birbirlerine haksızlık etmeleri durumunda çözüm getirmektedir. Her iki ayeti bir kere alt alta yazarak konumuzun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olalım:

"... Eğer hanımların nuşuzunu bilip görürseniz..."(1)

"... Eğer hanım beyinin nuşuzunu bilip görürse, barış yoluyla aralarını düzeltmelerinde kendileri için bir sakınca yoktur. Barış hep hayırdır. Nefisler cimrilik ve doymazlığa hazır hale getirilmiştir. Güzel davranır, sakınıp korunursanız, Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır."(2)

Ayetlerde geçen "nuşuzundan korkarsanız" kısmı "nuşuzunu bilip görürseniz"dir. Çünkü bu âyetlerdeki korku, bilgi manasına kullanılmıştır. Eğer korku ve endişe manasına alınsa, o zaman zan üzere hareket edileceğinden çok defa haksızlık yapılabilir. Oysa İslâm kesin bilgi olmadan bir konu hakkında konuşmayı ve harekete geçmeyi yasaklamıştır. Yani İslâm insanları temelde suçsuz ve haklı kabul eder. Ancak suçuna ve haksızlığına kesin delil olursa, o zaman suçlu ve haksız olduğunu kabul eder.

Dikkat ederseniz her iki ayeti kerime, aile içerisindeki eşlerin birbirlerine yapacağı haksızlıkların giderilmesi ve aile hayatının sağlıklı bir biçimde devamını sağlamak için bu tedbirleri getirmiştir. Çünkü İslâm'ın nazarında her türlü tatsızlık ve geçimsizlik hoş karşılanmaz. Asıl olan ailede eşlerin birbirlerine sevgi, saygı, adâlet ve şefkatla davranmalarıdır. Bu dört temele Allah-u Teâlâ şu ayetleriyle işaret etmektedir:

"Onun ayetlerinden biri de sizin için, kendilerinde huzur bulasınız, onlara ısınasınız, aranıza sevgi ve rahmet koysun diye nefislerinizden eşler yaratmasıdır. İyice düşünen bir toplum için bunda elbet te ayetler vardır."(3)

"Muhakkak ki Allah adaleti, iyi ve güzel davranmayı ve akrabaya iyilik yapmayı emreder. Her türlü pisliği, kötülüğü ve azgınlıktan da yasaklar. Düşünüp ibret alırsınız diye nasihat ediyor."(4)

İstişare ve karşılıklı rıza ile ilgili ayetleri de gözönüne getirdiğimizde,

(1) Nisa Sûresi, 34
(2) Nisa Sûresi, 238
(3) Rum Sûresi, 21
(4) Nahl Sûresi, 90

İslâmî bir aile düzeninin temellerini şöylece sıralayabiliriz:

1- Her şey adâletle olmalıdır.

2- Eşler birbirlerini sevmelidir.

3- Ailede karşılıklı saygı olmalıdır.

4- İslamî ailenin bir özelliği de karşılıklı şefkat ve merhamettir.

5- Ailedeki her iş karşılıklı rıza ile olmalıdır.

6- Ailedeki kararlar karşılıklı fikir alış-verişiyle ve tam bir hürriyetle alınmalıdır.

İşte İslâm'ın takva esasına dayalı, insanın şeref ve haysiyetini en güzel bir şekilde koruyup sağlamlaştıran ailenin temel prensipleri bunlardır. Allah-u Teâlâ hiç bir zaman bu ölçülerin bozulmasını istemez. Ancak bazen olur ki eşlerden biri diğerine "nuşuz" diye adlandırdığı zarar, haksızlık ve zulmü yapabilir. Her ne kadar istenmese de bazı ailelerde böyle huzursuzluklar olabilir. Böyle tatsız bir ortamda bile eşler asla birbirlerine zulmetmemelidir. Ama diyelim ki oldu. Eşlerden biri diğerine haksızlık etti. İster erkek olsun ister kadın olsun, görevler açısından en ufak bir ayrıcalıkları yoktur. Herkesin hakkı ve sorumlulukları eşittir.

"Kadınların adalete uygun olarak sorumluluklarına denk hakları vardır..."(1)

Durum böyle olunca haksızlığa uğrayan taraf önce tatlılıkla konuyu düzeltmeye çalışır. Eşine, Allah'ın âdil ölçülerini hatırlatır. Kendisine haksızlık yapmamasını söyler. Eşlerin birbirine Allah'ın emaneti olduğunu, bu emanete adaletle davranılması gerektiğini izah eder. Bütün bunların fayda vermediğine kanaat getirdiğinde, küsme dediğimiz merhaleleri denemeye çalışır. Eşiyle pek konuşmaz. Yatakda dahi soğuk ve ilişkilerden uzak durmaya çalışır. Tabii bu arada ailede üzerine düşen görevleri normal olarak yürütür. Bu ikinci merhalenin çeşitli aşamaları da haksızlığın düzeltilmesine fayda vermiyorsa, zulme uğrayan taraf bu defa o zulmü engellemeye başlar. Bu merhale üçüncü ve belki de aile yaşamı için son defa uygulanacak bir merhaledir. Onun için haksızlığa uğrayan eş, aile bağlarının kopmamasına çok dikkat ederek bu üçüncü aşamayı uygulamaya koyar. İlk iki merhaleden sonuç olamayan eş, kendisine yapılan haksızlığı ortadan kaldırmayı iki türlü yapabilir: İster aileler arasından hakem tayiniyle veya doğrudan doğruya mahkeme ile. İsterse eşler, olay kendi aralarında kalacak şekilde bu haksızlığı giderir. Şartlar neyi

(1) Bakara Sûresi, 228

gerektiriyorsa onu yapabilir.

Bir de yapılan haksızlığın ve zulmün boyutu çok önemlidir. Eğer zararı veren taraf eşine vurma merhalelerine kadar işi getirmiş ise, haksızlığa uğrayan da kendisini korur. Eşini tutup engelleyebilir. Bulunduğu yerden dışarı çıkartır veya kendisi çıkar. Bütün bunlara rağmen vuruyorsa, o da kendini korumaya ve hakkını almaya kalkışabilir. Yani eşinin kendisine vurduğu kadar o da eşine vurabilir.

Tabii işin bu dereceye çıkartılmaması esastır. Çünkü birbirlerine vurabilen eşler daha sonraki günlerde acaba birbirlerine sevgi, saygı, şefkat, merhamet, adalet ve istişare ile muamele edebilecekler mi? Bu gibi tatsızlıkların bir kaç defa tekrarlandığını da düşünürseniz, artık o ailede huzur kalmaz. onun için eşler her zaman ilişkilerini yukarıda saydığımız altı esasa göre yürütmeye çalışmalıdırlar. Yani asıl olan, eşlerin birbirlerine zulmetmeden her konuyu kendi aralarında çözmeye çalışmalarıdır. Aile sırlarının korunması ve mutlulukların devamı için eşler kendi problemlerini ikide-bir ailelerine ve komşularına taşımamalıdırlar. Çare kalmazsa başka. O zaman gerekirse mahkemeye de gidilir ve aile hayatına son da verilebilir. Ancak ufak-tefek şeyleri büyütüp de huzurlu yaşamları alt-üst edici davranışlardan da kaçınılmalıdır.

Her ailede az-çok tartışma olur. Bunları aile hayatının bir yerde tadı tuzu diye görmeliyiz. Yıllar ilerleyip eşler birbirlerini anladıkça problemler de kendiliğinden çözülür. Bir de ailede çocuklar olmaya başladı mı, eşler daha olgun hareket etmeye başlarlar. Onun için aile hayatının ilk yılları belki biraz tartışmalı olacaktır. Ancak eşler kendi olgunlukları ve sorumluluklarını elden bırakmamalıdır.

Gerçek şu ki, bir çok tefsir ve meâl yazarı kardeşlerimiz Nisa Sûresindeki bu 34. âyeti kerimeyi izah ve tercüme ederken adeta erkeğin kadını dövme hakkına sahip olduğunu söylermiş gibi ifadeler kullanmışlardır. Yani bu sadece erkeğe verilmiş özel bir hakmış. Oysa yukarıda konuyla ilgili ayetleri gördük. Kadının da, erkeğin de "nuşuz" diye adlandırılan tavırlarının olduğunu öğrendik. Buna karşı nasıl oluyor da erkek fazladan dövme hakkına sahip oluyor, anlaşılır değil. "Hanım haksızlık ve zulüm yaparsa ilk iki nasihat merhalelerinden sonra erkek hanımına vuruyor, ama haksızlık ve zulme uğrayan hanım vurmayıp gerekirse mahkemeye gidermiş." Mahkemeye zaten isterse gider. Ancak niçin hanım kendisine yapılan zulmü kendisi ortadan kaldıramasın? Gücü yeterse ve kendisi de isterse, kendisine vuran beyine o da elbet te vurabilir. Hiç bir yerde buna engel bir durum yoktur. Sadece Nisa 34.

ayette zikredilip öbüründe yani Nisa 128. ayette söylenmemesi buna engel değildir. Sonra vurma diye söylenen kelimede daha pek çok manalar da vardır. Kelimelerin açıklandığı bölümde görüldüğü gibi "Darb" kelimesinin engellemek, tutmak, bulunduğu yerden çıkartmak gibi manaları da vardır.

Hanımı beyine vurunca o da bunu engeller, tutar ve yine mani olamazsa o da kendini korumak için ona vurur. Bunu da ancak kendisine vurduğu kadar vurur, demek başkadır, erkeğin hanımını dövme hakkı vardır, demek çok daha başkadır.

Çünkü birinci durumda erkek kendisine yapılan zulme ve dövmeye engel olmuş, tutmaya çalışmış, ancak başaramadığı için kendisini savunmak zorunda kaldığı için o da hanımının vurduğu kadar ona vurmakla meşru hakkını korumuştur. İsterse vurmadan bırakıp dışarı da çıkabilirdi. Böyle yapsaydı daha iyi olurdu. Ancak öyle yapmamış da hakkını almıştır. Bu durum erkeğe verilen fazla bir hak değlidir. Kadın ve erkeğin ortak haklarıdır.

Fakat siz, "erkeğin hanımı dövme hakkı vardır" derseniz bu tamamen değişir. Sanki erkeğin ayrıcalığı varmış gibi olur. Allah'ın âdil sıfatına asla yakışmaz. Birileri nefsine uyup da bu hakkı kendisinde görebilir. Ancak bu keyfi davranışını ve haksızlığını Allah'a dayandırmamalıdır. Çünkü Allah zalimlik yapanın zulmünden beridir, uzaktır. Bu zulüm az da olsa uzaktır, çok da olsa uzaktır. Yine bu zulmü erkek te işlese onun çirkin fiilinden uzaktır, kadın da yapsa onun zulmünden uzaktır.

Aynı yanlışlık konuyla ilgili hadis-i şeriflerde de yapılmıştır. Güya Hz. Peyamber, kadını dövmeyi erkeğin bir hakkı ve üstünlüğü olarak vermiştir. Hâşa! Binlerce hâşa! Allah'ın vermediği hakkı onun Peygamberinin vermesi asla mümkün değildir. Çünkü o sadece Allah'ın bildirdiğini söyler.

Ancak bazı hadisler yanlış izah edilerek iş bu şekle sokulmuştur. Oysa bakınız Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "Sizden biriniz köle döver gibi hanımını dövüp sonra da onunla yatmasın."(1) Dikkat ederseniz, hadis-i şerif hanımların bir hayat arkadaşı olarak sevilmeye layık olduklarını çok çarpıcı bir üslûpla ortaya koymaktadır. Adeta Efendimiz şöyle buyuruyor: "Hanımlar sevmek içindir. Onları döven o taktirde sevmeyi kaybetmiştir."

Bu kadar net bir şekilde kadın dövülmesinin çirkinliğini ortaya koyan Efendimizin diğer hadisleri de bu hadisin doğrultusunda anlaşılmalıdır. Dövmeye müsaade eder gibi anlaşılan hadis-i şerifler ise tıpkı ayetin anlattığı

(1) Buhari, nikah bölümü.

ölçülerde, yani hanım beyine zulmederek vurursa o da engelleyebilir ve gerekirse hakkını alabilir. Bu ise adâletin tâ kendisidir. Çünkü İslâm "ne zarar ver ne de zarara uğra" prensibine dayanır.

Son zamanlarda yazılan bazı kitaplarda da bu konuda bir gariplik daha göze çarpmaktadır. O da: Erkeğin dövme hakkı varmış ama kadının da dövdürmeye hakı varmış! Kaş yaparken göz çıkarmak buna denir. Adaleti sağlayalım derken iki defa zulme düşülüyor.

Önce erkeğe hanımını dövme hakkı veriyor, sonra da niye dövdün diye dövdürüyor. Madem döme hakkı vardı niye dövdürüyorsun? Dövme hakkı var da az dövebilir, diye söyleniyor. Çok döverse kadın da onu fazla fazla dövdürürmüş.

Erkeğin az dövmesi naslı olur?

Kitapların bazısında "seksen sopayı bulmamalı" diyor. Yani yetmişdokuz olursa az dövme oluyormuş. Kimisine göre de otuzdokuz'u aşmamalıymış. Bazıları da, "kemikleri kırılmadan ve bedeninde vurma izleri bırakmadan dövebilir" diyor. Bir görüşe göre de, "ince misvakla vurulur" şeklindedir. Bunlardan hangisini alıp uygulayacağız? Yani bunların hangisi hafif ve az dövme olacak? Sonra kadın çok dövdürüyorsa, bu da erkeğe zulüm değil mi? Yani erkeğin dövmesi sınırlı da kadının ki sınırsız mı?

Bütün bu yanlışlıkların sebebi, baştan âyeti ve hadisleri yanlış anlamadır. Böylece yanlış üstüne yanlış devam edince işin içinden çıkılamıyor. Allah doğru bir anlayış ve ona göre de bir amel nasip etsin.

Ve ayeti kerime: "Eğer size itaat ederlerse artık onlara zulmetmek için bahane aramayın!" ikazında bulunarak açıklamalarını sürdürüyor. Hanımların erkeklere itaat etmesi yanlış anlaşılmamalıdır. Buradaki itaat kayıtlı bir itaattır. Veya buna mecazi bir itaat da diyebiliriz. Çünkü İslâm kayıtsız şartsız itaatin sadece Allah'a ve Peyambere ait olduğunu açıklamıştır. Hatta devlet idarecilerine olan itaat dahi kayıtlı ve mecazi bir anlam ifade etmektedir. Buna göre eğer devletin başındakiler Allah ve Rasûlüne itaat ederlerse, böyle liderlere itaat edilir. Aksi takdirde asla itaat edilmez. İşte hanımın beyine itaat etmesi veya beyinin hanımına itaat etmesi, onların Allah ve Rasûlüne itaat etmeleriyle kayıtlıdır. Eğer herhangi bir erkek hanımına İslâm'ın ortaya koyduğu adalet ölçülerini uygulamıyorsa, hanım o uygulamayı kabul etmez. Etmemelidir. Yine Kur'an ve Sünnet'e uygun olmayan bir hanımın emirleri de beyi tarafından uygulanamaz.

Demek ki Allah ve Rasûlüne itaatlerin dışındaki bütün itaatler bu iki ölçüye uydukları takdirde geçerlidir. Uygun değilse itaat etmek söz konusu olamaz. Üstelik İslâm'a uygun olmayan söz ve harekete itaat edildiğinde Allah katında sorumluluğu vardır. Onun için Kur'anda ister idareciye olan itaatten, ister kadının erkeğe, isterse erkeğin kadına itaatından bahseden her ayet ve Peygamber Efendimizin bu konuyla ilgili her hadisi, Kur'an ve Sünnete uygun olması kaydıyla şeklinde anlaşılmalıdır. Öyle ise kadının erkeğe, erkeğin hanımına veya halkın yöneticiye itaatı aslında itaat değil onları kontrol etmektir. Eğer söyledikleri ve yaptıkları Kur'an ve Sünnete uygunsa kabul eder, uygun değilse kabul etmez. Sonuçta itaat adalete, hakka ve doğruyadır, kadına veya erkreğe değil.

Böylece itaatta cinsiyetin ve makamın hiç bir öneminin olmadığı kendiliğinden ortaya çıkıyor. Zaten âyet, size itaat ederlerse onlara zulmetmek için bahane aramayın, derken itaatin beye veya kadına değil, adalete olduğunu açıklamış olmaktadır. Tıpkı Allah'a itaat edin, Peygambere itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de,"(1) ayetinde söylendiği gibi. Burada emir sahibi, Allah ve Rasûlüne kayıtlı olarak zikredilmiştir. İşte her itaat böyledir. Asıl itaat Allah ve Peygamberedir. Diğerleri bunlara itaat eder.

İnsanlar asırlar boyu bir takım nefsi ölçülere göre hareket etmişlerdir. Kimileri cinsiyet bakımından erkekleri üstün görmüş, hanımları ise ikinci veya üçüncü sınıf bir yaratık olarak değerlendirmiştir. Hatta bir ara kadın insan cinsinden mi yoksa değil mi, diye çeşitli sözüm ona ilim mekezlerinde tartışılmıştır. Buna karşılık olarak ve tepki gösterisi şeklinde kadının üstünlüğünü slogan eden bazı gruplar ve şahıslar ortaya çıkmıştır. Tabii bir grup zulmedince öbürü de ister istemez bu zulme karşı çıkıyor, ama o da başka türlü zulmediyordu. Terazinin kefeleri bir türlü dengede duramıyordu. Bazen oluyordu ki ten rengi üstünlükleri ve ırk faziletleri ileri sürülüyordu.

Âdem (a.s.)'dan beri vahye dayalı öğretiler cinsi, rengi, dili ırkı ve coğrafi hiç bir üstünlüğün olmadığını, tek üstünlüğün takva olduğunu ilan ediyordu. Acak zaman zaman inananlar arasında da bu tür yanlışlıklar oluyordu. Oysa ilahi ölçüde insanlar farklı farklı olabilirdi. Malı fazla olabilirdi, ancak bu farklılık ve fazlalıklar onun üstünlüğünü asla göstermezdi. Çünkü farklılık ve fazlalık başka, üstünlük daha başkaydı. İlahi ölçü üstünlük olarak takvanın dışında hiç bir şeyi kabul etmemişti. Öyle ya, Yaratan seçip yaratmış, O be-

(1) Nisa Sûresi, 59

ğenmiş de öyle yaratmaya karar vermiş. Beğenmemek veya birini diğerinden üstün görmek aslında belki de farkında olmadan ilahi ölçüye itiraz manası taşımaktır.

Ve sonuç olarak Allah-u Teâlâ sadece kendisinin yüce ve büyük olduğunu eşlere hatırlatıyor. Böylece hiç kimsenin diğerine büyüklük ve üstünlük taslamaya hakkının olmadığına işaret ediyor. Evet hükümde, bilgide ve kudrette tek üstün ve yüce vardır, o da Allah'tır. O'nun kulları ise ancak takva yolunda ilerleyerek birbirlerine karşı sevap ve fazilet bakımından üstün olabilirler. Bunun dışında kullar birbirlerine zulmetmeden kardeşce ve adil bir ortamda yaşamlarını sürdürürler. En sonunda o yüce Yaradan büyüklük ve yüceliği gereği herkese amellerinden sorup karşılığını verecektir. Ey Rabbim, bizi yolundan ve ölçülerinden ayırma. Nefislerimize bırakma. Aile yaşantımızda gerçek mü'min kardeşler olarak adalet, sevgi, saygı, şefkat, karşılıklı rıza ve birbiriyle fikir alış-verişi esasına dayalı olarak yaşamamızı nasib et.

Nisa Sûresi, 35. ayete gelince; bu ayeti kerime de aslında önceki ayetin bir açıdan tamamlayıcısıdır.

Eşlerin birbirleriyle anlaşamayacakları endişesi ve korkusu belirmeye başlayınca, işin aileler arasında çözümü önerilmektedir. Allah-u Teâlâ adeta yuvanın yıkılmaması ve işin mahkemeye intikal etmemesi için bütün yolları bizlerin imkânına sunmuştur. Eşler ilk olayları kendi aralarında çözmeye çalışırlar, asıl arzu edilen budur. Aile sırlarının korunmasının ve eşlerin başkalarıyla yüz göz olmamalarının en iyi yolu budur. Yani iş iki tarafın ailesine intikal etmeden ve mahkemelerde huzursuz olunmadan konu eşlerin kendi aralarında çözümlenmelidir. Ancak olaylar eşlerin boyutunu aşacak duruma gelince, yine ayrılmaya yönelmeden işin taraf aileler arasında düzeltilmesi çok daha faydalı olacaktır. Olayın aileler arasında çözümü için bir hakem erkeğin tarafından, bir hakem de hanımın tarafından tayin edilir. Bu insanların bilgili, tecrübeli ve adil olmalarına dikkat edilir. Bu tayinden sonra hakemler olayları dinler ve eşlerin problemlerini çözümleyerek aile yuvasının dağılmamasını sağlamaya çalışırlar. Fakat işler bu aile hakemlerini de aşarsa, bu defa eşler mahkemeye baş vurarak problemlerinin çözümüne giderler.

Bu sırayı takip etmede eşlerin menfaatleri açısından çok büyük faydalar vardır. Aile ocağının yıkılmaması, çocuklarının perişan olmaması içi Allah-u Teâlâ böyle bir yol tavsiye etmiştir. Bazen olur ki, eşler problem karşısında ne kendileri ne de aile hakemlerine gerek görmeden direk mahkemeye de giderler. Bu, eşlerin karar vermesiyle olur. Fakat çok defa eşlerin ilk yıllarındaki kaprisleriyle, ufak tefek şeyleri dahi büyüttüklerinden, Rabbimiz böyle

bir sırayı farz değil ama tavsiye etmiştir. Rabbimizin tavsiyelerinde şüphesiz ki çok büyük menfaatler vardır. Çünkü eşler ilk sinirleriyle hemen mahkemeye gitseler, sonradan da, niçin ayrıldık diye pişmanlık duyarlar. Şurası malum ki, işi mahkemeye kadar götüren eşler kolay kolay evliliklerini devam ettirmek niyetinde değillerdir. Onun için çok defa mahkeme ayrılma kapısı ve merhalesi olmaktadır. Tabii bazen de hakimin tavsiyesiyle eşlerin barıştığı ve aile yuvasını devam ettirdikleri de olabilir. Her zaman işin en güzeli eşlerin birbirine saygı duyarak adaletle yaşamalarıdır.

SONUÇ

1- Eşlerin maddi ve manevi imkanlarıyla birbirlerini desteklemeleri, koruyup gözetmeleri İslâm'ın genel prensiplerinden olduğu haber verilmiştir.

2- Her kulun kendi gücüne göre maddi ve manevi yardımını yapabileceğini, bunun ötesinde kimsenin sorumlu olmadığını anlıyoruz.

3- Maldan ve diğer imkânlardan aile için yapılan harcamaların da Allah yolunda yapılmış harcamalardan olduğu bildirilmiştir.

4- İslâmi ailede eşlerin karşılıklı yardımlaşma ve adalet ölçülerine göre aileyi ortaklaşa yürütebileceklerini görüyoruz.

5- Salih amellerde bulunan hanımların özel olarak medhedilmiştir.

6- Salih hanımlar gizli ve açıkta Allah'ın ölçülerini korurlar.

7- Eşlerin aralarındaki haksızlıklarına ilişkin çözümler önerilmiştir.

8- Asıl itaat makamı Allah ve Rasûlüdür. Bunların dışındaki itaatler mecazidir, kayıtsız itaat değildir. Buna göre, kadın-erkek insanlara düşen görev olarak, Allah ve Rasûlünün ölçülerini yaşamakta birbirlerine yardımcı olmaları gerektiğini anlıyoruz.

9- Zulmün her çeşidi çirkindir ve haramdır. İster kadından isterse erkekten gelsin, engellenmesi ve ortadan kaldırılması gerektiğini anlıyoruz.

10- Zulüm ve kötülük ortaya çıktığında, bunların kaldırılması, iyiliği emir, kötülükten sakındırma prensibine göre gücün, ortamın ve şartların değerlendirilerek kalp, dil ve elin temsil ettiği buğzetme, tebliğ, nasihat ve kuvvet kullanılabileceğini anlıyoruz.

11- Taraflar arasındaki anlaşmazlıkları kendi aralarında çözmelidirler. Bunu yapamıyorlarsa ailelerin ve dostlarının yardımıyla da çözebilirler. Bu merhalede de başarılı olamazlarsa, genel mahkemeye başvurulabilir.

Yayın Danışmanı, Ziya ERYILMAZ

وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ
وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ
النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ
وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾
وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا
﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا
مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

36- Allah'a kulluk edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anne babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yakındaki arkadaşa, yolcuya ve sahibi olduğunuz köle ve cariyelere iyilik edin. Allah kendini beğenip böbürlenenleri sevmez.

37- Onlar cimrilik eder, insanlara da cimriliği önerir ve Allah'ın kendilerine lütfundan vermiş olduğunu gizlerler. Kâfirlere aşağılayıcı bir azap hazırladık.

38- Onlar ki, mallarını insanlara gösteriş olsun diye harcarlar; Allah'a ve ahiret gününe iman etmezler! Şeytan kimin arkadaşı olursa onun çok kötü bir arkadaşı var demektir.

39- Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve

Allah'ın kendilerine verdiği rızıktan hayra harcasalardı ne zararları olurdu! Allah onları bilmektedir.

SÖZLÜK

اُعْبُدُوا اللّٰهَ	Allah'a kulluk edin.(1) Burada hitap mü'minleredir. "Kulluk edin" ibaresinin anlamı da şudur: "Emirleri ve nehiyleri hakkında tam bir teslimiyetle, gönülden ve kendisini yücelterek O'na itaat edin."
لاَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا	O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın.(2) O'nunla birlikte O'ndan başkasına ibadet etmeyin. Bu dua, haşyet (gıyabından kendisini gözettiğini düşünerek korkmak), kurban kesmek, adak, rükû, secde ve bunun gibi kulların Allah'a ibadet için yaptığı fiillerden hangisiyle olursa olsun birdir.
ذَوِى الْقُرْبَى	Yakınlar. Akrabalık bağı olanlar.
وَ ابْنُ السَّبِيلِ	Yolcu. Bir yerde misafir olsun veya olmasın yolcu.
وَ الْجَارِ ذِى الْقُرْبَى	Akraba olan komşu.(3) Yani soy veya evlilik yoluyla akraba olan komşu.
اَلْجَارِ الْجُنُبِ	Yakın komşu veya yabancı komşu. Yani ister mü'min olsun, ister kâfir olsun yabancı (akraba olmayan) komşu.
اَلصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ	Yakındaki arkadaş. Eş, öğrenci, yol arkadaşı gibi çok yakın arkadaş.

(1) Bu âyetin muhkem olduğu üzerinde görüş birliği vardır. Bundan hiçbir şey neshedilmemiştir. Bu âyet "on hak âyeti" olarak da adlandırılır.

(2) Şirk üç çeşittir: Allah'ın âlemlerin Rabbi olduğu hususunda şirk (yani O'nun yanısıra bir başkasını Rab edinmek), O'nun isimleri ve sıfatları hakkında şirk (yani sadece O'na has olan isim veya sıfatları başka varlıklara da nisbet etmek) ve Allah'a ibadette şirk (O'nun yanısıra başkasına da kulluk etmek). Şirkin her üç türü de bağışlanmayacak günâhlardandır. Böyle bir şirke düşen kişi kesin tevbeyle tevbe etmedikçe bağışlanmaz. Gösteriş de amelleri boşa çıkarır.

(3) Hz. Aişe (r.a.): "Ey Rasûlüllah (s.a.v.)! Benim iki komşum var. Hangisine hediye vereyim?" diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.) da: "Kapısı sana en yakın olana," buyurdu. Komşular üç çeşittir: Üç hakkı olan komşu, iki hakkı olan komşu ve bir hakkı olan komşu. Üç hakkı olan komşu müslüman ve akraba olan komşudur. Onun hem komşuluk hakkı, hem müslümanlık hakkı, hem de akrabalık hakkı vardır. İki hakkı olan komşu (akraba olmayan) müslüman komşudur. Onun komşuluk ve müslümanlık hakları vardır. Bir hakkı olan komşu da kâfir komşudur. Onun sadece komşuluk hakkı vardır.

وَ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ — Ellerinizin sahip olduğu. Câriyeler. Bu konu stratejiyle alakalıdır. Günümüzde esirlerin durumu farklı konumdadır.

مُخْتَالٌ فَخُورٌ — Kendini beğenip böbürlenen. İhtiyâl yürürken büyüklenmektir. Fahr veya iftihar, mevkisinden, soyundan, sahip olduğu maldan söz ederek bunlarla övünmektir.

يَبْخَلُونَ — Cimrilik ederler. Verilmesi mutlaka gerekli olanı vermezler.

وَ يَكْتُمُونَ — Gizlerler. Allah'ın kendi katından bir lütuf olarak verdiği ilmi ve malı inkâr ederler.

قَرِينًا — Yakın. Karin, adeta bir boynuzla veya iple bağlı gibi kişiden hiç ayrılmayan yakındır.

وَ مَاذَا عَلَيْهِمْ — Onlara ne var?(1) Yani iman etseler onlara neyin zararı olacak veya başlarına ne gibi bir tatsızlık gelecek?

AÇIKLAMA

Ayetler mü'minleri doğruya iletmeye ve gereğini yerine getirerek mükemmele ulaşarak mutlu olmaları için şer'i hükümleri açıklamaya devam ediyor.

36. âyette Yüce Allah mü'minlere kendisine ibadet etmelerini, kendisini bir bilmelerini(2) ve anne babaya iyilik etmelerini emrediyor. Anne babaya iyilik,(3) iyilikte onlara itaat etmek, kendilerine iyi olanı ulaştırmak ve sıkıntılarını gidermekle olur. Yüce Allah aynı şekilde yakınlara, yetimlere, düşkünlere, ister akraba olsun ister olmasın mutlak anlamda komşulara,(4) eş ve iş

(1) Burada soru red ve azarlama içindir.

(2) Tevhid şirkin tersidir. Şirkten sakındıran çok sayıda sahih hadis bulunmaktadır. Bunlardan biri Müslim'in nakletmiş olduğu şu hadistir: "Rasûlüllah (s.a.v.) dedi ki: "Şanı yüce olan Allah şöyle buyurdu: Ben ortaklardan en uzak olanım. Kim benim için bir amel işler de ona benden başkasını da ortak koşarsa o yaptığını ortak koştuğuna bırakırım."

(3) Yüce Allah birçok âyette kendine kulluk edilmesini istedikten hemen sonra anne babaya iyiliği emretmektedir. Çünkü Yüce Allah yaratıcı ve rızık verici olması itibariyle itaata birinci derecede hak sahibidir. Anne baba da çocuğun büyütülmesini ve yetiştirilmesini üzerlerine aldıklarından Allah'tan sonra şükrana en lâyık olan kimselerdir.

(4) Komşuya iyilik konusunda çok sayıda sahih hadis bulunmaktadır. Bunlardan biri de şudur: "Cibril bana komşu hakkı üzerine o kadar tavsiyede bulundu ki onu ona (komşuyu komşuya) mirasçı kılacak sandım." Bir diğer hadis: "Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa komşuya iyilik etsin." Bir diğer hadiste de şöyle deniyor: Rasûlüllah (s.a.v.): "Vallahi iman etmiş olmaz!" dedi. "Kim?" diye soruldu. "Komşusu kötülüklerinden emin olmayan kimse..." cevabını verdi. Yani hakkıyla iman etmiş olamaz.

veya yol arkadaşı, öğrenciler ve benzerleri –çünkü "yakın arkadaş" ibaresi bu sayılanların tümü için geçerlidir– gibi insanla genelde beraber olan, sadece bazı zamanlarda ayrılan arkadaşa, yolcuya, köle ve cariyelere iyilik edilmesini de emrediyor. Bu sayılanlara iyilik edilmesi özellikle gereklidir. Yoksa genelde iyilik güzel bir şeydir ve bütün insanlara iyilik edilir. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: "İnsanlara güzel söz söyleyin."(1) Yine bir âyette de şöyle buyuruyor: "İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever."(2) Yüce Allah'ın: "Allah kendini beğenip böbürlenenleri sevmez," sözü başkasını rahatsız etmekten kaçınma ve doğru olanı yayma olarak tanımlanan iyiliği terketmenin cimrilik ve büyüklenme gibi huylardan kaynaklandığına delalet etmektedir. Bu ikisi, huyların en kötülerindendir.

37. âyete gelince: Burada cimrilik ve büyüklenmenin tenkid edilmesi münâsebetiyle kitap ehlinden bazılarının cimrilikleri ve hakkı gizlemeleri de kötülenmiştir. Onların hakkı gizlemeleri de cimriliklerinden kaynaklanmaktadır. Yüce Allah buna işaret için şöyle buyuruyor: "Onlar cimrilik eder,(3) insanlara da cimriliği tavsiye eder ve Allah'ın kendilerine lütfundan vermiş olduğunu gizlerler." Yani gerek mal olarak, gerek ilim olarak Allah'ın kendilerine verdiğini gizlerler. Nitekim Tevrat ve İncil'de yeralan ve Rasûlüllah (s.a.v.)'ın özelliklerine delalet eden bilgileri gizlemişlerdir. Bunun yanısıra kendi mallarından cimrilik ettikleri gibi başkalarına da cimriliği emretmişlerdir. Çünkü ensâra: "Mallarınızı Muhammed'e harcamayın. Doğrusu biz sizin için fakirlikten korkuyoruz!" diyorlardı. Cümledeki "onlar" ile kastedilenler bizzat kâfirlerdir. Buna âyetin devamındaki: "Kâfirlere aşağılayıcı bir azap hazırladık" ibaresi delalet etmektedir.

38. ayette, yahudilerden başka bir grubun durumu ortaya konuyor ki onlar münâfıklardır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Onlar mallarını insanlara gösteriş olsun diye harcarlar." Kınanmaktan kurtulmak ve övülmek amacıyla sırf gösteriş için infakta bulunurlar. "Allah'a ve ahiret gününe iman etmezler." Çünkü onlar kâfir ve müşriktirler. Sadece kendilerini sakınmak için müslüman olduklarını açıklamışlardır. Bu yüzden onların harcamaları başka bir amaç için değil sadece gösteriş içindir. Sonra şöyle deniyor: "Şeytan kimin arkadaşı olursa onun çok kötü bir arkadaşı var demektir!" Yani onun arkadaşı olan

(1) Bakara Sûresi, 83
(2) Bakara, Sûresi, 195
(3) Şeriatın kötülediği cimrilik, verilmesi gerekli olan hakları vermemektir. Sırf hırstan kaynaklanan cimrilik de genel anlamda kötü olan bir cimriliktir.

şeytan çok kötü bir arkadaştır. Bu ikinci cümle birinci cümleyi açıklamaktadır. Yani birinci cümlede sözü edilenlerin dostları şeytandır. Çünkü Allah'ı ve âhiret gününü inkâr etme işini onlara şeytan süslü göstermiştir.

39. âyetin içeriğine gelince: Bu âyette Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Eğer onlar Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve Allah'ın kendilerine verdiği rızıktan hayra harcasalardı ne zararları olurdu!" Bu ifadeyle, mallarını gösteriş olsun diye harcayan ve şeytanın kendilerine sataşması, baştan çıkarması dolayısıyla Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen münâfıklar azarlanmakta ve yaptıklarına karşı çıkılmaktadır. Yüce Allah: "Ne zararları olurdu?" buyuruyor. Yani Allah'a ve Peygamberine karşı doğru olsalardı, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiklerinden O'nun yolunda harcasalardı kendilerine neyin zararı dokunur veya yakın ya da uzak zamanda ne gibi bir sıkıntıyla karşı karşıya gelirlerdi?! İfadede onlara, kendilerini Allah'ın lânetlediği bir varlıkla dost olma durumuna düşüren nifak dairesinden çıkmakla imanlarını ve gidişatlarını düzeltmeleri için ilâhi bir çağrı yöneltilmektedir. Bu yüzden Yüce Allah onlara herhangi bir tehdidde bulunmamış sadece: "Allah onları bilmektedir," buyurmuştur. Bunda, içinde bulundukları kötü durum konusunda bir korkutma vardır. Buna göre nifak üzere devam etmeleri halinde Allah'ın ilmi, onların tevbe etmemeleri durumunda (mü'minlerin) elleriyle vurulmalarını gerektirecektir.

SONUÇ

1- "On hak," dile getirilerek bunların derhal yerine getirilmesi isteniyor. O da yalnız Allah'a kulluk ve anne babaya ve âyette sayılanların hepsine iyilik etmektir.(1)

2- Büyüklenmekten kaynaklanan böbürlenme ve kendini beğenme

(1) Köle hakkında bildirilenler özel olarak zikredilmiştir. Müslim'in naklettiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kölenin yiyeceğinin, içeceğinin ve giyeceğinin temin edilmesi onun hakkıdır. Gücünün yetmeyeceği bir işle de yükümlü tutulmaz." Yine şöyle buyurmuştur: "Biriniz kulum (kölem), câriyem, demesin. Bunun yerine delikanlım, genç hanımım, desin." Burada tevhid ilkesiyle ilgili bir incelik gözönünde bulundurulduğu gibi, kölenin psikolojik yönüne de dikkat edilmesi söz konusudur. Bu şekilde hitab edilmesi durumunda o kendisinin aşağılandığı, küçük görüldüğü hissine kapılmayacaktır. Rasûlüllah (s.a.v.) salih kölenin, düzeni sağlayıcı kölenin fazileti hakkında da bazı sözler söylemiştir.

kötüleniyor. Allah'ın bunlardan hoşlanmadığı bildiriliyor.(1)

3- Cimriliğin, cimrilikle emretmenin ve ilmi, özellikle de şer'i ilmi gizlemenin haram olduğu bildiriliyor.(2)

4- Gösterişin haram olduğu bildiriliyor ve gösteriş yapan kötüleniyor.

5- Kötü arkadaşlar edinmek tenkid ediliyor. Çünkü onlar kötülüğü emreder ve kötülüğe çağırırlar. Nitekim bu konuda şöyle denmiştir: "Kişiyi kendinden sorma arkadaşından sor. Her dost, dostunun çizgisini izler."

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ ۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ
عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا
الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ ۚ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

40- Allah zerre ağırlığınca bile haksızlık etmez. Eğer yapılan iyilik olursa onu kat kat yapar ve katından büyük ecir verir.

41- Her ümmetten bir şahit getirdiğimizde ve seni de bunların üzerine şahit kıldığımızda durum ne olacak?

42- O gün, inkâr etmiş ve peygamber'e karşı gelmiş olanlar yerle bir edilmelerini arzularlar. Allah'tan hiçbir söz de saklayamazlar.

---

(1) Büyüklenmek en büyük günâhlardandır. Sahih bir hadiste şöyle denmektedir: "Allah kendini beğenmiş bir halde elbisesini yerde sürüyene bakmaz."

(2) Bunun şâhidi Rasûlüllah (s.a.v.)'ın şu sözüdür: "Cimrilikten daha çok tedaviye muhtaç olan hangi hastalık var?!" Yine şöyle buyurmuştur: "Cimrilikten sakının. O sizden öncekileri helâke götürdü. Akrabayla ilişkiyi kesmelerini emretti kestiler. Taşkınlık etmelerini emretti taşkınlık ettiler." Bir rivayette şöyle denmektedir: "Onları kanlarını akıtmaya, mahremleri helâl kılmaya yöneltti."

SÖZLÜK

اَلظُّلْمُ — Zulüm. Bir şeyi asıl yerinden başka yere koymak (hakkın gerektirdiğinden farklısını yapmak).

مِثْقَالَ ذَرَّةٍ — Zerre ağırlığınca. Miskâl ağırlık anlamına gelir. Zerre ise varlıklar âlemindeki en küçük şeydir.

اَلْحَسَنَةُ — Güzel iş. Örfen güzel olduğu bilinen iş.

يُضَاعِفْهَا — Onu katlar. Onun hakkında bir kat fazlasını ister.

مِنْ لَدُنْهُ — Kendi katından.

أَجْرًا عَظِيمًا — Büyük ecir. Büyük sevap.

اَلشَّهِيدُ — Şâhit. Bir şeyi bilmesi dolayısıyla ona şahitlik eden.

يَوَدُّ — Arzular

تُسَوَّى بِهِمُ الْاَرْضُ — Yerle bir edilmeleri. Tamamen toprak haline gelmeleri.

وَ لَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدِيثًا — Allah'tan hiçbir söz de saklayamazlar.

AÇIKLAMA

Yüce Allah daha önce geçen âyetlerde kendisine kulluk edilmesini, sayarak bildirdiği kişilere iyilik etmeyi ve kendi yolunda infak etmeyi emretmiş; cimriliyi, büyüklenmeği, kendini beğenmişliği ve ilmi saklamayı da kötülemişti. Bu amellere durumuna göre, yani iyiliğe iyilikle, kötülüğe kötülükle karşılık verilmesi gerekiyordu. İşte bunu da 40. âyetinde bildirmiş ve şöyle buyurmuştur: "Allah zerre ağırlığınca bile haksızlık etmez.(1) Eğer yapılan iyilik olursa onu kat kat yapar ve katından büyük ecir verir." Allah burada karşılık vermedeki adaletinden ve rahmetinden söz etmekte ve hesab esnasında kuluna bir zerre ağırlığınca bile haksızlık etmeyeceğini bildirmektedir. Zerre ise varlıkların en küçük olanıdır. Bu, kulun iyiliklerinden bir şeyin eksiltilmemesi, kötülüklerine de bir şey ilave edilmemesi suretiyle olacaktır. Mü'minin bir iyiliği olursa onu kendi bileceği kadar kat kat artırır. Kendi katından karşılıksız olarak büyük ecir verir. Kimse onun değerini tahmin edemez. Allah'a hamdolsun.

---

(1) İbnu Mes'ud (r.a.) ve İbnu Abbas (r.a.)'tan rivayet edildiğine göre bu âyet, üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha hayırlı âyetlerdendir Bu husus Müslim'in Sahih'inde yer alan şefaat hadisinde dile getirilmektedir. Orada şöyle deniyor: "Sonra onlara der ki: Gidin, onlardan kimin kalbinde zerre ağırlığınca bir iyilik bulursanız onu çıkarın. Böylece büyük bir kalabalığı çıkarırlar. Sonra: Ey Rabbimiz! Orada –yani cehennemde– hiç hayır bırakmadık, derler."

41. âyete gelince: Yüce Allah yukarıda anlatılan anlama delalet eden hesap ve karşılıktan haber verip, hesap gününün dehşetinden, o gün durumun ne kadar korkunç olacağından söz etmektedir. Bunu ifade etmek üzere Peygamber'ine şöyle hitab ediyor: "Her ümmetten bir şahit getirdiğimizde ve seni de bunların üzerine şahit kıldığımızda durum ne olacak?" Ayetin anlamı şudur: "Allah'ın itaat ve isyanın, yani iman, küfür, kötülük ve iyiliklerin karşılıkları hususunda, şahitlerin ve delillerin ortaya koyduğu şekilde, tam olarak verilmesi, yani hesabın tam doğru görülmesi için her ümmetten birer şahit getirecektir;(1) işte, ey Allah'ın dostu peygamber, kimin iman edip kimin küfre ve sapıklığa batıp kaldığı konusunda seni de şu senin ümmetine şahitlik için çağırdığımız zaman, küfür, kötülük ve bozgunculuk yolunda yürüyerek yaşamışların hali ne olacak?!.." Çünkü Peygamber (s.a.v.) o zaman kendisinin, vahyedileni tebliğ ettiğine ve emâneti yerine ulaştırdığına şahitlik edecektir. 42. âyete gelince: Yüce Allah 41. âyette kıyamet gününün dehşetinden söz edince onu izleyen âyette de bunun bir örneğini sergilemiştir. O da şudur: O gün inkâr edenler ve Peygamber'e karşı gelenler hesaba çekilmemek ve cehennemle cezalandırılmamak için yerle bir edilmelerini ve tamamen toprak olmalarını dilerler. Onlar o gün Allah'tan hiçbir söz saklayamayacaklardır. Çünkü organları konuşacak ve aleyhlerine şahitlik edecektir. "O gün" yani her ümmetten bir şahidin getirileceği gün, "inkâr etmiş ve peygambere karşı gelmiş olanlar yerle bir edilmelerini arzularlar." Bu şekilde kendilerinin de yer gibi tamamen toprak olmalarını isterler. "Allah'tan hiçbir söz de saklayamazlar." Burada onların Yüce Allah'tan bir şey saklamaya güç yetiremeyecekleri bildiriliyor. Çünkü ağızları mühürlendikten sonra organları onların aleyhlerine şahitlik edecektir. Nitekim Yüce Allah Yâsin suresinde şöyle buyurmaktadır: "Bugün ağızlarını mühürleriz ve kazanmakta olduklarını elleri bize söyler, ayakları da şahitlik eder." (Yasin, 65)

SONUÇ

1- Yüce Allah'ın âdil, rahmet edici ve çok lütuf sahibi olduğu bildiriliyor.

2- Kıyamet gününün dehşetli olacağı, hatta kâfirlerin yerle bir edilerek toprak olmayı arzulayacakları bildiriliyor.

3- Rasûlüllah (s.a.v.), kıyamet gününde kul üzerinde şehâdet izlerini

(1) Bu kişi o topluma gönderilen peygamberdir.

tanıyacaktır. Çünkü Abdullah İbn'u Mes'ud (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlüllah (s.a.v.) kendisine: "Bana Kur'an oku!" buyurdu. O: "Kur'an sana indirildiği halde ben mi sana Kur'an okuyacağım?" diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.): "Ben onu başkasından dinlemeyi arzuluyorum," dedi. (İbnu Mes'ud (r.a.) dedi ki: "Ben de: "Yâ eyyuhennâsu'tteku Rabbekum"u okudum. Şu âyete kadar geldim: "Her ümmetten bir şahit getirdiğimizde ve seni de bunların üzerine şahit kıldığımızda durum ne olacak?" Bir de baktım ki Rasûlüllah (s.a.v.)'ın gözlerinden yaşlar akmaya başladı(1) ve: "Benim için bu kadar okuduğun yeter!" buyurdu.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ
حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ
تَغْتَسِلُوا ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ
مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا
صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

43- Ey iman edenler! Sarhoş olduğunuz zaman ne söylediğinizi bilinceye kadar ve cünüpken, yolcu olmanız durumu dışında, gusül edinceye kadar, namaza yaklaşmayın. Eğer hasta veya

(1) Burada Rasûlüllah (s.a.v.)'ın ağlaması iki sebepten dolayıdır: Birincisi, Allah'ın kendisini şereflendirmesinden dolayı duyduğu sevinç. Çünkü orada önemli bir mevkiide ümmeti hakkında şahitlik edecektir. Onların sayısını ancak yaratıcıları olan Allah bilir. Rasûlüllah (s.a.v.)'ın şehadetiyle sayılamayacak kadar çok insan cennete girecektir. İkinci sebep: Ümmetinden çok sayıda insanın, kendisinin aleyhlerine şahitlik etmesi dolayısıyla cehenneme gireceklerine üzülmesi. Ağlamanın sebebi sevinç de olabilir üzüntü de.

yolculukta olursanız, yahut içinizden biri tuvalet ihtiyacını görmüş olur veya kadınlara temas etmiş olursanız, su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin. O toprakla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Muhakkak ki Allah çok affedici, çok bağışlayıcıdır.

SÖZLÜK

لاَ تَقْرَبُوا	Yaklaşmayın. Namaza başlamaktan kinâye olarak. Yahut namaz kılınan yerlere yaklaşmayın.
سُكَارَى	Sarhoşlar. Sekrân'ın çoğuludur. Sekrân ise sarhoş edici bir şeyi içtiğinden aklını veya şuurunu kaybeden kimsedir.
تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ	Ne dediğinizi bileceğiniz halde. Namaz vaktinden uzak bir vakitte içmeniz dolayısıyla namaz vaktinde sarhoşluk halinin gitmesi suretiyle. Bu şarabın ve diğer sarhoş edici içeceklerin yasaklanmasından önceydi.
وَ لاَ جُنُبًا	Cünüp olmaksızın. Cünüp cenâbet hali üzere olan kimsedir. Cenâbetin ise iki sebebi vardır: Cinsel ilişki veya ihtilam (rüya görmek yahut kendi kendine doyum sebebiyle meni gelmesi).
عَابِرِى سَبِيلٍ	Yoldan geçenler. Camilerin içinde oturmaksızın sadece içinden geçmek suretiyle.
اَلْغَائِطُ	Tuvalet, helâ. Taharetlenme ihtiyacının görülmesi için tahsis edilmiş yer.
لاَمَسْتُمُ النِّسَاءَ	Kadınlara dokunmuşsanız; onlarla cinsel ilişkide bulunmuşsanız.
فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا	Temiz toprakta teyemmüm edin.
عَفُوًّا غَفُورًا	Affedici, bağışlayıcı. Afuvv: Her günâh için hesaba çekmeyen. Ğafur: Kullarından günâhlarından dolayı tevbe edenlere karşı bağışlaması çok olan.

AÇIKLAMA

Bu âyetin iniş sebebi şudur: Tirmizi'nin rivayet ettiğine göre Abdurrahman bin Avf (r.a.) sahabilerden bazılarına ziyafet verdi. Onlar da yediler içtiler. Sonra namaz vakti geldi. Namaza kalktılar. İçlerinden biri imamlığa

geçerek onlara namaz kıldırdı ve namazda Kâfirun suresini okudu. Suredeki: "Ben sizin taptıklarınıza tapacak da değilim" anlamına gelen âyeti: "Ben sizin taptıklarınıza taparım," anlamına gelecek şekilde okudu. Bu ise geçersiz bir okuyuştur ve cümlelerdeki olumsuzluk eklerinin kaldırılmasıyla yapılan okumadır. Bunun üzerine Yüce Allah bu âyeti indirdi.(1) "Ey iman edenler!" Yani: "Ey Allah'ı ve Peygamber'i doğrulayanlar!" "Serhoş olduğunuz zaman namaza yaklaşmayın!" Yani sarhoşluk halinde namaza başlamayın. Çünkü o zaman şarap, henüz haram kılınmamıştı. "Yanlışı doğrudan ayırabilecek kadar akıllarınız tam başınıza gelinceye kadar namaza yaklaşmayın ki namazınızda ne dediğinizi bilesiniz. Cünüp olduğunuz zamanlarda da gusletmedikçe, içinde oturmak üzere, namaz kılınan camilere, mescidlere yaklaşmayın. Sadece caminin içine yolu uğrayıp geçen bundan müstesnadır." Çünkü o zaman bazılarının evlerine giden yolları Mescid-i Nebevi'den geçiyordu. "Eğer hasta olursanız," yani sudan zarar görecek bir yaranız olursa veya abdest ya da gusül için su kullanamayacak şekilde bir hastalığa yakalanmış olursanız, yahut: "Yolculukta olursanız,(2) yahut içinizden biri tuvalet ihtiyacını görmüş olur veya kadınlara temas etmiş olursanız" yani onlarla ilişkide bulunursanız, yahut şehevi arzuyla temasta bulunursanız, o zaman "su bulamazsanız" yani cünüp olduğunuz zaman gusül için, abdestiniz olmadığında da abdest almak için yeterli su bulamazsanız, "temiz bir toprakla teyemmüm edin" yani temiz bir toprak alın, "Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin" yani bir kere bunu yapın. Bu fiil sizin için gusül ve abdest yerine geçer. Eğer hasta sağlığına kavuşur veya su bulunursa artık teyemmüm etmeyin, gusledin veya abdest

(1) Ebû Davud'un Sünen'inde rivayet ettiğine göre, Yüce Allah Bakara sûresindeki: "Sana içki ve kumardan soruyorlar..." (219) âyetini indirince Hz. Ömer (r.a.): "Ey Allah'ım! Bize içki hakkında gönüllere rahatlık verici bir açıklama yap!" diye dua etti. Nisâ sûresinde yeralan ve yukarıda geçen âyet inince yine: "Ey Allah'ım! Bize içki hakkında gönüllere rahatlık verici bir açıklama yap!" diye dua etti. Maide sûresindeki: "Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın işinden olan pisliklerdir. Bunlardan sakının; umulur ki kurtuluşa erersiniz. Muhakkak ki şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz mi?" (Maide, 90-91) âyetleri inince de: "Amacımıza ulaştık ey Rabbimiz!" dedi.

(2) "Yolculukta su bulunsa bile yine de teyemmüm caiz midir?" sorusunun cevabı şudur: Caiz değildir. Geçmişte yolculuk esnasında genelde su bulunmadığından âyetin metninde bu ifade kullanılmıştır. Hazerde (yolcu olunmadığında) su bulunmadığı ve kesildiği durumlar ise nadir oluyordu.

alın. Çünkü hastalığın gitmesiyle veya suyun bulunmasıyla ruhsata vesile olan durum ortadan kalkmıştır.

Yüce Allah âyetin sonunda da: "Muhakkak ki Allah çok affedici, çok bağışlayıcıdır" diye buyurarak mutlak anlamda mükemmellik sıfatına sahip olduğunu bildiriyor. Kendini, mü'min kullarından emrine karşı gelenlere karşı çok affedici olarak niteliyor. Kendisine tevbe etmeleri durumunda günâhlarını bağışlayacağını bildiriyor. Bu yüzdendir ki Yüce Allah, sarhoş ve ne dediklerini bilmez haldeyken namaz kılmalarından dolayı onları hesaba çekmemiş, onları bağışlamıştır. Bu Kur'an'ı, onlara öğretici ve hidâyet rehberi olarak indirmiştir.

SONUÇ

1- Kur'an ve sünnetteki şer'i hükümlerin (yine Kur'an ve sünnet tarafından) neshedilebileceği ilkesi kuvvetlendiriliyor.

2- Cünüb birinin camide oturmasının haram,(1) cami yolu üzeriyse oturmaksızın içinde geçmesinin ise caiz olduğu bildiriliyor.

3- Cünüb birinin gusletmesinin gerektiği bildiriliyor. Cünüb ise ihtilam olan ve donundan ıslaklık gören yahut hanımıyla ilişkide bulunanan kimsedir.(2)

Sünnetleriyle ve adaplarıyla beraber gusletmek, şöyledir: "Büyük hadese (cünüplük haline) son vermek niyetiyle, "Bismillah" diyerek ellerini yıkar. Sonra ön ve arka organlarını ve bunların etrafını temizler (istincâ yapar). Sonra normal abdest alır; yani, bunun için önce üç kere ellerini yıkar. Sonra üçer kere ağzına ve burnuna su verir ve burnunun içini temizler. Sonra yüzünü ve dirseklerine kadar kollarını yıkar. Sonra bir kere başını ve kulaklarını mesheder. Sonra topuklarına kadar ayaklarını yıkar. Sonra elini suya

---

(1) İbnu Mace'nin ve daha başkalarının rivayet etmiş olduğu bir hadis gereğince cünüp iken Kur'an okumak haramdır. Bu hadiste şöyle deniyor: "Cünüp ve hayızlı kişi Kur'an'dan bir şey okumasın." Darekutni'nin nakletmiş olduğu bir hadiste de şöyle deniyor: "Rasûlüllah (s.a.v.)'ı, cünüb olması dışında Kur'an okumaktan hiçbir şey alıkoymazdı."

(2) Çünkü Müslim'in nakletmiş olduğu hadiste şöyle deniyor: "Dört organının arasına oturur ve sünnet yeri sünnet yerine dokunursa gusül gerekir." Müslim'in naklettiği: "Su sudan dolayı gerekir (yani gusül meni gelmesinden dolayı gerekir)" hadisi ise yukarıda verilen hadisle neshedilmiştir. Sahabilerin ve tabiinin çoğunluğu ve dört mezheb imamı da bu görüştedir.

sokarak saç diplerine kadar suyu ulaştırmaya çalışır. Sonra başına su döker ve her su döküşüyle birlikte başını yıkar. Sonra sağ yanı üzerine su dökerek o yanını yıkar. Sonra sol yanı üzerine su döker ve yıkar. Bu şekilde en üstünden en altına kadar her tarafını yıkar. Koltuk altlarına da su ulaştırır. Aynı şekilde göbek ve diz arkaları gibi bedendeki suyun zor ulaştığı yerlere de su ulaştırır.(1)

4- Kişi yağmur ve benzeri sebeplerden dolayı toprak bulamazsa kum, tuz taşı, taş gibi bütün yer parçalarıyla teyemmüm edebilir.(2) Sahih'te, Ammar (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre teyemmüm, teyemmüm edilecek maddeye avuç içleriyle vurup sonra yüzün ve kolların meshedilmesiyle olur.

5- İçkinin haram edilişi bir kaç merhaleden sonra kesinleşmiştir. Sarhoşken namaza yaklaşmayın âyeti de bu merhaleleri bildiren âyetlerdendir.

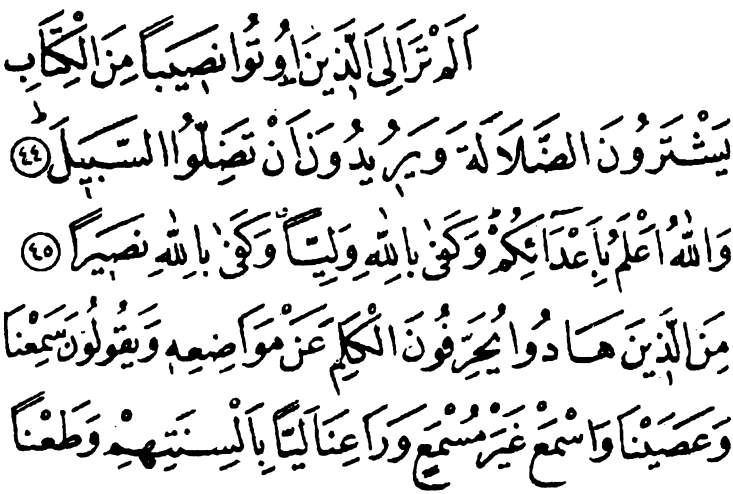

(1) Çünkü bir hadiste şöyle deniyor: "Her kılın altında cünüplük vardır. Kılları yıkayın ve deriyi oğun." İbnu Uyeyne şöyle demiştir: "Derinin oğulmasıyla kastedilen deri üzerindeki boşlukların yıkanması ve temizlenmesidir."

(2) Nakledilmiş ve gasbedilmiş olmayan, bitki bitiren temiz toprakla teyemmüm olacağı üzerinde görüş birliği vardır. Altın, gümüş, yakut ve zümrüt gibi madenlerle, ekmek, et vs. gibi yiyecek maddeleriyle, aynı şekilde pis şeylerle teyemmüm edilmeyeceği üzerinde de görüş birliği vardır. Taş, tuz taşı, kum vs. gibi yukarıda sayılan maddelerin dışında kalanlarla teyemmüm olup olmayacağı üzerinde görüş ayrılığı bulunmaktadır.

فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانظُرْنَا لَكَانَ
خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ
إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾

44- Kendilerine kitaptan bir nasip verilenleri görmüyor musun ki, sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan sapmanızı istiyorlar!?

45- Allah sizin düşmanlarınızı daha iyi bilir. Dost olarak Allah yeter. Yardımcı olarak da Allah yeter.

46-Yahudilerden bazıları sözlerin yerlerini değiştiriyor ve dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak: "Duyduk ve karşı geldik, duy duyulmaz olası ve bizi gözet (ra'ina)" diyorlar. Eğer onlar "duyduk, itaat ettik, işit ve bize bak" deselerdi kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olurdu. Ancak inkârlarından dolayı Allah onlara lânet etmiştir, az bir bölümü dışındakiler iman etmezler.

SÖZLÜK

أَلَمْ تَرَ	Görmedin mi? Farketmedin mi? Yani kalben bilmek suretiyle.
نَصِيبًا	Pay. Pay, hisse.
يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ	Sapıklığı satın alıyorlar. Yani imâna karşılık küfrü satın alıyorlar.
اَلْأَعْدَاءُ	Düşmanlar. Bu kelime "aduvv" kelimesinin çoğuludur ki, senden uzak duran, sana zarar vermek isteyen ve sana faydalı olmaktan hoşlanmayan kimsedir.
هَادُوا	Yahudiler.
يُحَرِّفُونَ	Değiştirirler. Tahrif, sözü saptırmak amacıyla asıl anlamından batıl anlama çekmektir.
اَلْكَلِمَ	Söz. Burada kastedilen, Yüce Allah'ın Tevrat'taki sözüdür.
وَ اسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ	Duy duyulmaz olası. Yani, söylediğini duy, Allah sana duyurmasın. Bu söz onların açık bir küfrüdür.

وَ طَعْنًا فِى الدِّينِ Dine saldırarak. Rasûlüllah (s.a.v.)'a sövmeleri onların dine en büyük saldırılarıdır.

وَانْظُرْنَا Bize bak. Duyup anlayabilmemiz için bize süre tanı.

أَقْوَمُ En doğru. En adil, en isabetli.

لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ İnkârlarından dolayı Allah onlara lânet etmiştir. Rasûlüllah (s.a.v.)'ı inkâr etmeleri dolayısıyla Allah onları rahmetinden kovmuş ve hidâyetinden uzaklaştırmıştır.

AÇIKLAMA

Rivayet edildiğine göre bu âyetler Medine'deki yahudilerin büyüklerinden olan Rufa'a bin Zeyd ibni't-Tâbut hakkında inmiştir. O Rasûlüllah (s.a.v.)'la konuştuğunda dilini bükerek: "Kulağınla bizi gözet ey Muhammed ki seni anlayalım" derdi. Sonra İslâm'a saldırır ve onu kötülerdi. Bunun üzerine Yüce Allah yukarıdaki üç âyeti indirdi. Bu âyetlerin açıklaması ise şudur: "Kendilerine kitaptan bir nâsip verilenleri görmüyor musun ki, sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan sapmanızı istiyorlar." Yani sizi hayrete ulaştıracak bir bilgi, sana ve sahabilerine ulaşmadı mı? Bu bilgi, kendilerine kitaptan bir nasip verilen bazı kimselerle ilgilidir. Onlar da Rufa'a bin Zeyd ve onun yahudilerden olan kardeşleridir. Bunlara Tevrat'tan bir pay verilmiştir ve böylece İslâm'ın gerçek din olduğunu, onun Peygamber (s.a.v.)'inin de doğru konuştuğunu bilmişlerdir. Bunlar: "Sapıklığı satın alıyorlar." Bu ise imana karşılık aldıkları küfürdür. Çünkü kendi kavimlerinin efendileri ve şereflileri olarak kalabilmek için Tevrat'ta bulunun Muhammed (s.a.v.)'in sıfatlarıyla ilgili bilgileri inkâr etmiş, gizlemişlerdir. Bununla birlikte, ey mü'minler, onlar sizin de sapmanızı, hakikat ve doğruluk yolundan uzaklaşmanızı istiyorlar. O yol ise Allah'a ve Rasûlüne iman, mutluluğa ve olgunluğa ermek için onlara itaat yoludur.

"Allah sizin düşmanlarınızı daha iyi bilir." Kimlerin sizi faydalı olandan uzaklaştırıp zarar vermek istediğini, O daha iyi bilir. Bu yüzden, kendilerini tanımanız, onlardan sakınmanız ve oyunlarından ve saptırmalarından korunmanız için onları size bildirmiştir. "Dost olarak Allah yeter." Kendisine güveneceğiniz ve işlerinizi kendisine havale edeceğiniz biri olarak Allah yeter. "Yardımcı olarak da Allah yeter." Gerek onlara ve gerek başkalarına karşı size yardım eder. O halde O'na kulluk edin ve O'na güvenin.

"Yahudilerden bazıları sözlerin yerlerini değiştiriyor." Yani sözleri yer-

lerinden değiştirenler yahudilerdendir. Söz ise Allah'ın Tevrat'taki sözüdür. Tahrifi de, bu sözün asıl anlamından başka anlama çekilmesi, yahut insanların saptırılması ve haktan, kendilerinden istenen imandan, onu itiraf etmekten ve ona göre amel etmekten uzaklaştırılmaları için değiştirilmesidir. Rasûlüllah (s.a.v.)'a karşı da küfür ve inatlarıyla şöyle diyorlardı: "Duyduk ve karşı geldik,(1) duy duyulmaz olası.(2)" Yani, Allah sana duyurmasın! "Ve bizi gözet!" Bu söz dıştan normal gözetme anlamı taşımakta, ancak gizlice Rasûlüllah (s.a.v.)'a karşı bir saldırı anlamı ihtiva etmektedir. Yahudiler Rasûlüllah (s.a.v.)'ı akılsızlardan (ruuneden) saydıklarından sövmek ve sataşmak amacıyla böyle konuşuyorlardı. Allah onlara lânet etsin ve köklerini kurutsun! "Dillerini eğip bükerek ve dine saldırarak" yani amaçlarının ortaya çıkmaması için o sözü söylerken dillerini eğip bükerler ve bu sözle Rasûlüllah (s.a.v.)'a sataşırlar.

"Eğer onlar, duyduk, itaat ettik, işit ve bize bak, deselerdi.." yani "bizi gözet" yerine "bizi biraz bekle" deselerdi onlar için muhakkak daha hayırlı, daha yerinde, daha isabetli, edebe daha uygun olurdu. Ancak onlar böyle demezler. Çünkü inkârları ve oyunları dolayısıyla Yüce Allah onları lânetlemiştir ve (hayır yolundaki) tüm başarılardan mahrum kılmıştır. Artık çok az iman ederler. Yani azlığı dolayısıyla kendilerine yararı olmayan, ahlâklarını düzeltmeyen, nefislerini arındırmayan, kendilerini dünya ve ahirette olgunluğa hazırlamayan bir inanca ancak sahip olabilirler.(•)

SONUÇ

1- Yahudilerin, Rasûlüllah (s.a.v.) efendimiz döneminden günümüze kadar mü'minleri saptırmak için oynamaya çalıştıkları oyun ortaya konuyor.

2- Allah mü'minlere yeterli yardımı ulaştırabilir. Dolayısıyla şanı yüce olan Rabblerinden başkasından istemelerine gerek yoktur.

3- Yahudilerin Rasûlüllah (s.a.v.)'a karşı kötü niyet ve işleri ortaya çıkarılıyor.

4- İmansızlık kişiyi kurtuluşa erdirmez ve ona bir yarar sağlamaz.

---

(1) İbnu Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Onlar: Sözünü duyduk ve emrine karşı geldik, derlerdi."

(2) İbnu Abbas (r.a.)'tan rivayet edildiğine göre: "Duy duyulmaz olası," sözleriyle kasdettikleri: "Sen duy senin sözün duyulmasın," anlamıdır.

(•) Müfessirlerin çoğuna göre ayetin metnindeki "az" ile kastedilen imandaki azlık değil, onların içinden iman edeceklerin sayısındaki azlıktır. Çünkü iman bir bütün olduğundan onun azı da insan için kurtuluş vesilesidir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ ءَامِنُوا۟ بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا
لِّمَا مَعَكُم مِّن قَبْلِ أَن نَّطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰٓ أَدْبَارِهَآ
أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ أَصْحَٰبَ ٱلسَّبْتِ ۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ مَفْعُولًا
(٤٧)

47- Ey kendilerine kitap verilenler! Bazı yüzleri düzleyip arkalarına döndürmemizden yahut Cumartesi gününe saygı göstermeyenleri lânetlediğimiz gibi şunları da lânetlemeden önce sizin yanınızda olanı doğrulayıcı olarak gönderdiğimize iman edin. Allah'ın emri her zaman yerine getirilir.

SÖZLÜK

أُوتُوا الْكِتَابَ — Kendilerine Kitap verilenler. Yani yahudiler ve hristiyanlar. Ancak burada bu sözle sadece yahudiler kastedilmektedir, başkaları değil.

بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا — Doğrulayıcı olarak indirdiğimizi. Kur'an'ı.

نَطْمِسَ وُجُوهًا — Bazı yüzleri düzlememiz. Gözlerini ve çıkıntılarını yok ederek dümdüz etmemiz.

فَنَرُدَّهَا عَلَى أَدْبَارِهَا — Ve arkalarına çevirmemiz. Yüzü ense enseyi yüz tarafına döndürmemiz.

كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ — Cumartesi ehlini lanetlediğimiz gibi. Kendilerini küçük düşürmek ve aşağılayıcı bir azaba çarptırmak amacıyla maymunlara çevirmek suretiyle lânetlemiştir.

وَ كَانَ اَمْرُ اللّٰه مَفْعُولاً — Allah'ın emri her zaman yerine getirilir. Allah'ın emri yani emrinin gereği mutlaka olur. Çünkü hiçbir şey Allah'ı güçsüz düşüremez.

AÇIKLAMA

Medine'de Rasûlüllah (s.a.v.)'a komşuluk eden yahudilerle ilgili açıklamalar devam ediyor. Yüce Allah bu âyette onlara ilim ve marifet sahibi

sıfatlarıyla sesleniyor.(1) Bu ise onların bir kitaba nisbet edilmeleridir. Yani kitap ehli olarak anılmalarıdır. O kitap da, (son) kitabı Kur'an-ı Kerim'e ve kendisine bu kitap indirilen Muhammed (s.a.v.)'e iman edilmesini isteyen Tevrat'tır. İndirilen kitaba iman edilmesi aynı zamanda o kitap kendisine indirilen kişiye iman edilmesi anlamı taşır. "İman edin": Dinin temel ilkeleri ve peygamberin sıfatları hakkında sizde olan bilgileri doğrulayan, kendisine iman edilmesi ve yardımcı olunması emrine uygun olarak gelen Furkan'a iman edin. İmana koşun ve o konuda gevşek davranmayın ki, sizin bazı geçmişlerinizin başına gelenler sizin de başınıza gelmeden iman etmiş olasınız. Nitekim o geçmişleriniz maymunlara ve domuzlara dönüştürülmüşlerdi. "Bazı yüzleri düzleyip arkalarına döndürmemizden önce..."(2) Böylece göz çukurlarını, burun çıkıntılarını ortadan kaldırarak ve ağızlarını da kapatarak dümdüz yapmamızdan, sonra da enseleri yüz, yüzleri ense tarafına çevirmemizden önce. Bu durumda geri geri yürümek zorunda kalacaklardır. "Yahut Cumartesi gününe saygı göstermeyenleri lânetlediğimiz gibi şunları da lânetlemeden önce..." Yani sizden Cumartesi gününde taşkınlık edenleri lânetlediğimiz gibi. Çünkü Cumartesi günleri balık avlamak kendilerine yasak kılındığı halde onlar o günde balık avlamışlardı. Allah da onları aşağılık maymunlara dönüştürdü. "Allah'ın emri" yani Allah'ın emrettiği şey, "her zaman yerine getirilir.." baştan savılmaz ve geriye de bırakılmaz. Çünkü hiçbir şey Allah'ı aciz bırakamaz. O, her şeye güç yetirendir.

SONUÇ

1- İlim sahibinin hidayete daha yakın olacağı farzedilmektedir. Ancak Yüce Allah'ın imtihanıyla daha önce taşkınlık içine girdikleri kesinlik kazanan ve imtihanından kötü sonuç alan kimselere ilim bir yarar sağlamaz. Allah'ın kendilerini imana çağırdığı halde iman etmeyen şu yahudiler ilimden yola

(1) Kurtubi'nin naklettiğine göre İbnu İshak şöyle demiştir: "Rasûlüllah (s.a.v.) yahudilerin bilginlerinin ileri gelenleriyle konuştu. Aralarında Abdullah bin Suriyâ ve Ka'b bin Esed de vardı. Rasûlüllah (s.a.v.) onlara hitaben şöyle söyledi: "Ey yahudiler topluluğu! Allah'tan sakının ve müslüman olun. Allah'a yemin ederim ki, siz benim size getirdiğimin gerçek olduğunu biliyorsunuz!" Onlar: "Böyle bir şey bilmiyoruz, ey Muhammed!" dediler ve bildikleri şeyi inkâr ettiler. Yüce Allah da haklarında yukarıdaki âyeti indirdi.

(2) İmam Malik (rh. a.) şöyle demiştir: "(Yahudilerden) ilk müslüman olan kişi Ka'b el-Ahbar'dır. O bir gece bir adamın yanından geçti. Adam: "Ey kitap ehli! ..." diye başlayan âyeti okuyordu...."

çıkarak hidayeti bulamazlar.

2- Azabın gelmesinden, insanın hoşlanmayacağı durumla karşılaşmasından önce tevbede acele etmek gerekir.

3- Yüzlerin değiştirilmesi, düşüncelerin ve kafa yapılarının değişmesiyle de olabilir. Bu durumda kişinin hayatı fenalaşır ve kötülüğe saplanır. İşte Medine yahudilerinin başına gelen de bu olmuştur. Yaptıkları anlaşmayı bozdular. Bunun üzerine küfürde ve Rasûlüllah (s.a.v.)'a ve mü'minlere düşmanlıkta ısrar etmelerinin karşılığı olarak içlerinden bazıları öldürüldü, diğer bazıları da sürgün edildi.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ
وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

48- Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındakileri dilediği için bağışlayabilir. Kim Allah'a ortak koşarsa büyük bir günâhla iftira etmiş olur.(1)

SÖZLÜK

لَا يَغْفِرُ Bağışlamaz. Günâhları silmez ve hesaba çekmekten vazgeçmez.

أَنْ يُشْرَكَ بِهِ Kendisine ortak koşulmasını. Yani O'nun yanısıra, başkasının da ilah edinilmesini ve sevgi, hürmet, kurbanlar kesmek, dua, yardım dileme, adına hayvan kesme ve adak adama gibi çeşitli ibadetlerde bulunmak yoluyla bir başka varlığa kulluk edinilmesini.

وَ يَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ Bunun dışındakileri bağışlar. Yani şirkin ve küfrün dışında kalan günâhları ve kötülükleri.

---

(1) Tirmizi, Ali bin Ebî Tâlib (r.a.)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kur'an'da benim için şu âyetten daha sevimlisi yoktur: "Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındakileri dilediği için bağışlayabilir. Kim Allah'a ortak koşarsa büyük bir günâhla iftira etmiş olur." Bu hadis hasen, garibdir.

لِمَنْ يَشَاءُ — Dilediği için. Yani şirk ve küfür dışındaki günâhları işleyenlerden kimi bağışlamak isterse.

افْتَرَى إِثْمًا — Büyük bir günâh uydurmuş olur.

عَظِيمًا — Uydurmuş olur. Gerçek Rab olandan başkasına ibadette bulunmakla bir yalan üretmiş olur. İsmen kelimesi, büyük günâh.

AÇIKLAMA

Rivayet edildiğine göre, Zümer sûresindeki: "(Tarafımdan) şunu söyle: "Ey kendi aleyhlerine aşırıya giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günâhları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayıcı, çok merhamet sahibidir." (Zümer, 53) meâlindeki âyet inince bir adam kalkıp: "Şirk de mi ey Allah'ın peygamberi?" diye sordu. Rasûlüllah (s.a.v.) bu sorudan hoşlanmadı ve Yüce Allah da şu âyeti indirdi: "Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındakileri dilediği için bağışlayabilir. Kim Allah'a ortak koşarsa büyük bir günâhla iftira etmiş olur."(1) Böylece Yüce Allah şirk ve küfür olarak bilinen günâhı bağışlamayacağını, büyük olsun küçük olsun diğer günâhların bağışlanmasının ise kendi dileğine bağlı olduğunu, dilediğini bağışlayıp azaba uğratmayacağını ve dilediğini hesaba çekerek azaba uğratacağını bildirdi. Allah'a ortak koşan kimsenin büyük bir yalan uydurmakta olduğunu haber verdi. Çünkü Allah'a ortak koşan ibadete lâyık olmayana ibadet etmekte, ilâh olmaya hakkı olmayanı ilâh edinmektedir. Dolayısıyla o kimse, yalan konuşmakta ve tutarsız iş yapmaktadır. Bu yüzden onun günâhı pek büyüktür.

SONUÇ

1- Şirk ve küfür günâhlarının çok büyük olduğuna, kalan günâhların tümünün bunlardan daha küçük olduğuna işaret ediliyor.(2)

---

(1) Nüzul sebebinin bilinmesiyle birlikte âyet insanlara yönelik sert bir uyarı içermektedir. Burada âdetâ şöyle denmektedir: "Ey insanlar, İslâm'a girin! Allah kendine ortak koşulmasını asla bağışlamaz!"

(2) Şirk günâhının büyüklüğü şu yönlerinden anlaşılmaktadır: Birinci olarak: Bir kimse bu günâhtan tevbe etmediği sürece bağışlanmaz. İkinci olarak: İnsan ne kadar çok amel işlese de bu günâh onların hepsini siler. Çünkü Yüce Allah bir âyette şöyle buyuruyor: "Eğer ortak koşarsan kesinlikle amelin boşa gider ve mutlaka ziyana uğrayanlardan olursun." (Zümer, 65)

2- Tevbe etmeden şirk üzere ölen bir kimsenin bu günâhı bağışlanmaz.(1)

3- Şirk ve küfürden küçük olan diğer günâhları işleyenin Allah'ın mağfiretinden ümidini kesmemesi, ama korku içinde olması gerekir.

4- Şirk, yalandır. Bunu yapan da (şirke düşen) yalan söylemekte ve yalana göre hareket etmektedir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ
يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ
فَتِيلًا ﴿٤٩﴾ انظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَكَفَىٰ
بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾

49- Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? Hayır ancak Allah dilediğini temize çıkarır ve onlara zerre kadar haksızlık edilmez.(2)

50- Onların Allah'a karşı nasıl yalan uydurduklarına bak! Bu, apaçık bir günâh olarak yeter.

SÖZLÜK

تَزْكِيَةُ النَّفْسِ Nefsin temize çıkarılması. Günâhlardan ve kötülüklerden uzak gösterilmesi.

يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ Dilediğini arındırır.(•) (Allah) dilediğini nefsi arındıracak işleri yapmaya muvaffak kılmakla ve bu konuda kendisine yardımcı

(1) Şirk Allah'tan başkasına ibadet etmek olarak tanımlanır. Yüceltmek, lütfunu ummak ve azabından korkmak, dua, adına hayvan kesmek, adak adamak, rüku, secde, oruç ve adına yemin ibadet türlerindendir. Bir şeyin adına yemin aynı zamanda onu yüceltme anlamı taşır.

(2) Bu âyette 'kendilerini temize çıkaranlar'la yahudilerin kastedildiği üzerinde görüş ayrılığı yoktur.

(•) Buradaki "Dilediğini arındırır" kelimesi tefsirin 1. cildinde tefsiri nasıl okumalıyız bölümünde açıklanmıştır. bk.

olmakla günâhlardan arındırır.

اَلْفَتِيلُ Küçük iplik, kıl. Çekirdeğin içindeki küçük beyaz ip. Yahut kişinin iki parmağıyla avucundan veya bedeninin herhangi bir yerinden çıkardığı kir parçası. Veya maddenin en küçük parçası.

اَلْكِذْبُ Yalan. Haberin olaya uygun olmaması.

AÇIKLAMA

Yeniden kitap ehliyle ilgili açıklamaya dönülüyor ve Yüce Allah Peygamberine (s.a.v.) ve mü'minlere şöyle sesleniyor: "Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi?!" Bu hayret edilecek ve garipsenecek bir fiildir. Çünkü bir insan kendini temize çıkaramaz, onu ancak başkası temize çıkarır. Yahudiler ve hristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz," (Maide, 5/18) dediler. Yine şöyle dediler: "Cennete ancak yahudi veya hristiyan olan girebilecektir." (Bakara, 111) Yine yahudiler şöyle dediler: "Bize sadece sayılı günlerde ateş dokunacaktır." (Bakara, 80) Bunun gibi değişik asılsız iddialar ortaya attılar.(1) Yüce Allah, onların hayat prensibi haline getirdikleri bu asılsız iddialarını reddetmektedir. Onları iman etmekten ve İslâm'a girmekten yüz çevirdiklerini bildirmektedir. kullarından dilediğini iman etmeye, insan nefsinin arınmasını sağlayacak iyi işleri işlemeye muvaffak kılmak suretiyle arındıracağını haber vermektedir. Bunu bildirmek üzere şöyle buyurdu: "Hayır ancak Allah dilediğini temize çıkarır ve onlara kıl kadar haksızlık edilmez." Yani en ufak bir şey kadar bile haksızlık edilmez. Bu itibarla onların kötülüklerine bir şey ilâve edilmeyeceği gibi, iyiliklerinden de bir şey eksiltilmez.

Daha sonra Yüce Allah Peygamber'inden, Allah hakkında yalan uyduran, biraz önce geçen asılsız iddiaları ortaya atan yahudilerin ve hristiyanların durumlarına hayret etmesini istiyor. Bunlar yalan yoluyla, işleyeni ateşe götürecek açık bir günâh kazanmışlardır.

SONUÇ

1- Kişinin gerek başkanlık elde etmek, gerek ibadetleri ve Allah'a itaat

(1) Kendilerini temize çıkarmak için söyledikleri diğer bazı sözleri şunlardı: "Bizim bir günâhımız yok. Bizim gündüz yaptığımız gece, gece yaptığımız da gündüz bağışlanır. Biz günâhsızlıkta çocuklar gibiyiz..." Bunun gibi birbirlerinden övgüyle söz ederlerdi.

görevlerini yerine getirmemekte kendini haklı göstermek için diliyle kendini temize çıkarması, durumuyla övünmesi ve kendisinin temiz olduğu, Allah'ın kendisinden razı olduğu, dolayısıyla söz konusu amellere ihtiyacının olmadığı, gibi iddialarda bulunması haramdır.(1) Eğer Allah'ın emirlerini reddetme manasına söylüyorsa küfürdür.

2- Allah kulunu mele-i a'lâ (üstün dereceli yaratıklarının huzurunda) övmek suretiyle temize çıkarabilir. Bunun gibi, kendisine iman etmeye, namaz, sadaka ve bunun dışında şeriatın öngördüğü diğer iyi ameller gibi kişiyi arındıracak fiilleri yapmağa muvaffak kılmak suretiyle arındırır.

3- Kıyamet gününde hesab ve fiillerin karşılığının verilmesi adalet üzere olacaktır. Çünkü Yüce Allah: "Onlara zerre kadar haksızlık edilmez," buyuruyor.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ
يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا هَٰؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾
أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

(1) (98) Müslim, Atâ'nın şöyle söylediğini rivayet etmiştir: Kızımı Berre olarak adlandırdım. Zeyneb bintu Ebi Seleme şöyle dedi: "Rasûlüllah (s.a.v.) bu addan nehyetti. Ben de Berre olarak adlandırılmışım. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuş: Siz kendi kendinizi temize mi çıkarıyorsunuz? Kimlerin iyilik (birr) sahibi olduğunu Allah daha iyi bilir. Bunun üzerine: Öyleyse adını ne koyalım?, diye sormuşlar. Rasûlüllah (s.a.v.) da: Zeyneb koyun, buyurmuş." Darekutni şöyle demiştir: "Bu olay insanın kendi kendini temize çıkarmasının ve kendi kendini temize çıkarma anlamı taşıyan tutumların yasak edildiğini göstermektedir. Bu yasak şu sıralar İslam topraklarında yaygınlık kazanan ve insanların kendilerini tezkiye (temize çıkarma) anlamı taşıyan niteliklerle nitelemeleri yönündeki uygulamalarını da içerir. Zekiyyuddin, Muhyiddin ve benzeri adlar bu türdendir. Ancak müslümanların bu isimler karşısındaki hoş olmayan tavırları hayli arttığından artık bu adlar içerdiği anlamdan uzaklaşmış ve bir şey ifade etmez hale gelmiştir." Tabiiki bunlar niyete göre değişir.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾
أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا
آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾ فَمِنْهُم
مَّنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُم مَّن صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾

51- Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilenleri görmüyor musun ki, saçmalığa ve puta inanıyorlar ve inkâr edenler hakkında: "Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır," diyorlar.

52- İşte bunlar Allah'ın kendilerini lânetlemiş olduğu kimselerdir. Allah kimi lânetlerse ona bir yardımcı bulamazsın.

53- Yoksa onların mülkten bir payları mı var? Öyle olsaydı insanlara bir çekirdek zerresi bile vermezlerdi.

54- Yoksa Allah'ın kendi lütfundan vermiş olduğu şeylerden dolayı insanları çekemiyorlar mı? Biz İbrahim ailesine de Kitab'ı ve hikmeti verdik; onlara ayrıca büyük bir mülk bahşettik.

55- Onlardan kimisi ona iman etti,kimisi de ondan yüz çevirdi. Dehşetli ateş olarak cehennem yeter!

SÖZLÜK

اَلْجِبْتُ وَ الطَّاغُوتُ — Cibt ve Tağut. Cibt:(1) Allah'tan başka kendisine ibadet edilen her şey için kullanılan bir addır. Aynı şekilde ister putlardan olsun, ister insanlardan olsun, Allah'tan başka kendisine tapınılan her şeye Tağut da denir.

(1) Cibt'in Habeş dilinde büyücü anlamına geldiği de söylenmiştir. İbnu Abbas (r.a.), Ebu Cubeyr ve Ebu'l-Aliye'den rivayet edildiğine göre tağut da kâhindir. Hz. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Cibt büyücü, tağut da şeytandır." İmam Malik (rh.a.) de: "Tağut, Allah'tan başka kendisine ibadet edilen varlıktır" demiştir. Her iki kelimenin de Allah'tan başka kendisine ibadet edilen veya Allah'a karşı gelinen bir şeyde kendisine itaat edilen tüm varlıklar için kullanıldığı söylenmiştir. En güzel açıklama budur. Biz de tefsirde bunu esas aldık.

أَهْدَى سَبِيلاً Daha doğru yolda. Yaşantısında ve gidişatında daha çok hidâyet üzere.

نَقِيراً Çekirdek parçası, küçük bir şey. Bir çekirdek üzerindeki küçük bir çıkıntı. Çok küçük olması itibariyle örnek verilir.

اَلْحَسَدُ Kıskançlık. Başkasındaki bir nimetin kaybolmasını ve kendisinin o nimete kavuşmasını arzulamak.

اَلْحِكْمَةُ Hikmet. Allah'ın koyduğu hükümlerin arkasındaki sırları bilerek sözde ve işte isabetli olmak.

AÇIKLAMA

Rivayet edildiğine göre yahudilerden, aralarında Ka'b ibnu'l-Eşref ve Hay bin Ahtab'ın da bulunduğu bir grup, müşrik topluluklarını gruplar halinde Rasûlüllah (s.a.v.)'a karşı savaşa hazırlamak amacıyla Mekke'ye gitti. Onlar Mekke'ye varınca Kureyş halkı: "Bunlar kitap ehlidir. Bunlara bir soralım, bizim dinimiz mi, yoksa Muhammed'in dini mi daha hayırlıymış?" dediler. Sordular. Onlar da: "Sizin dininiz Muhammed'in dininden hayırlıdır ve siz Muhammed'den ve ona uyanlardan daha doğru yoldasınız," dediler. Bunun üzerine Yüce Allah bu âyetleri indirdi. Bu âyetlerin açıklaması şudur: "Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilenleri görmüyor musun ki, saçmalığa ve puta inanıyorlar."(1) Ey Peygamber! Kendilerine Tevrat'tan bir nasip verilenlerin Cibt ve Tağut'a ibadet etmenin doğru olduğu iddiasını onayladıkları, bunu yerinde buldukları, onlara ibadet etmenin Allah'a ibadet etmekten üstün olduğuna hükmettikleri hakkındaki bilgi sana ulaşmadı mı? "İnkâr edenler hakkında: Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadırlar, diyorlar." Burada "inkâr edenler" denirken kastedilenler Mekke müşrikleridir. Onlara: "Sizin dininiz Muhammed'in dininden üstündür ve siz dinî ve toplumsal yaşantınızda ondan daha doğru yoldasınız," dediler. Yahudilerin böyle bir tutum sergilemeleri hayret verici, dehşet uyandırıcı, son derece garip bir olay değil midir? Nasıl olur da gerçek dini bilenler, sapık bir dini yerinde bulur ve doğrularlar? "İşte bunlar Allah'ın kendilerini lânetlemiş olduğu kimselerdir." İşte bunlar rezalet bataklığına batmış, küfür, kötülük ve bozgunculuk çukurları içinde kaybolup gitmişlerdir. Allah onları lânetlemiş ve kendilerini hayır ve hidayet

(1) Ebû Davud, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Fal için çizgi çekmek, kuş uçurmak ve uğur veya uğursuzluk anlayışıyla kuş tutmak cibttendir."

bölgesinden uzaklaştırmıştır. "Allah kimi lânetlerse ona bir yardımcı bulamazsın." Ey Peygamber! Sen böyle birine, içine düştüğü rezillikten, kendisini kuşatan ruhsal çöküntüden çıkmakta yardımcı olacak bir kimse bulamazsın. O bilgi sahibi olduğu halde şirki kutsallaştırmakta ve onu tevhid inancına üstün tutmaktadır...

Daha sonra 53. âyette şöyle buyuruyor: "Yoksa onların mülkten bir payları mı var?! Öyle olsaydı insanlara bir çekirdek zerresi bile vermezlerdi!.." Yani onların ileri sürdükleri gibi mülkten bir payları yoktur. Buradaki soru, onların mülkün kendilerine döneceği iddiasını red içindir. Eğer ki mülk kendi ellerine geçecek olsaydı, onlar çok cimri olduklarından, kimseye, bir çekirdeğin kenarındaki parça kadar bile çok küçük ve basit bir şey vermezlerdi... Onlar, şirki tevhide üstün tutmak suretiyle cehalete uymakla tenkid edildikten sonra, burada da cimriliklerinden dolayı tenkid edilmektedirler.

Daha sonra şöyle buyuruluyor: "Yoksa Allah'ın kendi lütfundan vermiş olduğu şeylerden dolayı insanları çekemiyorlar mı?!(1) Biz İbrahim ailesine de Kitab'ı ve hikmeti verdik; onlara ayrıca büyük bir mülk bahşettik." Burada da soru onların tutumlarına karşı çıkmak içindir. Yüce Allah onların Peygamber (s.a.v.)'e ve mü'minlere verilen peygamberlik ve devleti kıskanmalarına karşı çıkmaktadır. "İnsanlar" denirken kastedilenler mü'minlerdir. "Biz İbrahim ailesine de Kitab'ı ve hikmeti verdik"te, Kitap ile kastedilen Hz. İbrahim'e (a.s.) verilen sahifeler, Tevrat, İncil ve Zebur gibi kitaplardır. Hikmet ile kastedilen, sünnettir. Sözü edilen peygamberler, vahiy yoluyla Yüce Allah'tan bazı bilgiler alıyorlardı. Bunların hepsi yararlı bilgiler, isabetli ve doğru hükümlerdi. "Onlara ayrıca büyük bir mülk bahşettik." Büyük mülk, Davud (a.s.) ve Süleyman'a (a.s.) verilen saltanattı. Bunların tümünü yahudiler biliyorlar. Niçin kendilerine (yani atalarına) verilene hased etmiyorlar da Muhammed'e (s.a.v.) ve müslümanlara verilene hased ediyorlar, bu ifadelerin kullanılmasındaki amaç, yahudilerin hasedçiliklerinden, cimriliklerinden ve bilgi sahibi olmalarına rağmen cehaletle hareket etmelerinden dolayı tenkid edilmeleridir.

---

(1) Hased büyük günâhlardandır. Çünkü bu Allah'ın kulları arasındaki paylaştırmasına itiraz anlamı taşımaktadır. Ateşin odunu yediği gibi hasedin de iyilikleri yediği bildirilmiştir. Hased hakkında şöyle denmiştir: "O, gökte Allah'a karşı işlenen ilk günâhtır. Aynı şekilde yeryüzünde de Allah'a karşı işlenen ilk günâhtır. Çünkü gökte İblis, Adem (a.s.)'e hased etmişti. Yerde de Kâbil, Hâbil'e hased etmişti."

55. âyette Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Onlardan kimisi ona iman etti." Bu ifadeyle Rasûlüllah (s.a.v.)'la anlaşma yapan yahudilerden onun peygamberliğine iman edenlerin olduğu anlatılmak istenmektedir. Ancak bunlar azdır. "Kimisi de ondan yüz çevirdi." Yani ondan uzaklaştı. İnsanları da uzaklaştırdı. Bunlar çoğunluğu oluşturmuşlardır. "Dehşetli ateş olarak cehennem yeter!" Hasedden dolayı inkâr edenlere ve cimrilikten, hilecilikten dolayı Allah'ın yolundan uzaklaştıranlara... Yani onun küfrünün, hasedinin ve cimriliğinin cezası olarak dehşetli ateşi olan cehennem yeter. Allah muhafaza eylesin.

SONUÇ

1- Cibt ve Tağut'u (Allah'tan başka kendilerine tapılan varlıkları, asılsız saçmalıkları) redd etmek gerekir.

2- Burada yahudilerin oyunları ve aldatmacılıkları açıklanıyor; onların aldatmaktan, yalandan ve saptırmaktan kaçınmadıkları bildiriliyor.

3- Kıskançlık (hased) ve cimrilik kötüleniyor.

4- Yahudilerden bazılarının İslâma iman ettikleri, çoğunluğunun ise İslâmın gerçek din olduğunu, ona iman etmenin ve girmenin gerektiğini bilmelerine rağmen inkâr ettikleri, bildiriliyor.

56- Ayetlerimizi inkâr edenleri yakında bir ateşe atacağız. Derileri piştikçe azabı tatsınlar diye, bu derilerini başka derilerle değiştireceğiz. Allah yücedir, hakimdir.

57- İman edip salih ameller işleyenleri ise içinde sonsuza kadar kalmaları üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Onlar için orada temiz eşler vardır. Ve onları hiç kaybolmayan gölgelerin altına sokarız.

SÖZLÜK

نُصْلِيهِمْ نَارًا	Onları ateşe atarız. Onları içinde yanacakları ateşe sokarız.
نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ	Derileri pişer. Derileri yanar, pişer ve dökülür.
لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ	Azabı tatmaları için. Onların üzerinde azabın acısının devam etmesi için.
عَزِيزًا حَكِيمًا	Yüce ve hikmet sahibidir. Üstünlük sahibidir.
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ	Altından ırmaklar akar. Ağaçlarının ve saraylarının arasından ırmaklar akar.
مُطَهَّرَةٌ	Temiz. Temiz eşler.
ظِلًّا ظَلِيلًا	Sürekli gölge. Ne soğuk ne de sıcak olmayan ve sürekli devam eden gölge.

AÇIKLAMA

Yüce Allah daha önceki âyette iman ve küfürden söz ettikten sonra, bu iki âyette de tehditlerini ve vaadlerini zikretmiştir. Tehditler küfre düşenlere, vaadler ise iman sahiplerine yöneliktir.

Yüce Allah buyuruyor: "Ayetlerimizi inkâr edenleri yakında bir ateşe atacağız." Burada Yüce Allah, onların içine atılacakları ve içinde yanacakları cehennem ateşini kastediyor. "Derileri piştikçe azabı tatsınlar diye, bu derilerini başka derilerle değiştireceğiz." Derileri yanıp, kızarıp döküldükçe, azabı yeniden tatmaları ve hissetmeleri için Allah derhal bu derilerinin yerine yenilerini varedecektir.

Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Allah yücedir, hakimdir." Yukarıdaki açıklamaya ilave yapılıyor ve Allah'ın tehdid ettiğini gerçekleştirme gücüne sahip olduğu vurgulanıyor. Çünkü yüce ve üstün olanı, düşmanlarını tehdid için yapacağını bildirdiği fiili yapmaktan hiç kimse alıkoyamaz. O aynı

zamanda işlerini düzenlemede hikmet sahibidir. Kendisini inkâr edenleri, itaatinden uzaklaşanları cezalandırır. İşte 56. âyette bu şekilde küfre düşenler tehdid edilmektedir.

57. âyette ise iman edenlere ve şirkten ve kötülüklerden uzak durarak güzel işler işleyenlere yönelik bir müjde vardır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "İman edip salih ameller işleyenleri ise..." Yani şirkten ve kötülüklerden uzaklaştıktan sonra, "(onları) içinde sonsuza kadar kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokacağız.(1) Onlar için orada temiz eşler vardır." "Ve onları hiç kaybolmayan gölgelerin altına sokarız." Onları sıcaktan da soğuktan da koruyan ve sürekli var olan gölgelerin. Bir gün Rasûlüllah (s.a.v.) cennetten söz etti ve şöyle buyurdu: "Cennette sonsuzluk ağacı adı verilen bir ağaç vardır. Binekli biri onun gölgesinde yüz yıl ilerlese yine gölgesinin dışına çıkamaz."(2)

SONUÇ

1- Küfür ve kötülükler ahiret azabını gerektiren şeylerdir.(3)

2- Cehennemliklerin derilerinin değiştirilmesinin hikmeti açıklanmaktadır. Bu hikmet de onların azabı sürekli tatmalarının sağlanmasıdır.

3- Şirk ve günâhlardan uzak durularak iman ve salih amel işlenmesi ahiret nimetini kazandırır.

4- Cennet tertemiz nimetler yurdudur ve orada mutluluk vardır.

---

(1) Onlara verilecek nimetin büyüklüğüne işaret için bu sonsuzluktan söz edilmiştir.

(2) Bunu İbnu Kesîr bu âyetin tefsirinde nakletmiştir.

(3) Çünkü küfür, şirk ve farzların terki, haramların işlenmesi şeklindeki günahlar nefsi kirletir. Dolayısıyla (bunları işleyen) Azabı ve ebedi cehennemi hakeder. Çünkü âyette Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Nefsi (kötülüklerin kirleriyle) örtense kaybetmiştir." (Şems, 9-10)

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ
إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ
نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ
فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

58- Allah emanetleri sahiplerine teslim etmenizi ve insanlar arasında hüküm verdiğiniz zaman adaletle hüküm vermenizi emretmektedir. Allah ne güzel öğüt veriyor! Allah duyandır, görendir.

59- Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere ve sizden olan yöneticilere itaat edin. Bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız onu Allah'a ve Peygamber'e götürün. Bu daha hayırlı ve sonuç bakımından daha güzeldir.

SÖZLÜK

أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ Emanetleri yerine vermenizi.(1) Emânetin yerine verilmesi onun emanet edene teslim edilmesidir. Emanet ise bir kimseye güvenilerek teslim edilen söz, iş veya maldır.

اَلْعَدْلُ Adalet. Zulmün tersi. Herhangi bir eksiltme veya artırma yapmaksızın karşılığı tam vermek.(2)

(1) İlim adamlarının ortak görüşlerine göre emanetlerin, kâfir olsalar da mü'min olsalar da, iyi olsalar da kötü olsalar da sahiplerine verilmesi gerekir.

(2) Adalet iki taraf arasında eşit davranmaktır. Bir tarafa meylederse zulmetmiş, haksızlık etmiş ve âdil olmamış olur.

نِعِمَّا يَعِظُكُمْ Ne güzel öğüt veriyor. Size emânetleri yerine ulaştırmanızı, adaletle hükmetmenizi öğüt etmekle size en güzel öğüdü veriyor.

وَ أُولِى الْأَمْرِ مِنْكُمْ Sizden olan yöneticiler. Ulu'l-emr Müslümanlardan olan yöneticiler ve ilim sahipleridir.

تَنَازَعْتُمْ فِى شَيْئٍ Bir şeyde anlaşmazlığa düştüğünüzde. Bir şey hakkında ayrılığa düştüğünüzde, her bir grup diğer grubun elindeki bir şeyi çekip almak istediğinde.

رُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَ الرَّسُولِ Onu Allah'a ve Peygamber'e götürün. Yani Allah'ın kitabına ve Peygamberinin sünnetine.

وَ أَحْسَنُ تَأْوِيلاً Sonuç bakımından daha güzeldir.

AÇIKLAMA

Rivayet edildiğine göre birinci âyet, yani: "Allah emanetleri sahiplerine teslim etmenizi... emretmektedir" âyeti, Osmân bin Talha el-Hacebi hakkında indi.(1) Çünkü Kâ'be'nin hizmetçisi sıfatıyla Kâ'be'nin anahtarı onda bulunuyordu. Mekke'nin fethedildiği günün sabahı Rasûlüllah (s.a.v.) ondan Kâ'be'nin anahtarını istedi. Kâ'be'nin içinde iki rek'at namaz kıldı ve çıktı. O sırada Abbas (r.a.): "Ya Rasûlüllah (s.a.v.)! Onu bana ver de Kâ'be'nin hizmetçiliği ve hacılara su dağıtılması işi aynı kişide toplanmış olsun," dedi. Bunun üzerine Yüce Allah bu âyeti ve onu izleyen âyeti indirdi.Rasûlüllah (s.a.v.) bunları insanlara okudu. Sonra Osmân bin Talha'yı çağırdı ve anahtarı kendisine verdi. Ancak burada nüzul sebebi olan özel durum değil, ibarenin taşıdığı genel anlam esas alınır. Dolayısıyla âyet bütün emânetler için geçerlidir. Bu itibarla kendisine bir şey emânet edilen herkesin onu sahibine ulaştırıp vermesi gerekir.(2)

Ayet öncelikle müslümanlar arasında hüküm verenleri muhatab almaktadır. Çünkü devamındaki şu ibare buna işaret etmektedir: "İnsanlar arasında hüküm verdiğiniz zaman adâletle hüküm vermenizi emretmektedir." Adâlet

(1) Kâ'be'nin örtüsü ve bakımıyla ilgilendiğinden el-Hacebi lakabıyla anılmıştır.

(2) İlim adamlarının ortak görüşlerine göre, eğer emanetçi bir hata yapmadığı halde emanet zayi olursa onu karşılaması gerekmez. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Emanetçiye tazmin (ödeme zorunluluğu) yoktur." Bu hadisi Darekutni rivayet etmiştir. Aynı şekilde kullanılmak üzere emaneten alınanın da geri verilmesi gerekir. Çünkü Veda Haccı Hutbesiyle ilgili hadiste şöyle denmektedir: "Kullanılmak üzere emaneten alınan geri verilir, iyilik için geçici olarak verilen geri verilir, borç ödenir, başkan güvenceyi üzerine alır."

zulmün tersidir ve anlamı, yönetim altında olanlardan hak sahiplerine haklarının verilmesidir. Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Allah ne güzel öğüt veriyor!" Bu sözüyle Yüce Allah, gerek yöneticiler ve gerekse yönetilenler olarak Muhammed ümmetine öğütlediği, emânetlerin yerine ulaştırılması ve adâletle hüküm verilmesinin güzel şeyler olduğunu ifade etmek istemektedir. Bunlar aynı zamanda üstün bir hayatı sağlayan unsurlardır. Diriliş, emanetlerin yerine ulaştırılması ve adâletle hükmedilmesiyle olur.

Sonra şöyle buyuruyor: "Allah duyandır, görendir." Burada emredileni yerine getirmeye teşvik vardır. Çünkü bu ifadeyle insanın kendisinin her zaman gözetim altında olduğunu hissetmesinin sağlanması amaçlanıyor. Allah'ın, kendisinin sözlerini duyduğunu ve yaptıklarını gördüğünü düşünen bir kimse sözünde de, işinde de doğruluk üzere olur; yalan söylemez ve kendisinden isteneni yerine getirmekte kusur etmez. İşte 58. âyetin içerdiği anlam budur.

59. âyete gelince: Yüce Allah, müslümanların yöneticilerine, yönetilenlerin hakları olan emânetleri yerine ulaştırmalarını ve aralarında adâletle hükmetmelerini emredince, yönetim altındaki mü'minlere de kendisine ve Peygamberine, sonra yöneticilere itaat etmelerini emrediyor. Bunun için de şöyle buyuruyor: "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere ve sizden olan yöneticilere itaat edin." Yöneticilere itaat, emredilenin şeriatın koyduğu ilkelere uygun olması şartına bağlıdır. Buna uygun olmayanlarda ise itaat gerekmez. Çünkü hadisi şerifte şöyle buyurulmaktadır: "İtaat ancak iyilikte olur. Yaratıcıya isyan olan yerde yaratılana itaat olmaz." Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: "Bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız, onu Allah'a ve Peygamber'e götürün." Bu hitab yöneticileri de yönetilenleri de içeren genel bir hitaptır. Din veya dünya işlerinden herhangi bir konuda ayrılık çıktığında bunun Allah'ın kitabına ve Rasûlüllah (s.a.v.)'ın sünnetine götürülmesi gerekir.(1) Bunlar neye hükmederlerse, tatlı da gelse acı da gelse kabul edilmesi gerekir. "Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız..." Bu ifade imanın, kişinin Allah'ın ve Peygamberinin hükmüne boyun eğmesini gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Bu ifade aynı zamanda üzerinde anlaşmazlık çıkan konuları Allah'ın kitabından ve Rasûlüllah (s.a.v.)'ın sünnetinden başka bir şeye götürmenin kişinin imanına zarar vereceğini ortaya koymaktadır. Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Bu daha

(1) Bu da meselelerin âlimlere, fıkıhçılara götürülmesini gerektirir. Çünkü onlar hükümleri bilirler ve Kitab ve Sünnetten hüküm çıkarmakta daha başarılıdırlar.

hayırlı ve sonuç bakımından da daha güzeldir." Yani anlaşmazlık konularının Kitab ve sünnete götürülmesi daha iyi bir uygulamadır ve daha iyi sonuca götürür. Çünkü bu yolla anlaşmazlık giderilir ve ümmetin birlik, sevgi ve dayanışma içinde ilerlemesi sağlanır.

SONUÇ

1- Emânetlerin korunmasından sonra sahiplerine verilmesi gerekir.

2- Hükümde adâletli davranmak gerekir zulüm ve haksızlık haramdır.

3- Allah'a, Rasûlüllah (s.a.v.)'a ve Müslümanların içinde yöneticiler, ilim adamları, fakihler gibi söz sahiplerine itaat edilmesi farzdır.(1) Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.)'a itaat, Allah'a itaat yerine geçer, yöneticiye itaat da Rasûlüllah (s.a.v.)'a itaat yerine geçer. Böyle olduğu, bir hadiste şu şekilde ifade edilmektedir: "Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de emirime (görevlendirdiğim yöneticiye) itaat ederse bana itaat etmiş olur. Kim bana karşı gelirse Allah'a karşı gelmiş olur. Kim de emirime karşı gelirse Allah'a karşı gelmiş olur."(2)

4- İnançla ilgili olsun, ibadetle ilgili olsun, hükümle ilgili olsun, üzerinde görüş ayrılığına düşülen bir meselenin Kitab'a ve sünnete götürülmesi ve bunların vereceği hükme razı olunması gerekir.

5- Övgüye değer sonuç ve mutluluk verici güzel durum Muhammed ümmetinin üzerinde ayrılığa düştüğü meseleleri Rabbinin kitabına ve Peygamber (s.a.v.)'inin sünnetine götürmesiyle elde edilir.

---

(1) Seh bin Abdullah şöyle demiştir: "İnsanlar yönetimi ve âlimleri üstün tuttukları sürece hayır üzere olurlar. Bu ikisini üstün tutarlarsa Allah onların dünyalarını da ahiretlerini de düzeltir. Bu ikisini aşağılarlarsa dünyaları da ahiretleri de bozulur."

(2) Bunu Buhari ve Müslim rivayet etmiştir. Yine bir hadiste şöyle denmektedir: "İtaat ancak iyilikte olur." Buhari'nin Sahih'inde rivayet edildiğine göre ensardan ve Bedir savaşına katılanlardan Abdullah bin Huzafe'de biraz dengesizlik vardı. Rasûlüllah (s.a.v.) bir gün onu bir seriyyenin başına geçirdi. O seriyyede bulunanlara odun toplamalarını ve ateş yakmalarını emretti. Onlar da istediğini yaptılar. Sonra Rasûlüllah (s.a.v.)'ın: "Kim benim emirime itaat ederse bana itaat etmiş olur. Kim de benim emirime karşı gelirse bana karşı gelmiş olur," hadisini kendine delil göstererek emrindeki kişilerin o ateşe girmelerini emretti. Ama onlar onun istediğini yapmadılar ve: "Biz ateşten kurtulmak için iman ettik ve müslüman olduk. Kendi kendimize nasıl ateşle azap ederiz?!" dediler. Bu olay Rasûlüllah (s.a.v.)'a anlatıldı. Rasûlüllah (s.a.v.) da şöyle buyurdu: "Eğer girselerdi bir daha oradan çıkamazlardı. İtaat ancak iyilikte olur."

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ
وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ
يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا
إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ
عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ
بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا
إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ
مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ
فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

60- Sana ve senden öncekilere indirilene iman ettiklerini ileri sürenleri görmüyor musun ki, Tağut'un hükmüne başvurmaya kalkışıyorlar! Oysa onu inkâr etmekle emrolunmuşlardı. Şeytan da onları uzak bir sapıklığa çekmek istemektedir.

61- Kendilerine "Allah'ın indirdiğine ve Peygamber'e gelin" dendiğinde onların senden iyice kaçtıklarını görürsün.

62- Kendi elleriyle işlediklerinden dolayı başlarına bir belâ geldiğinde nasıl oluyor da sana gelip: "Biz iyilik ve uzlaştırmadan başka bir şey amaçlamamıştık," diye Allah'a yemin ediyorlar?

63- Bunlar Allah'ın kalplerinde olanı bildiği kimselerdir. Sen onlardan yüz çevir, onlara öğüt ver ve kendi haklarında açık ve etkileyici söz söyle!

SÖZLÜK

يَزْعُمُونَ	İleri sürüyorlar. Yalan yere söylüyorlar.
بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ	Sana indirilene; Kur'an'a. Senden öncekilere indirilen: Tevrât.
اَلطَّاغُوتُ	Tağut. Allah'tan başka kendisine kulluk edilen, kendisine ibadet edilmesi kabul edilen her şey. Burada bu sözle yahudilerden Ka'b ibnu'l-Eşref veya Arap kâhinlerinden bir kâhin kastedilmektedir.
اَلْمُنَافِقِينَ	Münâfıklar. İçinden inkâr ettiği halde müslümanlardan korkması dolayısıyla dıştan iman etmiş gibi görünen kimse.
يَصُدُّونَ	Alıkoyarlar. Kendileri senden yüz çevirir, aynı şekilde başkalarını da başka yöne yöneltirler.
مُصِيبَةٌ	Musibet. Küfür ve nifâkları dolayısıyla başlarına gelen azap.
إِنْ يُرِيدُونَ	İstemezler.
إِلَّا إِحْسَانًا	Sadece iyilik olsun diye. Yani anlaşmazlık içinde olan tarafların arasını uzlaştırmak için.
وَ تَوْفِيقًا	Uzlaştırma. Birleştirme, ayrılık içinde olanları uzlaştırma.
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ	Onlardan yüz çevir. Yani onları bırak ve kendileriyle uğraşma.
وَ عِظْهُمْ	Onlara öğüt ver. Kendileri için uygun olanı ve üzerlerine düşeni bildir.
قَوْلًا بَلِيغًا	Etkileyici söz. Açık ve etkileyiciliği dolayısıyla kalplerine ulaşan güçlü bir söz.

AÇIKLAMA

Rivayet edildiğine göre bir münâfıkla bir yahudi bir konuda ayrılığa düştüler.(1) Yahudi: "Muhammed (s.a.v.)'in hükmüne başvuralım," dedi. Çünkü onun adaletle hükmedeceğini ve rüşvet almayacağını biliyordu. Münâfık ise: "Yahudi Ka'b ibnu'l-Eşref'in hükmüne başvuralım," dedi. Sonra Rasûlüllah (s.a.v.)'ın hükmüne başvurdular ve Rasûlüllah (s.a.v.) yahudinin lehine

(1) Ayette çoğul sigasının kullanılması, münâfıkların ve âyetin nüzul sebebi olan olayın kahramanı yahudiyle münâfığın benzerlerinin çokluğuna işaret içindir.

hüküm verdi. İşte onlar hakkında şu âyet indi: "Sana ve senden öncekilere indirilene iman ettiklerini ileri sürenleri görmüyor musun ki, Tağut'un hükmüne başvurmaya kalkışıyorlar!"(1) Burada: "Sana indirilene iman ettiklerini ileri sürenler"le kastedilen münâfık, "senden öncekilere indirilene iman ettiklerini ileri sürenler"le kastedilen yahudidir. Soru hayret bildirmek içindir. Yani: "Bu iki kişinin tutumu hakkında sana bilgi ulaşmadı mı?" "Tağut'un hükmüne başvurmaya kalkışıyorlar!" Yani Ka'b ibnu'l-Eşref'in(2) yahut Cuhenilerden bir kâhinin. Oysa Allah onları inkâr etmelerini emretmişti. "Şeytan da onları uzak bir sapıklığa çekmek istemektedir." Çünkü kâhinin veya yahudi Ka'b'ın hükmüne başvurmalarını kendilerine süslü göstermektedir.

"Kendilerine, Allah'ın indirdiğine ve Peygamber'e gelin, dendiğinde onların senden iyice kaçtıklarını görürsün." Yani: Gelin de aranızda hüküm versin, dendiğinde, hayret edeceksin, münâfıkların senden yüz çevirdiklerini, seni inkâr etmeleri ve yalanlamaları dolayısıyla senin hükmüne başvurmaktan memnun kalmamış bir halde kaçtıklarını göreceksin. "Kendi elleriyle işledikleri günâhlardan dolayı başlarına bir belâ geldiğinde..." İşledikleri günâhlardan dolayı başlarına bir felâket geldiğinde yine senden yüz çevirmeye devam edecekler mi yoksa ne yapacaklar? "Sonra gelip Allah'a yemin ediyorlar!" "Biz iyilik ve anlaşmazlık içindeki tarafları uzlaştırmadan başka bir şey amaçlamamıştık!" diyerek yemin ediyorlar...(3) Yukarıdaki ilk üç âyetin delâlet ettiği anlam işte budur.

63. âyete gelince: Bu âyette Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Bunlar

(1) Rivayet edildiğine göre münâfık Rasûlüllah (s.a.v.)'ın hükmüne razı olmadı ve yahudiyi Hz. Ebu Bekr (r.a.)'e gönderdi. O da Rasûlüllah (s.a.v.)'ın verdiği gibi hüküm verdi. Münâfık onun hükmüne de razı olmadı ve karşıtı olan yahudiyi Hz. Ömer (r.a.)'e götürdü. Yahudi olayı Hz. Ömer (r.a.)'e anlattı. Hz. Ömer (r.a.), eliyle işaret ederek münâfığa: "Bu böyle midir?" diye sordu. Adam: "Evet," dedi. Hz. Ömer (r.a.) bunun üzerine: "Biraz bekleyin, şimdi geliyorum," dedi. Sonra içeri girdi ve bir kılıç alıp çıktı. Onunla münâfığa vurdu ve adam öldü. Sonra Hz. Ömer (r.a.): "Allah'ın ve Peygamber'inin hükmüne razı olmayan hakkında ben böyle hüküm veririm!" dedi. Bunu gören yahudi kaçtı. Ardından bu âyet indi. Rasûlüllah (s.a.v.) da Hz. Ömer (r.a.)'e: "Sen Faruksun! (hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan ayıransın)" dedi.

(2) Ona tağut denmiştir. Çünkü o zulüm, kötülük ve bozgunculukta çok aşırıya gidiyordu.

(3) Bunlar öldürülen münâfığın yakınlarıydı. Münâfık kardeşlerinin diyetini almak için geldiler. Burada âyette zikredilenden daha başka sözler de sarfettiler. Söyledikleri sözlerin tümü nifaktan kaynaklanan boş sözlerdi. Bu yüzden Rasûlüllah (s.a.v.) onlara aldırış etmemekle emrolundu.

Allah'ın kalplerinde olanı bildiği kimselerdir. Sen onlardan yüz çevir, onlara öğüt ver ve kendi haklarında açık ve etkileyici söz söyle!" Aşağılık ve sapmada hayli ileri gitmeleri dolayısıyla Yüce Allah onlara "bunlar" sözüyle işaret etmiştir. "Bunlar Allah'ın kalplerinde olanı bildiği kimselerdir." Yani kalplerinde olan nifakı, sapmayı bilir. Onlardan intikam alınacak ve kendilerine fena şekilde azap edilecektir. "Sen onlardan yüz çevir," Onları hesaba çekme.(1) "Onlara öğüt ver..." Kendilerine Allah'tan sakınmalarını, görünüşte de içten de ona teslim olmalarını tavsiye ederek, senin hükmüne başvurmayıp Tağutun hükmüne başvurmak suretiyle yaptıkları işlerin kötü sonuçlarıyla kendilerini korkutarak kendilerine öğüt ver ve özellikle kendi nefislerine karşı kalplerine ulaşacak, kalplerini harekete geçirecek, oradaki gafleti giderecek etkileyici söz söyle. Belki böylece dönerler.

SONUÇ

1- Allah'ın kitabını ve Rasûlüllah (s.a.v.)'ın sünnetini bilen biri olduğunda bunlardan başkasının hükmüne başvurulması haramdır. Allah ve Rasûlünün hükmünü reddederek beşeri hükümlere müracaat ederse bu da küfürdür.

2- Türü ne olursa olsun Tağutun redd edilmesi gerekir.

3- Allah'ın kitabına ve Rasûlüllah (s.a.v.)'ın sünnetine davet ve bunların hükümlerini kabul etmek farzdır.

4- Bilgisizlerden yüz çevirmek, onlara kalplerine ulaşacak ve harekete geçirecek etkileyici sözlerle öğüt vermek müstehabdır.

وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ
إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ
جَآءُوكَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟ ٱللَّهَ وَٱسْتَغْفَرَ لَهُمُ ٱلرَّسُولُ
لَوَجَدُوا۟ ٱللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴿٦٤﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ

(1) Yani: dışa vurmadıkları sürece kalplerinde gizledikleri küfürden dolayı onları hesaba çekme.

حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

64- Biz her peygamberi ancak, Allah'ın izniyle kendisine itaat edilmesi için göndermişizdir. Eğer onlar nefislerine zulmettiklerinde sana gelip Allah'tan bağışlama dileselerdi, Peygamber de onlar için Allah'tan bağışlama (mağfiret) dileseydi şüphesiz Allah'ı, tevbeleri kabul edici ve çok merhamet edici olarak bulurlardı.

65- Hayır! Rabb'ine yemin olsun, onlar aralarında çıkan meselelerde seni hakem tayin etmedikleri, senin verdiğin hüküm konusunda içlerinde bir sıkıntı duymayacak derecede tam bir teslimiyetle teslim olmadıkları sürece iman etmiş sayılamazlar.

SÖZLÜK

بِإِذْنِ اللّٰهِ — Allah'ın izniyle. Allah'ın izni O'nun bir şeyi bildirmesi ve onunla emretmesidir.

ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ — Kendilerine zulmetmişlerdir. Tağut'un hükmüne başvurmalarıyla ve Rasûlüllah (s.a.v.)'ın hükmüne başvurmayı bırakmalarıyla.

اسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ — Allah'tan bağış dileyin. Ey Allah'ım! Bizi bağışla, diyerek onun sizi bağışlamasını isteyin. Yahut ondan bağış dileyin.

يُحَكِّمُوكَ — Seni hakem tayin ediyorlar. Seni aralarında hakem tayin ediyor ve işlerini sana bırakıyorlar.

فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ — Aralarında çıkanlar hakkında. Yani doğru ve yanlış tarafının, tutarlı ve tutarsız yanının tam açık olmaması dolayısıyla üzerinde görüş ayrılığına düştükleri konularda.

حَرَجًا — Zorluk, sıkıntı.

مِمَّا قَضَيْتَ — Verdiğin hükümde. Senin verdiğin hükümde.

وَيُسَلِّمُوا — Tam teslim olmaları. Senin verdiğin hükmü kabul etmek suretiyle boyun eğmeleri ve tam bir teslimiyetle teslim olmaları.

AÇIKLAMA

Bir yahudiyle bir münâfığın yaptığı, yahudi tağut Ka'b ibnu'l-Eşref'in hükmüne başvurma işinin yanlış ve haktan uzak bir hareket olduğu ortaya konduktan sonra, Yüce Allah bu âyette de, göndermiş olduğu yüzlerce peygamberin hepsinin ümmetine, onlara itaat etmelerini, onların peşlerinden gitmelerini ve aralarında çıkan bütün ayrılıklarda onların hükümlerine başvurmalarını emrettiğini bildiriyor. O'nun emri, hükmü ve takdiri bu yöndedir. O'nun dilediği olur, dilemediği ise olmaz. Burada Yüce Allah aynı zamanda peygamberine: "Ey Peygamber! Senin hükmüne başvurmaktan kaçınarak Tağutun hükmüne başvurmak suretiyle kendilerine haksızlık edenler, yaptıkları hatadan dönmüş olarak ve Allah'tan mağfiret dilemek üzere sana gelselerdi, sen de onların bağışlanmasını isteyip, onlar için Allah'tan mağfiret dileseydin, bu durum onların tevbe ettiklerini gösterirdi; Allah da onların tevbelerini kabul ederdi ve Allah'ın tevbeleri kabul edici, merhamet sahibi olduğunu görürlerdi," buyuruyor. İşte 64. âyetin anlamı budur. "Biz her peygamberi ancak, Allah'ın izniyle kendisine itaat edilmesi için göndermişizdir. Eğer onlar nefislerine zulmettiklerinde sana gelip Allah'tan bağışlama dileselerdi, Peygamber de onlar için Allah'tan bağışlama (mağfiret) dileseydi, şüphesiz Allah'ı, tevbeleri kabul edici ve çok merhamet edici olarak bulurlardı."

65. âyete gelince: Burada Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Hayır! Rabbine yemin olsun, onlar aralarında çıkan meselelerde seni hakem tayin etmedikleri, senin verdiğin hüküm konusunda içlerinde bir sıkıntı duymayacak derecede tam bir teslimiyetle teslim olmadıkları sürece iman etmiş sayılamazlar."(1) Allah ayetin başında: "Hayır," diyor. Yani durum onların sandığı gibi değildir. Daha sonra Yüce Allah yemin ederek şöyle buyuruyor: "Rabb'ine yemin olsun, onlar aralarında çıkan meselelerde seni hakem seçmedikleri, senin verdiğin hüküm konusunda içlerinde bir sıkıntı duymayacak derecede tam bir teslimiyetle teslim olmadıkları sürece iman etmiş sayılamazlar!.." Ey Peygamber! Onların aralarında çıkan meselelerde, çözümlemekte zorluk çektikle-

(1) Söylendiğine göre bu âyet Zübeyr (r.a.) ve ensardan biri hakkında inmiştir. Bunlar bir bahçenin sulanması konusunda ayrılığa düşüp Rasûlüllah (s.a.v.)'a geldiler. Rasûlüllah (s.a.v.) da: "Ey Zübeyr! Bahçeni sula, sonra suyu komşunun bahçesine gönder" buyurdu. Yani önce onun sulamasını istedi. Bunun üzerine ensardan olan kişi: "Görüyorum halanın oğlunu seviyorsun!.." dedi. Rasûlüllah (s.a.v)'ın rengi değişti ve Zübeyr (r.a.)'e: "Sula sonra su bitkilerin köklerine ulaşıncaya kadar suyu tut!.." dedi. Bunun üzerine bu âyet indi. Bu hadis Buhari'nin Sahih'inde rivayet edilmiştir. Peygamber Efendimiz birincisinde Zübeyir (r.a.) fedakarlığı tavsiye etmiştir. Ancak ensardan aolan kişi itiraz edince bu defa sulamadaki adaleti haber vermiş oluyor.

ri konularda senin hükmüne başvurmaları, sonra senin verdiğin hükmün doğruluğu ve âdil olduğu hakkında kalplerinde en ufak bir şüphenin olmaması gerekir. Ona tam bir teslimiyetle teslim olmaları ve razı olmaları gerekir... Ayette geçen "sıkıntı duymamak"la kastedilen budur.

SONUÇ

1- Emrettiği ve yasakladığı şeylerde Rasûlüllah (s.a.v.)'a itaat etmek farzdır.

2- Ayetin Rasûlüllah (s.a.v.)'tan mağfiret dilemenin caiz olduğuna delâlet ettiğini ileri sürenin bu iddiası geçersizdir. Çünkü, Yüce Allah'ın: "Eğer onlar nefislerine zulmettiklerinde sana gelip Allah'tan bağışlama dileselerdi..." sözü Rasûlüllah (s.a.v.)'ın hükmüne başvurmayarak yahudi Ka'b İbnu'l Eşref'in hükmüne başvurmak isteyen iki adam hakkında inmiştir. Onların tevbelerinin kabulü için Rasûlüllah (s.a.v.)'a gitmeleri, Allah'tan mağfiret dilemeleri ve Rasûlüllah (s.a.v.)'ın da kendileri için mağfiret dilemesi şart koşulmuştur. Tevbeleri ancak bu şekilde kabul edilecekti. Aksi takdirde tevbeleri geçerli olmayacaktı. Onların dışında kalanların ise tevbelerinin kabul edilmesi için Rasûlüllah (s.a.v.)'a gitmeleri, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın kendileri için mağfiret dilemesi şartı yoktur. Bu konuda müslümanlar arasında görüş birliği vardır.(1)

3- Büyük olsun küçük olsun bütün günâhlar nefse zulüm sayılır. Allah'tan mağfiret dilemek, pişman olmak, aynı fiili bir daha yapmamaya karar vermek suretiyle bunların hepsinden tevbe etmek gerekir.

4- Kitap ve sünnetin hükmüne başvurulması farz, başkalarının hükmüne başvurulması ise haramdır.

5- Allah'ın ve Peygamber'inin hükmüne razı olmak ve teslim olmak farzdır.(2)

---

(1) Eğer ki günâh işleyen bir kimse Rasûlüllah (s.a.v.)'ın yanına gitmedikçe ve Rasûlüllah (s.a.v.) onun için bağış dilemedikçe günâhı bağışlanmayacak olsaydı hiç kimse tevbe edemezdi ve günâh işleyenlerin günâhlarının bağışlanabilmesi için Rasûlüllah (s.a.v.)'ın hayatta kalması gerekirdi. İlim adamlarından böyle bir iddiada bulunan yoktur ve bu iddia akla da uygun değildir. Şeriatta asla böyle bir ilke yoktur. Bu meseleyle ilgili olarak uydurulanların tümü asılsızdır.

(2) İlim adamlarının hükmüne göre, yağmurdan dolayı su birikirse yukarıdaki arazilere öncelik verilir. Yani yağmurdan kaynaklanan su kendisine önce ulaşan, su bitkilerin köküne ulaşıncaya kadar bağını bahçesini sular, sonra suyu kendinden sonrakine gönderir. O da bahçesini sular sonra kendinden sonrakine gönderir. Malikilerin görüşleri bu yöndedir. Bu hüküm yukarıda geçen Zübeyr (r.a.) ile ensari arasında geçen olaydan çıkarılmıştır. Doğru olan da budur.

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِن دِيَارِكُم
مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ ۖ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ
لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا لَّآتَيْنَاهُم
مِّن لَّدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾
وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم
مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ ۚ وَحَسُنَ
أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ
عَلِيمًا ﴿٧٠﴾

66- Biz eğer onların üzerine: "Kendi nefislerinizi öldürün, yahut yurtlarınızdan çıkın!" diye yazsaydık, çok azı dışındakiler bunu yapmazlardı. Eğer onlar kendilerine öğüt edileni yapsalardı, haklarında daha iyi olurdu ve inançlarının daha iyi kökleşmesini sağlardı.

67- O durumda onlara katımızdan büyük bir ecir verirdik.

68- Ve onları doğru yola iletirdik.

69- Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse,onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, dosdoğru insanlarla (sıddıklarla), şehitlerle ve salihlerle birliktedirler. Bunlar ne iyi arkadaştırlar!

70- Bu lütuf Allah'tandır. Bilici olarak Allah yeter.

SÖZLÜK

كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ Onlara farz kıldık. Onların üzerine farz ve gerekli kıldık.

أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ — Nefslerinizi öldürün diye. Yani kendi nefslerini öldürmelerini.

مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ — Çok azı dışında bunu yapmadılar: Yani az bir kısmı dışında kendi nefslerini öldürme işini yapmadılar.

مَا يُوعَظُونَ بِهِ — Kendilerine öğüt verilenle. Yani kendilerine emredilen ve nehyedilenle.

وَ أَشَدَّ تَثْبِيتًا — Daha köklü. Yani kalplerindeki imanın sağlamlığı bakımından.

اَلصِّدِّيقِينَ — Doğrular. Bu kelime sıddık kelimesinin çoğuludur. Sıddık ise, sözlerinde doğruyu söylemesi ve doğruyu araştırması dolayısıyla söyledikleri ve yaptıkları genellikle doğru olan kimsedir.

وَ الشُّهَدَاءُ — Şehitler. Şehidin çoğuludur. Savaşta ve benzeri hallerde ölen. Kesin delil ve kuvvetli dayanakla İslâmın doğruluğuna şâhit olan.

وَ الصَّالِحُونَ — Salihler. Salihin çoğuludur. Salih ise Yüce Allah'ın ve kulların haklarını yerine getiren, nefsini ve amelini düzelten, iyiliği yanlışlığına üstün olan kimsedir.

AÇIKLAMA

Tağutu inkâr etmeleri emredildiği halde onun hükmüne başvurmak isteyen gruptan bahse devam ediliyor. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Biz eğer onların üzerine: Kendi nefislerinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın," diye yazsaydık..." Yani daha önce yaptıklarından dolayı İsrail oğullarının başına geldiği gibi kendilerine "birbirinizi öldürün" deseydik, yahut, bizim yolumuzdan hicret etmek üzere yurtlarından çıkmalarını emretseydik, "çok azı dışında bunu yapmazlardı.." yani onların içinden bunu yapan az olurdu. Daha sonra Yüce Allah onları bir şeye çağırmak ve kendilerini hidâyete teşvik için şöyle buyuruyor: "Eğer onlar kendilerine öğüt edileni yapsalardı, haklarında daha iyi olurdu.." yani Allah'ın emirlerinden korkutma ve teşvik yoluyla kendilerine hatırlatılanları itaat ve teslimiyetle yapsalardı, bu onların mevcut halleri için de, gelecekleri için de daha iyi olurdu. "Ve inançlarının daha iyi kökleşmesini sağlardı.." kalplerinde imanın daha da kökleşmesini, amellerin organlarına daha iyi yerleşmesini sağlardı. Çünkü iman itaatla kuvvetlenir, günâhla zayıflar. Bunun yanısıra iyilik iyiliği, kötülük kötülüğü doğurur. Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: "O durumda onlara katımızdan büyük bir ecir verirdik." Demek istiyor ki: "Bizim çağrımıza cevap verse, kendilerine emrettiğimiz görev-

leri yerine getirseler, kendilerine yasak ettiğimiz günâhları bıraksalardı, o zaman bize kavuştuklarında muhakkak onlara katımızdan büyük bir ecir verirdik; ve dünyada da "onları doğru yola iletirdik." Bu doğru yol ise, hem dünya hem de âhirette olgunluk ve mutluluk yolu olan İslâmdır. Onların buna iletilmeleri ise o yol üzere yürümeye ve ondan çıkmamaya muvaffak kılınmalarıdır. İşte 66, 67 ve 68. âyetlerin içerdiği anlam bunlardır.

69. âyete gelince: Bu âyette Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Kim Allah'a ve peygamberine itaat ederse, onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, dosdoğru insanlarla (sıddıklarla),(1) şehitlerle ve salihlerle birliktedirler. Bunlar ne iyi arkadaştırlar!" İbnu Cerir'in bu âyetin tefsirinde rivayet ettiğine göre bu âyet, sahabilerden bazılarının: "Ya Rasûlüllah (s.a.v.)! Bizim dünyada senden ayrılmamız hiç iyi olmayacak. Sen bizden ayrıldığında bizim varacağımız mevkilerden daha üstün yerlere çıkarılırsın ve seni göremeyiz..." demeleri üzerine indirildi.(2) Allah'ın verdiği nimetler arasında Allah'a iman, O'nu bilmek, O'nun neyi sevdiğini ve neye kızdığını öğrenmek, sevdiklerini yapmaya, kızdıklarını bırakmaya muvaffak olmak da vardır. Bunlar dünyadayken verdiği nimetlerdendir. Ahirette vereceği nimetler de değerli nimetler içinde üstün insanlara komşu olmaktır. Sıddıklar Allah'a, Peygamber'ine iman eden, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın getirdiği, onun haber verdiği her şeyi doğrulayan kimselerdir. Şehitler Allah yolunda öldürülenlerdir. Salihler, Allah'ın ve kulların haklarını eksiksiz şekilde, tam olarak yerine getirenlerdir. "Bunlar ne iyi arkadaştırlar!"(3) Yani cennette kendileriyle dost olunacak bu

(1) Bu âyette Hz. Ebu Bekir (r.a.)'in Rasûlüllah (s.a.v.)'ın halifesi olduğuna açık bir işaret vardır. Çünkü Yüce Allah ayette önce peygamberleri sonra sıddıkları anmıştır. Müslümanlar Ebu Bekir (r.a.)'in sıddık olarak adlandırıldığında görüş birliğine varmışlardır. Bunun gibi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in de peygamber olarak adlandırıldığı üzerinde görüş birliğine varmışlardır. Ayette peygamberlerin hemen arkasından sıddıkların anılması, arada başka birinin anılmaması Ebu Bekir (r.a.)'in halife olarak belirlendiğine delâlet etmektedir.

(2) Böyle diyenler arasında Rasûlüllah (s.a.v.)'ın kölesi Sevbân ve kendisine rüyada ezan öğretilen Abdullah bin Zeyd bin Abdurabbih (r.a.) de vardı.

(3) Buhari, Hz. Aişe (r.a.)'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rasûlüllah (s.a.v.)-'ın: "Bir peygamber hastalansa dünya ile ahiretten birini tercih etmesi istenir," dediğini duydum. Canının alındığı hastalığında kendisini şiddetli bir ağırlık sarmıştı. O sırada şöyle dediğini duydum: "Allah'ın kendilerine nimet verdikleriyle beraber..." Bu anlamdaki âyeti okuyordu. Ben o zaman tercihini yaptığını anladım. Yine şöyle diyordu: "Ey Allah'ım! Refiki a'lâya (ulu arkadaşlığa)." Bunu derken ölüm sarsıntıları kendisini kuşatmıştı. Allah'ın salatı ve selâmı onun üzerine olsun."

kimseler ne iyi arkadaştırlar. Onları görmekten, meclislerinde bulunmaktan yararlanılır. Çünkü onlar berikilerin yanlarına iner, sonra kendi üstün makamlarına ve yüksek derecelerine dönerler. "Bu lütuf Allah'tandır."(1) Yani sözü edilenlerle buluşma işi tamamen Allah'ın lütfuyla olur.

"Bilici olarak Allah yeter." Yani kimlerin kendisine itaat ettiğini, kimlerin kendisine karşı geldiğini, itaat edenlerin ne konularda itaat ettiklerini, karşı gelenlerin ne konularda karşı geldiklerini bilen olarak. Dolayısıyla karşılık verme işi, adalet ve merhamet ilkelerine göre olur.

SONUÇ

1- Allah yerine göre imtihan ve sıkıntı ile sınama için insanı, bir takım yükümlülüklerle imtihan edebilir. Ancak güç yetiremeyeceği bir şeyi yüklemez.

2- İman iyiliklerle kuvvetlenir, kötülüklerle zayıflar.

3- İtaatler imanın güçlenmesini sağlar ve insanı cennete girmeye lâyık kılar.

4- Cennette peygamberlerle, sıddıklarla, şehitlerle ve salihlerle birlikte olmak Allah'a ve Rasûlüllah (s.a.v.)'a itaatin ödüllerinden biridir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا
ثُبَاتٍ أَوِ انفِرُوا جَمِيعًا ﴿٧١﴾ وَإِنَّ مِنكُمْ لَمَن لَّيُبَطِّئَنَّ
فَإِنْ أَصَابَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُن
مَّعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ

(1) Yüce Allah'ın: "Bu lütuf Allah'tandır!" sözü mutezileye bir cevaptır. Çünkü onlar kulun elde ettiği her şeyi kendi ameliyle kazandığını ileri sürerler. Oysa Yüce Allah bu lütuf ve nimetlendirmenin kendi zatından olduğunu bildiriyor. Aklın ve şeriatın gereği de budur. İnancın da bu yönde olması gerekir.

كَأَن لَّمْ تَكُنۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُۥ مَوَدَّةٌ يَٰلَيْتَنِى كُنتُ مَعَهُمْ
فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

71- Ey iman edenler! Tedbirinizi alın ve bölük bölük ya da toplu halde savaşa çıkın.

72- Sizin içinizde pek ağır davranan var. Sizin başınıza bir musibet geldiğinde: Allah bana lütfetti de onlarla birlikte bulunmadım",der.

73- Size Allah tarafından bir lütuf eriştiğinde de sanki sizinle onun arasında bir sevgi bağı yokmuş gibi: Keşke ben de onlarla birlikte olsaydım da büyük bir kazanç sağlasaydım,der.

SÖZLÜK

خُذُوا حِذْرَكُمْ	Tedbirinizi alın. Hizr: tedbir, hoşlanılmayacak bir şeyin başa gelmemesi için önceden yapılan hazırlıktır.
فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ	Bölük bölük çıkın. Nufur, (savaşa) çıkmaktır. Subat da bölükler anlamına gelir.
لَيُبَطِّئَنَّ	Çok ağır davranır. Savaşa çıkmakta ağır hareket eder, çıkmak istemez.(1)
مُصِيبَةٌ	Öldürülme veya yaralanma yahut yenilgi.
شَهِيداً	Bulunarak. Yani, onlarla birlikte hazır bulunarak.
فَضْلٌ	Lütuf. Zafer ve ganimet.
مَوَدَّةٌ	Sevgi. Sevgiyi gerektirecek sohbet ve bilgi.(2)
فَوْزًا عَظِيمًا	Büyük kurtuluş. Cihaddan geri kalma felâketinden kurtulmak ve selâmetle, ganimet elde etmiş olarak zafere ulaşmak.

(1) Mücâhid, Katade ve İbnu Cureyc âyette kastedilenlerin münâfıklar olduğunu, diğer bazıları ise imanı zayıf kimseler olduğunu söylemişlerdir. Ancak bütün herkes için geçerli sayılması doğruya daha yakındır. En doğrusunu ise ancak Yüce Allah bilir.

(2) Eğer arkadaş zayıf imanlılardansa böyledir. Eğer münâfıksa o zaman burada meveddeyle kastedilen sadece arkadaşlıktır, başka bir şey değil. Çünkü nâdir durumlar dışında bir münâfık bir mü'mini sevmez.

AÇIKLAMA

Yüce Allah buyuruyor: "Ey iman edenler! Tedbirinizi alın ve bölük bölük ya da toplu halde savaşa çıkın."(1) Yüce Allah, mü'min kullarını Mekke'nin fethine ve bu şehri de İslâm devletinin hâkimiyet sınırları içine katmaya hazırlandıkları bir sırada şöyle sesleniyor: "Gerekli hazırlıklarınızı yapın ki, zayıf bir şekilde düşmanınızla karşı karşıya gelmeyesiniz. Onların gücü sizin gücünüzden üstün olmasın." "Bölük bölük ya da toplu halde savaşa çıkın." Birbirini izleyen gruplar halinde veya Muhammed (s.a.v.)'in komutasında toplu halde çıkın. Bu konuda şartların neyi gerektirdiği ve komutanın neyi uygun gördüğü göz önünde bulundurulacaktır.(2)

Daha sonra her şeyi bilen Yüce Allah onlara, içlerinde hem kendileri cihada çıkma konusunda ağır davranan hem de bu konuda başkalarını gevşekliğe teşvik eden kimselerin bulunduğunu haber veriyor. Çünkü bunlar sizin zafere ulaşmanızı istemezler. Çünkü onlar münâfıktırlar. Görünüşte müslüman olsalar da içten kâfirdirler. Yüce Allah bu şekildeki basit kimselerin durumlarını ortaya koyarak şöyle buyuruyor: "Sizin başınıza bir musibet geldiğinde: "Allah bana lütfetti de onlarla birlikte bulunmadım" der." Yani: "Ey gerçek mü'minler! Sizin başınıza öldürülme, yaralanma ve yenilgi gibi bir musibet gelecek olsa, sizin başınıza bunun gelmiş, kendisininse böyle bir şeyden kurtulmuş olmasına sevinerek: "Allah bana lütfetti, onlarla birlikte bulunup savaşa katılmadım! Yoksa onların başına gelen benim başıma da gelirdi!"

(1) Tedbir almak, mümkün ve meşru (şeriata uygun) yollarla, hoş olmayan bir durumla karşı karşıya gelmekten sakınmaktır. "Bölük bölük...savaşa çıkın," sözüyle de sakıncalı bir durumdan korunmanın yollarından biri ortaya konmaktadır. Tedbir almak farzdır. Çünkü Yüce Allah, hoş olmayacak bir durumla karşı karşıya gelmekten korunmak için bunu istemiştir. Ancak tedbir, takdir edilmiş bir şeyi engellemez. Kaderiler: "Tedbir kaderi önler," derken hata etmişlerdir. Öyle olsaydı bununla emrolunmazlardı. Bu yanlış bir inançtır. Sebeplere yapışılması Allah'a itaati kazandırır. Ancak Allah'ın insan için takdir ettiğini önlemek mümkün değildir. O muhakkak gerçekleşir. Sebeplere yapışmanın yararı ise, kalpten korkuyu gidermek ve kurtuluş ve başarının gerçekleşeceği hissi kazanmaktır.

(2) Bu âyet Tevbe sûresindeki: "Gerek hafif ve gerekse ağır olarak savaşa çıkın" (Tevbe, 41) âyetinden önce inmiştir. Bu âyet Tevbe sûresindeki söz konusu âyetle nesh edilmiş midir? Cevap: Cihad, farz-ı kifye bir farzdır (yani yeterli sayıda müslümanın yerine getirmesi durumunda kalan müslümanların üzerinden bu görev düşer.) Bu itibarla nesh edilmemiştir. Ancak bu âyette anlatılan uygulama bir durum için, diğer âyette anlatılan uygulama ise bir başka durum için geçerlidir. Tevbe sûresinde sözü edilen uygulama devlet başkanının genel seferberlik ilan etmesi durumu içindir.

der." "Size Allah tarafından bir lütuf eriştiğinde de," yani zafer ve ganimet elde ettiğinizde de, "sanki sizinle onun arasında bir sevgi bağı yokmuş gibi" yani aranızda bir ilgi, bir bağ yokmuş gibi, hased duygusuyla ve iç çekerek: "Keşke ben de onlarla birlikte olsaydım da büyük bir kazanç sağlasaydım, der." Yani: Keşke ben de geri kalma belâsından kurtulsaydım da ga-nimetler elde etmiş olarak ve selâmetle geri dönseydim, der.

SONUÇ

1- Muhammed ümmetinin gerek savaşta ve gerekse barışta tam hazırlıklı olması ve gerekli tedbirleri alması gerekir.

2- İyi bilgi sahibi, tecrübeli, hikmet ehli, inançlı ve doğru çizgide bir askeri kadronun bulunması gerekir.

3- Müslümanlar arasında ruhi yönden zayıf olan, müslümanlara karşı hased duyan kimseler bulunabilir. Bunlar imanı zayıf kimselerdir. Onlara itibar edilmemeli ve tavırları da önemsenmemeli.

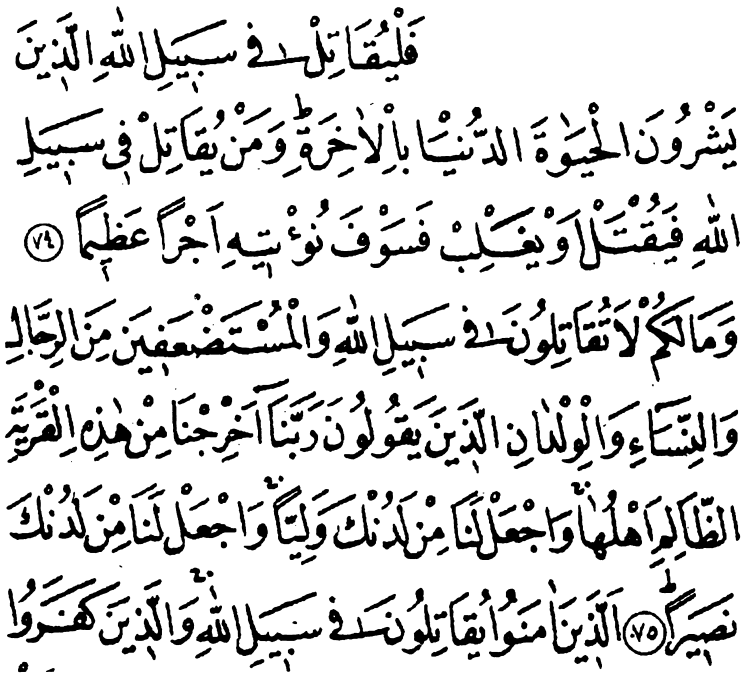
فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ
يَشْرُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ ۚ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾
وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هٰذِهِ الْقَرْيَةِ
الظَّالِمِ أَهْلُهَا ۚ وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ۚ وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ
نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا

يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ
الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

74- O halde, dünya hayatını ahiret hayatı karşılığında satanlar, Allah yolunda çarpışsınlar. Kim Allah yolunda çarpışır sonra öldürülür veya üstün gelirse,ona büyük bir ecir vereceğiz.

75- Size ne oluyor da, Allah yolunda ve Ey Rabb'imiz! Halkı zalim olan şu kasabadan bizi çıkar; bize kendi katından bir veli (koruyucu, sahip) gönder, bize kendi katından bir yardımcı gönder, diyen zayıf düşürülmüş erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?

76- İman edenler Allah yolunda savaşırlar. İnkâr edenler ise Tağut'un yolunda savaşırlar. Şu halde şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır.

SÖZLÜK

سَبِيلُ اللّٰه — Allah'ın Yolu. Yalnız Allah'a kulluk edilmesi yoluyla onun sözünün en yüce kılınması sonucuna götüren, hiçbir müslümanın dini için ve dininden dolayı zulüm görmeyeceği ortama ulaştıran yol.

يَشْرُونَ — Satarlar.

اَلْمُسْتَضْعَفِينَ — Zayıf düşürülenler. Mustaz'af, zayıf kalan, bundan dolayı zayıflığından yararlanan başka kimselerin eziyetine maruz kalan kimsedir.

اَلْقَرْيَةُ — Kur'an dilinde karye, büyük şehir ve topluca yaşanılan yerdir. Burada ise Mekke kastedilmektedir.

فِي سَبِيلِ اَلطَّاغُوتِ — Tağutun yolunda. Yani şirke yardım, zulme ve taşkınlığa destek ve bozgunculuğu yayma yolunda.

AÇIKLAMA

Yüce Allah mü'min kullarına tedbirlerini almalarını, yani savaş için önceden hazırlıklı olmalarını emrettikten sonra, onlara savaş yapmalarını emrediyor ve şöyle buyuruyor: "O halde, dünya hayatını ahiret hayatı karşılığın-

da satanlar, Allah yolunda çarpışsınlar." Yani ahireti kazanmak için dünyayı satanlar (ki, onlar gerçek mü'minlerdir), ahiret yurdunu kazanmak için mallarını ve canlarını feda ederler. Allah'a ve Allah'ın huzuruna çıkılacağına inanmayanları Rablerine inanmaya ve O'na dönmeye çağırdıktan sonra (kabul etmemeleri durumunda) onlara karşı çarpışırlar.

Yüce Allah daha sonra, ilâhi çağrısına uyarak çarpışan kimse öldürülüp şehid edilse de, düşmana üstün gelip zafere kavuşsa da Allah'ın ona büyük bir ecir vereceğini bildiriyor.(1) Bu büyük ecir ise cehennemden kurtulmak ve cennete girmektir. İşte 74. âyetin içerdiği anlam budur. 75. âyete gelince: Yüce Allah kullarına cihadı emrettikten sonra bu konuda gayretli olmaya ve savaşa teşvik ediyor. Bunun için de şöyle buyuruyor: "Size ne oluyor da, Allah yolunda... savaşmıyorsunuz?"(2) Yalnız O'na kulluk edilmesi ve dostlarının yüceltilmesi için.

"Ey Rabb'imiz! Halkı zalim olan şu kasabadan bizi çıkar; bize kendi katından bir veli (koruyucu, sahip) gönder, bize kendi katından bir yardımcı gönder, diyen zayıf düşürülmüş erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda...(3)

---

(1) Ayetin zâhirine göre şehid edilenle zafer elde ederek sağ salim dönen birdir. Konuyla ilgili iki hadis bulunmaktadır. Birinde ikisinin bir olduğu bildirilmekte, diğerinde ise farklılıktan söz edilmektedir. Birincisi, Ebû Hureyre (r.a.)'den nakledilen şu hadistir: "Allah, kendi yolunda (savaşa) çıkan için (şöyle) garanti vermiştir: Çıkışının sebebi benim yolumda cihaddan, bana imandan ve Peygamberimi doğrulamaktan başka bir şey olmadığı sürece onu ya cennetime sokmayı ya da elde ettiği ecir ve ganimetle birlikte çıktığı evine geri döndürmeyi garanti ediyorum." Bunu Müslim rivayet etmiştir. İkinci hadis de şudur: "Bir savaşçı grup Allah yolunda çıkar da ganimet elde ederse, ecirlerinin üçte ikisini peşin olarak almış olurlar, üçte biri de ahirete kalır. Eğer ganimet elde edemezlerse ecirleri tam olarak verilir." Bu ikisinin arasını şu şekilde birleştirmek mümkündür: Bir kimse hem ecir hem de ganimet elde etme düşüncesiyle savaşa çıkar, sonra ganimet elde eder ve aynı zamanda sağ salim savaştan dönerse, ahirette alacağı ecir eksilir. Dolayısıyla alacağı ecir, ganimet elde etmeden şehid edileninkiyle ve hiç ganimet düşünmeden sırf ecir kazanmak için çıkanınkiyle bir olmaz. Bu farka sebep olan unsur ise, niyete iki farklı düşüncenin karışması ve niyetin tam halis olmamasıdır.

(2) Buradaki soru karşı çıkmak içindir. Yani Yüce Allah, onların mü'minleri müşriklerin baskılarından kurtarmak, onların çocuklarını da küfür ortamında büyümekten ve yetişmekten kurtarıp iman ve İslâm ortamına nakletmek için Allah yolunda savaşa çıkmamalarına karşıdır.

(3) İbnu Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Ben ve annem o zayıf düşürülmüş kimselerdendik." Buhari'nin rivayetine göre de şöyle demiştir: "Ben ve annem Yüce Allah'ın özür sahibi saydıklarındandık. Ben çocuklardan, annem de kadınlardandı." Rasûlüllah (s.a.v.) onlar için kunut duası okuyor ve şöyle diyordu: "Ey Allah'ım! el-Velidu'bnu'l-Velid'i, Selemetu'bnu Hişâm'ı, Ayyaşu'bnu Ebi Rebi'a'yı ve mü'minlerden (diğer) zayıf düşürülmüşleri kurtar!"

Yani müşrikler tarafından mağdur edilen, dinlerinden dolayı kendilerine işkence edilen ve bu yüzden: "Ey Rabb'imiz! Halkı zalim olan şu kasabadan bizi çıkar; bize kendi katından bir veli (koruyucu, sahip) gönder ki bizimle ilgilensin, bizimle ilgili meseleleri üzerine alsın, bize kendi katından bir yardımcı gönder ki düşmanlarımıza karşı bize yardımcı olsun.." diye bağırıp çağıran, haykıran, inleyen erkekler, kadınlar ve çocuklar olduğu halde, ey mü'minler, sizi Allah yolunda cihad etmekten alıkoyan nedir?! Yalnız Allah'a kulluk edilmesi ve zayıf düşürülmüş kimselerin dinlerinden dolayı müşriklerin kendilerine yaptığı baskıdan kurtulmaları için cihad etmekten sizi alıkoyan nedir?![1] Âyette de Yüce Allah mü'min kullarını cihada teşvik için şunları bildiriyor: "İman edenler Allah yolunda savaşırlar." Çünkü onlar O'na, O'nun vaadlerine ve korkutmalarına inanırlar. "İnkâr edenler ise Tağut'un yolunda savaşırlar." Tağut küfür ve zulümdür.[2] Onlar Allah'a, O'nun katındaki nimetlere, O'nun vereceği azaba ve çektireceği sıkıntıya inanmadıklarından Tağut'un yolunda savaşırlar. "Şu halde şeytanın dostlarına karşı savaşın." Onlar kâfirlerdir. Onlardan korkmayın. "Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır." Dolayısıyla kâfirlerden olan dostlarını kararlı tutamaz. İman ordusu ise Rahman'ın dostlarından oluşur.

SONUÇ

1- Allah yolunda ve mü'minlerden zayıf düşürülmüş olanların kurtarılması için, hakka yardım ve bâtılı geçersiz kılmak amacıyla savaşmak farzdır.

2- Allah yolunda savaşan dünyayı satıp karşılığında ahireti almıştır. Bu ne güzel bir alışveriştir.

---

(1) İlim adamlarının ortak görüşlerine göre mü'minlerden esir olanların savaşarak veya mal karşılığında kurtarılması farzdır. Dinlerinden dolayı zulme ve işkenceye maruz kalır bir halde kâfirlerin elinde bırakılmaları caiz olmaz. Sahih bir hadiste: "Esiri kurtarın!" denmektedir.

(2) Allah'tan başka kendisine kulluk edilen her şey için tağut adı kullanılır. Şeytan ve gerek cinlerden gerekse insanlardan onun dışında, Allah'tan başkasına ibadet edilmesi için çağrıda bulunan herkese de tağut denir. Bu itibarla putlara ve şahıslara ibadet etmeye çağıranlar birer tağutturlar. Bu âyette sözü edilen tağutun şeytan olması mümkündür. Çünkü bu kelime "şeytanın dostları" ibaresinden sonra geçmektedir. Küfür ve zulüm hakkında tağut adını kullanmamız ise şartlar itibariyledir. Onların çoğu savundukları küfür veya zulüm ve yeryüzünde üstünlük için savaşırlar.

3- Cihad eden öldürülse de üstün gelip zafere kavuşsa da en güzel karşılıkla döner ki, o da cennettir.

4- Mü'minler düşmanlarından korkulması dolayısıyla cihaddan alıkonulmaz. Çünkü onlar (düşmanları) güçlerini şeytandan almaktadırlar. Şeytanın hilesi ise zayıftır.

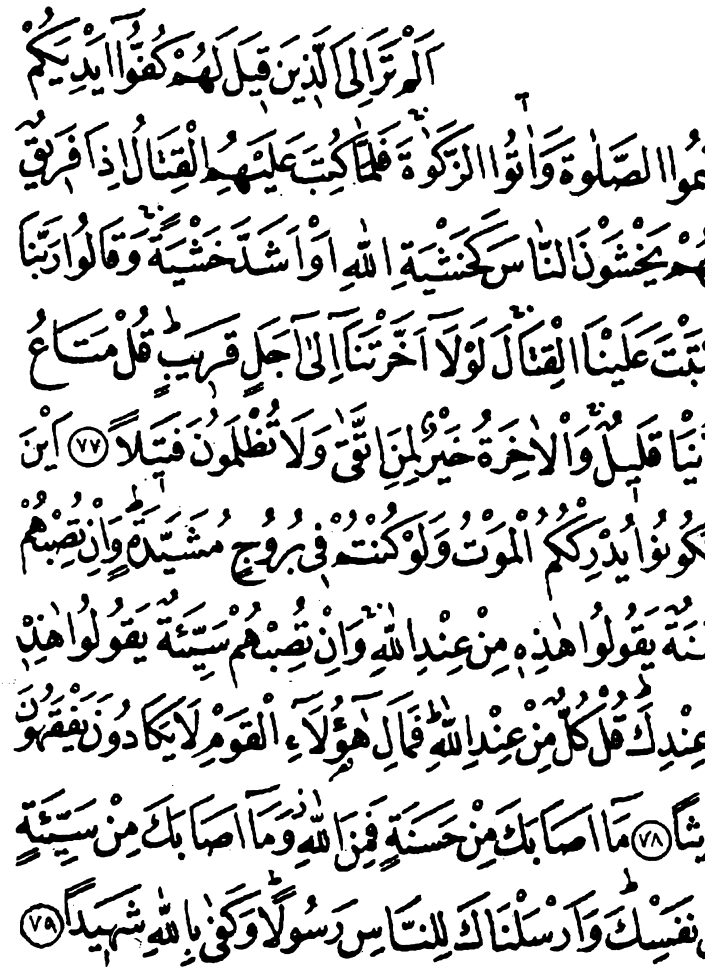

77- Kendilerine: "Elinizi (savaştan) çekin, namazı kılın, zekâtı verin" denenleri görmedin mi? Onlara savaş farz kılındı-ğın-

da, içlerinden bir grup Allah'tan korkar gibi hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar ve: "Ey Rabb'imiz! Bizim üzerimize savaşı niçin farz kıldın? Yakın bir zamana kadar bize mühlet verseydin olmaz mıydı?" dediler. De ki: "Dünyanın geçimliği azdır. Ahiret ise fenalıklardan sakınanlar için daha hayırlıdır ve bir kıl kadar dahi haksızlığa uğratılmazsınız."

78- Nerde olursanız olun ölüm size ulaşır. Hatta çok sağlam kalelerde olsanız bile. Onlara bir iyilik erişse: "Bu, Allah katındandır," derler. Bir kötülük dokunsa: "Bu senin tarafındandır", derler. De ki: "Hepsi Allah katındandır." Bu topluluğa ne oluyor da, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar?!

79- Sana iyilik olarak ne erişirse, Allah'tandır. Sana kötülük olarak ne dokunursa, o da kendi nefsindendir. Biz seni insanlara peygamber olarak gönderdik. Şahit olarak da Allah yeter!

SÖZLÜK

كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ — Elinizi çekin. Yani savaştan. Bu (savaşın) farz kılınmasından önceydi.

كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ — Üzerlerine savaş farz kılındığında.

يَخْشَوْنَ — Korkarlar.

لَوْلَا أَخَّرْتَنَا — Bize biraz süre tanısan.(1)

فَتِيلًا — İplik, kıl. Çekirdeğin ortasında bulunan ip.

بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ — Sağlam kaleler. Kireçle sıvanmış sapasağlam kaleler.

مِنْ حَسَنَةٍ — İyilik türünden. Hasene sevindiren, seyyie de zarar veren şeydir.

AÇIKLAMA

Rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.)'ın ashabından bazıları savaş etmeleri için kendilerine izin verilmesini istediler. Ancak savaş şartları-

(1) 'Yakın bir zamana kadar geciktirme'yle kastedilen, yeterli mal ve insan gücünü tedarik etmek için hazırlık yapmalarına imkân sağlayacak bir vakit bulmaktır. Yoksa hazırlık ölüm zamanına bir hazırlık değildir. Bu onların ifadelerinde geçmediği gibi anlam itibariyle de böyle bir şey çıkmıyor. O sözü acaba kendi kendilerine mi söylemişlerdi, yoksa açıktan mı söylemişlerdi? Rivayette her ikisi de bildirilmiştir ve her ikisinin de olması mümkündür.

nın oluşmamış olması dolayısıyla izin verilmedi. Bu zamanda kendilerine namaz kılmaları ve zekât vermeleri emrediliyordu. Yüce Allah, Peygamber'ine, müşriklere karşı savaşmasına izin verince ve savaş şeriat tarafından geçerli kılınınca, onlardan bir grup korkuya kapıldı ve: "Yakın bir zamana kadar bize mühlet verseydin olmaz mıydı?"(1) dediler. Bu isteklerinde de tutarsız, zayıf birtakım gerekçeler ileri sürdüler. Yüce Allah da onlar hakkında yukarıdaki ilk iki âyeti (77. ve 78. âyetleri) indirdi. "Elinizi (savaştan) çekin, namazı kılın, zekâtı verin." Belki şartlar ve imkânlar oluştuğunda Allah savaş için izin verebilir. Derken Allah savaş için izin verdi ve: "Kendileriyle savaşılan (mü'minlere) zulmedilmeleri dolayısıyla (savaşa) izin verilmiştir" (Hacc, 22/39) meâlindeki âyet indi. Ancak bu durum karşısında onlar korkuya kapıldılar, savaşa çıkmadılar, ve: "Yakın bir zamana kadar bize mühlet verseydin olmaz mıydı?" dediler. Bununla biraz daha günlerini geçirmek ve korkuları, endişeleri dolayısıyla düşmanla karşı karşıya gelmeden ölmek istiyorlardı. Yüce Allah Peygamberine onlara şöyle demesini emretti: "Dünyanın geçimliği azdır.(2) Ahiret ise fenalıklardan sakınanlar için daha hayırlıdır." Yani Allah'a ve Peygamber'ine iman ettikten sonra Allah'ın emrini yerine getirmek, yasağından kaçınmak suretiyle O'ndan sakınanlar için ahiret daha hayırlıdır. Ayrıca yaptıklarınızdan dolayı hesaba çekileceksiniz, onların karşılığını göreceksiniz: "Ve bir kıl kadar dahi haksızlığa uğratılmazsınız." Ne iyiliklerinizden bir şeyin eksiltilmesi, ne de kötülüklerinize bir şeyin eklenmesi suretiyle... Bu âyetin içerdiği anlam işte budur.

78. ayete gelince: Yüce Allah onlara ve onların dışında, savaştan korkan, cihada çıkmaktan çekinen kimselere hitaben şöyle buyuruyor: "Nerde olursanız olun ölüm size ulaşır." Çünkü ölüm sizi izlemektedir ve mutlaka size ulaşacaktır. Nitekim onlar gibilere hitaben Yüce Allah bir âyette şöyle buyurmuştur: "De ki: Kendisinden kaçtığınız o ölüm, mutlaka size gelip çatacaktır." (Cuma, 62/8) Hatta hiçbir deliği ve penceresi olmayan kalelere sığınsanız bile, yine de ölüm orada yanınıza gelir ve canlarınızı alır.

Yüce Allah onların korkularından söz ettikten sonra yanlış bir düşünce

(1) Bu âyetin mü'minler hakkında mı yoksa münâfıklar hakkında mı indiği hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Doğru olana göre bu âyet imanları henüz zayıf olan bazı mü'minler hakkında inmiştir. Yahudiler hakkında inmiş olmasınınsa bir anlamı yoktur. Ancak münâfıkları da içermesi mümkündür. Ayetlerin ifadeleri ve ortaya koyduğu anlam da bunu mümkün kılmaktadır.

(2) Dünya geçimliğinin azlığını Rasûlüllah (s.a.v.)'ın şu sözü açıklamaktadır: "Benimle dünyanın misali, bir ağacın altında bir süre uyku uyuyup sonra yola çıkarak orayı terkeden bir kimsenin misalidir."

ve bozuk bir tavır üzere olduklarına dikkat çekerek şöyle buyuruyor: "Onlara bir iyilik erişse: Bu, Allah katındandır, derler. Bir kötülük dokunsa: Bu senin tarafındandır, derler." Yani ganimet, bolluk ve rahatlık gibi iyi bir şeyle karşılaşsalar: Bu Allah katındandır, derler. Bunu Allah'a şükür için söylemezler. Sadece elde ettikleri bir iyiliği Rasûlüllah (s.a.v.)'a nisbet etmemek, onun bereketiyle, güzel komutasıyla elde edilmiş olabileceği ihtimalini dile getirmemek için böyle konuşurlar. Ama fakirlik, hastalık ve yenilgi gibi hoş olmayan bir şey başlarına gelecek olsa: "Bu sendendir" yani: "Buna sen sebep oldun," derler.(1) Yüce Allah Peygamberine, onlara: "Hepsi Allah katındandır" demesini emrediyor. Yani iyi olsun, kötü olsun bunların hepsini yaratan, ortaya çıkması için şartları oluşturan O'dur. Daha sonra anlayışsızlığa sahip olmalarından dolayı onları kınıyor ve şöyle buyuruyor: "Bu topluluğa ne oluyor da neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar?" İşte ikinci âyetin içerdiği anlam budur.

79. ayete gelince: Bu âyette Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Sana iyilik olarak ne erişirse, Allah'tandır. Sana kötülük olarak ne dokunursa, o da kendi nefsindendir..."(2) Burada Allah Peygamber'ine hitab ediyor ve ona iyiliğin Allah tarafından olduğunu haber veriyor. Çünkü onun söylenmesini veya yapılmasını emreden, sebeplerini yaratan, gerçekleşmesini muvaffak kılan O'dur. Kötülük ise insanın kendi nefsindendir. Çünkü, Allah'ın emrine ve yasağına aykırı bir şekilde kötülüğü isteyen ve onu yapan nefistir. Bu yüzden kötülüğün Yüce Allah'a nisbet edilmesi doğru olmaz.

Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Biz seni insanlara peygamber olarak gönderdik. Şahit olarak da Allah yeter." Bu sözüyle insanların verdiği sıkıntılardan, bazılarının kötü ahlâklılıkları yüzünden karşılaştığı durumlardan dolayı Peygamberini teselli ediyor. Nitekim bu gibiler onda uğursuzluk arayarak başlarına gelen kötü durumları ona nisbet etmişlerdi. Yüce Allah bu son sözüyle Peygamber (s.a.v.)'e, görevinin kendisine vahyedileni tebliğ etmek olduğunu, bunu da yerine getirdiğini ve Allah'ın da buna şâhid olduğunu hatırlatıyor, ve: Bundan dolayı Allah sana lâyık olduğun karşılığı verecektir.

(1) Bu söze yahudiler de katılmışlardı. Rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde onlar şöyle demişlerdi: "Şu adam ve arkadaşları gelmeden önce tarlalarımızda ve ağaçlarımızdaki meyvalarda bir eksilme görmemiştik."

(2) Burada hitap her ne kadar Rasûlüllah (s.a.v.)'a olsa da geneldir. Bütün insanlara, özellikle de mü'minlere yöneliktir. Bu tıpkı: "Kızım sana diyorum, gelinim sen işit!" atasözüyle anlatılmak istenene benzemektedir. Bir ibarenin Rasûlüllah (s.a.v.)'a özel olarak söylenip genel anlam kastedilmiş olması mümkündür.

Senin peygamberliğini reddeden ve sana itaatten çıkanları da lâyık oldukları üzere cezalandıracaktır. "Şahit olarak da Allah yeter!" diye bildiriyor.

SONUÇ

1- Acelecilik ve korkunun çirkin ve sonuçlarının kötü olduğu bildiriliyor.

2- Allah'tan sakınanlar için ahiret dünyadan daha hayırlıdır.(1)

3- Ölümden kaçmak mümkün değildir. Hiçbir durumda ondan kurtuluş yoktur.(2)

4- Hayır da şer de Allah'ın takdiriyle olur. Yani her ikisini de yaratır ancak şerrin işlenmesine rızası yoktur.

5- İyilik Allah'tan, kötülük ise insanın kendi nefsindendir. Çünkü Allah iyiliği emretmiş, sebeplerini oluşturmuş, gerçekleştirilmesi için yardımcı olmuş ve oluşmasına engel durumları ortadan kaldırmıştır. Kötülük de nefistendir. Çünkü Allah onu yasaklamış, yapanı azapla korkutmuş, istememiş ve onun için yardımcı olmamıştır. Dolayısıyla o Allah'tan değil nefistendir.(3)

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ ۖ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ
عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ
بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ ۖ وَاللَّهُ يَكْتُبُ

(1) Bu âyetin anlamını şu şiir parçası ne güzel ortaya koyuyor: "Sonsuzluk yurdunda Allah'dan bir nasibi olmayan için / Dünyada bir hayır yoktur / Dünyanın varlıkları ne kadar hoşuna gitse de / Onlar az bir geçimliktir ve yok olmaları yakındır."

(2) Züheyr bin Ebû Selmâ şöyle demiştir: "Kim ölüm sebeplerinden kaçsa da onlar ona ulaşır / Merdivenle göğün katlarına çıksa da..."

(3) Katade (başkasından) rivayetle şöyle demiştir: "Ne zaman bir kimsenin derisinde kaşıntı çıksa, yahut ayağı kaysa, yahut kanına bir şey karışsa ,muhakkak bir günâhtan dolayı olmuştur. Allah'ın affettiği ise daha çoktur." Sahih bir hadiste de şöyle denmektedir: "Canım elinde olana yemin olsun ki, ne zaman bir mü'min bir sıkıntıya, bir üzüntüye maruz kalsa veya yorgun düşse, hatta ayağına diken batsa bile ondan dolayı Allah günâhlarından bazılarını örter. "Bu rivayet Katade'nin nakletmiş olduğu zayıf hadise delâlet etmektedir.

مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾
أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا
فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾ وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ
أَذَاعُوا بِهِ ۖ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ
لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ ۗ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

80- Kim Peygamber'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çeviren çevirsin, biz seni onların üzerine koruyucu olarak göndermedik.

81- "Baş üstüne!" diyorlar. Senin yanından ayrıldıklarında ise onlardan bir grup geceleyin senin söylediklerinden ayrı hesaplar kuruyorlar. Allah onların geceleyin kurdukları hesapları yazıyor. Sen onlara aldırma ve Allah'a güven. Allah vekil olarak yeter.

82- Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Eğer Allah'tan başkası tarafından olsaydı, onun içinde çok çelişkiler bulurlardı.

83- Onlara güven ya da korku ile ilgili bir haber gelecek olsa hemen onu yayarlar. Oysa onu Peygamber'e yahut içlerindeki yöneticilere götürselerdi, o haberi inceleyip sonuç çıkarabilecek olanlar onu bilirlerdi. Eğer size Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı çok azınız hariç hep şeytana uyardınız.

SÖZLÜK

حَفِيظًا — Koruyucu. Onlar için amellerini korur ve kendilerini bunlardan dolayı hesaba çeker.

طَاعَةٌ İtaat. Yani bizim işimiz sana itaattir.

بَرَزُوا Çıktılar.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ Düşünmüyorlar mı? Kur'an'ın düşünülmesi onun bir veya birkaç âyetinin okunup sonra Allah'ın onlarla neyi kasdettiğini anlamak için tekrar edilmesidir.

أَذَاعُوا بِهِ Yaydılar. İnsanlara açıklayarak etrafa haber verdiler.

يَسْتَنْبِطُونَهُ Ondan anlam çıkarırlar. Onun gerçek anlamını çıkarırlar.

AÇIKLAMA

Yüce Allah'ın: "Kim Peygamber'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur," sözünde bütün insanlara bir uyarı vardır.(1) Bununla Allah'ın Peygamberi Muhammed (s.a.v.)'e itaat etmeyenin Allah'a itaat etmemiş olacağı hatırlatılmaktadır. Buna göre Peygamber'in emri Allah'ın emriyle, onun yasağı da Allah'ın yasağıyladır. Dolayısıyla Rasûlüllah (s.a.v.)'a itaat etmemede kimsenin geçerli gerekçesi olamaz. Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: "Kim de yüz çevirirse, biz seni onların üzerine koruyucu olarak göndermedik." Yani kim de senin emrettiğinde ve yasakladığında sana itaatten yüz çevirirse onu bırak ve öylelerine aldırış etme. Çünkü biz seni onların amellerini sayman ve amellerinden dolayı onları hesaba çekmen, hakettikleri karşılığı vermen için göndermedik. Sana düşen sadece tebliğdir. Tebliğ ettin ve artık üzerinde bir yük kalmadı...

81. ayette Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Baş üstüne diyorlar." Yani o sende uğursuzluk arayan, kötü anlayış sahibi münâfıklar, sen bir şey dediğin zaman: "Baş üstüne" diyorlar. Yani: Sen bir şey dediğinde biz onu bırakıp kendi dediğimizi yapacak, sen bir şey emrettiğinde onu bırakıp kendi kafamıza göre olanı yapacak değiliz. Biz sana itaat ediyoruz, diyorlar. "Senin yanından ayrıldıklarında ise onlardan bir grup geceleyin senin söylediklerinden ayrı hesaplar kuruyorlar." Yani senin meclisinden ayrıldıklarında onlardan bir grup senin dediğinden farklı şeyler çıkararak söyleneni değiştirir, senin önünde ve meclisinde uygun gördüklerinden farklı işlere yönelirler. "Allah onların gece-

(1) Bunu doğrulayan bir rivayet Müslim'in Sahih'inde nakledilmiştir. Bu rivayette şöyle deniyor: "Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim de bana karşı gelirse Allah'a karşı gelmiş olur. Kim emîre (yöneticiye) itaat ederse bana itaat etmiş olur, kim de emîre (yöneticiye) karşı gelirse Allah'a karşı gelmiş olur."

leyin kurdukları hesapları yazıyor." Allah değerli yazıcı melekleri vasıtasıyla onların şer ve bâtıl namına kurdukları hesapları yazmaktadır. Sana düşen şudur: "Sen onlara aldırma ve Allah'a güven. Allah vekil olarak yeter." Allah sana yeter. Onların sana karşı kurdukları kötü hesaplara karşı Allah yeter.

82. âyette, Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Kur'an'ı düşünmüyorlar mı?"(1) Bu sözüyle itirazlarından, cehaletlerinden ve anlayışlarının kıtlığından dolayı onları tenkid ediyor. Çünkü eğer, kendilerine sürekli okunan ve sabah akşam duydukları Kur'an üzerinde düşünselerdi, Peygamber (s.a.v.)'in hak olduğunu, onun getirdiği her şeyin hak olduğunu anlar, iman eder, müslüman olurlardı ve müslümanlıkları da güzel olurdu. Kalplerini bozan ve görüşlerini daraltan nifakları sona ererdi. Kur'an'ı etraflıca düşünmek, âyetlerinin arka arkaya tekrar edilmesi, hakkı batıldan ayırmaya muvaffak kılar. Eğer düşünerek okusalardı, Kur'an'ın insan sözü değil de Allah sözü olduğunu daha iyi anlayabilirlerdi. Çünkü eğer insan sözü olsaydı, içinde zıtlıklar, uyumsuzluklar ve tutarsızlıklar görürlerdi. Ancak o insanlığın yaratıcısının sözüdür. Bu yüzden onun sözleri tam bir uyum içindedir. İbareleri ve anlamları uyumludur. Ayetleri sağlamdır. Mutluluk ve olgunluğa eriştirir. Bu yönüyle o tam anlamıyla Allah sözüdür. Kendisine bunun indirilmesi şerefine kavuşan Peygamber de haktır. Bunun anlaşılmasından sonra artık onun inkâr edilmesinin, onu inkârda ısrar edilmesinin ve onun hakkında müslümanlara karşı münâfıkça davranılmasının hiçbir anlamı olamaz. İşte Yüce Allah'ın: "Eğer Allah'tan başkası tarafından olsaydı, onun içinde çok çelişkiler bulurlardı," sözünün anlamı budur.

83. ayette, Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Onlara güven ya da korku ile ilgili bir haber gelecek olsa hemen onu yayarlar." Bu âyette Yüce Allah o nifak hastalığına yakalanmış olanların korku içindeki hallerini ve manevi yenilgilerini ortaya koyarak durumlarını haber veriyor: "Onlara güven ya da korku ile ilgili bir haber gelecek olsa hemen onu yayarlar." Yani cihada çıkan seriyyelerin elde ettikleri başarılar veya aldıkları yenilgiler hakkında kendilerine bir haber geldiğinde vakit geçirmeden o haberi etrafa yaymaya ve duyurmaya

(1) Gerek bu âyet ve gerekse, Muhammed suresindeki: "Kur'an'ı düşünmüyorlar mı yoksa kalplerinin üzerinde kilitler mi var?" (Muhammed, 24) meâlindeki âyet Kur'an'ı anlayabilmek, hakkında doğru inanca kavuşabilmek ve doğru amel edebilmek için üzerinde düşünmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu, aynı zamanda Kur'an'dan sadece Rasûlüllah (s.a.v.) tarafından tefsir edildiği kesin olan bilgiler alınabilir yolundaki iddianın geçersizliğini ortaya koymaktadır. Kur'an'ı dikkatlice değerlendirmenin, ondan hüküm çıkarmanın gerektiği ve kuru taklitçiliğin doğru olmadığı konusunda da delil teşkil etmek-tedir.

çalışırlar. Bu onların kalplerinin hastalığından kaynaklanmaktadır. Çünkü savaş hali barış hali gibi değildir. Ayette "güven" olarak ifade edilen zafer haberi onlara ulaştığında hasedlerinden ve tamahlarından dolayı o haberi yayarlar. Ayette "korku" olarak ifade edilen yenilgi haberi geldiğinde de korkmalarından ve endişeye kapılmalarından dolayı onu yayarlar. Çünkü onlar korkaktırlar. Bu niteliklerinden daha önce söz edilmişti. Yüce Allah gerek onlara ve gerekse diğerlerine mücâhitlerin savaş halinde nasıl davranmaları gerektiği konusunda şu bilgileri veriyor: "Oysa onu Peygamber'e -yani başkumandana- yahut içlerindeki yöneticilere -mücahit seriyyelerinin komutanlarına- götürselerdi, o haberi inceleyip sonuç çıkarabilecek olanlar onu bilirlerdi." Yani haberin arkasındaki sırrı bilir, ona karşı nasıl davranılması gerektiğini tesbit ederlerdi. Eğer yayılmasını yararlı görürse yayarlardı. Ama yayılmasını zararlı görmeleri durumunda gizlerlerdi.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Eğer size Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı çok azınız hariç hep şeytana uyardınız." Yani: Ey mü'minler! Eğer Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, söz konusu maksatlı haberleri ve yıpratmayı amaçlayan dedikoduları kabul etmekte çoğunuz şeytana uyardınız. Sadece tutarlı görüş ve güçlü mantık sahibi olan az bir kısmınız bundan müstesna kalırdı ki, o gibileri söylentiler pek etkilemez, korkutmalar onların durumlarını değiştirmez. Muhacir ve ensardan olan sahabenin ileri gelenleri böyleydiler. Allah hepsinden razı olsun.

SONUÇ

1- Rasûlüllah (s.a.v.)'a itaat farzdır. Gerçekte onun zâtına itaat edilmemekte, ancak ona itaatle şanı yüce olan Allah'ın zâtına itaat edilmiş olmaktadır.

2- İmanın güçlenmesi için Kur'an'ın üzerinde düşünmek gerekir.(1)

3- Kur'an'ın, Allah'ın vahyi ve sözü olduğunun delillerinden biri de, içinde zıtlıkların, ibarelerinde ve anlamlarında uyumsuzlukların olmamasıdır.

4- İlke olarak savaş haberleri, üst komutaya götürülmeden etrafa yayılmaz. Mücahitlerin saflarında ve ümmette bir sarsıntıya yol açmamak için bu ilkeye uymak gerekir.

---

(1) Hükümlerin çıkarılması ve hidayet yollarının tesbiti için de üzerinde düşünülmesi gerekir. Çünkü o mü'minler için bir hidâyet kitabıdır. Dünyada ve ahirette olgunluk ve mutluluğa ulaşmalarını sağlayacak yola onunla ulaşırlar.

5- Güçlü mantık ve siyasi kavrayış sahibi az sayıdaki insan dışında pek çok insan duyduklarından etkilenir.

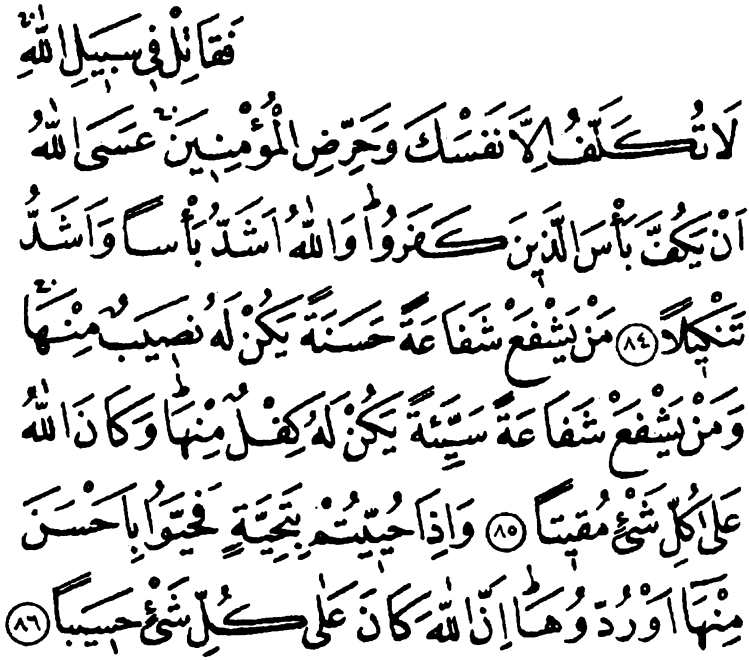

84- Allah yolunda savaş! Sen sadece kendinden sorumlusun. Mü'minleri de teşvik et. Umulur ki Allah inkâr edenlerin baskılarını önler. Allah'ın kahrı daha şiddetli ve cezası daha çetindir.

85- Kim güzel bir işte aracılık ederse ona ondan bir pay vardır. Kim de kötü bir işte aracılık ederse ona da ondan bir yük vardır. Allah her şeyi görüp gözetleyendir.

86- Bir selâmla selâmlandığınız zaman daha güzeli ile selâm verin veya ayniyle mukabelede bulunun. Şüphesiz Allah her şeyin hesabını yapandır.

SÖZLÜK

حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ Mü'minleri teşvik et. Onları cihada ve savaşa teşvik et.

بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا İnkâr edenlerin gücünü. Onların savaş güçlerini.

وَ اَشَدُّ تَنْكِيلاً Kahrı daha şiddetli olandır. Tenkili (kahrı) daha kuvvetlidir. Tenkil zâlim birinin başkalarına ibret olacak şekilde kuvvetle çarpılmasıdır. Böylece onun başına gelen başkalarını da zulümden alıkoymak için bir ibret vesilesi olacaktır.

اَلشَّفَاعَةُ Aracılık. Hayırda veya şerde aracılık. Hayırda olursa güzel, şerde olursa kötüdür.

كِفْلٌ مِنْهَا Ondan bir pay.

مُقِيتًا Gözleyici. Ona güç yetiren, onu gözleyen ve saklayan.

بِتَحِيَّةٍ Selâmla. İslâm'ın selâmıyla. O da: "es-Selâmu 'aleykum ve rahmetu'llahi ve berekâtuh" sözüdür.

أَوْ رُدُّوهَا Yahut mukabele edin. Yani "ve aleykumu's-selâm" deyin.

حَسِيبًا Hesaba çekici. Hayır olsun şer olsun yapılan işten dolayı hesaba çeken ve karşılığını veren.

AÇIKLAMA

Savaş siyasetiyle ilgili açıklamalara devam ediliyor. Burada Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Allah yolunda savaş! Sen sadece kendinden sorumlusun. Mü'minleri de teşvik et." Bu sözüyle Yüce Allah, Peygamberi Muhammed (s.a.v.)'e Allah'ın sözünün en yüce olması, yalnız ona kulluk edilmesi ve müşriklerin mü'minlere yaptıkları zulmün sona ermesi için müşriklere karşı savaşmasını emrediyor. "Allah yolunda" denirken kastedilmek istenen budur. "Sen sadece kendinden sorumlusun."(1) Yani Rabbin seni sadece senin kendi nefsinden sorumlu tutuyor. Senin dışındakileri savaşmakla yükümlü tutmak ise senin üzerine değildir. Bununla birlikte

(1) Ayet Rasûlüllah (s.a.v.)'ın harikulâde cesurluğuna delâlet etmektedir. Çünkü Yüce Allah onu yalnız başına yükümlü tutmuş, mü'minleri de savaşa teşvik etmesini istemiştir. Bunun anlamı şudur: Yüce Allah ona yalnız da kalsa savaşmasını emretmiştir. Bu yüzdendir ki Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle demiştir: "Vallahi boğazım koparılsa da onlarla savaşacağım!" Mü'minlerin teşviki ise, onların Rasûlüllah (s.a.v.)'ın mecbur tutulduğu gibi mecbur tutulmaları değil, buna teşvik edilmeleri ve kendilerinden savaşa katılmalarının istenmesidir.

mü'minleri de seninle birlikte savaşmaya teşvik et ve onları buna yönelt. Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Umulur ki Allah inkâr edenlerin güçlerini kırar." Bu Allah'ın bir vaadidir. Allah bu sözüyle inkâr edenlerin baskınlarını önleyip Peygamber'ini ve mü'minleri onların üzerlerine yönelteceğini, böylece onları güçsüz düşüre-ceğini, yenilgiye uğratacağını, dolayısıyla bir tehdid kuvvetlerinin kalmayacağını haber veriyor. Allah bu vaadini gerçekleştirdi.(1) O'na hamdolsun. O'na minnettarız. Şanı yüce olan "Allah'ın kahrı daha şiddetli ve cezası daha çetindir." Düşmanlarından olan zalimlerin kahrından onun kahrı ve cezası daha şiddetli ve çetindir. İşte 84. âyetin içerdiği anlam budur.

85. âyete gelince: Yüce Allah bu âyette şöyle buyuruyor: "Kim güzel bir işte aracılık ederse ona ondan bir pay vardır. Kim de kötü bir işte aracılık ederse ona da ondan bir yük vardır. Allah her şeyi görüp gözetleyendir." Yüce Allah burada, hakkı isteyenin yanında ses çıkarmak veya Allah yolunda savaşan bir gruba katılmak suretiyle iyi bir işte aracılık edenin, yahut bir kimsenin bir ihtiyacını karşılamasına yardımcı olanın bu yaptığından dolayı bir ecir ve sevap alacağını bildiriyor. Kim de bâtılı desteklemek veya bir kötü işin yapılmasına yahut iyi bir işin bırakılmasına aracı olmak suretiyle kötü bir aracılıkta bulunursa, kazanılan günâhtan onun da bir payı vardır. Çünkü Allah her şeye güç yetirendir ve her şeyi gözlemekte, bilmektedir. İşte bu âyetin içerdiği anlam da budur.

86. âyete gelince: Burada Yüce Allah mü'min kullarına kendilerine selâm verenlere ondan daha güzeliyle selâm vermelerini emrediyor. Daha güzeliyle cevap verememeleri durumunda da ayniyle mukabele etmelerini istiyor. Buna göre bir kimse: "es-Selâmu aleykum" diye selâm verirse, ona cevap verecek kişinin: "es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llah" demesi gerekir. Selâm veren: "es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llah" derse, cevap verenin: "es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llahi ve berekâtuh" demesi gerekir. Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Allah her şeyi görüp gözetleyendir." Bu sözle, yaptıklarına Allah'ın sevap vereceği ve ondan dolayı kendilerine ihsan edeceği konusunda mü'minlerin gönülleri ikna ediliyor.

---

(1) Bütün Arap yarımadası İslâm hâkimiyetine boyun eğmeden önce Rasûlüllah (s.a.v.)'ın canı alınmadı. Bunun üzerinden çeyrek asır geçmemişti ki İran ve Bizans da İslâm hâkimiyetine girdi. Çünkü Yüce Allah'ın bir şey hakkında "böyle olabilir" demesi onun muhakkak olacağını gösterir.

SONUÇ

1- Rasûlüllah (s.a.v)'ın cesurluğu ortaya konuyor. Çünkü yalnız o savaşmakla yükümlü tutuldu ve isteneni yaptı.

2- Yöneticinin vatandaşları zorla askere alma hakkı vardır. Orduya katılmaları için kendilerini teşvik edebilir ve çeşitli yöntemlerle onları buna yöneltebilir de.

3- İyilikte aracılık etmenin sevabı, kötülükte aracılık etmenin ise günâhı vardır.(1)

4- Selâm vermenin sünnet olduğu ve ona daha güzeliyle yahut aynısıyla karşılık vermenin gerekliliği vurgulanıyor.(2)

5- Sünnette bildirildiğine göre "es-Selâmu aleykum" deme karşılığında mü'mine on hasene (iyilik) verilir. "Ve rahmetu'llah" deme karşılığında ayrıca bir on hasene daha verilir. "Ve berekâtuh" deme karşılığında bir on hasene daha verilir.

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۜ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ۭ
وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيْثًا ﴿٨٧﴾ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنٰفِقِيْنَ فِئَتَيْنِ
وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوْا ۭ اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَهْدُوْا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ
وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا ﴿٨٨﴾ وَدُّوْا لَوْ تَكْفُرُوْنَ كَمَا

(1) Bunun hadisten delili de Rasûlüllah (s.a.v.)'ın şu sözüdür: "Aracılık edin ecir alırsınız." Yüce Allah, sevdiğini Peygamberinin diliyle söyletir.

(2) Ayet, selâm vermenin sünnet, selâma mukabelede bulunmanınsa farz olduğunu ortaya koymaktadır. Sünnette açıklandığına göre sayıca az olan bir grup, daha kalabalık olan gruba selâm verir. Ayakta duran oturana, binekli olan yürüyene selâm verir. Mukabele ise "ve rahmetullahi ve berekâtuh" ilâvesiyle olur.

كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا
فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ
وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾ إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ
إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ
أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ
فَلَقَاتَلُوكُمْ ۚ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ
السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾ سَتَجِدُونَ
آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ ۖ كُلَّمَا رُدُّوا إِلَى
الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا ۚ فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ
وَيَكُفُّوا أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ ۚ
وَأُولَٰئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

87- Allah'tan başka ilah yoktur. O, sizi geleceğinde şüphe olmayan kıyamet gününde biraraya toplayacaktır. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?

88- Size ne oldu da münâfıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Oysa Allah onları işlediklerinden dolayı baş aşağı çevirmiştir. Siz Allah'ın saptırdıklarını mı doğru yola eriştirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa, onun için bir yol bulamazsın.

89- Kendileri gibi sizin de inkâr etmenizi ve onlarla eşit olmanızı istediler. Allah yolunda hicret etmedikleri sürece onlardan dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları tutun ve yakaladığınız yerde öldürün. Onlardan bir dost ve yardımcı edinmeyin.

90- Ancak sizinle aralarında antlaşma bulunan bir topluluğa sığınanlar yahut size karşı veya kendi toplumlarına karşı savaşmaktan içleri sıkıldığından dolayı size gelenler müstesnadır. Allah dileseydi onları başınıza musallat ederdi de size karşı savaşırlardı. Eğer sizden uzak durur, size karşı savaşmaz ve barış teklif ederlerse (bilin ki) Allah onların aleyhine size bir yol bırakmamıştır.

91- Diğer bazılarının da hem sizden hem de kendi toplumlarından güvende olmak istediklerini göreceksiniz. Ne zaman fitneye çağrılsalar, baş aşağı içine dalarlar. Eğer sizden uzak durmaz, size barış teklifinde bulunmaz ve sizinle uğraşmaktan el çekmezlerse, onları tutun ve yakaladığınız yerde öldürün. İşte bunlara karşı size açık bir yetki verdik.

SÖZLÜK

لاَ اِلَهَ اِلاَّ هُوَ — O'ndan başka ilâh yoktur. O'ndan başka gerçekten ibâdete lâyık olan yoktur.

فِئَتَيْنِ — İki grup.

أَرْكَسَهُمْ — Onları baş aşağı çevirmiştir. İrtikâs, imandan sonra küfür, güvenden sonra mağduriyet gibi iyi halden kötü hale dönmektir. Burada da bu anlam kastedilmektedir.

سَبِيلاً — Yol. Yani onların hidâyetine vesile olan yol.

وَلِيًّا وَ لاَ نَصِيرًا — Ne dost ne de yardımcı. Veli, kişinin işlerini üstlenen kimsedir. Nasir de düşmanına karşı ona yardımcı olandır.

يُصِلُونَ — Ulaşırlar. Yani aralarındaki anlaşma gereğince onlarla bağlantı kurarlar.

مِيثَاقٌ — Anlaşma.

حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ — Kalpleri sıkışmıştır.

اَلسَّلَمَ — Teslim olmak ve boyun eğmek.

اَلْفِتْنَةَ — Fitne; bozgunculuk; şirk.

ثَقِفْتُمُوهُمْ Onları yakaladığınızda. Onlara üstün gelerek kendilerini ele geçirdiğinizde.

سُلْطَانًا مُبِينًا Açık bir delil. Onlarla çarpışmanın caizliği konusunda delildir.

AÇIKLAMA

Yüce Allah bundan önceki âyetlerde her şeyi gözetlediğini ve bunlardan dolayı hesaba çekeceğini yani hesaba çekmeye ve karşılık vermeye kâdir olduğunu bildirdikten sonra, burada kendinden başka ilâh olmadığını, yani kendinden başka kulluk edilmeye lâyık bir varlığın olmadığını bildiriyor. Çünkü O yaratıklarının Rabbidir. Gerçek ilâh, yaratıcı, rızık veren, her şeyi bizzat düzenleyen Rabdir. Dönüş O'nadır. O, geleceğinde şüphe olmayan bir günde bütün insanları biraraya getirecektir. O gün, kıyamet günüdür.

İşte: "Allah'tan başka ilah yoktur. O, sizi geleceğinde şüphe olmayan kıyamet gününde biraraya toplayacaktır," meâlindeki âyetin ortaya koyduğu anlam budur. Burada bir haber verilirken hem vaadde bulunulmakta, hem de tehdid (ikaz) edilmektedir. Allah bunun kesin gerçekleşeceğini bildirmek için şu sözüyle te'yid ediyor: "Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?!" Ey Allah'ım! Elbette senden daha doğru sözlü biri yoktur!

Geriye kalan dört âyete yani 88, 89, 90 ve 91. âyetlere gelince: Bunlar belli bir sebep için ve âyetlerde üzerinde durulan savaş meselelerini açıklamak üzere inmiştir. İniş sebebi Rasûlüllah (s.a.v.)'ın ashabından bazı mü'minlerin, münâfıklardan bir grup hakkında görüş ayrılığına düşmeleridir. Onlar dıştan Müslüman olduklarını açıklıyor, ancak içten kâfirlere sevgi besliyorlardı. Bunlar yerine göre Mekke'de, yerine göre Medine'de bulunuyorlardı.(1) Sahabenin bazısı bunları kendi elleriyle vurarak nifaklarına son vermek gerektiği

(1) Ayeti kerimenin metnine göre hakkında görüş ayrılığına düşülen grubun Mekke'den olmaları da Medine'den olmaları da mümkündür. Sahih'te rivayet edildiğine göre, mü'minler İbnu Ubey ve onunla birlikte hareket edenler hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Bu kişi Uhud'dan savaşmadan dönmüştü. Rasûlüllah (s.a.v.) da o savaş hakkında şöyle demişti: "Medine şehri güzeldir. O körüğün demirin pisliğini ayıkladığı gibi pisliği ayıklar." Bunun yanısıra Sahih'in dışındaki kitaplarda rivayet edildiğine göre, Mekke'den bir topluluk Müslüman olduklarını söylüyorlar, bununla birlikte müşriklere yardımcı oluyorlardı. Bunlar hicret etmeyi de kabul etmediler. Mü'minler onlar hakkında görüş ayrılığına düştüler. Yukarıdaki âyette Medine münâfıklarının kastedilmiş olması da, Mekke münâfıklarının kastedilmiş olması da mümkündür. Çünkü gerek Mekke münâfıkları hakkında ve gerekse Medine münâfıkları hakkında görüş ayrılığına düşülmüştü. Burada görüş tercihi, birinci rivayetin sahihliğine ve ikincisi hakkında, hicretin söz edilmesine göre yapılır.

görüşündeydiler. Diğerleriyse belki zaman içinde tevbe edebilecekleri düşüncesiyle mü'min olduklarını ileri sürdükleri sürece onlara sabredilmesi ve kendi hallerine bırakılmaları gerektiği görüşündeydiler. İşte sahabe bu şekilde görüş ayrılığına düşünce ve görüş ayrılıkları da hayli ileri gidince, Yüce Allah bu âyetleri indirdi ve buyurdu: "Size ne oldu da münâfıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Oysa Allah onları işlediklerinden dolayı baş aşağı çevirmiştir. Siz Allah'ın saptırdıklarını mı doğru yola eriştirmek istiyorsunuz?(1) Allah kimi saptırırsa, onun için bir yol bulamazsın." Ayetin anlamı şudur: "Münâfıklar hakkında sizi iki gruba ayrılmaya yönelten nedir? Oysa kazandıkları büyük günâhlar dolayısıyla Yüce Allah onları küfrün içine başaşağı çevirmiştir. Ey müslümanlar! Siz Allah'ın saptırdığını hidâyete erdirmek mi istiyorsunuz? Bir kimse Allah'ın saptırdığını hidâyete erdirmeye güç yetirebilir mi? Nasıl olabilir? Allah, insanları saptırma konusundaki ilâhi sünneti doğrultusunda bir kimseyi sapıklığa düşürürse onu hidâyete erdirecek bir kimse bulunamaz. Hiçbir halde onun hidâyete erdirilmesi için bir yol bulunamaz.

Yüce Allah daha sonra haklarında görüş ayrılığına düşülen münâfıkların iç durumları hakkında bilgi veriyor. Bu bilgiyi yukarıdaki âyetlerin üçüncüsünde (89. âyette) veriyor: "Kendileri gibi sizin de inkâr etmenizi ve onlarla eşit olmanızı istediler." Yani sizin de kendileri gibi olmanız için içlerinden kâfir olmanızı istediler. Bunun sonucu ise İslâm'ın son bulması, küfrün ortaya çıkması ve üstün gelmesi olacaktı.

Bu noktada hicret etmedikleri sürece onların dost edinilmelerini haram kılarak şöyle buyuruyor: "Allah yolunda hicret etmedikleri sürece onlardan dost edinmeyin." Kâfir olan kardeşlerine karşı size yardım edecekleri konusunda onlara dayanmayın. Bu ifadenin zâhirinden burada kastedilen münâfıkların Mekke'de oldukları anlaşılmaktadır. "Allah yolunda hicret etmedikleri..."(2) Çünkü Medine'ye hicret etmeleri onların küfür yurduyla bağlarını kese-

(1) Burada soru red amacıyla sorulmuştur. Bu soru aynı zamanda mahzuf bir cümleye delâlet etmektedir. Anlam yönünden bu cümle: "Allah onları saptırmıştır," şeklindedir. (Yani soru bu anlama işaret etmektedir. Ancak ifade olarak böyle bir cümleye yer verilmemiştir.)

(2) (Burada kastedilen) hicret iki türlüdür: Biri Medine münâfıklarının yapacağı hicret, ki o da Rasûlüllah (s.a.v.)'la birlikte savaşa çıkmalarıdır. Diğeri, Mekke münâfıklarının yapacağı hicret, ki o da yerleşmek üzere Medine'ye göç etmeleridir. Gerçekte hicretin değişik türleri bulunmaktadır. Günâhlardan uzaklaşılması da bir tür hicrettir. Çünkü bir hadiste şöyle denmektedir: "Muhacir Allah'ın ve Rasûlünün nehyettiğini terkedendir." Günâhkârların ve bid'atçilerin yaptıklarından tevbe etmeleri de kendi açılarından bir hicrettir.

cek, oraya olan bağlılıkları kopacak, imanlarında sadakate kavuşacak ve gerçek bir imanla iman edecekler. Eğer hicret eder, sonra gerçek imandan nifaka ve küfre dönerlerse onlara karşı savaş ilan edin. "Eğer yüz çevirirlerse onları tutun ve yakaladığınız yerde öldürün. Onlardan bir dost ve yardımcı edinmeyin." Çünkü onlar başaşağı döndüklerinden, onlarda bir hayır yoktur ve onlara dayanılmaz.

90. âyette Yüce Allah, sözü edilen münâfıklardan iki grubu ayrı tutuyor. Bunlar esir edilmezler ve kendilerine karşı savaşılmaz. Yüce Allah sözünü ettiği bu iki gruptan birincisi hakkında şöyle diyor: "Ancak sizinle aralarında antlaşma bulunan bir topluluğa sığınanlar..."(1) Kendilerinden emân dileyerek onlara sığınanlarsa, onlar da emân verirlerse artık siz kendi tarafınızdan anlaşmanızı bozmayın. İkinci grup ise, size karşı savaşmaktan da kendi toplumlarına karşı savaşmaktan da içleri sıkılanlardır (yani isteksizdirler). Bunlar size karşı da isteyerek çarpışmazlar, kendi toplumlarına karşı da. İşte bunlar eğer sizden uzak durur ve sizinle çarpışmazlarsa onları esir etmeyin, kendilerini öldürmeyin ve onlara karşı sabırlı davranın. Çünkü Allah dileseydi onları da sizin üzerinize musallat ederdi ve onlar da size karşı savaşırlardı. İşte bu sınıftan Yüce Allah şöyle sözediyor: "Yahut size karşı veya kendi toplumlarına karşı savaşmaktan içleri sıkıldığından dolayı size gelenler ayrıdır. Allah dileseydi onları başınıza musallat ederdi de size karşı savaşırlardı." Allah onları sizden uzak tuttukça siz de onlardan elinizi çekin. İşte Yüce Allah'ın: "Eğer sizden uzak durur, size karşı savaşmaz ve barış teklif ederlerse (bilin ki) Allah onların aleyhine size bir yol bırakmamıştır," sözünde anlatılmak istenen budur. Yani onları esir etmeniz ve öldürmeniz için Allah size bir yol bırakmamıştır.

Bunların dışında bir başka grup daha bulunmaktadır ki onlara karşı nasıl davranılması gerektiğini Yüce Allah yukarıdaki âyetlerin beşincisinde yani 91. âyette açıklıyor ve şöyle buyuruyor: "Diğer bazılarının da hem sizden

(1) Mü'minlerle aralarında andlaşma olan bu kimselerin kimler olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak burada esas olan âyetin inişine sebep olan özel durum değil, ifadenin taşıdığı genel anlamdır. Dolayısıyla bugün onların bilinmesinin çok fazla bir önemi yoktur. Ayetten çıkarılacak hükme göre müslümanlarla ehl-i harp (kâfirler) arasında zorunluluk dolayısıyla karşılıklı anlaşmalar yapılması caizdir.

hem de kendi toplumlarından güvende olmak istediklerini göreceksiniz."(1) Yani yukarıda zikredilen iki grubun dışında bir grup daha göreceksiniz ki onlar tıpkı iki dağda oynuyor gibidirler. Onlar: "Ne zaman fitneye –yani şirke– çağrılsalar, baş aşağı içine dalarlar." Yani gözü kapalı bir şekilde içine girerler. Çünkü onlar münâfıktırlar. Sizinle birlikte olduklarında yalnız Allah'a ibadet ederler. Kendi gibileriyle birlikte olduklarında da sırf bir çağrıya uyarak putlara ibadet ederler. Kendilerine yöneltilen çağrıya hemen uyar ve şirke dönerler. İşte Yüce Allah'ın: "Ne zaman fitneye çağrılsalar, baş aşağı içine dalarlar," sözünün anlamı budur.

Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Eğer sizden uzak durmaz, size barış teklifinde bulunmaz ve sizinle uğraşmaktan el çekmezlerse," yani sizinle çarpışmaktan uzak durmaz ve size teslim olduklarını, boyun eğerek barış yapmak istediklerini ifade etmezlerse, fiili olarak sizinle savaştan ellerini çekmezlerse: "Onları tutun ve yakaladığınız yerde öldürün. İşte bunlara karşı size açık bir yetki verdik." Yani imkân bulduğunuz her halde ve her fırsatta kendilerini esir etmeniz ve öldürmeniz için size açık delil verdik...

Bu arada tevbe sûresindeki ilgili âyetlerle, müşriklerle çarpışmaktan el çekme hükmü neshedilmiş olduğunu bilmek gerekir. Ancak müslümanların imamının (devlet başkanının) ihtiyaç halinde bu uygulamaya göre hareket etme hakkı vardır. Çünkü bu rabbani bir uygulamadır. Bu uygulamayı esas alan zarar etmez ve kaybetmez. Nevar ki bunun Arap yarımadasının dışında uygulanması gerekir. Çünkü Arap yarımadasında iki din biraraya gelemez.

SONUÇ

1- Yalnız Allah'a ibadet edilmesi gereklidir.

2- Dirilişe ve karşılık verileceğine iman edilmelidir.

3- Münâfıklarla ilişkilerde şartlara ve durumlara göre çok iyi bir sisteme göre hareket edilmesi gerekir.

4- Kur'an'da nesh olduğu hususu yeniden ortaya konuyor.

---

(1) Yani onların kendi adlarına elde edecekleri paylarından başka bir düşünceleri yoktur. Kendi midelerinden başka bir şeyi düşünmezler. Müslümanlar karşısında güvende olabilmek için onlara karşı sevgi ve yakınlık gösterirler. Öte yandan kendi halkının da güvenini elde etmek amacıyla onlara karşı da aynı tutumu izlerler. Bunların Gatafan ve Esedoğulları kabîleleri olduğu söylenmiştir. İyice İslâm'a ısınmadan önce böyle yapıyorlardı. Aynı şekilde Mekke'deki Abduddâroğulları da böyle yapıyorlardı. Bunlar Medine'ye gelip kendilerinin müslüman olduklarını söylüyor, Mekke'ye döndüklerinde de putlara ibadet ediyorlardı.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَن يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً ۚ وَمَن قَتَلَ
مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ
إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَن يَصَّدَّقُوا ۚ فَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ
عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ
وَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ
فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ فَمَن
لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ ۗ
وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾ وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا
مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ
وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

92- Yanlışlık dışında bir mü'min bir başka mü'mini öldüremez. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köle azat etmesi ve, öldürülen kişinin ailesinin bağışlaması durumu dışında, onlara diyet ödemesi gerekir. Öldürülen kişi mü'min olmakla birlikte size düşman bir kavimden ise, o zaman sadece bir mü'min köle azad etmesi gerekir. Eğer sizinle aralarında antlaşma bulunan bir kavimdense, öldürenin bir mü'min köle azad etmesi ve öldürülenin ailesine diyet ödemesi gerekir. Bunları bulamayan kimse, Allah tarafından tevbesinin kabul edilmesi için iki ay peşpeşe oruç tutmalıdır. Allah ilim sahibidir, hakimdir.

93- Kim bir mü'mini kasıtlı olarak öldürürse, onun cezası, içinde sürekli kalmak üzere cehennemdir. Allah ona öfkelenmiş, onu lânetlemiş ve kendisi için büyük bir azap hazırlamıştır.

SÖZLÜK

إِلاَّ خَطَأً — Hata olması hariç. Yani hatayla öldürmek hariç. Bu ise kişinin öldürmeyi kasdetmediği halde yanlışlıkla birini öldürmesidir. Örneğin ava ok atarken insanı öldürmesi gibi.

رَقَبَةٌ — Köle. Köle veya câriye olsun başkasının mülkiyeti altındaki insan.(1)

مُسَلَّمَةٌ — Teslim edilen. Tam olarak verilen.(2)

إِلاَّ أَن يَصَّدَّقُوا — Bağışlamaları hariç. Yani diyeti öldüren kişiye bağışlamaları ve onu kendisinden istememeleri veya almamaları.

مِيثَاقٌ — Antlaşma. Yeminlerle desteklenmiş anlaşma.

مُتَعَمِّدًا — Kasıtla. Öldürmeyi amaçlayarak. Bu durumda ona zulmetmiş olur.

AÇIKLAMA

Yüce Allah münâfıklarla çarpışmanın ne zaman caiz olacağını ve ne zaman caiz olmayacağını açıkladıktan sonra, imanında samimi bir mü'mini hatayla veya kasden öldürmekten ve bunun hükmünden söz etmeyi uygun görmüştür.

92. âyette Yüce Allah bir mü'minin bir mü'mini ancak yanlışlıkla öldürmesinin söz konusu olabileceğini, kasden öldürmesinin ise asla uygun olmayacağını, böyle bir şeyi onun mü'min olarak yapmasının mümkün olmadığını açıklıyor. Çünkü îmân, bir mü'mini öldürmenin ne kadar çirkin olduğunu, böyle bir şeye Allah'ın nasıl öfkeleneceğini ve nasıl bir azapla karşılayacağını ortaya çıkaran imandır. Dolayısıyla iman sahibi bir kimse böyle bir işi ancak yanlışlıkla yapabilir ki bu tür yanlışlıkların yapıldığı da olmuştur, olmaktadır.

(1) Azad edilecek kölenin önce mü'min olması tercih edilir. Bülûğ çağına da ermiş olması gerekir mi? Çünkü iman sorumluluğu bülûğ çağından sonra başlar. İmam Malik'in görüşüne göre bülûğ çağına ermiş olmasa da organlarının tamam olması yeterlidir. Tercih edilen görüş de bu görüştür.

(2) Sünnette açıklandığına göre hatayla öldürme diyeti akıl sahibi kişinin üzerinedir. Bu konuda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur.

Bir mü'mini yanlışlıkla öldürenin yapması gerekense, kadın olsun, erkek olsun bir mü'min köleyi azad etmek ve öldürülenin velilerine (varislerine) diyet ödemektir. Ama onlar bunu bağışlar ve istemezlerse, diyet kabul etmezlerse o zaman diyet düşer. Diyetse yüz deve(1) veya bin dinar altın yahut oniki bin dirhem gümüştür. Veya bunların değeri kadar para. İşte Yüce Allah'ın şu sözünde kastedilen anlam budur: "Yanlışlık dışında bir mü'min bir başka mü'mini öldüremez. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse bir mü'min köle azad etmesi ve öldürülen kişinin ailesinin bağışlaması durumu dışında onlara diyet ödemesi gerekir."(2)

Eğer öldürülen kişi müslüman olur ama Müslümanlarla savaş halindeki düşman bir topluluktan olursa, o zaman sadece mü'min bir köleyi azad etmek gerekir, başka bir şey gerekmez. Çünkü düşmana, müslümanlara karşı savaşında yararlanacağı bir diyet verilemez. Öldürülen kişi müslüman olmakla birlikte kâfir bir kavimden olursa yahut kâfir olur da müslümanlarla aralarında antlaşma olan bir kavimden olursa, o zaman öldürenin hem bir mü'min köle azad etmesi, hem de öldürülenin ailesine diyet ödemesi gerekir. Eğer azad edecek köle bulamazsa o zaman iki ay oruç tutar. Bu onun tevbesidir. Çünkü Yüce Allah âyetin devamında şöyle buyuruyor: "Bunları bulamayan kimse, Allah tarafından tevbesinin kabul edilmesi için iki ay peşpeşe oruç tutmalıdır. Allah ilim sahibidir, hakimdir."(3) Yani neyin kulların yararına olacağını bilir,

(1) Koyundan da bin adet gerekir. Develerin beş grup halinde olmasının gerekip gerekmediğinde görüş ayrılığı vardır. İmam Şâfii ve İmam Malik'e göre beş grup halinde olması gerekir. Buna göre 20 adet dört yaşına girmiş, 20 adet beş yaşına girmiş, 20 adet üç yaşında, 20 adet iki yaşını tamamlamış dişi, yirmi adet de iki yaşını tamamlamış erkek deve verilmesi gerekir. Kaste yakın öldürmenin diyetinde daha sert davranılmıştır. Bu durumda verilecek develerin 40 tanesinin gebe olması gerekir. Kasda yakın öldürme ise normalde insanı öldürmediği bilinen sopa ve benzeri şeylerle öldürmekdir. Hadiste şöyle denmektedir: "Bakın, kaste yakın öldürmenin yani kamçı, sopa gibi şeylerle öldürmenin diyetinde kırk tanesi gebe olan yüz deve verilmesi gerekir."

(2) Rivayet edildiğine göre bu âyet Ayyaş bin Ebi Rebi'a hakkında inmiştir. O aralarındaki bir husûmetten dolayı el-Haris bin Zeydi'l-Amiri'yi öldürmüştü. el-Hâris, müslüman olmuştu ancak Ayyaş onun müslüman olduğunu bilmiyordu. Dolayısıyla öldürmesi hata ile olmuştu.

(3) Bu şekilde keffarette bulunması isteğinin gerekçesi, gerekli tedbiri almamış ve kendini sakındırmamış olmasıdır. Onun bu şekilde önceden tedbirini almaması, elinden böyle bir kazanın çıkmasına yol açmıştır. Böyle ihmalkârlık dolayısıyla işlediği hatanın tekfir edilmesi (silinmesi) gerekmektedir. Kasıtlı olarak öldüren için ise günâhını silecek bir keffaret yoktur. "Tevbesi kabul edilir mi?" sorusu var. Tevbe etmesi gerekir. Yüce Allah'ın tevbesini kabul edeceği ümidiyle köle azad etmesi veya sadaka vermesi yahut oruç tutması uygun olur.

koyduğu kanunlarında hikmet sahibidir. Sadece yararlı, zararlı olmayan, gerek o an için gerekse gelecek için hayırlı sonuçlar doğuran kanunlar koyar.

93. âyete gelince: Bu âyet bir mü'mini kasıtlı olarak ve düşmanlıkla öldürenle ilgili hükmü açıklıyor. Buna göre böyle bir suçu keffaret temizlememektedir. Çünkü Yüce Allah onun hakkında lânet ve cehennemde Allah'ın dilediği kadar yanma hükmü vermiştir. Şöyle buyuruyor: "Kim bir mü'mini kasıtlı olarak öldürürse, onun cezası, Allah'ın takdir ettiği kadar Cehennemde kalmasıdır. Allah ona öfkelenmiş, onu lânetlemiş ve kendisi için büyük bir azap hazırlamıştır." Ancak öldürülenin ailesi bağışlamadığı sürece diyet ve kısas gereklidir. Eğer kısastan vazgeçer ve diyet isterlerse, diyet kendilerine verilir. Kısas isterlerse o zaman kısas cezasını uygulatırlar. Çünkü bu onların hakkıdır.

Allah'ın hakkına gelince: Öldürülen kişi O'nun kuludur. O'nu kendisine kulluk etmesi için yaratmıştır. Bir kimse onu öldürürse, kulun Rabbi öldürene karşı durur. Nitekim onu şiddetli ve korkunç bir tehdidle tehdid etmiştir. Bundan Allah'a sığınırız. Bu cezayı vermek de Allah'ın hakkıdır. Bu yüzden Yüce Allah: "Kim bir mü'mini kasıtlı olarak öldürürse, onun cezası, içinde Allah'ın tayin ettiği kadar kalmak üzere cehennemdir. Allah ona öfkelenmiş, onu lânetlemiş ve kendisi için büyük bir azap hazırlamıştır," buyurmaktadır.

SONUÇ

1- Gerçek bir mü'minin bir mü'mini kasıtlı olarak öldüremeyeceği açıklanıyor.

2- Yanlışlıkla öldürmenin cezası açıklanıyor ki o da bir köle azad etmek ve öldürülenin ailesine diyet vermektir.

3- Eğer öldürülen kişi mü'min olur ama müslümanlarla savaş halindeki kâfir bir topluluktan olursa, o zaman öldürene uygulanacak ceza sadece köle azad etmektir, diyet vermesi gerekmez.

4- Eğer öldürülen kişi müslümanlarla anlaşma halindeki bir topluluktan olursa, o zaman hem diyet vermek hem de köle azad etmek gerekir.

5- Köle bulamayan iki ay peşpeşe oruç tutar.(1)

---

(1) Hastalık ve hayız dolayısıyla bu peşpeşelik şartı düşer. Ancak yolculuktan dolayı düşmez. Buna göre hastalık dolayısıyla ara veren kişinin iyileştiğinde orucuna yeniden başlaması gerekmez, kaldığı yerden devam eder. Bu şekilde iki aya tamamlayıncaya kadar orucunu sürdürür. Ama bu şekilde zorunlu ve geçerli bir engel olmaksızın ara verirse o zaman baştan alması gerekir.

6- Bir kimseyi kasıtlı olarak öldürene iki cezadan biri gerekir: Kısas veya diyet. Bunların hangisinin uygulanacağı öldürülen kişinin ailesinin isteğine bağlıdır. Affederlerse ki bu onların hakkıdır ve ecirlerini Allah'tan alırlar. Ahiret azabı ise Allah'ın bir tehdididir. Allah dilerse bunun gereğini yerine getirir, dilerse bağışlar.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ
أَلْقَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ
عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ
كَذَٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ
فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

94- Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyice araştırın ve dünya hayatının varlığına göz dikerek, size selâm verene: "Sen mü'min değilsin!" demeyin. Allah katında çokça ganimetler vardır. Siz de daha önce öyle idiniz, Allah size lütufta bulundu. Şu halde iyice araştırın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

SÖZLÜK

إِذَا ضَرَبْتُمْ	Yola çıktığınızda. Gerek savaş ve gerekse yolculuk amacıyla yeryüzünde dolaşmaya başladığınızda.
فَتَبَيَّنُوا	Araştırın. Bir müslümanı kâfir sanarak öldürmemeniz için kesin bilgi edinmeye çalışın.
اَلسَّلَمُ	Selâm, teslim sözü. Teslim olmak, boyun eğmek.

تَبْتَغُونَ İstediğiniz için.

مَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ Allah size lütfetti. Hidâyetiyle lütfetti. Böylece hidâyete erdiniz ve müslüman oldunuz.

AÇIKLAMA

Rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.)'ın ashabından bir grup (seriyye olarak) çıktılar. Süleymoğullarından koyun güden bir adamla karşılaştılar. Adam onları görünce, "es-Selâmu 'aleykum" diyerek onlara selâm verdi. Berikiler ona: "Sen bunu sırf kendini ve malını korumak için takiyye (sakınma) amacıyla söyledin," dediler ve adamı öldürdüler. Bunun üzerine Yüce Allah bu âyeti indirdi. "Ey iman edenler! Allah yolunda (savaşa) çıktığınız zaman..."(1) Yani savaş ve cihad maksadıyla yola çıktığınız zaman, "iyice araştırın" yani yolunuz üzerinde karşılaştığınız kimselerin müslüman mı yoksa kâfir mi olduğunu iyice araştırın ki, müslüman olmaları durumunda kendilerine dokunmayasınız, kâfir olmaları durumunda kendileriyle çarpışasınız. "Dünya hayatının varlığına göz dikerek, size selâm verene:"Sen mü'min değilsin! demeyin." Dünya hayatının geçici varlığını arzulayıp da şehadet getirerek veya selâm vererek size müslüman olduğunu açıklayan bir kimseyi öldürebilmek için onun müslümanlık iddiasını yalanlamaya kalkışmayın. "Allah katında çokça ganimetler vardır." Allah katında çok çok ganimetler, nimetler vardır. O'na itaat edin. Niyetinizde ve amelinizde O'na karşı ihlâslı olun. O sizi rızıklandırır ve ele geçirmeyi umduğunuz ganimetlerden daha hayırlı ganimetler verir. "Siz de daha önce öyle idiniz." Yani siz de daha önce, şu koyunlarını ele geçirmek için kendisini öldürdüğünüz adam gibiydiniz. Kavminizden korktuğunuzdan dolayı imanlarınızı gizliyordunuz. "Allah size lütufta bulundu." Böylece dininizi üstün kıldı, size yardımcı oldu. Dolayısıyla artık dininizi gizleme ihtiyacı duymaz oldunuz. "Şu halde iyice araştırın." Artık bundan sonra iyice araştırın ve kâfir olduğuna kesin kanaat etmediğiniz bir kimseyi öldürmeyin.(2) "Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır." Bu ifade vaad

---

(1) Rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.), o çobanın diyetini ailesine götürdü, koyunlarını da onlara geri verdi.

(2) Çünkü insan öldürmek büyük bir günâhtır. Bu yüzden Rasûlüllah (s.a.v.): "Lâ ilâhe illallah" diyen birinin bu sözü kendini korumak amacıyla söylediği ileri sürülerek öldürüldüğünü duyunca: "Sen onun kalbini yardın mı?" demiş ve bu sözü üç kere tekrarlamıştı. Bu yüzden bir kâfir "lâ ilâhe illallah" demese de bizimle birlikte namaz kılarsa onu öldürmeyiz, ama, kendisinden bu sözü söylemesini isteriz. Söylerse bir şey yapmaz, söylemezse ve bize karşı savaşan tarafın yanında yer alırsa o zaman öldürürüz. Ama anlaşmalı olursa veya güven istemiş biri olursa o zaman yine öldürmeyiz.

ve tehdidin bir devamıdır. Vaad itaat edene, tehdid ise karşı gelene yöneliktir. Çünkü Yüce Allah yapılan işlerden haberdar olduğu için onlardan dolayı hesaba çeker ve gereken karşılığı verir. O her şeye güç yetirir.

SONUÇ

1- Savaş ve cihad maksadıyla Allah yolunda sefere çıkmak en faziletli amellerdendir.(1)

2- Hata yapılmaması için, büyük bir zarara yol açacak işlerde, çok iyi araştırma yapmak ve kesin bir kanaate ulaşmak gerekir.

3- Dünyaya gönlünü kaptırmak kınanmaktadır. Özellikle takvaya ters düşmesi halinde bu tutum daha kötüdür.

4- Başkalarının durumlarından ve birbirine benzer gelişmelerden ibret almak gerekir.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ اللَّهُ
الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً
وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾

95- Mü'minlerden özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler. Allah mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri oturanlara derece olarak üstün kılmıştır. Bununla birlikte Allah hepsine güzellik vaadetmiştir. Ancak Allah cihad edenleri büyük bir ecirle, otu-

(1) Hatta ister cihad için olsun, ister ilim öğrenmek için olsun, ister akrabayı ziyaret için olsun, ister hac veya umre amacıyla olsun, ister insanları hakka davet için olsun, ister ilim öğretmek için olsun ve isterse bir mü'mini ziyaret için olsun Allah yolunda yolculuğa çıkmak çok hayırlı bir iştir. Çünkü rivayetlerde bundan dolayı büyük ecir verileceği bildirilmiştir.

ranlara üstün kılmıştır.

96- Kendi katından dereceler, bağışlama ve rahmet vardır. Allah çok affedici, çok merhametlidir.

SÖZLÜK

أولُو الضَّرَرِ Özürlüler. Körler, topallar ve hastalar.

دَرَجَةٌ Mevki, derece. Cennette yüksek bir makam.

اَلْحُسْنَى Güzellik. Cennet.

AÇIKLAMA

Rivayet edildiğine göre, bu âyet: "Mü'minlerden yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler" ifadesiyle inince, Ummu Mektum (r.a.), Rasûlüllah (s.a.v.)'a giderek: "Nasıl olur, oysa ben körüm ey Allah'ın Resûlü?!" diye sordu. Bunun üzerine aradan çok vakit geçmeden: "Özürsüz olarak" ibaresi indi. Bu ibare cümlenin iki parçası arasında yer aldı ve ibarenin tamamı: "Mü'minlerden özürsüz olarak yerlerinde oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir değildirler..." şeklini aldı. Âyetin anlamı ise şudur: "Allah, malıyla ve canıyla kendi yolunda cihad edenle, malından cimrilik ettiği ve nefsini kıskandığı için cihad etmeyeni sevap ve derece bakımından bir tutmayacaktır. Yüce Allah, hastalık veya benzeri bir mazereti olanları bundan müstesna tutmuştur. Bunlar cihad etmeseler de iyi niyetlerinden dolayı ve cihada çıkamamalarının sebebi güçlerinin yetmemesi olduğundan, mücahitlerin ecrini alırlar. Bunun için Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Bununla birlikte Allah hepsine güzellik vadetmiştir." Güzellikle kastedilen cennettir. Bunun yanısıra şöyle buyuruyor: "Allah mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri, oturanlara derece olarak üstün kılmıştır." Yani Allah mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri, mazeretleri dolayısıyla geri kalanlardan derece olarak üstün kılmıştır. Bununla birlikte hepsine güzellik yani cennet verilecektir. Sonra şöyle buyuruyor: "Ancak Allah cihad edenleri büyük bir ecirle oturanlara üstün kılmıştır." Yani özürsüz olarak geri kalanlara bu kadar üstün kılmıştır. Bu ise mağfiret ve rahmetinin yanısıra üstün derecelerin verilmesidir.(1) Çünkü Yüce Allah ezelde de bağışlayıcı ve rahmet

(1) Sahih'lerde rivayet edildiğine göre, cennette Allah'ın kendi yolunda cihad edenler için hazırladığı yüz derece vardır. İki derecenin arası gökle yer arası kadardır. Rasûlüllah (s.a.v.) yine şöyle söylemiştir: "Kim bir ok atarsa onun alacağı ecir bir derecedir." Kendisine: "Derece nedir, ey Allah'ın Rasûlü?" O da: "O senin kapının eşiği gibi değildir. İki derecenin arasında yüz yıl vardır."

ediciydi, sonsuza kadar da öyledir. Bu sebeple onları bağışlamış ve kendilerine rahmet etmiştir.

Allah'ım! Onlarla birlikte bizi de bağışla ve bizlere de rahmet eyle!

SONUÇ

1- Mücahitlerin, cihad etmeyen diğer mü'minlere üstün oldukları açıklanıyor.

2- Cihada gitmeyi arzuladıkları halde şeriatın geçerli saydığı mazeretlerinin olması dolayısıyla gidemeyenler de, mazeretleri devam ettiği sürece mücahitlerin ecirlerini alırlar. Ancak mücahitler fiili olarak derece bakımından üstündürler. Belirtilen durum da mazereti olmayanlara değil, mazereti olanlara özgüdür.(1)

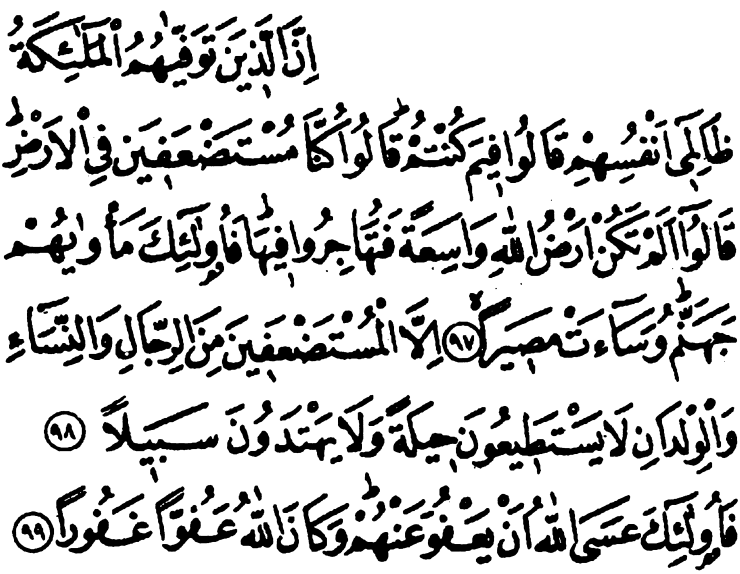
إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ
ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ
قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ
جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ
وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾
فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

(1) Buharî'nin muallak olarak (senedini vermeden) ve birden fazla yerde rivayet ettiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) savaşlarından birinden dönerken şöyle buyurdu: "Medine'de bazı kimseler var. Siz ne zaman bir vadiyi aştıysanız ve nerede bir yol aldıysanız onlar sizinle birlikteydiler. Onları özürleri alıkoydu."

وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً
وَمَن يَخْرُجْ مِن بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ
فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٠﴾

97- Melekler, kendilerine haksızlık edenlerin canlarını alırken:" Siz ne hal üzere idiniz?" derler. Onlar: "Biz yeryüzünde zayıf düşürülmüş kimseler idik," derler. Melekler de: "Allah'ın yeri geniş değil miydi ki orada hicret etseydiniz?" derler. Bunların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü bir varış yeridir!

98- Ancak erkek, kadın ve çocuklardan çaresiz kalan ve bir yol bulamayan zavallılar (mustaz'aflar, ezilenler) müstesnadırlar.

99- İşte bunları Allah'ın bağışlaması umulur. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

100- Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde barınacak çok yer ve genişlik bulur. Kim Allah'a ve Peygamberi'ne hicret etmek üzere evinden çıkar da yolda kendisine ölüm ulaşırsa, Allah'ın ona ecir vermesi hak olmuştur. Allah bağışlayıcı, merhamet edicidir.

SÖZLÜK

تَوَفَّاهُمْ Canlarını alırlar. Ecellerinin gelmesi esnasında canlarını alırlar.

ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ Kendilerine haksızlık edenler. Üzerlerine farz olduğu halde hicreti terketmek suretiyle kendilerine haksızlık edenler.(1)

(1) Nefse zulüm, kulun zararı kendisine dönen bir fiil yapmasıdır. Bu hareketiyle kendine zulmetmiş olmaktadır. Burada kastedilen ise gerekli olduğu halde hicreti terketmektir. İbadetin terkedilmesi de nefsi kirletir. Dolayısıyla bu da nefse zulümdür.

فِيمَ كُنْتُمْ	Ne halde idiniz. Dininiz hakkında ne gibi bir hal üzereydiniz.
مَصِيرًا	Varış yeri. Sığınma ve konaklama yeri.
حِيلَةً	Çare. Değişiklik yapma gücü.
مُرَاغَمًا	Barınma yeri. Hicret ettikten sonra içinde barınacağı ev've yurt.
وُسْعَةً	Genişlik. Yani rızıkta
وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ	Allah'ın ona ecir vermesi hak olmuştur. Hicretinden dolayı Yüce Allah'ın ona ecir vermesi hak olmuştur.

AÇIKLAMA

Hicret cihadın eserlerinden olduğundan, Yüce Allah gerek özürlü gerekse özürsüz olarak cihaddan geri kalanlardan söz ettikten sonra, bu konularla bağlantılı olarak bu âyetlerde de hicretten ve hükümlerinden söz etmektedir. Şöyle buyuruyor: "Melekler, kendilerine haksızlık edenlerin canlarını alırlarken..."(1) Yani düşmanları kendilerine baskı yaparken, dinlerini yaşamalarını Rablerine ibadet etmelerini engellerlerken, hicret etmeyip bu aşağılığa maruz kaldıkları yurtta kalmak suretiyle... İşte melekler, bu şekilde kendilerine haksızlık edenlerin canlarını alırken: "Siz ne hal üzere idiniz?(2) derler. Ruhları kirlenmiş, kararmış olduğundan kendilerine bu soruyu sorarlar. (Çünkü salih kimselerde böyle bir hal görmezler.) Onlar mazeret ileri sürerek: "Biz yeryüzünde zayıf düşürülmüş kimseler idik," derler." Yani: "Bu sebepten dolayı iman ve salih amellerle ruhlarımızı temizleme imkânı bulamadık." Melekler onların bu sözlerine şu şekilde cevap verirler: "Allah'ın yeri geniş değil miydi ki, orada hicret etseydiniz?" "Ve Rabbinize ibadet etseydiniz?" Sonra Yüce Allah onlar hakkında hükmünü açıklıyor: Bu haktan uzaklaşmış olanlar var ya: "Bunların varacakları yer cehennemdir." Cehennem de ne kötü bir varış yeridir. Onlar oraya varır ve orada bir yere kapanmak zorunda kalırlar.

98. âyette, Yüce Allah, yukarıda geçen âyetlerde özürleri dolayısıyla cihaddan geri kalanları diğerlerinden ayrı tuttuğu gibi, burada da mazeretleri

(1) Buharî'nin İbnu Abbas (r.a.)'tan rivayet ettiğine göre: Müslümanlardan bazıları müşriklerle beraberdiler. Müşriklerin, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e karşı kalabalıklarını artırıyorlardı. Bir ok atılıyor, onlardan birine isabet ediyor ve ölüyordu. Yahut bir kılıç darbesi geliyor ve öldürülüyordu. Bunun üzerine Yüce Allah bu âyeti indirdi.

(2) Soru, azarlama ve tenkid içindir.

olanları yukarıda sözü edilenlerden ayrı tutuyor ve şöyle buyuruyor: "Ancak erkek, kadın ve çocuklardan çaresiz kalan ve bir yol bulamayan zavallılar ayrıdırlar."(1) Erkeğin mazereti herhangi bir illetinin (hastalık, sakatlık gibi bir halinin) olması,(2) kadınların ve çocukların mazeretleri ise sürekli zayıf kalmalarıdır. İşte bunlar bir çare bulamazlar. Yani zayıflıkları dolayısıyla bir yerden bir yere geçme imkânı bulamazlar. "Ve bir yol bulamayan.." yani yolları ve geçiş yerlerini bilmemeleri dolayısıyla hicret yurduna ulaşma imkânı bulamayanlar. Yüce Allah onları ümitli olmaya ve karamsar olmamaya teşvik için şöyle buyuruyor: "İşte bunları -yani anılanları- Allah'ın bağışlaması umulur." Dolayısıyla hicretten geri kalmaları sebebiyle hesaba çekilmezler, yaptıkları kusur bağışlanır ve zayıflıkları dolayısıyla Allah onlara rahmet eyler. "Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir." İşte yukarıdaki ilk üç âyetin ortaya koyduğu anlam budur.

100. âyete gelince: Bu âyette Yüce Allah, elde edeceği dünyalık veya nikâhlayacağı bir kadın yolunda değil de, Allah yolunda hicret edenin kendi ilâhi izniyle, gideceği bir yol, yerleşeceği bir yuva ve geniş bir rızık elde edebileceğini bildiriyor. Bu imkânları kendisini yurdundan hicret etmeye zorlayan düşmana boyun eğdirmek için değerlendirebilir. Bunu ifade etmek için Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde barınacak çok yer ve genişlik bulur." Daha sonra Yüce Allah şunu bildiriyor: Allah yolunda, yani O'na ibadet, dinine yardım için hicret etmek üzere evinden çıktıktan sonra hicret yolunda ölen bir kimse, hicret yurduna ulaşamasa bile Allah'ın ona ecrini vermesi hak olmuştur. O kimse ecrini eksiksiz olarak tam bir şekilde alacaktır. Allah onun geçmişte yaptığı kusurlarını bağışlar, ona rahmet eder ve kendisini cennetine koyar. İşte bunu bildirmek üzere Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Kim Allah'a ve Peygamberi'ne hicret etmek üzere evinden çıkar da yolda kendisine ölüm ulaşırsa, Allah'ın ona ecir vermesi hak olmuştur. Allah bağışlayıcı, merhamet edicidir."(3)

---

(1) İbnu Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Ben ve annem Yüce Allah'ın bu âyette kasdettiklerindendik." İbnu Abbas (r.a.)'ın annesi Lubâbe'ydi. Ummu'l-Fazl olarak künyelenirdi. Mü'minlerin annesi Meymune bintu'l-Hâris (r.a.)'in kızkardeşiydi.

(2) Bu mazeretler müzmin mazeretlerdir. Topallık, körlük, felçlilik ve benzeri haller bu tür mazeretlerdendir.

(3) İbnu Ebi Hatim'in İbnu Abbas (r.a.)'tan rivayet ettiğine göre: Damrat bin Cundeb, Rasûlüllah (s.a.v.)'ın yanına gitmek üzere yola çıktı ve daha Rasûlüllah (s.a.v.)'a ulaşamadan yolda öldü. Bunun üzerine bu âyet indi.

SONUÇ

1- Mü'minin Rabbine ibadet etmesine engel olunması halinde hicret gereklidir.(1) Çünkü insan sadece bunun için yaratılmıştır.

2- Gerektiğinde hicreti terkeden, büyük bir günah işleyerek cehennem azabını hak etmiştir.

3- Mazeretleri olanların üzerinden cihad görevi düştüğü gibi hicret görevi de düşer.

4- Allah yolunda hicret etmek faziletli bir iştir.

5- Kim hicret ederken yolda ölürse, ona hicret edenin ecri eksiksiz bir şekilde tam olarak verilir ki o da cennettir.

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ
فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ
أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾
وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ
مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا
مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا

(1) Hicret, küfür beldesinden İslâm beldesine geçmektir. Bu amel İslâm'ın farzlarından biridir. Hicretin değişik türleri vardır. Bid'at yurdundan hicret etmek de bunlardan biridir. İmam Malik: "Mü'minin selefi salihe sövülen bir beldede oturması caiz olmaz." demiştir. Haramların çok olduğu bir beldeden hicret etmek de böyledir. Çünkü helâli aramak farzdır. Yine müslümanın dinine, ırzına ve malına zarar verilmesinden dolayı, taun (veba, kolera gibi hemen yayılan bulaşıcı hastalık) olmaması şartıyla -çünkü taundan kaçmak (yani taunu başka yerlere taşımamak için taunlu bölgenin dışına çıkılmaz- bir hastalık dolayısıyla göç etmek, şeriat hükümlerini bilen birini aramak kasdıyla bu hükümleri bilen birinin olmadığı bir beldeyi terketmek de hicret türlerindendir.

101- Yolculuğa çıktığınızda, inkârcıların size bir kötülükte bulunmalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur. İnkârcılar size apaçık düşmandırlar.

102- (Tehlikeli bir anda) sen onların arasında bulunup kendilerine namaz kıldırdığında, içlerinden bir grup seninle birlikte namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secde ettiklerinde arkanıza geçsinler ve henüz namaz kılmamış olan diğer grup gelip seninle birlikte namaz kılsınlar. Bu arada ted-

birlerini alsın ve silahlarını da yanlarında bulundursunlar. Kâfirler sizin silahlarınızdan ve eşyalarınızdan gafil olmanızı ve birden üzerinize baskın yapmak isterler. Yağmurdan dolayı sıkıntınız olur veya hasta olursanız silahlarınızı bırakmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Ancak tedbirinizi alın. Allah kâfirler için aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır.

103- Namazınızı kıldıktan sonra ayakta, otururak ve yanüstü yatarken Allah'ı anın. Güvene kavuştuğunuz zaman ise namazı gereğince kılın. Namaz mü'minlerin üzerine belli vakitlerde yerine getirilmek üzere farz kılınmıştır.

104- O (düşman) topluluğunu izlemekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız sizin acı çektiğiniz gibi onlar da acı çekiyorlar. Üstelik siz Allah'tan onların ummadığını umuyorsunuz. Allah ilim sahibidir, hakimdir.

SÖZLÜK

ضَرَبْتُمْ فِى الْاَرْضِ — Yolculuğa çıktığınızda. Yani namazı kısaltmayı caiz kılacak mesafede bir yolculuğa çıktığınızda.

اَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ — Namazı kısaltmanızda. Öğle, ikindi ve yatsı namazlarının uzun olması dolayısıyla ikişer rek'at kılmak suretiyle.

إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ — İnkârcıların size bir kötülükte bulunmalarından korkarsanız. Bu şart genel nazarı itibara alınarak zikredilmiştir. Normalde korku kısaltmanın şartı değildir. Şart sadece yolculuktur.(1)

حِذْرَكُمْ — Tedbirlerini. Düşman tarafından gelecek bir duruma karşı ön hazırlıklarını ve tedbirlerini.

وَ أَسْلِحَتَكُمْ — Silahlarını. Çarpışmada kullanılan her tür silah.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ — Sizin için bir sakınca yoktur. Yani sizin için bir zorluk ve zaruret dolayısıyla silahlarınızı bırakmanızda bir sakınca yoktur.

---

(1) Yolculukta namazla ilgili hükümlerden bazıları: Yolcu, oturduğu şehirlerin bütün evlerini geride bırakmadan namazı kısaltmaya başlamaz. Yolcu olmayan birinin arkasında namaz kılarsa namazını tam kılar. Başkalarına imamlık ederse kendisi namazını kısaltır, yolcu olmayanlar tam kılarlar. Öğle ile ikindiyi ve akşamla yatsıyı takdim (öne almak) veya te'hir (geriye bırakmak) suretiyle birleştirebilir. (Takdim ikindinin öğle, yatsının akşam vaktinde bu namazlarla birleştirilerek kılınması, te'hir ise bunun tersidir. Ancak bu uygulama hanefi mezhebinin dışındaki mezheplere göredir. -Çev.)

قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ Namazı yerine getirdiğinizde. Yani namazı kıldığınızda ve bitirdiğinizde.

فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ Güvene kavuştuğunuzda. Yani korku gittiğinde ve kalbinizde artık güven ortamı oluştuğuna dair kuvvetli kanaat oluştuğunda.

كِتَابًا مَوْقُوتًا Vakite bağlı farz. Belli vakitlerde yerine getirilen farz. Belirlenen vakitlerden önce yapılması veya sonraya bırakılması söz konusu olamaz.

وَ لَا تَهِنُوا Gevşemeyin. Zayıflığa düşmeyin.

تَأْلَمُونَ Acı çekiyorsunuz.

AÇIKLAMA

Hicret ve yolculuktan söz edilince Yüce Allah, bunun gereklerinden olan yolculukta namazın kısaltılması hususunu da zikrediyor. Kısaltma ise dört rek'atlı namazların ikişer rek'at halinde kılınmasıyla olacaktır. Yüce Allah bunu bildirmek üzere şöyle buyuruyor: "Yolculuğa çıktığınızda, inkârcıların size bir kötülükte bulunmalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca –bir günâh, bir zorluk– yoktur."(1) Sünnette açıklandığına göre yolcu güven içinde olsa da yine namazını kısaltır. Yukarıdaki kayıt ise genel duruma itibarla konmuştur. Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "İnkârcılar size apaçık düşmandırlar." Bu ifadeyle kâfirlerin mü'minlere düşmanlıkları vurgulanıyor ve bundan dolayı bu ruhsatın tanındığı bildiriliyor. İşte 101. âyetin ortaya koyduğu anlam budur.

102. âyete gelince: Yüce Allah bu âyetde korku namazını ve nasıl kılınacağını açıklıyor: Ordu iki gruba ayrılır. Bir grup düşmanın karşısında durur. Bir grup da komutanla birlikte bir rek'at namaz kılar. İmam yerinde durur ve arkasındakiler kendi başlarına bir rek'at daha kılarak namazlarını tamamlar, selâm verir ve düşmanın karşısına geçerler. Ardından daha önce düşmanın

(1) Ne kadar mesafede namazın kısaltılacağı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Çoğunluğa göre dört beridde kısaltılır. Ancak beridin alt birimi olan milin uzunluğu konusunda görüş ayrılığı vardır. Malikî âlimlerinin tercih ettikleri görüşe göre bir mil bin zira'dır. Buna göre namazı kısaltmada esas alınacak mesafe 48 mildir. Yeni 48 kilometre. Bu, yetmiş milden daha kısa mesafede namazların kısaltılamayacağını söyleyenlerinkiyle, her mesafedeki yolculukta hatta üç milde bile namazın kısaltılabileceğini söyleyenlerin görüşleri arasında bir görüştür. Hanefi fıkhında bu mesafe ortalama doksan km. dir.

karşısında duran grup gelir, komutan imam onlara bir rek'at namaz kıldırır ve selâm verir. Sonra arkasındakiler kendi başlarına bir rek'at daha kılar ve selâm verirler. Her iki halde de, düşmanın kendilerinin silahsız olduğu bir halde üzerlerine âni baskın yapması ve ağır kayıplar verdirmesi korkusuyla silahlarını yerde bırakmayıp yanlarına alırlar.(1) İşte bu uygulama Yüce Allah'ın şu sözlerinde açıklanıyor: "(Tehlikeli bir anda) sen onların arasında bulunup kendilerine namaz kıldırdığında, içlerinden bir grup seninle birlikte namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secde ettiklerinde arkanıza geçsinler ve henüz namaz kılmamış olan diğer grup gelip seninle birlikte namaz kılsın." Onları korumak için düşmanın karşısında duran grup kastediliyor. "Bu arada tedbirlerini alsın ve silahlarını da yanlarında bulundursunlar. Kâfirler sizin silahlarınızdan ve eşyalarınızdan gafil olmanızı ve birden üzerinize baskın yapmak isterler."(2) Bu sözle iki grubun arka arkaya namaz kılmasının gerekçesi ortaya konuyor. Tedbir alınması, emriyle, namaz esnasında silahların taşınması kastediliyor. Bununla birlikte Yüce Allah, hasta veya yaralı olmaları veya yağmur olması dolayısıyla silah taşımalarının zor olması durumunda silahlarını bırakmalarına izin veriyor ve şöyle buyuruyor: "Yağmurdan dolayı sıkıntınız olur veya hasta olursanız, silahlarınızı bırakmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Ancak tedbirinizi alın."(3) Sonra şöyle buyuruyor: "Allah kâfirler için aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır." Burada hazfedilmiş (ifade olarak zikredilmeyen ancak anlam itibariyle işaret edilen) olan sözü şu

(1) Hanefî âlimlerinden Ebû Yusuf: "Sen onların arasında bulunup..." sözünden hareketle korku namazının sadece Rasûlüllah (s.a.v.)'la birlikte kılınabileceğini ileri sürmüştür. Ona göre Rasûlüllah (s.a.v.) bulunmayınca korku namazı kılınmaz. Geçmiş dönem âlimleri de, sonraki dönem âlimleri de bu görüşe karşı çıkmış ve korku (endişe) olması halinde korku namazının kılınabileceğini söylemişlerdir.

(2) Korku namazı hakkında farklı rivayetler nakledilmiştir. Bu yüzden ilim adamları da farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Rasûlüllah (s.a.v.) bu namazı 24 kere kılmıştır. Hadise ağırlık verenlerin imamı olan İmam Ahmed şöyle demiştir: "Korku namazının nasıl kılınacağı hakkında, sadece bir tane sahih ve kesin hadis rivayet edildiği, ileri sürülemez. Bu konuda rivayet edilenlerin hepsi de sahih ve kesindir. Dolayısıyla bir kimse bu namazı rivayetlerde bildirilen şekillerin hangisi üzere kılsa Allah'ın izniyle namazı yerini bulur." İmam Malik ise Sehl bin Ebi Hasme'nin hadisinde geçen uygulamayı tercih etmiştir. Bu uygulama da tefsirde açıklamış olduğum şekildir. Bu, açık ve kolay bir şekildir.

(3) Tedbirin alınmasının istenmesiyle İslâm milletine de bir esas öğretilmiştir. Buna göre zafere götürecek sebeplere yapışmak ve bunları hiçbir zaman ihmal etmemek gerekir. Yüce Allah sonuçları sebeplere bağlamıştır. Zafere ulaşmak isteyenin gerek insan gücü bakımından ve gerekse maddî güç yönünden hazırlığını yapması gerekir.

şekilde düşünmemiz mümkündür: Şüphesiz kâfirler taşkındırlar. Onların yapacaklarına güvenilmez. Bu yüzden Allah onlar için aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır... Burada küfürden kaynaklanan kötülük ve bozgunculuğa işaret için zâhiri ifade gizli anlamın yerine geçirilmiştir.

103. âyette de Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Namazınızı kıldıktan sonra ayakta, otururak ve yanüstü yatarken Allah'ı anın."(1) Burada Yüce Allah mü'minlere bütün hallerde, özellikle de düşmanla karşı karşıya geldikleri anda kendisini anmalarını emrediyor. Çünkü bunda maddi güçleri alteden ve yenilgiye uğratan bir manevi güç vardır. Bu itibarla mü'minler Allah'ı sadece namazda anmakla yetinmezler. Namazı kıldıktan sonra da Allah'ı anmayı bırakmazlar.

Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Güvene kavuştuğunuz zaman ise namazı gereğince kılın." Demek istiyor ki, korku gittiğinde ve onun yerini güven aldığında, gönüller rahata kavuştuğunda artık namazı belirlenen ölçüleri içinde, şartlarını ve esaslarını tam ve eksiksiz yerine getirerek kılın. Korku halinde olduğu gibi bu halde eksiltme yapılmaz. Çünkü korku halinde namaz yerine göre bir rek'at olarak, yerine göre de yalnız imâyla ve işâretle kılınabilir. Bu şekilde kılınması mücâhitlerin düşmanlarıyla şiddetli bir çarpışmaya girilmesi anında olur.

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Namaz mü'minlerin üzerine belli vakitlerde yerine getirilmek üzere farz kılınmıştır." Burada, namazın kılınması emrinin gerekçesi ortaya konuyor. Bu ifadeyle Yüce Allah, namazın mü'minlerin üzerine farz olduğunu ve vakitli olduğunu, ancak belirlenen vakitlerde yerine getirilebileceğini bildiriyor.

104. âyette de Yüce Allah şöyle buyuruyor: "O (düşman) topluluğunu izlemekte gevşeklik göstermeyin." Yani düşmanın yenilgiye uğratılmış olması dolayısıyla onları ele geçirme çabasında gevşeklik göstermeyin ve onları izlemekten vazgeçmeğe gerekçe olarak sizin yara almış olmanızdan dolayı acı çekmenizi göstermeyin. "Eğer siz acı çekiyorsanız sizin acı çektiğiniz gibi onlar da acı çekiyorlar. Üstelik siz Allah'tan onların ummadığını umuyorsunuz." Allah'tan zafer ve büyük sevap umuyorsunuz. Dolayısıyla siz sabır ve

(1) Müfessirlerin çoğunluğu bu zikrin korku namazından sonra olacağı görüşündedir. Nitekim Yüce Allah'ın şu âyetinde buna işaret edilmektedir: "Ey iman edenler! Bir toplulukla karşı karşıya geldiğiniz zaman kararlılık gösterin ve Allah'ı çokça anın ki başarıya erişesiniz." (Enfal, 45) Gönüllerin cesaretlendirilmesi, kendisinden korkulan düşmana karşı zafer elde etmekte bir tevessül amacıyla bunun yapılması gerekir.

metanet göstermeye, onlara karşı zafer elde edinceye kadar kendileriyle çarpışmak için peşlerini bırakmamaya daha lâyıksınız. Sonra Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Allah ilim sahibidir, hakimdir." Bu ifadeyle mü'minler cihadı sürdürmeleri için cesaretlendiriliyor. Çünkü Allah'ın, içinde bulundukları halleri ve karşı karşıya oldukları şartları bildiğini, emir ve yasaklarında hikmete dayandığını bilmeleri düşmanlarına karşı güzel bir zafer elde edecekleri konusunda onların gönüllerine rahatlık verir.

SONUÇ

1- Namazı yolculukta kısaltarak kılmanın şeriata uygun olduğu bildiriliyor. Rasûlüllah (s.a.v.) da bunu sözüyle ve ameliyle desteklemiştir. Dolayısıyla böyle yapmak müekked sünnettir. Bu uygulamayı terketmek uygun değildir.(1)

2- Korku namazının şeriata uygun bir uygulama olduğu bildiriliyor ve nasıl olduğu açıklanıyor.

3- Namazı cemaatle kılmanın önemi vurgulanıyor. Çünkü korku ve çarpışma anında bile böyle cemaatle namaz terkedilmemektedir.

4- Namazdan sonra ve ayaktayken olsun, otururken olsun, yan yatarken olsun her halde Allah'ı anmanın müstehab yani güzel bir ibadet olduğu bildiriliyor.

5- Namazın farzlığı ve belirlenen vakitlerde yerine getirilmesi gerektiği vurgulanıyor.

6- Düşmana karşı savaşta gevşeklik ve zayıflık göstermenin haram olduğu ve Allah'ı zikir ve ümitle düşmana karşı yardım istenmesi gerektiği bildiriliyor.

---

(1) Ayette: "Namazı kısaltmanızda sizin için bir sakınca yoktur," ifadesinin kullanılması bunun bir ruhsat olduğuna delâlet etmektedir. Yine Rasûlüllah (s.a.v.)'ın Hz. Ömer (r.a.)'e söylediği şu söz de buna delâlet etmektedir: "Bu Allah'ın size verdiği bir sadakadır. O'nun sadakasını kabul edin." Ancak ilim adamları bu kısaltmanın farz mı yoksa sünnet mi olduğu konusunda oldukça farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları farz olduğunu söylemiş ve Hz. Aişe (r.a.)'den nakledilen: "Namazlar önce ikişer rek'at olarak farz kılındı, sonra yolculukta bu haliyle kaldı, yolcu olunmadığı haller içinse dört rek'ata çıkarıldı..." hadisini delil göstermişlerdir. Bazıları sünnet olduğunu söylemişlerdir ki bunlar çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Bunlar Hz. Aişe (r.a.)'den nakledilen hadisi, namazın yolculukta tam kılınmasını mümkün kılan uygulamaya ters düşmesi dolayısıyla zayıf görmüşlerdir. Bazılarının görüşüne göre yolcu seçim hakkına sahiptir. İsterse tam kılar, isterse kısaltır. Tercih edilen görüşe göre bu uygulama mü'ekked sünnettir. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.), yolculuklarının hiçbirinde kısaltmayı (kasrı) terketmemiştir.

إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ
النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُن لِّلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾
وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَادِلْ
عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ
خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ
مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ
وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَا أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ
جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَن يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَم مَّن يَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾

105- Biz, Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmetmen için hak üzere sana Kitab'ı indirdik. Hainlerin savunucusu olma!

106- Allah'tan bağışlanma dile! Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir.

107- Kendilerine hıyanet edenleri savunma. Şüphesiz Allah, işi gücü hıyanet etmek olan günâhlara batmış bir kimseyi sevmez.

108- Hesaplarını insanlardan gizlerler de Allah'tan gizlemezler. Oysa onlar gece vakti Allah'ın hoşnut olmayacağı sözleri konuşurlarken O kendileriyle beraberdi. Allah onların yapmakta olduklarını çepeçevre kuşatmıştır.

109- Diyelim ki siz dünya hayatında onları savundunuz, peki kıyamet gününde onları Allah'a karşı kim savunacak? Yahut kim onların vekili olacak?

SÖZLÜK

بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ — Allah'ın sana gösterdiği üzere. Yani, Allah'ın vahiy yoluyla sana öğrettiği üzere.

خَصِيمًا — Karşıt. Yani karşı çıkmasında çok ileri giden bir karşıt, hasım.

تُجَادِلُ — Mücadele eder. Karşı çıkar.

يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ — Kendilerine hıyanet ederler. Kendi nefislerine hıyanet ederler.

يَسْتَخْفُونَ — Gizlerler. Kendilerini insanlardan gizlemek isterler.

وَهُوَ مَعَهُمْ — O, onlarladır. İlmiyle ve gücüyle.

يُبَيِّتُونَ — Gece vakti gizlice işler çevirirler. Gizlice hile ve oyunla işler çevirirler.

وَكِيلًا — Vekil olarak. Vekil birinin yokluğunda onun amaçlarından herhangi bir amacı gerçekleştirmek için yerine iş yapan kimsedir.

AÇIKLAMA

Rivayet edildiğine göre bu âyetler Ta'me'nin Ubeyrik ve kardeşleri hakkında inmiştir. Bu kişi Katâde adlı bir komşusunun evinden bir zırh çalmış ve Zeyd bin Semin adlı bir yahudinin evine emanet etmişti. Bundan dolayı Ta'me suçlanıp o ve kardeşleri olaydan dolayı soruşturmanın derde gireceğini anlayınca, suçu yahudinin üzerine attı: "Zırhı çalan odur!" dediler.(1) (Ta'me'nin kardeşleri) Rasûlüllah (s.a.v.)'a gelerek kardeşlerinin bir suçu olmadığına yemin ettiler. Rasûlüllah (s.a.v.) onların sözlerini doğruladı ve Ubeyrik oğullarının aleyhine şahitlik etmeleri dolayısıyla yahudinin elini kesmeyi düşündü. Bu sırada yahudinin suçsuzluğunu ortaya koyan ve olaydan dolayı Ta'me'yi azarlayan âyetler indi. Ta'me münâfık biriydi. Suçu ortaya çıkınca İslâm'dan döndüğünü açıkladı ve Mekke'ye kaçtı. Orada hırsızlık yapmak için bir evin duvarını deldi. Duvar üzerine yıkıldı ve onun altında kâfir olarak öldü. Yüce Allah'ın yukarıdaki âyetlerinin tefsiri de şudur: "Biz sana Kitab'ı indirdik." Yani: "Ey Peygamber! Biz sana Kur'an'ı indirdik." "Allah'ın sana gösterdiği

(1) Kardeşleri üç kişiydi: Bişr, Buşeyr ve Mubeşşir. Bunlara Ubeyrik oğulları denirdi.

şekilde(1) insanlar arasında hükmetmen için..." Yani Allah'ın sana öğrettiği ve anlattığı şekilde. Sadece, senden ayrı duran birtakım hainlerin gördüğü gibi görmekle değil. Daha sonra Yüce Allah Peygamberini uyarıyor: "Hainlerin savunucusu olma!"(2) Bu sözüyle Yüce Allah, Ubeyrik oğullarını hainlikle nitelemiştir. Çünkü onlar yalan yere yemin ederek suçu üzerlerinden atmak için kendi nefislerine hıyanet etmişlerdi. "Allah'tan bağışlanma dile!"(3) Yahudiyi cezalandırmayı düşünmenden dolayı... "Allah çok bağışlayıcı çok merhamet edicidir." Düşündüğün şeyden dolayı seni bağışlar ve sana rahmet eyler. "Kendilerine hıyanet edenleri savunma." Onlar yalan yere ve iftirayla yahudinin üzerine suçu atarak bu hıyaneti yapmışlardı. "Hesaplarını insanlardan gizlerler." Çünkü onlardan utanırlar. "Allah'tan gizlemezler." O'ndan utanmazlar. Oysa onlar üzerlerindeki suçu suçla ilgisi olmayan yahudiye atmak suretiyle nasıl kurtulacaklarının hesabını yaparken, kardeşlerinin suçu olmadığına dair yemin etmeye ve suçu yahudinin üzerine atmaya karar verirken Yüce Allah kendileriyle beraberdi ve bu söyledikleri sözden de hoşnut değildi. Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: "Allah onların işlediklerini kuşatmıştır." Ta'me'nin işlediği zırhı çalma işi, sonra onu yahudinin yanına bırakması, sonra hep birlikte yahudiyi suçlamaları ve (Ubeyrik oğullarının) kardeşlerinin suçu olmadığına yemin etmeleri, bunların hepsi Allah'ın bilgisi dahilinde gerçekleşmiştir. Allah onu kuşatmıştır. Her şeyi bilen Ulu Allah'ın şanı pek yücedir.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: "Diyelim ki siz –yani: Ey şu suçluları savunan kişiler, siz– dünya hayatında onları savundunuz, peki kıyamet gününde onları Allah'a karşı kim savunacak?!" Bu söz Ubeyrik oğullarını savunmaya, suçu onların üzerinden kaldırmaya kalkışanlara yöneliktir Allah bu sözüyle onları azarlıyor. Yani: Diyelim ki siz, hırsızlık suçunu üzer-

(1) "Allah'ın sana gösterdiği şekilde..." Yani gerek vahiy yoluyla bizzat nass olarak bildirilen ve gerekse vahiy usûllerine göre bildirilen ve sünnette yer alan şeriat kanunlarına göre.

(2) Rasûlüllah (s.a.v.)'ın şu sözü bu konuda bir açıklama getirmektedir: "Ben bir insanım. Siz bana davalarınızı getiriyorsunuz. Belki biriniz delilini daha net bir şekilde ortaya koyabilir ve ben duyduklarımdan yola çıkarak onun lehine hüküm verebilirim. Birinizin lehine bir kardeşinin hakkını elinden alan hüküm verirsem onu almasın. O takdirde onun için ateşten bir parça kesilmiş olur."

(3) Burada İslâm milletine yol gösterilmekte ve ne yapması gerektiği öğretilmektedir. Çünkü esasında Rasûlüllah (s.a.v.) herhangi bir günâh işlememişti. Sadece bir şey düşünmüştü ve Yüce Allah âyet indirmek sûretiyle o düşündüğünü yapmaktan kendisini alıkoymuştu.

lerinden atmak için onları savundunuz, peki kıyamet gününde onları Allah'a karşı kim savunacak? Yahut kim onların vekili olacak?!" Hiç kimsenin bir başkası için bir şey yapamayacağı, hükmün tamamen Allah'ın elinde olacağı günde onların savunmasını kim üzerine alacak?!"(1) Ayette, kimsenin bir daha böyle adi bir tavır sergilemeye kalkışmaması için oldukça sert bir uyarıda bulunuluyor.

SONUÇ

1- Allah'ın Kitabında indirdiğinden ve Peygamberinin diliyle bildirdiğinden başkasıyla hükmetmek caiz olmaz.

2- Zalim hainlere destek için onların yanında yer almak asla caiz değildir.

3- Küçük olsun, büyük olsun işlenen günâhtan dolayı bağışlanma dilemek gerekir.

4- Kim olursa olsun hıyanet eden günâha dalmış kimselere kin duymak gerekir.

5- Kıyamet günü ortaya çıkacak durumları hatırlatarak öğüt vermek ve uyarıda bulunmak müstehabdır.

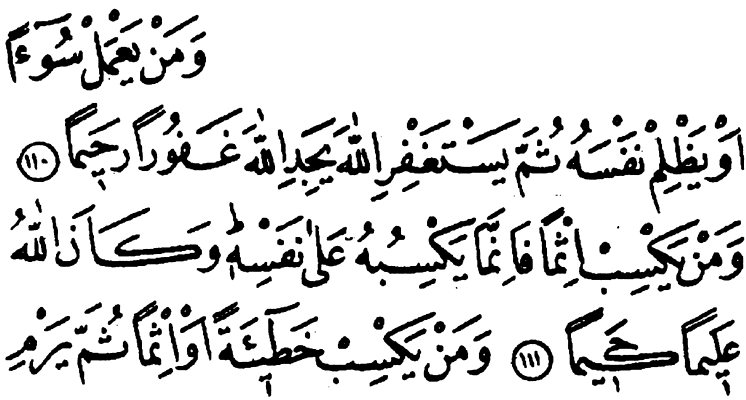
وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا
أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾
وَمَن يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُۥ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ
عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾ وَمَن يَكْسِبْ خَطِيٓـَٔةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ

(1) Burada soru karşı çıkma, itiraz ve azarlama anlamındadır.

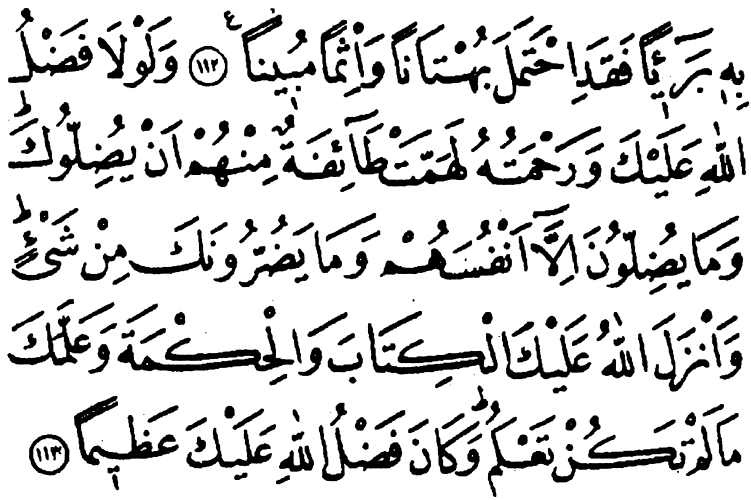
بِهِۦ بَرِيٓـًٔا فَقَدِ ٱحْتَمَلَ بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ
ٱللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُۥ لَهَمَّت طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ أَن يُضِلُّوكَ
وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن شَىْءٍ
وَأَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ
مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

110- Kim bir fenalık işler yahut kendine zulüm eder de sonra Allah'tan kendisini bağışlamasını dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olarak bulur.

111- Kim bir günâh kazanırsa, onu kendi aleyhine kazanmış olur. Allah ilim sahibidir, hakimdir.

112- Kim bir hata yapar veya günâh işler de sonra onu suçsuz birinin üzerine atarsa, büyük bir iftira ve apaçık bir günâh yükünü yüklenmiş olur.

113- Eğer Allah'ın senin üzerinde lütfu ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmayı düşünmüştü. Oysa onlar ancak kendilerini saptırmaktadırlar ve sana bir zarar dokunduramazlar. Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirdi ve daha önce bilmediklerini öğretti. Şüphesiz Allah'ın senin üzerindeki ihsanı pek büyüktür.

SÖZLÜK

سُوٓءًا	Kötülük, gerek insanın kendine ve gerekse başkasına zararı dokunan şeydir.
أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ	Yahut kendine zulmederse. Nefse zulüm etmek iyice günâhlara dalmak ve hatalar işlemekle olur.
إِثْمًا	Günâh. Nefse zararı olan, bozucu şey.

بَرِيئًا Suçsuz, ilgisi olmayan. Bir suçu işlemediği halde onunla suçlanan kimse.

احْتَمَلَ بُهْتَانًا Bir iftira atarsa. Yalan yere birinin üzerine suç atarsa.

اَلْكِتَابُ وَ الْحِكْمَةُ Kitap ve hikmet. Burada Kitap Kur'an, hikmet de sünnettir.

AÇIKLAMA

Buradaki açıklamalar yukarıda Ta'me bin Ubeyrik olayıyla ilgili olarak yapılan açıklamanın bir devamıdır. Bu açıklamalar, hıyanet eden İbnu Ubeyrik'in yanında yer alanlar için Yüce Allah'tan bir rahmet taşımaktadır. Burada Yüce Allah onlara, bir kötülük işleyerek başkasını rahatsız eden veya kendine haksızlık eden birinin bundan dolayı derhal tevbe ederek Allah'tan mağfiret dilemesi ve O'na yönelmesi durumunda, Allah'ın da onun tevbesini kabul edeceğini, günâhını bağışlayacağını bildiriyor. Bu anlamda 110. âyette şöyle buyuruyor: "Kim bir fenalık işler yahut kendine zulüm eder de sonra Allah'tan kendisini bağışlamasını dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olarak bulur."(1) Yani Allah onu bağışlar ve ona merhamet eder.

Sonra 111. ayette şöyle buyuruyor: "Kim bir günâh kazanırsa," yani büyük olsun küçük olsun bir günâh işlerse, "onu kendi aleyhine kazanmış olur." Çünkü ondan dolayı kendi kirlenmektedir ve bağışlanmadığı takdirde kendisi ondan dolayı hesaba çekilecektir. Bir başkası hesaba çekilmez. "Allah ilim sahibidir," yani kullarının günâhlarını bilir, "hakimdir," yani kullarını hesaba çekmede hikmet sahibidir. Dolayısıyla bir kimseyi yapmadığından dolayı hesaba çekmez, işi işleyeni de hesaba çekmeden bırakmaz.

Yüce Allah 112. âyette de bir kimseye karşı bir suç işleyenin yahut bir günâh işleyip de onu suçsuz birinin üzerine atanın büyük bir yük yüklenmiş olacağını, bu kabahatin onu cehenneme götürebileceğini bildiriyor ve şöyle buyuruyor: "Kim bir hata yapar veya günâh işler de sonra onu suçsuz birinin üzerine atarsa, büyük bir iftira ve apaçık bir günâh yükünü yüklenmiş olur."

Yüce Allah 113. âyette Peygamber'ine yönelttiği bir hitapla, ona olan lütfunu ve rahmetini hatırlatıyor ve şöyle buyuruyor: "Eğer Allah'ın senin üzerinde lütfu ve rahmeti olmasaydı onlardan bir grup seni saptırmayı düşünmüştü." Burada Yüce Allah'ın sözünü ettiği grup Ta'me'nin kardeşleri

---

(1) İstiğfarla (bağışlama dilemekle) kastedilen, tevbe etmek ve tevbeden önce işlenmiş günâhlardan dolayı Yüce Allah'tan af dilemektir.

olan Ubeyrik oğullarıdır. Yüce Allah sonra şöyle buyuruyor: "Oysa onlar ancak kendilerini saptırmaktadırlar ve sana bir zarar dokunduramazlar."(1) Yüce Allah'ın da buyurduğu üzere, sapıklıkları onlara dönmektedir. Rasûlüllah (s.a.v)'a ise bir zarar dokunduramazlar.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyuruyor: "Allah sana Kitab'ı ve hikmeti indirdi ve daha önce bilmediklerini öğretti. Şüphesiz Allah'ın senin üzerindeki ihsanı pek büyüktür." Yüce Allah bu sözleriyle de Rasûlüllah (s.a.v)'a olan nimetlerini hatırlatıyor. Ona kitapların en ulusu ve en doğru yola ileticisi olan Kur'an'ı indirmiştir. Ona hikmeti öğretmiştir ki o da kendisine Yüce Kitab'ın sırlarını açmıştır. Kendisine tamamı nur ve apaçık hidayet rehberi olan ilimler ve bilgiler vahyedilmiştir. Yüce Allah ona, ondan önce kimsenin bilmediği bilgileri öğretmiştir. Bütün bunlardan dolayı Yüce Allah'ın Peygamberine lütfu çok büyük olmuştur. Allah'a hamdolsun. O'na minnettarız.

SONUÇ

1- Tevbe ilkesi ve ondan önce gerçekler vurgulanıyor. Kim tevbe ederse Allah da onun tevbesini kabul eder.

2- Suçsuz insanlara iftira atanlar, güvenilir kimseleri hainlikle suçlayanlar büyük günâh işlemiş olurlar.

3- Sözün gönülleri etkileyeceği ortaya konuyor. Çünkü Ubeyrik oğulları neredeyse Rasûlüllah (s.a.v.)'ı yanıltacaklardı ve o da neredeyse hıyanet edeni temize çıkarıp suçsuzu cezalandıracaktı. Ancak Yüce Allah onu bundan korudu.

4- Yapılan zulmün kötü sonucu zalimin kendine döner.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ
أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ

(1) Çünkü sapıtmanın sonuçları ve zararları Rasûlüllah (s.a.v.)'a değil onlara dokunacaktır. Bu kötü sonuç da hüsrana uğramaktır.

اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ
الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ
سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ
مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

114- Sadaka, iyilik veya insanların arasının uzlaştırılmasını önerenin yaptığı dışında onların gizli konuşmalarının çoğunda bir hayır yoktur. Kim bunu Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yaparsa ona büyük bir karşılık vereceğiz.

115- Kim kendisi için doğru yol açıklık kazandıktan sonra Peygamber'e muhalefet eder ve mü'minlerin yolundan başka yola uyarsa, onu döndüğü yöne çevririz ve cehenneme atarız. Orası ne kötü bir varış yeridir!

SÖZLÜK

نَجْوَاهُمْ Gizli konuşmaları. "Necvâ" konuşmayı gizlemektir. Onların gizli konuşmaları ise kendi aralarında yaptıkları gizli konuşmalardır.

أَوْ بِمَعْرُوفٍ Yahut iyilikle. Ma'ruf şeriatın uygun gördüğü ve mubah kıldığı yahut müstehab saydığı ya da gerekli (farz) gördüğü şeydir.(1)

ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ Allah'ın rızasını kazanmak üzere. Yani Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak arzusuyla. Yahut Allah'ın rızasını kazanmak için.

نُؤْتِيهِ Ona veririz. Büyük ecir de cennet ve onun içindeki yok olmayacak nimetlerdir.

---

(1) Ma'ruf kelimesi, Yüce Allah'ın kitabında emretmiş olduğu bütün iyilikleri içine alan bir kelimedir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve bilgisizlerden yüz çevir." (A'raf, 199) el-Hati'e de şöyle diyor: "Kim bir hayır yaparsa karşılığı yok olmaz. İyilik, Allah ile insanlar arasında kaybolmaz."

يُشَاقِقِ الرَّسُولَ Peygambere muhalefet ederse. Ona karşı gelir, emrine uymaz, ona düşmanlık ederse.

وَ يَبْتَغِ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ Mü'minlerin yolundan başka bir yol izlerse. Yani Allah'ın mü'minleri için bildirdiği hüküm ve uygulamadan çıkarsa.

نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى Onu yöneldiği yöne çevirириz. Onu aşağılığa mahkum eder, kendisini izlediği bâtılla, kötülükle ve sapıklıkla başbaşa bırakırız. Böylece helâke gider.

وَ نُصْلِهِ نَارَ جَهَنَّمَ Ve onu cehennem ateşine atarız. Yani onu ateşe atar ve orada yakarız.

AÇIKLAMA

Ubeyrik oğullarıyla ilgili açıklamalara devam ediliyor. 114. âyette, münâfıklıkları ve kötü niyetlilikleri dolayısıyla kendi aralarında gizlice konuşanların çoğunda ve gizli konuşmalarında bir hayır olmadığını bildiriyor. Sadece müslümanlardan ihtiyaç sahibi birine bir sadaka verilmesini yahut şeriatın müstehab veya farz gördüğü bir iyiliği,(1) ihsanı ya da müslümanlar arasında sevgi ve ülfetin devamı için insanların arasının düzeltilmesini(2) emretmek amacıyla yapılan gizli konuşmalar bunun dışındadır. Daha sonra Yüce Allah, bu sayılan sadaka, iyilik ve insanların arasını düzeltme işini Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla yapanı Allah'ın en güzel mükâfatla mükâfatlandıracağını bildiriyor. O güzel mükâfat da selâmet yurdu olan cennettir. Çünkü cennetten daha büyük bir mükâfat yoktur. İşte yukarıdaki âyetlerin birincisinin ortaya koyduğu anlam budur.

115. âyete gelince: Yüce Allah bu âyette Ta'me bin Ubeyrik gibilerini tehdid ediyor ve şöyle buyuruyor: "Kim kendisi için doğru yol açıklık ka-

(1) Hikmet ehli birine: "Musîbetlerin en büyüğü nedir?" diye soruluyor. O da: "Bir hayır yapmaya gücünün yetmesine rağmen onu yapmayarak fırsatı kaçırmandır," diyor. Bir şair de bu anlamda şöyle demiştir: "Rüzgârların estiğinde onu ganimet bil. / Çünkü her hareketlenmenin bir sükûneti vardır. / O durumda iyilikten gafil olma. / Sükûnetin ne zaman geleceğini bilemezsin.

(2) İki kişinin arasını düzeltmek hakkında çok sayıda hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan birinde şöyle deniyor: "Rasûlüllah (s.a.v.): "Oruç, namaz ve sadaka (zekat) derecesinden daha üstün olan bir şeyi size bildireyim mi?" diye sordu. "Evet ya Rasûlüllah (s.a.v.)!" dediler. O da: "İki kişinin arasını düzeltmektir," buyurdu." Bunu Tirmizî rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir. Bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: "İnsanların arasını düzelten, niyeti hayırlı olan ve hayırlı şey söyleyen bir kimse yalancı değildir."

zandıktan sonra," yani Rasûlüllah (s.a.v)'ın gerçek peygamber olduğunu, hidâyeti ve gerçek dini getirdiğini anladıktan sonra "Peygamber'e muhalefet eder," ona karşı gelir ve düşmanlık ederse, "ve mü'minlerin yolundan başka yola uyarsa," Peygamber (s.a.v.)'e karşı gelmesiyle de kalmayarak mü'minlerin cemaatinden ayrılır, onların yollarından başka bir yol izlerse(1) "onu döndüğü yöne çevririz," yani dünyada aşağılığa düşmesi için onu küfrüyle ve sapıklığıyla başbaşa bırakırız, "ve cehenneme atarız!" onu sonra içinde yanmak üzere cehennem ateşine atarız! "Orası ne kötü bir varış yeridir!" Cehennem bir kimsenin varacağı ve sonsuza kadar kalacağı ne kötü bir yerdir!

SONUÇ

1- Üç kişinin bulunduğu bir yerde iki kişinin gizlice konuşması haramdır. Çünkü sünnette bu böyle açıklanmıştır.

2- Sadaka toplamak, iyiliği emir, müslümanlardan ayrılığa düşen, birbirleriyle anlaşmazlık içinde olan iki kişinin arasını düzeltmek amacıyla olanlar dışındaki gizli toplantılarda bir hayır yoktur.

3- Ehli sünnet ve'l-cemaatin dışına çıkmak ve rafiziler ve benzerleri gibi İslâmın sadece dar bir alanını temsil eden sapık fırkalara uymak haramdır. Eğer tabi olunan konu inanç bakımından küfür ve şirk ise, bu durumda onlara tabi olmak küfür olur.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ
مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا ۖ
وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَعَنَهُ اللَّهُ ۘ وَقَالَ

(1) Bu âyet müslümanların cemaatlerine (birlik içindeki tutumlarına ve yapılarına) karşı durmanın haram olduğuna delil teşkil etmektedir. Rivayet edildiğine göre İmam Şafii'ye icma'ın (müslümanların ve müslüman ilim adamlarının görüş birliklerinin) geçerliliğinin delîli soruldu. O da Kur'an'ı birkaç kez okudu. Sonunda bu âyet dikkatini çekti ve icma'ın delîlinin bu olduğuna karar verdi. Gerçekte de icma'ın delîli bu âyettir.

لَّعَنَهُ اللَّهُ ۘ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ
وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ
وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ ۚ وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ
وَلِيًّا مِّن دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾
يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾
أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

116- Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, bundan başka herşeyi dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan da uzak bir sapıklığa düşmüştür.

117- O'nu bırakıp birtakım putlardan başkasına çağırmıyor ve inatçı şeytandan başkasına yalvarmıyorlar.

118- O şeytan ki Allah ona lanet etti ve o da, "Elbette senin kullarından belirli bir pay alacağım." dedi.

119- "Onları mutlaka saptıracağım, mutlaka onları boş kuruntulara sokacağım ve onlara emredeceğim: Hayvanların kulaklarını yaracaklar; onlara emredeceğim: Allah'ın yaratışını değiştirecekler!" Kim Allah'ın yerine şeytanı dost tutarsa, muhakkak ki açık bir ziyana uğramıştır.

120- Şeytan onlara söz verir, umut verir, fakat şeytanın onlara sözü, aldatmadan başka bir şey değildir.

121- İşte onların varacağı yer cehennemdir. Asla ondan kaçmak imkanı bulamazlar.

SÖZLÜK

أَنْ يُشْرَكَ بِهِ Kendisine ortak koşulması. Kendisiyle birlikte kendi dışındaki

yaratıklarına herhangi bir ibadetle ibadet edilmesini Allah bağışlamaz.

إِنْ يَدْعُونَ — Çağırmıyorlar. "İn" ma anlamına nafiyedir.

إِلَّا إِنَاثًا — Ancak ölüler. Ünsa'nın çoğulu. Çünkü tanrılar dişi idi. Veya ölüler. Çünkü faydasızlığı toplayıcılığından ölüye ünsa denir.

مَرِيدًا — Saptıran. Şerre ve fesad için kandırmaya müptela.

نَصِيبًا مَفْرُوضًا — Belli bir pay. Bilinen bir hisse.

فَلَيُبَتِّكُنَّ — Koparacaklar, parçalayacaklar.

خَلْقَ اللَّهِ — Allah'ın yaratıkları. Allah-u Teâlâ'nın yarattığı herşey.

الشَّيْطَانُ — Şeytan. Şerre çağıran hilebaz pis.

يُمَنِّيهِمْ — Onlara umut verir. Salih amelden oyalamak için şöyle olsa, böyle olsa diye temenni ettirir.

AÇIKLAMA

"Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, bundan başka herşeyi dilediğine bağışlar."(1) Allah-u Teâlâ'nın Ta'me bin Ubeyrık'ı bağışlamayacağının ilânıdır. Çünkü şirk üzere ölmüştü. Müşrik olmayan kardeşlerinin ise işi Allah'a kalmıştır. Dilerse bağışlar, dilerse şirkten ve inkârdan başka günahlar işleyen diğer günahkârlar gibi azaba tâbi tutar. "Allah'a ortak koşan da uzak bir sapıklığa düşmüştür. Haktan gayet uzak düşmesi sebebiyle kurtuluş ve mutluluk yolundan sapmıştır. Çünkü Rabbine yaratıklarından birilerini ortak koşmuştur.

"O'nu bırakıp sadece dişilere (tanrıçalara) tapıyorlar." Bu, şirkin çirkinliğinin ve müşriklerin kötü halinin açıklanmasıdır. Allah-u Teâlâ, müşriklerin sadece duymayan, görmeyen, konuşmayan ve aklı çalışmayan ölülere taptıklarını haber veriyor. Çünkü putları cansızdır. Her cansız, müennesdir. Üstelik, zaten isimleri de Lât, Uzzâ, Menât ve Nâ'ile gibi müennesti. Tıpkı gerçekte sapık şeytana taptıkları gibi... Çünkü, onları putlara tapmaya çağıran odur. Onlar da o putlara taparlar. Öyleyse, onlar aslında putlara değil şeytana

(1) Bu âyette, şirkten başka günahlardan dolayı tekfir eden ve büyük günah işleyerek ölenin cehennemde ebedî kalmasını şart koşan Haricîlere reddiye vardır. Hz. Ali (r.a.): Kur'an'da, bana şundan daha sevimli bir âyet yoktur, der: "Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, bundan başka herşeyi dilediğine bağışlar." (Tirmizi)

tapıcıdırlar. Bundan dolayı Allah-u Teâlâ: "Onlar azgın şeytandan başkasına tapmıyorlar.(1) Allah o şeytana lânet etmiş" ve Adem'e secde etmekten kaçındığında rahmetinden kovmuştur. "O da: Elbette senin kullarından belirli bir pay(2) alacağım, dedi." Yani onlardan çoğu bana tapacak, sana tapmayacak. Onlar sana isyanları ve bana itaatleri ile bilinip tanınacaklar... Düşman, böbürlenmesini şöyle sürdürdü: "Onları mutlaka saptıracağım..." Hidayet yolundan demek istiyor. "... mutlaka onları boş kuruntulara sokacağım..." Onları, azaba uğramayacaklarına veya senin onları bağışlayacağına benzer yalancı kuruntularla sana itaatten engelleyeceğim, demek istiyor. "Onlara emredeceğim..." Bana itaat edecekler de "... hayvanların kulaklarını yaracaklar..."(3) Senin kendilerine rızık olarak verdiklerinden tanrılarına bir pay ayıracaklar ve tanrılarına ayırdıkları bahâ'ir ve sevâ'ib gibi putlarına ait olduğu bilinsin diye kulaklarını keserek işaretleyecekler. "... onlara emredeceğim..." bana uyacaklar ve Allah'ın yaratışını bid'atlerle, şirkle ve dövme ve burma gibi isyanlarla değiştirecekler. İşte şeytanın dedikleri bunlardır. Allah-u Teâlâ bize aktarmıştır. O'na hamd olsun. Sonra Cenab-ı Hakk şöyle buyurdu: "Kim Allah'ı bırakıp şeytanı dost tutarsa, muhakkak ki açık bir ziyana uğramıştır." Çünkü kim şeytanla dost olursa, Rahman'a düşman olur. Kim de Allah'a düşman olursa, vallahi onun için en büyük ziyan gerçekleşir. Bunu, Allah'ın şu ayeti de gösterir: "Şeytan onlara söz verir ve umutlandırır..." da kurtuluşu ve mutluluğu istemekten alıkor. "Şeytanın onlara vaadettiği şey aldatmadan başka bir şey değildir." Çünkü elinden hiçbir şey gelmez. Öyleyse onlar için kurtuluş ve mutluluğu nasıl gerçekleştirebilir?

İşte Allah-u Teâlâ'nın açıklıkla ve kesinlikle ilân ettiği hükmü şudur, kulak versinler: "İşte onların varacağı yer cehennemdir. Asla cehennemden kaçma imkânı bulamazlar." Uzaklaşacak, kaçacak bir yer bulamazlar.

---

(1) Dua dendi, ibadet denmek istendi. Kur'an-ı Kerim'de yaygın bir kullanım şeklidir. Çünkü dua ibadettir. Zira şeytana uymaları haddi zatında ibadettir. Çünkü Allah'a isyanda itaat edilen şey mabuddur. "Papazlarını ve ruhbanlarını Allah'ı bırakıp Rabler edindiler." Yani ilahlar edindiler. Allah'a isyan pahasına onlara itaat edince, onları ilah edinmiş oldular.

(2) Müslim'in rivayetine göre Şeytan insanların binde dokuz yüz doksan dokuzunu saptırır.

(3) Cumhur, et tutsun diye koyunun hayasının alınmasına cevaz vermiş, diğer hayvanlara cevaz vermemiştir. Özellikle de insanın hadım edilmesine cevaz vermemiştir. Hayvanların yüzü dışındaki yerlerine, tanınması için damga vurulmasına da cevaz vermişlerdir. Dövme yaptırmak ise, sahih hadislerle haram kılınmıştır.

SONUÇ

1- Allah, dilediği kimsenin şirk dışındaki büyük ve küçük günahlarını bağışlayabilir. Şirk sahibini ise bağışlamaz.

2- Putlara, kuruntulara, şehvetlere ve arzularına tapanlar, aslında şeytana tapmaktadırlar. Çünkü o emretmiş, onlar da ona itaat etmişlerdir.

3- Büyük ve küçük günahlar, şeytana itaat göstergelerindendir. Çünkü bunları emreden, emrine uyulan odur.

4- Dövme ve hadım etme haram, damga ve haya alma sahib-i Şeri'at olan Allah'ın izin verdiği şekliyle helâldir.

5- Şeytanın silahı, yalancı vaadler, boş kuruntular ve aldatıcı süslerdir.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾

122- İnanıp iyi işler yapanları da altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağız, orada ebedî kalacaklardır. Bu, Allah'ın gerçek vaadidir. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?!

SÖZLÜK

آمَنُوا	İman ettiler. Allah'ı ve Rasûlünü tasdik edenler.
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ	Ve salih amel işlediler. Allah'a ve Rasûlüne her itaat salih ameldir...
قِيلًا	Kim, Allah'tan daha doğru sözlü olabilir?!

AÇIKLAMA

Şirkin ve şeytan tapıcısı müşriklerin cezası açıklanınca, bu ayette de tev-

hidin ve Rahman'ın (c.c) kulu muvahhidlerin mükafatı açıklandı.(1) Allah-u Teâlâ tevhid ehlini, öldükten sonra köşklerinin ve ağaçlarının altından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Orada kalışları, Rableri Allah'ın izniyle belirlenmiştir. Oradan hiç çıkmayacaklardır. Onlara bunu Rableri gerçek bir vaadle vaadetmiştir. Allah'tan daha gerçek vaadde bulunan ve daha doğru sözlü kimse yoktur.

SONUÇ

1- Sadık îmân, iyi ve doğru iş, cennetin anahtarı ve giriş sebebidir.

2- Allah-u Teâlâ'nın vaadi ve sözü doğrudur, gerçektir.

3- Kulun vaadini tutması gerekir. Çünkü vaadini tutmamak münafıklık alametlerindendir. Dayanağı: "Söz verince tutmaz," hadisidir.

4- Doğru sözlü olmalıdır. Yalancılık münafıklık alametlerindendir. Dayanağı: "Konuşunca yalan söyler," hadisidir.(2)

لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَآ أَمَانِيِّ
أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ مَن يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدْ لَهُۥ
مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ
مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ
ٱلْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّن

(1) Bu, Kur'an'a özgü metodlardan biridir. Kur'an, sakındırma ile özendirmeyi birlikte yapar. Çünkü hidayet ve terbiye kitabıdır. Vaadle tehdidi, yani birşeyi zıddıyla birlikte anar.

(2) Buhârî ve diğer hadis kitaplarında şöyle geçer: "Münafığın belirtisi üçtür: Konuşunca yalan söyler, söz verince tutmaz, emanete hıyanet eder."

أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا ۗ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾

123- İş, ne sizin kuruntularınızla, ne de kitab ehlinin kuruntularıyla olur. Kötülük yapan, onunla cezalandırılır ve kendisine Allah'tan başka ne dost, ne de yardımcı bulur. Allah'ın vereceği cezayı hiç kimse ondan savamaz.

124- Erkek veya kadından her kim inanarak güzel işler yaparsa, işte öyle kimseler cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.

125- Hangi insan, din yönünden, iyilik edici olarak yüzünü Allah'a teslim edip dosdoğru İbrahim dinine tâbi olandan daha güzel olabilir? Allah, İbrahim'i dost edinmişti.

126- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Allah'ın bilgisi, herşeyi kuşatmıştır.

SÖZLÜK

أَمَانِيِّكُمْ	Kuruntularınız. Zanlarınız.
أَهْلُ الْكِتَابِ	Kitab ehli. Yahudiler ve hristiyanlar.
سُوءًا	Kötü; günah ve hata.
وَلِيًّا	Dost, yardımcı. İşini üstlenip, ondan kötülüğü savuşturan.
نَقِيرًا	Hurma çekirdeğindeki çukurluk. Veya hurma çekirdeğinin üzerindeki ince zar.
مِلَّةُ إِبْرَاهِيمَ	İbrahim'in dini. Şirk koşmadan, emrettiği biçimde bir tek Allah'a ibadet etmek.
خَلِيلًا	Dost. Sevgisi nefes yollarını açan, sevgiliden daha yakın dost.
مُحِيطًا	Kuşatmak. İlim ve kudret olarak. Çünkü kâinatın tamamı hakimiyeti altındadır ve O'nun kudret ve ilmiyle idâre olunmaktadır.

AÇIKLAMA

Bu âyetin, bir müslümanla bir yahudi tartışıp, birbirine övününce indiği rivayet olunur.(1) Yahudi; peygamberlerinin, kitaplarının, dinlerinin müslümanların kitabından, peygamberinden ve dininden önce mevcut olduğu dolayısıyla yahudilerin daha üstün olduğunu iddia etti. Müslüman da gerçekle cevap verdi. Allah–u Teâlâ, ikisi arasında şu âyetiyle hükmünü bildirdi: Ey müslümanlar "İş ne sizin kuruntunuza göredir, ne de..." yahudi ve hristiyan "... kitab ehlinin kuruntusuna göredir." İş ve mesele, azabı ümit etmenize göre değildir. Yapılan işlerin insanı kirletme ve paklamasında Allah'ın koyduğu kanun şudur: Kim şirk ve isyan türünden bir kötülük işlerse,(2) tevhid ve itaat salih amel işleyen gibi, işlediğinin karşılığını alacaktır. Zira kötülük, nefsi pisleştirir ve iyilerle hemhal olmaktan mahrum eder. Tevhid ve salih amel de nefsi temizler ve iyilerle hemhal olmaya lâyık kılar, günahkârlarla düşüp kalkmaktan uzak tutar. "Ve kendisine Allah'tan başka dost, ve de yardımcı bulamaz." Çünkü Allah'ın sünnetleri (değişmez kuralları) hükümleri gibidir. Hiç kimse değiştiremez veya bozamaz. Tam aksine olduğu gibi işler, meydana gelir. Kötülük yapana hiç kimse fayda sağlayamaz. İyilikler yapana da bir başkası zarar veremez. "Erkek veya kadından her kim, inanarak iyi bir iş yaparsa, işte öyle kimseler cennete girer ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar." Bu sevap veya günah kazancının nefse tesirini ve nefsin temiz, veya pis durumda oluşuna göre karşılık göreceğine dair sünnetullahın ilanıdır. Yani mü'min olarak salih ameller işleyen her insan bu amelleriyle nefsini temizlemiş ve

---

(1) Katâde'den rivayet olunur. Mü'minlerle kitab ehli birbirine övündüler. Kitab ehli: "Peygamberimiz peygamberinizden öncedir; kitabımız da kitabınızdan öncedir. Biz, Allah'a sizden daha lâyığız," dedi. Mü'minler ise: "Peygamberimiz, peygamberlerin sonuncusudur ve kitabımız diğer Kitaplar hakkında karar verir," dediler. Bunun üzerine bu âyet indi. İki görüş arasında çelişki yoktur.

(2) Ayet, kâfir ve mü'min hakkında genel bir âyettir. Genel oluşunu, Müslim'in kaydettiği şu rivayet de pekiştirir: Hz. Peygamber (s.a.v.), âyet inip müslümanlarda yapacağı etkiyi yapınca: "Ölçülü ve dengeli olun. Müslümanın başına gelen herşey, hatta uğradığı bir musibet ve bir yerine batan bir diken bile keffarettir," dedi. Bize, bunu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu hadisi de tefsir eder. Ahmed (b. Hanbel) Ebû Bekir'den rivayet ediyor: "Bu âyet inince Ebû Bekir: Bu âyetten sonra felâha ermek nasıl (mümkün) olacak ya Rasûlüllah? Çünkü işlediğimiz her kötülüğün cezasını göreceğiz, der. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurur: Ya Ebû Bekir, hastalanmıyor musun, yorulmuyor musun, üzülmüyor musun, geçim sıkıntısı çekmiyor musun?.. Ebû Bekir: Evet, der. Rasûlüllah da (s.a.v.): İşte bunlar, gördüğünüz karşılıklardandır (keffarettir), buyurur."

böylece cennete girmeye lâyık hale gelmiştir. Zerre miktarı bile haksızlığa uğratılmaz.

"Hangi insan, din yönünden, iyilik edici olarak yüzünü Allah'a teslim edip dosdoğru İbrahim dinine tâbi olandan daha güzel olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmişti." Bu, Allah-u Teâlâ'dan İslâm'a bir övgü ve onu diğer dinlere üstün tutmadır. Çünkü İslâm, her işte, tam bir samimiyetle bir tek Allah'a ibadet etmek, O'ndan başka bütün tanrıları inkâr etmek suretiyle İbrahim'in dinine tâbi olmak esası üzerine kuruludur.(1) "Allah İbrahim'i dost edinmişti." Bunda İslâm'ın üstünlüğünü bir daha ilân etme vardır. Çünkü İslâm, Rabbinin dost edindiği İbrahim'in dinidir.

"Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Allah herşeyi kuşatmıştır." Bu, Allah-u Teâlâ'nın mülkünün, ilminin, kudretinin ve üstünlüğünün genişliğine dairdir... İbrahim'in dost edinilmesinden, Allah-u Teâlâ'nın İbrahim'e ihtiyacı olduğuna veya dostluğa muhtaç bulunduğuna ilişkinin doğabilecek vehmi yok etti. Cenab-ı Hakk, göklerde ve yerde bulunanların halk (yaratık, kul) olarak da, mülk olarak da kendisine ait ve İbrahim'in de bunlardan olduğunu haber verdi. O halde nasıl İbrahim'e muhtaç olabilir?!

SONUÇ

1- Allah katındakilere temenni etmekle değil, imanla, salih amelle takva, sabır ve ihsanla ulaşılır.

2- Karşılık, eylemin (amel) tabii etkisidir. "Kim bir kötülük işlerse karşılığını görür"ün anlamı budur. "Kim de, erkek olsun kadın olsun, inanarak iyi işlerden bir iş yaparsa, işte öyle kimseler cennete girerler."

3- İslâm, dini Âdem (a.s)'dan beri gelen dinin genel adıdır.

4- Hz. İbrahim (a.s.), Rabbinin dost edinmesiyle şereflenmiştir.(2)

5- Allah-u Teâlâ'nın, yarattıklarına ihtiyacı yoktur. Yarattıkları O'na (c.c) muhtaçtır.

---

(1) Bu âyet, büyük bir hükmü ifade etmektedir: Amel ihlassız ve tâbi olmaksızın asla sahih olmaz. Amel, halis Allah rızası için ve dosdoğru, yani Allah'ın kitabında ve peygamberi Muhammed'in dili üzere vaz'ettiğine uygun olmalıdır.

(2) Hz. Muhammed de (s.a.v.) dostlukla şereflendirilmiştir. Sahihayn'da geçer: "Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabeye son hutbesini okur. O hutbede şöyle der: Emma ba'du... Ey insanlar, yeryüzündekilerden bir dost edinecek olsaydım, Ebû Bekir b. Kuhafe'yi dost edinirdim. Ama kendisi Allah'ın dostudur (halilullah)."

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ
وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي
لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَن تَنكِحُوهُنَّ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَن تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ
بِالْقِسْطِ ۚ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾
وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِن بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَن يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا ۚ وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ۗ
وَأُحْضِرَتِ الْأَنفُسُ الشُّحَّ ۚ وَإِن تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ
كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾ وَلَن تَسْتَطِيعُوا أَن
تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ
فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ ۚ وَإِن تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ
كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٢٩﴾ وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِّن
سَعَتِهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

127- Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki: "Allah, size onlar hakkında hükmünü açıklıyor: Kendilerine yazılmış

olan miras haklarını vermeyip kendileriyle evlenmek istediğiniz öksüz kadınlar, zavallı çocuklar ve öksüzlere karşı adaleti yerine getirmeniz hakkında Kitab'da size okunan ayetler de Allah'ın hükmünü açıklamaktadır. Yapacağınız her hayrı muhakkak ki, Allah bilir.

128- Ve eğer bir kadın, kocasının huysuzluğundan, yahut kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa, anlaşma ile aralarını düzeltmelerinde ikisine de günah yoktur. Barış daima iyidir. Zaten nefisler cimriliğe hazır duruma getirilmiştir (insanın mayasında cimrilik vardır). Eğer güzel geçinir, kötülükten sakınırsanız, Allah yaptıklarınızı haber alır, yaptığınız güzel işler boşa gitmez.

129- Ne kadar isteseniz de kadınlar arasında tam adalet sağlayamazsınız. Öyle ise birine tamamen yönelip ötekini kocasızmış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir, sakınırsanız, Allah bağışlayan, esirgeyendir.

130- Eğer eşler ayrılırlarsa, Allah bol nimetiyle onların her birini zengin eder, diğerine muhtaç eylemez. Allah'ın nimeti geniştir, O hüküm ve hikmet sahibidir.

SÖZLÜK

يَسْتَفْتُونَكَ	Senden fetva istiyorlar.(1) Senden kadınlar ve mirasları hakkında fetva istiyorlar.
وَ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ	Sizin üzerinize okunan. Kur'an'da size okunanlar...
مَا كُتِبَ لَهُنَّ	Onlar için yazılan. Kadınlar için takdir olunan mihirler ve miras.
بِالْقِسْطِ	Adaletle.
نُشُوزًا	Başkaldırmak. İtaat etmemek. Kötü fiillerde bulunmak.
وَ أُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ	Cimrilik nefislerde vardır. Cimrilik insanın zaaflarındandır. Ancak eğitimle terbiye edilip giderilebilir.
فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ	Boşluktaymış gibi onu bırakırsınız. Kadını ne evli, ne de boşanmış vaziyette, boşlukta gibi, bırakmayın.

(1) Eşheb bin Malik rivayet eder: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'e soruluyordu da vahiy gelinceye dek cevap vermiyordu."

مِنْ سَعَتِهِ Gücünün yettiğinden. Geniş rızkından.
وَكَانَ اللَّهُ Allah bol rızık veren ve hikmet sahibidir. Geniş ihsanı olan,
وَاسِعًا حَكِيمًا ihsanını ilmine ve hikmetine göre veren hikmet sahibi.

AÇIKLAMA

Bu dört ayetten her biri özel bir dinî hüküm taşır.

İlki (127.), bazı sahabilerin, kadınların hakları çerçevesinde neyin kadınların lehine, neyin de aleyhlerine olduğuna ilişkin sorularına cevap olarak inmiştir. Çünkü, cahiliyye döneminde geçerli olan örf, kadınları ve çocukları mirastan engelliyordu. Yetimlerin yakınlığı gözetilmiyor, hakları tam korunmuyordu. Bunun üzerine bu sûrenin ilk âyetleri indi ve kadınla çocuğun mirastaki hakkı açıklandı, yetimlerin malından ve çok soru sormaktan sakınılmasını özendirdi. Belki, onlara yani sorularına cevaben hüküm inerdi de, inenden dolayı sıkıntıya düşerlerdi. Bu ayet-i kerime, onları sûrenin baş tarafındaki hükme götürüyor. O hüküm konu hakkındaki nihai hükümdür ve ondan ötesine müracaat yoktur. Allah-u Teâlâ, peygamberine hitab ederek buyurdu: "Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar." Yani Miras, mihr ve benzeri konularda lehlerine ve aleyhlerine olan haklarda fetva istiyorlar. Ey peygamber, onlara de ki: "Allah onlar hakkında size fetva veriyor..?" Yani onlar hakkında size fetva vermiş ve size kadınların hak ve sorumluluklarını açıklamıştı. "... Kendilerine yazılmış olan miras haklarını vermeyip kendileriyle evlenmek istediğiniz öksüzlere karşı adaleti yerine getirmeniz hakkında Kitab'ta size okunan ayetler..." Yetim kızlara dair sûrenin başında size okunan âyetler size yeter. O âyetler varken, size yine de fetva verecek birilerine muhtaç değilsiniz. Çünkü size açıklanmıştı ki, kimin gözetiminde evlenmek istemediği çirkin bir yetim kız varsa, o yetim kızın malını kıza versin ve birisiyle evlendirsin, kendisi de dilediğiyle evlensin. O yetim kızı, malından dolayı evinde tutması helâl değildir. Yok kız güzelse ve evlenmek istiyorsa, benzerlerinin mihrini (mihr-i misil) versin ve mihrinden hiçbir şeyi eksiltmesin. "Zavallı çocuklar hakkında..." Yani sûrenin başında size okunan âyetlerle zavallı çocuklar hakkında da fetva verilmiştir. Çünkü "Allah, size çocuklarınız hakkında, erkeğe kadının payının iki mislini tavsiye eder."(1) âyetinde, onlara haklarını tastamam vermiştir.

(1) Nisa Sûresi, 11.

O halde bu başvurular ve fetva istemeler niye? "... yetimlere karşı adâleti yerine getirmeniz hakkında..." Sûrenin başında size okunan âyetler, size yetimlere âdil ve malları konusunda da adâletli davranmanızı emretmektedir. Allah'ın şu âyetindeki hükmüne müracaat edin: "Yetimlere mallarını verin, pisi temiz olanla değiştirmeyin, mallarını mallarınıza katarak yemeyin. Bu, büyük bir günahtır."(1) Allah-u Teâlâ'nın âyetin sonundaki sözü de şudur: "Yaptığınız her hayrı, muhakkak ki Allah bilmektedir." Allah-u Teâlâ, burada, haklarını tastamam vermeye ve haklarına el uzatmamaya ilaveten iki zayıfa, kadına ve yetime iyilik ederek hayır işlemeye teşvik etti. "Senden fetva istiyorlar..." âyetinin gösterdiği de işte budur.

"Ve eğer bir kadın, kocasının huysuzluğundan veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa(2) anlaşma ile aralarını düzeltmelerinde ikisine de günah yoktur," âyeti, merhametli, âdil bir hükmü ve doğru, Rabbani bir irşadı, yönlendirmeyi kapsar: Kadın, kocasından bir huysuzluk, yani uzaklaşma ve yüz çevirme görürse ve üzerine bir başkasıyla evlenmişse, bu durumda kocasıyla, evinde saygıdeğer bir hanımefendi olarak kalmasını sağlayacak bir sulh yapması imkân dahilindedir. İsterse bazı yatak haklarından ve yerine getirmesi gereken bazı görevlerden vazgeçebilir. Bu, onun için ayrılmaktan daha hayırlıdır. Bu sebeple Allah-u Teâlâ, "Sulh daha hayırlıdır," buyurmuştur.

"Zaten, nefisler cimriliğe hazır duruma getirilmiştir." Cimrilik, insan nefsinin zaaflarındandırr. Bu hususta kadın da erkek gibidir. Ancak kadın yataktaki payı ve kocasının kendisine karşı yükümlü olduğu geri kalan haklar konusunda daha da kıskançtır. Öyleyse, koca bunu gözetsin!.. Bu sebeple Allah-u Teâlâ, ey kocalar "Eğer..." kadınlarınıza "... iyilik ederseniz ve..." onlar hakkında Allah'tan "... sakınırsanız..." onları yataktaki ve diğer haklarından mahrum etmezseniz, Allah-u Teâlâ sizi iyiliğe karşılık iyilikle, hayra karşılık hayırla ödüllendirir. Çünkü O "... yaptıklarınızı haber alır."

"Ne kadar isteseniz de, kadınlar arasında tam adalet sağlayamazsı-

---

(1) Nisa Sûresi, 2

(2) Korkarsa demek, hissederse demek değil, bizzat vaki olursa demektir. Buhari, rivayet ediyor: "Bir kadın kocasının huysuzluğundan veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa..." âyeti hakkında Hz. Ayşe şöyle demiştir: kocanın nikahında çok arzulamadığı (rağbet etmediği) bir kadını olur, boşamak isterdi. Kadın ona: Seni benim işimden serbest bıraktım, derdi. Bunun üzerine bu âyet indi."

nız.[1] Öyle ise birine tamamen yönelip ötekini boşlukta gibi bırakmayın. Eğer sulh yapar ve muttaki olursanız, Allah bağışlayıcı ve esirgeyicidir." âyeti de çok büyük bir gerçeği kapsar: Koca, nikâhındaki hanımları arasında adâleti yerine getirmekten âcizdir. Adâleti ne kadar gözetse de, asla zirveye ulaşamayacaktır. Burada adaletten maksat, sevgideki ve cinsel ilişkideki adâlettir. Değilse gün ayırmaya, giydirmeye, yedirmeye, iyi davranmaya kocanın gücü yetebilir. Allah-u Teâlâ, kulunun bu özelliğini bildiği için, kocaya sevgi ve ilişki konusunda ruhsat verdi. Nefsin meylinden dolayı kocayı sigaya çekmedi. Nitekim Allah Rasûlü de (s.a.v.) "Benim elimden gelen taksim budur Allah'ım. Senin sahip olup, benim sahip olmadığım hususta beni kınama!" buyurmuştur.[2] Kocaya haram olan, gerisini bırakıp hanımlarından sırf birine meyletmektir.[3] Çünkü bu, mü'mine bir hanımı ne eşlik haklarından yararlanabilen evli, ne de haklarını vererek kendisini mutlu edecek bir başka adamla evlenmesine imkân sağlayacak tarzda boşanmış bir kadın durumunda kalmaya götürür. İşte "... ötekini boşlukta gibi bırakmayın..."ın gün tayininde "... sulh yaparsanız ve..." bunda, Allah-u Teâlâ'dan "... sakınırsanız..." ve sadece bir eşinize yönelmezseniz, adâletli davranabileceğiniz şeylerde haksızlık yapmazsanız, Allah-u Teâlâ zayıflığınızdan dolayı yerine getirmekten âciz olduğunuz şeyleri bağışlar, dünyanızda ve âhiretinizde size rahmet eyler. Çünkü Allah-u Teâlâ tevbe edenleri bağışlamıştır ve bağışlayacaktır, mü'minlere merhametlidir ve merhametli olacaktır.

"Eğer eşler ayrılırlarsa, Allah bol nimetiyle[4] onların her birini zengin eder. Allah'ın nimeti geniştir, O hikmet sahibidir." Allah-u Teâlâ herbirinin

(1) Bu, sevginin insanın celbinden aciz olduğu mecburi bir durum olduğunu gösterir. Nitekim sevgiyi savuşturmaktan da âcizdir. Her ne kadar sevginin bazı sebepleri varsa da, insan bu sebepleri biraraya getiremez. Bunun için, bu mecburi sevginin varlığından ve yokluğundan muaf tutulmuştur.

(2) Ebû Davud, sahih isnadla rivayet etmiştir. Aynısını diğer hadis imamları da rivayet etmiştir: "Senin sahip olup benim sahip olmadığım hususta..." ifadesinden maksat gönüldür. Çünkü gönüller Allah'ın elindedir, dilediği gibi düzenler.

(3) Eşlerinden sırf birine meyletmenin günah oluşuna dair şiddetli bir tehdit vardır: Ahmed b. Hanbel ve Sünen musannifleri Hz. Peygamber'den (s.a.v.) aktarırlar: "İki hanımı olup da birisine meyleden kıyamet günü bir yanı felçli olarak gelir."

(4) Burada, bu ilâhi vaadin önce sulh teşebbüsüne bağlı olduğuna işaret vardır. Eğer sulh mümkün olmazsa ve Allah-u Teâlâ'ya itaat üzere ayrılırlarsa, Allah-u Teâlâ onlara olan vaadini yerine getirecektir.

malına tamahından ve hiçbir şeyden vazgeçmeyişinden, aralarında sulh için uyuşamayan eşlere Rableri olarak eğer güzellikle ayrılırlarsa bol nimetiyle her ikisini de zengin edeceğini vaadediyor. Çünkü O'nun nimeti boldur ve O hikmet sahibidir. Bununla birlikte kadına, boşandığı eşinden daha hayırlı bir başka koca nasib eder. Erkeğe de aynı şekilde, aralarında sulhün mümkün olmamasından dolayı boşadığından daha hayırlı bir hanım nasib eder.

SONUÇ

1- Kadınların ve çocukların varisliği, yetim mallarının korunması ve yenmesinin haram oluşu ilkesi ilân edilmiştir.

2- Beraberliklerinin ancak sulhla mümkün olması durumunda eşler arasında sulh yapılması güzeldir.

3- Sevgide ve cinsel ilişkide eşler arasında adâletin mümkün olmaması, bundan dolayı hesaba çekilmemeyi gerektirir ve sahib-i şeriat olan Allah yatakta, yemede, içmede, giyimde ve insan ilişkilerinde adâleti yeterli görmüştür.

4- Islah etmek, muttaki olmak ve hayırlar işlemek teşvik edilmiştir.

5- Eşler arasındaki ayrılık, ıslah ve takva ilkesi üzerine ise, ya hemen veya gelecekte bir hayrı peşinden sürükler.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ
مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾
وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾

إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ
عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾ مَّن كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِندَ اللَّهِ
ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

131- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Sizden önce kitab verilenlere de, size de "Allah'tan korkun!" diye tavsiye ettik. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Allah, zengindir, övgüye lâyıktır.

132- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır.(1) *Vekil olarak Allah yeter.*

133- Ey insanlar, Allah dilerse sizi götürür ve başkalarını getirir. Allah, buna gerçekten Kadîr'dir.

134- Kim dünya sevabını isterse bilsin ki dünya ve âhiret sevabı Allah katındadır. Allah işitendir, görendir.

SÖZLÜK

وَ لِلّٰه مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ — Semalarda ve yerde ne varsa hepsi de Allah'ındır. Mahlûkatı, mülkiyeti, tasarrufu ve yönetimi.

(1) "Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır." cümlesi niye üç kez tekrarlandı, denilirse, şöyle cevap verilir: 1) Allah-u Teâlâ eşlerin anlaşmaları halinde takva üzere ayrılırlarsa, eşleri zengin edeceğini zikredince, buna, göklerde ve yerde olanların hepsinin kendisine ait olduğunu delil getirdi. Buna muktedir olan, eşleri zenginleştirmeye de muktedirdir. 2) Kullarına takvayı (takva, emrini yerine getirip yasağından kaçarak O'na itaat demektir) emredince, kendisinin isyan edenleri cezalandırmaya kadîr olduğunu ve takvayı, takvaya ihtiyacı olduğundan emretmediğini bildirdi. Çünkü O göklerde ve yerde olanların malikidir. Böyle birisi ise hiç kimseye muhtaç değildir. 3) Zenginliğini ve övgüye lâyık oluşunu zikredince de, buna, göklerde ve yerde olanların hepsinin kendisine ait olduğunu ve kendisinin kullarını korumakta ve işlerini düzenlemekte bulunduğuna delil getirdi.

وَصَّيْنَا	Emrettik. Buna, yani takvaya dair söz aldık.
أُوتُوا الْكِتَابَ	Kendilerine kitap verilenler. Yahudiler ve hristiyanlar.
الْوَكِيلُ	Vekil. İşin tamamiyle kendisine havâle edildiği ve tedbiri ile en güzel şekilde yöneten kimse.
ثَوَابُ الدُّنْيَا	Dünya sevabı. Dünya için işlediklerinin ödülünü.
ثَوَابُ الْآخِرَةِ	Ahiret sevabı. Ahiret için işlediklerinin ödülü: Cennet.
سَمِيعًا بَصِيرًا	Duyan ve gören. Kullarının dediklerini işitir ve amellerini görür. Ona göre de ya hayırla veya şerle karşılık verir.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ, ayrılan eşlerin herbirinin ihtiyaçlarını gidereceğini vaadedince, kendisinin göklerde ve yerde olanların hepsine malik olduğunu da zikretti. Onun için O, eşleri zenginleştirmeye kâdirdir. Çünkü mülkü geniştir ve bol bol verir. Sonra yüce hitabını, Ubeyrikoğulları da aralarında olmak üzere bütün ümmete yöneltti: "Sizden önce kitab verilenlere tavsiye etmiştik..." Yahudileri, hristiyanları ve tüm kitap verilenleri kasdederek. Allah (c.c.), onlara kendisinden korkmalarını tavsiye etmişti ki O'na isyan etmeye kalkışmasınlar, farz kıldıklarını yapmayarak ve haram kıldıklarını işleyerek itaatinden çıkmasınlar. Sonra, Ta'me gibi onlar da inkâr ederlerse ve dinden çıkarlarsa, bu durum, kendisine hiçbir zarar vermeyecektir. Çünkü O zengindir ve övgüye lâyıktır. Nasıl olmasın ki?.. Göklerdeki ve yerdeki mevcutlar ve mahlûklar O'nundur. O, hepsinin Rabbi, maliki ve musarrıfıdır.

Allah-u Teâlâ, 132. âyette övgü ve zenginliğe lâyık olduğunu tekrarladı. Çünkü göklerde ve yerde olanların hepsinin maliki ve yönetenidir. Koruyucu ve vekil olarak Allah yeter.

133. âyette de Allah-u Teâlâ, kendisini inkâr edenleri yok edip, yerine başka inanan bir toplum getirmeye kadir olduğunu bildirdi. O bütün bunlara hakkıyla muktedirdir: "Ey insanlar,(1) Allah dilerse sizi götürür ve başkalarını getirir." Çünkü kudreti, yeterliliği ve vekilliği çok büyüktür.

134. âyette ise Cenab-ı Hakk kullarını katındaki dünya ve ahiret hayır-

(1) Âyet, görevinde kusur eden yönetici, halk, âlim, cahil, zengin ve fakir herkesi bir şekilde korkutmaktadır. Çünkü her görevi, herkesin kendinden istendiğine ve üzerine farz kılındığına göre yerine getirmesi gerekir. Yöneticiye adâlet, âlime öğretmek, cahile de öğrenmek ve benzeri gerekir.

larının en hayırlısına teşvik ederek buyurur: Kim, yaptıklarına karşılık dünya sevabını[1] istiyorsa "... dünya ve âhiret sevâbı Allah katındadır." O halde kul, âhiret sevâbının da Allah katında olduğunu biliyorken amelini niye dünya sevabına tahsis eder? Her iki sevâbı birlikte Allah-u Teâlâ'dan istesin öyleyse. Bu ise, îmanla, takva ile ve samimiyetle olur. Allah-u Teâlâ kulu ameline göre ödüllendirecek ve eksik değerlendirmeyecektir. İlminden ve kudretinden dolayı böyledir. "Allah işitendir, görendir."[2] Böyle olan kimsenin (yani Allah'ın) böyle oluşuyla birlikte, artık amellerin zayi olmasından korkulmaz.

SONUÇ

1- Takva emredilmiştir. Takva, îmân edip salih ameller işleyerek şirki ve isyanları terk etmektir.

2- Allah-u Teâlâ, yaratıklarına muhtaç değildir..

3- Allah-u Teâlâ, tüm insanları giderip onların yerine başkalarını yaratmaya kâdirdir.

4- İbadet ve amellerde Allah rızasını gözetmek farzdır. Dünya ve ahiret sevabı birlikte istenir. Ahiret sevabını bırakıp da sadece dünya sevabını istemek haramdır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ
وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ ۚ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ

(1) Bu âyette, kullara büyük bir irşad vardır: Allah-u Teâlâ, insanın, bu hayattaki varoluş ve mutluluğa rağbet ediş hükmü sebebiyle, bâkî oluşundan ve yüce şanından dolayı daha yüce bulunan âhiret hayatından gaflet ederek gayretini bu hayata harcadığını bildirdi. Derken her iki hayatın sevabının da kendi katında olduğunu bildirerek insanın dikkatini âhiret hayatına çekti. Öyleyse insan, dünya hayatında mutluluğu gerçekleştirmeye götürecek amellerle dünyayı istediği gibi, Allah'tan (c.c.) O'na îmân ve itaat etmekle âhireti istesin!.. Bunun da ötesinde dünya için ve âhiret için yapılan her iki amelin sevabı, başkasının değil, Allah'ın (c.c.) elindedir.

(2) Bu ekleme (tezyil) murâkabetullah melekesini öğretiyor. Allah-u Teâlâ'nın sözlerini duyduğunu, amellerini bildiğini bilen kimse, O'nu gözetir (murakabe) ve O'ndan sakınır (takva)...

فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا ۚ وَإِنْ تَلْوُوا
أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ۚ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا
كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾

135- Ey inananlar, adâleti tam yerine getirerek Allah için şahitlik edenler olun. Kendinizin, ana babanızın ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa, şahitlik ettiğiniz kimseler zengin veya fakir de olsalar adâletten ayrılmayın. Çünkü Allah, ikisine de daha yakındır, onları sizden çok kayırır. Öyle ise keyfinize uyarak doğruluktan sapmayın. Eğer şahitlik ederken dilinizi eğip bükerseniz, ya da doğruyu söylemezseniz, muhakkak ki Allah yaptıklarınızı bilir.

136- Ey inananlar, Allah'a, elçisine, elçisine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirmiş bulunduğu Kitab'a inanın. Kim Allah'ı, meleklerini, kitablarını, elçilerini ve ahiret gününü inkâr ederse o, uzak bir sapıklığa düşmüştür.

137- Onlar ki inandılar, sonra inkâr ettiler; daha sonra yine inandılar, yine inkâr ettiler, sonra inkârları arttı; işte Allah onları ne bağışlayacak, ne de doğru yola iletecektir.

SÖZLÜK

قَوَّامِينَ — Muhafaza edenler. Kavvam'ın çoğulu. Adâleti fazlasıyla yerine getiren.

بِالْقِسْطِ — Adâletle. Yani hasımlar arasında doğrulukla ve eşitçe.

شُهَدَاءَ — Şahitler. Şehid'in çoğulu. Şahid, tanık anlamına.

اَلْهَوَى — Nefsin birşeye meyl ve rağbet etmesi.

تَلْوُوا — Dil dolandırırsınız. Gevelersiniz. Şahitlik usûlüyle tamamlanmasın diye lafzı tahrif ederek ağzınızı eğip bükerseniz...

تُعْرِضُوا — Yüz çevirdiniz. Terkettiniz. Şahitlikten yüz çevirirseniz veya noksan şahitlik yaparsanız cezasını görürsünüz.

AÇIKLAMA

"Ey îmân edenler, adâleti tam yerine getirerek Allah için şahitlik edenler olun." Çünkü sizin şahitliğinizle, hak, bir şahıstan diğerine gider. Çünkü Rabbiniz olan Allah, sizi yeryüzünde kendisi için aracılığınızla hakların sahiplerine verildiği şahitler olarak var etmiştir. Bununla birlikte, şahitliğiniz bizzat kendi aleyhinize(1) veya ana-babanız yahut size en yakın insanlar aleyhine bile olsa, aleyhine şahitlik edilen zengin veya fakir de olsa, ayırdetmeden, şahitliği yerine getirin. Ne zenginin zenginliği, ne de fakirin fakirliği, sizi şahitliği saptırmaya veya gizlemeye sürüklemesin. Çünkü Allah-u Teâlâ zenginin de, fakirin de Rabbidir, onlara sizden daha yakındır. Cenab-ı Hakk, sizin şahitliğinizle verir ve vermez. Öyleyse dosdoğru şahitlik yapın! Şunu da bilin ki, şâyet şahit olunanı saptırarak ve gereğini yerine getirmekten tanıklığınızla çıkarak veya yüz çevirerek şâhitliğiniz ile dillerinizi eğip bükerseniz(2) ve

(1) Eski dönemlerden beri akrabanın akraba lehine şahitlik edememesi, ama aleyhine şahitlik edebilmesi genel kuraldır. Baba oğlu lehine, oğul da baba lehine şahitlik edemez. Çünkü yakınlıktan dolayı sevgi-saygı ile itham etme mevcuttur. Aynı şekilde düşmanın düşmanı aleyhine şâhitliği de caiz değildir. Fakihlerin genelinin görüşü budur. Hatta bir evin hizmetçisinin o ev halkı lehine şahitliği de caiz değildir. Çünkü çıkarından dolayı onlara sevgi gösterebilir.

(2) İbn Abbas "telvü" lâfzını şöyle tefsir etmiştir: Bu iki davalı hakkındadır. Kadı'nın huzurunda otururlar. Kadı diğerini bırakıp birisine şefkat gösterip yönelir. İşte "Leyy" (yani kadı'nın taraf tutması, bir tarafla ilgisi) bu görüşe göre hükmün verilmesini ve kadı'nın aleyhine olduğu kimsenin lehine uygulanmasını engelleyen sözün uzatılması ve çekilip çevrilmesidir. Buna şu hadis delildir: "Sevenin meyli, haysiyetiyle oynanmasını ve cezalandırılmasını helâl kılacak bir zulümdür."

böylelikle tanıklığı terk ederseniz ya da bazı ifâdeleri atlarsanız, o zaman da tanıklığın anlamı bozulur ve fiil boşa çıkarsa; Allah bu yaptığınızı da, başka davranışlarınızı da bilmektedir. Size ona göre karşılık verecek ve dünyada ya da âhirette cezalandıracaktır. Dikkat edin. Sakının.

Bu âyete, öncelikle Ubeyrik oğullarının müslümanlığına ve doğruluğuna şâhitlik edenler dahildir. Ama aynı zamanda bu kıyamete dek gelecek mü'minlere de hitab etmektedir. Bu konudaki en muazzam âyet budur. O halde mü'minler şâhitliklerinde Allah'tan sakınsınlar.

"Ey îmân edenler, Allah'a îmân edin." Özelde ehl-i kitab'a, genelde ise ehl-i kitab dışındaki mü'minlere hitabdır. Ayet, mü'minleri yakin seviyesine ulaşmak için îmânlarını güçlendirmeye çağırmaktadır. Ehl-i kitab'a gelince, âyet onlar için sahih îmâna bir çağrıdır. Çünkü îmânları sağlam, sağlıklı değildir. Kendilerine: "Allah'a ve Rasûlü'ne...; Muhammed'e "... elçisine indirdiği Kitab'a..." Tevrat ve İncil'e "... inanın!" deniyor. Çünkü yahudiler, İncil'e inanmazlar. Sonra Allah, onları uyararak haber veriyor: "Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse o..."nun hidayeti umulmaz ve o sapıklık üzere helâk olup ebedî bir hüsranla hüsrana uğrayacak biçimde hidâyet ve mutluluk yolundan "... uzak bir sapıklığa düşmüştür."

137. âyette de Allah-u Teâlâ, bir önceki âyetin kapsadığı hüsran hükmünü ilân ederek bildirdi: "İnanıp sonra inkâr edenleri, daha sonra tekrar inanıp sonra..." Muhammed'i, kitabını ve getirdiklerini "... inkâr edenleri, sonra inkârları artanları Allah ne bağışlayacak, ne de doğru yola iletecektir." Allah'ın sünnetinde, onları bağışlaması ve kurtulacakları, mutlu olacakları doğru yola iletmesi yoktur. Gözünüzü açın, yahudiler ve hristiyanlar bundan sakınsınlar ve bunu derin derin düşünsünler. Değilse cehennemde ebedî kalacaklardır. Allah ancak helâk olacakları helâk eder.(1)

---

(1) Bu âyetten şu çıkmaktadır: Kâfir îmân ettiğinde, kâfirliği bağışlanır. Dinden çıktığında ise hem önceki, hem de sonraki kâfirliğinden hesâba çekilir. Delili Müslim hadisidir: "Bazı insanlar, ya Rasûlüllah, cahiliyye döneminde yaptıklarımızdan hesâba çekilecek miyiz?" diye sorunca: "Sizden kim İslâmı güzelce yaşarsa, cahiliyye döneminden hesâba çekilmez. Kim de inkâr ederse cahiliyye ve İslâm dönemlerindeki fiillerinden hesâba çekilir," buyurdu. Bir rivayette de: "Kim müslüman olduktan sonra inkâr ederse, önceki ve sonraki inkâr ve günahlarından, hesâba çekilir," diye geçer.

SONUÇ

1- Hükümde ve şâhitlikte adâlet farzdır.

2- Yalancı şâhitlik ve olaya muttali olanın şâhitlikten kaçması haramdır.(1)

3- Öylece ölene kadar îmân etmeye ve îmânı güçlendirmeye devam etmek farzdır.

4- İmânın esasları açıklanmıştır: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe inanmak.(2)

5- Allah-u Teâlâ dinden dönüp sonra iman eden, tekrar dönen ve tekrar iman eden sonra da dinden dönerek küfründe devam edenleri affetmez.

بَشِّرِ
الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ۙ﴿۱۳۸﴾ الَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ
اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ؕ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ
فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ﴿۱۳۹﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتٰبِ
اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوْا
مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوْضُوْا فِىْ حَدِيْثٍ غَيْرِهٖۤ ۚ اِنَّكُمْ اِذًا مِّثْلُهُمْ ؕ

(1) Sünnetten şahidi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Buhârî'de yer alan şu hadisidir: "Size en büyük günahları bildireyim mi?" dedi. Evet ya Rasûlüllah, dedik. "Allah'a şirk koşmak, anne babaya isyan etmek... (Yaslanmış vaziyetteydi doğrulup oturdu.) Dikkat! Yalancı şahitlik. Dikkat! Yalancı şahitlik," dedi ve biz, keşke sussa, deyinceye kadar bunu tekrarladı durdu.

(2) Bir esas daha vardır: Kaza ve kadere îmân etmek. Kaza ve kadere îmân ise Kamer sûresinde geçer: "Şüphesiz biz herşeyi bir kaderle yarattık." (49)

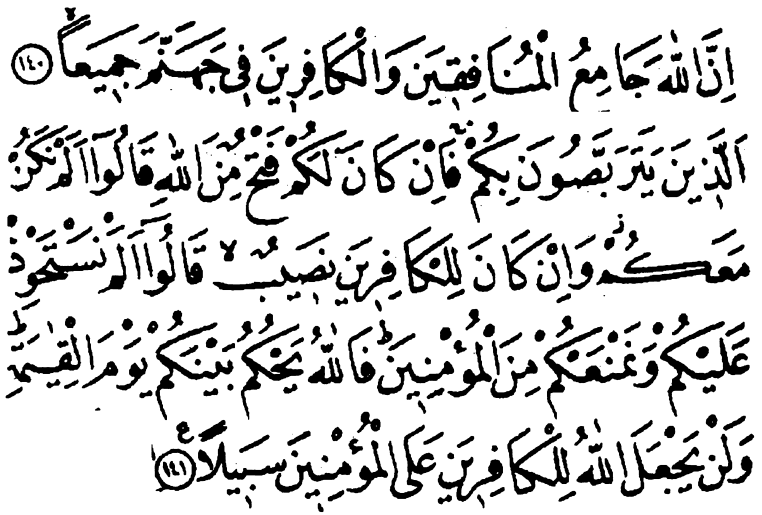

138- Münafıklara, acı bir azabın kendilerinin olacağını müjdele!

139- Onlar mü'minleri bırakıp kâfirleri dost tutuyorlar. Onların yanında şeref mi arıyorlar? Bütün şeref, tamamen Allah'a aittir.

140- Allah size Kitab'da indirmişti ki: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bu sözü bırakıp başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Şüphesiz Allah, bütün iki yüzlüleri ve kâfirleri cehenneme toplayacaktır.

141- Onlar sizi gözetleyip dururlar. Eğer size Allah'tan bir fetih nasib olursa: "Biz de sizinle beraber değil miydik?" derler. Ve eğer savaşta kâfirlerin bir payı olur, savaşı düşmanlarınız kazanırsa, bu kez onlara: "Biz size üstünlük sağlayıp, sizi mü'minlerden korumadık mı?" derler. Artık kıyamet gününde Allah, aranızda hükmedecek ve mü'minlere karşı kâfirlere asla yol vermeyecektir.

SÖZLÜK

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ Münafıklara müjdele. Beşaret: Hayır ya da şer, bildirildiği kişide sevinç uyandıran haber. Münafık: Canını ve malını koru-

mak için takiyye yaparak kâfirliğini gizleyip mü'minlik iddiasını açığa vurur.

أَوْلِيَاءُ Dost. Mü'minlerin aleyhine kâfirlere sevgi göstererek, yardım ederek dostluk yapıyorlar.

اَلْعِزَّةُ İzzet, şeref. Galibiyet ve güçlülük.

يُسْتَهْزَأُ بِهَا Onunla alay edilir. Ayetleri inkar ve hafife alarak, okurlar.

يَخُوضُوا Dalıyorlar. Konuşma mevzularından bir başka mevzuda konuşuncaya kadar.

مِثْلُهُمْ Onların benzeri. Kâfirlikte ve günahta.

يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ Sizin için beklerler. Bozguna uğrayıp kırılacağınızı bekliyorlar ki kâfirliklerini ilân etsinler.

نَصِيبٌ Pay. Zaferden bir pay. Cenab-ı Hakk, zaferden "az bir pay" şeklinde bahsetmiştir. Çünkü kâfirler mü'minlere karşı nadiren zafer kazanırlar.

نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ Size arka çıkarız.

سَبِيلاً Yol. Onları zelil bırakacak bir yol.

AÇIKLAMA

"Münâfıklara acı bir azâbın kendilerinin olacağını müjdele!.." Allah-u Teâlâ Rasûlü'ne (s.a.v.) münâfıklara "müjde" lâfzıyla haber vermesini emrediyor. Çünkü haber verilecek şey yüzlerini karartacaktır: Acı bir azap... Bu acı azap dünyada zilletle, horlanmakla ve öldürülmekle olabilir. Ahirette ise azabın en kötüsü ve en şiddetlisi olacaktır. Ve nefislerinin kötülüğünden ve ruhlarının karalığından dolayı onların başına gelecektir. Sonra Allah-u Teâlâ münâfıkları en aşağılık ve kötü özellikleriyle niteledi: "Onlar mü'minleri bırakıp kâfirleri dost tutuyorlar.(1) Sevgilerini, yardımlarını ve dostluklarını kâfirlere

(1) Ayet kâfirlerle dostluğun haram ve bunun münâfıkların özelliklerinden oluşuna delildir. Haram kılınmış dostluk görüntülerinden birisi de dini meselelerde ve müslümanlara sıkıntı verecek hususlarda onlardan yardım istemektir. Hadiste şöyle geçer. Birlikte savaşmak için bir müşrik Hz. Peygamber'e (s.a.v.) katıldı. Rasûlüllah (s.a.v.) ona: "Geri git! Biz bir müşrikten yardım almayız!" buyurdu. (Buhârî) Peygamberimiz (s.a.v.) Mekke'yi fethederken müşriklerden yardım kabul ettiğide rivayet edilir. Bu da gösteriyor ki hayıra vesile olacaksa müşriklerden yardım alınır, aksi taktirde alınmaz.

sunuyorlar. Ve mü'minlerden esirgiyorlar. Çünkü gönülleri kâfir ve günahkârdır. Gönüllerine îmân girmemiş ve İslâmî amel gönüllerini aydınlatmamıştır. Sonra câhilliklerini ortaya dökerek azarlıyor: "Onların yanında şeref mi arıyorlar?!" Gücü ve galibiyeti kâfirlerden mi istiyorlar? Cahil midirler, yoksa kör müdürler ki: "... bütün şeref tamâmen Allah'a aittir." Bunu bilmiyorlar mı?! Allah kimi izzetli kılmışsa o izzetli, kimi de zelîl kılmışsa o zelîl olmuştur. İzzeti inkârla, şerle ve fesatla değil, îmânla ve salih amelle talep edin.

140. ayette ise, Allah Teâlâ mü'minleri uyarıyor ve kendilerine En'am Sûresinde indirilenleri hatırlatıyor. Bu âyette yüce Allah, mü'minlerin, Allah'ın âyetleri ve dini hakkında olur-olmaz konuşmaya daldıklarında bâtıl ehli ile oturmalarını yasaklıyor. Orada Allah, mü'minlerin, Allah'ın âyetleri ve dini hakkında olur-olmaz konuşmaya daldıklarında bâtıl ehli ile oturmalarını yasaklamıştı: "Âyetlerimiz hakkında (münasebetsizliğe dalanları gördüğün zaman, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan yüz çevir. Eğer şeytan sana bunu unutturursa, hatırlar hatırlamaz kalk; o zalimler topluluğuyla oturma!."(1)

Allah-u Teâlâ, Rasûlüne ve mü'minlere, hicretten önce henüz Mekke'de iken bu edebi emretmişti. Çünkü En'am sûresi Mekke'de inmiştir. Ama Medine'ye hicret edince, münâfıklık başlayınca ve mü'minleri tenkid ettikleri, alay edip eğlenerek Allah Teâlâ'nın ayetleri hakkında olur olmaz konuştukları özel sohbet yerleri olunca, Cenab-ı Hakk mü'minlere, kendilerine Mekke'de indirdiklerini hatırlattı: "Allah size Kitab'dan indirmişti ki, Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman onlar bu sözü bırakıp Allah'ın âyetlerinden başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın. Yoksa siz de..." Allah'ın âyetleri, hakkında olur olmaz lafa daldıkları halde onlarla oturmaya razı olduğunuzda günahta, suçta(2) ve de cezada "... onlar gibi olursunuz. Şüphesiz Allah bütün münâfıkları ve kâfirleri cehenneme toplayacaktır." Cehennemde onlarla birlikte olmaya razı olur musunuz? "Hayır" diyorsanız onlarla oturmayın! Daha sonra Cenab-ı Hakk, münafıkların, nefret ettiren, tiksindirip, buğz ettiren bir başka özelliklerini zikretti: "Onlar

(1) En'am Sûresi, 68. ayet.

(2) Âyette, isyan ve günahlara dalma meclislerinde oturmanın haram olduğuna delil vardır. Ancak o meclislerde bulunanları kınamak ve uyarmak için oturmak bundan müstesnadır. Çünkü isyana rıza isyandır. Hatta kâfirliğe razı olmak icma ile kâfirliktir. Buna heva ve heveslerine uymuşların ve bid'atçilerin meclisleri de dahildir. Âyet muhkemdir, hakkında nesih yoktur.

sizi gözetleyip dururlar." Galip veya mağlup olmanızı beklerler ve fırsat kollarlar. "Eğer size Allah'tan bir fetih..." zafer ve ganimet "... nasib olursa..." şöyle derler: "Biz de sizinle beraber değil miydik?" Bizi de ganimete ortak edin. "Ve eğer kâfirlerin..." zaferden "... bir payı olursa..." onlara da şöyle derler: "Biz üstünlük sağlayıp sizi mü'minlerden..." mü'minlerin sizinle savaşmalarından "... korumadık mı?" Öyleyse ganimet aldığınız şeylerden bize de verin!.. Münafıklar işte böyle sopaya ortasından yapışıyorlardı. Hangi taraf galip gelirse onlarla bir oluyorlardı. Allah münâfıkların belâsını versin. Mü'minlere yakışansa sadece sabretmektir. Münâfıklar meselesinin çözümü zordur. Allah mü'minlerle münâfıklar arasında kıyamet günü hükmünü verecektir.

Açıkça inkâr eden kâfirlere gelince, Allah-u Teâlâ onlara mü'minlere karşı herhangi bir imkân vermeyecektir. İmânlarında sadık mü'minler oldukça, ne silip süpürmek ve köklerini kazımak, ne de alçaltmak ve üzerlerine musallat etmek için Allah-u Teâlâ mü'minlere karşı kâfirlere imkân vermeyecektir.(1) Allah-u Teâlâ, âyet-i kerimeyi bununla tamamlamıştır. Çünkü "Allah mü'minlere karşı kâfirlere asla yol vermeyecektir."

SONUÇ

1- Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmek haramdır ve küfürdür.

2- İnsanları kâfirlerle dostluğa iten şey güçlenmeye ve güçsüzlüğü gidermeye rağbet etmektir. Ama boşuna. Çünkü güç ve izzet Allah'a aittir. Ancak bu güç Allah (c.c.)'tan kendisine îmânla, emir ve yasaklarına uymakla istenir.

3- Allah'ın âyetleri hakkında tenkidle, alayla ve eğlenceyle konuşmaya daldıklarında batıl ehli ile oturup kalkmak haramdır.

4- Kâfirliğe rıza kâfirliktir. Günaha rıza da günahtır.

5- Allah-u Teâlâ sadık mü'minlerin şerefini ve onurunu garanti etmiştir. Düşmanları, üzerlerine musallat olup köklerini kazıyamayacak, rezil edemeyecek ve tahakküm kuramayacaktır.

---

(1) Buna Müslim'in şu hadisi şahittir: Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurmuştur: "Ben Rabbimden ümmetimi genel bir kıtlıkla helâk etmemesini ve kendi kendilerini öldürüp birbirlerine kötülük etmedikçe kendileri dışında bir düşmanı -ki o düşman bütün kuvvetleriyle birleşse bile- üzerlerine musallat edip köklerini kazıtmamasını istedim." Bu şu âyetin anlamıdır: "Başınıza ne musibet geldi ise kendi ellerinizin kazancı iledir kendi yapıp ettikleriniz sebebiyledir," (Şûra Sûresi, 30)

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ
يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ
قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا
﴿١٤٢﴾ مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ
وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

142- İki yüzlüler, Allah'ı güya aldatmaya çalışırlar! Oysa, O, onları aldatır. Namaza kalktıkları zaman da üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı pek az anarlar.

143- Arada yalpalayıp dururlar. Ne bunlara bağlanırlar, ne de onlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye bir çıkar yol bulamazsın!

SÖZLÜK

يُخَادِعُونَ اللَّهَ — Allah'ı aldatmaya kalkışıyorlar. Allah'ın sevdiği şeyleri, yani îmânla itaati açığa vurarak ve kâfirlikle isyanları gizleyerek

وَ هُوَ خَادِعُهُمْ — O onları aldatmaktadır. Yaptıklarını gizleyerek, yüzlerine vurmayarak ve hemen cezalandırmayarak asıl Allah onları cezalandırır.

يُرَاءُونَ — Riyakârlık yapıyorlar. Mü'min olmadıkları halde sanki mü'minmişler gibi mü'minlere itaat izhar ediyorlar.

مُذَبْذَبِينَ — Gidip gelenler. Mü'minlerle kâfirler arasında gidip geliyorlar. Hangi taraf üstün gelirse onlarla oluyorlar.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ haber veriyor ki, münâfıklar inanmadıkları halde Allah'a ve Rasûlüne inanmış gibi görünerek Cenab-ı Hakk'ı aldatmaya çalışıyorlardı.

Çünkü "ğıda" mâna itibariyle aldattığın kimseye onun senden görmeyi sevdiği şeyi göstermen ve sevmediği şeyi gizlemendir. Allah-u Teâlâ, münâfıklara aynısı ile karşılık verdi: Sevdikleri şeyi gösterdi ve sevmedikleri şeyi gizledi: Kendileri için gizlenen, gelecekte hazırlanmış azaptır.(1)

Allah-u Teâlâ'nın haber verdiği gibi, namaza kalktıkları zaman tembel tembel, üşene üşene(2) kalkarlar. Çünkü ahiret sevabına inanmamaktadırlar. Bunun için kâfirlikle itham etmesinler diye mü'minlere salih amellerle gösteriş yaparlar. Yine onlar namazda ve namaz dışında Allah-u Teâlâ'yı çok az anarlar. Allah-u Teâlâ'ya îmân etmediklerinden ve O'nu sevmediklerinden böyledir. Cenab-ı Hakk'ın haber verdiği gibi onlar kâfirlikle îmân ve mü'minlerle kâfirler arasında yalpalayıp dururlar. Ne îmâna ve mü'minlere ısınırlar ne de kâfirliğe ve kâfirlere. Daima bir gidip gelme ve özlem içindedirler. İşte Allah-u Teâlâ'nın saptırdığı, hidayetine imkân olmayan kimsenin hali.

SONUÇ

1- Münâfıkların özellikleri dile getirilmiştir.(3)

2- İkiyüzlülük (riya) çirkindir ve iki yüzlüler (muraî) yerilmiştir.

3- Allah-u Teâlâ'nın: "Ey iman edenler, Allah'ı çokça zikredin." Âyeti kerimede çokça zikretmeyi emredişinden dolayı zikri terk etmek ve azaltmak ayıplanmıştır.

4- Her işte şaşkınlık ve tereddüt kötüdür.

---

(1) Hasan Basri âyet hakkında şöyle demiştir: "Mü'min ve münâfık her insana kıyamet günü bir nûr verilir. Münâfıklar sevinirler ve kurtulduklarını zannederler. Sırat'a gelince her münâfığın nûru söner... "Allah onları aldatmaktadır," âyetini böyle tefsir etmiştir. Bu, "Bize bakın da nûrunuzdan alalım." (Hadid sûresi, 13) âyeti için böyleyse de, bizim tefsirde zikrettiğimiz görüş daha uygundur.

(2) Sünnetten delîli, Buhârî'de geçen şu hadistir: "Münâfıklara en ağır namaz yatsı ve sabah namazıdır. Çünkü bu iki namaz geceye rast gelir. Çünkü yatsı namazında insan gündüz çalışmasından dolayı yorgun argın olur. Sabahleyinse, uyku çok galebe çalar. Kılıç korkusu olmasaydı bu iki namazı kılmazlardı."

(3) Sahih-i Müslim'de münâfıkların yalpalayış ve şaşkınlık içindeki halleri şöyle tarif edilir: "Münâfığın benzeri, iki sürü arasında gidip-gelen delibaş koyundur. Bir şu sürüye gider, bir diğerine..."

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ أَتُرِيدُونَ
أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ
فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾
إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ
لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ
أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ
إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

144- Ey inananlar, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost tutmayın! Allah'a, aleyhinizde olacak açık bir delil vermek mi istiyorsunuz?

145- Doğrusu iki yüzlüler, ateşin en aşağı tabakasındadırlar. Onlar için hiçbir yardımcı bulamazsın.

146- Ancak tevbe edenler, uslananlar, Allah'a yapışanlar ve dinlerini sırf Allah için yapanlar yalnız O'na tapanlar, işte onlar mü'minlerle beraberdir; Allah da yakında mü'minlere büyük bir mükafat verecektir.

147- Siz şükreder, inanırsanız Allah size azabetmeyi ne yapacak? Allah şükrün karşılığını veren, herşeyi bilendir.

SÖZLÜK

سُلْطَانًا مُبِينًا Açık delil. Allah'ın onlara azab etmesi için açık bir delil ortaya

koyması.

اَلدَّرْكُ الْاَسْفَلُ En aşağı kat. Derk, tabaka, kat; dereke, derece demektir.

وَ أَصْلَحُوا Düzelttiler. Bozdukları inançları ve amelleri ıslah edenler, düzeltenler.

وَ اعْتَصَمُوا بِاللّٰه Allah'a yapışın. Dinine yapışan ve Allah'a tevekkül edenler.

وَ أَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلّٰهِ Dininizi Allah için saf kılın. Münafıklıktan ve şirkten tamamen vazgeçenler.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ, mü'minleri olgunlaştıracak ve mutlu edecek şeylere yönlendirmeye devam ediyor. 144. âyette Cenab-ı Hakk mü'minlere îmân ünvanıyla sesleniyor. İmân, hayatın sayesinde ayakta durduğu ruhtur, özdür. Ve Cenab-ı Hakk onlara mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyi de yasaklıyor: "Ey îmân edenler, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost tutmayın!" Dost edinmenin anlamı sevgi beslemek, yardımlaşmak, güven duymak, yakınlık ve dayanışmada bulunmaktır. Durum mü'minler için tam bir tehlike teşkil edince, Allah-u Teâlâ onları şöyle tehdit etti: "Allah'a aleyhinizde olacak açık bir delil mi vermek istiyorsunuz?!"(1) Sizi kendi halinize bıraksın, kâfir düşmanlarınızı üzerinize musallat etsin de kökünüzü kazısınlar veya sizi kahretsinler, hor, hakir eylesinler ve tahakküm kursunlar mı istiyorsunuz?!..

Daha sonra Cenab-ı Hakk, mü'minleri münâfıklığın yavaş yavaş gönüllerine girmesinden sakındırdı ve de aralarındaki fitnenin başı olan münâfıklar hakkındaki âdil hükmünü kendilerine duyurdu: "Doğrusu münâfıklar ateşin en aşağı tabakasındadırlar."(2) Cehennemdeki en aşağı tabaka, kıyamet günü münafıkların varacağı yerdir.(3) Onlar için asla ne bir dost ne de yardımcı bulunacaktır.

---

(1) Kurtubî tefsirinde şöyle der: "... açık bir delil..." Aleyhinize delil getirerek size azab etmesine açık bir delil mi vermek istiyorsunuz? Çünkü size kâfirlerle dostluğu yasaklamıştır.

(2) Cehennem yedi derekedir. Yücelip yükselen şeye derece, alçalıp inen şeye dereke denir. Cehennemin derekeleri şöyledir: Cehennem, Lezâ, Hutame, Sa'îr, Sağar, Cahîm, Hâviye. İlk tabaka ismiyle hepsi Cehennem diye adlandırılır.

(3) İbn Ömer'den (r.a.) rivayet olunur: "Kıyamet günü insanların en şiddetli azaba çarptırılanları, münâfıklarla Mâide ashâbı ve Firavun Hânedanıdır. Bunun Allah-u Teâlâ'nın kitabındaki tasdiki şudur: Cenab-ı Hakk Ashab-ı Mâide için: "Artık ona dünyalarda hiç kimseye etmeyeceğim azabı ederim." (Mâide Sûresi, 115) Firavun hânedanı içinse: "Firavun hânedanını en çetin azaba sokun!" (Mü'min Suresi, 46) buyurmuştur.

Ardından Allah-u Teâlâ kullarına olan merhametinden dolayı münâfıklara tevbe kapısının iki kanadını birden açıyor ve onlara diyor ki: "Ancak..." Rablerine "... tevbe edenler..." O'na ve Rasûlü'ne hakkıyla inananlar ..." amellerini "... düzeltenler, Allah'a yapışanlar..." ellerini münâfıkların ellerinden çekenler ve dinlerini sırf Allah'a tahsis edenler..." amelleriyle hiç kimseye gösteriş, ikiyüzlülük yapmayanlar... İşte onlar bu kemâl mertebesine yükselmişlerdir. Onlar mü'minlerle beraberdirler, ödülleri de birdir. Allah-u Teâlâ mü'minlere büyük bir ödül verecektir: Dünya kıymetini ve ahiret saâdetini...

Son olarak 147. âyette Allah-u Teâlâ yaratıklarına muhtaç olmadığını ve kullarına zulmetmekten beri olduğunu ve şanına yakışmadığını ilân ediyor. Kulu ne kadar suç işlese, kötülük yapsa, inkâr ve zulüm etse de; tevbe ederek, düzelterek îmân ve şükür ettiğinde ona en ufak bir şekilde azab etmeyecektir. Çünkü kullarına azab etmeye ihtiyacı yoktur. Kullarına seslenerek Allah-u Teâlâ buyuruyor ki: "Siz şükreder, inanırsanız Allah size niye azap etsin? Allah şükrün karşılığını veren, herşeyi gereğince bilendir." Bilinsin ki, O'nun katında hiç bir iyilik zayi olmaz. Allah susuz bir köpeğe su içiren bir fahişenin tevbesini kabul edip,(1) bağışlamış ve onu cennetine dahil etmiştir.•

SONUÇ

1- Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmek haramdır ve küfürdür.

2- Mü'minler Rablerine isyan edip kâfirlerle dost oldular mı, Allah-u Teâlâ üzerlerine düşmanlarını musallat kılar da düşmanları onları rezil ve perişan eder.

3- İşlenen günahlara tevbe gerekir. Öyle ki, günahından tevbe eden, daldığı günah ne olursa olsun, günahı yok gibidir.

4- Allah-u Teâlâ şükreden mü'mine ne dünyada, ne de âhirette azab etmeyecektir. İmân ve şükür insanın güvenliğidir.

---

(1) Bu, Sahihayn hadisinden iktibas edilmiştir. Metni şöyledir: Buhari Ebû Hureyre'den rivayet eder. Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Bir adam yürürken çok susadı. Bir kuyuya inip oradan su içti. Sonra çıktı. Bir de ne görsün?! Susuzluktan, kuyunun etrafındaki ıslak yerleri yalayan dili dışarda bir köpek! Bunun başına da benim başıma gelen gelmiş, dedi. Ayakkabısını doldurdu sonra ağzıyla tuttu. Sonra kuyudan çıkıp köpeğe su içirdi. Allah-u Teâlâ ona teşekkür edip bağışladı." Bu durum şükrün, imanın ve tevbenin fazîletine şahittir.

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ
سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾ إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا
عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

148- Allah, kendisine haksızlık edilen dışında hiç kimse tarafından açıkça kötü söz söylenmesini sevmez. Doğrusu Allah, işitendir, bilendir.

149- Bir iyiliği, açığa vurur veya onu gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz, bilin ki Allah da affedicidir, güçlüdür.

SÖZLÜK

اَلسُّوءُ	Kötülük.(1)
سَمِيعًا عَلِيمًا	Duyan, bilen. Sözleri işiten, fiilleri bilen.
إِنْ تُبْدُوا	Eğer açıklarsanız. Açığa vurup gizlemezseniz.
تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ	Kötülüğü affettiniz. Size kötülük yapanları bağışladınız.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ kötü sözün açıkça söylenmesini sevmediğini haber veriyor. Bunun gereği, mü'min kulları da O'nun sevmediğini sevmemeli, sevdiğini sevmelidirler. Dostluğun şartı budur. Allah-u Teâlâ kullarına kötü sözü açıkça söylemelerini en edebi ifadeyle ve en güzel üslupla haram kılarken mazlumu istisna etti. Mazlum, hâkim huzurunda, önleyip gidersin diye uğradığı zulmü açıkça söyleme hakkına sahiptir:(2) "Allah kötü sözün açıkça söylenmesini

(1) Sövme, küfretme, gıybet, koğuculuk, kötülüğe çağrı, edepsiz laflar ve fuhuş anlatan kelimeler gibi.

(2) İbn Cerir, Mücahid'den rivayet eder: "Bir adam, bir kavimden kendisini misafir etmelerini istedi. Misafir etmediler. —Yani karnını doyurmalarını istedi, hastalığından sızlandı ama, ayıplandı. Bunun üzerine şu âyet indi: "Allah kötü sözün..." Ayet, misafirin doyurulmasını ve güç nisbetinde onun ağırlanmasının gerektiğini gösterir. Şu hadis de buna dairdir: "Misafirin bir gece ağırlanması gerekir." (Ahmet b. Hanbel).

sevmez. Ancak zulmedilen hariç. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir."(1) Ve işitecektir, bilecektir. Öyleyse dikkat!.. Allah'tan korkun! ne bir kötü davranışla ne de bir kötü sözle O'na isyan etmeyin!

Sonra mü'min kullarını gizli ve açıkça hayır yapmaya, kötülük yapanı affetmeye çağırdı: "Bir iyiliği açığa vurur veya gizlerseniz, yahut bir kötülüğü affederseniz(2) bilin ki Allah da affedicidir, güçlüdür." Gizlese de, açığa vursa da iyilik yapan iyilik kazanacak, ayağı kayıp eliyle veya diliyle hesaba çekilmeyi gerektirecek şeyler topladığında, affın sahibi Allah onu geçmişteki affedişine şükürle karşılık verip affedecektir: "Allah affedicidir, güçlüdür."

SONUÇ

1- Kötü sözü açığa vurmak haramdır. Aynı şekilde mü'min bir erkeğin ya da kadının gönüllere ve nefislere hoş gelecek şeyleri, başka bir durumda değil ancak şikayet ve zulmü ortaya koyma hali hariç konuşması helâl değildir.

2- Müstehaptır (sevilen bir iştir). İyiliği gizlice yapmak açıkça yapmak gibidir. Açığa vurmakla sevabı eksilmez, gizlemekle de artmaz. Fakat niyetlere göre

3- Kendisinden bir kötülük görüldüğünde mü'mini affetmek müstehaptır. Affedeni de Allah affeder.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ
بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ
وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ
أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا

(1) Zulmedilen kişinin zâlime beddua etmesinin, hakaretlerini İslâm'a uygun bir şekilde önliyerek karşılık vermenin câiz olduğuna âyette delil vardır. Ancak bunun terk edilmesi daha iyidir.

(2) Sünnetten delili şu sahih hadistir: "Sadakadan mal eksilmez, affetmekle de Allah kulun ancak şerefini artırır."

وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ
وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ
أُجُورَهُمْ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٥٢﴾

150- Onlar ki Allah'ı ve elçilerini inkâr ederler, Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isterler, "Kimine inanırız, kimini inkâr ederiz!" derler; bu ikisinin (inanmakla inkârın) arasında bir yol tutmak isterler.

151- İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır!

152- Ve onlar ki, Allah'a ve elçilerine inandılar, onlardan hiçbiri arasında ayırım yapmadılar; işte Allah, pek yakında onların da mükâfaatlarını verecektir. Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

SÖZLÜK

وَرُسُلِهِ — Peygamberler. Rusûl kelimesi, rasûl'ün çoğuludur. Onlar büyük bir topluluktur. Sayılarını Allah bilir.

سَبِيلًا — Yol. Küfürle îmân arasında bir yol. Halbuki orada ancak bir yol vardır: İmân ya da küfür. Peygamberlerin tamamına inanan mü'min, bazısına inanıp bazısını inkâr edense, içlerinden birisine inanmayan gibi kâfirdir.

وَ لَمْ يُفَرِّقُوا — Ayırmadılar. Yahudilerin ayrım yapıp Musa'ya îmân ederek İsa'yı ve Muhammed'i (s.a.v.) inkâr ettikleri gibi. Hristiyanların ayrım yapıp Musa'ya ve İsa'ya inanarak Muhammed'i (s.a.v.) inkâr ettikleri gibi. Onlar böylece kâfir olmuşlardır.

أُجُورَهُمْ — Ücretten. Allah'ın rasûllerine imanlarının ve salih amel işlemelerinin ödülünü, yani nimetler yurdu cenneti.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ yahudiler ve hristiyanlar hakkındaki hükmünü ilan ederek tartışmasız kâfir olduklarını bildiriyor. Şöyle buyuruyor: Allah'ı ve rasûllerini inkâr edenler,(1) Allah'la rasûllerinin arasını ayırmak isteyenler, "kimisine inanırız, kimisine inanmayız" diyenler, bu ikisi, yani kimisini inkâr etmek, kimisine inanmak arasında bir yol, batıl ve fasid bir görüşe ulaşmak için bir yol tutmak isteyenler; işte onlar için büyüklenmelerinin ve kötü davranışlarının cezası olarak horlanıp alçaltılacakları alçaltıcı bir azap vardır: "İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere bir azap hazırlamışızdır."(2) Cenab-ı Hakk aleyhlerine üç defa kâfirliklerini tescil etti. İlki: "Allah'ı ve rasûllerini inkâr edenler..." İkincisi: "İşte onlar gerçek kâfirlerdir..." Ve üçüncüsü: " Kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır!" sözleridir. Öyle ki: "Onlar için alçaltıcı bir azap hazırladık, demedi de, kâfirliklerini tescil ve hükmün illetine -ki küfürdür- işaret için zamir getirecek yerde isim kullandı.

152. âyete gelince: "Ve onlar ki Allah'a ve elçilerine inandılar..."(3) Bu âyet gerek lâfzı, gerek muhtevası ile bir önceki ayetin karşılığıdır. İlki yahudilerin ve hristiyanların kâfirliği ve onlar için alçaltıcı bir azap olduğu hükmünü kapsar. İkincisi de müslümanların mü'minliğini ve onlar için cennet olduğu hükmünü kapsar. Cennet, Rablerinin şu sözüyle onlara vaadettiği ödüldür: "İşte onların da pek yakında mükâfaatlarını verecektir. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir." Günahlarını bağışlar ve onları dostları arasında ikram yurdu olan cennete sokar.

SONUÇ

1- İnançlarının bozukluğundan ve amellerinin batıllığından dolayı yahudilerin ve hristiyanların kâfir oluşu ilan edilmiştir.

---

(1) Allah-u Teâlâ, kendisini inkâr ettiklerini beyan etti. Çünkü Allah-u Teâlâ'ya olan imanları batıldır. Çünkü yahudiler Allah-u Teâlâ'ya yaratılanların özelliklerini, çocuğu olduğunu ve Allah'ın (c.c.) uzak olduğu daha birçok şeyi O'na yakıştırıyorlar. Hristiyanlara ise küfür olarak şu sözleri ye-ter: "Allah üçün üçüncüsüdür." Bu, aynen küfürdür. Bundan sonra Muhammed'i ve getirdiğini inkâr edişleri de yeter onlara.

(2) Mü'minleri horlayıp alçaltmakla işledikleri suça karşılık olarak, alçaltıcı bir azapla tehdit olundular. Çünkü ceza aynı cinsten olur.

(3) Kur'an-ı Kerim'in metodu budur. Gerçek kâfirleri zikredip cezalarını açıkladıktan sonra, gerçek mü'minleri zikredip mükâfaatlarını açıkladı.

2- İnanılması gerekenlerden bir tanesinde bile olsa, Allah'ı ve Rasûlünü yalanlayan kâfirdir.

3- Rasûllerin kimisine inanıp, kimisini inkâr edenin îmânı geçersizdir, boştur.

4- İslâm dini Allah katında doğru ve geçerli olan dindir. Yahudilik ve hristiyanlıksa geçersizdir. Allah-u Teâlâ yahudilerle hristiyanları alçaltıcı bir azapla tehdit etmiştir. Mü'minlere ise mükâfaatlarını tastamam vermeyi, bağışlamayı ve merhamet etmeyi vaadetmiştir.(1)

يَسْـَٔلُكَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ
أَن تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَٰبًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَقَدْ سَأَلُوا۟ مُوسَىٰٓ أَكْبَرَ
مِن ذَٰلِكَ فَقَالُوٓا۟ أَرِنَا ٱللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ
ثُمَّ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ فَعَفَوْنَا
عَن ذَٰلِكَ ۚ وَءَاتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ
ٱلطُّورَ بِمِيثَٰقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا
لَهُمْ لَا تَعْدُوا۟ فِى ٱلسَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَٰقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

153- Kitap ehli, senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Musa'dan, bundan daha büyüğünü istemişler: "Allah'ı bize açıkça göster!" demişlerdi. Haksızlıklarından dolayı derhal onları yıldırım gürültüsü yakalamıştı. Sonra kendilerine açık de-

(1) Mecûsilik ve sabiîlik gibi diğer yollar ve bu ikisi gibi başka milletler ve fırkalar da batıldadır. Çünkü İslâmdan başka hak din yoktur. "Allah katında din İslâm'dır."

liller gelmişken buzağıyı ilâh edinmişlerdi. Bundan da vazgeçtik ve Musa'ya açık bir yetki verdik.

154- Söz vermeleri için Tûr'u üzerlerine kaldırdık ve onlara: "Secde ederek kapıdan girin!" dedik. Ve onlara: "Cumartesi yasaklarını çiğnemeyin!" dedik. Ve onlardan sağlam bir söz aldık.

SÖZLÜK

جَهْرَةً	Açıktan. Gözlerimizle görüp bakacağımız şekilde açıkça.
اَلصّاعِقَةُ	Şiddetli ses. Keskin bir sesle ve sert bir depremle yıldırıma çarpıldılar.
بِظُلْمِهِمْ	Onların zulmü sebebiyle. Gereksiz şeyi isteyerek yaptıkları haksızlık sebebiyle.
اتَّخَذُوا الْعِجْلَ	Buzağıyı edindiler. Buzağıyı ilâh edinip taptılar.
فَعَفَوْنَا عَنْ ذَلِكَ	Bundan affettik. Onunla hesaba çekmedik.
سُلْطَانًا مُبِينًا	Açık delil. Düşmanlarını açık bir delil ve mükemmel bir güçle kahretti.
وَ رَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ	Üzerlerine Tûr'u yükselttik. Sina'daki Tûr Dağı'nı onların üzerlerine kaldırdık.
اُدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا	Secdeden sonra girin. Üzerinizdeki nimetlerine şükrederek Mütevazı ve huşûlu bir halde Allah için rukü etmiş
لاَ تَعْدُوا	Haddi aşmayın.(1) Bir ameli bırakıp diğerine geçerek sizin için konulmuş sınırı aşmayın.
مِيثَاقًا غَلِيظًا	Kuvvetli söz. İmana dair pekiştirilmiş bir söz aldık.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ kitap ehlinin: "Rasûllerin kimisine inanırız, kimisini inkâr ederiz," sözünü ortaya koyduktan sonra –ki yahudiler Musa'ya inanıp İsa'yı inkâr etmişler, hristiyanlar da İsa'ya inanıp yahudilerin de inkâr ettiği gibi Muhammed'i inkâr etmişlerdir– Rasûlüne şunu zikretti: Eğer senden kendilerine gökyüzünden bir kitap indirmeni isterlerse, bu sözlerine şaşma ve önemseme! Bu onların tarzı ve adetidir. Senden önce Musa'dan bundan daha

(1) Kıraat alimlerinden olan Verş, "Lâ teuddû" okumuştur.

fazlasını istemişlerdi. Musa'ya: "Bize Allah'ı açıkça göster!" dediler de Allah'ı kızdırdılar. Bunun üzerine onlara göz göre göre bir yıldırım çarptı. Daha sonra buzağıyı Musa'nın yokluğunda taptıkları bir İlâh yaptılar. Bu, onlardan mucizeleri gördükten sonra sadır oldu. Şöyle ki: Allah-u Teâlâ onlara denizi yardı, kendilerini kurtardı, düşmanlarını boğdu. Bütün bunlara rağmen Allah (c.c.) onları affetti ve peygamberlerine açık bir yetki verdi. Bu bile bozuk karakterlerine etki etmedi.

154. ayette Allah-u Teâlâ onları tehdit edip gözlerini korkutarak Tur'u üzerlerine kaldırdığını haber veriyor. Bunu, Tevrat'ın muhtevası ile amel edeceklerine söz vermeyi reddettikleri için yapmıştır. Dağ tepelerine dikilince korktular ve itaat etmeğe söz verdiler. Ancak ileride geleceği gibi sözlerini tutmadılar. "Söz vermeleri için Tûr'u üzerlerine kaldırdık..."ın anlamı budur. "Ve onlara secde ederek girin kapıdan! dedik." Şöyle ki Musa'nın hizmetçisi Yûşa b. Nûn fatih olarak Kudüs'e girdiğinde Allah-u Teâlâ ona, İsrailoğullarına Allah'ın verdiği fetih nimetine şükür olarak, şehrin kapısından eğilerek, boyun bükerek sakince girmelerini emretmesini vahiy buyurdu. İtaat edip kapıdan boyun bükerek sakince girecek yerde, Allah muhafaza, hile ve inatlarından kıçüstü sürünerek girdiler.

"Ve onlara, Cumartesi yasaklarını çiğnemeyin, dedik." Cumartesi günü avlanmayı yasakladık. Yasağımızı çiğnediler, isyan ve inad ederek avlandılar. "... Ve onlardan sağlam bir söz aldık." Tevrat'ta kendileri için açıklayıp bildirdiğimiz hükümlerin helâlini helâl, haramını haram sayarak amel edeceklerine söz aldık. Buna rağmen isyan ve inad ettiler, fasıklık yaptılar... Öyleyse senden, peygamberliğine dair ve sana inanmak için kendilerine gökten bir kitap indirmeni istemelerinde gariplik yoktur. 154. ayetin manası da budur.

"Söz vermeleri için üzerlerine Tûr'u kaldırdık ve: Secde ederek girin kapıdan! dedik. Ve onlara: Cumartesi yasaklarını çiğnemeyin! dedik. Size helal kıldıklarımızdan haram kıldıklarımıza doğru sınırı aşmayın, dedik. "... Ve onlardan sağlam bir söz aldık."

SONUÇ

1- Yahudi ve hristiyanlar İslâm'ın hak davet olduğunu bilmelerine rağmen İslâm davetine karşı inad ve inkâr üzere olmuşlardır.

2- Yahudilerin kabahatleri ve hayatları boyunca şaşmaz kötülükleri açıklanmıştır.

3- Yahudilerin söz ve ahitlerini bozmaları, kendilerinden asla ayrılmaz huyları olmuştur. Onun için söz ve ahitlerine güvenmemek gerekir.

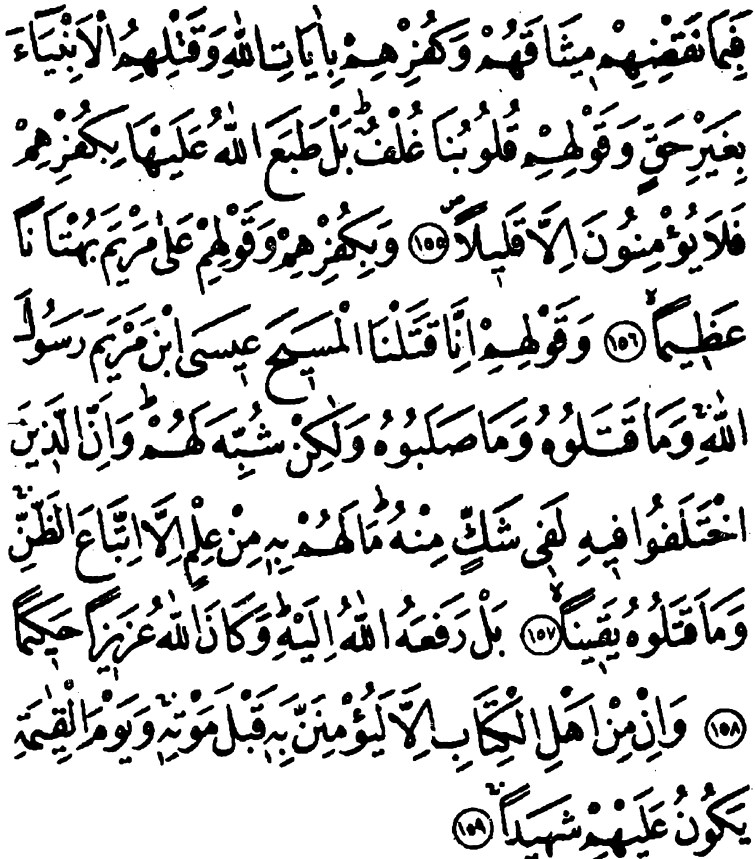

155- Sözlerini bozmalarından, Allah'ın âyetlerini inkâr etmelerinden, haksız yere peygamberleri öldürmelerinden ve "Kalplerimiz kılıflı" demelerinden ötürü başlarına belâlar getirdik. Hayır, kalbleri kılıflı değil, fakat inkârlarından ötürü Allah o kalblerin üzerini mühürlemiştir. Artık pek az inanırlar.

156- Küfürlerinden ve Meryem'e büyük bir iftira atmalarından;

157- "Biz Allah'ın elçisi, Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük!"

demelerinden ötürü kendilerini yıldırım çarptı. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar; fakat bu iş kendilerine, benzer gösterildi. Onun hakkında ayrılığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içindedirler. O hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu yakinen öldürmediler, onu öldürdüklerini kesinlikle bilemediler.

158- Hayır, Allah onu kendisine yükseltti. Allah dâima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

159- Andolsun kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce ona inanacak olmasın. Kıyamet günü de O (İsa), onların üzerlerine şâhit olacaktır.

SÖZLÜK

فَبِمَا نَقْضِهِمْ — Sonuçta bozduklarından dolayı. "B" harfi sebebi bildirmek içindir. Yani sözlerini bozmaları sebebiyle... Nakd: Bağladık-tan sonra çözmek demektir.

بِغَيْرِ حَقٍّ — Haksızca. Öldürülmelerini gerektiren bir şey yokken. Zaten asla peygamberleri öldürmeyi gerektirecek birşey yoktur.

غُلْفٌ — Kılıf. Ağlef'in çoğulu. Üzerinde tanınmasını ve bilinmesini engelleyen bir kılıf bulunan şeydir.(1)

بُهْتَانًا عَظِيمًا — Büyük iftira. Hakkında söyleneni hayrette bırakan yalan demektir. Burada, zina iftira etmeleri, demektir.

وَ مَا صَلَبُوهُ — Onu asmadılar. Salb: Bir tahtaya (çarmıha) bağlanıp, o tahta üzerinde öldürmektir.

وَ اِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ — Muhakkak ki ehli kitaptan olanlar. Kitab ehlinden herkes ölüm anında İsa'nın Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna; yahudilerin iddia ettiği gibi zina mahsulü ve sihirbaz olmadığına; hristiyanların iddia ettiği gibi Allah ve Allah'ın oğlu da olmadığına kesinlikle inanacaktır.

---

(1) Gulf, gılaf'ın çoğulu da olabilir. O zaman anlamı, yahudiler gönüllerinin ilim yuvası olduğunu ve onların kendilerindeki dışında bilgiye ihtiyaçları bulunmadığını söylediler, şeklinde olur. Bizim verdiğimiz tefsirle bunun arasında çelişki yoktur.

AÇIKLAMA

Âyetler yahudilerden bahsetmeye ve lânetlenmelerine, horlanmalarına ve Allah'ın gazabına uğramalarına sebep olan suçlarını açıklamağa devam ediyor. İşte ilk üç ayette gelen suçlarının dökümü:

1- Verdikleri sözü, özellikle Tevrat'ın muhtevası ile amel edeceklerine dair verdikleri sözü tutmamışlardır.

2- Kulu ve Rasûlü İsa'ya inenlerle, Muhammed'e inenleri inkâr etmişlerdir.

3- Zekeriya, Yahya ve diğer peygamberleri öldürmüşlerdir. Değişik çağlarda bu suçu çokça işlemişlerdir.

4- İslâm çağrısını ve Rasûlüllah'ın (s.a.v.) kendilerine bildirdiklerini kabul etmemek için, "Kalplerimiz kılıflıdır." demişlerdir. Allah-u Teâlâ bu iddialarının yalan olduğunu bildirmiş ve kalpleri üzerinde kılıf (örtü) bulunmadığını, ama günahları sebebiyle Allah-u Teâlâ'nın kalplerini mühürlediğini ve kalpleri üzerine pas çöküp inanç, söz ve davranış itibariyle gönüllerini hakkı kabul etmekten men ettiğini haber vermiştir. Yani "Sözlerini bozmaları, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, peygamberleri haksız yere öldürmeleri ve "Kalplerimiz kılıflı" demeleri sebebiyle başlarına gelenleri getirdik. Hayır, kalpleri kılıflı değil fakat inkârlarından dolayı Allah kalplerini mühürlemiştir.

5- İsa'yı ve Muhammed'i (s.a.v.) inkâr etmişlerdir.

6- Meryem hakkındaki lafları büyük bir iftiradır.(1) Hz. Meryem'e zina iftirasında bulunmuşlar ve İsa veled-i zinadır demişlerdir. Allah belâlarını versin.

7- Gururlanıp övünerek Mesih İsa b. Meryem'i (a.s.), Allah'ın Rasûlü olduğu halde, öldürdüklerini söylemişlerdir. Allah-u Teâlâ şu sözüyle bunun yalan olduğunu belirtmiştir: "Oysa onu ne öldürdüler, ne de astılar. Fakat İsa onlara benzer gösterildi." Yani bir başka adamı İsa zannettiler de asıp öldürdüler. İsa'yı ise Allah (c.c.) kendi huzuruna yükseltti. Hz. İsa, Allah-u Teâlâ'nın buyurduğu gibi gökyüzünde O'nun katındadır: "Hayır, Allah onu kendisine yükseltti. Allah daima üstündür, hikmet sahibidir."

"Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içindedirler. O hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu yakinen

(1) Meryem'e attıkları büyük iftira şudur: Güya Meryem (a.s.), Allah'ın salih bir kulu olan Yusuf b. Neccar'la zina etmişmiş!..

öldürmediler. (Onu öldürdüklerini kesinlikle bilemediler.)" Bu da Allah-u Teâlâ'nın bir başka gerçeği haber vermesidir: İsa'nın (a.s.) evini kuşatıp öldürmek için yakalamak üzere saldıranlar, İsa'ya benzetilmiş o yakalanan adam İsa mıdır, yoksa başkası mıdır diye anlaşmazlığa düştüler.(1) Onlar, yakalayıp çıkararak asıp öldürdükleri kişinin İsa olduğundan asla emin olmadılar. Onun için Allah-u Teâlâ: Onu öldürdüklerinden emin olmadılar.(2) Hayır, Allah onu İsa'yı kendisine yükseltti. Allah daima üstündür, hikmet sahibidir."

159. âyette Allah-u Teâlâ, ölümü gelip çatmış ve dünyadan ayrılmak üzere olan her yahudi ve hristiyanın Hz. İsa'nın Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna; yahudilerin inandığı gibi zina mahsulü ve sihirbaz olmadığına; hristiyanların inandığı gibi de Rab ve Allah'ın oğlu olmadığına iman ettiğini bildirdi. Ama bu iman, sahibine fayda vermez. Çünkü ölüm görülünce iman edilmiştir. Halbuki Allah-u Teâlâ: "Yoksa kötülükler yapıp yapıp da nihayet ölüm gelip çatınca, "Ben şimdi tevbe ettim!" diyenlere... tevbe yoktur."Şu ayet-i kerime de bunu göstermektedir: "Andolsun kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce ona inanacak olmasın. Kıyamet günü de o, onların aleyhine şahit olacaktır."

SONUÇ

1- Yahudilerin suçları açıklanmıştır.

2- İsa'nın çarmıha gerilip öldürüldüğüne dair hristiyan inancı boştur. Yahudilerse, her ne kadar İsa'yı öldürmemişlerse de öldürmeye kastetmelerinden dolayı hesaba çekileceklerdir. Çünkü İsa (a.s.) zannettikleri kişiyi çarmıha gerip öldürmüşlerdir.

3- İsa'nın (a.s.) gökyüzüne yükseltildiği ve dünyanın son günlerinde ineceği bildirilmiştir.

4- Ölümün kesin hissedildiği andaki tevbe ve inanma fayda vermez.

---

(1) Kurtubî, bu ayrılığa düşmeye ilişkin birkaç yorum aktarır. Hepsi güzeldir ama tefsirde verdiğimiz en uygunudur. "Bu bizim arkadaşımızsa İsa nerede, yok bu İsa ise arkadaşımız nerede?!.." demeleri, yorumlardan biridir.

(2) Bu ihtilaf günümüze kadar sürmüştür. Hristiyanların çoğunluğu: "İsa asıldı, öldü ve üç gün sonra gökyüzüne kaldırıldı," derler. Çoğunluğun muhalifleri ise: "Asılmadı ve öldürülmedi," derler.

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ
طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ
الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا
لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لَّكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ
وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ
وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

160- Yahudilerin yaptıkları zulümden, çok kimseyi Allah yolundan çevirmelerinden dolayı daha önce kendilerine helâl kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara yasakladık.

161- Menedildikleri halde faiz almalarından ve haksız yere insanların mallarını yemelerinden ötürü böyle yaptık. İçlerinden inkâr edenlere de acı bir azap hazırladık.

162- Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar. O namazı kılanlar, zekatı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya, işte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz.

SÖZLÜK

فَبِظُلْمٍ — Zulümleri sebebiyle.

هَادُوا — Yahudiler. Çünkü "... biz sana yöneldik." demişlerdi.

طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ — Temizler onlara helal edildi. Tırnaklı ve pençeli hayvanların etleri ile sığır ve davar içyağlarını.

أَخْذِهِمُ الرِّبَا — Faizi almaları, faizli işlemler yapmaları ve faiz yemeleri.

الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ — İlimde derinleşenler. Allah'ı ve hükümlerini (şerâ'i) tanımakta sağlam duran, ilimleri gönüllerine yerleşmiş, zanna değil yakine dayanan kimseler.

AÇIKLAMA

Ayetler, halen kitap ehlinden bir zümre olan yahudilerin suçlarını açıklamaya, büyük günahları üzerindeki örtüyü açmaya devam ediyor.

160. âyette Allah-u Teâlâ'nın kendilerine helal olan birçok temiz yiyecekleri haram kılması şeklindeki cezalandılmalarını gerektiren suçları belirtiliyor: Gerek kendilerini, gerekse başkalarını Allah yolundan saptırmaları. Çünkü gerçeği inkâr, Allah'ın kelâmını tahrif, şer'i hükümleri iptal etmek hususunda rüşveti kabul ediyorlardı.

161. âyet ise, yahudilerin başka suçlarını da açıklıyor: Birincisi, haram olmasına ve yasaklanmasına rağmen faizi helâl saymalarıdır. İkincisi, rüşvet olarak batıl fetvalar vererek insanların mallarını haksızca midelerine doldurmaları.(1)

Allah-u Teâlâ'nın, âyetin sonundaki "... içlerinden kâfirlere de acı bir azab hazırladık!" sözüne gelince; bu azap, dünyada verdiği cezanın üstüne ilave, onlardan inkâr edenler ve kâfir olarak ölenler için hazırlanmış, kıyamet günü karşılaşacakları şiddetli acı bir azaptır.

162. ayet ise Abdullah b. Selâm ve bazı Medineli yahudi âlimler hakkında inmiştir. Allah-u Teâlâ onları, en çirkin özellikleriyle tavsif ettiği bu yahudilerden bir istisna gibi zikretmiştir. O çirkin özellikleri, cahilliklerinden ve kalb gözlerinin (basiret) kör oluşundan işledikleri suçları ve girdikleri büyük günahlarıdır. Şer'i ilimlerinde zanni olarak (şüphe ile) değil de yakini olarak (kesinkes inanmış biçimde) kökleşmiş, ilimde derinleşmiş olanların (ra-

(1) Kurtubî, burada bir soru sorar: "Yahudilerin faiz ve Allah'ın (c.c) haram kıldığı herşeyi yediklerini bilmemize rağmen, onlarla muamele (alış-veriş, ticaret... v.b.) yapmamız caiz olur mu?" Allah-u Teâlâ'nın: "Ehl-i Kitab'ın yemeği size helâldir," (Maide Sûresi, 5) âyetiyle, Allah Rasûlü'nün yahudilerle alışveriş yapmasını delil göstererek, "caizdir," der. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) zırhını bir yahudiye rehin vermişti.

sih)[1] azaptan kurtuluş ve cennetteki nimetleri kazanıştaki durumu, bu ümmetin mü'minlerinin durumu gibidir. O mü'minler ki, ey Rasûl, sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar, özellikle namazı dosdoğru kılarlar.[2] Yine onlar zekâtı verirler, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar. İşte bunların hepsine Allah-u Teâlâ kıymeti takdir edilemeyecek ve akılla kavranamayacak muazzam bir mükâfat vaadetmiştir: "İşte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz."

SONUÇ

1- Günahlar, dünya ve ahiret saadetlerine mâni olur. Çünkü Allah-u Teâlâ, ona bağlı olanlara saadet nimetlerini bol bol vereceğini vaad etmektedir.

2- İnsanların İslâm'a ulaşmasını engellemek haramdır ve küfürdür.

3- Faiz haramdır, dünya ve ahiret azabını gerektirir. Faiz yiyenler insanların haklarını gasbetmelerinden dolayı, dünyada da ahirette de cezaya çarptırılırlar.

4- Rüşvet, hırsızlık ve aldatma yollarıyla insanların mallarını yemek haramdır.

5- Ehl-i kitabın içinde çok salih ve Allah'a itaat eden kullar da vardır. Tıpkı Abdullah bin Selam'ın Yahudiyken müslüman olduğu gibi.

6- İlimde derinleşmiş olanlar, arkadaşlarını hatalardan daha iyi korurlar. Çünkü bu ilim sebebiyle, doğruyu tespit etmek kendileri için daha kolay olmaktadır.

7- Namaz kılmanın fazileti ve namaz kılanların methedilmesi âyet-i kerimede öğretilmektedir.

---

(1) Rivayet olunur ki: "Yahudilerin yaptıkları zulümden..." âyeti inince yahudiler, Allah-u Teâlâ'nın kendilerine dair verdiği haberi inkâr ederek: "Bu şeyler, aslında haramdı ama sen helâl sayıyorsun. Bunlar bizim zulmümüz sebebiyle haram kılınmış değildir," dediler. Bunun üzerine: "Fakat içlerinden ilimde ileri gitmiş olanlar ve mü'minler sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar," (yani, Abdullah b. Selâm ve müslüman olmuş yahudi hahamlar) âyeti indi.

(2) Cumhur, övgü amacıyla "velmukiminc" şeklinde mansup okumuştur. Yani: "Namaz kılanları överim" veya "Namaz kılanlara önem veririm," anlamına gelir.

إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ
مِنۢ بَعْدِهِۦ ۚ وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ
وَٱلْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيْمَٰنَ ۚ
وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَٰهُمْ عَلَيْكَ
مِن قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ
تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ
لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةٌۢ بَعْدَ ٱلرُّسُلِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾
لَّٰكِنِ ٱللَّهُ يَشْهَدُ بِمَآ أَنزَلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُۥ بِعِلْمِهِۦ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ
يَشْهَدُونَ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

163- Biz, Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. Nitekim İbrahim'e, İsmail'e, İshâk'a, Yakub'a, sıbtlara (Ya'kub oğullarına), İsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârun'a, Süleyman'a da vahyetmiş ve Dâvûd'a da Zebûr'u vermiştik.

164- Daha önce sana anlattığımız elçilere ve sana anlatmadığımız elçilere de vahyetmiştik. Ve Allah Musa'ya da konuşmuştu.

165- Bunları müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak gönderdik ki, elçiler geldikten sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri kalmasın. Allah üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

166- Allah, sana indirdiğini kendi bilgisiyle indirmiş olduğuna şahitlik eder. Melekler de buna şahitlik ederler. Allah'ın şahitliği de bir şeyin gerçekliği için kâfidir.

SÖZLÜK

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ	Muhakkak ki biz sana vahyettik. Vahiy, gizli sür'atli bildirme. Allah-u Teâlâ'nın peygamberlere vahyetmesi ise, onlara dini ve diğer hususlardan dilediğini bildirmesidir.
الْأَسْبَاطُ	Torunlar. Evlatlar. Soy. Ya'kub'un (a.s.) oğulları.
زَبُورًا	Zebur.(1) Allah tarafından gönderilmiş kitaplardan biri. Bu kitabı, peygamberi Davud'a (a.s.) indirmiştir.
قَدْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ	Onları sana anlattık. Peygamberlerden onsekizi En'am sûresinde, yedisi de diğer sûrelerde geçmiştir. Bu yedisi Muhammed (s.a.v.), Hud, Şu'ayb, Salih, Zülkife, İdris ve Adem'dir. (Allah'ın selâmı üzerlerine olsun).
حُجَّةٌ	Delil. Rablerine karşı ileri sürecekleri bir mazeret.

AÇIKLAMA

Rivayet olunur: Yahudiler, bir önceki âyette haklarında indirileni işitince, bunun vahiy olduğunu inkâr ettiler ve şöyle dediler: "Allah-u Teâlâ Musa'dan başkasına vahyetmemiştir." Allah-u Teâlâ ise, bu laflarını şöyle cevapladı: "Nuh'a(2) ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik." Sonra da birçok peygamberi andı. Daha sonra "... rasûllere de" buyurdu. Yani daha önce sana başlarından geçenleri anlattığımız(3) Rasûller gönderdik. Onlar Rablerinin davetini tebliğ ediyorlardı. Ve Cenab-ı Hakk, Hz. Peygamber'e anlatmadığı rasûller de göndermiştir. Bunun da ötesinde Allah

---

(1) "Davud'a da Zebur'u verdik" cümlesinin, "Biz sana da vahyettik" cümlesine bağlı olmasında, Zebur'un bir kitap olduğuna işaret vardır. Dört kitaptan birisidir. Şayet böyle olmasaydı, Davud'un (a.s.) ismi sadece kendinden önce geçen kimselerle "ve Harun'a ve Süleyman'a ve Davud'a" şeklinde yeralırdı.

(2) Şirkle savaşan ilk elçi oluşu itibariyle Nûh'un adı önce anıldı. Çünkü şirk Nûh'tan önceki İdris ve Şit döneminde henüz ortaya çıkmamıştı. Şirk ortaya çıkınca Allah-u Teâlâ Nûh'u elçi gönderdi.

(3) "Daha önce sana anlattığımız elçilere..." Yani Kur'an'da anlattığımız. Bunlar Hud, Sâlih, Şuayb, Yahya, İlyas, Yesa ve Lut'tur.

(c.c.) Musa ile konuşmuş ve kelâmını ona aracısız duyurmuştu. Yahudiler bunu nasıl inkâr eder ve Allah'ın (c.c.) hiçbir insana bir şey indirmediğini iddiaya yeltenebilirler?! Allah kendilerine, itaat edenlerin cennete, inkâr edip, şirk koşarak kötü amel işleyenlerin cehenneme gireceği uyarısında bulunan rasûller göndermişti. Bunu ise, sadece kıyamet günü insanların bahanesini kesmek için yapmıştır ki, "Yarabbi bize hiçbir elçi göndermedin!" demesinler. "Müjdeleyici ve uyarıcı olarak elçiler gönderdik ki, sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri kalmasın. Allah azizdir..." dilediği bir hususta engellenemez bir galip "... ve hakimdir." Fiillerinde ve takdirinde hikmet sahibidir âyetinin anlamıdır. 163, 164 ve 165. ayetlerin muhtevasının bir kısmı budur.

166. âyet ise şudur: "Fakat Allah sana indirdiğini kendi bilgisiyle indirdiğine şahitlik eder. Melekler de buna şahitlik ederler. Ama Allah'ın bir şeye şahitliği o şeyin gerçekliği için yeter."

Rivayet olunur: Hz. Peygamber (s.a.v.) yahudileri topladı, kendilerine gerçekten Allah'ın rasûlü olduğunu haber verip, kendisine ve getirdiği hak dine inanmaya çağırdı. Dediler ki: "Senin peygamber olduğuna kim tanıklık eder ki? Çünkü peygamberler aynı zaman içinde mevcut olup birbirlerine şahitlik ederler. Sana kim şahitlik ediyor?" Allah-u Teâlâ: "Fakat Allah sana indirdiğini kendi bilgisiyle indirmiş olduğuna şahitlik eder..."(1) diyor. Yani, katımdan peygamberliğine ve rasûllüğüne bir tanıklık olarak Kur'an'ı indirdiğime ben şahitlik ediyorum, diye buyuruyor. Allah, Kur'an'ı, senin seçilmeye ve rasûllüğe ehil olduğunu bildiği için, insanlığın mükemmele ve mutluluğa erişmekte muhtaç olduğu herşeyle indirdi. Çünkü bu Kitab, benzerini getirmek için hepsi biraraya gelse de insanların aciz kalacağı en muazzam şeriati anlatır. Bu, senin peygamberliğine ve rasûllüğüne şahitlik için yeterli değil midir? Evet! Yeterlidir! Melekler de şahitlik ederler ama "şahit olarak Allah yeter!.." O zaman, eğer kafaları çalışıyorsa, Allah-u Teâlâ'nın şahitliğinden sonra şahitlik aranmaz.

SONUÇ

1- Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın vahyi olduğu açıklanıyor..

---

(1) Varlık veya yokluğunda şüphe edilen şeyi ortadan kaldıran delilin açıklaması şudur: Yahudiler senin rasûllüğüne inanmayı reddeder ve sana şahitlik edecek kimse ararlarsa, sana indirdiği şeyle (Kur'an'la) Allah şahitlik eder. Melekler de aynı şekilde şahitlik ederler.

2- İlk peygamber Âdem (a.s.), sonuncusu Hz. Muhammed'dir (s.a.v.).(1)

3- Allah-u Teâlâ'nın "kelâm" sıfatı vardır.

4- Rasûllerin gönderilmesindeki hikmetlerden biri de, kıyamet günü insanlara bahane bırakmamaktır.

5- Peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğine ve rasûllüğüne Allah-u Teâlâ ve melekler şahitlik etmektedir.

6- Kur'an'ın ihtiva ettiği şeriat (din) ve iki kapağı arasında barındırdığı marifetler ve ilimler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) peygamberliği ile rasullüğüne en büyük şahittir.

لَٰكِنِ ٱللَّهُ يَشْهَدُ بِمَآ أَنزَلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُۥ بِعِلْمِهِۦ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟
عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ قَدْ ضَلُّوا۟ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟
وَظَلَمُوا۟ لَمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا
﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى
ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلْحَقِّ
مِن رَّبِّكُمْ فَـَٔامِنُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ لِلَّهِ
مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

(1) Tefsiru't-tahrir ve't-tenvir'in müellifi İmam Muhammed Tahir b. Aşur (rah.a.) bu âyetin tefsirinde adı geçen peygamberlerin tarihini kitab ehlinden nakleder. Sadece bilgi kabilinden onun verdiği gibi aynen veriyoruz. Doğruluk derecesini ise Allah'tan (c.c.) başka kimse bilemez: Nuh'un (a.s.) doğumu Hicret'ten önce 3974; İbrahim'in (a.s.) Halil Beldesi'nde vefatı Hicret'ten önce 2719; İsmail'in (a.s.) vefatı H.Ö. 2686; İsa'nın (a.s.) doğumu H.Ö. 622; göğe yükseltilmesi H.Ö. 589; Eyyub (a.s.) ki İbrahim'den sonra Musa'dan öncedir. İsa'dan önce 15. yüzyıl; Harun'un (a.s.) vefatı H.Ö. 1972; Davud'un (a.s.) vefatı H.Ö. 1626; Süleyman'ın (a.s.) vefatı H.Ö. 1597.

167- Sana gelenleri inkâr edip Allah yolundan menedenler, hakikaten uzak bir sapıklığa düşmüşlerdir.

168- O inkâr edip zulmedenler var ya, Allah onları ne bağışlayacak, ne de yola iletecektir.

169- Sadece cehennemin yoluna iletecek ve orada sürekli kalacaklardır. Bu da Allah'a çok kolaydır.

170- Ey insanlar, Elçi size, Rabb'inizden gerçeği getirdi. Kendi yararınıza olarak ona inanın. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki, göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

SÖZLÜK

كَفَرُوا وَ صَدُّوا Kâfir oldular ve engellediler. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini inkâr ettiler. İnsanları Hz. Muhammed'e (s.a.v.) îmân etmekten şirk tohumları saçarak çevirdiler.

كَفَرُوا وَ ظَلَمُوا Kâfir oldular ve zulmettiler. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini inkâr ettiler ve isyanda bulunarak Araplar arasında onları karanlıklardan aydınlığa çıkaracak bir peygamber olmasını kıskanarak inkârlarında kalmakla zulmettiler.

اَلرَّسُولُ Peygamber. Elçi. Peygamberliğinde mükemmel, çağrısında sadık Muhammed (s.a.v.)

فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ İnanın, bu sizin için hayırlıdır. İmanınız sizin için hayırlı olur.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hem nebîliğine, hem de rasûl(1) olduğuna bizzat kendisinin şahitliğiyle ve de meleklerin ve Kur'an'ın şahitliğiyle delil getirdikten sonra şunu bildiriyor: İnkâr edip Allah yolundan çevirenler(2) (yahudiler)(3) derin bir sapıklık içine düşmüşlerdir. Bu

(1) Rasûl de, Nebi de Allah'tan vahiy alıp ona göre yaşar ve tebliğ ederler. Fakat Nebiler çok daha az topluluklara hitab ediyorlardı. Aynı zamanda karşılaştıkları zorluklar açısından Rasûller daha çok sıkıntı çekmişlerdir.

(2) Allah yolundan: "Biz Kitabımızda Muhammed'in tarifini göremiyoruz. Peygamberlik Harun ve Davud nesline aittir. Tevrat'ta Musa'nın şeriatinin kaldırılmayacağı geçiyor," diyerek çevirdiler.

(3) Ayet, öncelikle yahudileri ele alır, sonra Allah'ı ve Rasûlü'nü inkâr ederek Allah yolundan, yani İslâm'dan saptıran herkesi genel olarak kapsar.

öyle bir sapıklıktır ki artık hakka dönmeleri mümkün değildir. 167. ayet bunları kapsar.

168. ayet: İnkâr ve zulmedenleri (yine yahudiler), Allah ne bağışlayacak ne de bir yola iletecektir. Aman Yarabbi! Onlar için cehennem yolundan başka yol yoktur. Bu, kulları için geçerli ilâhi kuraldır. Yani kişi, eğer inatçılık ve inkârcılıkla kâfir olursa ve bu kâfirliğine zulmü de eklerse, artık onun için ilâhi hidayeti kabul edecek hiçbir yol kalmaz. Cehennem yolundan başka girebileceği açık bir yol kalmaz. Cehennemde ise ebediyen kalacaktır. "Bu da Allah'a çok kolaydır." Ayetin sonunda, bu sıfatlara sahip yahudilerin cehenneme girmesinin ve orada sonsuza kadar kalmasının Allah için zor bir iş olmadığı, bilakis çok kolay olduğu açıklanıyor.

170. âyet, müşrik olsun, kitab ehli olsun bütün insanlara yönelik ilâhi bir duyuruyu kapsar: "Ey iman edenler..." mükemmel olan son "... rasûl..." size Rabbinizden hak dini getirdi. Kendi iyiliğiniz için ona inanın. Zararlıyı faydaya, sapıtmayı kurtuluşa tercih ederek reddedip yüz çevirirseniz, haberiniz olsun: Göklerde ve yerde olanların sahipliği ve yönetimi Allah-u Teâlâ'ya aittir.(1) Sizi tercih ettiğiniz kâfirliğe ve sapmaya karşılık cehennemle cezalandıracaktır. Cehennem ne kötü bir son duraktır. Cenab-ı Hakk çağrısına uyarak îmân ve itaat edeni de, yüz çevirip kâfir ve âsi olanı da bilir. Cezayı lâyık olduğu yere koymakta da hikmet sahibidir. İyiye kötülükle, kötüye iyilikle karşılık vermez.

SONUÇ

1- Allah yolundan saptırmakla ve zulümle birlikte olan kâfirlik en şerli kâfirliktir. Bu, Allah korusun, yahudilerin kâfirliğidir.

2- İnsanın sapıklıkta ileri gittikçe, kötülük ve bozgunculuğa daldıkça, tevbe etmesi mümkün olmayarak, bu şekilde ölüp yok olması Allah'ın kanunudur (sünnetullah).

3- Hz. Muhammed'in (s.a.v.) rasûllüğü herkes ve her zaman içindir.

4- Allah-u Teâlâ "ilim" ve "hikmet" sıfatlarına sahiptir. Bu sıfatları gereğince merhametli, âdil bir ödüllendirme ve cezalandırma olacaktır.

---

(1) Allah sizi ihtiyacı olduğundan îmâna çağırmamıştır. O azizdir (üstündür). Canlısına cansızına, açığına gizlisine, bütün her şeye sahiptir. Evrende dilediği gibi tasarrufta bulunur. O muhtaç değildir, övgüye lâyıktır

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا
عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ
وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ
وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ
إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ
أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ
عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ
وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا
فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾

171- Ey kitab ehli, yolunuzda taşkınlık etmeyin ve Allah hakkında gerçek olmayan şeyleri söylemeyin! Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın elçisi, O'nun Meryem'e attığı kelimesi ve O'ndan bir ruhtur. Allah'a ve elçilerine inanın, Allah üçtür demeyin. Kendi yararınıza olarak buna son verin. Çünkü Allah,

yalnız bir tek İlahdır. Hâşâ O, çocuk sahibi olmaktan yücedir (münezzehtir). Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.

172- Ne Mesih, Allah'a kul olmaktan çekinir, ne de Allah'a yaklaştırılmış melekler. Kim O'na kulluktan çekinir ve büyüklük taslarsa bilsin ki O, onların hepsini kendi huzuruna toplayacaktır.

173- İnanıp iyi işler yapanların mükafatlarını eksiksiz ödeyecek ve lütfundan onlara daha fazlasını da verecektir. Kulluktan çekinip büyüklük taslayanlara da acı bir şekilde azabedecek ve onlar kendilerine Allah'tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı bulacaklardır.

SÖZLÜK

يَا اَهْلَ الْكِتَابِ Ey kitab ehli. Hıristiyanlar.(1)

لاَ تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ Dininizde haddi aşmayın. Bir şeyin haddini aşmak. İsa (a.s.), Allah'ın kulu ve rasûlüdür. Hristiyanlar bu konuda haddi aşıp onun ilâh olduğunu söylemişlerdir.

اَلْمَسِيحُ Mesih. İsa (a.s.) günahlardan uzak olduğu için Mesih denmiştir. Çünkü hiç günahı yoktur.

كَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا Ona verdiği kelime. Allah-u Teâlâ'nın ona olan "Ol!" sözüdür. O da hemen olmuştur. Elkaha ila Meryem'e: O sözü Meryem'e ulaştırmıştır. O da, meleklerin Meryem'e: "Allah sana kendisinden ismi Mesih İsa b. Meryem olan bir kelimeyi müjdeliyor," sözüdür.

وَ رُوحٌ مِنْهُ Ve O'ndan bir ruh. İsa, Ruhullah Cebrail'in Meryem'in gömleğinin yakasına üfürmesiyle vücûda gelmiştir.

وَكِيلاً Koruyucu, şahit ve bilen olarak.

لَنْ يَسْتَنْكِفَ Asla yüz çevirmeyecek. Büyüklenip kibirlenerek Allah'a kulluktan çekinmeyecektir.

---

(1) Hristiyanlar, İsa (a.s.) hakkında aşırıya kaçmış ve ifrat sınırını aşmışlardır: Onu İlah tanıyıp tapmışlardır. Yahudiler ise İsa hakkında tefrittedirler: "Sihirbaz ve –hâşâ– veled-i zina," demişlerdir.

وَ يَسْتَكْبِرْ Kendi kendini beğenerek ve aldanarak söylenmesi veya yapılması istenen şeylerin üstünde kendini büyük görürse...

وَلِيًّا وَ لَا نَصِيرًا Dost ve yardımcı yoktur. Kıyamet günü kendilerini savunmayı üstlenecek bir dost ve yardım edecek bir yardımcı bulacaklardır ki cehenneme girmeyip azap görmesinler.

AÇIKLAMA

Ayetler, kitab ehline dairdir.

171. âyette Allah-u Teâlâ hristiyanları kitab (İncil) ehli olarak niteliyor ve dinlerinde rahiplik yapmak, kadınlardan uzak durmak vb. taşkınlığın sürüklediği şeyler türünden lüzumsuz güçlüklerle, zorlamalarla taşkınlık yapmalarını yasaklıyor. Yüce ve Ulu olduğu halde kendisine (c.c.) çocuk isnad etmek gibi. Allah-u Teâlâ hakkında gerçek dışı şeyler söylemelerini de yasaklıyor: Cenab-ı Hakk haber veriyor ki: İsa, asla Allah'ın elçisi ve Meryem'e[1] ilettiği kelimesinden başka birşey değildir.[2] Şöyle ki: Meryem'e Cebrail'i göndermiş, Cebrail de Allah-u Teâlâ'nın kendisine tertemiz bir erkek çocuk vereceğini müjdelemiş, Ruhullah olarak gömleğinin yakasına üflemiştir. İsa, tekvin kelimesiyle, yani "Kün: Ol!" kelimesiyle ve "Ruhullah Cebrail"in (a.s.) bu üfürüğü sebebiyle olmuştur. İsa, ilâh değildir, Allah'ın oğlu da değildir... Hakka dönün! Allah'a ve elçileri olan Cebrail'e, İsa'ya, Muhammed'e iman edin! Yalan ve boş laflar etmeyin! Yani: "Allah, üç ilahın üçüncüsüdür," demeyin! Bu yalan lafı bırakın da bu bırakışınız sizin için eninde sonunda hayır olsun! Allah-u Teâlâ bir tek ilahdır. Şeriki (ortağı) yoktur, dengi yoktur, çocuğu da yoktur; çocuğu olmasından uzak, Yüce ve Uludur. Eşi olmamıştır, muhtaç da değildir. Göklerde ve yerde olanların halkı, mülkiyeti, hükmü ve takdiri O'na aittir. Vekil, Şahid ve Bilen olarak O yeter. Size Rab ve İlah olarak Allah kâfidir. Sizi ilgilendiren her hususta O size yeter. Başkasına yönelmeyin. O'ndan gayrisini aramayın...

---

(1) Çünkü "inne-ma" bitiştirme edatıdır. Buradan hareketle denilebilir ki: İsa'ya (a.s.) üç sıfat bitiştir: Peygamberlik, kelime ve ruh. O Allah'ın elçisinden, kelimesinden ve O'ndan bir ruh olmaktan başka birşey değildir.

(2) Allah-u Teâlâ Kur'an'da Meryem'den başka hiçbir kadını özel ismiyle zikretmemiştir. Meryem'i ise Kur'an'da yaklaşık 30 yerde anmıştır. Bunun sırrı şudur: Araplar kadınlarının adını anmaktan çekinirlerdi. Ancak gelin, ehl ve aile şeklinde kinayeli şekilde söz ederlerdi. Cariyeleri ise isimleri ile anarlardı. Onun için Allah-u Teâlâ kulu Meryem'i özel ismiyle 30 defa andı.

171. ayetin muhtevası budur.

172 ve 173. ayetlerde ise Allah-u Teâlâ şunu bildiriyor: Kulu ve rasûlü İsa (a.s.), Allah'a kulluk etmekten ve Rabbinin kulu olarak kabul edilmekten, dolayısıyla kendisine Allah'ın kulu ve rasûlü denmesinden asla çekinmez. Ayrıca, Allah'a yakın bulundurulan, O'nun huzurunda itaatte bulunan melekler de Allah'a kulluktan ve kul namıyla anılmaktan çekinmezler. Onlar da Allah'ın kulları ve melekleridirler.

Sonra Allah-u Teâlâ, kulluğundan çekinip, kibirlenen insanların hepsini huzurunda toplayıp, yaptığı işlerinden dolayı hesaba çekmekle tehdit etti. İmân edip salih işler işleyenlere, yani Allah-u Teâlâ'nın tek ilah olduğuna inanıp, bir tek O'na ibadet edenlere, Cenab-ı Hakk ödüllerini mükemmel surette tastamam verecek ve lütfundan bir iyiliğe kat kat ilavede bulunup artıracaktır. Ama burun büküp büyüklenmeleri ve kibirlenmeleri, kendilerini hakkı kabule ve razı olmamaya sürükleyip de batıl inançta, bozuk davranışta ısrar edenler var ya, Allah-u Teâlâ bunlara acı yani elem verici bir azapla azap edecektir. Üstelik Allah'tan başka bir dost ve bir yardımcı da bulamayacaklardır. Yaptıklarına karşılık sonları ebedi azap çekmek olacaktır.

SONUÇ

1- Dinde taşkınlık haramdır. Çünkü sözkonusu taşkınlık, bid'atçiliğe ve sapmağa yolaçan sebeplerdendir.(1)

2- Allah-u Teâlâ aleyhinde bilgisizce konuşmak mutlak sûretle, haksızca (gerçek dışı) konuşmak da özel sûretle haramdır.

3- İsa (a.s.) hakkındaki gerçek inanç açıklanmıştır.(2) O, Allah'ın kulu ve rasûlüdür. Allah'ın kelimesiyle ve Cebrail'in (a.s.) üfürmesiyle vücûda gelmiştir.(3)

---

(1) Mitraf b. Ubeydullah der ki: İki şey arasında orta yolu tutmak güzeldir. O iki şeyin ilki ifrat, ikincisi tefrittir. Aşırıya kaçmak ifrat, eksik yapmak tefrittir. Her ikisi de yerilmiştir.

(2) Kurtubi, bu âyetin tefsirinde İsa (a.s.) dininin bozuluş sebebini uzun uzadıya anlatır.

(3) Übeyy b. Ka'b (r.a.) anlatır: Allah-u Teâlâ insanların ruhlarını yarattı. Onlardan söz alınca Adem'in sulbüne iade etti; ancak İsa'nın (a.s.) ruhunu katında tuttu. İsa'yı (a.s.) yaratmak isteyince, Ruh meleğini (Cebrail'i) Meryem'e gönderdi. İsa bundan oldu. Onun için, "O'ndan bir ruhtur," buyurdu. " " Bu rivayet, Allah-u Teâlâ'nın "ve ruhun minh" sözü hakkında söylenenlerin en güzelidir.

4- Haktan kaçınmak ve büyüklenip hakkı kabul etmemek haramdır ve küfürdür.

5- İnsan yaptıklarının karşılığını öteki dünyada ya ödüllendirilerek ya da cezalandırılarak görecektir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ
مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ
آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ
وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

174- Ey insanlar, size Rabb'inizden delil geldi ve size apaçık bir nûr indirdik.

175- Allah'a inanıp O'na yapışanları (Allah), kendinden bir rahmetin ve lütfun içine sokacak ve onları kendisine varan doğru bir yola iletecektir.

SÖZLÜK

بُرْهَانٌ	Delil. Burada Muhammed (s.a.v.) anlamındadır.
نُورًا مُبِينًا	Apaçık bir nûr. Kur'an-ı Kerim.
وَاعْتَصَمُوا	Tutunun. Kur'an'a ve Kur'an'ın hükümlerine yapıştılar.
فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ	Ondan bir rahmet. Cennet.
صِرَاطًا	Yol. Cennette Rablerinin huzuruna götüren bir yol.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ, müşrik, yahudi ve hristiyanlara kesin delil getirerek sesleniyor. O, kendilerine rasûlü Muhammed'i (s.a.v.) göndermiştir. Hz. Muham-

med (s.a.v.); Allah-u Teâlâ'nın varlığına, ilmine, kudretine; O'na ve rasûllerine iman edilmesi gereğine; O'na ve rasûlüne itaat ederek kullukta bulunulmasının lüzûmuna dair kesin, keskin bir delildir. O, ona Kitabı'nı şafi, (şifa verici) kâfi, (yeterli) hadi (hidayet verici) ve açıklayıcı bir nur olarak indirmiştir. Allah-u Teâlâ rızasını arayanı, kurtuluş yoluna bu Kitab sayesinde iletir ve karanlıklardan aydınlığa da onun sayesinde çıkarır. Böylece Allah-u Teâlâ bütün insanlara karşı mazur oldu ve her mazeretlerini, her delillerini kesti attı. Artık onlar iki grupturlar: Mü'min ve kâfir. Rab ve ilah olarak Allah'a, peygamber ve elçi olarak rasûlüne inanıp ve Kur'an'a yapışıp Kur'an'ın helâl dediğini helâl, haram dediğini haram sayanları, Kur'an'ın haberlerini tasdik edenleri ve tavsiyelerine sarılanları katından bir rahmete(1) ve lûtfa sokacaktır. Bunu, onları cehenneminden kurtarıp cennetlerine sokmakla yapacaktır. İşte büyük kurtuluş budur. Allah-u Teâlâ'nın buyurduğu gibi: "Hemen ateşin elinden kurtarılıp cennete sokulan, işte o kurtuluşa ermiştir."(2) Allah'ı, Rasûlünü ve Kitabını inkâr edenlerin dönüp dolaşıp varacakları yer belli, cezaları malumdur: Mahrumiyet ve hüsran...

SONUÇ

1- İslâm çağrısı, evrensel bir çağrıdır. Bütün insanlaradır.

2- Hz. Muhammed'e (s.a.v.) "bürhan" (delil) denilebilir. Çünkü o ümmiliğiyle ve hiç bir insanın üstünlük sağlamaya heveslenemeyeceği mükemmelliğiyle Allah'ın varlığına, ilmine ve rahmetine bir delildir.

3- Kur'an; kurtuluş, mutluluk ve mükemmellik yoluna, sayesinde varıldığı için bir ışıktır (nûr).

4- Mutluluğun ve cennete girmenin bedeli Allah'a, Rasûlüne, ahirete inanmak ve salih amel işlemektir. Amel-i salih ise, "i'tisam" (tutunmak) şeklinde dile getirilen Kitab ve sünnete sarılmaktır.

---

(1) Rahmet: Cehennemden kurtulduktan sonraki cennettir. Lûtuf ise, onlara cennette ikram edilecek şeylerdir. En büyüğü cemalullahı seyretmektir. "Onları doğru bir yola iletecektir." Sözü ise, onları rızasına ve huzuruna ulaştıracak şeylere yani İslâm'a ulaştıracaktır. Bunu da, onları ölünceye dek İslâm'da tutmakla gerçekleştirecektir.

(2) Al-i İmran sûresi, 185.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ
لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ
لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ
وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ
الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

176- Senden fetva istiyorlar. De ki: Allah size ana-babasız ve çocuksuz kişinin mirası hakkında hükmünü şöyle açıklıyor: Ölen kişinin çocuğu yok, bir kız kardeşi varsa, bıraktığı malın yarısı o kız kardeşinindir. Fakat kendisi, ölen kızkardeşinin çocuğu yoksa, onun mirasını tamamen alır. Eğer ölenin iki kızkardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Ve eğer varisler erkek kadın birçok kardeşler olursa, erkeğe, iki kadının payı kadar pay verilir. Şaşırırsınız diye Allah size hükmünü açıklıyor. Allah, herşeyi bilir.

SÖZLÜK

يَسْتَفْتُونَكَ — Senden fetva istiyorlar.(1)

يُفْتِيكُمْ — Olanlara fetva verir. Size sorun çıkaran kelale meselesini açıklıyor.

اَلْكَلَالَةُ — Çocuğu ve torunu yok. Kişinin, bir evlat ve bir torun bırakmadan sadece bir kardeş veya kızkardeş bırakarak ölmesi.

(1) Kelâle âyeti olarak adlandırılan bu âyetin son olarak inen ayetler arasında olduğu rivayet edilir. İniş sebebi şuydu: Cabir b. Abdullah hastalandı. Rasûlüllah (s.a.v.) Ebû Bekir'le beraber hasta ziyaretine geldi. Cabir b. Abdullah bayıldı. Allah Rasûlü (s.a.v.) abdest aldı. Sonra abdest suyundan arda kalanı üzerine serpti. O da ayılıp: Ya Rasûlüllah, malım hakkında nasıl karar vereyim? diye sordu. Dokuz kız kardeşi vardı. Buna dair bu âyet ininceye kadar herhangi birşey varid olmadı.

اَلْحَظُّ Pay. Aslı demektir.

أَنْ تَضِلُّوا Şaşırmanız. Yani mirasın taksiminde yanlışlık yapmamanız.

AÇIKLAMA

Bu âyet, Kelâle âyeti olarak adlandırılır.(1) Miras âyetleri dörttür. Birincisi, baba-oğula dairdir: "Allah, size çocuklarınızın alacağı miras hakkında, erkeğe kadının payının iki mislini tavsiye eder."(2) İkincisi, karı kocaya aittir: "Eğer çocukları yoksa, eşlerinizin yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra geriye bıraktıkları mirasın yarısı sizindir."(3) Bir de ana bir kız kardeşlere dairdir: "Eğer (ölen) erkek veya kadının mirasçısı evlâdı ve ana babası olmayıp (başka yakınlar ise o zaman) bir erkek veya bir kızkardeşi varsa her birine altıda bir düşer."(4) Bu iki âyet Nisa Sûresinin başında geçmişti. Üçüncüsü de bu, "Senden fetva istiyorlar..." âyetidir. Bu âyet de erkek ve kız kardeşlerden birinin geride bir çocuk ve bir torun bırakmadan ölümü halindeki (Kelâle işte bu kimsedir) miras durumlarına aittir. Dördüncüsü ise, Enfal suresinin sonundadır. O ayet de Zevilerham'a dairdir: "Erham sahipleri, Allah'ın Kitabı'nda (miras hükmünde) birbirine daha yakındır."(5)

Buradaki âyet, bazı sahabilerin (r.a.) Kelâle'yi sormaları üzerine inmiştir. Allah-u Teâlâ, bunu şöyle açıklamıştır: Ey Peygamber, senden kelâle'yi soruyorlar. Soranlara: Size kelâle konusunda Allah fetva veriyor, de! İşte şu da fetvası: Çocuksuz ve torunsuz erkek ya da kadın, geride ana baba bir veya baba bir bir kızkardeş bırakırsa, mirasının yarısı o kız kardeşindir. O da bu kızkardeşinin çocuğu ya da torunu yoksa, ona mirascı olur. Kızkardeşler iki taneyse, mirasın üçte ikisi onlarındır. Yok, erkek ve kızkardeşler şeklinde mi-

(1) 'Sayf âyeti' (yaz âyeti) ismiyle de anılır. Çünkü yazın inmişti. Hz. Ömer (r.a.) şöyle der: Vallahi ben, bence kelâle meselesinden daha mühim bir şey bırakmadım. Bu meseleyi Rasûlüllah'a (s.a.v.) sordum. Bana hiçbir konuda bu konuda konuştuğu kadar ağır konuşmadı. Hatta göğsüme dürttü ve: "Ömer, sana Sayf âyeti yetmiyor mu?" dedi.

(2) Nisa Suresi, 11: İbn Abbas ve Zahiriler dışında cumhur, kız kardeşlerin kız çocukları ile birlikte asabe olduğu görüşündedir. Birisi geride iki kızkardeş ve iki kız çocuk bırakarak ölse, miras aralarında yarı yarıya bölüştürülür. Ama üç kişi bırakırsa, miras aralarında her birine üçte bir şeklinde. Kızkardeşler işte bu şekilde kız çocuklarla beraber asabedirler. Mu'az (r.a.) böyle hüküm vermiştir.

(3) Nisa Sûresi, 12.

(4) Nisa Sûresi, 12.

(5) Enfal Sûresi, 75.

rasçı iseler, erkekler iki kadın kadar miras alırlar. Kelâle olarak geride bir çocuk ve torun bırakmaksızın ölene nasıl mirasçı olunacağını böylece açıkladıktan sonra, bu açıklamanın hikmetini de şöyle ifade etti: "Şaşırmamanız için Allah size hükmünü açıklıyor..." ki terekenin (mirasın) paylaştırılmasında şaşırıp da haksızlık yapmayasınız ve mallarınızı taksim ederken zulmetmeyesiniz. "Allah herşeyi bilendir." Hiçbir şeyi görmemezlik etmez. Hiçbir şey O'na gizli değildir. Herşeyi ilmi ile kapsar. O'ndan başka ilah ve O'ndan gayri rab yoktur.

SONUÇ

1- Öğrenilmek istenen şeyi öğrenmek için bilmeyenin bilene sorması gerekir.(1)

2- Allah-u Teâlâ ilim, kudret, semi, basar sıfatlarıyla mevcudiyeti isbat ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliği ilân edilmiştir. Çünkü sahabenin soru sorup Allah-u Teâlâ'nın Rasûlüne indirdiği vahiy aracılığıyla cevap vermesi, bunu ilân ve isbat etmektedir.

3- Erkek ya da kadın miras bıraktığı halde ana, babası ve çocukları olmayanların mirasının nasıl taksim edileceği açıklanmıştır. Tek kızkardeş, kardeşinin mirasından yarım hisse alır. İki kızkardeş ise üçte iki. Erkek ve kızkardeşler mirası birerli ikişerli (iki pay erkeğe, bir pay kadına) alırlar. Erkek kardeş, kızkardeşi geride çocuk veya torun bırakmamışsa, ona mirascı olur. Erkek ve kızkardeşler, kızkardeşlerine geride çocuk ve torun bırakmamışsa birerli ikişerli (kıza bir, erkeğe iki pay) mirasçı olurlar.

(1) Bilâkis bilmeyenin öğrenene kadar sorması gerekir.

Sûre 5
Mâide Sûresi

Medine Döneminde İndirildi
Ayet Sayısı: 120

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ۚ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ
عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ ۗ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ① يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ
وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا ۚ
وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ
عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا ۘ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا
عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ②

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Ey inananlar, yaptığınız sözleşmeleri yerine getirin. Size haram oldukları okunacak olanların dışında kalan hayvanlar sizin için helâl kılındı. Yalnız ihramda iken avı helâl saymamak şartiyle. Allah, istediği hükmü verir.

2- Ey inananlar! Allah'ın işaretlerine, haram aya, kurbana, gerdanlıklı kurbanlara ve de Rablerinin lûtuf ve rızasını arzu ederek Beyt-i Haram'a doğru gelenlere saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz. Sizi Mescid-i Haram'dan çevirdiklerinden dolayı bir topluma karşı beslediğiniz kin, sizi saldırıya sevk etmesin. İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın; günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın, Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir.

SÖZLÜK

أُوفُوا بِالْعُقُودِ — Kulla Rabbi ve kulla kardeşi arasındaki sözleşmeler, akidler. El-Vefa: Sözü bozmamak ve gereğini eksik yapmamak.

بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ — Deve, sığır ve davar...(1)

وَ أَنْتُمْ حُرُمٌ — Ve siz ihramlı. Hac veya umre sebebiyle ihramlı iken.

شَعَائِرَ اللّٰهِ — Allah'ın ölçüleri. Hac ve umre kuralları ve Allah-u Teâlâ'nın dininin diğer ölçüleri.

اَلشَّهْرُ الْحَرَامُ — Haram ay. Receb ayı. Bu ay Mudar kabilesinin saygı gösterdiği aydı. (Mudarlıların ayı deniyordu.) Haram aylar dört tanedir. Bu aylarda mecbur kalınmadıkça savaş yapılmaz.

اَلْهَدْىَ — Kurban. Kâbe'ye ve Harem'e hediye edilen deve, sığır ve davar.

اَلْقَلَائِدَ — Gerdanlık. Kurbanlık hayvana asılan ve kişinin emniyete kavuşmak için gerdanlık şeklinde takındığı, harem ağaçlarının kabukları, anlamına gelen kılade kelimesinin çoğulu.

اَمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ — Beytül harama doğru gelenler. Ticari kazanç veya Allah-u Teâlâ'nın rızasını kazanmayı isteyerek beyt-i harama doğru gelenlere.

وَ اِذَا حَلَلْتُمْ — İhramınızdan çıktığınız zaman...(2)

وَ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ — Bir kavme duyduğunuz kin, sizi onlara zulmetmeye sevk etmesin!

أَنْ صَدُّوكُمْ — Sizi engellemeleri. Sizi çevirdiler diye.

اَلْبِرُّ وَ التَّقْوَىٰ — Hayır ve takva üzerine. El-Birr: Allah'a ve Rasûlüne itaat. Takva: Allah ve Rasûlünün emrettiklerini yapmak, yasakladıklarını bırakmak.

---

(1) Mâide Sûresi, son olarak inen Kur'an sûrelerindendir. Bu sûrede şu âyet dışında nesh edilmiş ayet yoktur: "Ey inananlar! Allah'ın işaretlerine, haram aya, kurbana, gerdanlıklara..." Şa'bi'nin görüşü budur. Mâide Sûresinde diğer sûrelerde bulunmayan hükümler vardır. Kitap ehlinden namuslu kadınlara ait hükümlerle, hırsızlığın hükmü bunlardandır.

(2) "İhramdan çıktığınız zaman, avlanın," âyetindeki emir kipinin farz gereklilik için değil, mübahlık için olduğunda görüş birliği vardır. Bu bir usûl kaidesidir: Yasaklamadan sonra gelen her emir mübahlık bildirir. (O zaman âyetin anlamı, meâlde verdiğimiz gibi: "İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz," olur.)

الإِثْمُ وَ الْعُدْوَانُ Günah ve düşmanlık üzerine. Günahlar. El-Udvan: Zulüm ve haddi aşmak.

شَدِيدُ الْعِقَابِ Azabı şiddetli olan. Cezası, dayanılmaz tarzda şiddetlidir.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ, mü'min kullarına, "mü'min" ünvanıyla sesleniyor: "Ey iman edenler... Bana, Rasûlüme, vaadime ve tehdidime inananlar, verdiğiniz sözleri yerine getirin.(1) Andlaşmalarınızı bozmayın, verdiğiniz sözleri tutmamazlık etmeyin. Hiçbir farzı terketmeyin, hiçbir yasağı da işlemeyin. Ne bir helali haram, ne de bir haramı helâl sayın! Size şu sayılacaklar dışındaki hayvanlar; yani deve, sığır ve davar helâl kılınmıştır. Haram kılınanlar ise şu âyette gelmiştir.(2): "Size leş, kan... haram kılınmıştır." Bu helâl kılınanları sakın ha haram saymayın! Size ihramlı iken avlanmak da haram kılınmıştır, sakın helâl saymayın! İşi bana havale edin de, helâl ve haram kılınanlar konusunda çekişmeyin! Ben dilediğim gibi hüküm veririm.

İlk ayetin kapsamı budur: "Ey iman edenler, akitleri yerine getirin! Size okunacak olanların dışında kalan hayvanlar size helal kılındı. Yalnız ihramda iken(3) avı helal saymamak şartıyla. Allah dilediği hükmü verir."(4)

İkinci âyet ise, bir kısmı ile amel etmek açısından geçersiz kılınmış, bir kısmı ile amel etmeninse kıyamete kadar geçerli olduğu hükümleri kapsar. Muhkem (nesh edilmemiş ve manası açık olan) olanlardan bazısı şunlardır: Hac ve umre gerekleri bu alâmetlerdendir. Haram ay da mensuh (hükmü kaldırılmış) olanlardandır. Zira haram aylarda savaşmak haramken sonradan Allah-u Teâlâ'nın: "Müşrikleri nerede bulursanız tepeleyin!"(5) âyeti ile nesholunmuştur. Müşriklerin kurbanları, kıladeleri (kurbanlıklara taktıkları takılar,

(1) Hasan Basri: Allah-u Teâlâ, borçlanma akidlerini kastediyor, der. Bu akidler, kişinin akdettiği satım, alım, kiraya verme, kiralama, nikahlama, boşama. Zıraat işleri, anlaşmalar ile aynı şekilde Allah-u Teâlâ'ya söz verdiği adak ve şer'î-dinî tekliflerdir...

(2) Ve de sünnetin haram kıldığı hayvanlar. Yani parçalayıcı hayvanlarla yırtıcı kuşlar sahih hadislerde sabit olduğu üzere haramdır.

(3) İhramdan çıktınız mı, avlanma, ihramsızken helâl olduğu gibi helâldir. Ancak haremin av hayvanlarını avlayamazsınız. Çünkü bu ihramlıyken de, değilken de haramdır.

(4) Bu cümle, meseleyi Allah'a bırakıp helâl ve haram kıldığı konularda O'na itiraz etmemeyi gerektirir.

(5) Tevbe suresi, 5.

süsler) ve bizzat kendileri ile alâkalı ahkâm da mensuh hükümlerdendir. Müşriklerin ne hareme girmesine, ne de kurbanlarına müsaade edilir.

Harem ağaçlarının kabuklarından takmaları da –haremin bütün ağaçlarını takınmış olsalar bile– onları öldürülmekten korumaz. Bu da Cenab-ı Hakk'ın şu sözünün anlamıdır: "Ey iman edenler, ne Allah'ın ölçülerine, ne haram aya, ne kurbana,(1) ne gerdanlıklara(2) ve ne de Rablerinin lûtuf ve rızasını arzu ederek Beyt-i Haram'a doğru gelenlere saygısızlık etmeyin." Lûtuftan maksat, hacta ticaretle rızık elde edilmesidir. Rızadan maksat ise, mü'minlerin rızıklarına bereket verip, hayatlarını koruması için haccederek Allah'ın rızasını istemeleridir.

"İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz." Hitap, mü'minleredir. İhramlı iken haram olan avlanmaya ihramdan çıktıktan sonra izin vermektedir. "Sizi Mescid-i Haram'dan çevirdiklerinden dolayı bir kavme karşı duyduğunuz kin, sizi haksızlık yapmaya sevketmesin."

Mü'min kullarına, Hudeybiye Barışı'nda kendilerini Mescid-i Haram'a girmekten alıkoyan bir kavme duydukları kinin, kendilerini, Allah-u Teâlâ bu konuda izin vermediği halde onlara haksız bir şekilde saldırmaya sevketmesini yasaklıyor. Savaşırlarsa savaşılır, savaşmazlarsa savaşılmaz.

Sonra Cenab-ı Hakk iyilik ve takva üzere yardımlaşmayı emretti, yani farzları ve faziletleri edada, haramları ve rezaletleri terketmekte yardımlaşmayı. Aksi hususlarda yardımlaşmayı ise yasakladı: "İyilikte ve takvada yardımlaşın,(3) günahta ve düşmanlıkta yardımlaşmayın..."(4) Takva, gerek yapılacak, gerekse yapılmayacak konularda dinin bütününü kapsadığından, mü'minlere takvayı emretti: O'na ve Rasûlüne iman ederek yapılacak ve ya-

---

(1) Harem'e hediye edilen kurbanlık, demektir. Belirlenmesi, özelliklerindendir. Belirlenme işlemi, kan aksın diye hörgücünün sağ tarafının kanatılmasıdır. Böylece kurban olduğu bilinir. Ebû Hanife dışındaki bütün fakihler kanatma görüşündedir.

(2) Kanatılıp takı takıldı mı kurban'ın satışı artık haram olur. Çünkü Allah'a vakfedilmiş gibi olmuştur. Takı takılması ise, boynuna onun kurban olduğunu belirtecek bir takı takılmasıdır. Bu ise koyun (davar) cinsinde olur. Çünkü koyunların sırtı kanatılmaz.

(3) İyiliğe insanlar razı olur, takvaya da Allah... İnsanları ve Allah'ı razı eden hayrın hepsini toplamış, dünyada ve ahirette mutluluğu tamamlamış olur.

(4) Büyük günahlarda ve fuhşiyat, zulüm ve saldırganlık yapmakta yardımlaşmayın! Allah her türlüsünü haram kılmıştır.

pılmayacak hususlarda yine O'na ve Rasûlüne itaat ederek Allah'tan korkun! Emrini ihmal etmelerinden de sakındırdı: "Çünkü Allah'ın cezası çetindir." Öyleyse takvaya sarılmak sûretiyle O'ndan çekinin!..

SONUÇ

1- Kulla Allah arasındaki sözleşmeleri yerine getirmek ve kulla kul arasındaki akitleri korumak, sözünü tutmak farzdır. Çünkü âyet her ikisini de kapsamaktadır.

2- Leş dışında deve, sığır ve koyun etleri yenilebilir.

3- İhramlı iken avlanma haram, ihramdan çıktıktan sonra helâldir. Haram olan deniz hayvanları değil, kara hayvanlarıdır.

4- Dinin bütün alâmetlerine, yerine getirilmesi gerekeni yerine getirerek, yapılmaması gerekeni yapmayarak saygı göstermek farzdır.

5- Saldırganlık mutlak sûrette –hatta kâfire bile– haramdır.

6- Dini yaşamak hususunda mü'minler arası yardımlaşma farz ve dini bozma hususunda yardımlaşma haramdır.

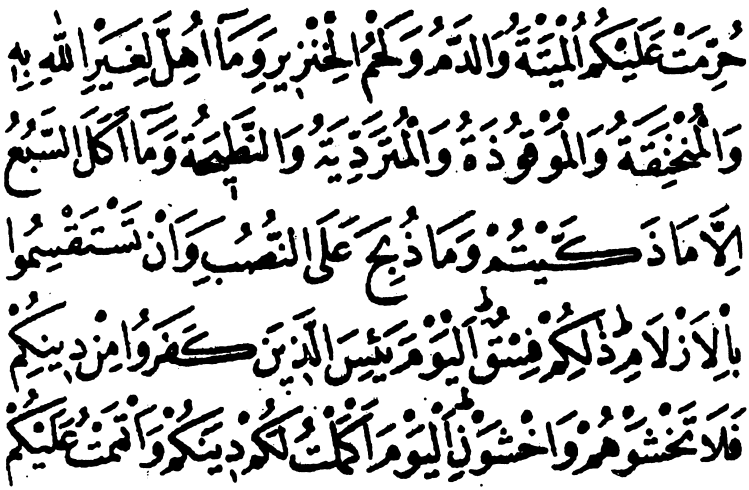
حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ
وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ
إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا
بِالْأَزْلَامِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن دِينِكُمْ
فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ

نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ
غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ ۙ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

3- ***Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, tahta veya taşla vurularak öldürülmüş, yukarıdan düşmüş,boynuzlanmış ve canavar parçalayarak ölmüş olan hayvanlar – henüz canı çıkmadan kestikleriniz hariç–, dikili taşlar (putlar) adına boğazlanan hayvanlar ve fal oklarıyle kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar fısktır, insanı yoldan çıkaran kötü şeylerdir. Bugün artık inkâr edenler, sizin dininizi yok etmekten umudu kesmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun! Bugün sizin için dininizi olgunlaştırdım, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'a razı oldum. Kim açlıktan daralır, günaha istekle yönelmeden bunlardan yemek zorunda kalırsa ona günah yoktur. Doğrusu Allah bağışlayan, esirgeyendir.***

SÖZLÜK

اَلْمَيْتَةُ	Ölü. Kendi kendine, kesilmeksizin ölen deve, sığır, koyun.(1)
وَ مَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ	Allah'tan başkasının adına kesilen. Besmeleyle, Allah'ın adıyla değil de, meselâ bir şahsın ve yahut bir putun adıyla kesilen.
اَلْمُنْخَنِقَةُ	Boğazlanmış. İple vb. boğularak öldürülmüş.
اَلْمَوْقُوذَةُ	Vurulmuş. Sopayla veya taşla vurularak öldürülmüş.
اَلْمُتَرَدِّيَةُ	Düşmüş. Yüksek bir yerden, meselâ tavandan, duvardan, dağdan düşüp ölmüş.
اَلنَّطِيحَةُ	Boynuzlanmış. Bir hayvanın boynuzuyla süsmesi, toslaması sebebiyle ölen...

(1) Eti yenebilen bütün hayvanlar da böyledir. Avlanması sırasında besmele çekileni müstesna, av hayvanları da aynıdır. Çünkü kesilmese bile avlanırken besmele çekilen hayvanın eti yenir, ona murdar (leş) denmez.

وَ مَا أَكَلَ السَّبُعُ — Yırtıcı hayvanın yediği. Kurt vesaire gibi yırtıcı hayvanların parçaladığı.

إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ — Ancak kestiğiniz. Henüz canı çıkmamışken yetişip kestiğiniz hariç.(1)

وَ مَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ — Bir ilahı, önderi ya da uluyu temsil eden dikili putlar adına kesilen hayvanlar...

وَ أَنْ تَسْتَقْسِمُوا — Ve kısmetlenmeniz. Oklarla şans oyunu oynayarak kazandıklarınız da size haram kılındı. Bunun benzeri kehanet sahiplerinin, teşvikçilerin aldıkları ile niyetçilerin niyet çektirmeleri ve içinde tılsımlar, cin ve şeytan isimleri bulunan batıl muskalardır.

ذَلِكُمْ فِسْقٌ — Bu fasıklıktır. Leş'in yenmesinden fal oklarıyla şans oyunu oynamaya kadar sayılanlar, Allah'ın itaatinden çıkış ve O'na isyandır.

فَمَنِ اضْطُرَّ — Kim mecbur olursa. Açlık zaruretinde kalan kimsenin sayılanları yemesinde bir sakınca yoktur.

فِي مَخْمَصَةٍ — Şiddetli açlıkta. Sıkıntıda.

غَيْرَ مُتَجَانِفٍ — Günaha meyletmeden. Leşten,ölmeyecek kadar yemek, isyana özenmeden bir ihtiyacını gidermek. Helâl yiyeceklerden bulduğunda haramları hemen bırakmalıdır.

AÇIKLAMA

Bu âyet-i kerime, bu sûrenin ilk âyetinin tefsir ve ayrıntılı izahıdır. "Size haram oldukları okunacak olanlar dışında..." Nitekim bu âyette Allah-u Teâlâ, diğer haram kılınmış etleri saydı. Bunlar, on adettir:

Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulan, darbe ile öldürülen, yüksekten düşen, boynuzlanan, yırtıcı hayvanlarca parçalanan ve dikili taşlar, putlar üzerine boğazlanan hayvanlar.(2)

---

(1) Ensesinden kesilenin yenmeyeceğine dair icma vardır. Ama kesen kimsenin kesme işlemini bitirmeden elini kaldırıp sonra hemen kesmeye devam etmek üzere indirdiğinin yenip yenmeyeceği tartışılmıştır. Doğrusu, yenebileceğidir. Azdığında veya bir kuyuya düştüğünde herhangi bir şekilde kesilen devenin yenebileceğinde ihtilaf yoktur; dayanağı sahih hadistir.

(2) Şah damarlarını kesecek her türlü keskin âletle kesim yapılır. Ancak kemik ve dişle kesim yapılmaz. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Diş ve tırnak yok," buyurmuştur. Çünkü diş kemiktir, tırnak ise Habeşlilerin çakısıdır.

"Henüz canları çıkmadan kestikleriniz hariç..." Yani kestiğinizde, kesildiğinden dolayı hareket eder, ayaklarını kımıldatırsa, bu, onun canlı olduğunun ve kesimle öldüğünün belirtisidir.

"Fal oklarıyla şans oyunu oynamanız." Yani fal oklarıyla şans çekişmeniz ve bundan dolayı verileni yemeniz de size helal değildir. Aslı şuydu: Araplar cahiliye döneminde "ezlam" dedikleri fal oklarını kese gibi bir bohçaya koyuyorlardı. (Ezlam, zülem'in çoğuludur. Bunlar uçsuz ve tüysüz küçük oklardı.) Birinin üzerinde "Rabbim emretti", diğer okta ise "Yasakladı" yazılmıştı. Sonra şans çektirici bu okları bohçada sallayıp karıştırıyor ve birini çekiyordu. Eğer üzerinde "Rabbim emretti" yazanı bulursa, yolculuk, evlilik, alım, satım, vs. işini yapıyordu. Üzerinde "yasakladı" yazanı bulursa, yapmaya niyetlendiği işten vazgeçiyordu.(1) Derken İslâm geldi. Ve fal oklarıyla şans çekmeyi haram, istihareyi sünnet kıldı.

İstihare şöyledir: Mü'min iki rek'at sünnet namaz kılar. Sonra: "Allah'ım, bana ilminle hakkımda hayırlısını bildirmeni isterim. Kudretin yettiği için ben senden kuvvet ve takat isterim. Ve hayra ermemi, senin büyük lütuf ve kereminden niyaz eylerim. Çünkü sen herşeye kâdirsin. Bense kâdir değilim. Sen herşeyi bilirsin, halbuki ben bilemem. Sen gaybları hakkıyla bilensin. Yarabbi, sen bilirsin, eğer bu iş benim dinim, dünyam, işimin sonu ve başı için hayırlı ise bunu bana nasib eyle ve kolaylaştır. Sonra bunda benim için feyiz ve bereket ihsan eyle ve kolaylaştır. Sonra bunda benim için feyiz ve bereket ihsan et. Ve sen bilirsin, bu iş dinim, dünyam, işimin sonu ve başı şer ise bunu benden defet, beni de bundan vazgeçir. Benim için hayır nerede ise onu takdir et ve beni o hayra razı et..." der. Bu şekilde ihtiyacını belirtir ve niyetlendiği şeyi yapar veya yapmaz. İçine doğan şey Allah'ın izni ile hayırlısıdır.

Allah-u Teâlâ fal okları için: "Bunlar fısktır." Yani Allah'ın ölçülerinden dışarı çıkmaktır. Size haram kılındığı açıklananların yapılması fısktır. O halde bu fıskı terk edin!

"Artık bugün inkâr edenler, sizin dininizi yok etmekten umudu kesmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun!" Allah-u Teâlâ mü'min kullarına,

---

(1) Bunlar üç adet oktu. Birinin üzerinde "Rabbim emretti", ikincisinde ise Rabbim yasakladı" yazıyordu, üçüncüsü boştu ve üzerine bir şey yazılmamıştı. Şans çekici bunları bohçasına koyuyordu. "Emretti" çıkarsa, işini yapıyor, "Yasakladı" çıkarsa yapmak istediği şeyi yapmıyor, boş çıkarsa bohçaya bir daha sarıyordu. Saydıklarımızdan başka iki tip fal oku daha vardı.

müşrik ve diğer kâfirler, Mekke fethedilmeden, Sakîf ve Hevazin kabileleri İslâm'a girmeden, aranızda olan her savaşta kendilerine galip gelmezden önce umdukları gibi sizi dininizden döndürmekten artık umut kesmişlerdir, diye haber veriyor. O halde, bundan böyle sizi mağlub edip küfre döndürmelerinin mümkün olabileceğine dair onlardan korkmayın da benden korkun. Onlar yerine benden korkun! Korkmanız da şöyle olsun: Bana ve Rasûlüme itaat edin, çizdiğim sınırları aşmayın, yarattığım âlemde kurallarımı kabullenin! Değilse ihsanımı çekip almak sûretindeki intikamıma maruz kalırsınız. Çünkü bana itaat edenlere yardım eyler, isyankârları rezil ederim.

"Bugün size dininizi mükemmele erdirdim, size nimetimi tamamladım. Ve size din olarak İslâm'ı seçtim."(1) Bu da yine Cenab-ı Hak'tan mü'min kullarına, nimet verişini bildirip hatırlatmadır. İlki, dini, bütün inançları, ibadetleri, hükümleri ve âdâbı ile mükemmele erdirdirmektir.(2) Hatta belirtilir ki, bu âyet, Vedâ Haccı'nda Arefe günü akşamleyin inmiştir. Rasûlüllah (s.a.v.) bu âyetten sonra sadece seksenbir gün yaşayıp sonra vefat etmiştir. İkincisi, Allah-u Teâlâ'nın onlara olan nimetini tamamlayıp, korkudan sonra güvene, zayıflıktan sonra güçlülüğe kavuşturması; mağlub ve zelil olduktan sonra yardım ederek güçlendirip efendi yapması, ülkeleri fethettirmesi, dinlerini üstün kılması, küfrü ve kâfirleri onlardan uzaklaştırması, cahilken eğitmesi, sapıkken hak yolu göstermesidir. İşte onlara tamamladığı nimet budur. Üçüncüsü, onlar için din olarak İslâm'a razı olmasıdır. Rasûlünü İslâm için göndermiş, Kitab'ı İslâm'a dair indirmiştir. İnançlarını ve hükümlerini açıklamıştır. Dolayısıyla mü'minleri yahudilik, hristiyanlık ve mecûsilik gibi bâtıl dinlerden uzaklaştırmış, onları kendileri için razı olduğuna karşılık bu bâtıl dinlerden beri kılmıştır. Gözünüzü açın, bu din, açıkta gizlide Allah-u Teâlâ'ya teslimiyete dayalı İslâm'dır. İslâm, olgunluklara yükselen bir merdiven, her faziletli kişinin, ulaşacağı yükselme yeridir. Allah'a hamd ve senalar olsun.

"Kim açlıktan daralır, günaha istekle yönelmeden bunlardan yemek zorunda kalırsa ona günah yoktur. Çünkü Allah bağışlayan, merhamet edendir."

---

(1) "Bugün sizin dininizi tamamladım" âyeti, Vedâ Haccı'nda Arefe günü ikindiden sonra, Rasûlüllah (s.a.v.) kulağı yarık devesinin üstünde iken inmiştir. (Müslim)

(2) Dinin tamamlaması şudur: İslâm, Hicretten önce kelime-i şehadetle sınırlı idi. Allah Rasûlü (s.a.v.) Medine'ye hicret edince, din günbegün inmeye başladı. Sonunda olgunlaştı ve Allah-u Teâlâ Vedâ Haccı'nda şöyle ilân etti: "Bugün size dininizi tamamladım."

Allah-u Teâlâ "zorunda kalan kimse" derken şunu kastediyor: Eğer şiddetli açlık size haram kılınan leş ve benzerlerini yemeye sevk eder de yerseniz günah yoktur. Çünkü ben mü'min kullarımı bağışlar ve onlara merhamet ederim. Ancak leş ve benzerlerini isyan maksadıyla, haram kılışıma önem vermeden isyana meylederek yemiş olursa o başka. İşte bana isyan eden, intikamıma ve azabıma maruz kalan odur. Tevbe ederse ben bağışlar ve merhamet ederim. İnad ederse, azabım acı ve çetindir.

SONUÇ

1- Leş ve birlikte zikredilenler –ki toplamı on adettir– haramdır.

2- Fal oklarıyla şans oyunu oynamak haramdır. Benzeri, niyetçilerin niyet çektirmesi, kum falcıları ve kâhinlerin çizgileri vs.haramdır.

3- Putlar adına kurban kesmek[1] şirktir.

4- Yaralanmış, kırılmış veya herhangi bir öldürücü sebeple ölmek üzere bile olsa müslümanın, henüz canlı iken yetişip kestiği helâl hayvanın eti yenir.

5- Allah'tan korkmalı, kâfirlerden korkmamalıdır.

6- Dinde bid'atçilik haramdır. İslâm şeriatine zıt dindarlık da haramdır.

7- Zaruret halinde kalanın leş yemesi caizdir. Zaruret halinde kalan, açlıktan darda kalıp da mübah bir yiyecek bulamayan kimsedir. Ancak şu şartla yiyebilir: Günaha meyletmeden, isyana niyetlenmeden...

يَسْـَٔلُونَكَ
مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ ۖ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ ٱلْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ

(1) Tezkiye'nin (hayvan kesme) âdâbından bazısı şunlardır: Hayvana yumuşak davranmak, bıçağı keskinletmek, hayvanı kıbleye doğru yatırmak, derisini yüzmeden önce soğuyuncaya kadar beklemeye bırakmak, kesime başlamadan önce niyet etmek, Allah'ın nimetini itiraf etmek. Çünkü bu hayvanı bizim emrimize vermiştir. Dileseydi üzerimize saldırtırdı. Helâl kılmıştır. Dileseydi haram kılardı. Bütün bu âdâb Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu hadisinde yer alır: "Allah herşeyi güzel yapmayı farz kılmıştır. Güzelce öldürün. Hayvan kestiğinizde, kesimi güzel yapın."

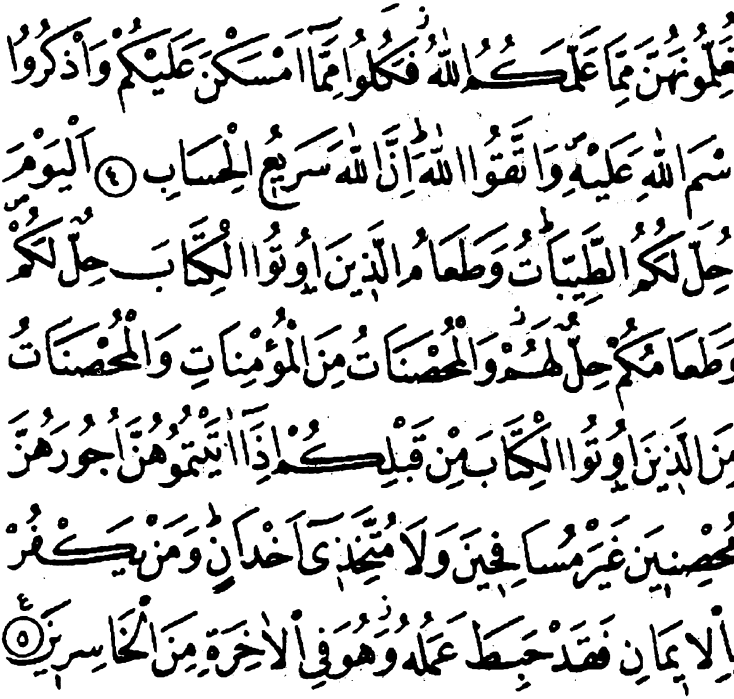

4- Sana, kendilerine neyin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: "Size iyi ve temiz şeyler helâl kılındı. Allah'ın size öğrettiğinden öğreterek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların, sizin için tuttuklarını yeyin ve üzerine Allah'ın adını anın, Allah'tan korkun. Çünkü Allah, hesabı çabuk görendir.

5- Bugün size iyi ve temiz şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitab verilenlerin yemeği, size helal, sizin yemeğiniz de onlara helâldir. İnanan namuslu, hür kadınlar ve sizden önce kendilerine kitab verilenlerden namuslu hür kadınlar –zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, namuslu bir biçimde evlenmek üzere mehirlerini verdiğiniz takdirde– size helâldir. Kim inanmayı kabul etmezse, onun işi boşa çıkmıştır ve o, âhirette kaybedenlerdendir.

SÖZLÜK

اَلطَّيِّبَاتُ — Temiz. Allah-u Teâlâ'nın, yenilmesine izin verdiği ve mü'min kullarına helâl kıldığı yiyecekler.

اَلْجَوَارِحُ	Avcı hayvanlar.
مُكَلِّبِينَ	Avcılar. Avcı hayvanı ava yollayanlar. Hayvanın tazı veya kuş olması farketmez.
طَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ	Ehli kitabın yemeği. Kendilerine kitap verilenlerin kestikleri. Yahudi ve hristiyanların kestikleri.
اَلْمُحْصَنَاتُ	Muhsane'nin çoğulu. Namuslu hür kadınlar.
أُجُورَهُنَّ	Mehirleri.
غَيْرَ مُسَافِحِينَ	Zina etmeksizin.
أَخْدَانٌ	Gizli dost.
وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ	Kim îmânı inkâr ederse. İmândan dönerse.
حَبِطَ عَمَلُهُ	Ameli boşa gitmiştir. Yaptığı bütün işleri boşa gitti de sevap alamadı.

AÇIKLAMA

Cebrail (a.s.) Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip izin istedi. Hz. Peygamber de (s.a.v.) izin verdi. Evde küçük bir köpek olduğu için girmekten çekinerek: "Biz içinde köpek bulunan bir eve girmeyiz," dedi. Bundan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) köpeklerin öldürülmesini emretti de öldürüldüler. Sonra bazı sahabiler gelip hangi köpek cinslerinden yararlanmanın kendilerine helâl olduğunu sordular. Allah-u Teâlâ bu ayet-i kerimeyi indirdi. "Sana kendilerine neyin helâl kılındığını soruyorlar.(1) De ki: "Size iyi ve temiz şeyler helâl kılındı." İyi ve temiz şeyler, Allah-u Teâlâ'nın helal kıldığı, yasaklamadığı her lezzetli ve hoş şeydir. Size eğittiğiniz hayvanların avladıkları da aynı şekilde helâl kılınmıştır. Eğitilen hayvanlar, ava has köpekler (tazı), parslar, kaplanlar ve doğan ve benzeri kuşlardır. Avcılar, sizin için yakalasın diye avcı hayvanları avın üstüne gönderenlerdir. "allah'ın size öğrettiğinden öğretiyorsunuz." O av hayvanlarını Allah-u Teâlâ'nın sizi eğittiği eğitimle terbiye ediyor-

(1) Kurtubi kaydeder: "Sana kendilerine neyin helâl..." ayeti Adiyy bin Hatim ile Rasûlüllah'ın (s.a.v.) Zeyd el-Hayr adını verdiği Zeyd el-Hayl sebebiyle inmiştir. Bu ikisi: "Ya Rasûlüllah, biz köpeklerle ve şahinlerle avlanan bir toplumuz. Köpekler bize sığır, zebra ve ceylan yakalar. Bazılarını kesmeye fırsat bulamıyoruz, bazısını da köpekler öldürüyor da kesmeye yetişemiyoruz. Allah-u Teâlâ ise leşi (murdarı) haram kıldı. Bize hangisi helâl oluyor?" dediler. "Sana soruyorlar..." âyeti indi. Bizim tefsirde kaydettiğimizle bunun arasında çelişki yoktur. Çünkü soran soruyor, bunun üzerine peygamber okuyor.

sunuz. Eğitilmiş hayvanın ölçüsü, ava salındığında gitmesi, dur deyince durması, çağrıldığında gelmesidir. "Avcı hayvanların sizin için tuttuklarını yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın." Avcı hayvanın eğitilmiş olmasına ek olarak avın helâl olması için iki şart ifade ediyor: İlki, hayvanı ava salarken Allah'ın adını anmak. Meselâ: "Bismillah. Getir şunu!" demek.(1) İkincisi, avcı hayvanın avdan yememiş olması. Şayet yemişse gönderen için değil kendisi için avlamıştır. Yok eğer avcı av henüz ölmemiş, canlı durumda iken yetişir, sonra da keserse, o zaman avlamayla değil kesmeyle helâl olmuş olur.(1) "Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah hesabı çabuk görendir," sözü, yenmesi haram kılınan leş ve benzerini, eğitimsiz hayvanların avladığı avı veya eğitimli avcı hayvanın avladığı ama yediği ve daha kesilmeden ölen avı yemekte Allah'tan korkmayana bir tehdittir. O kimse bu konuda Allah'ın cezalandırmasından korksun. Şüphesiz Allah hesabı çabuk görendir.

5. ayete gelince: "Bugün size iyi ve temiz şeyler helâl kılındı." Allah-u Teâlâ'nın size dini olgunlaştırdığı şu günde, size sorduğunuz şeyleri helâl kıldı: Temiz ve leziz yiyecekleri... Sizden önce kitab verilmiş olanların, özellikle yahudi ve hristiyanların yemekleri de böyledir. Onların yemekleri, yani kestikleri size helâldir. Sizin yemekleriniz de onlara helâldir. Onlara yemek yedirmenizde de bir sakınca yoktur. Bu, hem onlara, hem size caizdir. Namuslu, iffetli mü'mine hanımları ve sizden önce kitap verilenlerin iffetli kadınlarını, şu şartlarla nikahlamanız da size helâl kılınmıştır: Mehirlerini vermeniz; zina etmemeniz, yani mehre, veliye, şahitlere, icab ve kabul biçimlerine dayalı nikâh sözleşmesini yapmanız; kadına şartlarını tam anlamıyla yerine getirerek nikâh kıymadan sadece cinsel ilişki ücretini vermek biçiminde zina etmemeniz, görüşelim konuşalım, dost hayatı yaşayalım, sevişelim diye gizlice nikâh kıyarak dost tutmamanız şartıyla... Çünkü bu zinadır. Ne parayla, ne de parasız helâl değildir. "Kim îmân etmeyi kabul etmezse, onun ameli boşa çıkmıştır ve o ahirette kaybedenlerdendir," sözünde haramları helâl saymanın ve buna cür'et etmenin, insanı küfre götürdüğüne bir işaret vardır. İmân ettikten sonra inkâr edenin ameli boşa çıkmıştır, yani müslümanken yaptığı amellerinin sevabı iptal olmuştur. Hatta artık gerisingeri İslâm'a dönse bile artık onun an-

(1) Kurtubî, şu hususta görüş birliği olduğunu kaydeder: "Köpek siyah değilse, bir müslüman eğitip ava saldığında saldırıyor, çağırdığında geliyor, avladığı ve yaraladığı ya da diş geçirdiği avı yemesin diye azarladıklarında pençesine aldığı avı bırakıyorsa, bu hayvanla bir müslüman avlanıyor ve ava salarken besmele çekiyorsa avı sahihtir." Siyah olup olmaması şartı tartışılmaktadır.

(2) "Allah'ın adını anıp köpeğini saldığında, ye!" (Hadis)

cak İslâm'a girdikten sonraki ameli vardır. İslâm'a girmeden ölürse, o, ahirette kesinlikle kaybedenlerdendir. Çünkü ebedî kalmak üzere cehennem ateşine atılanlardandır.

SONUÇ

1- Bilmeyenin bilmesi gereken şeyi sorması meşrudur.

2- Şartları yerine getirilirse avlanmak helâldir. Şartları ise: Avcı hayvanın eğitilmiş olması, ava salınırken Allah'ın adının anılması, hayvanın avdan yememiş olması... Atış sırasında besmele çekilmesi şartıyla kurşunla (veya saçma ile) yahut keskin bir aletle avlanmış avın, ölü olarak bulunsa ve kesilmese bile, yenmesi caiz olur.

3- Ehl-i Kitab'ın yiyecekleri ve kestikleri helâldir.

4- İffetli hür olmak, İslâmi nikâh kıymak şartıyla kitabî kadınlarla evlenmek helaldir.

5- Mut'a (Geçici olan yani belli bir ücretle belirli bir süreye kadar yapılan nikah) nikahı ile dostluk ve özel ilişki nikahı haramdır.

6- İsyanlar, insanı küfre sürükler.

7- İslâmdan çıkanın ameli boşa gider. Yeniden İslâma girse bile irtidat etmeden önceki fiillerinden dolayı sevap verilmez. İslâma dönmeden ölürse kıyamette hem kendini kaybeder, hem de hanımından mahrum olur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا
وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ
وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا
وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ
أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا
طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ

لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ
وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾
وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ
بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

6- Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman, yüzleriniz ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın.(1) *Başlarınızı meshedin. İki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz tam temizlenin. Hasta, yahut yolcu iseniz, yahut biriniz tuvaletten gelmişse, ya da kadınlara dokunmuş da su bulamamışsanız temiz toprağa teyemmüm edin; ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah size güçlük çıkarmak istemiyor, fakat sizi temizlemek ve size olan nimetini tamamlamak istiyor ki, şükredesiniz.*

7- Allah'ın size olan nimetini ve O'na verdiğiniz sözü hatırlayın! Hani: "İşittik ve itaat ettik!" demiştiniz. Allah'tan korkun; çünkü Allah, göğüslerin içini bilir.

---

(1) Bu âyetin tefsirine dair anlaşmazlık vardır. Dönüp dolaşılır: Her namaza abdest almak farz mıdır yoksa müstehap mıdır? Ya da başkasına değil, sadece abdesti olmayana farz, başkasına da müstehap mıdır? Ayette takdim ve te'hir var mıdır? soruları sorulur. Çoğunluğun kabul ettiği şudur: Abdest ona buna değil sadece namaz kılmağa niyetlenen ama abdesti olmayana farzdır. Başkasına da müstehaptır. Ayetin yorumu yukarıda tefsirde verdiğimiz şekildedir. Abdest, gusül ve teyemmüm; hepsinin bu âyetin inmesinden önce dini birer gereklilik olduğuna işaret etmek gerekir. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v.) abdestsiz bir tek namaz kılmamıştır. Teyemmüm, Müreysi Gazvesi'nde meşru kılınmıştır. Müreysi gazvesi ise Hicrî 5 veya 6. yılda vuku bulmuştur. Binaenaleyh bu âyet bütün temizlik çeşitlerini kapsamıştır? Niye? Allah'ın Kitabı ebediyen okunur, tilavetiyle ibadet edilir (namaz kılınır), ilmen ve amelen muhtevası ile amel edilir. Çünkü daha önce de geçtiği gibi Mâide sûresi inen en son sûredir.

SÖZLÜK

إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ — Abdestsizken namaza kalkmak istediğinizde.

فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ — Yüzlerinizi yıkayın. Elleri üç defa yıkadıktan ve üçer defa ağzınızı çalkalayıp, burnunuza su çektikten ve sümkürdükten sonra... Rasûlüllah (s.a.v.) böyle açıklamıştır.(1)

وَ أَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ — Ayaklarınızı topuklarınıza kadar yıkayın. Ancak mest giymişseniz o başka. Çünkü ayaktan çıkarıp ayakları yıkamaksızın mestler üzerine meshetmek caiz olur. Tabii abdestli iken giymiş ve yolcu olmayıp giymesinin üzerinden bir gün (24 saat) geçmemişse... Rasûlüllah'ın (s.a.v.) uygulaması budur.(2)

وَ إِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا — Eğer cünüpseniz. Ya eşinizle ilişkiden dolayı veya rüyalanma sonucu yıkanmanızı gerektiren durum var ise.

فَاطَّهَّرُوا — Temizlenin. Gusledin. Gusl, bütün vücudu su ile yıkamaktır.

اَلْغَائِطُ — Gâit: Büyük abdes bozma, işeme, mezi ve yellenmeyi birlikte ifade eden bir kelimedir.

أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ — Veya kadınlara dokunduğunuzda. Kadınlarla cinsel ilişkide bulunduğunuzda demek, eşlerinizle meşru ilişki demektir.

فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا — Yere teyemmüm edin. Yeryüzündeki temiz toprak, taş, kum ve yeryüzü cinsinden olan bir şeyle teyemmüm edin.

اَلْحَرَجُ — Meşakkat, güçlük ve sıkıntı.

مِيثَاقَهُ — Onun ahdi. Allah'ın açık-seçik ve sorarak aldığı sözdür. Burada kelime-i şehâdet anlamına geliyor. Çünkü bütün dini sorumluluklar kelime-i şehâdetle geçerli olur; yani kelime-i şehâdet hepsini kapsamaktadır.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ kendisine, Rasûlüne, vaadine ve tehdidine inananlara, namaz kılmak istediklerinde temizlenmelerini emrediyor. Namaz, "Namaz kılan

---

(1) Osman b. Affan (r.a.) hadisinde böyle gelmiştir.

(2) Müslim, Hz. Ali'den: Şu şekilde rivayet etmiştir. "Mestlere meshetmek konusunda Rasûlüllah (s.a.v.) yolcu için üç gün üç gece, mukim içinse bir gün bir gece şeklinde hüküm koydu."

Rabbine yakarmaktadır," hadisine binaen kulun Rabbine yakarışıdır.(1) Cenab-ı Hakk mü'minlere temizlik çeşitlerinden küçük temizliği –abdest alma– ve büyüğünü –gusül– ve de temizlik yapılacak suyun mevcudiyetine bir engel olduğunda veya kullanamadıklarında bunların yerine geçecek olanı –teyemmüm– açıkladı: "Ey inananlar! Namaz kılmak istediğiniz zaman yüzlerinizi..." Yüzün ölçüsü, saç bitim yerleri, kulaklar ve çene altı arasında kalan alandır.(2) "... dirseklere kadar ellerinizi yıkayın..." Yıkama, elleri ve pazuların başladığı yere dek dirsekleri kapsar. "... başlarınızı meshedin..." Lafız, hepsine ve bir kısmına şeklinde anlaşılabilir. Sünnet, nasıl olacağını açıklamıştır. Başını mesheden bütün mesh de yapabilir, yani bütün başını meshetmiş olur. Bunu avuçlarındaki ıslaklıkla yapar. Yine Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti gösteriyor ki, kulakların içi ve dışı baş meshedildikten sonra meshedilir. "... ayaklarınızı da topuklara kadar..." Ayaklarınızı da topuklara ve kaval kemiğinin başladığı yerdeki eklemlere kadar yıkayın. Besmeleyle başlayıp üçer defa elleri yıkama, ağzı çalkalama, burna su çekip sümkürmenin daha iyi olduğunu ve mest giyilmişse ayaklara meshetme iznini sünnetten öğreniyoruz.

Yıkanan organları sırayla yıkamanın gerektiğini de, peşpeşe yani arayı zamanla ayırmamak gerektiğini hep sünnetten öğeniyoruz. Sünnet, niyetin gerekli olduğunu da tekid etmiştir, kuvvetlendirmiştir. Öyle ki niyet, abdestin sıhhat şartlarından bir şart gibidir.

"Eğer cünüp iseniz tam temizlenin." Sizden biri cünüp olursa..! Bu da ya cinsel ilişkiyle ya da ihtilamla olur. Dolayısıyla hanımıyla ilişki kurup zekeri ference girerse, boşalmasa da, yani menisi gelmese de cünüp olmuştur. İhtilam olup menisi çıkan da cünüp olmuştur. Dahası, uykuda ya da uyanıkken menisi şehvetle çıkan herkes cünüp olur. Kadının hayız kanının ve nifas kanının kesilmesi de cünüplük gibidir, gusletmesi gerekir. "... tam temizlenin..." Gusledin demektir. Guslün nasıl yapılacağını sünnet açıklar: Kişi cünüplüğü gidermeye kalben niyet eder. Bismillah diyerek ellerini yıkar, önünü arkasını ve etraflarını yıkar, sonra herkesin bildiği gibi abdest alır, sonra elleriyle saç diple-

(1) Hadis metni şöyledir: "Sizden biriniz namaz kıldığında Rabbine yakarmaktadır." Buhârî'deki bir rivayette şöyle geçer: "Sizden biriniz namazda iken, Rabbi onunla Kâ'be arasındadır."

(2) Tefsirde abdestin, guslün ve teyemmümün özelliklerine dair sıraladıklarımız, sahih ve sünen kitaplarda geçmektedir. Aralarında zayıf hadis veya rivayet yoktur.

rini ovalar. Ardından üç defa başını yıkar. Ondan sonra yukarıdan aşağıya vücudunun sağ tarafına su dökülür, peşinden de sol tarafına... Suyun dokunmayabileceği göbek çukuru, koltuk altları ve kasıklar gibi yerlere özen gösterilir.

"Hasta yahut yolcu iseniz, yahut biriniz tuvaletten gelmişse, ya da kadınlara dokunmuş ve su bulamamışsanız..." Cenab-ı Hakk, bu cümlede abdest bozan şeylerle, abdestten teyemmüme geçmeyi gerektiren şeyi zikretti: "Hasta..." Hasta, harekete gücü yetmediğinden, vücudunun zayıf düşmesi sebebiyle abdest alamayabilir. Suyu kullanmasına mazeret teşkil edecek yaraları ve ağrıları olabilir. Çünkü suyun temasıyla hastalık artabilir. "... yahut yolcu iseniz..." Zira yolculukta su bulunmaması ihtimali vardır. İşte bunlar, abdestten teyemmüme intikali gerektiren hususlardır. "... yahut biriniz tuvaletten gelmişse ya da kadınlara dokunmuş ve..." (Yani hanım ile ilişkide bulunmuşsa.)

İlk cümlede abdesti bozan şeyleri topluca zikretti: Büyük ve küçük abdest bozma, yellenme, idrar ve mezi. Bunları üstü kapalı bir biçimde söyledi: "... Yahut biriniz tuvaletten gelmişse..." Ğâit, büyük ve küçük abdest demektir. Gusletmeyi gerektiren şeyi de zikretti: Cinsel ilişki. Bunu da, mü'min kullarına karşılıklı konuşmalarındaki yüksek seviyeli görgü kurallarını öğreterek, "dokunmak" kelimesiyle kinayeli biçimde söyledi. "... Su bulamamışsanız..." Abdest için veya gusül için arayıp su bulamamışsanız teyemmüm edin. "Temiz toprağa" dediğinde, yeryüzünün toprak, kum, tuzlu toprak, taş ve yer cinsinden olup da temiz olan kısımlarına demek istiyor. "... Yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün..." ifadesinde ise teyemmümün nasıl yapılacağını açıkladı: Kişi, temiz bir toprak bulur, bulmak mümkün olmazsa, mümkün olanı ile yapar. Sonra avuçlarını yere sürtüp yüzünü mesheder, ikinci defada da ellerini dirsekleriyle beraber mesheder. "Ondan" ifadesi, o temiz topraktan demektir. Böylece Allah teyemmümün nasıl yapılacağını açıkladı. Rasûlüllah'ın (s.a.v.) Ammar b. Yasir'e (r.a.) öğrettiği teyemmüm budur.(1)

"Allah size güçlük çıkarmak istemiyor." Allah-u Teâlâ bize küçük temiz-

(1) "Sana şöyle niyetlenmen yeter, buyurdu. Sonra ellerini toprağa bir defa vurdu (sürttü), sonra da sol eliyle sağ elini, ellerinin dış kısmını ve yüzünü meshetti." (Buhari-Müslim) Rasûlüllah'ın (s.a.v.) ellerini toprağa vurup yüzünü meshettiği, sonra yine toprağa vurup ellerini meshettiği rivayet edilmiştir. İbn Ömer'den gelen rivayette de ellerini dirseklerle birlikte meshettiği geçer.

lik –abdest alma–, büyük temizlik –gusül– ve mümkün olmadığında abdest ve gusül yerine geçecek –teyemmüm– kısmıyla temizlenmeyi emretmekle bizi sıkıntı ve güçlüğe düşürmek istemediğini, bununla bizi sadece abdestsizlikten ve günahlardan temizlemek istediğini haber veriyor. Çünkü abdest, hadiste açıklaması geçtiği gibi(1) abdest alanın günahlarına keffarettir. "Fakat sizi temizlemek ve size olan nimetini..." Sizi İslâm'a yöneltmek ve ahkamını öğretmek suretiyle "... tamamlamak istiyor ki..." böylece sizi şükrüne hazırlasın. Cenab-ı Hakk'a şükretmek ise İslâm'ın getirdiği açık ve gizli amellerle O'na itaat etmekle olur. "Ki şükredesiniz." ifadesinin anlamı budur.

"Allah'ın size olan nimetini ve O'na verdiğiniz sözü hatırlayın: Hani: "İşittik ve itaat ettik," demiştiniz. Allah'tan korkun; çünkü "Allah göğüslerin içini bilir." Allah-u Teâlâ mü'min kullarına İslâm'la şükretsinler diye îmâna yönlendirme nimetini hatırlamalarını emir buyuruyor. O'na verdikleri sözü hatırlamalarını da emir buyuruyor. Bu söz, mü'minin kendisi için Rabbine, Lâ ilâhe illâllah Muhammedün Rasûlüllah, derken verdiği, O'na ve Rasûlüne itaat etme sözüdür. "Hani, işittik ve itaat ettik, demiştiniz!" Bunu, Sahabe-i Kiram, Rasûlüllah'a ferahlıkta ve sıkıntıda (s.a.v.) itaat etmek üzere bi'at ettiklerinde sözlü olarak söylemişlerdi. Her müslüman, bunu Allah'ın birliğine ve peygamberinin peygamberliğine şehadet getirdiğinde yaşayışı ile söyler.

"Allah'tan korkun!" sözü, şeriata sarılmak; inanç, ibadet, muamelat ve ahlâkını yerine getirmek demek olan takvayı emretmektedir. "Allah göğüslerin içini bilir." Onlara ilmi ile gizli işlerini bildiğini haber veriyor ki Allah'tan sakınsınlar, gizlide ve açıkta O'ndan korksunlar. İşte bu da, olgunlaştırmak ve saadete erdirmek için Allah-u Teâlâ'nın mü'min kullarını eğitmesidir. Elhamdülillâh.

SONUÇ

1- Temizlenme emredilmiş; abdest, gusül ve teyemmümün nasıl olacağı

(1) Abdestin faziletine dair birçok sahih hadis gelmiştir. Meselâ: Kim abdestini güzel alırsa,yani şartlarını yerine getirirse, sonra namaza dururs a, günahları kulağından, gözünden, ellerinden ve ayaklarından dökülür." "Abdest alıp abdestini güzelce yapan, sonra gözünü göğe dikip: Eşhedu en lâ ilâhe illâllah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve Rasûluh. Allah'ım beni tevbe edenlerden eyle. Allah'ım beni temizlenenlerden eyle! derse, ona sekiz cennet kapısı açılır."

açıklanmıştır.(1)

2- Mü'mini abdestten teyemmüme götüren mazeretler açıklanmıştır.

3- Abdest almayı ve gusletmeyi gerektiren şeyler açıklanmıştır.

4- Şükür, nimetlerin artırılmasına sebep olur.

5- Verilen sözlerin hatırlanması, o sözleri yerine getirip tutmaya yardımcı olur.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ
لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ
عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ
إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ
أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

(1) "Temizlek, imanın yarısıdır." (Müslim) Abdest, gusül, teyemmüm, mestlere mesh gibi konular için ilmihal ve fıkıh kitaplarına başvurunuz.

8- Ey inananlar, Allah için adâletle şahitlik edenler olun. Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin, sizi adâletten saptırmasın. Adil davranın, takvaya uygun olan budur. Allah'tan korkun, kuşkusuz Allah yaptıklarınızı haber almaktadır.

9- Allah, inanıp iyi işler yapanlara vaadetmiştir: Bağışlanma ve büyük mükâfaat onlarındır.

10- İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar da cehennemin halkıdır.

11- Ey inananlar, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani bir topluluk size saldırmaya yeltenmişti de Allah onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan korkun. Mü'minler Allah'a dayansınlar.

SÖZLÜK

قَوّامِينَ لِلّه — Ayakta tutar halde. Yerine getirir halde. Allah-u Teâlâ'nın haklarını, O'na karşı yerine getirmesi gerekenlerle kul haklarını çokça gözeten. Bu konuda hiçbir şeyi eksik bırakmayan.

شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ — Adâletle şahitlik. Yani yapacağınız şahitlikleri Allah için adaletle yerine getirin.

وَ لاَ يَجْرِمَنَّكُمْ — Sizi sürüklemesin.

شَنَآنُ — Kin ve düşmanlık.

اَلْعَدْلُ — Adâlet. Zulmün tersi. Zulmetmeksizin eşit davranmak.

هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوَى — Adâlet takvaya daha uygundur. Adil olmak takvalı olmanın bir gereğidir.

هَمَّ قَوْمٌ — Kavim harekete geçmeye kalkıştı. İsteklerini uygulamağa niyetlendiler.

قَوْمٌ — Kasdedilen Beni Nadir yahudileridir.

يَبْسُطُوا اِلَيْكُمْ اَيْدِيَهُمْ — Ellerini size uzatmak. Peygamberinizi (s.a.v.) öldürmek için harekete geçmeye kalkıştılar.

فَكَفَّ اَيْدِيَهُمْ — Onların ellerini durdurdu. Size yapacakları saldırıyı engelledi. Hz. Peygamber'i (s.a.v.) öldürme isteklerine imkân tanımadı.

AÇIKLAMA

Ayetler, mü'minleri kendilerini olgunlaştıracak ve saadete erdirecek şeylere yönlendirip aydınlatmaya devam ediyor.

8. âyette Allah-u Teâlâ, mü'minlere, kendisine karşı bütün ibadet hukukunu çokça yerine getirenler ve şahitlik ettikleri dost ya da düşman olsun hiçbir şeyde haksızlık ve zulüm yapmadan doğrulukla tanıklık edenler olmalarını emrediyor. Bir kavme duydukları kinin veya düşmanlığın, onları emrolundukları doğruluğu terk etmeye sürüklemesini yasaklıyor. Sonra adâletli olmalarını emrediyor ve adaletli insanların takvaya en ehil insanlar olduğunu bildiriyor. Adaleti, melekesi haline getiren kişi, hak ve görevleri yerine getirmeye, zulmü terketmeye ve yasaklardan kaçınmaya en muktedir kişidir. Sonra durumunu pekiştirerek yine takvayı emrediyor. Çünkü takva işin özüdür. Ve Allah-u Teâlâ'yı unutmama melekeleri artsın diye yaptıklarından haberdar olduğunu bildiriyor ki doğruluk ve takva ile kurtuluşa ersinler.

9. âyet ise bir müjdeyi içeriyor: Rableri, îmân edip salih amel işleyenlere günahlarını bağışlamayı ve büyük ödülü, yani cenneti vaadediyor. Çünkü onlar, îmân ve salih amel sahibi insanlardır. Allah onlardan razı olsun ve razı etsin.

10. âyet, Allah'ın ayetlerini ve peygamberlerini gönderip desteklediği delillerini yalanlayan kâfirler için şiddetli bir tehdid taşımaktadır. Yalanlama ve inkârlarına kötü ruhlu oluşları da eklenmiştir. Onun için onlara ancak cehennem azabı yaraşır. Böylece, ebediyen içinden çıkmayacak cehennemlikler olmuşlardır.(1)

11. âyette Cenab-ı Hakk nimetlerinden büyük bir nimeti anıyor: Peygamberleri Muhammed'i (s.a.v.) düşmanlarının öldürmesinden kurtarması. Düşmanları, yahudilerdir. Çünkü bu âyetin iniş sebebine dair özetle şu rivayet olunur:

Bir müslüman tarafından yanlışlıkla öldürülen iki Amirî'nin –(onları kâfir zannederek öldürmüştü) velileri, ölülerinin diyetini istemeye geldiler. Rasûlüllah (s.a.v.) Ebubekir, Ömer, Osman Ali ve (r.anh.) Abdurrahman b. Avf'la birlikte barış antlaşması gereğince bu diyetten birazını üstlenmek isteyen Beni Nadir'in yanına gitti. Antlaşmanın maddeleri arasında, iki tarafın da

(1) Ayette ebedi sanatlardan biri olan kasır uslubu vardır. "İşte onlar cehennemliktir." Yani başkası değil de azaba ve ebediyen azapta kalmaya sadece onlar müstehakmış gibi. Çünkü suçları çok büyüktür: İnkâr ve yalanlama.

böyle maddi meselelerde diğer tarafa yardım etmesi bulunuyordu. Peygamberle (s.a.v.) ashabı, yahudilerin Medine'nin doğusundaki diyarına varınca, Allah Rasûlü'nü (s.a.v.) izzet ve ikramla karşıladılar. Evlerinden bir evin duvarı dibine, uygun bir yere oturttular. Yemek ve para hazırladıklarını duyurdular. Bazıları başbaşa vererek Rasûlüllah'ı (s.a.v.) öldürmek için suikast tertib ettiler. Şöyle dediler: "Hazır fırsat. Aman kaçırmayalım!" İçlerinden birine büyük bir değirmen taşını evin damından Rasûlüllah'ın (s.a.v.) başına atıp öldürmesini emrettiler. Henüz tuzak kurulmaktayken Allah-u Teâlâ Rasûlüne bu rezil suikasti vahyederek haber verdi. Rasûlüllah (s.a.v.) hemen kalktı, ashabı da onu izledi. Medine'ye girdiler. Yahudiler de fırsatı kaçırdı. Tabii böylelikle lânetlenmeyi, antlaşmanın bozulmasını ve Medine'den sürülmeyi hak ettiler. Hikâyeleri, Haşr sûresinde geçer. Bundan maksat, şu ayette ifade edilendir: "Ey inananlar, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: hani bir topluluk size el uzatmaya..." Peygamberi (s.a.v.) öldürmeye "... yeltenmişti de (Allah) onların ellerini sizden çekmişti."(1) Allah-u Teâlâ, Rasûlüne yahudilerin tertiplerini vahyetmişti de geri dönüp, onları istediklerini yapamadan terkedivermişti. "Onların ellerini sizden çekmişti,"(2) ibaresinin anlamı budur.

Sonra Allah-u Teâlâ mü'minlere kendinden korkmalarını emretti. Çünkü takva, Allah korkusu, olgunlaşma merdiveni, kurtuluş yoludur. Takva, O'nun ve Rasûlünün emrine yapışmayı, yasakladıklarından kaçınmayı dile getirir. Cenab-ı Hakk, mü'minlere, şu sözüyle bütün işlerinde kendisine dayanmak gerektiğini işaret etti: "Mü'minler Allah'a tevekkül etsinler."

SONUÇ

1- Kulun Allah-u Teâlâ'nın hakkını yerine getirmesi farzdır. Bu hak, ibadetle Allah'ı zikir ve ona şükürdür.

2- Hükümde, sözde, şahitlikte, davranışta dost düşman ayırdetmeden doğruluk, adâlet gereklidir.

3- Allah'tan (c.c.) korkmak vurgulanmıştır.

4- Sûrenin 9. ve 10. âyetlerinde olduğu gibi Allah'ın vaadi tehdidiyle özendirmeli ve sakındırmalıdır.

---

(1) Bu hadisenin benzerleri vardır. Yahudi ve müşrikler Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve mü'minlere çeşitli suikastler düzenlemişlerdir. Hudeybiye'de, Gavras ve Du'sûr vakalarında böyledir. Allah bu suikastleri boşa çıkarmıştır.

(2) El çektirme, öldürtmemek ve savaştırmamak anlamındadır.

5- Nimetleri anmak nimetlere karşı şükretmeye iletir.

6- Allah-u Teâlâ'ya tevekkül etmek ve Cenab-ı Hakk'ın emirlerini yerine getirmekte şarttır.

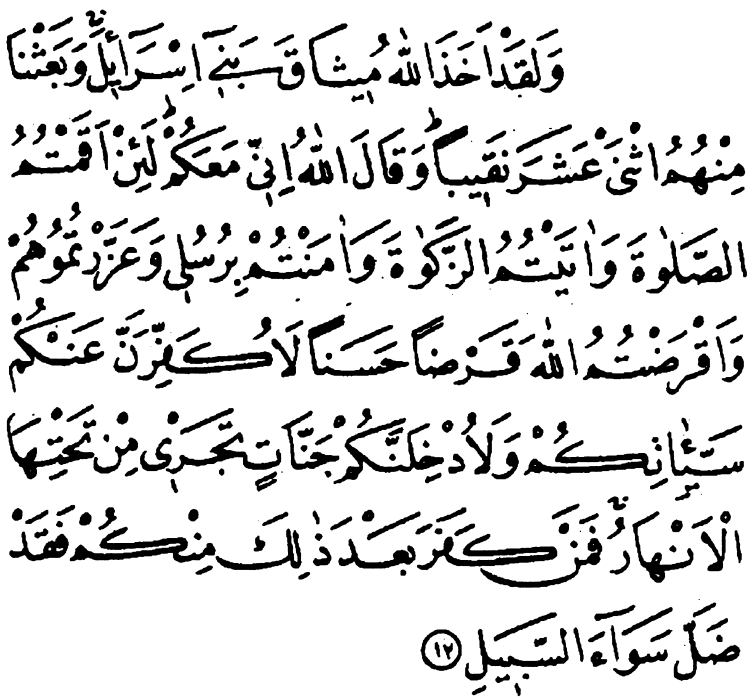

12- Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. İçlerinden on iki başkan göndermişti. Allah demişti ki: "Ben sizinle beraberim: eğer namazı kılar, zekatı verirseniz; elçilerime inanır, onlara yardım eder ve Allah'a güzel borç verirseniz, Allah için yoksullara sadaka verirseniz, yahut ihtiyacı olanlara Allah için ödünç para verirseniz, elbette sizin günahlarınızı örterim ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr ederse, dosdoğru yoldan sapmış olur.

SÖZLÜK

اَلْمِيثَاقُ Söz. Ahid. îmân edeceklerine dair söz.

بَنُو إِسْرَائِيلَ	İsrailoğulları. Yahudiler.
نَقِيبًا	Vekil. Naib. Onlara vekalet eden, işlerine bakan ve meselelerini üstlenen.
وَ عَزَّرْتُمُوهُمْ	Ve ona saygı gösterdiniz. Saygı göstererek yardım edip savunursanız.
وَ أَقْرَضْتُمُ اللَّهَ	Allah'a borç verdiniz. Yani harcadıklarınızın ödülünü sadece Allah'tan umarak onun yolunda harcama yapmanız.
لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ	Günahlarınızı örterim. Hesaba çekmem. Affederim.
سَيِّئَاتِكُمْ	Size yakında gelir.
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ	Doğru yoldan ayrıldı. Kişiyi umduğuna nail, korktuğundan emin kılan hidayet yolunu şaşırmıştır.

AÇIKLAMA

Allah-u Teâlâ, mü'minlerden andlaşmalarını yerine getirmelerini ve sözlerinin sahibi olmalarını isteyince, bu âyette de İsrailoğullarından söz alışını, onlarınsa sözlerini yerine getirmeyerek dünyada yardımsız kalmayı, ahirette azaba uğramayı hak edişlerini zikretti. Bunu,mü'minlere ibret olsun da sözlerini tutmamazlık etmesinler ve andlaşmalarını bozmasınlar diye zikretti. Aynı zamanda bu, yahudilerin andlaşmayı bozmasını ve Hz. Peygamber'i (s.a.v.) öldürmeye kalkışmalarını büyütenlerin bu büyütmesini boşa çıkarmadır. "Allah İsrailoğullarından söz almıştı." Bu, ileride gelecek: "Ben sizinle beraberim; eğer..." sözüdür. "İçlerinden oniki başkan göndermiştik."(1) Oniki kabileleri vardı. Her kabileden, başkan misali onları gözetecek ve hallerini teftiş edecek birer temsilci gönderilmişti. Musa'nın (a.s.) savaşmadan önce Ken'anilerin(2) durumlarını tanısınlar diye Filistin'e göndermiş olduğu bunlardır.

"Ben sizinle beraberim; eğer..." Söz alma metni budur "... namazı kılar..." İzzetimle celâlime yemin ederim ki "... namazı kılar, zekâtı verir, elçilerime inanır..." getirdiklerini tasdik eder "... onlara..." desteğinizle, saygınızla "...

(1) Bu oniki nakib arasında Yâşa' ile Kâlib de vardı. Bu ikisi salih insanlardı. Gerisi helâk oldu. İyi insanlar değillerdi.

(2) Ayette, dinî veya dünyevî bir ihtiyacı öğrenmeye gerek duyulan konularda tek kişinin haberini kabul etmeye delil vardır. Casus kullanmaya da delil vardır. Nitekim peygamber de (s.a.v.) casus kullanmıştır.

yardım eder ve..." farz olan zekâta, genel itibariyle yardıma ve imanla, salih amellerle kendinizi temizlemeye ek olarak "... Allah'a güzel borç verirseniz..." Yani Allah yolunda malınızla canınızla cihad ederseniz fedakarlık gösterip çalışırsanız. Temizlenip arınıncaya kadar üzerinizdeki etkilerini gidermek suretiyle "... elbette sizin günahlarınızı örterim ve..." bu temizlemeden sonra "... altlarından..." ağaçlarıyla köşklerinin altından "... ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr ederse..." ve andlaşmayı bozar, maddelerini ihmal ederse "... dosdoğru yolu sapıtmış olur." Dünya ve ahiretteki kurtuluş yolunu şaşırmış olur. Yürüyenini kurtuluşa ve mutluluğa götüren yoldan çıkmış olur.

SONUÇ

1- Dinin gereklerini tastamam yerine getirme teşvik edilmiştir.

2- Yahudilerin düzenbazlığını, andlaşmayı bozmalarını, rezilliklerini garipseyip büyütenlerin, garipseyip büyütmesi yersizdir. Çünkü onlar çoğunlukla bu çirkinlikleri yapagelmişlerdir.

3- Bu Muhammed ümmeti Allah-u Teâlâ'ya namazı kılarak, zekatı vererek ve Allah yolunda harcayarak ibadet etmektedir.(1)

4- Rasûlüllah'a (s.a.v.) saygı duymak, ümmetine ve dinine yardımcı olmak farzdır.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ
لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ

(1) Bunlar sadece Muhammed ümmetine has şeyler değildir. Çünkü bu ibadetler saadete erişmek, insanı olgunlaştırmak için konmuştur. Bu sebeple nefislerini paklama ve ahlâklarını güzelleştirmekten dolayı Muhammed ümmetinin olgun ve mutlu olduğu gibi diğer ümmetler için de birer ibadet ve dini ölçüler olarak konulmuştur.

تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِّنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَاعْفُ
عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾
وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا
حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ
بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

13- Sözlerini bozdukları için onları lânetledik ve kalblerini katılaştırdık. Kelimeleri yerlerinden kaydırıyorlar. Uyarıldıkları şeyden almayı unuttular. İçlerinden pek azı hariç, daima onlardan hainlik görürsün. Yine de onları affet, aldırma; çünkü Allah güzel davrananları sever.

14- "Biz hristiyanız." diyenlerin de sözünü almıştık, ama uyarıldıkları şeyden almayı unuttular. Bu yüzden kıyamet gününe kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah, onlara, ne yaptıklarını haber verecektir.

SÖZLÜK

نَقْضُ الْمِيثَاقِ — Andlaşmayı bozmak. Sözleşmenin kapsadığı emir ve yasaklara uymayarak bozmak.

لَعَنَّاهُمْ — Onları lânetledik. Merhamet icab ettiren, izzet ve kemâl gerektiren şeylerden uzak kıldık.

يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ — Kelimeleri değiştiriyorlar. Kötü amaçlarla sözü değiştirip anlamlarını yorumluyorlar. Kelim: Söz, Allah kelâmı.

وَ نَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا — Kendilerine söylenenlerden bir bölümünü unuttular. Allah-u Teâlâ'nın kendilerine zikrettiğinden, yani kendilerine verdiği

Kitab'ta emrettiklerinden büyük bir bölümünü terkettiler.

خَائِنَةٌ Hıyanet ederek veya aralarından hain bir grup.

فَاعْفُ عَنْهُمْ وَ اصْفَحْ Onları affet ve bırak. Onlara iyilik yaparak, kendilerini hesaba çekme, yüzünü çevir!

إِنَّا نَصَارَى Biz hristiyanız. Kendilerini İsa (a.s.)'ya nisbet ettirdiklerini söyleyenler.

أَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ Aralarında düşmanlık bıraktık. Yaptıkları zulümlerinden dolayı Allah'ı inkâr edenlerin ve onun ölçülerini aşan hristiyanların aralarında düşmanlık çıktı. Çünkü onlar adaletli davranmayı terkedince birbirlerine de zulmetmeye ve düşmanlığa başladılar.

AÇIKLAMA

Ayetler, yahudilerin rezilliğini ve hainliğini anlatmaya devam ediyor. Bu âyet-i kerimede de Cenab-ı Hakk, Musa (a.s.) zamanında Tevrat'a göre amel edeceklerine ve Ken'anilerle savaşıp onları Kudüs toprağından atacaklarına dair söz aldığı ve aralarından oniki nakib gönderdiği, yahudilerin sözlerini tutmadıklarını, kendisinin de onlara lânet edip kalblerini katılaştırdığını, bunların kelimelerin yerlerini değiştirdiklerini bildiriyor.

"Sözlerini bozdukları için..." Tevrat'a göre amel edeceklerine ve Rasûl-lerine itaat edeceklerine dair kendilerinden alınan sözü bozdukları için "... onları lanetledik..." Rahmet halkasından, hayır ve esenlik bahçesinden uzaklaştırdık. "... ve kalblerini katılaştırdık..." Kalpleri, öğütle yumuşamaz, hidayeti kabul edemez kıvamda katılaştı. "Kelimeleri yerlerinden değiştiriyorlar..." Arzularına uysun diye öne alıyorlar, geriye atıyorlar, bazısını kaldırıyorlar, manalarını kendilerince yorumluyorlar. Meselâ Tevrat'taki İsa'nın (a.s.) ve Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini gösteren âyetleri yorumlayışları böyledir. "Uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttular" Yani emrolundukları birçok kanun ve hükümleri, sanki hiç emrolunmamışlarcasına yüz çevirip unuttular. Hali böyle olanların zalimlikleri, andlaşmayı bozuşları, hıyanetleri hiç garipsenir mi? Ey Rasûlümüz "onlardan daima.." Beni Nadir'in hıyanet ettiği gibi hıyanet eden "...hain.." bir grup ".. görürsün.." ".. içlerinden pek azı hariçtir.." Abdullah b. Selâm ve diğerleri gibi, o azınlık grup hıyanet etmezler. Binaenaleyh ".. onları affet," öldürerek hesaba çekme ".. aldırma.."(1) kötülüklerine he-

(1) Bu, onu (s.a.v.) güzel ahlaka sevketmedir. Sıkıntı verip dururlarken sıkıntıya sıkıntıyla değil aksine bağışlamayla karşılık vermesini emretti. Böylece gözlerinde daha da büyüyecekti.

def olma. Onlara böylece iyi davran. "Allah iyi davrananları sever." 13. âyetin muhtevası budur.

14. ayette ise Cenab-ı Hakk hristiyanlardan(1) ve onların durumunun da yahudilerin hali gibi olduğundan haber veriyor. Biz hristiyanlardan, bana ve rasûlüme iman edeceklerine, dinime göre yaşayacaklarına dair söz aldık. Ama söz verdikleri şeylerin çoğunu unutarak terkettiler. Biz de sözlerini bozmalarının meyvesi olarak aralarına düşmanlık ve kin soktuk.(2) Her grup kendi görüşünde taassupta bulundu da aralarında düşmanlıklar çıktı, mücadeleler çoğaldı. Bu halleri, kıyamete kadar da devam edecektir. Allah-u Teâlâ, onlara yaptıkları bâtılı, şerri ve fesadı bildirecek ve kötü huyluluklarına, kötü amellerine göre cezalandıracaktır. Senin Rabbin üstündür ve hikmet sahibidir.

SONUÇ

1- Anlaşmaları bozmak, sözleri tutmamak haramdır. Hele bir de kulla Rabbi arasında olursa...

2- Hıyanet, yahudilerden çoğunun vazgeçilmez özelliğidir. Bu özellikten kurtulabilenlerinin sayısı çok azdır.

3- Gücü yettiği halde affetmek müstehaptır. Bu, iyilerin özelliğidir.

4- Hristiyanların durumu da yahudilerin durumundan pek farklı değildir. Sanki aynı sudan içmişlerdir. Binaenaleyh, onlardan meydana gelen kötülük garipsenmez; onlara sır emanet edilmez. İslâm düşmanıdırlar. İslâm'la savaşmak üzere yardımlaşır ve danışırlar.

---

(1) Nasara kelimesinde iki önemli bir işaret vardır: Nasara demek yardım etti ve yardım eden demektir. Bu kelimeyi hristiyanlar kendilerine isim olarak almışlardı. Bu ayetle sabittir. İsa (a.s.)'nın: "Allah yolunda kim benim yardımcımdır?" demesi üzerine, Havarilerin: "Biz Allah yolunun yardımcılarıyız!" demelerini alarak dine, hakka ve hak sahiplerine yardımı gözetmektedirler. Öyleyse niçin hakka yani İslâm ve müslümanlara yardım etmiyorlar?

(2) Aralarına düşmanlık ve kin sokulanların hristiyanlar ile yahudiler olması mümkündür. Çünkü aralarında düşmanlık vardır. Ancak metnin gelişinden, bunun, hristiyanlar arasına sokulduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten de değişik düşman ve kindar gruplar halindedirler.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ
قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا
كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ
قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ
(١٥) يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ
السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (١٦)

15- Ey kitab ehli, elçimiz size geldi. Kitab'dan gizlediğiniz şeylerin çoğunu size açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allah'tan bir aydınlık ve açık bir kitab gelmiştir.

16- Allah onunla, rızasına uyanları esenlik yollarına iletir ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp dosdoğru bir yola iletir.

SÖZLÜK

أَهْلُ الْكِتَابِ — Kitab ehli. Burada, yahudiler ve hristiyanlar...

قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا — Size elçimiz geldi. Bu elçi Muhammed (s.a.v.)dir.

تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ — Kitaptan gizliyorlar. Tevrat ve İncil'dekileri gizliyorlar. Gizledikleriyse, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) özellikleri ve meselâ recm gibi sertliğinden ürktükleri için inkâr ettikleri hükümler.

وَ يَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ — Ve çoğunu affeder. Pek çok hükümleri açıklamayıp affediyor. Böylece size kolaylık sağlıyor.

نُورٌ وَ كِتَابٌ مُبِينٌ — Nur ve apaçık bir kitap. Muhammed (s.a.v.) ve Kur'an.

إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ Doğru yola. İslâma. Kendisinden başkasıyla kurtuluş olmayan gerçek dine.

AÇIKLAMA

Ayetler yine kitab ehlinden söz ediyor. Allah-u Teâlâ bâtıl hallerini ve içinde bulundukları kötülüğü açıkladıktan sonra, onları Rableri ve kendilerine kendilerinden daha merhametli olarak kurtulacakları ve olgunluğa erecekleri yola çağırıyor: Rasûlüne ve kitabına îmân etmeye... O Rasûl ki gösterdiği yolu takib eden kimse pişman olup yardımsız kalmamıştır. O Kitab ki bağlanan hiç kimse sapıtmamış, yoldan çıkmamıştır. "Ey kitab ehli, size Rasûlümüz..." Hz. Muhammed (s.a.v.) "... geldi, Kitabtan gizlediğiniz şeylerin çoğunu size açıklıyor." Vahyimiz sayesinde, rezil olmak korkusuyla gizlediğiniz çoğu şer'î/dinî meseleyi açıklıyor. Korkuyorsunuz, çünkü onlar inkâr ettiğiniz gerçeklerdir. Bunlar, ümmi peygamberin özellikleri ve sıfatları –ki insanlar ona inanmasın diye gizliyorsunuz– ve Tevrat'taki recm hükmü vb. gibi şeylerdir. "Çoğundan da geçiyor." Yani affediyor. Çoğunu terkediyor, zikredilmesine gerek olmadığından zikretmiyor. Ey ehl-i kitab! "Gerçekten size..." Rabbiniz "... Allah'tan bir nur..." Rasûlümüz Muhammed (s.a.v.)(1) "... ve açık bir Kitab geldi." Kur'an. Çünkü bütün din ve dünya işlerini, insanın burada ve öteki dünyada mutluluğuna ve mükemmelliğine ilişkin herşeyi açıklamıştır. "Onunla Allah (c.c.), rızasının peşinde gidenleri..." Bu, sevdiği her inanç, söz ve davranışı yapıp kızdıklarını terketmek vasıtasıyla Allah'ın rızasını kazanmayı samimiyetle istemekle olur, "... esenlik yollarına iletiyor ve onları..." Allah'ın rızasını izleyenleri; kâfirlik, şirk ve şüphe "... karanlıklarından..." Allah'ın muvaffakiyet ve yardımıyla nefsi temizleyen ve şuuru süsleyen ve hakikaten Allah'ın rızasını arzulayanları doğru yola götüren sağlam iman ve sağlıklı ibadet "... aydınlığa çıkarıp dosdoğru bir yola iletiyor." Artık sapıtmıyorlar ve sonsuza kadar yoldan çıkmıyorlar. Bu, ondan başkasını kabul etmediği hak dini İslâm'dır. Öyle bir din ki, yüz çeviren doğru yola girmez, mutlu ve olgun olmaz.

SONUÇ

1- Allah-u Teâlâ ehl-i kitab'a, esenlik yollarına, yani İslâm'a girmeye

(1) Nur'un İslâm olması da caizdir. Hz. Peygamber de (s.a.v.) nurdur, İslâm da.

çağırarak nasihat ediyor.

2- İnsanlar İslâma inanmasın ve girmesin diye hristiyan ve yahudilerin hile yapıp haset ederek çoğu dini hükümleri ve Hz. Muhammed'e ait peygamberlik delillerini inkâr ettikleri açıklanıyor.

3- Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sünnetine uymak, kişiyi saadet ve olgunluğa götürür.

4- Kur'an, her hususta hakkı beyan ettiğinden dolayı bütün insanlara rehberdir.

5- Allah'ın rızasını samimiyetle istemek, her hayrı kazandırır, her zarardan kurtarır.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۚ
قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ
الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ۗ
وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ
يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾
وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ ۚ قُلْ
فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ ۖ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ ۚ يَغْفِرُ لِمَنْ
يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ

رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فَتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ أَن تَقُولُوا مَا جَاءَنَا
مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُم بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

17- "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir," diyenler küfre gitmişlerdir. De ki: "Öyle ise Allah, Meryem oğlu Mesih'i, annesini ve yeryüzünde olanların hepsini helâk etmek istese, Allah'a karşı kimin elinde bir şey var?!" Göklerde, yerde ve ikisinin arasında bulunan herşey O'nundur. O, dilediğini yaratır. Allah, herşeyi yapabilendir.

18- Yahudiler ve hristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz," dediler. De ki: "O halde niçin günahlarınızdan ötürü Allah size azab ediyor?" Hayır, siz de O'nun yaratıklarından birer insansınız. O dilediğini bağışlar, dilediğine azab eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan herşeyin mülkü Allah'ındır. Dönüş de O'nadır.

19- Ey kitab ehli, elçilerin arasının kesildiği, bir boşluk meydana geldiği sırada size Elçimiz geldi. Size gerçekleri açıklıyor ki, yarın kıyamette: "Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi." demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı geldi. Allah, herşeyi yapabilendir.

SÖZLÜK

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ — Kâfirler, hakkı inkâr ettiler. Çünkü hakkı inkâr etmiş ve yalan söyleyerek "Allah, Mesih bin Meryem'dir," demişlerdir.

اَلْمَسِيحُ — Mesih. Allah'ın kulu ve Rasûlü Meryem'in oğlu İsa (a.s.)'ın lâkabıdır.

مَرْيَمُ — İsrailoğullarının salih kadınlardan İmran'ın kızı ve İsa'nın (a.s.) annesi.

يُهْلِكُ — Öldürür. Yok eder.

قَدِيرٌ — Her şeye gücü yeten. Var veya yok etmeyi istediği herşeyi var veya yok etmeye güç yetiren.

اَلأَحِبَّاءُ — Dostlar, yardımcılar.

عَلَى فَتْرَةٍ — Ara dönem. Allah-u Teâlâ'nın Rasûl göndermeyişinden dolayı vahyin kesildiği zamana fetret denir.

بَشِيرٌ وَ نَذِيرٌ — Müjdeleyen ve uyaran. Beşir: Hayrı müjdeleyen. Nezir: Kötüden sakındıran. O, Rasûlüllah'tır ki (s.a.v.) mü'minlere müjdelemekte, kâfirleri sakındırmaktadır.

AÇIKLAMA

Ayetler halen kitab ehlinden söz ediyor.

17. âyette Allah-u Teâlâ pekiştirerek haber veriyor: "Andolsun ki: Allah Meryem oğlu Mesihtir, diyenler küfre girmişlerdir!"(1) Kâfirlikleri şöyledir: Yaratılmış ve kul olanı, herşeyin Yaradanı ve Rabbi Allah yerine koyarlar. Bu en çirkin küfürdür. Bu, her ne kadar çoğu hristiyanın görüşü değilse de, onlar hristiyanlığa bağlanmakla, o görüşte olmakla ve prensip ve öğretilerine rıza gösterip uymakla hesaba çekilirler. Çünkü küfre rıza küfürdür.

"Allah'a karşı kimin elinde birşey var?" Rasûlüne, bu bâtıl inançtakilere nasıl delil getireceğini öğretiyor: Onlara şöyle de: Mesih bin Meryem'le annesini (a.s.) "... ve yeryüzünde olanların hepsini yok etmek istese..." Allah'a karşı kimin elinden birşey gelebilir? Cevap, kesinlikle hiç kimsedir. Öyleyse Allah'ın kulu, nasıl Allah yahut Allah'la birlikte ilah olabilir? Bu sapıklığın ta kendisi ve aklın tümden gitmesi değil midir? Sonra Allah-u Teâlâ göklerde, yerde ve ikisinin arasında bulunan herşeyin yaratmasının da, çekip çevirmesinin de kendisine ait olduğunu, dilediğini yarattığını bildirdi. Dilediğini engellenmeksizin ve çekinmeksizin yaratır. "O, herşeye kadirdir." Adem'i topraktan anasız ve babasız yaratmıştır. Havva'yı da Adem'den yaratmıştır. İsa'yı da Meryem'den babasız olarak yaratmıştır. Dilediğini dilediği şekilde yaratır.

---

(1) Ayetten maksat, sapıklıklarını ve sözlerini bozmalarını açıklamak değil, bu söyleyiş tarzıyla kâfirliklerini açıklamaktır.
"Allah, Meryem oğlu Mesih'tir," sözü bazı hıritiyanların "Mesih yarı tanrı, yarı insandır," sözüne dönüktür. Bu benzersiz bir karıştırmadır. En meşhur mezhepleri olan Ortodokslar, Katolikler ve Nasturiler, Allah'ın Mesih olmasını inkâr ederler. Ama, İsa, Allah'ın oğludur. Allah da tanrıdır, derler. Bu, açık bir yalan ve kâfirliktir.

O herşeye kâdirdir. Mesih'in (a.s.) yaratılışı, babasız olarak "Kün = Ol!" kelimesiyledir. Ne aklen ne de şer'an İsa'nın Allah, Allah'ın oğlu ve çoğu hristiyanın inandığı gibi Allah'la beraber üçün üçüncüsü olması gerekmez. Asıl şaşılacak şey bu batılda ısrar etmeleridir. 17. âyetin kapsamı budur.

18. âyet ise, hem yahudilerin, hem hristiyanların sapıklık ve şaşkınlığını ortaya koymaktadır. Güya onlar: "Allah'ın oğulları ve sevgilileri" imişler. Çünkü Allah-u Teâlâ onlardan şöyle söz ediyor: "Yahudi ve hristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz, dediler."(1) Bu boşu boşuna bir öğünme, şaşkınlık ve sapıklıktır. Allah-u Teâlâ Rasûlüne onlara şöyle cevap vermesini emrediyor: Ey peygamberimiz, onlara de ki: "Öyleyse Allah size günahlarınızdan dolayı niye azab ediyor?" Baba, çocuklarına azab eder mi, seven sevdiğine işkence yapar mı? Öyle ya evlat babaya itaat etse haylazlık yapmasa baba da evladı dövmez. Hem de bizzat kendiniz atalarınızın buzağıya kırk gün tapması günahı sebebiyle cehennemde kırk gün azab olunacağınızı söylüyorsunuz?!.. Bu sözü, Allah-u Teâlâ şu âyette onların ağzından şöyle ifade etmişti: "Dediler ki: Sayılı birkaç gün dışında bize ateş asla dokunmayacaktır."(2) Gerçekte onların bu sözü, yaşamakta oldukları bÓAtıl ve gerçek dışılıkların sürüklediği sonuçtur. Yoksa –haşa– Allah baba olmaktan, başkasının çocuğu olmaktan ve eş edinmekten beridir. Ama ey yahudi ve hristiyanlar siz Allah'ın yarattığı kullarsınız. O'na karşı, yarattığı ve kulu mevkiindesiniz. Hanginiz îmân eder ve salih amel işlerse, Allah kendisini bağışlar ve ikram eder. Hanginiz de inkâr eder ve kötü amel işlerse, ona azab eder. İtiraz olunmaz. Zira göklerin, yerin ve bu ikisi arasında olanların sahibidir. Siz de O'nun sahip olduklarındansınız. Varıp ulaşacağınız yer, O'nun divanıdır. O'na döndürüleceksiniz. O da size halinize göre karşılık verecek. O hikmet sahibidir, herşeyden hakkıyla haberdardır.

19. âyet ise, ehl-i kitab'a karşı bir delil getirmektedir. Allah-u Teâlâ onlara: "Ya ehle'l-kitab!" diye seslendi ve Rasûlü Muhammed'in (s.a.v.) kendile-

---

(1) Tevrat ve İncil, Allah'a yakıştırılan babalık ve oğulluklarla dolup taşmaktadır. Kitaplarının uğradığı tahrif işte budur. "Bu babalık ve oğulluk yüceltme gayesiyledir" diyenlerin bu sözüyle son dönem hristiyanları aldanmış ve gerçek olduğuna inanmışlardır. Bu görüşte kabul edilemez bir tehlike söz konusudur.

(2) İbn Abbas (r.a.): "Rasûlüllah (s.a.v.), bir yahudi topluluğunu cezaya çarptırılacaklarını haber vererek korkuttu. Onlar: Biz korkmuyoruz; çünkü Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz, dediler. Bu ayet indi." diye anlatmıştır.

rine gönderildiğini, kurtuluş yolunu, aynı zamanda mutluluğa ulaştıran yolu açıkladığını, hem de bunu rasûllerin gönderilmesinin kesildiği bir fetret döneminde yaptığını haber verdi. Çünkü İsa'nın göğe yükseltilişinden beri vahiy kesilmişti. Bunun üzerinden yaklaşık beşyüzyetmiş sene geçmişti.

İşte size Rasûlümüzü gönderdik ki şirkinize, kâfirliğinize, şerr ve fesadınıza mazeret uydurmayasınız: "bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi!"(1) demeyesiniz. İşte müjdeleyici: Hz. Muhammed (s.a.v.).(1) Size gelmiştir. O'na inanıp uyun ki kurtulun ve mutlu olun. Yoksa size azab edilmesi gerekir. Allah, herşeye kadir olduğu gibi size azab etmeye de kadirdir.

SONUÇ

1- Allah-u Teâlâ'ya eksiklikler yakıştırmak kâfirliktir. Çünkü o hertürlü noksanlıktan beridir.

2- Yahudi ve hristiyanların: "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz." iddiası akli ve nakli delille çürütülmüştür.

3- Yaratıkların Allah karşısındaki durumu, istediği gibi tasarruf ettiği, dilediği gibi karar verdiği yaratıklar ve kullar olmaktan öte geçemez.

4- Fetret döneminde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gönderilmesi, ehl-i kitab'ın mazeretlerini kesip atmıştır.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ
اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ

(1) Bakara Sûresi, 80.

(2) İbn Abbas'tan (r.a.): Mu'az bin Cebel, Sa'd bin Ubâde ve Ukbe bin Vehb yahudilere: "Yahudi toplumu! Vallahi siz Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğunu biliyorsunuz. Hani siz bize, o gönderilmeden ondan söz ediyordunuz ya, özelliklerini sayıyordunuz ya..." deyince şöyle dediler: "Allah Musa'dan sonra bir kitab indirmemiş ve müjdeleyici ve uyarıcı göndermemiştir." Onun üzerine bu âyet indi.

مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ
الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِكُمْ
فَتَنقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ
وَإِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِن يَخْرُجُوا مِنْهَا
فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ
عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ
غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

20- Mûsa, kavmine demişti ki: "Ey kavmim, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; zira O, aranızda peygamberler var etti, sizi hükümdarlar ve mülk sahipleri yaptı ve size dünyalarda hiç kimseye vermediğini verdi."

21- Ey kavmim, Allah'ın size yazıp nasib ettiği Kutsal Toprağa girin, arkanıza dönmeyin, yoksa kaybedersiniz!

22- Dediler ki: "Ey Musa, orada zorba bir millet var. Onlar oradan çıkmadıkça biz oraya girmeyiz. Eğer çıkarlarsa, o zaman oraya gireriz."

23- Allah'tan korkanlardan, Allah'ın nimet verdiği iki adam dedi ki: "Onların üzerine kapıdan girin, eğer kapıdan girerseniz, muhakkak ki siz gâlib gelirsiniz. Haydi eğer inanıyorsanız Allah'a dayanın!"

SÖZLÜK

نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ	Üzerinizdeki Allah'ın nimeti. Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. O, nimetlerden bir tanesi de sizin Firavun ve cemaatinden kurtulmanızdır.
إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ	O sizin aranızda peygamberler var etmişti. Musa ve Harun (a.s.)da onlardandır.
وَ جَعَلَكُمْ مُلُوكًا	Firavun'un sizi köle yapmasından sonra sizi kendinize buyuran sultanlar yaptı.
اَلْعَالَمِينَ	Alemler. Zamanınızdaki ve öncekilerden.
اَلْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ	Allah'ın kâfirleri kovduktan sonra girmenizi ve yerleşmenizi farz kıldığı temiz toprağa.
وَ لَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ	Yenilerek geriye dönmeyin.
قَوْمًا جَبَّارِينَ	Zorlu, savaşçı bir kavim. İri cüsseli ve dilediklerini kendilerine boyun eğmeye zorlayan.
يَخَافُونَ	Allah'ın emrine ve Rasûlüne karşı gelmekten korkanlardan.
أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا	Düşmanlarının durumlarını keşif için zorbaların yurtlarına girdikleri zaman gördükleri şeylerin sırrını yaymama noktasından ismet nimeti ile Allah o iki kişiye nimet vermiştir. Onlar on iki soyludan Yûşâ ve Kâlib isimli şahıslardır.

AÇIKLAMA

Ayetler ehl-i kitapla, özellikle de yahudilerle ilgili olarak devam etmektedir.

Allah, Rasûlü Muhammed (s.a.v.)'e buyuruyor ki: Hatırla,(1) Musa kavmine şöyle demişti: Ey kavmim, Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü O sizin içinizden Musa ve Harun gibi peygamberler çıkarmış, sizi kendilerinin sahipleri olan, Rabbinizin egemenliğinden başka hiç bir kavmin

(1) Bu âyette Musa'nın yahudilerden gördüğü eza ve cefayı Allah bildirmiştir ki, Peygamberimize, Medine yahudilerinden gördüğü inad ve direnmeye üzülmesinden dolayı bir teselli vardır.

üzerinizde egemenliği olmayan hükümdarlar ve mülk sahipleri yapmıştı.(1) Ey kavmim Allah'ın size girmenizi ve orada yerleşmenizi farz kıldığı yere girin. Şehrin kapısını açın, düşmanın karşısına çıkın. Çünkü siz galip geleceksiniz. Sakın yenilerek geriye dönmeyin! Yoksa bu şekilde zarar edenler olursunuz! Allah'ın cihad emrine itaat etmemiş, mukaddes şehre de girmemiş ve yerleşmemiş olursunuz!..

Ey Rasûlümüz, onların seni inkâr ve seni öldürmeye kalkışmalarını büyük bir şey görmenin ortadan kalkması ve onların şaşkın, alçak, kendilerinde hayır bulunmayan insanlar olduklarını anlaman için şu kavmin verdiği cevaba bak. Onlar peygamberleri Musa'ya verdikleri cevapta şöyle demişlerdi: Ey Musa, orada zorba(2) bir toplum var; biz onlar oradan çıkmadıkça asla oraya girmeyiz! Eğer çıkarlarsa gireriz...

Bu ruhî yıkıntının sebebi, kavmin ileri gelenlerinin, Kenanlı Amelikaları insan aklıyla tasavvur edilemeyecek vahşî sıfatlarla niteleyen, korku ve ürperti veren haberleri onlara anlatmış olmalarıdır. Fakat o toplumdan sadece iki kişi –ki bunlar Yûşâ bin Nûn ve Kalib bin Yuhanna'dır– hakkında Allah şöyle buyurmuştur: Allah'ın emrine muhalefet etmekten korkanlardan Allah'ın kendilerine nimet verdiği ve gördükleri Kenanlıların kuvvetlerini sadece Musa'ya haber veren iki kişi topluma şöyle dedi: Şehrin kapısından onların üzerlerine girin; oraya girdiğinizde siz galib geleceksiniz! Bunun nedeni ansızın baskındır. Ansızın baskın harblerde önemli bir unsurdur. Allah'a tevekkül edin, O kavim üzerine hücum edin, zorla şehre girin!(3) Eğer Allah'ın size farz kıldığı cihada ve bu topraklarda oturma ve yaşama emrine inanıyorsanız girin! Çünkü bu topraklar mübarek ve temiz topraktır...

---

(1) Hasan ve Zeyd bin Eslem'den gelen rivayette; evi, hizmetçisi ve hanımı olan, zengindir ve mülk sahibidir. Abdullah bin Amr bin As'ın görüşü de Müslim'de geçtiğine göre böyledir. Bir adam ona şöyle sormuştu. Biz muhacirlerin fakirlerinden değil miyiz? Abdullah da ona şöyle dedi: Sana sığınan bir hanımın yok mu? O: Evet, dedi. Oturduğun bir evin yok mu? diye sordu. Evet, var, dedi. Abdullah: Öyleyse sen zenginlerdensin, dedi. O şahıs: Benim kölem de var, deyince, Abdullah: Sen köle sahibisin dedi.

(2) Cabbar kelimesi, iri ve uzun cüsseli manasınadır. İnsanlar için kullanıldığında, kendini büyük gören, fakirlik ve boyun bükmekten uzak veya insanlara baskı yaparak istediklerine zorlayan kişidir.

(3) Bu yer, Akdeniz, Ürdün Nehri ve Ölü Deniz arasında kalan Filistin toprağıdır. Kuzeyde Hamaya, güneyde ise Harvan ve Gazze'ye kadar uzanır.

İşte dört âyetin ihtiva ettiği mana budur. İlerki âyetlerde yahudilerin bu iki adama verecekleri cevabı öğreneceğiz.

SONUÇ

1- Allah yahudilerin pisliklerini, aşırı derecede zayıf ve hasta kalpli olduklarını haber vermekle Rasûlüne teselli vermiştir.

2- Ayetlerde peygamberleriyle beraber belaya uğradıkları ortaya konmakla İsrailoğulları rezil olmuşlardır.

3- Ayetler kavmin ileri gelenlerinin bildirdikleri yalan ve korkunç haberlerin kötü neticesini açıklıyor.

4- Ayetler Allah'ın kuralını açıklamıştır. O kural da: Hiç bir zaman ve mekan insanlara karşı dinin delili olacak bir salih şahıstan mahrum değildir.

5- Harbde ansızın baskının faydası ve bunun zaferde önemli olduğu ortaya konmuştur.

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا أَبَدًا مَّا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ
أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي
لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ
الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً
يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

24- Dediler ki: "Ey Musa, onlar orada olduğu sürece biz oraya asla girmeyiz. Sen ve Rabb'in, gidin, savaşın, biz burada oturuyoruz!"

25- Musa: Ya Rabbi, dedi, ben kendimden ve kardeşimden başkasına malik değilim. Bizimle, o yoldan çıkmış toplumun arasını ayır."

26- Allah buyurdu ki: "Orası onlara kırk yıl yasaklandı. O yerde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Sen, yoldan çıkmış o toplum için üzülme."

SÖZLÜK

لَنْ نَدْخُلَهَا — Oraya asla girmeyeceğiz. Halkına hücum ve oraya girme emredilen şehre asla girmeyeceğiz.

اَلْفَاسِقِينَ — Fasıklar. Allah'ın ve Rasûlü'nün emrinden, korkarak cihadı terketmekle, çıkanlar.

مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ — Üzerlerine haram olunmuş. Dini açıdan değil de sadece dünyevi ve kazai olarak onlara yasak kılınmıştır.

يَتِيهُونَ فِى الْاَرْضِ — Yeryüzünde şaşkın dolaşıyorlar. Sina toprağında şaşkın şaşkın, kırk yıl nereye gideceklerini bilmez bir vaziyette.

فَلَا تَأْسَ — Üzülme, kederlenme.

AÇIKLAMA

İşte iki salih adamın düşmanlara karşı şehre girme isteğine toplumun cevabı şöyle olmuştur: "Ey Musa, biz o şehre, onlar o şehri ister savunsunlar isterse savunmasınlar orada oldukları sürece asla girmeyiz.(1) Sen ve Rabbin gidin(2) savaşın! Biz burada oturacağız..."

Hangi isyan bundan daha büyüktür? Hangi korkaklık bundan daha büyüktür? Hangi kötü ahlâk bundan daha düşüktür? Musa kendinin fasıklar topluluğundan ayrı olduğunu söyleyerek şöyle dedi: "Ey Rabbim, şüphesiz ben ken-

(1) Kavmin başına gelen korkaklığın nedeni şudur: Yûşâ ve Kâlib haric kavmin ileri gelenlerinin onlara Amelikaları pek zorba, şöyle iri cüsseli böyle uzun ve geniş insanlar, diye anlatmış olmalarıdır.

(2) Bu ifade toplumun Allah'ı ve onun için gerekli tezimi tanımadığını gösterir. Ve, eğer Allah'ı ve sıfatlarını bilmeme sebebiyle mazur görülmezse, küfür ifade eden bir sözdür.

dim ve kardeşim Harun'dan başkasına sahip değilim.(1) Bizimle fasık toplum arasını ayır."(2)

Bu dua ile O, onlardan ve yaptıklarından uzak olmayı istemiştir. Çünkü onlar kesinlikle azabı hak etmişlerdir. Bu istek üzerine Allah ona şöyle cevap vermiştir: "O yer, yani mukaddes toprak onlara kırk yıl yasaktır. Onlar oraya girmeyeceklerdir. Ancak bu zaman süresinin geçmesiyle oraya girebilirler. Onlar bu zaman süresinde nasıl olacaklar? Yolculuklarında hayretler içerisinde şaşkın şaşkın dolaşacaklar, ve nereye gideceklerini bilemeyecekleri gibi nereye döneceklerini de bilemeyecekler. Ey Rasûlümüz, sen buna üzülme ve bu fâsık kavmin yaptıklarından dolayı kederlenme. Çünkü bu, onlara, yaptıklarından dolayı hemen verilmiş bir cezadır. Şu halde bunu tadsınlar!

SONUÇ

1- Yahudilerin korkak, Rablerine ve peygamberlerine karşı edepsiz bir kavim oldukları açıklanmıştır.

2- Fasıkların yaptıkları işe buğzetmek ve kendi başlarına gelecek Allah'ın azabından korunmak için fâsık ehlinden uzak olmak gerekir.

3- Kendilerine ve başkalarına yaptıkları zulüm ve fâsıklıklarının cezası olarak fâsık ve zalimlere ilâhi azab geldiğinde, onlara acımak ve üzülmek haramdır.

وَاتْلُ
عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا

(1) Sahip olmak sözünün manası köleye sahip olmadaki mana gibi değildir. O kardeşine nasıl sahip olsun ki? Bu sözden maksat, benim ve kardeşimin İsrailoğulları üzerinde onların kötülüklerini engelleme gücüm yok, demektir.

(2) Onlardan isyan meydana gelince ayrılmak istemiştir ki, onların başına gelecek azab kendine de gelmesin.

وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ
مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ
يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾
إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ
النَّارِ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ
قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللَّهُ
غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْأَةَ
أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَىٰ أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَٰذَا الْغُرَابِ
فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾

27- Onlara iki Adem oğlunun haberini gerçek olarak oku: Hani her biri birer kurban sunmuşlardı, (kurban) birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen, kabul edilene): "Seni öldüreceğim!" demişti. (O da); "Allah, sadece (azabından) korunanlardan kabul eder." dedi.

28- "Andolsun, eğer sen beni öldürmek için bana elini uzatırsan, ben seni öldürmek için sana elimi uzatmam. Çünkü ben âlemlerin Rabbinden korkarım!"

29- "Ben isterim ki sen, benim günahımı da, senin günahını da yüklenip ateş halkından olasın! Zalimlerin cezası budur."

30- Nefsi, onu kardeşini öldürmeye çağırdı, (o da nefsine uyarak) onu öldürdü, ziyana uğrayanlardan oldu.

31- Derken Allah, ona kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Karganın yaptığını görünce): "Yazık bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten aciz miyim (ben)!" dedi ve pişman olanlardan oldu.

SÖZLÜK

وَ اتْلُ عَلَيْهِمْ	Üzerlerine oku. Seni ve ashabını öldürmeyi kararlaştıran yahudilere oku.
نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ	Ademoğullarının haberlerini. Adem'in oğulları Hâbil ve Kâbil'in haberini.
قُرْبَانًا	Kurban. Namaz ve sadaka gibi, Allah'a ibadet maksadıyla yapılan şeye kurban denir.
بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ	Bana elini uzatsan beni öldürmeye kalkışsan bile.
أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَ إِثْمِكَ	Benim ve senin günahınla dönmeni. Yani beni öldürme günahı ve senin isyan günahınla kıyamet günü Allah'a dönmeni.
فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ	Nefsi ona hoş gösterdi. Nefsi ona öldürmeyi güzel gösterip teşvik etti, o da öldürdü.
غُرَابًا	Karga.
يُوَارِي سَوْءَةَ أَخِيهِ	Kardeşinin cesedini örtüyor. Toprakla kardeşinin cesedini örtüyor. Bu yapılan iş hakkında sev'e (kötü iş, ayıp) denmiştir. Çünkü ölüye bakınca insan ondan hoşlanmaz. Sev'e, bakmanın hoş olmadığı şeydir.

AÇIKLAMA

Ayetler Peygamberimiz ve ashabını öldürmeye niyetlenen Ben-i Nadr yahudilerinden bahse devam ediyor. Bu sebeple Allah, Rasûlüne buyuruyor ki: Onlara Habil ile Kâbil'in olayını anlat. Taki niyetlendikleri öldürme suçunun cezasını ve senin şerefli konumunu bilsinler; çünkü galip geldiğin halde onları öldürmeyip, bir ders olması için affettin. Sen onlara karşı Adem'in iki oğlundan iyi olanı gibisin. O ikisi Allah için kurban(1) sunmuşlardı. Allah da

(1) Kurban hem tekil hem de çoğul için kullanılan cins isimdir. Çünkü onlardan herbirinin kurbanı vardır. Ortak oldukları tek bir kurban yoktur.

onlardan birinin kurbanını kabul etmişti.(1) Çünkü o kurban, onun malının en iyisindendi ve o ondan hoşlanırdı. Allah diğerinin, Kâbil'in kurbanını kabul etmedi; çünkü o kurban, malının en değersizindendi ve halâ onda gözü vardı. Kardeşi Habil'e kıskançlığından dolayı şöyle demişti: Elbette seni öldüreceğim. –Aynı şekilde yahudiler seni ve kavmini peygamberlik konusunda kıskanmışlardır.– Kardeşi ona dedi ki: Senin kurbanının kabul edilmeyişi, başkasına değil sana bağlıdır. Allah, şirkten sakınanların kurbanını kabul eder.(2) Eğer sen şirkten sakınsaydın senin kurbanın da kabul edilirdi. Çünkü Allah sırf kendi için olanı kabul eder. Oysa sen kendini ve arzunu kurbanına ortak ettin. Bu sebeple de kurbanın kabul edilmedi. Vallahi bana elini öldürmek için uzatırsan, ben sana öldürmek için elimi uzatacak değilim. Bu düşüncesinin sebebini bu şekilde belirtiyor: Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Yani, O'nunla zulüm, yaparak akıttığım kanla karşılaşmaktan korkarım. Sen beni öldürmeye razı olsan da ben seni öldürmeyeceğim. Çünkü ben, benim ve senin günahınla dönmeni (yani kıyamet günü beni öldürme günahı ve hayatında işlediğin günahlarınla Rabbine dönmeni) istiyorum, ki bu sebeple sen cehennemde ebedî kalacak cehennem halkından olasın.

Allah şöyle buyuruyor: "İşte bu, zalimlerin cezasıdır. Nefsi ona güzel göstererek teşvik etti, o da kardeşini öldürdü. Böylece o pişman olanlardan oldu."(3)

---

(1) Kabul edildiği, kabul edilmediğinden nasıl ayırdedilir, denirse, şöyle cevap verilir: Allah'ın geçmiş ümmetler hakkındaki âdeti şudur: Birisi Allah için kurban kestiğinde eğer Allah onu kabul ederse bir ateş gönderir, ateş o kurbanı yakardı. Eğer kabul etmezse bunun tersi olurdu. Buna İsrailoğullarının ganimetleri hakkındaki Buhari hadisi işaret etmektedir: Çünkü ganimetler onlara haramdır, ancak Muhammed ümmeti için helâldir. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Bir ateş gökten ganimetlerin üzerine iner ve onu yakardı. "

(2) Bu ifadede Kâbilin muttaki olmadığına işaret vardır. Kâbil İsrailoğullarının dilinde Kâbin şeklindedir. Habil de aynı şekildedir.
Allah ancak şirkten sakınanlardan kabul eder, sözünden önce başka sözler de vardır ki buna işaret etmektedir. Daha önce geçen söz şu şekildedir: Niçin beni öldüreceksin, ben hiç bir şey gömmedim?! Kurbanımın kabulü konusunda benim bir günahım yok! Kurbanın kabul edilmesi benim öldürülmemi gerektirmez. Allah ancak muttakilerden kabul eder.

(3) Öldürme işini ilk kez yapan o olunca, haksız yere kıyılan her candan ona bir pay olur. Bunun delili şu hadistir: "Bir cana haksız yere kıyılınca Adem'in oğluna ondan bir pay olur. Çünkü o öldürme işini ilk yapandır." Bir başka hadiste şöyle buyurulur: "Kim ki bir kötü âdet çıkarırsa, onun ve onu kıyamete kadar işleyecek olanın günahı ona olur."

Ve o ne yapacağını bilmiyordu. Bu nedenle omuzunda kardeşinin cesedini taşıyordu. Ceset kokuncaya kadar yürüdü. Tam bu sırada Allah ayakları ve gagasıyla yeri eşen, beraberindeki ölü karganın üzerine toprağı örtünceye kadar yayan bir karga gönderdi. Kabil karganın ölü karga kardeşine yaptığı işi görünce pişman olarak: Vah bana, vah şu başıma gelenlere!.. Sonra şöyle diyerek kendini kınadı: Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini, karganın hemcinsi olan karga cesedini gömmesi gibi gömmekten aciz miyim?! Bu şekilde taşıdığı şeye, öldürmesine, defnedemeyişine pişman oldu.

Fakat sırf pişmanlık tevbe olamaz. Bunun yanında kasten adam öldürenin tevbe etmesi onu cehennemden kurtarmaz.

SONUÇ

1- Meşru olan: Allah'ın sevdiği ve razı olduğu şekilde onun rızasını elde etmeye çalışmaktır.

2- Hasedin ve ondan doğan kötü sonuçların suçu büyüktür.

3- Salih amellerin kabul edilmesi, sırf Allah rızası için yapılmasına bağlıdır.

4- Adam öldürme işini ilk çıkaran Kâbil'dir. Bu sebeple her haksız yere adam öldürenden Adem'in bu oğlu için bir pay vardır. Çünkü öldürmeyi âdet olarak ilk çıkarandır.

5- Ölüyü gömme ve zamanını açıklama işi mübahtır.(1)

6- Adem'in bu iki oğlundan hayırlısı öldürülen, hayırsızı da haksız yere öldürendir.(2)

---

(1) Kabrin geniş olması müstehabtır. Bunun delili şudur: Peygamber efendimiz bir hadisi şeriflerinde kabir kazın ve kabri geniş yapın Lahdi de güzel yapın diye buyurmuştur. Ölüyü kabre koyanın Bismillah, ve ala milleti Rasûlüllah demesi ve definde bulunanın kabre baş tarafından üç kere toprak atması müstehaptır.

(2) "İki müslüman kılıçlarıyla karşı karşıya gelirse, ölen de öldüren de cehennemdedir," sahih hadisi hakkında şunlar söylenebilir: Bu hadis, haksız yere savaşarak öldürmeyi ve öldürülmeyi hak edenler için geçerlidir. Fakat bir kişi zulme uğrar, kendini savunur ve öldürülürse bu kişi şehiddir. Kim müslümanlara isyan ederse onunla savaşmak farzdır. Onunla savaşan mücahiddir, öldürülürse şehiddir.

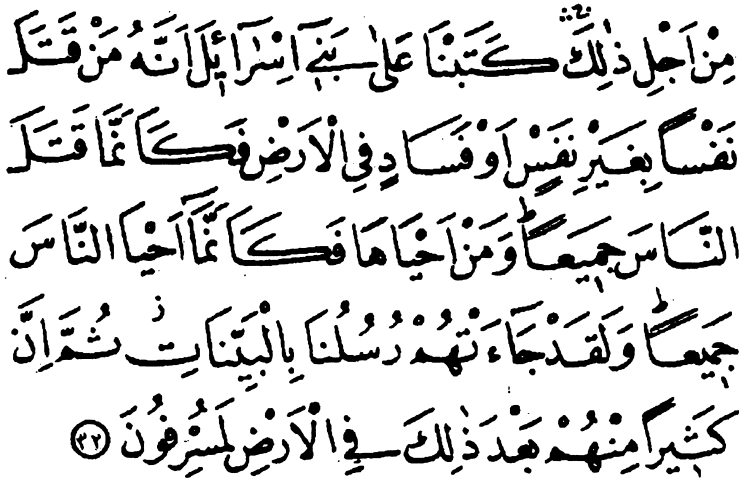

32- Bundan dolayı İsrailoğullarına şöyle yazdık: Kim, bir cana kıymamış, ya da yeryüzünde bozgunculuk yapmamış olan bir canı öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de onu (hayatını kurtarmak suretiyle) yaşatırsa, bütün insanları yaşatmış gibi olur. Andolsun elçilerimiz onlara açık deliller getirdiler; ama bundan sonra da onlardan çoğu, yine yeryüzünde israf etmekte (aşırı gitmekte)dirler.

SÖZLÜK

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ	Bundan dolayı. Bu öldürmeden dolayı.
كَتَبْنَا	Yazdık. Vahyettik.
أَوْ فَسَادٌ فِي الْأَرْضِ	Veya yeryüzünde fesat. Allah'a, Rasûlüne mü'minlere harb açarak.
وَ مَنْ أَحْيَاهَا	Kim diriltirse. Kim, bir kişi haksız yere öldürmekten vazgeçerse. Bu niyetini terkederse.
بِالْبَيِّنَاتِ	Delillerle. Hüküm ve deliller içeren açık ayetlerle.
لَمُسْرِفُونَ	İsraf edenler. İsraf etmektedirler, yani çok isyan ve günah işlemektedirler. Haramlarla uğraşmaktadırlar.

AÇIKLAMA

Allah şöyle buyuruyor: Öldürmenin ve bundan doğacak zararın miktarı

tesbit edilemeyeceği için ve bundan doğacak fesadın suçunun çirkinliğinden dolayı, aralarında öldürme ve kan akıtma yayıldığından biz onlara şunu yazdık: Onlar elçilerini ve öldürmeye bu derece düşkün olmalarından dolayı adaleti emreden insanları öldürmüşlerdir. Meselâ, Zekeriyya ve Yahya peygamberi öldürmüşler ve İsa ve Muhammed gibi her peygamberi öldürmeye niyetlenmişlerdir. İşte bundan dolayı cezayı onlara ağırlaştırdık.(1) Çünkü bir cana haksız yere, yani sırf düşmanlık ve zulümden dolayı kıyarsa, öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de bir canı yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmış gibidir. Yani bütün insanlara can vermenin ecri ona verilir.

İşte bütün bunlar Allah'ın onları ısrar ettikleri adam öldürmeden vazgeçirmek ve onları, uzaklaşıp tanımadıkları affa teşvik etmek için koyduğu hükümlerdir. Andolsun ki Rasûlleri onlara delillerle gelmişti. Allah, Rasûlü'nü öldürmeye azmeden onlarken, Rasûlüllah'ın onlar hakkında taşıdığı endişeden dolayı onu teselli ederek onların halini haber veriyor. Yahudilerin ayrılmaz özelliği olan şer ve fesad, özellikle de adam öldürme ve harp çıkarma asla onların cehalet ve bilgisizliklerinden dolayı değildir. Aksine onların elçileri, onlara açık delil, sağlam hüküm ve yüce ahlâkla gelmiştir. Fakat onlar iftira eden, hükümlere karşı gelen, şer ve fesadda aşırı giden bir toplumdur. Bu sebeple onların çoğu vallahi şer ve fesadda aşırı giderler.

Bu âyetin sonundan itibaren, Peygamberimizi ve ashabını öldürmeye niyetlenmeleriyle alâkalı olarak yahudilerin anlatılması sona ermiştir. Allah bunları Rasûlüne ve ashabına teselli vermek için anlatmıştır. Aynı şekilde bu yahudilerin tuzağına maruz kalan her mü'min için bir tesellidir.

SONUÇ

1- Allah İsrailoğullarını cezalandırmış; fakat onlar bundan ibret almamışlardır.

2- İsrailoğullarının çıkardığı fesad bilgisizlikten doğmamıştır. Gönderilen elçilerin öğretmesiyle biliyorlardı. Nefislerine uyuyorlardı. Bu sebeple Allah onlara gazab ve lânet etmiştir. Gerçi nefse uymakta sonuçları değerlendirememekten gelen bir çeşit cehalettir.

3- Yahudilere suçlarının cezası ve iyiliklerinin mükâfatı artırılmasına rağmen, yine de onlar yeryüzünde insanların şer ve fesadda en ileri gidenleridir.

---

(1) Bu öldürmeye cüret etmelerinden dolayı İsrailoğullarına sert davranmak için sadece İsrailoğullarına mahsus kılınmış bir hükümdür. Belki onlar böylece kan akıtmaktan vazgeçerler. Çünkü onlar peygamberlerini ve kendilerine adâleti emredenleri bile öldürmüşlerdir.

إِنَّمَا
جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى
ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ
أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ
ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا۟ عَلَيْهِمْ ۖ
فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾

33- Allah ve Elçisiyle savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışanların cezası: (Ya) öldürülmeleri, ya asılmaları, ya ellerinin, ayaklarının çapraz kesilmesi veya bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyada çekecekleri rezilliktir. Ahirette ise onlara büyük bir azab vardır.

34- Ancak sizin onları (yenip) ele geçirmenizden önce tevbe edenler olursa bilin ki Allah, bağışlayan, esirgeyendir (tevbe edenleri affeder).

SÖZLÜK

يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَ رَسُولَهُ — Allah ve Rasûlü ile savaşıyorlar. İtaatten çıkarak ve mü'minlere karşı silah çekerek, öldürerek, mallarını alarak ve onların mahremiyetlerine karşı sınırı aşarak Allah ve Rasûlüyle harb edenler.

وَ يَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَادًا — Ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak için çalışıyorlar. İnsanları korkutarak, yollarını keserek, mallarını alarak ve ırzlarına

tecavüz ederek yeryüzünde fesad çıkarmaya çalışanlar.

أَوْ يُصَلَّبُوا — Veya asılmaları. Kütük ağacına bağlanır ve öldürülür veya öldürüldükten sonra oraya bağlanmaları.

مِنْ خِلَافٍ — Çaprazlama; yani sağ el sol ayakla beraber, sol el sağ ayakla beraber kesilerek.

أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ — Veya yeryüzünden sürülmeleri. Veya İslâm topraklarından sürülmek suretiyle çıkarılmaları.

خِزْيٌ فِي الْأَرْضِ — Dünyadaki alçaklık ve rezillikleridir.

عَذَابٌ عَظِيمٌ — Büyük azab, cehennem azabı.

أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ — Onları yakalaman. Önce uzağa kaçıp ardından müslüman olarak gelmeleriyle, onları ele geçirmeden önce.

AÇIKLAMA

Allah (c.c.) adam öldürmeye ve fesada aşırı cüretkar yahudiler için farz kıldığı cezanın ağırlığını bildirdikten sonra, müslümanlarla harb eden ve memleketlerinde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezalarını da açıklamaktadır. Allah ve Rasûlüyle savaşan, îmân ettikten sonra inkâr eden, emandan sonra, yani normal olarak İslâmî konular içinde emniyet halinde yaşarken malları gasbeden, haksız adam öldüren ve adil yönetime savaş açanların[1] müslümanları korkutarak, yollarını keserek, mallarını alarak, ırz ve namuslarına tecavüzde bulunarak yeryüzünde fesad çıkarmaya çalışanların cezası, benim size bildirdiğim cezadır. Öyleyse bilin ki o ceza şudur: Onlar ya öldürülür, ya asılır, ya elleri ve ayakları çaprazlama kesilir veya bulundukları yerden sürülürler. "Öldürülürler" demek, ceza ve başkalarına ibret olsun maksadıyla tek tek öldürülürler, demektir. "Asılırlar" demek, öldürüldükten sonra üç gün süreyle bir oduna asılırlar, demektir. "Bulundukları yerden sürülürler" demek

(1) Urayneliler yedi kişiydiler. Bunların üçü Ukalden dördü de Urayne'dendi. Bu kişiler Medine'de îmân ettiklerini açıkladıktan sonra Medine'nin havasını ağır bulduklarını iddia etmişler. Rasûlüllah da onlara şifa verecek şeylerle yardımcı olmuş. İyileştiklerinde inkâr etmişler, bir çobanı öldürmüşler, develeri önlerine katıp götürmüşlerdi. Ayet, dinden dönen diğer kişiler hakkında da geçerlidir. Hüküm ise bu âyette Allah'ın açıkladığı hükümdür. Müslümanların suvarileri onlara yetişmiş ve geri getirmiştir. İşte bu âyet Allah'ın onlar hakkındaki hükmünü açıklamak için inmiştir. Lafzın umumi manâsına itibar edilir, sebebin hususiliğine itibar edilmez. Bu sebeple bu hüküm kıyamete kadar onların benzeri olanlar için geçerlidir.

ise, İslâm diyarından çıkarılırlar ve denizdeki bir ada gibi uzak bir yere sürülürler veya müslümanlar onların eziyet ve kötülüklerinden kurtuluncaya kadar hapsedilirler, demektir. Bu ceza onlar için bu dünyada rezillik olmuş olur. Ahirette ise büyük bir azap, cehennem azabı vardır.

Ancak sizin ele geçirmenizden önce tevbe edenler olursa, bilin ki, Allah esirgeyendir, bağışlayandır. Bu ayette geçen istisna. Aciz kalıp ele geçiremediğimiz, fakat bir zaman sonra tevbe ederek gelen olursa, bunun hükmü öncekilerin hükmünden farklıdır. "Bilin ki Allah gafurdur, rahimdir" ifadesi, onların hükmünün hafifletildiğine açıkça işaret etmektedir. Bu şu demektir: Eğer daha sonra müslüman olmuşsa İslâm kendinden öncekileri silip götürür ve âyette anlatılan bütün cezalar ondan düşer. Eğer elinde mevcutsa aldığı mallar sahiplerine iade edilir. Eğer öldürmüş, günah işlemiş ve had uygulanmayı isterse bu kişiye had uygulanır. Aksi durumda Allah'a bırakılır. Allah gafûrdur, rahimdir.

SONUÇ

1- İsyanın hükmü ve mahiyeti açıklanmıştır. Eğer iki kişi veya daha fazlası ellerinde güç ve silah bulunur, şehir ve köylerden uzaklaşarak çıkar ve müslümanlara saldırır, öldürür, mallarına el kor, ırzlarına tecavüz ederlerse bu isyandır, bunu yapanlara âsî denir. Bunların hükmü 31. ayette geçen hükümdür.(1)

2- Yönetici güveni temin için uygun gördüğü ceza indiriminde serbesttir.(2) Ayette seçme durumu vardır dersek dediğimizde hüküm böyledir. Aksi takdirde kim öldürür, mal alır, insanları korkutursa öldürülür ve asılır. Eğer adam öldürür fakat mal almazsa sadece öldürülür; hem adam öldürür hem de mal alırsa elleri ve ayakları çaprazlama kesilir;(•) eğer, hem öldürmemiş hem

(1) Hırsız da isyancı gibidir. Ondan Allah adına vazgeçmesi istenir; eğer direnirse savaşılır ve öldürülür. Hırsızın öldürdüğü kişi cennettedir. Eğer hırsız öldürülürse cehennemdedir. Bunun delili Ebu Hureyre'den rivayet edilen şu hadistir: Bir adam Rasûlüllah (s.a.v.)'e gelip dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü, bir adam malımı almak için gelse ne dersin? Rasûlüllah ona: Malını verme, dedi. Adam: Benimle savaşırsa deyince, Rasûlüllah: Sen de onunla savaş, dedi. Adam: Ya beni öldürürse? dedi. Rasûlüllah: Sen şehidsin, dedi. Adam: Ben onu öldürürsem? deyince, Rasûlüllah: O cehennemdedir, buyurdu. Ancak hırsızlık suçundan dolayı ebedi cehennemde kalmaz.

(2) Bu çoğunluğun görüşüdür. Bu görüş âyete daha uygundur.

(•) Hem eli ve ayağı çaprazlama kesilir, hemde öldürülür.

de mal almamışsa sadece sürülür.

3- İsyan edenlerden yakalanmadan önce tevbe edenler affedilir, fakat elindeki aldığı mal sahiplerine iade edilir. Yahut kendisi, kendisine had uygulanmasını isterse onun bu isteği yerine getirilir.

4- Allah'ın ahdi, tevbe edeni bağışladığı ve esirgediği için büyüktür.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱبْتَغُوٓا۟ إِلَيْهِ ٱلْوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُوا۟ فِى
سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْ أَنَّ
لَهُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لِيَفْتَدُوا۟ بِهِۦ مِنْ
عَذَابِ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾
يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُوا۟ مِنَ ٱلنَّارِ وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنْهَا
وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

35- Ey inananlar, Allah'tan korkun, O'na yaklaşmaya yol arayın ve O'nun yolunda cihad edin ki, kurtuluşa eresiniz.

36- O inkâr edenler var ya, eğer yeryüzünde olanların hepsi ve onun bir katı daha kendilerinin olsa da, kıyamet gününün azabından kurtulmak için bunları fidye verseler, kendilerinden kabul edilmez. Onlar için acı bir azab vardır.

37- Ateşten çıkmak isterler, ama oradan çıkacak değillerdir. Onlar için sürekli bir azab vardır.

SÖZLÜK

اِتَّقُوا اللّٰهَ Allah'tan korunun. Allah'ın azabından korkun; bu sebeple O'nun

ve Rasûlünün emrine sarılıp, yasakladıklarından kaçının.

وَ ابْتَغُوا — İsteyin.

اَلْوَسِيلَةَ — Vasıta, aracı.(1) Ona istediklerini yaparak, hoşlanmadıklarından kaçarak yaklaşın ki ona yaklaşmaya nail olasınız.(2)

وَ جَاهِدُوا فِى سَبِيلِهِ — Onun yolunda cihad edin. Nefsinizi öğrenmeye, amel etmeye ve öğretmeye teşvik ederek nefsinizle cihad edin. İslâm düşmanlarını hakka çağırarak bu hususta onlarla savaşarak cihad edin.

تُفْلِحُونَ — Kurtulursunuz. Azaptan kurtulup cennete giresiniz.

عَذَابٌ مُقِيمٌ — Sürekli azab. Son bulmayan azab.

AÇIKLAMA

Allah, kendisine, Rasûlüne, vaadine ve tehdidine inananlara, sakınacakları ve onları Allah'ın rahmetine yaklaşmak için yapacakları şeyi göstermek için sesleniyor: Ey îmân edenler, Allah'tan korkun ve ona yaklaştıracak vesile arayın, onun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz!..

Allah'tan korkun, demek, Allah'ın azabından korkun, emrettiklerini yaparak ve yasakladıklarından kaçınarak O'na itaat edin, demektir. Allah'ın azabından ancak takva ile korunulur. Ona vesile arayın demek, sevdiklerini yaparak, istemediklerini terkederek ona yaklaşma çaresi arayın ki yaklaşmayı başarasınız. Onun yolunda cihad edin, demek, ona itaat hususunda kendinizle, isyan hususunda şeytanla, ona teslim olma ve onun dinine girmeleri hususunda bütün gücünüzü ve imkânınızı sarfederek cihad edin, demektir. İşte 35. âyetin ihtiva ettiği mana budur. 36. âyette Allah buyuruyor ki: O inkâr edenler var ya, eğer yeryüzünde olanların tamamı ve onunla birlikte bir misli onların olsa, kıyamet gününün azabından kurtulmak için onları fidye verseler de kendilerinden kabul edilmez. Onlar için daimi bir azab vardır.

Bu âyet, ilk âyette çağırılan takvayı emir ve Allah'a yaklaşma isteğinin sebebidir. Bu sayılanlar ise ancak îmân ve salih amelle olur. Çünkü onlara

(1) Vesile sözlükte ibadet manasındadır, çoğulu vesaildir. İsmi mef'ul manasındadır. Yani kendisiyle yaklaşılan, yaklaşmaya vesile olan, demektir. Birine vesile edilen bu şekilde ona yaklaşmış demektir.

(2) Her ibadet Allah'ın rızasına yaklaştıran bir vesiledir. Buna göre, her salih amel vesiledir. Bir hadiste şöyle buyurulur: Bana kulum, farz kıldığımdan daha sevimli bir şeyle yaklaşmamıştır.

sakınmaları emredilen azab, asla güç yetirilemeyecek bir azabtır. Kâfirler öyle kimselerdir ki yeryüzünde bulunan mal, susan ve susmayan her şey onların olsa, onunla beraber bir misli de onların olsa ve bunlar azabtan kurtulma fidyesi olarak onlardan kabul edilse, kendilerini kurtarmak için bunları verirlerdi. O azab, çok acı veren bir azabtır. Onlar bütün kalpleriyle ateşten çıkmayı temenni ederler. Oysa onlar oradan çıkacak değillerdir.(1) Onlar için daimî bir azab vardır.

SONUÇ

1- Allah'tan korkmak, yaklaşmayı istemek ve O'nun yolunda cihad farzdır.

2- Allah'a îmân ve sâlih amelle onun rızasına vesile aramak caizdir.

3- Kıyamet gününün azabı büyük ve şiddeti sonsuzdur.

4- Kıyamet günü kâfirleri cehennemden çıkaracak. Ne bir şefaat ne de bir fidye yoktur.

5- Emir ve nehileri güzel açıklamalarla, emri yapmaya teşvik etmek ve nehidende sakındırmaya çalışmak güzel bir ameldir.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا
أَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
﴿٣٨﴾ فَمَن تَابَ مِنۢ بَعْدِ ظُلْمِهِۦ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ

(1) Kurtubi şöyle anlatır: Cabir b. Abdullah'a denildi ki: Ey Muhammed'in eshabı, siz, bir kavim cehennemden çıkacak, diyorsunuz, Allah ise, onlar oradan çıkacak değiller, buyuruyor, denince, Cabir: Siz umumî kelimeyi özel kelime yapıyorsunuz, özeli olanı da umumî yapıyorsunuz. Bu hüküm özellikle kâfirler hakkındadır, dedi ve bu âyeti baştan sona okudu.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٨﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَن
يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

38- Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah'tan bir ceza olarak ellerini kesin! Allah daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

39- Kim yaptığı haksızlıktan sonra tevbe eder, uslanırsa şüphesiz Allah, onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah bağışlayan, acıyandır.

40- Göklerin ve yerin mülkünün Allah'a ait olduğunu bilmedin mi? (O), dilediğine azab eder, dilediğini bağışlar, Allah herşeye kâdirdir.

SÖZLÜK

اَلسَّارِقُ	Hırsız, erkek kasdedilmektedir. Dinarın dörtte biri veya daha fazla miktarda malı koruma altından gizlice alan kimse.
اَلسَّارِقَةُ	Hırsız kadın. Dinarın dörtte biri veya daha fazla miktarda malı koruma altından gizlice alan.
فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا	Ellerini kesin. Onlardan hırsızlık yapanın elini bilekten kesin.
نَكَالاً	İbret olacak. Ders olacak. Allah katından başkasını hırsızlık yapmaktan alıkoyacak bir ceza olarak.(1)
عَزِيزٌ حَكِيمٌ	Azizdir hakimdir. Allah üstündür, O'nunla isteği arasına girilmez, idare ve hükmünde hikmet sahibidir.

(1) Elin kesilmesiyle beraber çalınan malın durumu hakkında? Malikiler şöyle derler: Eğer hırsızın yanında mal varsa alınacağını, yine zenginse malından alınacağını, fakirse kesmekle yetinileceğini, söyler. Bu en doğru hükümdür. Hırsızın eli Ebû Davûd, Tirmizî ve Neseî hadisi gereği boynuna asılır.

بَعْدَ ظُلْمِهِ	Zulmünden sonra. İnsanların malını alarak Allah'a isyan etmek sûretiyle kendisine zulmettikten sonra.
وَ أَصْلَحَ	Ve düzeltti. Tevbe ve salih amelle nefsini temizleyerek kendini düzeltirse.
فَإِنَّ اللّٰهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ	Şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Dilerse onu bağışlar ve ona acır.
لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَ الْأَرْضِ	Semaların ve arzın mülkü onundur. Yaratma, mülkiyet ve idare olarak yerin ve göklerin mülkiyeti ona aittir.
يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ	Dilediğine azab eder. Çünkü o Allah'ın emrine karşı gelerek, hakkına nankörlük ederek ölmüştür.
وَ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ	Dilediğini affeder. Kendisine tevbe eden ve yönelenden dilediğini bağışlar.

AÇIKLAMA

Allah (c.c.) koyduğu hükümlerden birini haber veriyor ki bu hüküm bir dinarın dörtte biri veya daha fazlasını koruma altında olan malı[1] gizlice çalan, akıl baliğ bir kimsedir. Bu kişi hakime iletilir. Hırsız kadın da aynı şekildedir. Şu halde hüküm hırsızın sağ elinin bilekten, aynı şekilde hırsız kadının da sağ elinin bilekten, başkalarının malına tecavüzle zulüm etmelerine karşılık ceza olarak kesilmesidir. İnsanları, başka birinin malını hırsızlık yoluyla almaya teşebbüsten sakındıracak, Allah katından bir ceza olarak onların ellerini kesin! Allah azizdir, hakimdir. Yani Allah emrinde üstündür, hükmünde hikmet sahibidir. İşte hırsız erkek ve kadının elini yaptıklarına karşılık ceza olarak kesin! Allah azizdir, hakimdir, ayetinin manası budur.

Fakat zulmettikten sonra hırsızlıktan kim tevbe eder, tevbeyle kendini düzeltirse –ki malın sahiplerine iadesi de bundandır– şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü O, tevbe edenleri bağışlayan ve mü'minlere acıyandır.

Sen bilmedin mi ki yerin ve göklerin mülkü Allah'ındır?!.. Allah burada Rasûlüne ve anlamaya ehil olan herkese hitap ediyor ve şöyle diyor: Sen bilmedin mi ki yerin ve göklerin mülkü Allah'a aittir?!.. Cevap evet şeklindedir.

---

(1) Sözlük manasına göre hırsız, gizlice muhafazalı bir yere gelen ve kendinin olmayan malı oradan alan kişidir. Eğer açık yerden alırsa yan kesicidir. Eğer aldığını vermişse gasıbdır.

Öyleyse hüküm de ona aittir, bu konu tartışılmaz. Bu nedenle o azab eder, hırsızın elini keser ve hırsızlıktan tevbe edeni ve uslananı bağışlar. O herşeye kâdirdir.

SONUÇ

1- Ayetlerde hırsızlık suçunun cezası açıklanmıştır. Bu ceza hırsızın elinin kesilmesidir.(1)

2- Hırsızlıktan tevbe ederek vazgeçen, uslandığında Allah onun tevbesini kabul eder.

3- Hırsız hakime bildirilmediğinde eli kesilmese bile tevbesi sahihtir. Ancak hakime bildirilirse, hırsızın tevbesi ancak elinin kesilmesiyle olur. Eğer eli kesilirse günahlarından hiç günah işlememiş gibi arınır.

4- Allah'ın hükmüne teslimiyet farzdır. O üstündür, hikmet sahibidir.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ
لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا
آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ
يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ

(1) Babanın çocuğunun malını çalması durumunda elinin kesilmeyeceğinde görüş birliği vardır. Bunun delili peygamberimizin: "Sen ve senin malın babanındır," buyurmuş olmasıdır. Tersi bir durumda ihtilaf vardır. Tercih edilen görüş elin kesilmemesidir. Yolculuk sırasında ve dâru'l harbde elin kesilip kesilmemesinde anlaşmazlık vardır. Mâlik, hadlerin darul'harbde de uygulanacağı görüşündedir. Eller ve ayaklar bileklerinden kesilir. Çocuğun ve delinin eli kesilmez. Köle eğer efendisinin malını çalmışsa, efendi de kölesinin malını çalmışsa elleri kesilmez.

هٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا ۚ وَمَنْ يُّرِدِ
اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا ۚ أُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ أَنْ يُّطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ۚ لَهُمْ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَّلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾
سَمّٰعُونَ لِلْكَذِبِ أَكّٰلُونَ لِلسُّحْتِ ۚ فَإِنْ جَآءُوكَ فَاحْكُمْ
بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ ۚ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَّضُرُّوكَ شَيْئًا ۚ
وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ فِيهَا
حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ۚ وَمَآ أُولٰٓئِكَ
بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

41- Ey elçi, ağızlariyle "inandık" dedikleri halde kalbleri inanmamış olanlar arasında küfürde yarış edenler seni üzmesin. Yahudiler arasında da yalana kulak veren, sana gelmemiş olan bir kavme kulak verenler vardır. Onlar kelimeleri yerlerinden kaydırırlar: "Eğer size bu verilirse alın, bu verilmezse sakının!" derler. Allah birini şaşırtmak isterse, sen onun için Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın! Onlar öyle kimselerdir ki, Allah onların kalblerini temizlemek istememiştir. Onlar için dünyada rezillik var ve yine onlar için ahirette büyük bir azab vardır.

42- Yalana kulak verirler, haram yerler. Sana gelirlerse, is-

ter aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir; eğer onlardan yüz çevirirsen, sana hiçbir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adâletle hüküm ver. Çünkü Allah, adâlet yapanları sever.

43- İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında dururken seni nasıl hakem yapıyorlar, ondan sonra da (verdiğin hükümden) dönüyorlar?! Onlar inanan kişiler değillerdir!

SÖZLÜK

لَا يَحْزُنْكَ	Seni üzmesin. Hüzün, arzu edilen bir şeyi kaybetme korkusunun sebep olduğu, nefsin ızdırap duymasıdır.
يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ	Küfürde yarışıyorlar. Çünkü onlar, küfür fırsatı çıktığında ondan ayrılırlar ve onu açığa vururlardı.
قَالُوا اٰمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ	Ağızlarıyla inandık dediler. Bu münafıklar ağızlarıyla inandık derler.
وَ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا	Yahudilerden bir kısmı.
سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ	Yalana çok kulak verirler.
يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ	Sözü tahrif ederler, kendi arzularına uyması için onu değiştirirler.
إِذَا أُوتِيتُمْ هَذَا	Size bu verildiğinde.
فِتْنَتَهُ	Onun fitnesi. Onu saptıracak sebepler.
اَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ	Kalplerini temizlemeleri. Kalplerini küfür ve nifaktan temizlemeleri..
خِزْىٌ	Rezillik, alçaklık.
أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ	Rüşvet ve faiz gibi haramı çok yerler.
أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ	Veya onlardan yüz çevir. Aralarında hüküm verme.
بِالْقِسْطِ	Adâletle.
وَ مَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ	Onlar mü'min değillerdir. Konuşarak iddia etseler de gerçekte onlar mü'min değillerdir.

AÇIKLAMA

"Ey Rasûl seni küfürde yarışanlar üzmesin" hitabıyla başlayan âyet, sonuna kadar Rasûlüllah'ı teselli etmek, münafık ve yahudilerden duyduğu ve

gördüğü davranışlardan dolayı hissettiği elemi hafifletmek içindir. Allah ona, münafık ve yahudilerin yalanladığı "peygamber" ünvanıyla hitap ediyor. Seni yalanlayarak küfürde yarışanların hali seni üzmesin, derken onun sıkıntısını artıran üzüntüden onu men ediyor. Çünkü onlar küfür batağından uzaklaşmamışlar, aksine ona daha çok saplanmışlardır.

Sen onlardan inkâr sözünü duyduğun zaman ona aldırma, ta ki senin içinde üzüntüye sebep olmasın. Kalpleri inanmamış olduğu halde ağızlarıyla inandık diyenler arasından küfürde yarışanların hali seni üzmesin. Aynı şekilde senin peygamberliğini yalanlayan ve inkâr eden yahudilerin hali de seni üzmesin. Yahudilerden bir kısmı yalana, yani sana gelip inanmamış olan diğer yahudilere, meselâ Hayber ve Felek yahudilerine inanırlar. Onlar senin hakkında kötülük bulunan sözler söyleyen hahamlarının söylediği yalanlara kulak verirler. Yine onlar senin haberlerinin nakledildiği başka bir yahudi grubuna da kulak verirler. Tıpkı vesait kavmi olan yahudiler ki onlar sana gelip inanmamışlardır. Bunlar Hayber yahudileridir. Onlara kendileri için Rasûlüllah'a zinanın cezasını sormalarını söylediklerinde, kelimeleri oynatırlar, âyetin içerdiği Allah'ın hükmünü değiştirirler. Onlar için derler ki: Eğer size zina eden evliler hakkında yüzü siyaha boyamakla ve sopayla vurmakla fetva verirse bunu alın, eğer recimle fetva verirse bunu kabul etmekten kaçının.

İşte "onlar kelimeleri yerlerinden oynatırlar, eğer bu verilirse alın, verilmezse almayın sakının derler," âyetinin manası budur.

Allah, Rasûlüne buyuruyor ki: Allah, büyük günah işlediği için kimi haktan saptırmak isterse, sen onun için Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın. Öyleyse onların küfürde yarışmaları seni üzmesin. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah onların kalplerini hased, şirk ve şerden temizlemek istememiştir. Dolayısıyla onlar îmânı ve hakkı kabule engel olmuşlardır. Onlar için dünyada rezillik, ahirette ise inkârlarının ve taşkınlıklarının karşılığı olarak büyük azap vardır. İşte 41. âyetin işaret ettiği mana budur.

42. âyet ise bu yahudilerin özelliklerini anlatmaktadır. Bu da, haramı çokca yemelerine ilave olarak yalanı çok dinlemeleridir. Allah onlar hakkında buyuruyor ki: Onlar yalanı çok dinlerler, haramı çok yerler. Eğer sana yanında dâvalaşmak için gelirlerse, sen Allah'ın indirdiğiyle hükmedip etmemek konusunda serbestsin.(1) Veya onlardan yüz çevirir, onları diledikleri gibi hüküm

(1) Mâlik ve Şafiî'nin görüşleri: Yahudiler kan, mal ve namus meselesini hakime iletince hakim onların arasında, Allah'ın indirdiğiyle hükmeder. Eğer ilettikleri dava mal, kan ve namusla ilgili olmazsa, onları kendi hallerine bırakır.

verecek alimlerine bırakırsın. Eğer onlardan yüz çevirir, aralarında hüküm vermezsen, sana az bir zarar bile veremezler. Çünkü Allah senin dostun ve yardımcındır. Eğer aralarında hükmedersen, adâletle hükmet. Çünkü Allah bunu sever. Onun için bunu yap.

43. âyette ise Allah şöyle buyuruyor: İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat onların yanındayken seni nasıl hakem tayin ederler?! Yani, onların seni aralarında zina edenlere recmle hükmedesin diye hakem tayin etmeleri şaşılacak bir şeydir. Oysa onların yanında aynı hüküm bulunan Tevrat vardır. Onlar, arzularına uyarak onu bırakmışlardır. İşte bunlar sana, hükmüne ve de Tevrat'ın hükmüne inananlar değillerdir.

SONUÇ

1- Üzüntüleri meydana getiren sebeplerinden kaçınarak hüznü bırakmak iyi bir şeydir.

2- Mühim bir ihtiyaç olmadan yalan dinlemek haramdır.

3- Sözü tahrif ve bozgunculuk için çirkinleştirmek haramdır.

4- Müslüman hakim ehl-i kitap arasında hüküm vermede serbesttir. Dilerse hüküm verir, dilerse onları kendi alimlerine havâle eder.

5- Hükümde adalet farzdır. Aleyhinde hüküm verilen müslüman olmasa bile bu böyledir.

6- Yahudilerin küfrü ve inanmayışları ortaya konmuştur.

إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ يَحْكُمُ
بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟ لِلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلرَّبَّٰنِيُّونَ
وَٱلْأَحْبَارُ بِمَا ٱسْتُحْفِظُوا۟ مِن كِتَٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟
عَلَيْهِ شُهَدَآءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا۟ ٱلنَّاسَ وَٱخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا۟
بِـَٔايَٰتِى ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ

فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ
فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنفَ
بِالْأَنفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ
قِصَاصٌ ۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ ۚ وَمَن
لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾
وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ
التَّوْرَاةِ ۖ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ ۖ وَمُصَدِّقًا
لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾
وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم
بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

44- Gerçekten Tevrat'ı biz indirdik. Onda yol gösterme ve nur vardır. İslâm elçileri, onunla yahudilere hüküm verirlerdi. Kendilerini Allah'a vermiş zahidler ve âlimler de Allah'ın Kitabını korumakla görevlendirildiklerinden onunla (hüküm verirlerdi) ve onu gözetip kollarlardı. Ey hakimler, insanlardan korkmayın, benden korkun ve benim âyetlerimi az bir paraya satmayın! Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte kâfirler onlardır!

45- O (Hak Kitabı)nda onlara: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara karşılık kısas (ödeşme) yazdık. Kim bunu bağışlarsa (kısas hakkından vazgeçerse),

bu kendisi için keffaret olur. Ve kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte zalimler onlardır.

46- Onların ardından, yanlarındaki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryemoğlu İsa'yı gönderdik ve ona, içinde yol gösterme ve nur bulunan, önündeki Tevrat'ı doğrulayan, korunanlar için yol gösterici ve öğüt olan İncil'i verdik.

47- İncil sahipleri, Allah'ın onda indirdiği ile hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar, yoldan çıkmışlardır.

SÖZLÜK

اَلتَّوْرَاةُ	Tevrat'ı, Musa'nın kitabını.
هُدًى وَ نُورٌ هَادُوا	Hidayet ve nur olarak. Hidayet kelimesi arzu edilen şeye ulaştırandır. Nur ise yürüyene amacını gösteren şeye denir.
اَلرَّبَّانِيُّونَ	Rabbaniler. Allah dostları. Eğiten, hâkim, âlim demektir.
الْأَحْبَارُ	Ehli kitap alime denir.
وَ كَتَبْنَا	Ve yazdık. Onlara farz kıldık.
قِصَاصٌ	Kısas. Eşitlik.
وَ قَفَّيْنَا	Ve gönderdik. Onların arkasından Meryemoğlu İsa'yı (a.s.) gönderdik.
اَلْفَاسِقُونَ	Fasıklar. Allah ve Rasûlüne itaatten çıkanlar.

AÇIKLAMA

Ayetler İsrailoğullarından söz etmeye devam ediyor.

Allah İsrailoğullarına verdiklerini haber vererek şöyle buyuruyor: Tevrat'ı biz indirdik. Onda her türlü sapıklıktan kurtuluş ve hükümleri açıklayan, bilgisizlik karanlığından çıkaran aydınlık vardır. İsrailoğullarından, kalplerini Allah'a teslim etmiş, iç ve dış bakımından O'na boyun eğmiş peygamberler Tevrat ile yahudiler için hüküm verirler. Alimler ve İsrailoğullarından olan hâkimler Allah'ın kitabı Tevrat'ı korumakla görevlendirildiklerinden –ki onu değiştiremesinler– onunla hükmederlerdi. Ve ey yahudiler, sizin tersinize onlar noksanlaştırma ve ilâve konusunda onu kollayıp gözetirlerdi. Oysa siz kelimeleri değiştirdiniz, onunla hükmetmeyi bıraktınız. Size ne oluyor? Gerçeği,

Muhammed'in sıfatını ve ona inanma emrini, recmin olduğunu ve onun zina hakkında uygulandığını ortaya koyun, bu konuda insanlardan korkmayın, Allah'tan korkun. O korkmaya daha fazla hak sahibidir. Allah'ın âyetlerini –ki bunlar uygulamadıkları hükümlerdir– güzel kayırdığınız ve Allah'ın dininin hesabına göre yağcılık yaptığınız kişilerden alacağınız az bir paraya karşılık satmayın. Kim ki Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, onlar kâfirlerin ta kendileridir.(1) Onlar îmân yerine nasıl küfürden memnun olabilirler?!.. İşte 44. âyetin işaret ettiği mana budur.

45. âyette ise Allah şöyle buyuruyor: "Biz Tevrat'ta onlara şunu yazdık: Can cana karşılıktır." Allah burada haber veriyor ki, O, Tevrat'ta İsrailoğullarına cana kıyma ve yaralamada kısas cezasını farz kılmıştır. Bu sebeple can cana karşılık öldürülür, göz göze karşılık(2) çıkarılır, burun buruna karşılık kesilir, kulak kulağa karşılık koparılır.(3) Eğer kırılmışsa diş dişe karşılık kırılır(4), eğer çıkarılmışsa çıkarılır. Yaralar da misliyle kısasa tâbidir.(5)

Ve Allah haber veriyor ki, kim cinayet işleyeni affederek iyilikte bulunursa bu af, affedenin günahları için keffaret olur. Eğer ona sadaka olarak vermez (iyilik yapmaz) ve kısas isterse, kişinin yaptıklarından pişman olarak ve Allah'tan af dileyerek kısasa yönelmesi şartıyla cinayeti işleyenin günahlarına keffaret olur.

Ayetin sonunda Allah şöyle buyuruyor: Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir. Bunun sebebi, katilden başkasının öldürülmesi, veya iki kişi yerine bir kişinin öldürülmesi, veya iki göz yerine bir gözün çıkarılmasıdır; ki Nadr oğulları daha şerefli oldukları bahanesiyle, Kurayza'ya karşı böyle muamele ediyordu. İşte 45. ayetin işaret ettiği mana budur.

---

(1) İhtilafsız olan görüş şudur: Bir müslüman inkâr etmediği müddetçe sırf Allah'ın indirdiği ile hükmetmedi diye kâfir olmaz. Fasık olur ve İslâm milletinden olan fasıklardan olur. Kişi ancak şu şartla tekfir edilir: Kur'an'ın hidayet ve elverişliliğini inkâr eder, başkasını üstün tutar ve onu hafife alarak yüz çevirirse tekfir edilir.

(2) Gözlerde diyet olduğunda ihtilaf yoktur. Tek gözde yarı diyet vardır. İki gözde tam diyet geçerlidir.

(3) İşitmenin yok olması durumunda diyet vardır. İşitiyorsa yara durumuna göre adil bir hüküm vardır.

(4) Sahih hadis sebebiyle dişte beş tane deve ceza olarak verilir.

(5) Dudaklarda da diyet vardır. Bir dudakta yarı diyet vardır.

46. âyete gelince Allah şöyle buyuruyor:"Onların peşlerinden Meryem oğlu İsa'yı gönderdik." Allah, daha önceki, İsrailoğullarından olan peygamberlerin ardından Meryem'in oğlu İsa'yı müjdeci peygamber olarak gönderdiğini haber veriyor. Onların ardından Meryem'in oğlu İsa'yı önündeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gönderdik. İsa onu inkâr etmemiş, bilmezlikten de gelmemiştir. Biz ona içinde yol gösterme ve ışık bulunan, önündeki Tevrat'ı doğrulayan, muttakiler için yol gösterici ve öğüt olan İncil'i verdik. İncil'i vahyettiğimiz bir vahiy olarak ona verdik. O Allah'ın ona indirdiği, içinde sapıklıktan, helâl ve haram noktasından hükümleri açıklayan, bir nur olan mukaddes kitaptır.

Önündeki Tevrat'ı doğrulamaktan maksad, Hz. İsa'nın onu kabul etmesi, İncil'le Allah'ın kaldırdığı hükümler hariç, onun hükümlerini yerleştirmesidir. Takva ehli olanlar o İncil'de Allah'a giden yolda yürümeleri için yeterli hidayet ve hayatlarında alacakları tam bir öğüt bulurlar. İşte 46. âyetin işaret ettiği mana budur.

47. âyette ise Allah şöyle buyuruyor: "İncil sahipleri Allah'ın onda indirdiği hükümle hüküm versinler." Yani, biz İncil ehline Allah'ın onda indirdiği hükümle hükmetmelerini emrettik. Biz onlara haber verdik ki: Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar Allah'ın emrinden dışarı çıkmış olanlardır. Bazen zulüm, fısk ve küfür olur.

SONUÇ

1- Allah'tan, farz kıldıklarını yaparak, haram kıldıklarını terkederek korkmak gerekir.

2- Allah'ın hükümlerini inkâr eden, onları reddeden, yani onları kabul etmeyen kâfir olur. Allah korusun.

3- Cana kıyma ve yaralarda kısas vardır. Yani, İsrailoğullarına farz kılınan bu ümmete de farz kılınmıştır.

4- Bir kişiye karşılık iki kişi öldürülmesi, katilden başkasının öldürülmesi, iki göz yerine bir gözün çıkarılması, bir çeşit zulümdür. Eğer helâl kabul edilerek yapılırsa küfürdür, aynı zamanda da zulümdür.

5- İncil'de de kısas farzdır ve İncil ehli onu uygulamakla yükümlü tutulmuştur. Eğer bu hükümleri, inandıkları halde ihmal ederlerse, fasık oldukları âyetlerde ortaya konmuştur.

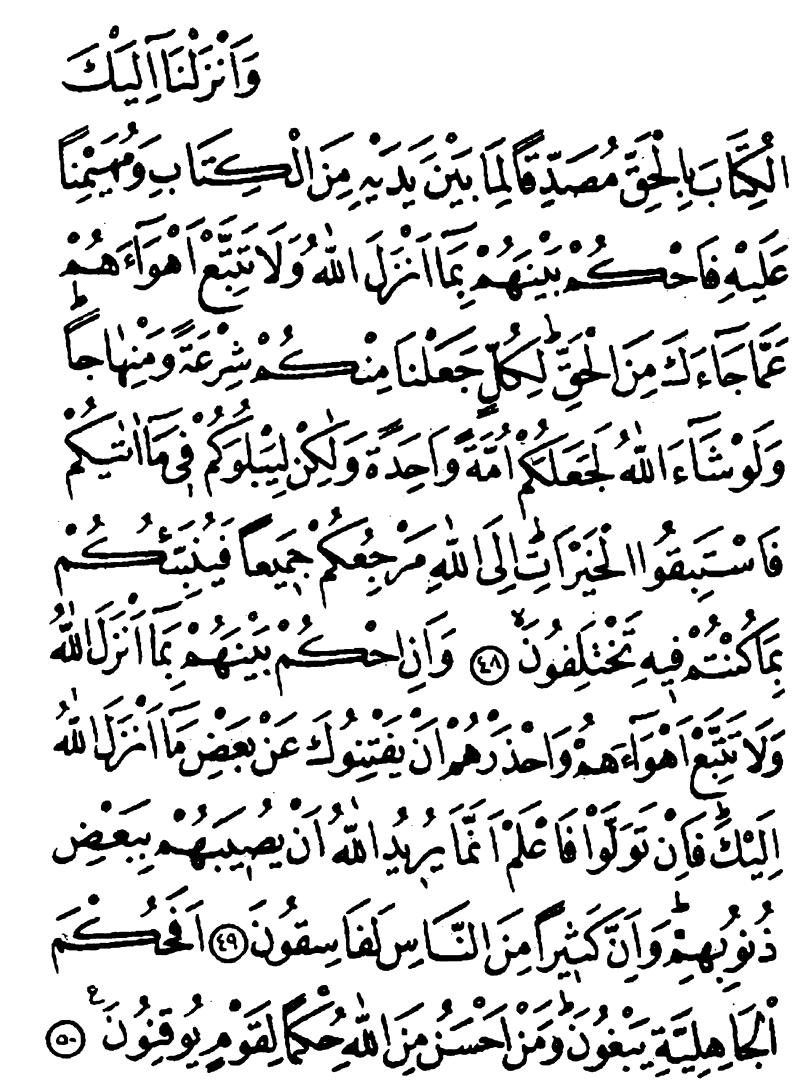

48- Sana da kendinden önceki Kitab'ı doğrulayıcı ve onu kollayıp koruyucu olarak bu Kitab'ı gerçekle indirdik. Artık onların aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen gerçekten ayrılıp onların keyiflerine uyma! Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik. Allah isteseydi, hepinizi bir tek ümmet yapardı, fakat size verdiği nimetler için de sizi sınamak istedi. Öyleyse hayır işlerine koşun, hepinizin dönüşü Allah'adır. O

size ayrılığa düştüğünüz şeylerin hakikatini haber verecektir.

49- Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet. Onların keyiflerine uyma ve onların, Allah'ın indirdiği şeylerin bir kısmından seni şaşırtmalarından sakın! Eğer dönerlerse bil ki Allah, bazı günahları yüzünden onları felâkete uğratmak istiyordur. Zaten insanlardan çoğu, yoldan çıkmışlardır.

50- Yoksa cahiliyye hükmünü mü arıyorlar?! İyi bilen bir toplum için Allah'tan daha güzel hüküm veren kim olabilir?!

SÖZLÜK

اَلْكِتَابُ	Kitap. Kur'an-ı Kerim.
مِنَ الْكِتَابِ	Kitaptan. Bu kelime cins isimdir. Tevrat ve İncil'den önceki kitabı.
مُهَيْمِنًا عَلَيْهِ	Koruyan. Kollayan. Onu kontrolü altına alan, yani ondaki hakkı gerçekleştiren, ona yapışmış bâtılı yok eden.
شِرْعَةً وَ مِنْهَاجًا	Yol ve program. Amel edeceğiniz şeriat ve saadetiniz ve kemâle ermeniz için gireceğiniz hidayet yolu.
أُمَّةً وَاحِدَةً	Tek ümmet. Aranızda akide, ibadet ve hükümde ayrılık olmayan tek bir ümmet.
فَاسْتَبِقُوا	Yarışın. Önce olanların kazanması için, hayır işlemeye koşun.
أَنْ يَفْتِنُوكَ	Seni fitneye düşürmeleri. Seni haktan sapıtmalarından.
فَإِنْ تَوَلَّوْا	Eğer yüz çevirirlerse. Onları çağırdığın ve onunla hüküm vermelerini istediğin haktan yüz çevirirlerse.
حُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ	Cahiliye hükmü. Cahiliye toplumunun üzerinde bulunduğu, Allah'ın vahyine dayanmayan, sadece görüş ve arzulara dayanan kabîle hükümlerini.

AÇIKLAMA

Allah, Tevrat'ı indirdiğini ve onda kurtuluş ve ışık olduğunu açıkladıktan sonra İncil'i ve onda da kurtuluş ve nur olduğunu anlatmış, (ondan sonra) Kur'an'ı anlatmaya başlamıştır. Allah buyuruyor ki: Biz sana da bu Kitab'ı, Kur'an'ı, hakla, yani eksiklik ve fazlalıktan uzak olduğundan doğruluk ve hak ondan ayrılmaz bir şekilde, önündeki önceki kitapları doğrulayıcı, koruyup

gözeten olarak indirdik. Dolayısıyla hak onun gerçekleştirdiği, bâtıl da onun iptal ettiği şeydir. Öyleyse ey Rasûl, yahudiler ve sana hüküm için müracaat edenler arasında Allah'ın sana indirdiği, katilin öldürülmesi ve zina edenin recmedilmesi hükmüyle hükmet, yahudilerin istediği gibi hükmetme. Sana gelen hakkı bırakarak onların bu konudaki isteklerine uyma. Bil ki biz her ümmet için mutluluk ve olgunluğa eriştirilmeleri hususunda girecekleri özel bir yol ve şeriat tayin ettik. Eğer Allah dileseydi hükümlerinde farklılık olmayan tek şeriat ortaya koyardı. Fakat o çeşitli şeriatlar var etti, helâl ve haram kıldı, bir şeriatta yasakladığı ve emrettiğini diğer şeriatta aynen bırakmadı. Bunun nedeni, size verdiği nimetler ve âsi ile isyankârı ayırdetmek için size indirdiği şey hakkında sizi denemek içindir. Buna göre gelin, iyiliğe koşun;(1) yani salih amellere koşun ve her biriniz yarışı kazanan olmaya çalışın. Şüphesiz sizin dönüşünüz Allah'adır. O size ayrılığa düştüğünüz şeyleri haber verecektir. Sonra da dilerse hayrı misliyle, şerri de misliyle cezalandıracaktır.

49. âyette ise Allah şöyle buyuruyor: Allah Kur'anda bu ayette Rasûlüne emretti, yasakladı, sakındırdı, bildirdi, düşmanlarının ayıplarını ortaya koydu, kendisine hüküm için müracaat edenler arasında Allah'ın indirdiği ile hükmetmesini emretti.

"Onların aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet." Allah, Rasûlünü yahudilerin arzularına uymaktan menediyor ve buyuruyor ki: "Onların arzularına uyma." Allah onu, onların bazı görüşlerine uyup, Allah'ın indirdiklerinden bazısını bırakarak amel etmekten sakındırıyor.(2) "Onların seni Allah'ın indirdiklerinin bir kısmından saptırmalarından sakın." Allah ona bildiriyor ki: Yahudiler eğer onun hak ve âdil hükmünü kabulden yüz çevirirlerse, şüphesiz Allah, işledikleri günah ve yaptıkları hatanın karşılığı olarak onların başına ceza indirmeyi ister. Eğer onlar yüz çevirirlerse bil ki Allah onların bir kısım

(1) Burada, farzların öne alınıp, ertelenmemesinin gerektiğine delil vardır. Özellikle de beş vakit namaz (böyledir).

(2) İbn İshak'ın İbn Abbas'tan rivayetine göre: Yahudi âlimlerinden bir grup bir araya geldiler. Bunların arasında İbn Suruye, Ka'b ve Şas da vardı. Onlar dediler ki: "Bizi Muhammed'e götürün, belki biz onu dininden çevirириz. O da ancak bir insan..." Onlar Rasûlüllah'a geldiler ve dediler ki: "Biliyorsun ki ey Muhammed, biz yahudilerin âlimleriyiz. Eğer sana uyarsak bize yahudilerden hiç bir kimse muhalefet etmez. Bizimle, toplum arasında bir dava var. Biz onları hüküm vermen için sana getiririz. Bizim lehimize onların aleyhine hüküm ver. Neticede biz buna inanalım..." Onların bu isteğini Rasûlüllah reddetti ve bu âyet indi.

günahları sebebiyle onları felâkete uğratmayı istiyor.

Allah Rasûlü'nün düşmanlarının ayıbını ortaya koyuyor. Yani, onların çoğunun fasık, Allah'a ve Rasûlüne itaatten dışarı çıkanlar olduğunu haber veriyor. "Şüphesiz insanlardan çoğu fasıktır." Allah bu âyetle onu teselli etmiş, yahudi ve münafıkların isyanından, getirdiği ve çağırdığı hak'tan yüz çevirmelerinden dolayı duyduğu hüznünü hafifletmiştir.

50. âyette ise Allah onların ilâhî bir hüküm ve vahiy olmayan cahiliye hükmünü istemelerini hoş görmüyor. Bu ancak güzel âdetler, adâlet, rahmet olan sünnet ve kitabın hükmünden yüz çevirdikleri haldeki arzularıdır. Allah şöyle buyuruyor: "Onlar cahiliye hükmünü mü istiyorlar?!"(1) Allah-u Teâlâ kendini hükmünden daha merhametli ve âdil hüküm olmadığını belirterek haber veriyor: "İyi bilen bir toplum için hüküm yönünden Allah'tan daha iyi kim olabilir?"(2)

SONUÇ

1- Her meselede kitap ve sünnetle hüküm vermek farzdır.

2- Kitap ve sünnetin dışında ilahi vahye dayanmayan hangi kanun ve hukuk olursa olsun başka bir şeyle hükmetmek caiz değildir.

3- İnsanların arzularına, hak yoldan sapıtma korkusuyla uymaktan sakınmak gerekir.

4- Farklı şeriatların olmasındaki hikmet açıklanmıştır ki bu da imtihandır.

5- Dünyadaki felâketlerin çoğu bazı günahlar sebebiyledir.

6- İslâm dininin hükmü acıma ve adâlet yönünden hükümlerin en güzelidir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ ۘ بَعْضُهُمْ
أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ

(1) Cahiliye arapları soylunun hükmünü, sıradan insanın hükmünün tersine verebiliyorlardı. Yahudiler de zayıflara hadleri uyguluyor, kuvvetlilere uygulamıyorlardı.

(2) Yani Allah kendi hükmünden daha güzel bir hükmün var iddiasını hoş görmüyor.

الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ
نَخْشَىٰ أَن تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ ۚ فَعَسَى اللَّهُ أَن يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِندِهِ
فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسَرُّوا فِي أَنفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ
آمَنُوا أَهَٰؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ ۚ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾

51- Ey inananlar, yahudileri ve hristiyanları veliler edinmeyin! Onlar, birbirlerinin velileridir. Sizden kim onları kendine veli yaparsa, o, onlardandır. Allah, zalim toplumu doğru yola iletmez.

52- Kalplerinde hastalık bulunanların: "Bize bir felâket gelmesinden korkuyoruz!" diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Belki Allah fetih ya da kendi katından bir iş getirir de onlar, içlerinde gizlediklerine pişman olurlar.

53- O zaman inananlar: "Bunlar mı o, bütün güçleriyle sizinle beraber olduklarına yemin edenler?" derler. Bütün çabaları boşa çıkmış, kaybedenlerden olmuşlardır.

SÖZLÜK

آمَنُوا	İnandılar. Allah'ı, Rasûlünü, Allah'ın ceza ve mükafatının gerçek olduğunu tasdik ettiler.
أَوْلِيَاءُ	Dostlar. Veliler. Yardım ve muhabbetle severek yahudi ve hristiyanları kendinize dostlar edinmeyin.
بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ	Onlar birbirlerinin dostudurlar. Bir yahudi, kardeşi yahudinin, bir hristiyan kardeşi hrıstiyanın dostudur.
الظَّالِمِينَ	Zalimler. Allah'ın ve Rasûlü'nün düşmanlarını dost edinen, Allah'ın, Rasûlü'nün ve mü'minlerin dostluğunu terkeden zalim toplum.
مَرَضٌ	Hastalık, nifak, şüphe ve şirk.

يُسَارِعُونَ فِيهِمْ Onlarda yarışıyorlar. Onların dostlukları üzere, yani yahudi ve hristiyanların dostlukları üzere kalmada koşuşturduklarını.

دَائِرَةٌ Musibet. İnsanın başında dolaşan bir felaket.

بِالْفَتْحِ Fetihle, zaferle. Kâfirlere karşı mü'minlere yardım etmek, mü'minlerin lehine zaferle sonuçlandırmak; Mekke'nin fethinde olduğu gibi.

جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ Olanca güçleriyle.

حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ Onların amelleri boşa çıktı; ondan hiçbir şekilde faydalanmadılar; çünkü o ameller Allah rızası için değildi.

AÇIKLAMA

Bu ayetin iniş sebebi hakkında şöyle bir rivayet gelmiştir: Samit oğlu Ubade el-Ensari ve Ubey oğlu Abdullah'ın Medine yahudilerinden müttefiki vardı. Peygamber (s.a.v.) ve mü'minler Bedir'de zafer kazanınca, yahudiler hiddetlendiler ve kötü niyetlerini ilân ettiler. Bunun üzerine Samit oğlu Ubade müttefikinden uzaklaştı, Allah Rasûlü ve mü'minlerin dostluğunu kabul etti. Ubey oğlu ise bunu yapmadı. Bu âyette bahsedilenlerden bir kısmını söyledi. Bunun üzerine Allah şu ayeti indirdi: Ey îmân edenler, mü'minleri bırakarak yahudi ve hristiyanları kendiniz için dost edinmeyin.(1) Onlar birbirinin dostudur.

Bu ifade onları dost edinmenin yasaklanmasının nedenini açıklamaktadır. Çünkü bir yahudi yahudiyi, bir hristiyan hristiyanı müslümanlara karşı dost bilir. Öyleyse onların dostlukları nasıl caiz olur ve dostluk konusunda onlar nasıl doğru sözlü olabilirler?! Kabul edilebilir mi ki, seni bir hristiyan sevsin ve kendi kardeşinden hoşlanmasın ve kardeşine karşı sana yardım etsin?

Sizden onları kim dost edinirse, ey mü'minler, muhakkak ki o, onlardandır.(2) Zira onların dostluğunun hükmüyle o, Allah Rasûlüne ve mü'minlere karşı harb edecek, bununla da o kesinlikle onlardan olacaktır. "Şüphesiz Allah zalim kavmi hidayete erdirmez." Bu sebep bildiren cümle şunu ifade etmektedir: Yahudi ve hristiyanları mü'minlerden kim dost edinirse onlar gibi

(1) Dostluğun hakikati, sevgi ve yardımlaşmadır. Dolayısıyla yahudi ve hristiyanı kim dost edinirse onları sevecek, müslümanlara karşı onlara yardım edecektir. Bunun sonucu olarak da müslümanlara kin besleyecek ve onları yardımsız bırakacaktır. Böylece de kâfir olacaktır.

(2) Kâfirleri dost edinmenin haram olması, kıyamete kadar geçerlidir.

olup, Allah'ın hidayetinden mahrum kalır. Çünkü Allah zalim kavmi hidayete erdirmez.

Zulüm bir şeyi yerinden başka bir yere koymaktır. Bu yahudi ve hıristiyanları dost edinen kişi, dostluğu başka bir yere koyduğundan zulmetmiş olur. Şöyle ki: O, Allah'a ve Rasûlüne düşman olmuş, Allah'ın, Rasûlü'nün ve mü'minlerin düşmanı olan yahudi ve hristiyanlara dost olmuştur.

52. âyet, Ubey oğlu'nun yeminini yerine getirerek söylediği bazı sözleri ihtiva ediyor. Ki bu şahsın durumu rezilliktir, çünkü yahudilerle dostluk üzere devam etmektedir. Allah, Rasûlüne onların halini haber veriyor: Sen kalplerinde hastalık olan Ubey oğlu gibi şahısları onların aralarında, dostlukları uğruna,"başımıza bir felaket gelmesinden korkuyoruz!" diyerek koşuştururken görürsün.

Ayette geçen hastalık nifak hastalığıdır. Allah âyette, onların dostluğuna koşarken, dememiştir.

Belki Allah fetih(1) ya da kendi katından bir iş getirir de onlar içlerinde gizledikleri nifaktan, yani, mü'minlere kin duyma ve kafirleri sevmelerinden pişman olurlar. "Asa" fiili Allah için kullanıldığında olayın kesin oluşunu ifade eder. Bu âyet Rasûlüllah ve mü'minler için bir müjdedir: Fetih ve zafer geliyor. Onlar pişman olurlar fakat bu pişmanlık onlara fayda vermez.

53. âyette Allah şöyle buyuruyor: Allah fetih veya katından bir iş(2) –ki bu mü'minlerin zaferi, kâfirlerin yenilmesidir– getirirken, münafıklar pişman olur. Mü'minler münafıklara işaret ederek şöyle derler: "Bunlar mı Allah'a bütün güçleriyle yemin edenler?!" Şüphesiz onların amelleri boşa çıkmış ve zarara uğrayan olmuşlardır. Çünkü onların amelleri Allah rızası için değildir.

SONUÇ

1- Yahudi, hristiyan ve diğer kâfirlerin dost edinilmesi haramdır.(3)

---

(1) İbn Abbas (r.a.) diyor ki: Allah fethi getirmiş, Kurayza oğullarının savaşçıları öldürülmüş, kalanları esir alınmış ve Benu'n-Nadr yurdundan sürülmüştür.

(2) "Katından bir işi" ifadesini, Hasan'ül-Basri: münafıkların işini ortaya çıkarma, onların isimlerini açıklama ve onların öldürülmesini emretme, şeklinde tefsir etmiştir. Bu, apaçık aydınlık olan tam bir tefsirdir.

(3) Yahudi ve hristiyanları ticaret, yapı yapma ve zanaat işlerinde kullanarak dost edinmek, ihtiyaç olduğunda caizdir. Onları sırdaş edinmek ve cihadda onlardan yardım istemek doğru değildir. Ancak; hayra, adalete ve mü'minlerin yararına olduğu zaman kabul edilir.

2- Bir kâfirin bir mü'mine karşı dost edinilmesi dinden çıkma olarak kabul edilir.

3- Kâfirin dost edinilmesi, îmânın zayıflığından doğar. Bu sebeple kişinin küfre gitmesine sebep olur.

4- Nifakın sonu kötüdür, küfrün sonu acıdır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ
عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ
لَائِمٍ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾
إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ
آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

54- Ey inananlar, sizden kim dininden dönerse (bilsinki) Allah, yakında öyle bir toplum getirecek ki (O) onları sever, onlar da O'nu severler. Mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve kesin kararlıdırlar. Allah yolunda cihad ederler, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın bir lûtfudur, onu dilediğine verir. Allah'(ın lûtfu) geniştir, (O), bilendir.

55- Sizin dostunuz, ancak Allah, O'nun Elçisi ve namazlarını

kılan, zekâtlarını veren, rükû'a varan, mü'minlerdir.

56- Kim Allah'ı, Elçisini ve mü'minleri dost tutarsa (bilsin ki) galib gelecek olanlar, yalnız Allah'ın taraftarlarıdır.

SÖZLÜK

مَنْ يَرْتَدَّ	Kim dönerse. İmân ettikten sonra kim küfre dönerse.
أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ	Mü'minlere karşı yumuşak ve şefkatli.
أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ	Kâfirlere karşı kararlı, onurlu..(1)
لَوْمَةَ لَائِمٍ	Kınayanın kınamasından.
حِزْبُ اللَّهِ	Allah'ın taraftarları, yardımcıları. Allah ve peygamber'e inanarak onların yolunda mallarıyla, canlarıyla ve hertürlü imkanlarıyla çalışanlar.

AÇIKLAMA

54. âyet: Kur'an'ın haberi doğrudur, bu nedenle de Kur'an'ın Allah'ın kelâmı ve Rasûlüne indirilen kitap olduğuna delil olan gayb haberlerinden birini ihtiva ediyor. Allah haber veriyor ki: Mü'minlerden kim dininden dönerse Allah, kendisinin onları, onların da kendisini sevdiği kimseler arasından onlardan daha hayırlısını getirecektir. O kimseler mü'minlere karşı şefkatli, kâfirlere karşı kararlı, onurlu ve serttirler. Allah'ın yolunda cihad ederler ve kınayanın kınamasından çekinmezler.

Rasûlüllah ölür ölmez Arapların ahmaklarından bir grup(2) dinden dönmüş, zekatı vermemişler, Ebû Bekir sahabeyle birlikte onlarla savaşmıştır. Onları neticede İslâm'a boyun eğdirmişler ve onlar iyi birer müslüman olmuşlardır. Ebû Bekir ve arkadaşları Allah'ın, Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever, onlar Allah yolunda cihad ederler, kınayanın kınamasından korkmazlar, diye vasıflandırdığı kimselerdendir. Şu rivayet sahih olarak gelmiştir ki: Pey-

(1) İbn Abbas şöyle demiştir: Bu kişiler mü'minler için baba-oğul, efendi-köle gibidirler. Kâfirlere karşı kararlı, onurlu ve tavizsizdirler.

(2) İbn İshak şöyle diyor: Rasûlüllah vefat edince üç mescid haric Araplar dinden döndüler. Bu mescidler Medine, Mekke ve Cuasi mescidleridir. Cuas Bahreyn'de bir kalenin ismidir. İrtidat edenler iki kısımdı. Bir kısmı zekâtı vermiyor, şeriatın diğer hükümlerini kabul ediyor, bir kısım da şeriatı tamamen atıyordu.

gamber (s.a.v.) bu ayet inince onu okumuş, bu sırada Ebû Musa el-Eş'âri önünde bulunuyordu. Rasûlüllah ona işaret etmiş ve: "Bu ayette, "bunun kavmi," yani Ebu Musa el-Eş'ari'nin kavmine işaret vardır," demiştir. Rasûlüllah'ın vefatından sonra Ebu Musa el-Eş'ari'nin kavmi gelmiş bu ayetin hakikati ortaya çıkmış, mucize tamam olmuş ve Allah doğruyu söylemiştir. Bu Allah'ın lûtfudur. Burada Ebû Bekir, sahâbe ve Eş'arilerden olan mü'minlere Allah'ı sevme, mü'minlere yumuşak kâfirlere onurlu, kararlı ve sert davranma gibi lâyık olan sıfatlara işaret vardır. Allah'ın onlara, hak eden kimseler olmaları hasebiyle lûtfu geniştir.

Bu ayette iki toplumdan söz edilir: Biri İslâm'dan dönen ve bu yüzden silinip gidecek olan dönek toplum, diğeri onların yerine gelip İslâm uğrunda cihad ederek yükselecek olan toplum.

İslâm'ın ilk devirlerinde onbir fırka dinden dönmüştür. İrtidad olayı denen bu vak'alardan üçü, Hz Peygamber'in hayatının sonlarına doğru meydana gelmiş, yedisi Hz. Ebubekir devrinde, biri de Hz. Ömer devrinde olmuştur. Bunları ismen zikretmeye lüzum yoktur. Yalnız bunlar çabucak silinip gitmişlerdir. Ayette bunların tam karşısına Allah uğrunda cihad eden, Allah'ı seven ve Allah tarafından sevilen kahraman insanlar konmuştur. Acaba bu kahraman topluluk kimdir? Bu hususta çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunların, Hz. Ebubekir ve ashabı, Ensar, Yemen halkı vs. olduğu söylenmiştir. İrtidad olayını bir devre hasretmek doğru olmadığı gibi, Allah yolunda cihad edenleri de belirli bir halka mâl etmek doğru değildir. Her asırda böyle dinden dönen topluluklar olacak, onların yerine Allah, uğrunda cihad eden, Allah'ı seven, Allah tarafında sevilen kahraman insanlar getirecek, onlar İslâm ışığını yükselteceklerdir.

55. âyet ise Allah'ın, Sabit oğlu Ubade ve Selâm oğlu Abdullah'ı ve de yahudilerin dostluğundan kendilerini uzak kılıp, Allah'ı ve Rasûlünü dost edinen kimseleri teskin edişini ihtiva etmektedir. Allah haber veriyor ki, onların dostu kendisi ve Rasûlü ve de îmân edenlerdir. "Sizin dostunuz ancak Allah, Rasûlü, namazlarını kılan, zekâtlarını veren ve rükûa varan mü'minlerdir." Yahudi ve hristiyanların dostluğuna gelince onda onlar için hayır yoktur. Onlar, onlardan beridir. Allah onları sadece kendi dostluğuna, Rasûlünün ve mü'minlerin dostluğuna has kılmıştır.

56. âyette Allah onlara haber veriyor: Kim Allah'ı, Rasûlünü ve mü'minleri dost edinirse, Allah ona yardım edecek, onun için önemli olan şeylerde ona yetecektir. Çünkü o, Allah'ın taraftarlarından olmuştur. Allah taraftarları,

yani dostları ise galip olanlardır. İşte bu âyetin ihtiva ettiği mana budur. Kim Allah'ı, Rasûlünü ve mü'minleri dost edinirse, şüphesiz ki galip gelecek olanlar yalnızca Allah'ın taraftarlarıdır.

SONUÇ

1- Kur'an gaybı doğru olarak haber vermiştir. Dolayısıyla bu, onun Allah kelâmı olduğuna delildir.

2- Hz. Ebû Bekir ve Hz. Musa el-Eş'ari'nin kavmi olan Eş'arilerin –ki bunlar Yemen halkındandır– faziletlidirler.

3- Allah'ı sevmek, mü'minlere tevazu göstermek ve kâfirlere onurlu ve kesin kararlı davranmak, Allah yolunda cihad, hakkı söyleme ve bu konuda sebat, kınayanlara aldırmamak bir fazilettir.

4- Namazı kılmak, zekatı vermek, huşû ve tevazu fazilettir.

5- Allah'ın, Rasûlünün ve mü'minlerin dostluğu, sahibi için düşmanlarına galip gelmeyi gerektirir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا
الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ
وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾
وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ
وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ

هَلْ أُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ اللَّهِ ۚ مَن لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ
وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ ۚ أُولَٰئِكَ شَرٌّ
مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

57- Ey inananlar, sizden önce kitab verilmiş olanlardan ve kâfirlerden, dininizi eğlence ve oyun yerine koyanları dost tutmayın; inanıyorsanız Allah'tan korkun.

58- Namaza çağırdığınız zaman onu eğlence ve oyun yerine koydular. Düşüncesiz bir topluluk oldukları için böyle yaptılar.

59- De ki: "Ey kitab ehli, Allah'a, bize indirilene ve bizden önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz?!.. Oysa sizin çoğunuz yoldan çıkmıştır."

60- De ki: "Allah katında bundan daha kötü olanı size söyleyeyim mi? Allah kim(ler)e lânet ve gazab etmiş, kimlerden maymunlar, domuzlar ve şaytana tapanlar yapmışsa, işte onların yeri daha kötüdür ve onlar düz yoldan daha çok sapmışlardır."

SÖZLÜK

هُزُوًا وَ لَعِبًا	Eğlence ve oyun.
أُوتُوا الْكِتَابَ	Kendilerine kitap verilenler. Burada yahudilerdir.
اَلْكُفَّارُ	Kâfirler. Müşrikler.
إِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ	Namaza çağırdığınızda. Ezan okuduğunuz vakit.
هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا	Bizden öç mü alıyorsunuz. Bizden hoşlanmıyor bizi ayıplıyor musunuz?
مَثُوبَة	Karşılık olarak.
فَاسِقُون	Fasıklar. Küfür ve isyanla Allah'a itaatten ayrılanlar.
اَلْقِرَدَةَ	Maymunlar. Bu kelime "kırd" kelimesinin çoğuludur.
وَالْخَنَازِيرَ	Hınzır kelimesinin çoğuludur. Domuzlar, demektir.

شَرٌّ مَكَانًا Mekân olarak daha şerlidir. Kıyamet günü cehennemdeki yeri itibariyle daha kötü.

AÇIKLAMA

Ayetler, mü'minleri Allah ve Rasûlünün düşmanları olan yahudilerle ve hristiyanlarla dost olmaktan sakındırmaya devam ediyor. Allah şöyle buyuruyor: Ey Rab olarak Allah'a, Rasûl olarak Muhammed'e ve din olarak İslâm'a inananlar, kitap ehli yahudilerden ve kâfirlerden, yani münafık ve müşriklerden dininizle alay eden kimseleri dost, yardımcı ve müttefik edinmeyin.(1) Eğer îmân konusunda sadık mü'minler iseniz onları dost edinmede Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın, Rasûlü'nün ve mü'minlerin sevgisi düşmanlarının sevgisine aykırıdır. İşte 57. âyetin işaret ettiği mana budur.

58. âyette ise, Allah, mü'minlerin dinini oyun ve eğlence edinenlere düşman olmanın farz oluşunu kuvvetlendiren delilleri haber vermektedir. Onlar öyle kimselerdir ki namaz için okunan ezanı işittiklerinde onu oyun ve eğlenceye alırlar. Birisi bu ses der, diğeri bu merkep anırmasıdır der. Allah onlardan şöyle bahsediyor: Siz namaza çağırdığınızda, onlar onu eğlence ve oyun edinirler.(2) Bu onların düşünmeyen bir kavim oluşları sebebiyledir. Gerçekten onlar düşünmezler. Eğer sözü düşünseler, namaza çağırma akıl sahiplerinin işittiği en güzel seslerden biridir. Çünkü o temizliğe, arınmaya, iyilik ve sevgiye, Allah'ı anmaya ve ibadete bir çağrıdır. Fakat onlar, Allah'ın da haber verdiği gibi, düşünmezler. Onların durumu, hayvanların durumu gibidir; hatta hayvanlar onlardan daha üstündür. 58. ayetin açıklaması budur.

59. âyette Allah, Rasûlüne, yahudilere ve kâfirlere şöyle demesini buyurmaktadır. Ey kitap ehli, yalnızca Allah'a, bize indirilen kitaba ve ondan önce

---

(1) Ayette, müşriklerden yardım ve destek istemenin caiz olmadığına delil vardır. Cabir'den şöyle rivayet edilir: Nebi (s.a.v.) Uhud'a çıkmayı isteyince yahudilerden bir grup geldi ve Rasûlüllah'a şöyle dedi: "Biz de seninle yürüyeceğiz." O şöyle buyurdu: "Biz işimizde müşriklerden yardım istemeyiz." Ancak, Peygamber Efendimiz, Mekke'nin fethinde müşriklerden yardım almıştır. Bu da gösteriyor ki, mü'minlerin genel menfaatlerine uygun olduğunda yardım alınabilir..

(2) Mekke'de ezan yoktu. Mü'minler, "es-salâtu câmiatun" şeklinde namaza çağrılırlardı. Rasûlüllah hicret edip, kıble Kâbe'ye çevrilince, ezan emredildi ve çeşitli maksatlarla, emir olduğundan dolayı essalâtu camiatun bir müddet öylece bırakıldı. Ashabı ezan işi ilgilendirince, Zeyd el-Ensari oğlu Abdullah ve Hz. Ömer onu rüyasında gördü.

indirilen Tevrat ve İncil'e inanmamız ve sizin de çoğunuzun fasık olması sebebiyle bize düşmanlık edip savaş açarak bizden intikam almağa çalışıyor, yani bizi sevmiyor, ayıplıyorsunuz. Bizim bu inancımız nasıl hoş görülmez ve ayıplanır?! Ey Allah'ım, elbette ki hayır. Fakat siz düşünmeyen bir toplumsunuz.

60. âyette ise Allah, Rasûlüne, domuzların ve maymunların kardeşi olan ve: "Biz senin dininden daha şerli bir din bilmiyoruz!" diyen bu yahudilere nasıl cevap vereceğini öğretiyor. Olay şöyle cereyan etmişti: Onlar bir gün Rasûlüllah (s.a.v.)'e: "Kime inanıyorsun?" diye sormuşlar. Rasûlüllah da: "Allah'a, bize ve bizden önce Musa ve İsa'ya indirilene inanıyorum" demişti. Bunu söyleyince onlar, İsa (a.s.)'a kin duyup onu sevmediklerinden: "Senin dininden daha şerli bir din bilmiyoruz!" demişlerdi. Bunun üzerine Allah: "Size Allah katında karşılık bakımından bundan daha şerlisini haber vereyim mi? Allah kime lânet etmiş, gazab etmiş, onlardan domuzlar ve maymunlar ve de şeytana tapanlar yapmışsa, işte onların yeri daha kötüdür ve onlar düz yoldan daha çok sapmışlardır," âyetini indirdi. Çünkü onlardan bir grup Davud (a.s.) zamanında maymun, diğer bir grup da domuz şekline sokulmuştu. Ayette geçen "Abadettağut," şeytana tapanlar, demektir. Bu tapma işi, şeytanın çektiği yana ve onlara süslediği şer ve fesada boyun eğmeleri ve ona itaat etmeleri nedeniyledir. "Ey yahudi topluluğu, siz kıyamet günü yer bakımından daha kötü ve bu dünya hayatında gidişat açısından daha sapıksınız!"

SONUÇ

1- Yahudi, hristiyan ve müşrikleri, özellikle de onların zalimlerini dost edinmek haramdır.

2- Yahudiler kötü ahlâklı ve bozuk fikirlidirler.

3- Yahudilerin kendi sapıklıklarını bilmeleri, müslümanların sapıtması için çalışmalarına yol açmıştır.

4- Yahudiler hakkında maymun ve domuz şekline çevirilme işi olmuştur, gerçektir.

5- Yahudiler, kıyamet günü yer bakımından insanların en kötüsü ve bu dünyada insanların en sapıklarıdırlar.

وَإِذَا جَآءُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا
وَقَد دَّخَلُوا۟ بِٱلْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا۟ بِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا۟ يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾
وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَـٰرِعُونَ فِى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهَىٰهُمُ ٱلرَّبَّـٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ
عَن قَوْلِهِمُ ٱلْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

61- Onlar size geldiklerinde "inandık" derler. Oysa küfürle (yanınıza) girmişler, yine onunla (yanınızdan) çıkmışlardır. Allah onların içlerinde gizlediklerini daha iyi bilir.

62- Onlardan çoğunun günah, düşmanlık ve haram yemede birbirleriyle yarıştıklarını görürsün. Yaptıkları şey ne kötüdür!

63- Rabbanilerin ve hahamların, onları günah söz söylemekten, haram yemekten menetmeleri gerekmez miydi?! Yaptıkları şey ne kötüdür!

SÖZLÜK

يَكْتُمُون	Gizliyorlar. İçlerinde gizledikleri şeyi.
فِي الإِثْمِ وَالْعُدْوَان	Günahta ve düşmanlıkta. İsim her zararlı ve bozuk şeye denir. Allah'ın haram kıldığı itikat, söz ve iş gibi. "Udvan," zulümdür. Burada, günah ve zulümde, manasındadır.
اَلسُّحْت	Rüşvet ve faiz gibi haram mal. Burada, kelimelerin tahrif ve tevili karşılığında aldıkları mal, demektir.
اَلرَّبَّانِيُّونَ وَالأَحْبَار	Terbiye edenler ve bilginler. Rabbaniyyun, burada bizdeki tasavvuf şeyhleri gibi eğitici insanlar, ahbar ise, âlimlerdir.

AÇIKLAMA

Ayetler yahudilerin ayıplarını ortaya koymaya ve onları dost edinmekten

vazgeçirmenin yanında, çirkinliklerini de açıklamaya devam etmektedir.

Allah 61. âyette onların münafıklarından haber veriyor ve buyuruyor ki: Onlar size geldiklerinde, yani sizin meclislerinize geldiklerinde inandık derler. Oysa inanmamışlardır. Fakat münafıklık yaparlar. Kalplerindeki küfürle girmişler, onunla çıkmışlardır. Allah onların içlerinde gizledikleri inkârı ve size kurmaya niyetlendikleri tuzağı daha iyi bilir.

62. âyette Allah Rasûlüne haber veriyor ki: Onların işledikleri günahların çokluğu ve daldıkları isyanın fazlalığı sebebiyle sen çoğunu günah ve zulümde, gizlemeden, saklamadan açıkça haram mal yemede koşuştururken görürsün... Allah bu sebeple onların yaptığı işi kötü bulmuştur. Allah şöyle buyuruyor: "Onların yaptıkları ne kötü şeydir!"

63. âyette Allah onların abidlerinin ve alimlerinin, onların avam tabakasının suçları karşısında sususlarını, yaltaklanarak ve yağ çekerek kabulleniş-leri için hoş görmemiş ve şöyle buyurmuştur: Rabbanilerinin ve âlimlerinin onları yalan ve kötü söylemekten, rüşvet., faiz gibi haram mal yemekten men etmeleri gerekmez miydi?![1] Ve Allah, âlimlerinin onlar karşısında susuşunu ayıplıyor: Onların yaptıkları ne kötüdür! İzzetim ve şerefim hakkı için, onların yaltaklanarak, iyice bildikleri ve maharet kazandıkları, özellikle bazı menfaatler için susmaları dolayısıyla âlimlerinin yaptıkları bu şey ne kötüdür! Allah'a sığınırız!..

SONUÇ

1- Rasûlüllah zamanında Medine'de yahudilerin münafıkları vardı.

2- Ayetlerde yahudilerin aşırı yalancı oldukları ve açıkça suç işlemeye aldırmadıkları açıklanmıştır.

3- Alimlerin kötülük karşısında susması ve onu yapan karşısında hareketsiz kalması çirkindir. Bu sebeple sahabe ve tabiinden çoğu: "Bu âyet âlimler için en sert ve tehlikeli ayettir," demişlerdir.

---

(1) İbn Abbas şöyle diyor: Kur'an'da azarlama açısından bu ayetten daha serti yoktur. Ayet her ne kadar, Medine yahudileri hakkında inmişse de, hristiyanlardan da bahsetmiştir. Çünkü durumları birdir. Ayet bu günkü müslüman âlimlere de uygun düşmektedir. Yani, âlimlerimiz emir ve nehyi bırakmışlardır. Bunun sonundan Allah'a sığınırız! Rasûlüllah şöyle buyurmuştur: "İnsanlar bir zalimi görünce onun elinden tutmazlarsa, engellemezlerse, Allah katından bir azabın hepsini kapsaması pek yakındır!" Bunu Tirmizî rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ
مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ
إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ
إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ
وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾
وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ
وَالْإِنجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِم مِّن رَّبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِن فَوْقِهِمْ
وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم مِّنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ
سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

64- Yahudiler "Allah'ın eli bağlıdır (cimridir)," dediler. Kendi elleri bağlandı ve söyledikleri sözden ötürü lânetlendiler. Hayır, Allah'ın iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, Rabbinden sana indirilen, onların çoğunun azgınlığını ve küfrünü artıracaktır. Biz onların aralarına ta kıyamet gününe kadar düşmanlık ve kin ekmişizdir. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Allah da bozguncuları sevmez.

65- Eğer kitab ehli inanıp Allah'ın azabından korunsalardı,

kötülüklerinden geçerdik ve onları nimeti bol cennetlere sokardık.

66- Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden kendilerine indirileni gereğince uygulasalardı, muhakkak ki üstlerinde(ki ağaçların meyvelerinden) ve ayaklarının altındaki ürünlerden yerlerdi. İçlerinde ileri geri gitmeyen, ılımlı bir ümmet var, ama onlardan çoğu, ne kötü işler yapıyorlar.

SÖZLÜK

يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ Allah'ın eli bağlıdır. Onlar Allah'ın kendilerine rızkı daralttığını ve bol vermediğini kastediyorlar.

غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ Onların elleri bağlandı. Bu onlara hayır yolunda ve kendilerine fayda verecek şeylerde infakta bulunmaktan mahrum olmaları için yapılmış bir bedduadır.

لُعِنُوا بِمَا قَالُوا Dediklerinden dolayı lânet olundular. Allah'ı cimrilikle tavsif etmeleri sebebiyle onun rahmetinden kovuldular.

بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ Tersine, iki eli de açıktır. Hayır onların dedikleri gibi Allah'ın eli bağlı değil, yani infakta bulunmaktan vazgeçmiş değil, O'nun elleri açıktır.

طُغْيَانًا Taşkınlık. Yalan sözlerinde ve bozuk işlerinde itidal sınırını aşmalarını, taşkınlıklarını.

وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمْ Ve aralarına attık. Yahudi ve hristiyanlar arasına attık.

أَوْقَدُوا نَارًا Ateşi tutuşturdular.Onlar harb için tahrik, teşvik, fitne ve düşmanlıkların ateşini yaktıklarında.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ Şayet kitap ehli olanlar, yahudi ve hristiyanlar.

مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ Üstlerinden ve ayaklarının altlarından. Bu ifade onlara rızkın genişletilmesinden bir kinayedir.

أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ Adil ümmet. İfrat ve tefrite düşmüş değil ,orta bir ümmet.

AÇIKLAMA

Allah yahudilerin inkârlarını, kötü ve yalan sözle Allah'a karşı taşkınlık ve terbiyesizlik ettiklerini haber veriyor ve buyuruyor ki: Yahudiler dediler ki:

"Allah'ın eli bağlıdır!"(1) Bu sözleriyle Allah'ın rızkı onlara daralttığını kastediyorlar. Allah buna şu şekilde cevap veriyor: "Onların elleri bağlansın!" Bu onlar için, kendilerine fayda verecek yerlere infakta bulunmaya muvaffak olmamalarıyla yapılmış bir bedduadır. Söyledikleri söz sebebiyle Allah'ın lâneti onlara olsun. Allah'ın yerde ve gökte bulunan bütün salih kimselerin lâneti, bu bozuk, çirkin sözü söyledikleri için onlara olsun! Allah onların bu sözlerini yalanlıyor: "Aksine, Allah'ın iki eli de açıktır! Aksine uzun elleri açıktır. Dilediğine verir!" Aynı şekilde bu konuda Buhari'de Rasûlüllah şöyle buyurmuştur: "Allah'ın eli açıktır, cömerttir, gece ve gündüz verir."(2)

Sonra Allah elçisi Muhammed'e, yahudilerin rezaleti ve inkârlarından dolayı içinde duyduğu sıkıntıyı hafifletmek ve teselli vermek için buyuruyor ki: Andolsun ki onların rezaletini açıklayan ve onları rezil edecek kötü amellerinden örtüyü kaldıran, sana indirilen âyetler yahudilerden pek çoğunun taşkınlıklarını ve küfrünü yani, seni ve sana indirileni yalanlamaları sebebiyle küfür, şer ve zulümde aşırı gitmelerini artıracaktır. Bunu yapmalarının sebebi kendi saçma düşüncelerini ve taşıdıkları inanç ve kötü ameli kabul ettirmek için hakkı engelleyip uzaklaştırmaktır... Sonra Allah, intikam almak için onlar hakkındaki iradesini, yani kararını Rasûlüne haber veriyor: Biz kıyamete kadar onların arasına düşmanlık ve kin attık.(3) Yani yahudi ve hristiyanlar arasındaki düşmanlık kıyamet gününe kadar son bulmayacaktır. Sonra Allah yahudiler hakkında onların harb için her ateş tutuşturduklarında, o ateşi söndürdüğünü haber veriyor. Onların harb için ateş tutuşturmaları, fertler ve gruplar, hatta kabile ve kavimler arasında fitne çıkarma, tahrik etme ve dedikodu yoluyladır. Ama onlar istedikleri bu şeyde başarıya ulaşamamışlardır. Allah onları Rasûlünün ve mü'minlerin eliyle rezil ve aşağılık etmiş, onları İslâm diyarından sürmüştür. Allah onların daima yeryüzünde fesad çıkarmak için çalı-

(1) Her ne kadar bu sözü söyleyen Azura oğlu Fenhas oluyor ise de, yahudiler bu sözü kabul edince, onun yoluna girmiş oluyor, bu sözü söyleyenler olarak kabul ediliyorlar. Çünkü küfre rıza küfürdür.

(2) Şöyle demek te doğrudur: Beynehumden maksad, onlar yani yahudiler arasında, demektir. Onları birlik sanırsın, oysa kalpleri ayrıdır, ayetinde olduğu gibi. Maksadın yahudi ve hıristiyanlar arasında olması da mümkündür. Yahudi ve hıristiyanları dost edinmeyin, âyetinde onlar birlikte anılmıştır. Olaylar da bunu doğrulamıştır.

(3) Bu hadis, lafız olarak değil mana olarak burada yazılmıştır. Daha önce Buhari ve Müslim'deki lafzıyla tefsirde geçmiştir.

şacaklarını haber vermiştir. Bu sebeple Allah onlara buğz ve gazab etmiştir. Çünkü Allah fesad çıkaranları sevmez. Bu 64. ayetin işaret ettiği manadır.

65. âyette ise, yahudi ve hıristiyanlardan olan kitab ehli eğer Allah'a, Rasûlüne ve gelen hak dine inansalar, onunla amel etseler ve de küfür, şirk ve büyük günahtan sakınsalardı, Allah onların günahlarını örter, onları hesaba çekmez, onları rezil etmez ve onları naim adlı cennetine sokardı, buyuruluyor. Bu Allah'ın yahudi ve hristiyanlara vaadidir. Eğer onlar inanıp sakınsalardı, Allah bunu onlar için kesinlikle gerçekleştirirdi. O vaadinden dönmez.

66. âyette Allah başka bir vaadini haber veriyor. Bu vaad şudur: Yahudi ve hristiyanlar İncil'i, Tevrat'ı ve Rableri katından bu Kur'an'da indirileni uygulasalar, yani müslümanca yaşasalar, Allah onlara bol rızık verir, onlar da kendilerini her taraflarından kuşatan bereket ve hayır içinde olurlardı... Allah sonra onların acı durumlarını haber veriyor ve şöyle diyor: Onların arasında ılımlı bir ümmet vardır. İsa hakkında ifrat ve tefrite düşmemiş ve Allah'ın oğludur, veledi zinadır dememiş, ancak Allah'ın kulu ve Rasûlü demiş ılımlı bir ümmet vardır. Bu nedenle, peygamberimiz, İsa'nın müjdesi geldiği zaman ona inanmışlar ve onun getirdiği hidayet ve hak dini tasdik etmişlerdir. Bu kişiler, Selâm oğlu Abdullah ve bazı yahudiler ve hristiyanlardan Necaşi ve de benzeri bir topluluktur. Kitap ehlinden çoğu kötü iş yapmıştır, yani onlar küfür, şirk, şer ve fesad tarzında kötü işler işlemişlerdir.

SONUÇ

1- Allah'ı şanına yakışmayan özelliklerle tanımlayıp anmak çirkindir.

2- Allah'ın el sıfatı vardır. Buna Allah'ın maksadı doğrultusunda ve şanına yakışan bir şekilde inanmak gerekir.

3- Yahudi ve hıristiyanlar arasında düşmanlık ve kin vardır.

4- Yahudiler daima yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar.

5- Allah ehl-i kitaba vaadde bulunmuştur. Eğer onlar inansalar ve sakınsalardı Allah onları cennete sokardı.

6- Allah ehl-i kitaba şu vaadde bulunmuştur: Tevrat, İncil ve Rableri katından kendilerine indirileni uygularlarsa. Yani Tevrat ve İncil'de geçen ümmi nebiye inanmayı ve İslâm'a girmeyi kabul etseler, üç asır boyunca müslümanlar için meydana geldiği gibi onlar için de iyi şeyler meydana gelirdi. Allah'ın bildirdiği şeyler, bütün kişi ve toplumlar için aynen olagelmektedir.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ
وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ
لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ
إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

67- Ey Elçi, Rabb'inden sana indirileni duyur; eğer bunu yapmazsan, O'nun öğretisini duyurmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah, kâfirler toplumunu yola iletmez.

68- De ki: "Ey Kitab ehli, siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabb'inizden size indirileni uygulamadıkça bir esas üzerinde değilsiniz." Ey Muhammed, Rabb'inden sana indirilen, onlardan çoğunun azgınlık ve inkârını artıracaktır. Sen o kâfirler toplumu için üzülme!

69- İnananlar, yahudiler, sabiiler ve hristiyanlardan Allah'a ve ahiret gününe inanan ve iyi işler yapanlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

SÖZLÜK

اَلرَّسُول	Elçi. Adem oğullarından kendisine bir din vahyedilen ve onun tebliği emredilen Peygamber. Burada Muhammed (s.a.v.)'dir.
بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ	Sana indirileni tebliğ et;(1) tevhid, hüküm ve ilkelerini duyur, anlat.
يَعْصِمُكَ	Seni korur. Allah seni, kimsenin sana kötülük yapamayacağı bir korumayla korur.
فَلَا تَأْسَ	Üzülme, kederlenme.
هَادُوا	Yahudiler.
اَلصَّابِئُون	Sabiiler. Sâbî kelimesinin çoğuludur. Bunlar kitap ehlinden bir gruptur.

AÇIKLAMA

67. ayette Allah, şanını yücelterek, kendisinin vahyettiği inanç, hüküm ve kuralları duyurması için Rasûlüne şöyle sesleniyor: Ey Rasûl, Rabbinden sana indirileni apaçık anlat. Eğer ihmalkâr davranırsan, herhangi bir düşünce sebebiyle onu apaçık etmezsen Rabbinin öğretmek istediğini duyurmamış olursun.(2) Allah herhangi bir eziyetin dokunmasından seni korur.(3) Bu sebeple ister ehli kitapla ilgili olsun, isterse başkalarıyla ilgili olsun herhangi bir şeyi duyurmayı terketmede senin için bahane yoktur... Bundan dolayı Rasûlüllah duyurması emredilen şeylerden hiçbirini gizlememiştir.

---

(1) Müslim, Meşruk ve Âişe (r.a.) vasıtasıyla şöyle rivayet etmiştir. Hz. Âişe şöyle demiştir: Sana kim Muhammed (s.a.v.) vahiyden bir şeyler gizledi derse, yalan söylemiştir. Allah şöyle buyuruyor: Ey rasûl, Rabbinden sana indirileni tebliğ et, bunu yapmazsan, onun öğretisini duyurmamış olursun.

(2) Bu âyette nebinin takiyye yaparak kendisine vahyedilenlerden bir şeyler gizlediğini söyleyen Rafizilere red vardır. Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki onlar yalan söylemişlerdir. Mü'minlerin annesi Hz. Âişe şöyle diyor: Eğer bir şeyler gizlemek Rasûlüllah'ın gücü dahilinde olsaydı, "Abese ve tevella" âyetini gizlerdi. Çünkü bu, onun için bir azarlamadır.

(3) Müslim'in Hz. Aişe'den rivayetine göre o şöyle demiştir: Rasûlüllah Medine'ye gelişinde bir gece uykusuz kaldı ve şöyle buyurdu: "Keşke ashabımdan gece beni koruyacak salih bir adam olsa!" Aişe şöyle devam ediyor: Biz bu durumdayken bir kılıç tıngırtısı duyduk. Rasûlüllah: "Kim o?" deyince, o kişi: "Vakkas'ın oğlu Bensad'ım," dedi. Rasûlüllah: "Seni buraya getiren nedir?" deyince: "İçime Rasûlüllah için bir korku düştü, onu korumayı geldim," dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah ona dua etti; sonra o gitti; bu âyet indi.

Allah kâfirler topluluğunu doğru yola iletmez. Bu, Rasûlünü koruma vaadini ortaya koymaktır. Çünkü Allah kafirleri istedikleri ve arzu ettikleri gibi, peygambere eziyete muvaffak kılmaz. Bu âyet inince Rasûlüllah şöyle buyurmuştur: "Beni korumayın. Çünkü beni Allah korur." İşte 67. âyetin işaret ettiği mana budur.

68. âyette Allah şöyle buyuruyor: De ki: Ey kitap ehli, siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden bize indirileni uygulamadıkça hiç bir şey üzerinde değilsiniz... Bu ifade daha önce geçmiş, burada da tekrarlanmıştır. Bu, emredildikleri ve nehyedildikleri ve de Allah'ın onları Tevrat, İncil ve Kur'an'da yer alan çağırdığı salih amelleri yerine getirmedikçe, yahudi ve hristiyanların Allah'ın dostluğu ve hak din üzere olmadıklarının Allah tarafından açıklanmasıdır.

"Elbette Rabbinden sana indirilen onların azgınlık ve inkârlarını artıracaktır." Bu da, Allah tarafından, Rasûlüne, kendisine gönderilen hak dine tabi olmayı emreden duyuruların, yahudi ve hristiyanların inkâr ve azgınlıklarını artıracağının haber verilmesidir. Bu nedenle, ey benim Elçim, sen onların sana ve getirdiğine inanmamalarına üzülme.(1) Çünkü onlar kâfir bir toplumdur.

69. âyette Allah şöyle buyuruyor: Şüphesiz ki îmân edenler, yahudiler,(1) hristiyanlar ve sabiilerden Allah'a ve ahiret gününe inananlar ve salih amel işleyenler için korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. Yahudiler, hristiyanlar, müslümanlar ve sabiiler îmân edenlerdir. Sabiiler ehl-i (zebur'a inananlardan) kitaptan bir gruptur. Bu sayılanlardan ve başkalarından Allah'a, ahiret gününe îmân eden ve îmânın gereğini yapan Kur'an ve sünnete göre inanan ve amel eden kim olursa olsun dünyada, kabir aleminde ve kıyamet gününde korku yoktur. Ona bu üç hayatta üzüntü de ulaşmaz. Allah'ın vaadi haktır. Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?!

---

(1) Bu ilahi irşadda Rasûlüllah için teselli vardır. Kederin men edilmesi yoktur. Çünkü kişi kederlenmemeye güç yetiremez. Ancak onun sebebini engellemeye güç yetirebilir. Kişi o sebeplerin peşine düşmeyi bırakırsa içinde hüzün kalmaz.

(2) Mü'minlerin, yahudi, hristiyan ve Sabiilerle beraber anılmasındaki hikmet, kuru kuruya bağlılığa, zaman ve mekana olmadığına en güzel bir şekilde işaret içindir. Kurtuluş ve cennete girme ancak Allah'a, ahirete inanmakla ve Allah'ın Kitabının ve Rasûlünün bildirdiği iyi işleri yapmakla olur.

SONUÇ

1- Apaçık ve eksiksiz anlatıp duyurmak. Rasûlüllah için farzdır ve bu farzı o en güzel ve en mükemmel bir şekilde yerine getirmiştir.

2- Kayıtsız şartsız Rasûl korunmuştur.

3- Peygamberimize inanan ve onun getirdiği dinle amel edenler hariç, ehli kitap kâfirdir.

4- Deliller ve ikna yolları inatçıların ve büyüklenenlerin ancak taşkınlık ve inkârlarını artırır.

5- Allah'ın önem verdiği; îmân edip salih amel işlemek ve şirk ile isyanı terketmektir. Dine bağlı olduğunu kurukuruya söylemek bir fayda verecek değildir.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ
وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا ۖ كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا
لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾
وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِّنْهُمْ ۚ وَاللَّهُ بَصِيرٌ
بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ
مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي
وَرَبَّكُمْ ۖ إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ
الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ ۖ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٧٢﴾

70- Andolsun, biz İsrailoğullarından söz almış ve onlara elçiler göndermiştik. Ne zaman bir elçi onlara canlarının istemediği bir şey getirdiyse (gelen elçilerin) bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler.

71- Bir fitne kopmayacak sandılar; kör oldular, sağır kesildiler. Sonra Allah onların tevbesini kabul etti. Sonra yine çokları kör, sağır kesildiler. Allah yaptıklarını görüyor!

72- Andolsun, "Allah, ancak Meryem oğlu mesih'tir," diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesih demişti ki: "Ey İsrailoğulları, benim Rabb'im ve sizin Rabb'iniz olan Allah'a kulluk edin. Zira kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak ki, Allah ona cenneti haram etmiştir ve onun varacağı yer ateştir; zalimlerin yardımcıları yoktur!"

SÖZLÜK

اَلْمِيثَاق	Söz verme. Anlaşma. Yeminle bağlanmış sözleşme; and içme, andlaşma.
بِمَا لاَ تَهْوَى أَنْفُسُهُم	Nefislerinin arzulamadığı. Hasta nefislerinin hoşlanmadığı ve meyletmediği.
فَرِيقًا كَذَّبُوا	Bir grup yalanladı. Rasûllerden kimisini yalanladılar, kimisini öldürdüler.
أَنْ لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ	Fitne olmayacak. Günahları sebebiyle sıkıntılarla ve belalarla imtihan edilmeyeceklerini sandılar.
فَعَمُوا وَصَمُّوا	Kör ve sağır oldular. İbret karşısında kör ve nasihatleri işitme karşısında sağır oldular.
مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّه	Kim Allah'a şirk koşarsa. Allah'a, yaradılmışlardan bir şeyi şirk koşan ve her hangi bir şekilde Allah'la beraber ona da ibadet eden kimseye.
حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ	Allah ona cenneti haram kılmıştır.

AÇIKLAMA

Ayetler, kitap ehlinden söz etmeye devam ediyor.

Allah İsrailoğullarından söz aldığına dair yemin ediyor. Bu, Tevrat'ta şu

şekildedir: Onlar, kendileri için koyduğu hükümlerle sadece Allah'a kulluk edecekler, emir ve yasağında ona itaat edeceklerdir. Allah onlara peşipeşine elçilerini göndermiş,(1) bir elçi onlara arzularına uygun olmayan(2) bir şey getirince ya onu getirdiği ve çağırdığı hususta yalanlamışlar ya da öldürmüşlerdir. Onlar zannetmişlerdir ki günahları sebebiyle hesaba çekilmeyeceklerdir. Dolayısıyla hak karşısında kör ve nasihatları işitmede sağır olmuşlardır. Allah onları böyle imtihan etmiş, ardından başlarına kötü azabı getirmiştir. Daha sonra onların tevbesini Allah kabul etmiş işleri düzelmiş ve halleri iyileşmiş, ama tekrar, az bir kısmı dışında sağır ve kör olmuşlardır. Allah onlara tekrar kötü bir azab vermiştir. İşte onlar sağırlık ve körlük içinde olan kimselerdir. Allah onların yaptıklarını görendir. Onlara, tevbe edip îmân etmezler ve de hak din olan İslâm'ı kabul etmezlerse azabını indirecektir. İşte 70 ve 71. âyetlerin ihtiva ettiği mana budur.

72. âyette Allah şöyle buyuruyor: "Allah Meryem'in oğlu mesihtir"(3) diyenler şüphesiz kâfir olmuşlardır...(4) Allah kendisine ve Rasûlüne iftira eden ve Allah'ın Meryem'in oğlu Mesih olduğunu iddia edenler karşısında hükmünü ortaya koyarak şunu haber veriyor: (O dedi ki): "Ey İsrail oğulları benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin. Zira kim Allah'a şirk koşarsa Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer cehennemdir. Zalimlerin yardımcıları yoktur." Allah, kullarından birisi olmaktan yücedir. Allah'ın kulu ve Rasûlü olan ise kendisi için "Sen Allah'sın," denmesini kabul etmekten uzaktır.

Yukarıdaki bu söz, Allah veya Allah'ın oğlu olduğunu iddia eden birinden çıkar mı?! Seni tenzih ederiz ey Allah'ım! Bu büyük bir iftiradır.

---

(1) Musa, Harun ve onlardan sonra gelenler ve de Davud, Süleyman, Zekeriyya, Yahya ve İsa (a.s) gibiler.

(2) Burada İrailoğullarının tarihine işaret vardır. Onların işleri yoluna girmiş, Musa b. Nun zamanında Filistin'de devletleri olmuş, sonra devletleri Babilliler zamanında suçları sebebiyle yıkılmıştır. Sonra onların sözü birleşmiş, Davud ve Süleyman zamanında tekrar devletleri olmuş, bu âyette geçtiği gibi Allah'ın açıkladığı suçları sebebiyle o da yıkılmıştır.

(3) Bu Yakubiye mezhebine bağlı olanların sözüdür. –Onlar hıristiyanlardan bir guruptur.– Çünkü onlar baba ve oğlun bir olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla onların bozuk itikatlarında mesih Allah'tır.

(4) Bu yahudilerin batıl inanışlarının iptal edilmesinden sonra hristiyanların batıl inanışlarının iptali için bir başlangıçtır. Bu sebeple aralarındaki ilgi çok kuvvetlidir. Çünkü onların her ikisi de İslâm'ın ve müslümanların düşmanlarıdırlar.

SONUÇ

1- Ayetlerde İsrailoğullarının tarihleri açıklanmış ve onların gizledikleri küfür ve cinayet suçları ortaya çıkarılmıştır.

2- Allah İsrailoğullarına ikram etmiş, onlara lütufta bulunmuş, oysa onlar ona karşı gelmişler, sözünü reddetmişler,elçilerini öldürmüşler, yalanlamışlar ve onlara tuzak kurmuşlardır.

3- "Mesih Allah'tır" sözleri sebebiyle hristiyanlar kâfirdirler.

4- İsa da Allah'ın kuludur.

5- Cennet, Allah'a şirk koşarak O'na kavuşana haram kılınmıştır.

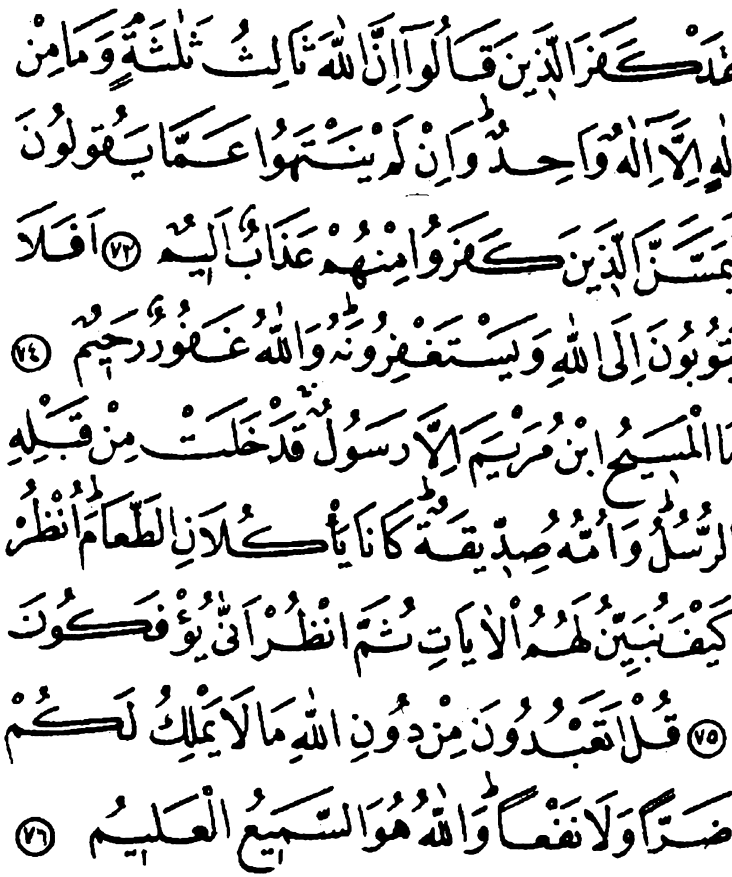
لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ
إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ
لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ أَفَلَا
يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾
مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ
الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ انْظُرْ
كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ
﴿٧٥﴾ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ
ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

73- "Allah, üçün üçüncüsüdür," diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Oysa yalnız bir tek ilah vardır, başka ilah yoktur. Bu dediklerinden vazgeçmezlerse elbette onlardan inkâr edenlere acı bir azab dokunacaktır.

74- Halâ Allah'a tevbe edip O'ndan af dilemiyorlar mı?! Allah bağışlayan, esirgeyendir.

75- Meryem oğlu Mesih, bir elçiden başka bir şey değildir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Annesi de dosdoğruydu. İkisi de yemek yerlerdi. (Yaşamak için yemeğe muhtaç olan nasıl ilah olabilir?!) Bak, onlara nasıl âyetleri açıklıyoruz, sonra bak nasıl (haktan) çevriliyorlar!?

76- De ki: "Allah'ı bırakıp size ne zarar, ne de yarar vermeye gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? oysa Allah, işiten, bilendir. (O'na tapmanız gerekmez mi?).

SÖZLÜK

ثَالِثُ ثَلَاثَة — Üçün üçüncüsü.(1) Burada, baba, oğul ve Ruhu'l-kudüs'tür. Bunların hepsi de ilahtır. (Onların inançlarında.)

خَلَتْ مِنْ قَبْلِه الرُّسُلُ — Ondan önce pek çok elçi gelip geçti.

وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ — Annesi de dosdoğruydu.

أَنَّى يُؤْفَكُون — Nasıl da haktan geri çeviriliyorlar!..

AÇIKLAMA

Ayetler hıristiyanların inkârını açıklamaya devam ediyor.

Allah, Meryem'in oğlu Mesih'tir," diyenlerin inkârı açıklanmıştı.

73. âyette ise, "Allah üçün üçüncüsüdür," diyenlerin inkârı yer almıştır. Çünkü Allah bu ayette şöyle buyuruyor: Baba, Oğul ve Ruhu'l-kudüs'ü kastederek "Allah üçün üçüncüsüdür" diyenler kâfir olmuşlardır. Onlardan bir kısmı Baba, Oğul ve Ana, üçü bir ilahtır, derler. Allah onların bu iftiralarını reddederek şöyle buyuruyor: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. İş onların

(1) Bu söz Mülkaniye, Nasturiye ve Yakubiye'nin sözüdür. Onlar; "Üç ilah, ilah üçtür," demiyor, bundan kaçınıyorlar, ama neticesi budur.

söyledikleri yalan gibi değil. Allah, tektir. Cebrail ise onun meleklerinden biridir. İsa, kulu ve elçisidir. Meryem, İsa'nın annesidir. Hepsi kendisinden başka rab ve ilah olmayan Allah'ın kuludur...

Sonra Allah bu yalancı kâfirlere tehditte bulunarak şöyle diyor: Eğer onlar bu söylediklerinden vaz geçmezlerse bu kâfirlere elim bir azab dokunacaktır.(1)

74. ayette Allah rahmetinin yüceliği sebebiyle onları, kabul etmek ve bağışlamak için tekrar tevbe etmeye çağırıyor. Allah gafurdur, rahimdir. Onlar inkâr ve batılı terkederek Allah'a tevbe edip af dilemezler mi? Allah, tevbe edenleri bağışlayan ve mü'minlere acıyandır.

75. âyette Allah, hristiyanların batıl inanışlarına şu şekilde delil getirmesini Rasûlüne öğretiyor: Meryem'in oğlu Mesih elçiden başka bir şey değildir. Ne rabdır, ne de ilâhtır. O ancak üstün bir elçidir. Ondan önce nice üstün elçi gelip geçmiştir. Annesi de dosdoğru, yalan bilmeyen bir kadındır. Bu kadın ve oğlu diğer insanlar gibi insandırlar. Buna şu işaret ediyor: Onlar ihtiyaç duydukları için yemek yerler çünkü onların vücudu ancak bu şekilde ayakta durur. İhtiyaç duyarak yemek yiyen, sonra da artığını dışarı atan ilah olmaya uygun olur mu?!

Sonra Allah (c.c.) Elçisine (s.a.v.) şöyle diyor: "Bak, haktan nasıl döndürülüyorlar!.. Oysa hakkı âyetlerimizle apaçık ortaya koymuşuzdur...

76. âyette Allah (c.c.), bu kimselere şunu demesini emrediyor: "Allah'ı bırakıp, sizin için bir fayda ve zararı olmayan şeylere mi tapıyorsunuz?!" Yani, size zarar ve fayda verme gibi, herşeyi yapmaya gücü yeten, mutlak sonsuz güç sahibi Allah'a (c.c.) ibadet ve saygıyı bırakıyor, yüz mü çeviriyorsunuz?!.. Oysa O öyle Allah ki, herşeyi işiten, her şeyi bilendir.

SONUÇ

1- Hristiyanların inançlarındaki teslis (üç ilahlılık) iptal edilmiş ve tevhid ortaya konmuştur.

2- İsa ve annesi insanlar için ilâhlık davasında bulunmaktan beri kılınmışlardır.

3- Eğer tevbe ederlerse hristiyanlar hakkında da tevbe kapısı açıktır.

---

(1) Ayet, bu "kâfir" tanımlamasıyla hristiyanların söylediğini söyleyenin kâfir olacağına ve acı azabı hak edeceğine işaret etmektedir.

4- İsa ve Meryem'in, vücutlarının ayakta durması için yemeğe ihtiyaç duymaları deliliyle insan oldukları ortaya konmuştur. İhtiyaç sahibi olanın aklen de dinen de ilahlığı uygun değildir.

5- Allah'tan başkasına tapan herkes yerilmiştir. Çünkü bütün yaratıklar muhtaçtır, kendisi için ve kendine ibadet eden için hiç bir fayda ve zarara sahip değillerdir. Dua edenin duasını işitmez, halini bilmezler. Oysa sadece Allah bütün kullarının sözünü işitir ve bütün amellerini ve hallerini bilir. O, hakiki mabuddur, diğerleri batıldır.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُوا۟ فِى دِينِكُمْ غَيْرَ ٱلْحَقِّ
وَلَا تَتَّبِعُوٓا۟ أَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا۟ مِن قَبْلُ وَأَضَلُّوا۟
كَثِيرًا وَضَلُّوا۟ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ
ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُۥدَ
وَعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا۟ وَّكَانُوا۟ يَعْتَدُونَ
﴿٧٨﴾ كَانُوا۟ لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ ۚ
لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ
يَتَوَلَّوْنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ
أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِى ٱلْعَذَابِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿٨٠﴾
وَلَوْ كَانُوا۟ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِىِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ
مَا ٱتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ
﴿٨١﴾

77- De ki: "Ey Kitab ehli, dininizde haksız yere aşırılığa dalmayın ve önceden sapmış, bir çoğunu da saptırmış, düz yoldan şaşmış bir topluluğun arzusuna uymayın!"

78- İsrailoğullarının nankörlerine, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lânet edilmiştir. Çünkü (onlar) isyan etmişlerdi ve saldırıyorlardı.

79- Yaptıkları kötülükten vazgeçmiyorlardı. Ne kötü işler yapıyorlardı!

80- Onlardan çoğunun, inkâr edenlerle dostluk ettiklerini görürsün. Gerçekten nefislerinin, kendileri için yapıp gönderdiği ne kötüdür (ki o yüzden) Allah onlara gazabetmiştir ve azab içinde de sürekli kalacaklardır.

81- Eğer Allah'a, Peygambere ve ona indirilene inansalardı, o (inkâr ede)nleri kendilerine dost edinmezlerdi. Ama onlardan çoğu yoldan çıkmış insanlardır.

SÖZLÜK

لاَ تَغْلُوا فِي دِينِكُم — Dininizde aşırılığa dalmayın. Gulüv: Bir şeyde aşırı gitmek, sınırı aşmaktır. Meselâ, bize abdest alırken ellerimizi dirseklere kadar yıkamamız emredilmiştir. Kolların omuzlara kadar yıkanması gulüvdur, aşırılıktır. Yine, Rasûlüllah'a tazim göstermemiz emredilmiştir. Ondan bir şey istemek dinde gulüv'dür, aşırılıktır.

أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا — Sapık kavmin heva ve hevesleri. Ehva, heva kelimesinin çoğuludur. Heva sahibi demek, arzusuna göre, elinde delil olmadan ve dinden bir delil onu onaylamadan iş yapan, söz söyleyen ve inanan kimse, demektir.

وَأَضَلُّوا كَثِيرًا — Ve çoğunu saptırdılar. Onlardan pek çoğunu arzu ve batıl inançlarıyla saptırdılar.

عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ — Dosdoğru yoldan. İçinde sağa sola meyil olmayan yoldan.

لُعِنَ — Lânet olundular. Onlara lânetle beddua edildi. Lânet, onları hayır, rahmet ve bunları gerektiren şeyden uzaklaştırmaktır.

بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوا يَعْتَدُونَ — İsyan ettiklerinden ve haddi aştıklarından. Onların Rasûllerine isyanları ve dinde aşırı gitmeleri sebebiyle.

لَا يَتَنَاهَوْنَ Birbirlerini men etmezler. Onların bir kısmı bir kısmını kötülükten men etmezdi.

لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ Onların yaptıkları şey ne çirkindir! Bu, iyiliği emredip kötülüğü yasaklamayı terketmeleridir...

يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا Kâfirleri dost edinenler. Mü'minleri bırakarak inkâr edenlerle dostluk edip yardımlaşanlar.

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ Eğer Allah'a ve Nebî'ye inananlar olsalardı. Eğer onlar Allah'a ve Muhammed'e inanmada doğru sözlü olsalardı, Mekke'de müşrikleri, Medine'de münafıkları dost edinmezlerdi.

AÇIKLAMA

Ayetler, yahudi ve hristiyan olan ehl-i kitaptan söz etmeye devam ediyor.

Allah, nebîsi Muhammed'e buyuruyor ki: Ey Rasûlümüz, de ki: Ey kitap ehli, dininizde haksız yere aşırılığa dalmayın. Allah'ın sizin için koyduğu hakkın dışında; bidatlere düşmeyin ve onlara sarılmada ve onları savunmada aşırılığa gitmeyin!.. Sıkı olmak ve sebat etmek Allah'ın itikad, söz ve amel bakımından emrettiği hak da iyidir. Yoksa batıl bidatlerde iyi değildir. Önceden sapmış –ki bunlar yahudilerdir–, pek çok insanı da arzularından kaynaklanan hevalarıyla saptırmış kavmin keyiflerine uymayın. Çünkü onlar İsa ve annesi hakkında heva ve zanlarıyla konuşup, İsa'ya "sihirbaz," annesi için "zaniye" demişlerdi. Onlar bugün de itikad, amel ve sözlerinde hak ve düzgün yoldan uzaklaşmış sapıklardır. İşte 77. âyetin ihtiva ettiği anlam budur.

78. âyette Allah şunu haber veriyor: İsrailoğulları'nın kâfir olanlarına Zebur'da Davud'un, İncil'de İsa'nın ve Kur'an'da Muhammed (s.a.v.)'in diliyle lânet edilmiştir. Allah buyuruyor ki: İsrailoğulları'ndan(1) kâfir olanlara Davud'un ve Meryem'in oğlu İsa'nın diliyle lânet edilmiştir. (Davud zamanında) onlardan bir grup maymun şekline, (İsa zamanında ise) bir grup domuz şekline sokulmuştur. Onlar aynı şekilde Kur'an'da pek çok ayette Peygamberimizin diliyle de lânetlenmişlerdir.

Lânet, kişiyi bu dünyada ve ahirette her iyilik, rahmet ve bunların sebep-

(1) Bu âyette kâfirlere lânetin caiz olduğuna delil vardır. Velev ki onlar peygamberlerin çocuklarından olsalar bile caizdir; soyun yüce olması kâfir hakkında lânet edilmesine engel olmaz.

lerinden uzaklaştırmadır. Bu onların isyan etmeleri, yani Allah ve Rasûlüne farzları terkederek, haramları yaparak karşı gelmeleri ve dinde aşırılık, bidat ve peygamberlerin öldürülmesiyle haddi aşmaları sebebiyledir. 79. âyette Allah onların lânete uğramalarına sebep olan isyan ve aşırılıklarının çeşitlerini haber veriyor: Onlar yaptıkları kötülükten birbirlerini menetmezlerdi. Yani onlar lâneti hakettiklerinde, büyük kötülük işliyorken, bir kısmı bir kısmını menetmiyordu. Nitekim Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle haber veriyor: "İsrailoğulları arasına ilk giren şey tartıyı eksik yapmaktır. Bir kişi bir kişiyle karşılaşıyor ve ona şöyle diyordu: Ey falanca Allah'tan kork, yaptığını bırak. Çünkü o sana helâl değildir. Sonra onunla yarın yine karşılaşıyor, o kişi yine aynı hal üzeredir. Bu sefer onu yediği içtiği ve oturduğu şeyden menetmiyordu. Onlar bunu yapınca kalplerini birbirlerine karıştırdı (benzetti)." Sonra Rasûlüllah (s.a.v.) sonuna kadar bu ayeti ve 81. ayetin sonuna kadar okudu. Daha sonra da şöyle dedi: "Hayır, Allah'a yemin ederim ki ya iyiliği emreder kötülüğü men edersiniz sonra zalimin elinden tutup onu zorlayarak hakka yöneltir veya zorlarsınız, ya da Allah sizin kalplerinizi birbirine benzetir de onlara lanet ettiği gibi size de lânet eder."(1) Ayetin sonunda Allah onların yaptığı işi çirkin buluyor ve buyuruyor ki: Onların yaptıkları ne de kötüdür. Sonra Allah Rasûlüne şöyle diyor: Sen onlardan, yani, Medine'deki yahudilerden çoğunu, kâfirleri, yani Mekke'de ve Medine'deki müşrik ve münafıkları, dost edinir, onlara yardım eder görürsün. Oysa dinleri, yani Tevratta yahudilerin, müşrik ve münafıkları dost edinmeleri yasaklanmıştır. Onlar da bunu bile bile yapıyorlar. Onların yaptıkları ne kötüdür!..

Gerçekten nefislerinin teşvik ettiği şer, inkâr ve fesadın neticesi ne kötüdür! Bu, Allah'ın onlara kızması, onların ölümlerinden sonra sonsuza kadar azab içinde kalmalarıdır. Allah buyuruyor ki: Onların nefislerinin yaptıkları ne kötüdür ki (o yüzden) Allah onlara öfkelenmiştir ve azabda sürekli kalacaklardır. Oradan asla çıkmayacaklardır!..

Allah sonra onların inkâr, batıl, şer ve fesadlarını izahına ilavede bulunarak şöyle buyurdu: Eğer onlar gerektiği gibi Allah'a, Muhammed'e ve onun getirdiği hidayet dine ve de ona indirilen Kur'an'a inansalardı, müşrik kâfirleri ve münafıkları dost edinmezlerdi. Fakat onların dost edinmelerinin sebebi, az bir kısımları hariç fasık olmalarıdır... Allah'ın emrinden dışarı çıkan, itaatten ayrılan ebediyen fesad konusunda bir sınırda durmaz. İşte bu, "Eğer Allah'a,

(1) Ebu Davud, Abdullah b. Mesud'dan rivayet etmiştir.

Rasûlüne, ona indirilene inansalardı, onları dost edinmezlerdi; fakat onların çoğu fasıktır," âyetinin manasıdır.(1)

SONUÇ

1- Dinde aşırılık, bidat ve heva sahibine uymak haramdır.

2- İsyan ve haddi aşmak, sahibi için mahrumiyet ve zarar neticesini doğurur.

3- Kötülük ve haksızlık karşısında susmak haramdır ve onun kötü sonucu herkese dokunur.

4- İnkâr, şer, fesad ehliyle dostluk haramdır.

5- Mü'minleri bırakarak, yardımlaşma ve ahbap olmak suretiyle küfür ehliyle dostluk, böyle bir kişide küfrün nişanı ve delilidir.

(1) Bu âyette kâfiri dost edinenin mü'min olamayacağına işaret vardır. Çünkü bu dostluk onu kâfirin söylediğini söylemeye, yaptığını yapmaya, hatta inandığına inanmaya, böylece de kâfir olmaya götürür. Bunun delili: "Bir kavme benzeyen ondandır," hadisidir.

مَعَ الشَّٰهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَآءَنَا
مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّٰلِحِينَ
﴿٨٤﴾ فَأَثَٰبَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَٰرُ
خَٰلِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ جَزَآءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
وَكَذَّبُوا بِـَٔايَٰتِنَآ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

82- İnsanlar arasında mü'minlere en acımasız düşman olanların yahudiler ile müşrikler olduğunu göreceksin. Buna karşılık mü'minlere en çok sempati duyanların "Biz hristiyanız" diyenler olduğunu göreceksin. Çünkü hristiyanlar arasında Allah'a bağlı bilginler ile din adamları vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.

83- Peygambere indirilen Kur'an'ı işittiklerinde, gerçeği tanımalarının sonucu olarak gözlerinden yaşlar akarken onların şöyle dediklerini görürsün: "Ey Rabbimiz, inandık, bizi de gerçeğe şahit olanlar arasında yaz."

84- "Rabbimizin bizi iyi kulları arasına katacağını umarken neden Allah'a ve bize gelen gerçeğe inanmayalım?!.."

85- Bu sözlerinden dolayı Allah onları altlarından ırmaklar akan ve içlerinde ebedi olarak kalacakları cennetler ile ödüllendirdi. Bu iyi kulların mükâfatıdır.

86- Kâfirlere, âyetlerimizi yalan sayanlara gelince onlar temelli cehennemliktirler.

SÖZLÜK

عَدَاوَة — Düşmanlık. Kişiyi, düşmanlık beslediği kimseden uzaklaştıran, ona iyilik ve sevgi ile yaklaşmasını engelleyen ve kimi zaman kendisine de kötülük yapmayı istemesine yolaçan bir

nefret duygusu demektir.

مَوَدَّة Sevgi. Kişiyi, sevdiği kimseye iyilikle yaklaşmaya ve onu kötülüklere karşı korumağa sevkeden bir sevgi duygusu demektir.

قِسِّيسِينَ Hristiyan din bilgini. "Kıssis"in çoğuludur. "Kıssis," hristiyanlara göre din bilgini, din alanındaki bilgisi sayesinde önder sayılan kişi, anlamına gelir.

وَ رُهْبَانًا Hristiyan din bilgini. "Rehbet" kökünden türemiş "rahip" kelimesinin çoğuludur. Hristiyan inanışına göre dünyadan el-etek çekip bir kiliseye ya da bir manastıra kapanarak kendisini ibadete adayan kimse, demektir.

مَا أُنْزِلَ اِلَى الرَّسُولِ Resul'e, yani elçiye indirilen, anlamına gelir. "Resul"den maksat Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'dir. "Resul'e indirilen"den maksat ise, Hz. İsa ile annesi Meryem'in –selam üzerine olsun– onurlu kişiler olduklarını vurgulayan ve İsa'nın Allah'ın kulu olduğunu belirten Kur'an âyetleridir.

اَلشَّاهِدِينَ Şahitler. "Şahid"in çoğuludur. Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine şehadet eden ve bu inanca bağlılığını sürdüren kimse, anlamına gelir.

اَلصَّالِحِينَ Salihler. İyi işler yapanlar. "Salih"in çoğuludur. Allah'a inanarak, O'nun nimetlerine ibadetle karşılık vererek Allah'a karşı olan görevlerini; ve insanlara karşı iyi davranarak, kötülük etmekten sakınarak insanlara karşı olan görevlerini eksiksiz biçimde yerine getiren kimse anlamına gelir.

فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا Dediklerinden dolayı Allah onlara sevap verdi. Yani gerek iman ettiklerini belirten sözleri ve gerekse işlemeye muvaffak edildikleri iyi işleri için Allah onları altlarından ırmaklar akan cennetler ile mükâfatlandırmıştır.

AÇIKLAMA

Yüce Allah yahudiler ile müşriklerin mü'minlere düşman olduklarını ve bu düşmanlıkların diğer inanç gruplarının besledikleri düşmanlıktan daha koyu olduğunu Peygamberimize –salât ve selâm üzerine olsun– haber vererek şöyle buyuruyor: "İnsanlar arasında mü'minlere en amansız düşman olanların ya-

hudiler ile müşrikler olduğunu göreceksin." Yahudilerin müslümanlara yönelik düşmanlıklarının sebebi atalarından miras alarak kuşaktan kuşağa aktardıkları gerçeği inkâr etme ve gerçeğe karşı çıkma biçimindeki sapıklıklarıdır. Bunun yanısıra eski parlak dönemlerini geri getirmeye ve devletlerini yeniden kurmaya yönelik özlemleri de İslâm çağrısı ile ters düşüyordu. Müşriklere gelince, onlar cahilliklerinden, haramlara aşırı düşkünlüklerinden, uzun yıllar boyunca alıştıkları putperestlik ve sapıklıktan dolayı mü'minlere karşı amansız düşman kesilmişlerdi.

Yüce Allah bu âyetin devamında mü'minlere en çok yakınlık ve sempati duyanların hristiyanlar olduğunu belirterek şöyle buyuruyor: "Buna karşılık mü'minlere en çok sempati duyanların, biz hristiyanız, diyenler olduğunu göreceksin."(1) Bu yakınlığın ve sempatinin gerekçesini de: "Çünkü hristiyanlar arasında Allah'a bağlı bilginler ile din adamları vardır ve onlar büyüklük taslamazlar," diye açıklıyor. Yani, bu yakınlık duygusunun sebebi, hristiyanlar arasında bilginlerin ve din adamlarının bulunmasıdır. Bilindiği gibi İncil uzmanı ve din önderi konumunda olan bilginler çoğunlukla adâleti, merhameti ve iyiliği, zulme, sertliğe ve kötülüğe tercih ederler. Bu din adamları da dünyadan el-etek çeken, dünyaya düşkün olmayan kimseler oldukları için müslümanlara yakınlık duyarlar. Yüce Allah onlardaki bu sempatiyi "ve onlar büyüklük taslamazlar" gerekçesine dayandırıyor. Yani büyüklük hissine, gurura kapılarak gerçeğe yüz çevirmezler, gerçeği kabul etmeme, onu ağza almama inadını göstermezler. Bu böyle olduğu içindir ki, hristiyan toplumlarda maddecilik yayılmaya yüz tutunca, Allah'ı tanımazlık, helâl ve haram bilmezlik sapıklıkları kök saldıkça mü'minlere yönelik bu sempatileri ya zayıflamış ya da tamamen yokolmuştur.

Ayetleri okumaya devam edelim:

"Peygambere indirilen Kur'an'ı işittiklerinde, gerçeği tanımalarının sonucu

---

(1) Bu âyet o tarihlerde Habeşistan kralı olan Necaşi ile adamları hakkında indi. Bilindiği gibi müslümanlar iki grup halinde müşriklerin baskılarından kaçarak Habeşistan'a göçetmişlerdi. Bir süre sonra Kureyş müşrikleri As oğlu Amr ile Rebia oğlu Abdullah'ı bazı hediyelerle Necaşi'ye gönderdiler. Bu elçiler göçmen müslümanların geri verilmesini istiyorlardı. Bunun üzerine Necaşi hahamlarını ve rahiplerini toplantıya çağırdı. Göçmen müslümanlar arasında bulunan Ebu Talip oğlu Cafer, bu toplantıya katılan hristiyan din adamlarına Meryem sûresini okudu. Adamlar sûreyi dinlerken hüngür hüngür ağlamaya başladılar. Bunun üzerine bu âyet indi.

olarak gözlerinden yaşlar akarken onların şöyle dediklerini görürsün: "Ey Rabbimiz, inandık, bizi de gerçeğe şahit olanlar arasında yaz!"

Bu âyette İslâm'ın yayılma dönemindeki Habeşistan Kralı Necaşi ve daha bir çokları gibi Kur'an âyetlerini işitir işitmez hemen müslüman olan hristiyanlar kasdediliyor. "Bizi gerçeğe şahit olanlar arasında yaz," sözünün anlamı şudur: Sözkonusu hristiyanlar kendilerine okunan Kur'an âyetlerini işitince etkilenmişler, gerçeği tanıdıkları için gözyaşlarını tutamamışlar ve Allah'tan kendilerini gerçeğin tanıkları arasında yazmasını, böylece onlarla birlikte cennete girmelerini sağlamasını istemişlerdir. Şahitler, yani gerçeğin tanıkları bu ümmet içinden Yüce Allah'ın birliğini ve Peygamberimizin peygamberliğini onaylayanlar, Allah'a ve Peygamberimize itaat edenler, demektir.

Onlar sözlerine şöyle devam ediyorlar:

"Rabbimizin bizi iyi kulları arasına katacağını umarken neden Allah'a ve bize gelen gerçeğe inanmayalım?!"

Bu sözlerin anlamı şudur: Yüce Allah'ın Rab ve ortaksız tek ilâh olduğuna, evlâdı ve ana-babası olmadığına, O'nun birliği ve peygamberi Hz. Muhammed'in –selâm üzerine olsun– peygamberliği hakkında bize ulaşan gerçek bildirime neden inanmayalım?!.. Bu gerçeklere inanmamızı engelleyecek ne sebep var ki?!.. Rabbimizin bizi bu ümmetin arasındaki iyi kulları ile birlikte cennete koymasını neden ummayalım?!.. Onlar böyle dedikleri için Yüce Allah kendilerini: "Altlarından ırmaklar akan ve içlerinde ebedi olarak kalacakları cennetler" ile ödüllendirdiğini haber vermekte(1) ve lâyık görüldükleri bu ödülün "iyi kulların mükâfatı" olduğunu belirtmektedir. "İyi kullar" sağlıklı inanca sahip olmalarının yanısıra(2) iyi sözler söyleyen, iyi ameller işleyen, müşrikliğe ve günahkârlığa bulaşmaksızın kalplerini temiz tutanlar, anlamına gelir.

---

(1) Bu ödül onların inançlarında samimi olduklarının ve doğru konuştuklarının delilidir. Çünkü böyle olduğu için Yüce Allah onların isteklerini karşılamış, beklentilerini ve özlemlerini gerçekleştirmiştir. İşte îmânı samimi ve yönelişi doğru olan herkesin ödülü, bunlar gibi, cennet olur.

(2) Bu ifade sınırlama amacı taşır. Çünkü bütün hristiyanlar Kur'an'ı dinleyince ağlayan, Allah'tan samimiyetle dilekte bulunan, îmân edip iyi amel işleyen ve bunların sonucu olarak cennetle ödüllendirilen kimseler değildirler. Tersine onların çoğu Peygamberimizi ve Kur'an'ı yalanlayarak kâfir kalmışlardır. Onların cezası içinde ebedî olarak kalacakları cehennemdir. Çünkü onların kalpleri karanlık ve vicdanları kirlidir.

Yüce Allah daha sonraki âyette, Allah'ın tek ilah olduğunu ve Peygamberinin peygamberliğini inkâr edenlerin, Kur'an'ın âyetlerini yalan sayanların Allah'ın rahmetinden uzak kalacaklarını ve ebedî olarak cehennemde yanacaklarını, bildirmektedir.

SONUÇ

1- Yahudilerin ve müşriklerin İslâm'a ve müslümanlara karşı besledikleri düşmanlık büyüktür.

2- İnançlarına samimiyetle bağlı olan hristiyanlar müslümanlara yakındır.

3- Alçak gönüllülük erdemli, buna karşılık kendini beğenmişlik, yani gurur çirkin bir tutumdur.

4- Bu ümmet, yani Muhammed Ümmeti daha önceki ümmetlerden üstündür.

5- Ehl-i kitabtan müslüman olup da İslâm'ı güzel fazileti anlatılmıştır.

6- Kâfirler ve ilâhi duyuruyu yalanlayanlar ebedî olarak cehennemde kalacaklardır.

7- Kur'an önce vaadleri ve sonra tehditleri dile getirerek özendirme-korkutma üslubunu kullanır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا
إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا
طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ
اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ

فَكَفَّارَتُهُۥٓ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَٰكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ
أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
ثَلَٰثَةِ أَيَّامٍ ۚ ذَٰلِكَ كَفَّٰرَةُ أَيْمَٰنِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَٱحْفَظُوٓا
أَيْمَٰنَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

87- Ey mü'minler, Allah'ın size helâl kıldığı tertemiz nimetleri haram saymayın, sınırları aşmayın. Hiç kuşkusuz Allah sınırları aşanları sevmez!

88- Allah'ın size bağışladığı helâl ve temiz nimetlerden yiyince kendisine inandığınız Allah'tan korkun!

89- Allah sizi ağız alışkanlığı ile yaptığınız yeminlerden dolayı değil, bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sorumlu tutar. Böyle bir yemini bozmanın cezası, kefareti ya ailenize yedirdiğiniz yemeğin ortalaması üzerinden on yoksulu doyurmak veya yine on yoksulu giydirmek ya da bir köle azad etmektir. Bunların hiç birini bulamayan (yapamayan) kimse üç gün oruç tutar. İşte bozduğunuz yeminlerin cezası, kefâreti budur. Yeminlerinizi tutun. Allah, şükredesiniz diye, size âyetlerini böyle açık açık anlatıyor.

SÖZLÜK

لَا تُحَرِّمُوا	Haram etmeyin. "Tahrim" yasaklamak demektir. Yani "kendinize yasaklamayın.
مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ	Allah'ın size helâl ettiği. Yani evlenmek, yemek ve içmek gibi Yüce Allah'ın size mübah kıldığı, yararlanmanıza izin verdiği nimetleri kendinize yasaklamayın.
حَلَالًا طَيِّبًا	Helâl, temiz. Yani mübah olan, iğrenç ve tiksindirici olmayan.
لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ	Allah size gelişigüzel şeylerden dolayı hesab sormaz. Yani Yüce Allah sizi yemin amacı taşımaksızın sırf ağız alışkanlığı

ile yaptığınız yeminlerden dolayı sorumlu tutmaz.

عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَان — Ettiğiniz yeminler. Yani yapmaya ya da yapmamaya kalpten kesin karar vererek yaptığınız yeminler.

مِنْ اَوْسَط — Orta halli olandan. En üst derecelisinden ya da en alt derecelisinden değil, halk arasında en yaygın olanından...

أَهْلِيكُمْ — Ehliniz. Eşinizden ve çocuklarınızdan oluşan aileniz.

تَحْرِيرُ رَقَبَة — Köleyi serbest bırakmak. Kölenin boynundaki kölelik zincirini çözmek.

يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه — Allah âyetlerini size açıkladı. Yani Yüce Allah vacip, helâl ve haram gibi dininin içerdiği hükümleri size açık açık anlattı.

AÇIKLAMA

Okuduğumuz âyetlerin ilk ikisi Mes'ut oğlu Abdullah ve Maz'un oğlu Osman'ın da aralarında bulunduğu bir grup sahabi hakkında indi.(1) Bunlar Peygamberimizin (s.a.v.) bir sohbetini dinledikten sonra dünyayı bırakarak ahirete yöneldiler, dünyadan tamamen el-etek çekerek kendilerini ibadete verdiler. Bir gün Peygamberimizin eşi Hz. Ayşe'ye giderek Peygamberimizin ne kadar namaz kıldığını ve gecelerinin ne kadarını ibadetle geçirdiğini sordular. Aldıkları cevaplar üzerine, Peygamberimizin ibadet miktarını azımsar gibi bir havaya kapılarak aralarından biri: "Ben hiç kadınlarla birlikte olmam!" dedi. Bir başkası: "Ben hiç ara vermeksizin bütün yılı oruçlu geçiririm!" dedi. Üçüncü olan bir başkası da: "Ben gecelerimi hiç uyumadan ibadetle geçiririm!"

(1) Buhari'nin verdiği bilgiye göre, sahabilerden Hz. Enes şöyle diyor: Bir gün üç kişiden oluşan bir grup Peygamberimizin eşlerinden birinin evine geldi. Peygamberimizin nasıl ibadet ettiği hakkında bilgi almak istediler. Kendilerine gereken bilgi verilince, işittiklerini azımsar gibi bir havaya girerek: "Biz nerede, peygamberimiz nerede? Allah O'nun geçmiş gelecek bütün günahlarını affetmiştir," dediler. Aralarından biri: "Bana gelince, bütün gece sabaha kadar hep namaz kılarım!" dedi. Öbürü: "Bana gelince, hiç ara vermeksizin bütün yıl boyunca her gün oruç tutarım!" dedi. Üçüncüsü de: "Bana gelince, ben kadınlarla birlikte olmam, hiç evlenmedim," dedi. O sırada Peygamberimiz çıkageldi ve şöyle dedi: "Şöyle şöyle konuşan siz miydiniz? İçinizde Allah'tan en çok korkan, O'na karşı gelmekten en çok çekinen benim. Fakat kimi gün oruç tutarım, kimi gün tutmam. Geceleri hem namaz kılarım, hem uyurum. Kadınlarla da birlikte olurum. Kim benim sünnetimden yüzçevirirse benden değildir!"

dedi. Sözkonusu sahabilerin bu sözleri Peygamberimizin kulağına varınca bir konuşma yaparak şöyle buyurdu: "Şöyle şöyle sözler söyleyen şu adamlara ne oluyor?! Ben Allah'ın elçisi olduğum halde etli yemekler yiyorum. Bazı günler oruç tutuyor, bazan da oruçsuz oluyorum. Geceleri hem namaz kılıyor hem de uyuyorum. Eşlerimle birlikte de oluyorum. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir!" Bunun üzerine: "Ey mü'minler, Allah'ın size helâl kıldığı tertemiz nimetleri haram saymayın,"(1) âyeti indi. Yani: "Helâl yiyecekleri, içecekleri ve kadınlarla birlikte olmayı haram saymayın." Fakat helâl sınırını aşıp haramlar alanına dalmak sureti ile "sınırları da aşmayın."(2) Çünkü Rabbiniz olan Allah "sınırları aşanları sevmez." "Allah'ın size bağışladığı helâl ve temiz nimetlerden yeyin." Haram maddelere gelince, onlar size rızık olamazlar. "Allah'tan korkun!" Yani sizi dünyadan büsbütün kopmaya sürükleyecek olan aşırılıklardan ve ölçüsüzlüklerden uzak durarak Allah'tan korkun. Çünkü İslâm'da dünyadan el-etek çekmek, dünya nimetlerini boykot etmek yoktur. "Kendisine inandığınız Allah'tan..." yani sizin için helâlleri ve haramları belirleyip bildiren bir Rabb olarak ayrıca kendisine ibadet ve itaat edilen bir ilâh olarak inandığınız Yüce Allah'tan korkun.

Yukarıda okuduğumuz âyetlerin ilk ikisi, bu gerçekleri vurguluyor. Şimdi de üçüncü âyeti okuyalım:

"Allah sizi ağız alışkanlığı ile ettiğiniz yeminlerden dolayı sorumlu tutmaz."

Bu âyet de yukardaki ayetlerde sözü edilen sahabi grubu hakkında indi. Sözkonusu sahabiler: "Biz dünyadan el-etek çekeceğimize dair yemin etmiştik. Şimdi o yeminlerimiz ne olacak, ne yapacağız?" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah yeminlerini bozdukları takdirde neler yapmaları gerektiğini onlara açıklamak üzere şöyle buyuruyor: "Allah sizi ağız alışkanlığı ile yaptığınız yeminlerden dolayı sorumlu tutmaz." Burada sözü edilen yemin, yemin amacı taşımayan, "vallahi hayır", "vallahi evet" gibi sırf ağız alışkanlığı ile söylenivereen biçimsel yemin türüdür. Eğer bir kimse "Bu iş şöyledir, ya da böyledir," diye yemin eder de sonradan yanıldığı, sandığının tersinin doğru olduğu or-

(1) Alimlerimiz diyorlar ki: Bu ve buna benzer âyetlerle aynı anlama gelen hadisler aşırı sofularla, dünyadan el-etek çekerek bir köşeye kapanan dervişlerin tutumunu reddeder. Nitekim Taberî: "Hiç bir müslümanın Yüce Allah'ın mü'min kullarına helâl kıldığı temiz bir şeyi kendine haram sayması caiz değildir," der.

(2) İnsan, bir şeyi kendine haram sayınca o şey aslında haram olmaz. Yalnız eşi hariç. Çünkü erkek, boşadığında eşini kendine haram etmiş olur.

taya çıkarsa, bu yemini de ayni çeşide girer, yani sahibine sorumluluk yüklemez. "Fakat sizi bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sorumlu tutar." Yani kesin amaçlı olarak, bile bile yaptığınız yeminlerden sorumlusunuz.(1) Böylesine amaçlı bir yemini yaptıktan sonra onu bozan kimseye, günahtan kurtulabilmek için kefâret gerekir. Bu kefâret: "On yoksulun karnını doyurmaktır." Her yoksula vereceğiniz yiyecek "ailenize yedirdiğiniz yemeğin ortalaması üzerinden" yarım sa'(2) ağırlığında olmalı, ne bundan daha çok ve pahalı ne de daha düşük kaliteli ve ucuz olmalıdır. Ya on yoksulu "giydireceksiniz." Her birine giyim eşyası olarak ya bir fes ile bir dış gömlek ya da bir iç gömlek ile bir palto vermelisiniz. Ya da "bir köle azad edeceksiniz." Yani erkek-kadın, genç-yaşlı bir mü'min köleyi serbest bırakacaksınız.

Yeminini bozan mü'min kefâret olarak bu üç şıktan istediğini tercih etmekte serbesttir. Eğer bunların hiç birini bulamazsa, yani yapacak güçte olmazsa üç gün oruç tutar. Bu üç günlük orucu ister ardarda, isterse ara vererek tutar. İşte âyette geçen: "Bunların hiç birini bulamayan yapamayan, kimse üç gün oruç tutar," cümlesinin anlamı budur. Bunun arkasından gelen: "İşte bozduğunuz yeminlerin cezası, kefareti budur," cümlesi de şu anlama gelir: Size anlatılan bu şıklar, yeminlerinizi bozmanın vicdanlarınıza bindirdiği günah yükünün kaldırılma yollarıdır.

"Yeminlerinizi tutun"(3) emri ise, "Sık sık yemin etmeyin. Aksi halde yeminlerinizi bozarak günaha girer ve kefaret ödemek zorunda kalırsınız," demektir.

---

(1) Bu hüküm istisnalı olmayan yeminler için geçerlidir. İstisna "inşaallah" sözünün yemine eklenmesi ile olur. İstisnalı yeminler kefâret ve sorumluluk getirmez. Yalnız bunda "inşaallah" sözünü açıkça söylemek şarttır.

(2) Tefsir bilgini Kurtubi bu âyetten çıkan bir başka sonucun, yeminini bozan kişinin yeminin kefâretini hemen ödemeye girişmesi gerektiğini belirtiyor. Bu titizliğin kefâreti unutmayı önleme amacından kaynaklandığı açıktır.

(3) Alimlerimizin bildirdiklerine göre yeminler dörde ayrılır. İkisi, bozulduğu takdirde kefâret gerektirirken, öbür ikisi, bozulduğu takdirde kefaret gerektirmez. Kefâret gerektiren iki yeminin biri: "Vallahi şu işi şöyle yapmayacağım," deyip de bozulan yemindir. İkincisi ise: "Vallahi şu işi şöyle yapmayacağım," deyip de bozulan yemindir. Kefâret gerektirmeyen iki yemin türüne gelince, bunlardan biri: "Vallahi bu iş şöyledir," diye yemin edildikten sonra öyle olmadığı meydana çıkan geçersiz yemindir. İkincisi ise: "Hayır vallahi," veya "evet, vallahi" gibi kasıtsız olarak dil alışkanlığı ile yapılan yemindir. Bir beşinci yemin türü var ki, buna "Yemin-iğamus" denir. Bu bile bile yalan yere yapılan yemindir. Bunun kefâreti tevbe etmekle olur, başka bir kefâret biçimi yoktur. Tevbenin yanısıra kefâret de ödenirse iyi olur.

Ayetin sonunu oluşturan: "Allah, şükredesiniz diye, size ayetlerini böyle açık anlatıyor," cümlesi ise şu anlama gelir: Yüce Allah bu âyette size nasıl yeminlerinizi bozma ve bunun gerektirdiği kefâreti ödeme konusunu açık anlatıyorsa dininin diğer emir ve yasaklarını da âyetlerinde öyle açık açık anlatıyor. Maksat, böylece sizi kendisine şükretmeye hazırlamaktır. Bu şükrün yolu da size emrettiklerini yaparak ve yasaklarından kaçınarak O'na itaat etmektir. Hamd ve minnet O'na mahsustur.

SONUÇ

1- Allah'ın helâl kıldığı şeyleri haram saymak, tıpkı O'nun haram kıldığı şeyleri helâl saymak gibi haramdır.

2- Sahabilerin Yüce Allah'a ibadet etmekte ne kadar istekli oldukları anlatılıyor. Bu istekliliğin gerekçesi Allah'ın azabının korkusu ile, nimetlerine yönelik özlemdir.

3- Dinin sınırlarını aşmak, aşırı kısıntı ve sıkılığa ve de gevşekliğe yönelmek haramdır.

4- Yemin bozmanın kefâreti ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.

5- Sık sık yemin etmek mekruh, buna karşılık Allah'tan başkası adına yemin etmek kesinlikle haramdır ve küfürdür.(1)

6- Eğer bir kimse yasaklanmamış bir şeyi yapmamaya ya da bir yasaklanmışı yapmaya yemin etmiş ise yemini bozup kefâretini ödemesi güzeldir. Buna karşılık eğer bir farzı yapmamaya ya da bir haramı işlemeye yemin etmiş ise yeminini bozup kefâretini ödemesi farzdır.(2)

7- Yeminler üçe ayrılır:(3) a) Sırf ağız alışkanlığı ile edilen amaçsız ye-

---

(1) Çünkü Tirmizî'nin bildirdiğine göre Peygamberimiz: "Kim Allah'dan başkası adına yemin ederse ya müşrik ya da kâfir olur," buyuruyor. Peygamberimiz başka bir sahih hadiste de şöyle buyuruyor: "Haberiniz olsun ki, Yüce Allah, atalarınız adına yemin etmeyi size yasaklıyor. Kim yemin edecekse ya Allah adına yemin etsin ya da dilini tutsun."

(2) Çünkü Peygamberimiz şöyle buyuruyor: "Kim bir konuda yemin eder de tersinin daha hayırlı olduğunu görürse, hayırlı gördüğü işi yapsın ve yeminin kefâretini versin."

(3) Bu sayı ayrıntılı değildir. Yukarda yeminlerin ayrıntılı olarak beşe ayrıldığını açıklamıştık.

min.(1) Bu yemin kefâret gerektirmez. Çünkü sahibine günah kazandırmaz. b) Bile bile yalan yere edilen yemin. Bu yemin kefareti değil, tevbe etmeyi gerektirir. c) Bir mü'minin bir işi yapmayı ya da yapmamayı amaçlayarak bile bile yemin etmesi. İşte Yüce Allah'ın yukarıdaki âyette kefâret yollarını açıkladığı yemin türü budur.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّمَا ٱلْخَمْرُ وَٱلْمَيْسِرُ وَٱلْأَنصَابُ وَٱلْأَزْلَٰمُ
رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ فَٱجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا
يُرِيدُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ فِى ٱلْخَمْرِ
وَٱلْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ وَعَنِ ٱلصَّلَوٰةِ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ
﴿٩١﴾ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَٱحْذَرُوا۟ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ
فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓا۟ إِذَا مَا ٱتَّقَوا۟ وَّءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟

(1) Çünkü Buhari'nin bildirdiğine göre Peygamberimize soru sormaya gelen bir Bedevi ile Peygamberimiz arasında şöyle bir karşılıklı konuşma oldu:
Bedevi: Ya Rasûlüllah, büyük günahlar nelerdir?
Peygamberimiz: Allah'a ortak koşmaktır.
Bedevi: Sonra hangi günah gelir?
Peygamberimiz: Ana-babaya karşı kötü davranmak.
Bedevi: Sonra hangi günah gelir?
Peygamberimiz: Yemin-i ğamus.
Bedevi: Yemin-i ğamus nedir?
Peygamberimiz: Bir müslümanın malına haksızlıkla el konulmasına yolaçan yalan yemindir.

الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوا وَّآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوا وَّأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

90- Ey mü'minler, içki, kumar, anıt taşları ve fal okları şeytan işi iğrençliklerdir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.

91- Şeytan içki ve kumar yolu ile aranıza kin ve düşmanlık tohumları ekmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlara son veriyorsunuz, değil mi?!

92- Allah'a ve Peygambere itaat edin, onlara karşı gelmekten sakının. Eğer bu emre sırt çevirirseniz, bilin ki, Elçimizin görevi sadece açıkça duyurmaktır."

93- İmân edip iyi amel işleyenler Allah'tan korkup îmân ettikleri, arkasından yine Allah'tan korkup mü'minliklerini devam ettirdikleri ve sonra yine Allah'tan korkup iyilik yaptıkları takdirde, vaktiyle tattıkları haram yiyecek ve içeceklerden dolayı sorumlu tutulmazlar. Hiç şüphesiz Allah iyilik yapanları sever.

SÖZLÜK

اَلْخَمْرُ وَ الْمَيْسِرُ İçki ve kumar. "Hamr"(1) Hammaddesi ne olursa olsun, miktarı çok ya da az olsun, her türlü sarhoş edici madde, anlamına gelir. "Meysır" ise, kumar,(2) demektir.

وَالْاَنْصَاب Putlar. "Nusub" kelimesinin çoğuludur. Allah'a yaklaşmak, O'na saygı göstermek amacı ile dikilen anıtlar ve heykeller anlamına gelir. Günümüzde görülen devlet adamı ve siyasi

(1) Elimizdeki güvenilir bilgiye göre Hz. Ömer bir konuşmasında şöyle dedi: "Ey insanlar, bilesiniz ki, bir gün içki yasağına ilişkin âyet indi. İçki şu beş maddeden yapılır: Üzüm, hurma, bal, buğday, arpa. İçki insanın aklını örten, abuksabuk, yalan-doğru konuşmasına yolaçan maddedir."

(2) Madem ki, içki ile kumarın yasaklık gerekçesi müslümanlar arasında düşmanlık çıkarması, bunun yanısıra insanı Allah'ı zikretmekten ve namazdan alıkoymasıdır.. O halde, müslümanlar arasında düşmanlığa sebep olan, insanı zikirden ve namazdan yani İslâm'dan alıkoyan her şey haramdır.

önder heykelleri bu kapsama girer.

وَ الْاَزْلَام — Fal okları. "zelem" kelimesinin çoğuludur. Arapların İslâm'dan önceki dönemde her hangi bir işin iyi mi, yoksa kötü mü; kârlı mı, yoksa zararlı mı olacağını anlamak amacı ile attıkları oklar anlamına gelir. Kâhinlerin çektikleri kurâlar, kum falı ve parmak hesabına dayanan tahminler de bu çeşide girer.

رِجْسٌ — Pislik. Maddî ve manevî anlamda pis olan şey. Bilindiği gibi haram olan her şey iğrenç ve tiksindirici olmasa da pistir.

مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ — Şeytanın amelindendir. Yani şeytanın insanları yoldan çıkarmak için süslediği, sevdirdiği ve özendirdiği şeylerdendirler.

فَاجْتَنِبُوه — Ondan sakının. Onu bir yana bırakın, kalpleriniz ona yönelmesin, vücutlarınız ondan uzaklaşsın.

تُفْلِحُون — Kurtulursunuz. Kemale erersiniz; dünyada ve ahirette mutlu olursunuz.

وَ يَصُدُّكُم — Alıkor, vazgeçirir.

فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُون — Son veriyor musunuz?.. Yani "son verin." Soru uslubunun amacı cevap beklemek değil, emir vermektir.

جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا — Yeyip içtiklerinizde günah. Yani mü'minler, bu yasaklayıcı ayetin inişinden önce içtikleri içkilerden ve yedikleri kumar kazançlarından dolayı sorumlu değildirler.

AÇIKLAMA

Yüce Allah, mü'minlere helâlleri haram ilân etmeyi yasakladıktan sonra, insanlara zarar verdikleri, kalplerini ve ruhlarını bozdukları gerekçesi ile yasakladığı, uzak durmaya ve kaçınmaya çağırdığı şeyleri açıklamak üzere: "Ey mü'minler..." diye söze giriyor.(1) Yani: Ey Allah'ı Rabb, İslâm'ı din ve Hz. Muhammed'i -salât ve selâm üzerine olsun- Peygamber olarak onaylayan, kabul eden kimseler, biliniz ki "içki, kumar, anıt taşları ve fal okları şeytan işi

(1) Bu âyet Hicret'in üçüncü yılında gerçekleşen Uhud savaşından sonra indi. Fakat sonra bu sureye yerleştirildi. Ayet içkinin mübahlığına ilişkin hükmü yürürlükten kaldırmıştır. Elimizdeki bilgiye göre bu âyetin iniş sebebi Ebu Vakkas oğlu Saad ile Ensar'dan biri arasında bir ziyafette içtikleri içki yüzünden meydana gelen sürtüşmedir.

pisliktir."(1) Yani bunlar şeytanın yapmaya çağırdığı, gönüllere hoş gösterdiği, süsleyip püsleyerek özendirdiği iğrenç birer pisliktir. Şeytan bu pislikleri yaptırmakla tek bir vücud gibi biribirine tutkun olmaları gereken mü'minler arasında kin ve düşmanlık tohumları ekmeyi, koruyucu zırhları olan Allah'ı anmaktan alıkoymayı, Rabb'lerine yakınlaştırıcı miraçları olması yanında kendilerini iyiliklere özendirip kötülüklerden uzak tutan namazdan uzaklaştırmayı amaçlamaktadır.

Yüce Allah, daha sonra bu dört haramın fert ve toplum hayatında meydana getireceği yıkımın ve kötülüğün büyük vehametini en etkili biçimde kalplere işletecek olan dolaylı bir emir üslûbunu tercih ederek, mü'minlere: "Artık bunlara son veriyorsunuz, değil mi??.." diye sesleniyor. Arkasından, Yüce Allah: "Allah'a ve Peygamber'e itaat ediniz, karşı gelmekten sakının!" buyruğu ile mü'minleri isyankârlığın kötü sonuçları konusunda uyarmaktadır.

Arkasından mü'minlere şu bilgi veriliyor: Eğer onlar gerçeğin ne olduğunu gördükten sonra ona sırt çevirecek olurlarsa bu sırt çevirmenin Peygambere hiç bir zararı yoktur. Çünkü onun görevi gerçeği açık bir dille anlatmaktır ve o bu duyurma görevini yerine getirmiştir. Peygamberin çağrısına sırt çevirenlere gelince, onlar tıpkı kafirler gibi alçaltıcı ve ebedi cehennem azabına çarpılacaklardır. "Allah'a ve Peygamber'e itaat ediniz, karşı gelmekten sakınınız. Eğer bu emre sırt çevirirseniz, bilin ki, Peygamberimizin görevi sadece açıkça duyurmaktır," âyetinin anlamı işte budur.(2)

Şimdi de yukardaki âyetlerin sonuncusunu okuyalım:

"İmân edip iyi amel işleyenler, Allah'tan korkup îmân ettikleri, arkasından yine Allah'tan korkup mü'minliklerini devam ettirdikleri ve sonra yine Allah'tan korkup iyilik yaptıkları takdirde, vaktiyle tattıkları haram yiyecek ve içeceklerden dolayı sorumlu tutulmazlar. Hiç şüphesiz Allah iyilik yapanları sever."

Bu âyet bazı sahabelerin: "Ya Rasûlüllah, içki içerek ve kumar oynaya-

---

(1) Anıt taşları ile fal oklarının içki ve kumarla birlikte anılmasının amacı, haramlık hükmünü vurgulamak, güçlülük kazandırmaktır. Çünkü bunlarla ilgili alışkanlığın vicdanlardaki kökleri derindir. Dikili taşlarla ilgili yasaklamaktan maksat, bu taşlara tapmayı, onları yapmayı ve satmayı yasaklamaktır.

(2) Ayette yeralan bilin ki cümlesi, şart cümlesinin cevabı niteliğindedir. Yani: "Eğer siz Allah'a ve Elçisine itaat etmekten yüz çevirirseniz, bilin ki, sizin bu yüz çevirmeniz, Elçi'ye bir zarar vermez. Çünkü Elçi'nin görevi sadece aldığı vahyi duyurmaktır ve o size karşı bu duyurma görevini yerine getirmiştir.

rak ölen kardeşlerimizin durumu ne olacak?" sorusunu sormaları üzerine indi.(1) Yani: "Bu kötülükleri işlerken ölenlerin halleri ne olacak? Sorumlu mu tutulacaklar, yoksa af mı edilecekler?" İşte bu soru üzerine Yüce Allah bu âyeti indirerek mü'minlere şu gerçeği açıklıyor: Mü'minler, yasaklayıcı âyetin inişinden önce tattıkları haram yiyecek ve içecekler yüzünden günahkâr sayılmayacaklar, sorumlu tutulmayacaklar. Yalnız bunun için Allah'tan korkup kendilerine daha önce bildirilmiş olan haramlardan kaçınmış, kendisine ve yasalarına inanmış emrine uyma ve yakınlığını kazanmak amacı ile iyi işler yapmış olmaları şarttır. Geçmiş kötülüklerden sorumlu tutulma zorluğundan kurtulmaları bu şarta bağlıdır. Ayetteki: "Arkasından yine Allah'tan korkup mü'minliklerini devam ettirdikleri..." ifadesi şu gerçeği vurguluyor: Ölmüş bulunanlar gibi, halen yaşamakta olan mü'minler de yasaklama emrinin gelişinden önce tattıkları haram içeceklerden ve yiyeceklerden ötürü sorumlu tutulmazlar. Ama bunun için îmân etmiş olmaları, iyi amel işlemeleri, öbür haramlardan kaçınmaları, bu alanlarda Yüce Allah'a içtenlikle bağlanarak îmânlarını, haramlardan sakınma titizliklerini ve iyilik yapmaya yönelik kararlılıklarını devam ettirmeleri gerekir.

SONUÇ

1- İçki içmek, kumar oynamak, anıtlara ve heykellere saygı göstermek, fal oklarından medet ummak haramdır.

2- Yasak emri iner-inmez bu haramları işlemeye derhal son vererek, Hz. Ömer (r.a.) gibi: "Son verdik, ey Rabbimiz!" demek farzdır.

3- İçki içme ve kumar oynama yasağının gerekçesi açıklanıyor. Bu gerekçe, insanlar arasına kin ve düşmanlık tohumlarının ekilmesi ve müslümanı, ruhi hayatının dayanağını oluşturan Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymasıdır.

4- Allah'a ve Elçisi'ne itaat edip onlara karşı gelmekten sakınmak farzdır.

5- Ölünceye kadar kötülüklerden sakınmak, bunun yanısıra inançta, sözde ve davranışlarda iyilikten yana kararlı bir tutum sergilemek farzdır.

---

(1) Elimizdeki bilgiye göre bu soruyu soran Hz. Ebû Bekir'dir. Bu soru sözkonusu haram maddeyi içerken ölenlere karşı duyulan merhameti, acımayı gösterir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ
تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَىٰ
بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ
وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ
ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ
أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ
وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾
أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ
وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي
إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

94- Ey mü'minler, Allah kendisini görmeksizin O'ndan kimlerin korktuğunu belirlemek için sizleri ihramlı iken ellerinizin ve mızraklarınızın erişebileceği av hayvanları aracılığı ile dener. Kim bu denemeden sonra yasakları çiğnerse kendisini acıklı bir azap beklemektedir.

95- Ey mü'minler, ihramlı iken av hayvanı vurmayınız. Kim bu durumdayken bilerek bir av hayvanı vurursa, işlediği suçun vebalini tatması için, ya içinizden iki adil kişinin vurulan av hayvanının dengi olduğuna karar verecekleri bir kurbanlığı, ceza olarak, Kabe'ye ulaştırıp kesmesi, ya kefâret olarak yoksullara ye-

mek yedirmesi, ya da bunun dengi kadar gün oruç tutması gerekir. Allah geçmiştekileri affetmiştir. Fakat kim bir daha aynı suçu işlerse Allah ondan öç alır. Hiç şüphesiz Allah üstün iradeli ve öc alıcıdır.

96- Deniz hayvanlarını avlama ve hem kendiniz hem de yolcular için besin maddesi olarak yemek size helâl kılındı. Huzurunda biraraya getirileceğiniz Allah'tan korkunuz.

SÖZLÜK

لِيَبْلُوَنَّكُم — Sizi denemek, sınamak için.

اَلصَّيْد — Av hayvanı.(1)

تَنَالُهُ أَيْدِيكُم — Ellerinizin eriştiği.(2) Kuş yumurtası ve civciv gibi.

وَ رِمَاحُكُمْ — Mızraklarınızın yetiştiği. Rımah, "Rumh" kelimesinin çoğuludur. "Ellerinizin erdiği" deyiminden maksat çeşitli türdeki hayvanlardır.

لِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْب — Kim görmediği halde Allah'tan korkarsa? Yüce Allah bu deneme yolu ile kimin kendisinden korkarak av hayvanı vurmaktan sakındığını ortaya çıkarmak istiyor.

فَمَنِ اعْتَدَى — Haram olduktan sonra kim haddi aşarsa. Yasaklayıcı emri aldıktan sonra av hayvanı vurmak suretiyle, kim haddi aşarsa.

وَ اَنْتُمْ حُرُم — Ve sizler ihramdasınız. Hurum "Haram"ın çoğuludur. Haram da demek ihramda demektir. Yani Hac ya da Umre için ihrama giren kişi demektir. Bu anlamda "Haram erkek" ya da "Haram kadın" deyimleri kullanılır.

مِنَ النَّعَمِ — Hayvanlar. Deve, sığır ve koyun gibi hayvanların genel adı.

ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ — Sizden adâlet sahibi. Adil karar verebilecek nitelikte iki bilgili kişi.

---

(1) Yılan, akrep, karga ve fare gibi zararlı hayvanlar ile arslan, kaplan, kurt ve sırtlan gibi yırtıcı hayvanları öldürmek ihramlı-ihramsız herkese serbesttir. Çünkü Peygamberimiz: "Şu beş hayvan zararlıdır, Harem-i Şerifte ve Harem-i şerif dışında da öldürülebilirler: Yılan, alaca karga, fare, kuduz köpek ve doğan."

(2) "Ellerinizin erişebileceği" av hayvanlarından maksat küçük av hayvanları ile bu hayvanların yavruları ve yumurtalarıdır. "Mızraklarınızın erişebileceği" av hayvanları deyimi ile ise elle değil, ancak av araçları ile yakalanabilen büyük av hayvanları kastedilmektedir.

وَبَالَ أَمْرِهِ Yaptığının sonucu. Sununun cezasının yükünü. Çünkü av hayvanı vurmak yasak olduğu halde böyle bir hayvanı vurdu.

وَ لِلسَّيَّارَةِ Ve yolcular. Yolcular onu yol azığı yaparlar. "Deniz yiyeceği" sahile atılan deniz hayvanı anlamına gelir.

AÇIKLAMA

Yüce Allah, vurgulamalı bir ifade ile mü'min kullarına seslenerek haber veriyor ki, kimin itaatkâr ve kimin isyankâr olduğu ortaya çıksın diye kendilerini sınavdan geçirmektedir.(1) Ayeti okuyalım:

"Ey mü'minler, Allah kendisini görmeksizin O'ndan kimlerin korktuğunu belirlemek için sizleri ihramlı iken ellerinizin ve mızraklarınızın erişebileceği av hayvanları aracılığı ile dener." Böylece Yüce Allah bir yandan ihrama bürünmüş mü'minlere avlanmayı yasaklarken, öbür yandan bu hayvanları ellerinin ve mızraklarının kolayca ulaşabileceği bir yakınlıkta bulundurarak onları denemekte, sınavdan geçirmektedir; tıpkı vaktiyle cumartesi günü balık avlamayı yasaklayarak İsrailoğullarını sınavdan geçirdiği gibi. Bilindiği gibi bir sahil kasabasında oturan yahudiler Cumartesi yasağına uydukları gün deniz balık akınına uğrarken, bu yasağı çiğnedikleri gün böylesine bir balık bolluğu göremiyorlardı. Yüce Allah emirlerini çiğneyen bu kimseleri böylece sınavdan geçirmişti. Sözkonusu yahudi topluluğu Yüce Allah'ın yasağını çiğneyerek cumartesi günleri balık avladılar ve bu yüzden çarpılma cezasına uğratılarak aşağılık maymunlara dönüştürüldüler. Fakat müslümanlar bunun tersini yaparak Rabb'lerinin buyruğuna uydular ve emrini yerine getirdiler. Ayetin sonunu oluşturan; "Kim bu denemeden sonra yasakları çiğnerse kendisini acıklı bir azap beklemektedir," cümlesi, kim bu yasaklamadan sonra av hayvanı öldürürse acıklı bir azaba çarptırılır, demektir.

95. âyete gelince, onu birlikte inceleyelim: "Ey mü'minler,(2) ihramlı iken av hayvanı vurmayınız."(3) Yüce Allah bu cümlede av hayvanı vurma yasağını

(1) Yani; maksat, durum o kimseler için açıkça ortaya çıksın da böylece ileri sürebilecekleri bir bahane kalmasın. Yoksa Yüce Allah bu durumu çok önceden bilmektedir ve bu bilgisi ezelidir.

(2) Elimizdeki bilgiye göre Ensar müslümanlarından Malik oğlu Ebû Yusr Amr'ın Hudeybiye yılında Umre yapmak amacı ile ihramlı iken bir yaban eşeği öldürmesi üzerine bu ayet indi.

(3) Öldürmek, vurmak, sözlük anlamı ile hayvanın canını gidermek demektir. Bunun çeşitli yöntemleri vardır. Başlıcaları: mızraklamak, boğazlamak, boğmak, taşla öldürmek ve benzerleridir.

bir daha vurguladıktan sonra: "Kim bu durumda iken bilerek bir av hayvanı vurursa," ifadesi ile sözü bu suçun gerektirdiği cezaya getiriyor ve bu cezanın, "öldürülen av hayvanının dengi olan kurbanlık bir hayvan," yani bir deve, bir sığır ya da bir koyun olduğunu belirtiyor. Hangi kurbanlık hayvanın hangi av hayvanın dengi olduğuna "içinizden iki âdil kişi karar verecektir." Bu âdil kişiler önce vurulan av hayvanına bakarlar ve sonra onun dengi olacak olan kurbanlık hayvanı belirlerler. Meselâ, deve kuşunun dengi deve, vahşi ineğin dengi sığır ve ceylanın dengi keçidir. Diğer hayvanlar da bu şekilde denkleştirilir. Böylece deve, koyun ya da sığır kurban etmesi kararlaştırılan kimse, eğer isterse(1) kesmek zorunda olduğu kurbanı Mekke yoksullarına gönderir. Eğer isterse o kurbanlık hayvanın parası ile yiyecek maddesi satın alıp fakirlere dağıtır. Eğer isterse her yarım sa' ağırlığındaki yiyecek maddesi yükümlülüğünün karşılığında bir gün hesabı ile cezasını oruçla karşılar. İşte: "Ya bir kurbanlığı Kâbe'ye ulaştırıp kesmesi, ya kefaret olarak yoksullara yemek yedirmesi, ya da bunun dengi kadar gün oruç tutması gerekir," ifadesi bu hükmü açıklıyor.

Ayette geçen: "davranışının cezasını tatmak için," ifadesi, yasağı çiğnemesinin gerektirdiği cezanın yükünü çekmek için, anlamına gelir. "Allah geçmiştekileri affetmiştir," ifadesi, Allah sizi geçmişte işlediğiniz bu tür suçlarınızdan dolayı sorumlu tutmamaktır, demektir. İlerde işleyeceğiniz bu tür suçlara gelince Allah bu konuda: "Fakat kim bir daha aynı suçu işlerse Allah ondan öc alır.(2) Hiç şüphesiz Allah üstün iradeli ve öc alıcıdır," buyuruyor. Bu ifade: "Allah ilerde aynı suçu işleyecek olan kimseyi cezaya çarptıracaktır. O'nun iradesinin önüne hiç bir engel dikilemez. Haberiniz olsun, O'ndan korkun da ihramlı iken av hayvanı vurmaktan sakının, anlamını taşır.

96. âyete gelince, ihramlı mü'minlerin avlanmalarının yasak olduğu ve bu

---

(1) Bilginlere göre av hayvanlarının dengi dört ayaklı hayvan ya da kuş olabilir. Dört ayaklı hayvanların dengi yaratılış ve biçim bakımından benzeri bir başka hayvan olur. Büyük baş hayvanlarda denklik vücud iriliği ile ölçülür. Kuşlarda denkliğin ölçüsü değeridir. Yalnız güvercin hariç. Onun dengi koyundur.

(2) Alimlerin ortak görüşüne göre ihramlı iken av hayvanı vurup da cezasını ödedikten sonra bir daha av hayvanı vuran kimse, her vurduğu av için fidye ödemek zorundadır. Yani avın değeri kadar para vermesi lazımdır. Fakat bazı âlimlere göre av yasağını çiğneme suçunu tekrarlayan ihramlıya yeni bir ceza verilmez. Bu kimse Yüce Allah'a havâle edilerek kendisine: "Allah senden intikamını alsın!" denir.

yasağa rağmen avlananlara verilecek cezanın belirlenmesinden sonra Yüce Allah bu âyette kolaylık olsun diye ihramlı mü'minlere deniz hayvanı avlamayı ve dalgaların sahile attığı ölü deniz hayvanlarını yemeyi helâl kıldığını haber veriyor.(1) "Hem kendiniz hem de yolcular için besin maddesi olarak..." ifadesi şunu anlatmak istiyor: Yolcular yol boyunca bu deniz hayvanlarını azık edinebilirler. Çünkü ihramlı oldukları sürece kara hayvanı avlamaları yasaktır. Yüce Allah, bu âyetin sonunda mü'minlere kendisinden, yani vereceği cezadan korkarak O'na titizlikle itaat etmelerini, bunun için buyruklarını yerine getirip yasaklarından uzak durmalarını emrediyor. Ayrıca kıyamet günü hesaplaşma ve ceza biçme amacı ile herkesi huzurunda biraraya getireceğini hatırlatarak sözü bağlıyor: Okuyalım: "Huzurunda biraraya getirileceğiniz Allah'tan korkunuz."

SONUÇ

1- Yüce Allah Hudeybiye'de müslümanları denedi. Çevrelerinde çok sayıda av hayvanı bulundurmasına rağmen avlanmayı yasak ederek onları sınavdan geçirdi. Sahabiler Allah'ın emrine uyarak avlanmadılar. Böylece yahudilerden daha hayırlı ve peygamberlerinin taahhüdü uyarınca daha üstün olduklarını ıspatlamış oldular.

2- Deniz hayvanları dışında kalan hayvanları avlamak ihramlılara yasaktır.

3- İhramlı iken av hayvanı vurmanın cezası, vurulan hayvanın dengi olan helâl bir hayvanı kurban olarak kesmektir.

4- İhramlı iken vurulan av hayvanının dengini belirlemek için iki bilirkişinin hakemliğine başvurmak gerekir. Av hayvanını vuran kimsenin bu konuda kendi kendine belirleyeceği kefâret geçersizdir.

5- Harem-i şerif sınırları içinde av hayvanı vurmak ihramlı-ihramsız herkese yasaktır.

---

(1) İmam-ı Mâlik'e göre ölü deniz hayvanları mutlak olarak helâldir. Çünkü Peygamberimiz: "Denizin suyu temiz ve ölüsü helâldir." buyurmuştur. Ayrıca Anber hadisi de bu hükmün bir başka delilidir.

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ
قِيَامًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ذَٰلِكَ
لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَّا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ قُل لَّا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ
وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ
تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

97- Allah Kâbe'yi, o dokunulmaz evi, insanlar için güvenli bir barınak kıldı. Savaşılması yasak ayları, kurbanlıkları ve (bu bölgeye sığınma göstergesi olarak takılan) gerdanlıkları da bu dokunulmazlığın kapsamına aldı. Allah'ın göklerde ve yeryüzünde olan her şeyi bildiğini, O'nun bilgisinin her şeyi kapsamına aldığını bilesiniz diye bunu böyle yaptı.

98- Biliniz ki, Allah azabı ağır olan, bunun yanında da affedici ve merhametli olandır.

99- Peygamberin görevi sadece duyurmaktır. Allah gerek açığa vurduğunuz ve gerekse gizlediğiniz her şeyi iyi bilir.

100- De ki: "Murdarın çokluğu (yaygınlığı) senin beğenini kazanmış olsa da, murdar ile temiz aslında bir değildir." Buna göre, ey aklı başında kimseler, Allah'tan korkun ki, kurtuluşa eresiniz.

SÖZLÜK

اَلْكَعْبَة — Kâbe, dört köşeli binaların genel adıdır. Buradaki anlamı Beytullah'tır.

قِيَامًا لِلنَّاس — İnsanların işlerini yürütme yeri. Allah Kâbe'yi insanların hem dini ve hem de dünyevi işlerini yapmalarına elverişli bir yer olarak belirledi. İnsanlar orada hac ve umre ibadetlerini yaparak dinî işlerini yerine getiriyorlar. Oranın güvenli bir yer olması ve dünyanın her yerinden gelen nimetlerin edinilebileceği bir pazar olması açısından da dünya işlerinin görüldüğü bir yer olmaktadır.

اَلشَّهْرُ الْحَرَامِ — "Yasak aylar." Buradaki anlamı savaşmanın yasak olduğu dört aydır ki bunlar Recep, Zilkaade, Zilhicce ve Muharrem aylarıdır. Ancak fitneyi kaldırmak için eğer şartlar savaşmayı gerektiriyorsa bu aylarda da savaşılır.

اَلْهَدْي — Kurbanlık. Kâbe'ye bağışlanan her türlü armağan.

وَالْقَلَائِد — Gerdanlık, kolye. "Kaladete" kelimesinin çoğuludur; Harem-i Şerif'e armağan edilen deve ve sığır gibi kurbanlık hayvanların boyunlarına takılan gerdanlık anlamına gelir.

اَلْبَلَاغُ — Mesaj, duyuru, ilân. Yüce Allah'ın kendisine duyurmayı emrettiği mesajın duyurulması.

مَا تُبْدُونَ وَ مَا تَكْتُمُونَ — Açığa vurduğunuz ve gizlediğiniz her şey.

اَلْخَبِيث — Pis. "Temiz" karşıtıdır, haram anlamına gelir. Maddî-manevî bütün haram türlerini kapsar.

أُولِي الْأَلْبَابِ — Akıl sahipleri, aklı başında kimseler.

AÇIKLAMA

"Allah Kâbe'yi, o dokunulmaz evi, insanlar için güvenli bir barınak kıldı."(1) Buradaki "insanlar"dan maksat, İslâm öncesinin, yani cahiliye döne-

(1) Yüce Allah, İbrahim'e Kâbe'yi yapmasını emretti. O da onu yaparak meydana çıkardı. Fakat bu olay Kâbe'nin son meydana çıkışıdır. İlk ortaya çıkışı Hz. Adem dönemindedir.

minin araplarıdır. "Güvenli bir barınak" deyimi şu anlama gelir: Beytullah insanların bir çok işlerinin görüldüğü, çeşitli ihtiyaçlarının karşılandığı bir yerdir. Orada hac ve umre ibadeti yapılır. Oraya gelen, sınırlarından içeri giren herkes güvenliğe kavuşur. Zilkaade, Zilhicce, Muharrem ve Recep'ten oluşan yasak aylar da böyledir. Harem-i şerif'e armağan edilen kurbanlık hayvanlar da böyledir. Kâbe'ye gönderilen kurbanlıkların boyunlarına takılan ve Kâbe'ye armağan edildiklerini simgeleyen gerdanlıklar da böyledir. Kâbe'yi ziyaret eden kimsenin oraya gittiğinin veya oradan geldiğinin belirtisi olsun diye yakasına taktığı ağaç kabukları da böyledir. Saydığımız bu dört şey, yani Beytulharam, yasak aylar, kurbanlık hayvan ve gerdanlıklar cahiliye dönemi Arapları arasında güç sembolü olarak kabul edilir ve başta Harem-i Şerif'te yaşayan Kureyşliler olmak üzere bütün Araplara ülkelerinde güvenlik ve refah sağlardı. Bu durumu kulları için plânlayan Yüce Allah'tır. Bu da O'nun bilgisinin, gücünün, hikmetinin ve rahmetinin delilidir. Nitekim Yüce Allah bu gerçeği vurgulamak üzere: "Allah'ın göklerde ve yeryüzünde olan her şeyi bildiğini, O'nun bilgisinin her şeyi kapsamına aldığını bilesiniz diye bunu böyle yaptı," buyuruyor. Ayetin bu bölümü şu anlamları taşır: Ey Araplar, Kâbe'de bir devletiniz, bir yönetiminiz olmadığı halde Allah size orada böylesine bir güven ve refah ortamı bağışladı. Böylece şunları bilmenizi istedi: O göklerde ve yeryüzünde bulunan diğer bütün âlemleri, bütün yaratıkları bilir. Bunların hiç biri O'nun için sır değildir. O her şeyi bilir. O kendisi dışında başka bir ilâh olmayan, kendisinden başka bir Rabb bulunmayan gerçek ilâhtır. O halde O'na kulluk edin. O'na dayanın, O'ndan başkasına tapmaya son verin, O'ndan başkasına bakmayın. Eğer böyle yapmazsanız O, sizi ilerde en ağır ve en katlanılmaz azaba çarptıracaktır. Çünkü O "azabı ağır olan"dır. Bu gerçeği bilin de O'ndan korkun!

99. âyet ise 98. âyette yer alan: "Biliniz ki, Allah azabı ağır olandır," biçimindeki ağır tehdidin içeriğini vurgular niteliktedir. Bu âyet: "Peygamberin görevi sadece duyurmaktır,"(1) diye başlıyor. Peygamber kendisine iletileni duyurdu, uyardı ve ileri sürülebilecek hiç bir bahaneye yer bırakmadı. Artık iş size kaldı. Eğer Rabb'inize sığınır, O'na itaat ederseniz, O sizi affeder, size

(1) Yani, insanları doğru yola iletmek, doğru yapmayı ve sevap kazanmayı başarmalarını sağlamak Peygamberin görevi değildir. Peygamberin görevi, Yüce Allah'ın emirlerini ve yasaklarını insanlara duyurmak; bu duyurmayı insanların akıl ve vicdanlarına erecek en etkili ve en güzel sözlerle gerçekleştirmektir.

merhamet eder. Çünkü affedici ve merhametlidir. Yok, eğer O'ndan yüz çevirir, emirlerine karşı gelirseniz, O bunu bilir, sizi bu yüzden sorumlu tutar ve cezalandırır. O azabı ağır olandır. Ayette yer alan: "Allah gerek açığa vurduğunuz ve gerekse gizlediğiniz her şeyi iyi bilir," ifadesi hem bir vaat ve hem de bir tehdittir. Çünkü Yüce Allah'ın gizli-açık her şeyi bilmesi, kulların davranışlarının karşılıksız kalmayacağı sonucunu doğurur. Eğer davranış iyi ise karşılığı iyi, kötüyse kötü olur.

100. âyette ise Yüce Allah, Peygamberimize buyuruyor ki: İnancın, sözlerin, davranışların, adamların ve malların "pisleri, murdarları asla temizleri ile bir değildir."(1) Pis şeylerin çokluğu sizin hoşunuza gidebilir.(2) Fakat önemli olan çokluk ya da azlık değildir.(3) Her hangi bir şey az olsa bile önemli olan onun temiz ve faydalı olması, zararlı olmamasıdır. "Buna göre, ey aklı başında kimseler, Allah'tan korkunuz." Yani ondan çekinerek emirlerine uyunuz ve yasaklarından kaçının. Böylece korktuklarınızdan uzak kalıp arzu ettiklerinize kavuşarak mutluluğa erebilirsiniz.

SONUÇ

1- Yüce Allah'ın, yarattığı varlıkların hayat akışını hayret edilecek bir mükemmellikle düzenlediği anlatılıyor. Çünkü Kureyşlilerin ve arapların ihtiyaçlarını karşılıyor, onlara güven ve düzenliliğin devamını sağlıyor. Bunun sonucu olarak mutluluk ve zenginlik, bolluk ortaya çıkıyor. Bütün bunlar O'nun kullarının kalplerine aşıladığı Beytullah'a, yasak aylara, kurbanlıklara ve kurbanlıkların boyunlarına takılan gerdanlıklara yönelik saygı ve dokunulmazlık duygusudur. Bunu Allah'tan başka hiç kimse yapamaz.

---

(1) Pis, ne miktar bakımından ne infak değeri bakımından ne konumu ve ne de gideceği yer açısından temiz ile bir değildir. Temiz sağa yönelirken pisin yöneleceği istikamet sol taraftır. Temizin ve temizlerin yeri cennet; buna karşılık pisin ve pislerin yeri cehennemdir.

(2) Fıkıh bilginlerine göre, "Pisler, asla temizler ile bir değildir" âyeti, geçersiz alış-veriş sözleşmesinin feshedilmesi ve mal bedelinin müşteriye geri verilmesi gerektiğinin delilidir. Bu hükmün sünnet kaynaklı delili ise Peygamberimizin: "Kim hakkında emrim olmayan bir iş yaparsa yaptığı iş geçersizdir," şeklindeki hadisidir.

(3) "Pisin çok oluşu senin hoşuna gitse de" ifadesindeki "en" hitabı, bu ümmetten olup da muhatap olmaya, bu âyetin anlamından yararlanmaya layık olan her aklı başında kimse için geçerlidir. Bu yüzden "hoşuna gitse de" denmiş, "hoşunuza gitse de" denmemiştir.

2- Peygamberimizin insanlara karşı taşıdığı sorumluluğun ne olduğu açıklanıyor. Bu sorumluluk sadece Allah'tan gelen haber ve bildirileri duyurmaktır. O da bu duyurma görevini yerine getirmiştir.

3- Önemli olanın nicelik (azlık-çokluk ve dış görünüş) değil, nitelik (iyilik-kötülük, faydalı-zararlı) olduğu gerçeği dile getiriliyor. Öyle ya, bir mü'min on kafirden daha faydalı, bir tek helâl lira on haram liradan ve kabul edilen iki rekâtlık namaz, kabul edilmeyen on rekâtlık namazdan daha hayırlıdır.

4- Mutluluğa ermeyi umabilmek için günahlardan sakınmak gerektiği vurgulanıyor.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَسْـَٔلُوا۟ عَنْ أَشْيَآءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ
تَسُؤْكُمْ وَإِن تَسْـَٔلُوا۟ عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ ٱلْقُرْءَانُ تُبْدَ لَكُمْ
عَفَا ٱللَّهُ عَنْهَا ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّن
قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا۟ بِهَا كَٰفِرِينَ ﴿١٠٢﴾ مَا جَعَلَ ٱللَّهُ مِنۢ بَحِيرَةٍ
وَلَا سَآئِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ ۙ وَلَٰكِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟
يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ ۖ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾
وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَإِلَى ٱلرَّسُولِ قَالُوا۟ حَسْبُنَا
مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۚ أَوَلَوْ كَانَ ءَابَآؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

101- Ey mü'minler, açıklandıkları takdirde zorunuza gidecek konuları sormayın; eğer Kur'an inerken bu konuları sorarsanız onlar size açıklanır. Oysa Allah onlara değinmemiştir. Hiç şüphesiz Allah affedicidir, şefkatli davranandır.

102- Sizden önceki bir kavim böyle konuları sordu, fakat sonra bunlar yüzünden kâfir oldular.

103- Allah Bahire, Saibe, Vesile ve Hami diye bir şey ortaya koymamıştır. Fakat kâfirler Allah adına yalan uydurdular. Onların çoğu düşünme yeteneğinden yoksundur.

104- Onlara: "Allah'ın indirdiği Kur'an'a ve peygambere uyun," denildiğinde: "Atalarımızın miras bıraktığı düzen bize yeter," derler. Peki, ya ataları hiç bir şey anlamayan, doğru yoldan uzak kimseler idi ise?!..

SÖZLÜK

إِنْ تُبْدَ لَكُمْ	Eğer size açıklanırsa. Açıklandıkları takdirde zararınıza olur.
عَفَا اللَّهُ عَنْهَا	Allah ondan sorumlu tutmadı. Allah onu söylemedi, gündeme almadı ya da sizi ondan sorumlu tutmadı.
سَأَلَهَا قَوْمٌ	Bir kavim onu sordu. Sizin dışınızda, eski ümmetlerden biri onun gündeme getirilmesini istedi.
مَا جَعَلَ اللَّهُ	Allah yasallaştırmadı; şart koşmadı.
بَحِيرَةٍ	Kulağı yarılmış dişi deve.
وَ لاَ سَائِبَةٍ	Salıverilmiş, dişi deve.
وَلاَ وَصِيلَةٍ	İlk yavrusu dişi olan deve.
وَ لاَ حَامٍ	Müşrikler kendi ilahlarına adadığı için sırtına dokunulmayan, yani ne binilen ve ne de yük vurulan deve.

AÇIKLAMA

Bir gün sahabiler peygamberimize (s.a.v.) okadar çok soru sordular ki, sonunda sıkılan peygamberimiz ayağa kalkarak: "Bu gün bana ne sorarsanız hepsinin cevabını vereceğim," dedi. Dinleyiciler arasında Hazaḳe oğlu Abdul-

lah adında biri vardı. Bu adam kimle kırıcı bir tartışmaya girişse babasından başkasına nispet edilir, yani piçlikle suçlanırdı. Bu zat ayağa kalkarak Peygamberimize: "Ya Rasûlüllah, benim babam kim?" diye sordu. Peygamberimiz ona: "Senin baban Hazake'dir," diye cevap verdi.

Öte yandan Ebû Hureyre'nin verdiği bilgiye göre Peygamberimiz sahabilere yaptığı bir konuşmada: "Ey insanlar, Allah size hacca gitmeyi farz kıldı, hacca gidiniz," deyince dinleyenlerden biri: "Her yıl mı, ya Rasûlüllah?" diye sordu. Peygamberimiz cevap vermedi. Adam aynı soruyu üç kere tekrarlayınca, Peygamberimiz "Hayır, eğer 'evet' deseydim, her yıl hacca gitmeniz farz olurdu. Eğer farz olsa bunu yapamazdınız," dedikten sonra sözlerini: "Size söylemediğim şeyleri kurcalamayın, söylediğim kadarı ile yetinin," diye bağladı. Bunun üzerine: "Ey mü'minler, açıklandıkları takdirde zorunuza gidecek konuları sormayın!"(1) ayeti indi. Yani eğer açıklama yapılır, sorunuza cevap verilirse, sizi üzecek, zararınıza olacak bir sonuç ortaya çıkabilir. Yalnız: "Eğer Kur'an inerken bu konuları sorarsanız, onlar size açıklanır."(2) Yani merak ettiğiniz konuları Peygamberiniz size açıklar. Ama henüz hakkında âyet inmemiş olan meseleleri sorarsanız, bu size yakışmaz. Çünkü bu davranışınızla Peygamberi sıkıntıya sokmuş, ona eziyet etmiş olursunuz. "Allah onları affetmiştir." Yani sorduğunuz o tür sorulardan ötürü sizi sorumlu tutmamıştır. "Hiç şüphesiz, Allah affedicidir ve yumuşak tutumludur." Öyleyse O'na dönüp tevbe edin, O tevbenizi kabul eder.(3) O'ndan af dileyin ki, sizi af etsin, size merhamet etsin. Çünkü affedicidir, merhametlidir.

Şimdi de 102. âyeti inceleyelim: "Sizden önceki bir kavim böyle konuları

---

(1) Bu âyet, gereksiz soruların sorulmasının mekruh olduğuna delildir. Nitekim Müslim'de yeralan bir hadise göre Peygamberimiz şöyle buyuruyor: "Yüce Allah, ana-babaya asi olmayı, kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeyi... yasakladı; dedikodu yapmayı, çok soru sormayı ve malı yanlış yerde harcamayı da size mekruh saydı."

(2) Şöyle bir soru akla gelebilir: Yüce Allah neden önce mü'minlere soru sormayı yasakladığı halde arkasından: "Eğer Kur'an inerken bu konuları sorarsanız onlar size açıklanır..." diye buyurarak mü'minlerin soru sormalarına izin verdi? Sorunun cevabı şudur: Soru serbestliği getiren ifade: "Eğer o meseleler dışında gerekli olan konular hakkında soru sorarsanız..." anlamına gelir.

(3) Vahyin kesilişinden sonra insanlar "zorlarına gidecek" bir hükmün inme ihtimalinden emin oldular. Bununla birlikte kurcalama ve ayrıntıyı eşeleme amaçlı sorular her zaman mekruhtur. Nitekim Peygamberimiz sahih bir hadisinde: "Kişinin iyi bir müslüman olduğunun belirtilerinden biri gereksiz şeylerden uzak durmasıdır," buyuruyor.

sordu, fakat sonra bunlar yüzünden kâfir oldular."(1) Yani sizden önceki topluluklardan biri vaktiyle bu tür ayrıntıya inen, zorluk getirici sorular sordular da "bu yüzden kâfir oldular." Çünkü omuzlarına taşıyamayacakları yükümlülükler bindirildi. Peygamberlerine sordukları kurcalama amaçlı soruların cezası kendilerine ağır geldiği için gereklerini yerine getiremediler ve böylece kafir oldular. Yukarıdaki ayetlerin ilk ikisinin açıklamaları bunlardır.

Şimdi üçüncü âyeti ele alalım: "Allah Bahire (kulağı yarılmış dişi deve), Saibe (salıverilmiş dişi deve), Vesile (ilk yavrusu dişi olan deve) ve Hami (müşriklerin kendi ilahlarına adadığı için sırtına binmeyi ve yük taşıtmayı haram ettikleri deve), diye bir şey ortaya koymamıştır. Müşrikler bu develerin yenmesini, binilmesini ve onlarla yük taşınılmasını kendi kafalarından haram kılmışlardı. Allah böyle birşey koymamıştı." Belki de biri Peygamberimize Bahire ve diğerleri hakkında soru sormuş ve bunun üzerine bu ayet inmiştir. Yani Bahire, Saibe, Vesile ve Hami'ye ilişkin uygulamalar Allah'ın koyduğu bir kurala dayanmıyor. Bu uygulamaları ortaya atanlar kafirlerdir, ama kendi uydurmalarını yalandan ve iftira olarak Allah'a maletmeye kalkışmışlardır. "Onların çoğu düşünme yeteneğinden yoksundur." Eğer düşünebilseler Allah'a iftira etmezler, kendilerinin uydurduğu, kafalarından çıkarıp kurallaştırdıkları bir şeyi Allah'a dayandırmazlardı. Bu sakat gelenek uyarınca ilk defa develeri salıveren ve Hz. İsmail'in –selâm üzerine olsun– öğrettiği dini değişikliğe uğratan kişi Luhay oğlu Amr'dır. Peygamberimiz Mirac'da bu adamı cehennemde bağırsaklarını sürükler durumda görmüştü.

104. âyette ise Yüce Allah bize şu haberi veriyor: Kendi şirk nitelikli uydurmalarını yalan yere Allah'a dayandırmaya kalkışan müşriklere "Allah'ın indirdiği Kur'an'a ve peygambere uyun," böylece Bahire ve Saibe gibi konularla ilgili iddialarınızın asılsızlığı ve yalanlarınızın iç yüzü ortaya çıksın, dendiğinde, gerçeğe dönmeyi reddederek: "Atalarımızın miras bıraktığı düzen bize yeter," başkalarına ihtiyacımız yok, derler. Yüce Allah onların bu sakat görüşlerini aşağılayıp: "Peki, ya ataları hiç bir şey anlamayan kimseler idi

(1) Hz. Salih'in kavminin deve hakkındaki soruları ile Hz. İsa'nın havarilerinin kutsal sofra konusundaki soruları bu tür soruların örneklerindendir. Bu âyette mü'minler, öbür ümmetlerin yaptıkları hataların aynısını yaparak onlar gibi helâk olmak konusunda uyarılıyor. Nitekim Peygamberimiz Müslim'de yeralan bir hadisinde şöyle buyuruyor: "Bir müslümanın, müslüman kardeşleri aleyhine işleyebileceği en ağır suç, haram olmayan bir konu hakkındaki sorusu yüzünden o konunun haram olmasıdır."

ise?!." diye cevap veriyor. Yani bunlar atalarının sapık geleneklerine uyuyorlar, onları delil olarak gösteriyorlar.. Peki ya o ataları cahil, beyinsiz, gerçeğin zerresini bile kavrayamamış, iyiye ve faydalıya götüren yolun uzağına düşmüş aptal kimseler idi ise, hâlâ yine mi körükörüne onların izinden gideceksiler?!..

SONUÇ

1- Soru sorarken ısrarlı, didikleyici, kurcalayıcı ve lüzumsuz ayrıntılarla boğucu bir üslûp kullanmak mekruhtur.

2- Dine hurafe ve bid'at katmaya kalkışmak haramdır ve bu tutum insanlar arasında müşrikliğin meydana çıkmasına sebep olur.

3- Tartışmalı konularda Kur'an'a ve sünnete baş vurmak ve bu kaynaklardan çıkacak hükme razı olmak farzdır.

4- Cahilleri taklit etmek, onların sapık heveskârlıklarına uymak haramdır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ
لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا
فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

105- Ey mü'minler, siz kendinizden sorumlusunuz. Eğer siz doğru yolda olursanız sapıklar size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır; O size yapmış olduklarınızın içyüzünü bildirecektir!..

SÖZLÜK

آمَنُوا İnanın. Yani emirleri yerine getirip yasaklardan kaçınarak Allah'ı ve Elçisini onaylayanlar, çağrılarına olumlu cevap verenlerden olun.

عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ Kendinizi düzeltin. Yani, siz kendi kendinizi doğru yola yöneltip düzeltmeye gayret edin.

إِذَا اهْتَدَيْتُمْ Hidayete erdiğinizde. Gerçeği tanımaya yönelip bu yolu izlediğiniz takdirde.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا Dönüşünüz Allah'adır. İster sapık olun, ister doğru yolda olun, hepiniz Allah'a döneceksiniz.

فَيُنَبِّئُكُمْ Size açıklayacak. Yani, Yüce Allah size yaptığınız işleri bildirir ve karşılıklarını verir.

AÇIKLAMA

Yüce Allah bu âyetin başında mü'min kullarına: "Ey mü'minler!" diye sesleniyor. Yani: Ey Allah'ı, Elçisini, Allah'ın vaadlerini ve tehditlerini onaylayanlar "siz kendinizden sorumlusunuz!"(1) Yani, nefsinizin doğru yolda olmasına, îmân etmek, iyi amel işleyerek, müşriklikten ve günahkârlıktan uzak durarak temizlenmesine gayret ediniz. "Eğer siz doğru yolda olursanız sapıklar size zarar veremez." Yani, eğer siz doğru yolda iseniz, başkalarının sapıklığı size zarar vermez. Çünkü hiç kimsenin günahı başkasının sırtına yüklenmez. Herkes başkasının yaptıklarının değil, kendi yaptıklarının cezasına çarptırılır. Kim doğru yolda olursa kendi faydasına doğru yolda olmuş olur. Kim yoldan çıkarsa kendi zararına doğru yoldan çıkmış olur.

Yalnız; iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, doğru yolda olmanın gereğidir. Eğer mü'minler iyiliği emredip kötülükten sakındırma görevini yapmazlarsa, doğru yolda sayılmazlar. Çünkü kötülük karşısındaki suskunluk kötülüğün çoğalıp yayılmasına yolaçar. Bu da günün birinde mutlaka mü'minlere de bulaşarak onların doğru yolda olma şanslarını kaybetmelerine sebep olur. Nitekim Hz. Ebu Bekir (r.a.) bir gün yaptığı bir konuşmada şöyle dedi: "Ey insanlar, görüyorum ki, siz: 'Ey mü'minler, siz kendinizden sorumlusunuz...'(2)

---

(1) Bu âyette daha önce sözü edilen körükörüne taklitçi, zararlı ve yıkıcı bidatler ortaya çıkaran ümmetlerin düştükleri hataya düşmeme konusunda bir uyarı vardır.

(2) Bir görüşe göre bu âyet hem nasihi hem de mensuhu biraraya getiren tek âyettir. Nasıh: "Eğer siz doğru yolda olursanız," ifadesidir. Mensuh ise: "Siz kendinizden sorumlusunuz." cümleciğidir. Çünkü doğru yolda olan kimseye sapık zarar veremez. Ama doğru yolda olma hali ancak iyiliği emredip kötülükten sakındırdıktan sonra gerçekleşebilir.

âyetini okuyor, sonra da onu yanlış yorumluyorsunuz, ona asıl anlamının dışında bir anlam veriyorsunuz. Çünkü ben Peygamberimizin: Eğer insanlar kötülüğü gördükleri halde onu değiştirmezlerse, ortak bir cezaya çarpılacakları gün yakın olur!' dediğini işitmiştim!.."

Yukarıdaki âyetin sonunu oluşturan: "Hepinizin dönüşü Allah'adır; O size, yapmış olduklarınızın iç yüzünü bildirecektir!.." ifadesi hem vaad hem de tehdit içerir. Allah'a ve Elçisine itaat edenlere vaat, karşı gelenlere tehdit vardır.

SONUÇ

1- Mü'minin içini ve dışını düzeltmesi, kendisini müşrikliğin ve günahların kirlerinden arındırması gerekir. Bu da iman edip salih amel işlemekle olur.

2- Başkalarının sapıklığı mü'minlere zarar vermez. Yalnız bunun için mü'minlerin sapıklara karşı, iyiliği emredip kötülükten sakındırma, görevini yerine getirmeleri gerekir.(1)

3- Bu âyette ölümden sonra yeniden dirilme ilkesi vurgulanıyor.

4- İnsanın mutluluğuna ya da mutsuzluk ve felaketine yolaçan en büyük sebebin kendi davranışları olduğu belirtiliyor.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ
إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ
مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ
مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ

(1) İslâm bilginlerine göre iyiliği emredip kötülükten sakındırma görevinin gereklilik kazanabilmesi için, söylenecek sözün dinleneceğinin ve işlenen yanlışın düzeltileceğinin umulması gerekir. Ayrıca bu görevi yapanın ya kendisi ya da diğer müslümanlar katlanılmaz bir zararla karşılaşacaklarsa, bu görev gerekliliğini kaybeder.

إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ
اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَّمِنَ الْآثِمِينَ ﴿١٠٦﴾ فَإِنْ عُثِرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا
فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ
فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِن شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا
إِنَّا إِذًا لَّمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَن يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ
وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَن تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ
وَاسْمَعُوا ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

106- Ey mü'minler, içinizden biri ölmek üzereyken vasiyet edeceği zaman sizden olan iki sözüne güvenilir kişiyi şahid tutsun. Ya da eğer yolculuk sırasında ölüm olayı ile karşı karşıya gelirseniz sizden (müslüman) olmayan iki kişiyi şahit tutarsınız.

Eğer (bu gayri müslimlerin şahitlikleri konusunda) kuşkuya düşerseniz namazdan sonra onları alıkoyarak: "Sözkonusu olan akrabalarımız bile olsa şahitliğimizi menfaat karşılığında satmayız; Allah'ın emaneti olan şahitliği saklamayız; yoksa günahkarlardan oluruz!" diye kendilerine Allah adına yemin ettirirsiniz.

107- Eğer daha sonra bu şahitlerin günaha girdikleri ortaya çıkarsa, şahitlikleri yüzünden hakları çiğnenen iki kişi onların yerine geçerek "Bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha doğrudur; biz hiç bir hakkı çiğnemiyoruz; yoksa zalimlerden oluruz!" diye yemin ederler.

108- Bu işlem şahitlerin gerektiği gibi şahitlik yapmalarını ya da yapacakları yeminden sonra başkalarının yeminine başvu-

rulmasından çekinmelerini sağlayacak en kestirme yoldur. Allah'tan korkun ve (O'nun direktifini) iyi dinleyin. Çünkü Allah fasıkları doğru yola iletmez.(1)

SÖZLÜK

شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ Şehadet, gözle görme ya da sezgi kaynaklı bir bilgiye dayanan sözdür; tanıklık etmek. "Aranızda" ifadesi, "biribirinize şahitlik etmeniz" anlamına gelir.

إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ Yani, eğer yolcu iseniz.

مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ İkindi namazından sonra.

إِنِ ارْتَبْتُمْ O iki şahidin doğru söyleyecekleri, dürüst davranacakları konusunda kuşkuya düşerseniz.

فَإِنْ عُثِرَ Eğer bu iki şahidin kendilerine emanet edilen gerçeklere ihanet edip yalan söylediklerinin farkına varılırsa.

أَدْنَى En yakın.

عَلَى وَجْهِهَا Yani, gerçekte olduğu gibi, aslına uygun olarak. Ne olduğundan fazla, ne de olduğundan az.(2)

الْفَاسِقِينَ Yani, Yüce Allah'ın ve Peygamberimizin emirleri ile yasaklarına aldırış etmeyenler, bunlara bağlılığı gerekli saymayanlar.

---

(1) Tefsir bilginlerinin çoğunun ortak görüşüne göre bu âyet Temimiddari ile Beda oğlu Adiy hakkında indi. Gerek Buhari'de gerek başka hadis kaynaklarında verilen bilgiye göre, Temimiddari ile Beda oğlu Adiy sık sık Mekke'ye gidip gelirlerdi. Yolculuklarının birinde Sehmoğullarından bir delikanlı da yanlarında idi. Bu delikanlı yolda, herhangi bir müslümanın bulunmadığı bir yerde öldü. Sözkonusu iki yol arkadaşı ölünün vaziyeti üzerine yanındaki eşyasını ailesine verdiler. Fakat altın kaplamalı bir gümüş kabı yanlarında alıkoydular. Peygamberimizin teklifi üzerine ölünün eşyasının bir parçasını saklamadıkları, sözü edilen altın kaplamalı gümüş kaptan haberleri olmadığı yolunda yemin ettiler. Fakat bir süre sonra sözkonusu kab Mekke'de bulundu ve kabı ellerinde bulunduranlar onu Adiy ve Temim'den satın aldıklarını söylediler. Bunun üzerine ölen adamın iki varisi geldi ve gümüş kabın akrabalarına ait olduğuna, şahitliklerinin Temim ile Adiy'nin şahitliklerinden daha doğru olduğuna, haksızlık yapmak amacı taşımadıklarına yemin ettiler ve sözkonusu kabı aldılar. Bu olay üzerine yukardaki âyet indi.

(2) Yani: Değiştirme, başkalaştırma, arttırma ve eksiltme ile gölgelenmemiş olarak.

AÇIKLAMA

Kur'an mü'minlere yol göstermeye, onları olgunluğa ve mutluluğa erdirecek uygulamalara iletmeye, kendilerine bu uygulamaların neler olduğunu öğretmeye devam ediyor.

106. âyette Yüce Allah mü'min kullarına şöyle buyuruyor: "Ey mü'minler, içinizden biri ölmek üzereyken vasiyet edeceği zaman sizden olan iki sözüne güvenilir kişiyi şahit tutsun." Sizden olan, yani müslüman olan bu iki sözüne güvenilir kişi, içinizden ölmek üzere olan kimsenin yapacağı vasiyete şahitlik etsinler. Ama: "Eğer yolcu iseniz" ve bu yolculuk sırasında ölümün eşiğine gelen kimsenin yanında kâfirlerden başkası yoksa, o zaman, "sizden olmayan iki kişiyi şahit tutarsınız."

Eğer sözkonusu iki kâfir şahidin doğru haber vereceği, şahitliği dürüst biçimde yapacakları konusunda şüpheniz varsa, namazdan sonra onları mescidde alıkoyup kendilerine yemin verdirin. Yani imkan varsa böyle yapın. İmkan yoksa zamanı şartlara göre ayarlayın. Onlardan: "Vallahi şahitliğimizin ya da yeminimizin ilgili tarafı akrabamız bile olsa yeminimizi bir kaç paraya satmayız!" diyerek Allah adına and içmelerini isteyin. Ayrıca onları şöyle demeye çağırın: "Allah'ın emaneti olan şahitliği saklamayız" eğer Allah için yapmayı üstlendiğimiz bu şahitliği saklarsak, "günahkârlardan oluruz!"

"Eğer bu müslüman olmayan şahitlerin daha sonra günaha girdikleri ortaya çıkarsa.." yani, ölmek üzere olan kişinin yanında bulunup da kendilerine bildirilip emanet edilen vasiyeti doğru olarak aktaracakları yolunda yemin eden bu iki şahidin üstlendikleri emanete hıyanet ettikleri, yemine rağmen yalan söyledikleri ortaya çıkarsa, "..onların şahitlikleri yüzünden hakları çiğnenenlerden iki kişi onların yerine geçerek" şöyle yemin ederler: Vallahi "bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha doğrudur." Yani bizim yeminimiz onların yemininden daha gerçek, daha dürüsttür. Biz onlara asılsız bir suçlama yönelterek "hiç bir hakkı çiğnemiyoruz," eğer böyle yapmış olsak "zalimlerden oluruz!" Ölünün mirasçıları bu yemini ettikleri zaman, üzerine yemin ettikleri malı almayı hakederler, yani, ölüm olayı sırasında vasiyete şahitlik edenlerin gizledikleri, inkâr ettikleri mal kendilerine geri verilir. Yüce Allah: "Bu işlem, şahitliklerini gerektiği gibi yapmalarını sağlayacak en kestirme yoldur," diyor. Yani bu işlem, şahitlerin zulümden ve haksızlıktan uzak âdil bir şahitlik yapmalarını sağlamanın en kestirme yoludur. "Ya da yapacakları yeminden sonra başkalarının yeminine başvurulmasından çekinmelerini sağlayacak en kestirme yoldur," ifadesi ise şu anlama gelir: Yani bu uygulama,

sözkonusu şahitlerin şahitliklerinin reddedilmesinden korkmalarını, rezil olmamak endişesi ile yalan söylememelerini sağlayacak en etkili bir yöntemdir.

"Allah'tan korkun!" Yani: "Ey mü'minler, Allah'tan korkun da O'na itaat çerçevesi dışına çıkmayınız; "Ve O'nun emrini dinleyin!" Size verilen emri tutun ve o konuda Yüce Allah'ın çağrısına olumlu karşılık verin. Çünkü Yüce Allah, itaat çerçevesi dışına çıkan fasıkları iyilik ve olgunluk yoluna iletmez; öyleyse fasıklıktan uzak durun, ondan çekinin!

SONUÇ

1- Hem kendi mekânında, hem yolculuk sırasında vasiyet etmek meşrudur. Okuduğumuz âyetler vasiyeti teşvik ediyor, özendiriyor.

2- Vasiyeti şahitlerin huzurunda yapmak gerekir.

3- Eğer müslüman şahit bulunmaz ise müslüman olmayan kimseleri(1) vasiyete şahit tutmak caizdir.(2)

4- Yemine ağırlık kazandırmak amacı ile namazdan sonra yemin etmek müstehaptır.

5- Hakim şahitlerin doğru söyleyip söylemedikleri konusunda şüpheye düştüğü takdirde onlara yemin verdirir, bu meşrudur.

---

(1) Bu hüküm, bu âyetin mensuh olmadığı varsayımına dayanır. Bu da âlimlerin azınlığı tarafından kabul görmüş bir görüştür. Ahmed b. Hanbel bu azınlık arasında yer alır. Fakat tercih edilen görüş budur. Ayet bu hükmü güçlü bir şekilde ifade eder. Bazı âlimler bu hükmün Talâk sûresindeki: "İçinizden iki adil kişiyi şahit tutun," âyeti ile bağdaşmayacağı endişesini dile getirmişlerdir. Bu endişe yersizdir. Çünkü burada yolculuk sıkıntısı ile müslüman bir şahit bulamama meselesi vardır. Ayrıca eğer şahidin dürüstlüğünden şüphe edilirse, kendisine yemin verdirmenin bir sakıncası yoktur. Özellikle toplumsal ahlâkın bozukluğu yüzünden dürüst insanın az bulunduğu ortamlarda bu yola başvurmak normaldir. Bu bakımdan ben âyeti açıklarken muhkem olduğu, onunla amel etmenin caiz olduğu görüşünden hareket ettim.

2) Sahabilerden Ebu Musa Eş'ari bu âyetin mensuh değil muhkem olduğu, onunla amel edilebileceği görüşündedir. Ayrıca bu âyete göre hüküm vermiştir. Yine sahabilerden Abdullah b. Kays ve Abdullah b. Abbas da bu görüştedir. Tabiinden Said b. Museyyeb, Said b. Cubeyr, İbrahim Nahai ve daha birkaç kişi de aynı görüşü paylaştıkları gibi, mezhep imamlarından Ahmed b. Hanbel de bu görüşün taraftarlarındandır.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ ۖ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا ۖ
إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ
مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ
الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ۖ وَإِذْ عَلَّمْتُكَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ ۖ وَإِذْ تَخْلُقُ
مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا
بِإِذْنِي ۖ وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي ۖ وَإِذْ تُخْرِجُ
الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي ۖ وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَا
إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٠﴾ وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي
وَبِرَسُولِي ۖ قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾

109- Allah, bütün peygamberleri biraraya getireceği gün onlara: "İnsanlar çağrılarınıza ne cevap verdi?" diye sorar. Peygamberler de: "Bizim bir şey bildiğimiz yok; hiç şüphesiz sen bilinmeyenleri bilensin!" derler.

110- Hani Allah dedi ki: Ey Meryem oğlu İsa, sana ve anana vermiş olduğum nimetleri, ayrıcalıkları hatırla. Hani seni Ru-

hul Kudüs (Cebrail) aracılığı ile destekledim, hem beşikte ve hem de yetişkin yaştayken insanlarla konuşabiliyordun...

Hani sana Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim... Hani sen benim iznimle çamurdan kuşa benzeyen bir şekil yapıyordun da içine üfleyince, iznimle, canlı bir kuş oluveriyordu... Hani sen benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun...

Hani sen benim iznimle, ölüyü dirilterek mezardan çıkarıyordun...

Hani açık mucizeler göstermen üzerine İsrailoğullarının kâfirleri: 'Bu düpedüz bir büyüdür!' dediklerinde seni onların ellerinden kurtarmıştım...

111- Hani havarilere vahiy yolu ile: 'Bana ve Peygamberime inanın!' diye emir vermiştim de bunun üzerine onlar da: 'İnandık, şahit ol ki bizler müslümanız!' dediler...

SÖZLÜK

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ	O gün Allah peygamberleri toplar. Yani: "Allah'ın peygamberleri biraraya getireceği günü hatırla." Bu olay kıyamet günü gerçekleşecektir.(1)
اَلْغُيُوبِ	"Gayb" kelimesinin çoğuludur; gözlerin göremediği, duyu organları aracılığı ile algılanamayan şey, demektir.
أَيَّدْتُكَ	Seni güçlendirdim, sana yardım ettim.
بِرُوحِ الْقُدُسِ	Cebrail. –Selâm üzerine olsun–
اَلْمَهْدِ	Beşik. Meme çağındaki çocuğun yattığı yer.
اَلْكُهْلَ	Gençlik çağı, yani otuzuncu yaşını, aşmış kimse.
اَلْكِتَابَ	Yazı, yazı yazabilme.
وَالْحِكْمَةَ	Hikmet, ilim. Şeriatın sırları; her konuda doğruyu bulma yeteneği.

(1) Bu âyet ile daha önceki âyetler arasındaki bağlantı açıktır. Çünkü Yüce Allah birinci âyette mü'minlere takvayı, emirlere ve yasaklara uymayı emrediyor. Bu âyette ise onlara kıyamet gününün dehşetli olaylarını hatırlatıyor. Maksat onları takvaya teşvik etmek, itaatkârlığa özendirmektir.

تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ — Kuşa benzer bir şekil yapardın, düzenlerdin.

اَلْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ — Ekmeh, doğuştan kör; Ebres, beres (alaca) hastalığına yakalanmış kimse.

تُخْرِجُ الْمَوْتَى — Alakoydum, sana dokunmalarını engelledim.

كَفَفْتُ — "Havari" kelimesinin çoğuludur; hem içinden ve hem de açıktan samimi biçimde seven kimse.

اَلْحَوَارِيُّونَ

AÇIKLAMA

Yüce Allah, mü'minleri yeniden dirilme gününün dehşeti konusunda uyarıyor. O gün bütün peygamberleri biraraya getirerek, olup-bitenleri onlardan daha iyi bildiği halde, kendilerine: "İnsanlar çağrılarınıza ne cevap verdiler?" diye sorar. Yani: "Ümmetleriniz size itaat mı ettiler, yoksa karşı mı geldiler?" Yüce Allah'ın bu sıkıştırması üzerine bildiklerini unutan peygamberler işi O'na havale ederek: "Bizim bir şey bildiğimiz yok; hiç şüphesiz sen gaybleri bilensin!"(1) derler. O gün peygamberler bu duruma düşeceklerine göre, acaba onlardan daha zayıf durumda olan sıradan insanlar ne duruma düşer?!

Yüce Allah bu dehşetli sahnede diğer peygamberler arasından Hz. İsa'yı seçip onunla konuşuyor. Çünkü onun hakkında iki büyük ümmet ölçüyü kaçırıp sapık düşüncelere kapıldı. Yahudiler onun büyücü ve piç olduğunu iddia ederlerken, hristiyanlar kendisinin Allah ve Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürdüler. Bu yüzden, o ümmetlerin de işitebilecekleri bir sahnede Yüce Allah, Hz. İsa'ya şöyle sesleniyor: "Ey Meryem oğlu İsa, sana ve annene vermiş olduğum nimetleri, ayrıcalıkları hatırla: "Sen benim kulum ve peygamberim olduğun gibi annen de benim kulumdur!.. Yüce Allah, Hz. İsa'ya yönelik nimetlerini sayıyor: "Hani seni Ruhul Kudüs (Cebrail) aracılığı ile destekledim..." "Ruhul Kudus"ten maksat Cebrail'dir. "Sen beşikteyken insanlarla konuşabiliyordun..." Yani henüz bebekken konuşabilmiştin. Bilindiği gibi Hz. İsa

(1) Yani: "Ümmetlerimiz çağrımızı sözle kabul ettikten sonra ne derece samimi davrandıklarını, verdikleri söze uygun davranıp davranmadıklarını bilmiyoruz!.." anlamında. Nitekim Peygamberimizin sahih bir hadisi âyetin anlamını teyid eder: "Ben havuzumun başındayken yanıma bazı topluluklar gelir ve çırpınırlar. Bunun üzerine ben: 'Ya Rabb'i, ümmetimi bana bağışla,' derim. O sırada bana 'Sen onların senden sonra ne yaptıklarını bilmiyorsun!' diye cevap verilir."

beşikteyken konuşmuş ve şöyle demişti: "Ben Allah'ın kuluyum. O bana kitap vererek beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, beni insanlara yararlı kıldı. Bana sağ oldukça namaz kılmamı ve oruç tutmamı emretti. Beni anama düşkün bir oğul olarak yarattı; dik kafalı ve kötülük düşkünü biri olmaktan uzak tuttu. Doğduğum gün, öleceğim gün ve tekrar diriltileceğim gün Allah'ın rahmeti ve bağışı benimle birliktedir." –Meryem, 33.–

Ayetleri okumaya devam edelim: "Yetişkin yaştayken de insanla konuşursun..." Yani sen yetişkin yaştayken de insanlarla konuşursun. Bu ifade Meryem'e müjde içeriyor. Ona oğlunun küçük yaşta kalmayıp büyüyeceğini haber veriyor. O genç bir delikanlı iken insanlarla konuştu, tekrar yeryüzüne dönüşünde olgunluk çağında da insanlarla konuşacak.

Yüce Allah, Hz. İsa'ya yönelik nimetlerini sayarak şöyle buyuruyor: "Hani sana Kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğrettim..." Yani sen yazı yazabilmiş, hikmetli söz söyleyebilmiş ve hikmetli davranışlarda bulunmuştun. Sana Musa'nın kutsal kitabı olan Tevrat'ı ve sana vahyedilmiş olan İncil'i öğrettim.

"Hani sen benim iznimle çamurdan kuşa benzeyen bir şekil yapıyordun da içine üfleyince, iznimle, canlı bir kuş oluyordu..." Hani İsrailoğulları senden peygamber olduğunu kanıtlayacak gözle görülür bir mucize istemişler ve sana: "Bize bir kuş yarat!" demişlerdi. Sen de yerden aldığın çamura kuş biçimi vermiştin. Bunu benim iznimle yapmıştın. Arkasından yine benim iznimle o çamurdan kuşun içine üflemiştin de canlı bir kuş oluvermişti.

Yine sen, "Benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun..." Bunları benim yardımımla, benim sana verdiğim güçle yapabiliyordun.

"Hani sen, benim iznimle, ölüyü dirilterek mezardan çıkarıyordun..." Ölüleri diri olarak mezardan çıkarmıştın... Hz. İsa, Yüce Allah'ın izni ile bir kaç ölüyü diriltip mezardan çıkarınca, İsrailoğulları kendisine: "Nuh'un oğlu Sam'ı dirilt!" dediler. Hz. İsa da onun mezarı başına dikilerek ona seslendi; Nuh'un oğlu Sam da İsrailoğullarının gözü önünde mezarından çıkıverdi.

"Hani açık mucizeler göstermen üzerine seni İsrailoğullarının ellerinden kurtarmıştım..."(1) Somut mucizeler göstermen üzerine onlar seni yalan-

(1) Yani: 'Hak peygamber olduğunu kanıtlayan deliller ve gözle görülür açık mucizeler göstermen üzerine seni yalanladılar, "Mucizeler"den maksat, bu âyetlerde sayılan anadan doğma körleri ve alacalı hastaları iyileştirmek ve ölüleri diriltmek gibi olağanüstülüklerdir.

lamışlar, seni öldürmeye, çarmıha germeye niyetlenmişlerdi. "İsrailoğullarının kafirleri: 'Bu düpedüz bir büyüdür!' dediler."

Hani senin dininden "havarilere vahyettim ki: Bana ve Peygamberim İsa'ya iman edin!"(1) Onlar da: "İnandık, şahit ol ki, biz müslümanız, dediler." Yani: Sana boyun eğiyor, senin gerek Rabbimize ve gerekse sana uymayı buyuran, emirlerine uyuyoruz, dediler.

SONUÇ

1- Kıyamet günü son derece dehşetli ve çetindir. Öyle ki, peygamberleri bile şaşkına çevirmektedir.

2- Yüce Allah'tan korkmak suretiyle o güne hazırlanmak gerekir.

3- Hz. İsa konusunda yahudiler tefrite ve hristiyanlar ifrata düştükleri için her iki grup da kınanmaktadır.

4- Yüce Allah'ın Hz. İsa'yı onurlandırdığı, ona bazı ayrıcalıklar ve nimetler bağışladığı belirtiliyor.

5- Hz. İsa'nın gösterdiği mucizeler onaylanıyor ve tek tek anlatılıyor.

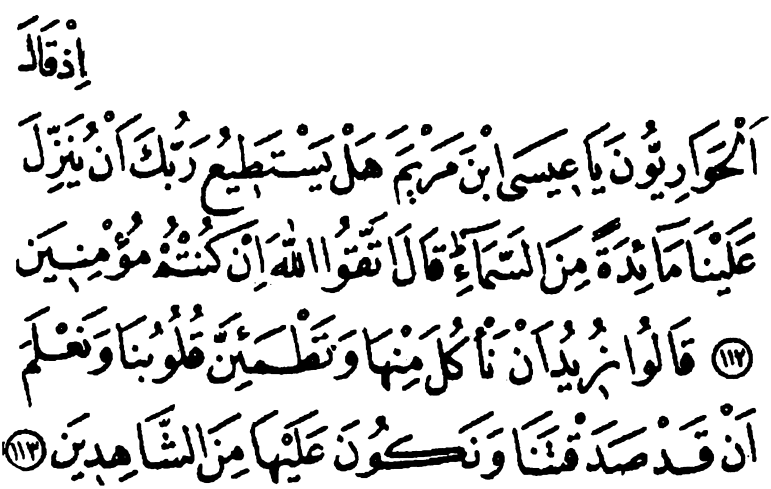
إِذْ قَالَ
ٱلْحَوَارِيُّونَ يَٰعِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَن يُنَزِّلَ
عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِّنَ ٱلسَّمَآءِ ۖ قَالَ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ
﴿١١٢﴾ قَالُوا۟ نُرِيدُ أَن نَّأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ
أَن قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿١١٣﴾

(1) Vahiy, peygamberler dışında kalan kimseler için ilham anlamına gelir. Peygamberlere gelince, onlara vahyin hangi yollardan geldiği Şûra sûresinin sonunda açıklanmaktadır.

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِّنَ السَّمَاءِ
تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِّأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِّنكَ وَارْزُقْنَا وَأَنتَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَن يَكْفُرْ بَعْدُ مِنكُمْ
فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَّا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

112- Hani havariler "Ey Meryem oğlu İsa, senin Allah'ın bize gökten bir sofra indirebilir mi?" diye sordular da, İsa onlara "Eğer mü'min iseniz Allah'tan korkun!" demişti.

113- Havariler ona dediler ki: "İstiyoruz ki, o sofradaki yemeklerinden yiyelim, kalplerimiz güven bulsun; bize doğru söylediğini kesinlikle bilelim ve olayın tanıklarından olalım."

114- Bunun üzerine Meryemoğlu İsa şöyle dedi: "Allah'ım, ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bu gün, öncekilerimiz hem de sonrakilerimiz için bir bayram ve senin bize gösterdiğin bir mucize olsun! Bize rızık ver, sen rızık verenlerin en hayırlısısın!"

115- Allah dedi ki: "Ben o sofrayı size indireceğim, ama ondan sonra kim kâfir olursa onu hiç kimseyi çarptırmadığım bir azaba çarptırırım!"

SÖZLÜK

هَلْ يَسْتَطِيعُ Gücü yeter mi?(1) Yani, Allah isteğini dinler, razı olur mu?

---

(1) Mü'minler, "Senin Rabb'in gökten bize bir sofra indirebilir mi?" ifadesini yorumlamakta güçlük çekmişlerdir. Yüce Allah'ı bilmemenin ve O'nun peygamberi olan İsa'ya karşı nezaketsiz davranmanın açık bir göstergesi olan böyle bir ifadeyi Allah'ın taraftarları olan Havariler nasıl kullanırlardı! Bir açıklamaya göre buradaki "yapabilir mi," "Rabbin bu yoldaki dileğini dinler mi," anlamındadır. Başka bir görüşe göre bu ifade, "Rabb'inden isteyebilir misin ki, bize gökten bir sofra indirsin!" demektir.

مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ	Gökten sofra. Mâide, sofra ve üzerine konan şeyler ya da yemek anlamına gelir. Burada "yemek" anlamında kullanılmıştır.
وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا	Kalplerimiz mutmain olsun. Yani: kalplerimiz kesin inancın pekişmesi ile dinelir, tatmin olur.
وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ	Ve ona şahit olmamız için. Yani: o sofranın gökten indiğinin şahitleri oluruz.
عِيدًا	Bayram. Yani: o gün bizim tekrarlanan, içinde Allah'ı andığımız ve O'nun ikrettiğimiz bir gün olur.
وَآيَةً مِنْكَ	Senden alâmet. Senin kudretine, rahmetine ve peygamberinin peygamberliğine delil.
فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ	Bundan sonra içinizden kim inkâr ederse. Ey gökten sofra inmesini isteyenler! Bu sofra indikten sonra içinizden kim kafir olursa...
أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ	Alemlerden hiç bir. Yani kendi döneminizdeki hiç bir topluma.

AÇIKLAMA

Yüce Allah, bundan önceki 111. âyette, kulu ve peygamberi Hz. İsa' (a.s.)'a: "Hani havarilere vahiy yolu ile: 'Bana ve peygamberime inanın!' diye emir vermiştim de bunun üzerine onlar da: 'İnandık, şahit ol ki, bizler müslümanlarız!' dediler." diye buyurmuştu.

112. âyette havarilerin sözleri şöyle devam ediyor: "Hani havariler: 'Ey Meryem oğlu İsa, senin Allah'ın bize gökten bir sofra indirebilir mi?" Bu sözleri, içlerinde bir kuşku olduğunu, Rabb'lerinin gücüne kesin bir şekilde inanmadıklarını gösteriyor. Bu yüzden Hz. İsa, onlara: "Eğer mü'min iseniz Allah'tan korkun!" diye cevap veriyor. Yani böyle konuşmayın. Bunun üzerine havariler yakışıksız sözlerinden dolayı özür diliyorlar. Okuyalım: "Havariler dediler ki: 'İstiyoruz ki, o sofranın yemeklerinden yiyelim, kalplerimiz güven bulsun, bize doğru söylediğini kesinlikle bilelim ve olayın tanıklarından olalım." Yani: Bu sofranın, senin onun indirilmesini Rabb'inden istemen üzerine indirildiğine şahit olalım.

Havarilerin bu isteği üzerine Hz. İsa Rabb'ine yalvararak şöyle diyor: "Allah'ım, ey Rabb'imiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bu gün öncekilerimiz için bir bayram olsun.." yani, şu anda hayatta olanlarımız için ve "sonrakileri-

miz için de." Yani, bizden sonraki kuşaklar için de bayram günü olsun. "Ve senin bize gösterdiğin bir mucize olsun." Yani, bu olay senin birliğinin, üstün gücünün ve beni İsrailoğullarına peygamber olarak gönderdiğin yolundaki sözlerimin doğruluğunun göstergesi olsun. "Bize rızık ver.." Rızkını ve lûtfunu bize göndermeye devam et. Çünkü "sen rızık verenlerin en hayırlısısın!" Yüce Allah, Hz. İsa'nın bu duasına şöyle cevap verdi: "Ben o sofrayı size indireceğim.." Nitekim indirdi de.(1) "..Ama ondan sonra kim kâfir olursa.." Ey kendilerine sofra indirmemi isteyen İsrailoğulları, ben bu sofrayı indirdikten sonra kim, ya birliğimi inkar ederek, ya Peygamberimin peygamberliğini tanımayarak, ya da gücümün üstünlüğünü kabul etmeyerek kâfir olursa, "..onu, hiç kimseyi çarptırmadığım bir azaba çarptırırım!.." Nitekim Yüce Allah, bu olaydan sonra kâfir olan İsrailoğullarını, tehdid ettiği azaba çarptırarak, maymunlara ve domuzlara dönüştürmüştür.

SONUÇ

1- Yahudiler peygamberlerine karşı kaba, saygısız ve edepsizce davranmışlardır. Nitekim Hz. Musa'ya: "Git sen Rabbin ile birlikte savaş, biz burada kalıyoruz!" dediler. (Mâide, 24.)

2- Hz. İsa'nın: "Allah'tan korkun!" biçimindeki cevabı onların yakışıksız bir söz söylediğini gösterdiği gibi, "Bize doğru söylediğini kesinlikle bilelim!" biçimindeki sözleri de şüphe içinde olduklarını kanıtlar.

3- Allah'a ibadet etmek, namaz kılmak, zikretmek ve şükretmek suretiyle değerlendirilecek dinî bayram günleri meşrudur. Nitekim İslâm'da Ramazan ve Kurban bayramı olmak üzere iki bayram vardır.

4- Firavun'un yakınları, münafıklar ve kendilerine sofra indirilen İsrailoğullarının kâfirleri, kıyamet günü en ağır azaba çarptırılacak olanlar arasında yer almaktadır.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ
يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ

(1) Tirmizi'nin Yaser oğlu Ammar'a dayanarak bildirdiğine göre, Peygamberimiz: "Yüce Allah ekmekten ve etten oluşan bir sofra indirdi," buyurmuştur.

مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ
إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ۚ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ
إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي
بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ۚ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ
فِيهِمْ ۖ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ ۖ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ
أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ اللَّهُ هَٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ ۚ
لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلَّهِ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ ۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

116- Ve yine Allah demişti ki: "Ey Meryem oğlu İsa, sen mi insanlara: 'Beni ve annemi, Allah'tan başka iki ilah edinin' dedin?". "Haşa, dedi, sen yücesin, benim için gerçek olmayan bir şeyi söylemek benim haddime değildir! Eğer demiş olsaydım, sen bunu bilirsin, sen benim nefsimde olanı bilirsin, ben senin nefsinde olanı bilemem, çünkü gizlileri bilen yalnız sensin, sen!"

117- Ben onlara sadece bana emrettiğini, yani: 'Benim ve sizin Rabb'iniz olan Allah'a kulluk edin!' dedim. Aralarında bulun-

duğum sürece onların üzerinde gözetleyici oldum. Fakat sen canımı alınca onların tek gözetleyicisi sen oldun. Her şeyin şahidi sensin!

118- "Eğer onları azaba çarptırırsan, onlar senin kullarındır; eğer günahlarını affedersen, kuşku yok ki, sen üstün iradeli ve hikmet sahibisin!.."

119- Allah dedi ki: "Bugün doğruların doğruluklarının yararını görecekleri gündür; onlar için altlarından nehirler akan ve içlerinde ebedi olarak kalacakları cennetler vardır." Allah onlardan razıdır, onlar da O'ndan razıdırlar. İşte büyük kurtuluş, büyük başarı budur.

120- Göklerin, yeryüzünün ve her ikisinde bulunan tüm varlıkların egemenliği Allah'ın elindedir. O'nun gücü her şeye yeter.

SÖZLÜK

إِلَٰهَيْنِ	İki ilâh. Benim dışımda tapılan iki ilah.
سُبْحَانَكَ	Seni tenzih eder, yüceltirim.
مَا يَكُونُ لِي	Bana yakışmaz; benim için mümkün değil.
شَهِيدًا	Gözetleyici, denetleyici.
الرَّقِيبَ	Gözetleyici, koruyucu.
إِنْ تُعَذِّبْهُمْ	Eğer onları cehennem ateşine atarsan... Onlar senin kullarındır, onlara istediğini yaparsın.
وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ	Eğer onların günahlarını görmezden gelirsen... Cennetine koymak suretiyle onlara merhamet edersen.
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ	Aziz ve hakim. El-aziz: "İradesi ile kendisi arasına hiç bir engelin giremediği ve hep galip olan," demektir. El-Hakim ise: "Her şeyi yerli yerine koyan, buna göre müşriki cehenneme atarken, Allah'ın birliğini onaylayanı cennete yerleştiren," anlamına gelir.
الصَّادِقِينَ	Doğru. "Sadık"ın çoğuludur. "Sırf Rabb'ine kulluk ederek O'nun birliğini onaylayan kul," anlamına gelir.
وَرَضُوا عَنْهُ	Ondan razı oldu. Çünkü Yüce Allah onları, iyi amellerinin

karşılığında altlarından ırmaklar akan cennetlerle ödüllendirdi.

عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ Her şeye gücü yeter. Yani, iradesinin taallük ettiği, yapmak istediği her şeyi yapabilir; herhangi bir şey O'nu asla aciz bırakamaz.

AÇIKLAMA

Yüce Allah, peygamberi Hz. Muhammed'e diyor ki: Müslümanlara hatırlat; hani Allah peygamberleri bir yere toplayıp da, ümmetlerinin, çağrılarına ne cevap verdiklerini sorduğu gün, o kıyamet gününde, hristiyanları müşrikleri yüzünden kınama olarak Hz. İsa'ya şu soruyu sorar: "Ey Meryem oğlu İsa, sen mi, Allah'dan başka beni ve annemi de ilah edinin, dedin?" Yani: Seni ve anneni tapılacak iki ilâh saymalarını onlara sen mi telkin ettin? Bu sorunun vurguladığı durumu Hz. İsa derhal reddeder ve Rabb'ini noksanlıklardan tenzih edip, O'nun ululuğunu dile getirerek şöyle der: "Haşa! Seni her türlü noksanlıktan tenzih ederim; gerçek olmadığını bildiğim bir sözü söylemek bana yakışmaz."(1)

Hz. İsa kendisine yöneltilen suçlama ile ilgisiz olduğunu kesin bir dille vurgularken, Allah'ın huzurunda taraftarlarını kınıyor: "Eğer böyle bir söz söyleseydim sen bunu bilirdin." Ya Rabbi, "sen benim içimdekini bilirsin." Sözümü ve davranışımı haydi haydi bilirsin. Ama, "ben senin özündekini bilemem." Sadece senin bana bildirdiğin kadarını bilirim. Çünkü, "sen bilinmezlerin bilenisin!"

Hz. İsa sözlerine devam ediyor: "Ben onlara sadece bana emrettiklerini söyledim." Senin emrin uyarınca onlara söylediklerim şunlardır: "Benim ve sizin Rabb'iniz olan Allah'a kulluk edin, aralarında bulunduğum sürece onların üzerinde gözetleyici oldum."(2) Fakat beni yakınlığına yükseltmek suretiyle "canımı alınca onların tek gözetleyicisi sen oldun." Sen onların davranışlarını gözetledin ve karşılıklarını vermek üzere yazıya geçirdin. "Sen her şeyin

---

(1) Tirmizi'nin Hz. Ebû Hureyre'ye dayanarak bildirdiğine göre, Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "Hz. İsa, 'Ey Meryem oğlu İsa, sen mi, Allah dışında beni ve annemi ilah edinin, dedin?' sorusu karşısında kesin delil niteliğindeki cevabını ona yine Yüce Allah şu âyeti ile iletiyor: "Haşa! Seni her türlü noksanlıktan tenzih ederim, gerçek olmadığını bildiğim bir sözü söylemek bana yakışmaz!"

2) Yani: Ben onların davranışlarını kolluyor, onları senin emirlerine uygun işler yapmaya çağırıyor, sana karşı gelmekten alıkoyuyordum.

şahidisin," gözetleyicisi ve yazıya geçirenisin.

"Eğer onları azaba çarptırırsan..." Yani: Eğer onların müşrik olanlarını cehenneme atarak cezalandırırsan, buna senin gücün yeter. Ama, "... eğer günahlarını affedersen..." Yani: Eğer onların arasındaki senin birliğine inanmış kişilerin günahlarını bağışlayarak kendilerini cennetine koyarsan, bu kişiler buna lâyıktırlar. Sen yücesin, emrinde galipsin ve hikmet sahibisin; yani her şeyi yerli yerine koyarsın; bunun sonucu olarak ne sana ortak koşanlara nimet sunar ve ne de senin birliğini onaylayıp emirlerine uyanları azaba çarptırırsın.

Yüce Allah Hz. İsa'nın bu sözlerine şöyle cevap veriyor: "Bu gün doğruların doğruluklarının yararını görecekleri gündür."(1)

Yani: Onlar Allah'a ettikleri îmâna samimiyetle bağlı kalarak kendisine hiç bir ortak koşmaksızın sırf O'na kulluk ettiler. Buna karşılık altlarından ırmaklar akan ve içlerinde ebedî olarak kalacakları cennetlere girerek bu îmânlarının faydasını gördüler. Üstelik Allah onlardan razı olduğu gibi, onlar da kendilerine bağışlanan bitip-tükenmez nimetlerden ötürü Allah'tan hoşnut oldular. "İşte büyük kurtuluş, büyük başarı budur."

Yüce Allah sûrenin sonuncu âyetinde haber veriyor ki: "Göklerin, yeryüzünün ve her ikisinde bulunan tüm varlıkların egemenliği Allah'ın elindedir."(2)

Yani: Göklerde ve yeryüzünde bulunan bütün varlıkların ve âlemlerin mülkiyeti, yaratışı ve tasarrufu O'nun elindedir. Onlara ne isterse yapar; ister merhamet eder, isterse azaba çarptırır. "Onun gücü her şeye yeter." Ne yerde, ne gökte herhangi bir güç O'na engel olamaz; O her şeyi işitir, her şeyi bilir.

SONUÇ

1- Hristiyanlar Hz. İsa ile annesini ilâh edindikleri için kıyamet günü

---

(1) Yüce Allah'ın: "Bu gün doğruların doğruluklarının yararını görecekleri gündür," sözü daha önceki âyetlerle bağlantılıdır. Bu âyette peygamberlerin toplanacakları gün olup-bitecek olanlar noktalanmış, bu arada samimi mü'minlerin ödülünün cennete girmek ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak olduğu belirtilmiş ve bu sonuç büyük kurtuluş ve başarı olarak nitelenmiştir.

(2) Bu ayet, Yüce Allah'ın bütün alemlerin İlâhı ve Rabbi olduğuna; hristiyanların Hz. İsa'nın ve annesinin ilâhlığı yolundaki iddialarının asılsız olduğuna dair kesin delil oluşturur.

mahşer alanında kınanıyorlar.

2- Hz. İsa'nın, ehl-i kitab'ın ve hristiyanların müşrikleri ile hiç bir ilgisi olmadığı belirtiliyor.

3- Müşriklerin cezalandırılmaları ve Allah'ın birliğine inananların nimetlere kavuşturulmaları ilâhi bir hikmete dayanır.

4- Doğruluk ve samimiyet, dünyada da ahirette de sahibine fayda sağlayan birer erdemdir. Nitekim peygamberimiz şöyle buyuruyor: "Doğruluktan ayrılmayın. Çünkü doğruluk sahibini iyiliğe çağırır, iyilik de cennete götürür. İnsan doğru olmaya ve doğruyu aramaya devam ettikçe, sonunda Allah katında doğrular arasına yazılır."

5- Allah'tan istenmesi gereken şeyleri Allah'tan başkasından istemek, haktan sapmanın ve müşrikliğin bir türüdür. Çünkü Allah'tan başkasının elinde Allah'ın vereceği şeyler yoktur. Bir şeyi olmayan nasıl ve nereden başkalarına bir şey verebilir?!

Sûre 6
En'âm Sûresi

Mekke ve Medine Döneminde İndirildi
Ayet Sayısı: 165

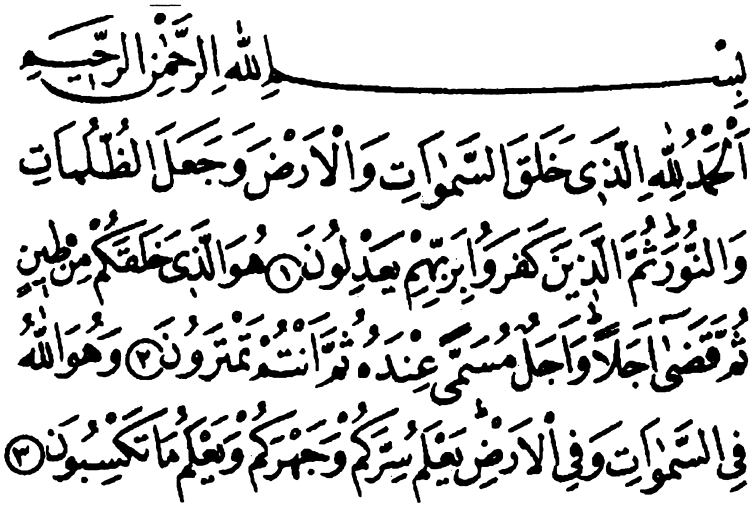
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ
وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ① هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ
ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ② وَهُوَ اللَّهُ
فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ③

Bismillahirrahmanirrahim

1- Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı yoktan vareden, Allah'a mahsustur. Durum böyleyken kâfirler bu yaratıkları Rablerine denk tutuyorlar.

2- O sizi çamurdan yaratan, sonra da ecelinizi belirleyendir. Ayrıca O'nun katında, tasarıya bağlanan bir vade daha vardır. Gerçek böyleyken, sizler kuşkuya kapılıyorsunuz.

3- O göklerin de Allah'ıdır, yeryüzünün de Allah'ıdır. Sizin gizlinizi, açığınızı ve yaptığınız her şeyi bilir.

SÖZLÜK

اَلْحَمْدُ — Hamdetmek. Cemal ve celal sıfatlarını sayarak övülene sözlü övgü yöneltmektir.

خَلَقَ — Yarattı. Yoktan varetti, ortaya çıkardı.

يَعْدِلُونَ — Eşit tutuyorlar. Başkasını Yüce Allah ile denk tutup O'nun yanısıra ona da tapıyorlar.

اَلْاَجَل — Belirli vakit. Ecel her hangi bir iş için belirlenen bitiş, sona eriş zamanı. Ayetteki ilk ecel her insanın eceli, ikinci ecel ise dünyanın eceli anlamına gelir.

تَمْتَرُونَ — Şüphelenirsiniz. Yani yeniden diriliş ve hesap verme konusunda kuşkuludurlar. Tıpkı Yüce Allah'ı bir bilip sırf O'na ibadet etmenin, bu ibadete başkasını ortak etmemenin gerekli olduğu konusunda şüpheli oldukları gibi.

وَ هُوَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوٰتِ — O Allah semalardadır. Yani Yüce Allah hem göklerde ve hem yeryüzünde kendisine ibadet edilmede tektir.

مَا تَكْسِبُونَ — Elde ettiğiniz. Yani hayır olsun, kötülük olsun; yararlı olsun, zararlı olsun.

AÇIKLAMA

Yüce Allah, En'am sûresinde[1] okuduğumuz ayetlerin birincisinde hamdlerin tümüne lâyık olduğunu, hamdin Cemâl ve Celâl sıfatları ile nitelenmek ve bunların dile getirdiği övgüyü O'na yöneltmek demek olduğunu haber veriyor. Bu arada dolaylı olarak kullarına kendisine hamd etmelerini emrediyor. Bu ifade ile kullara: "Elhamdülillah deyin," der gibidir. Arkasından bir başkasına değil de kendisine hamdedilmesinin gerekçelerini dile getirerek: "Gökleri ve yeri yaratan,[2] karanlıkları ve aydınlığı yoktan var eden..." diye buyuruyor. Gökleri, yeri; göklerdeki, yerdeki ve bu ikisi arasındaki diğer varlıkları yoktan var eden, hayatın en temel iki unsuru olan karanlıklar ile aydınlığı yaratan Allah hamdedilmeye ve övgüye hakkı olandır, bir başkası böyle bir saygıya lâyık değildir. Böyle olduğu halde kâfirler bir takım putları ve yaratıkları O'na denk sayıp O'nunla birlikte onlara kulluk ederler. Ne şaşılacak şey!

---

(1) Taberani'nin Abdullah b. Ömer'e –Allah her ikisinden de razı olsun– dayanarak bildirdiğine göre Peygamberimiz –salât ve selâm üzerine olsun– şöyle buyuruyor: "En'am sûresi bana bir bütün halinde bir defada indirildi. Bu sûreyi yetmiş bin melek yola çıkardı, onlar bu uğurlama sırasında yüksek sesle ve hep bir ağızdan hamd ve tesbih ediyorlardı." Sûreye "En'am" adının verilmesinin sebebi, içinde "En'am" kelimesinin altı kez geçmiş olmasıdır. Bir gece Mekke'de indi.

(2) "O ki, gökleri ve yeri yoktan varetti; karanlığı ve aydınlığı yarattı." Bu iki ifade Yüce Allah'a hamdetmenin gerekçelerini gösterir. Çünkü kâinat cevherlerden ve arazlardan oluşur. Cevherler gökler, yer, göklerdeki, yerdeki ve bu ikisi arasındaki bütün varlıklardır. Arazlar ise karanlıklarla aydınlıktır. Öyleyse bütün bunlardan oluşmuş kâinatı yaratan Allah kulluk edilmeye lâyıktır, başkası böyle bir saygıya lâyık değildir. Böylece hem putlar, melekler ve peygamberler gibi cisimlere, hem de zerdüştilerin taptıkları karanlıklar ile aydınlığa kulluk edilmesi yolundaki düşünceler kökten çürütülmüş, gerekçesiz bırakılmış oluyor.

İkinci ayete gelince; Yüce Allah bu ayette müşriklere sesleniyor; onları cahillikleri yüzünden kınayıp asılsız saplantıları yüzünden azarlayarak: "O ki, sizi çamurdan yarattı" buyuruyor.(1) Çünkü insanların atası olan Hz. Adem (a.s.) çamurdan yaratıldı. Sonra bütün insanlar ondan çoğaldı. Buna göre bütün insanlar ve bu arada müşrikler asılları itibarı ile çamurdan topraktan yaratılmışlardır. Hem insanların hayat unsuru olan besin maddeleri de topraktan elde edilir. Ve de Yüce Alalh herkes için bir yaşama süresi ve sınırlı ömür belirledi. Ayrıca hayatın tümü için de bir süre belirledi. Bu süre dolunca hayat sona eriyor. Bu süre O'nun katında belirlenmiştir, onu sırf kendisi bilir, başkası bilmez, kendisinden başkasına bu bilgiyi açmaz, bu bilgiyi gizli tutmasının bir çok yüce hikmetleri vardır. Bütün bunlardan sonra, siz, ey cahil müşrikler O'nu bir bilmenin gerekliği konusunda, öldükten sonra sizi diriltmeye gücünün yeteceği konusunda(2) sizi hesaba çekip iyi-kötü, güzel-çirkin bütün yaptıklarınızın karşılıklarını vereceği konusunda niçin kuşku duyuyorsunuz?

Okuduğumuz ayetlerin üçüncüsünde Yüce Allah göklerde ve yeryüzünde gerçek mabud olduğunu, O'nun dışında başka bir Rab, başka bir ilah bulunmadığını haber verdikten sonra: "O sizin gizlinizi, açığınızı ve yaptığınız her şeyi bilir" buyuruyor. İyi-kötü her yaptığınızdan haberdardır. O yaratıklarından ayrı bir konumda Arş'ının üzerindedir. Kullarının gizlediklerini, açığa vurduklarını, davranışlarını ve organları ile işledikleri bütün eylemlerini, gözlerinin hain bakışlarını ve kalplerinde saklı duran duygularını bilir. Bu yüzden O'nun katındaki iyiliğe rağbet etmek ve bildirdiği azaptan korkmak, kaçınmak gerekir. Bu da ancak kullarının O'na sığınmaları, O'na kulluk etmeleri ve O'na dayanmaları ile gerçekleşir.

---

(1) Tefsir bilgini Kurtubi: "Bütün cevherlerin bir cinsten olduğuna dair bu ayette delil var mı?" diye soruyor. Sorunun cevabı "evet"tir. Çünkü toprağın canlı, güçlü, bilgili bir insana dönüşmesi caiz olduğuna göre, cevherlerin diğer bütün hallerine dönüşmesi de caizdir. Sebebine gelince bu ayet cansızın canlıya dönüşmesinin mümkün ve geçerli olduğuna delil teşkil etmektedir.

(2) Yüce Allah'ın insanın topraktan yaratıldığını belirtmesinde ölümden sonraki dirilişi inkâr edenlerin görüşlerini reddetmeye yönelik bir işaret vardır. Onlar ikinci bir hayatın mümkün olamayacağı yolundaki iddialarını öldükten sonra toprağa dönüşmelerine dayandırırlar. Fakat toprağa dönüştürülmesinin yeniden yaratılmalarının delili olduğunu gözardı ederler. Çünkü toprağa dönüştürülmekle asli yaratılışlarına döndürülüyor, böylece ilk hayatlarından daha mükemmel bir hayata döndürülmeye elverişli hale getiriliyorlar.

SONUÇ

1- Yüce Allah'a lâyık olduğu biçimde hamdetmek ve O'nu övmek gereklidir.

2- Eğer bir kimse Allah'a O'nun kâmil sıfatlarından olmayan bir sıfatla hamdederse onun hamdı kabul olmaz.

3- Kulluk etme açısından yaratıklar ile yaratıcıyı bir tutanların tutumunun şaşırtıcı olduğu vurgulanıyor.

4- Yüce Allah'ın yaratıcılıktaki şaşırtıcı eserlerini ve gücünün tezahürlerini gördüğü halde yeniden dirilişi ve ahiret hayatını inkar eden kimsenin tutumunun şaşırtıcı olduğu vurgulanıyor.

5- Yüce Allah'ın ilim sıfatı vurgulanıyor; göklerde ve yerde O'nun için hiç bir şeyin gizli olamayacağı, gizli-açık her şeyi bildiği dile getiriliyor.

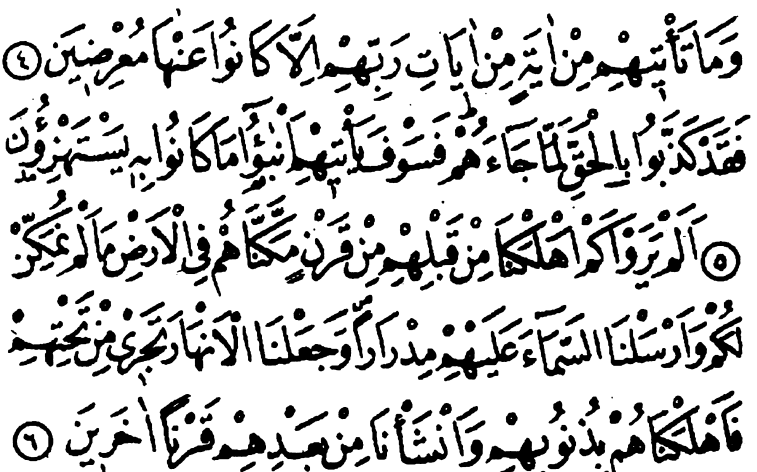

4- Onlara Rablerinin ayetlerinden bir ayet geldiği zaman ondan hemen yüz çeviriyorlardı.

5- Nitekim onlar kendilerine gelen gerçeği, Kur'an'ı derhal yalanladılar. Fakat, alay konusu ettikleri gerçeklerin haberleri ilerde kendilerine gelecektir.

6- Onlardan önceki nice nesilleri yokettiğimizi görmediler mi? Oysa o nesillere size vermemiş olduğumuz derecede geniş yerleşme ve yaşama imkanları vermiş, yurtlarına gökten bol yağmurlar yağdırmış, ayakları altından nehirler akıtmıştık. Fakat,

işledikleri günahlar yüzünden onları yok ederek arkalarından başka kuşaklar yarattık.

SÖZLÜK

مِنْ آيَةٍ	Ayetten. Buradaki ayetten maksat Kur'an'ın Allah'ın birliğine delâlet eden, peygambere inanmaya çağıran ve kıyamet günü buluşmasını haber veren ayetleridir.
مُعْرِضِينَ	Yüz çevirici. Bu ayetlere iltifat etmezler, onlar üzerinde düşünmezler.
اَلْحَقَّ	Hak. Burada "Hak"tan maksat peygamberimiz ile O'nun getirdiği gerçek dindir.
أَنْبَاءُ	Haberler. Kâfirlerin alay konusu ettikleri haberler. Bunlar dünya ve ahiret azabı ile ilgili haberlerdir.
مِنْ قَرْنٍ	Asırdan. Belirli bir çağda yaşamış eski ümmetler. Çağ, yüzyıl demektir.
مَكَّنَّا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ	Onları yeryüzüne yerleştirdik. Onlara şu müşriklere vermemiş olduğumuz maddi güçler verdik.
مِدْرَاراً	Sürekli ve bol yağmur.
بِذُنُوبِهِمْ	Günahları sebebi ile. Bu günahlar Allah'a ve peygamberine karşı gelmeleridir.
وَ أَنْشَأْنَا	Yarattık. Eski kuşakları yokettikten sonra onların yerine başka bir kuşak yarattık.

AÇIKLAMA

Okuduğumuz ayetler Rablerini O'nun dışındaki yaratıklarla bir tutan o müşriklerden sözetmeye devam ediyor: Yüce Allah onlar hakkında şu bilgiyi veriyor: Allah'ın peygamberine vahyettiği ve Kur'an'a eklediği ayetlerden biri onlara gelince bu ayeti tam bir yüz çevirme ile, taşıdığı hidayete ve nura iltifat etmeden karşılarlar. Bunun sebebi onların kendilerine gelen hakkı yalanlamalarıdır. Bu hak, Peygamberimiz ile yanında getirdiği hidayettir. Bu tutumlarının sonucu olarak: "Alay konusu ettikleri gerçeklerin haberleri ilerde kendilerine gelecektir." Bu müşrikler kendilerine yöneltilen tehditler ile alay ettiler. Oysa yalanladıkları, alay konusu ettikleri azap yakında başlarına gelecektir. Nitekim başlarına gelen ilk azap Bedir savaşında uğradıkları bozgundur. Sonra yedi yıl süren bir kıtlıkla karşılaştılar. Ayrıca içlerinden müşrik

olarak ölenler ebedi olarak cehennemde yanma azabına çarpılacaklardır. Onlara: "Alay konusu ettiğiniz cehennem azabını tadın bakalım!" denir.

Yüce Allah onlara: "Onlardan önceki nice kuşakları yokettiğimizi görmediler mi?" diye sesleniyor. Yani geçmiş yüzyıllarda yaşamış ve sonra yokedilmiş bir çok insan kuşakları görülmüştür. Yüce Allah bu milletlere Kureyşli kâfirlere verdiği devletin, egemenliğin, servetin ve nüfusun çok daha fazlasını vermiş, onları yeryüzünde egemen kılmış, topraklarına bol yağmurlar yağdırmış, ağaçlarının ve köşklerinin altından nehirler akıtmıştır. Yüce Allah buyuruyor ki: Onlar benim birliğimi inkâr edince, peygamberimi yalanlayınca ve emirlerime karşı gelince "Günahları yüzünden onları yokettik!" Bu yokediş bizim onlara yaptığımız bir zulüm değildi, tersine bu ceza onların kendilerine yaptıkları zulmün sonucu idi. "Onların arkasından yerlerine başka milletler ortaya çıkardık." Bu bizim için kolay bir işti.

SONUÇ

1- Haktan yüz çevirmenin sebebi onu yalanlamaktır. Eğer o kafirler o hakka inansalardı, ona yönelirlerdi.

2- Dini alay konusu yapmak, azaba çarpılmanın ve o azabın yakın olmasının gerekçelerindendir.

3- Eski milletlerin yokolmasından, zalimlerin toplu kırıma uğramasından ibret almak gerekir.

4- Milletlerin yokoluş sebebi işledikleri günahlardır. Her musibet bir günahın sonucudur.(1)

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ الَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ
مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾

(1) Bunun Kur'an'daki delili şu ayettir: "Başınıza gelen her musibet kendi ellerinizle işlediğiniz günahlar yüzündendir. Bununla birlikte Allah çoğu günahlarınızı affeder. (Şura, 30)"

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم
مَّا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ
بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ سِيرُوا
فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

7- Eğer sana kağıda yazılmış, somut bir kitap indirmiş olsaydık da onu kâfirler elleri ile tutsalardı, "Bu apaçık bir büyüden başka bir şey değil" diyeceklerdi.

8- Onlar: "Muhammed'e bir melek indirilseydi ya" dediler. Eğer melek indirseydik, onların işleri hemen bitirilir, kendilerine hiç mühlet tanınmazdı.

9- Eğer meleklerden bir peygamber gönderseydik, onu insan kılığında gönderecektik. O zaman da kâfirleri şimdiki yanılgılarının aynısına düşürmüş olurduk.

10- Senden önceki bir çok peygamberler de alaya alınmıştı. Fakat bu alaycılar, alay konusu yaptıkları gerçek tarafından kıskıvrak kuşatılıverdiler.

11- Onlara de ki; "Dünyayı geziniz de peygamberleri yalanlayanların sonu nice oldu, görünüz."

SÖZLÜK

قِرْطَاسًا	Üzerine yazı yazılan deri ya da kâğıt.
لَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِم	Elleri ile dokunup varlığından emin olurlar.
مَلَكًا	Melek. Meleklerin tekil hali.
لَقُضِيَ الْأَمْرُ	Emir hükme bağlanır, hayatları sona ererdi.
لَا يُنظَرُونَ	Kendilerine mühlet tanınmaz.
وَ لَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا	Eğer onu melek yaratsaydık. Onlar insandan peygamberi inkâr ettikleri için eğer kendilerine meleklerden bir peygamber gönderseydik.

لَبَسْنَا Zihin kargaşasına, belirsizliğe düşürürdük.
اُسْتُهْزِئَ Alaya alındı, hakir görüldü, küçümsendi.
حَاقَ بِهِم Üzerlerine azap indi, inen azap tarafından kuşatılıp yokedildiler.

AÇIKLAMA

Yüce Allah, okuduğumuz ayetlerde taptıkları ve Rableri katında kendilerine aracılık edeceklerini sandıkları putları Rab yerine koyan müşriklerden sözetmeye devam ederek buyuruyor ki: Ey peygamber, "eğer sana somut bir kitap indirseydik" yani sana deri parçasına ya da kâğıda yazılı bir kitap indirseydik, onlar onun gökten indiğini(1) gözleri ile görselerdi, ona parmakları ile dokunabilselerdi, yine ona inanmazlardı ve: "Bu apaçık bir büyüdür, Muhammed bununla sizi büyüledi, yoksa nasıl olur da gökten kitap iner?" derlerdi. Müşrikler sözlerine devam ederek "Muhammed'e bir melek indirilseydi(2) ya" dediler. Ona bir melek indirilseydi ya. Niye onu destekleyecek, onun Allah'ın görevlendirdiği bir elçi olduğunu onaylayacak bir melek kendisine indirilmiyor? Yüce Allah onlara: "Eğer melek indirseydik..." diye cevap veriyor. Melek indirmek Yüce Allah'ın bu konudaki sünnetine uygun değildir. Eğer melek indirse de onu yalanlasalar o zaman onları yok edecekti. Çünkü melekler sadece çiğnenen bir hakkı geri almak için yeryüzüne inerler. Buna göre eğer melek inse o müşriklerin defterleri dürülerek yokedilirler, kökleri kazınırdı. Oysa Yüce Allah'ın onlar hakkındaki isteği bu değildir. "Kendilerine hiç mühlet tanınmazdı" ifadesi onlara bir an bile süre tanınmaz, meselâ tevbe etmelerine ya da mazeret dilemelerine fırsat verilmezdi, demektir. "Eğer meleklerden bir peygamber gönderseydik" ifadesi şöyle açıklanabilir: Eğer onlara meleklerden bir peygamber gönderseydik müşrikler: "Biz insanız, meleğin dediklerini nasıl anlayabiliriz?" diyecekler ve kendilerine insanlardan bir peygamber gönderilmesini isteyeceklerdi.(3)

---

(1) Abdullah b. Abbas –Allah her ikisinden de razı olsun– bu ifadeyi şöyle açıklıyor: Burada sözkonusu olan gökle yer arasında asılı duran ve müşriklerin gözleri ile görebilecekleri bir kitaptır. Yoksa sözkonusu olan vahiy olsaydı, o zaten olmakta olan bir olaydı. İşte müşrikler o gözleri ile görecekleri somut kitaba bile inanmaya yanaşmayacaklardı.

(2) Bu müşriklerin bir önerisi idi. Onları bu öneriyi yapmaya kibirlilikleri ve inatçılıkları sevketmişti.

(3) Çünkü Yüce Allah'ın yasasına göre anlaşma, konuşma ve ilişki kurma aynı türden iki canlı arasında olabilir. İnsan ile insan, hayvan ile hayvan gibi. Buna göre melek ile insan ya da insan ile hayvan arasında anlaşma, konuşma ve ilişki olmaz.

Yüce Allah, müşriklerin bu konudaki samimiyetten uzak tutumlarını açıklamaya şöyle devam ediyor: "Eğer meleklerden bir peygamber gönderseydik, onu insan kılığında gönderecektik; o zaman kâfirleri şimdiki yanılgılarının aynısına düşürmüş olurduk." Yani o zaman kafalarını karıştırmış, yanılgılarını belirsizliğe büründürmüş olur, onları şüpheye düşürürdük. Yüce Allah bunun arkasından peygamberimizi (s.a.v.) teselli etmek üzere şöyle buyuruyor: "Senden önceki bir çok peygamber de alaya alınmıştı."(1) tıpkı seninle alay edildiği gibi. Öyleyse sabret. O eski dönemlerdeki alaycılar, alay konusu ettikleri gerçekler tarafından çepeçevre kuşatıldılar. Peygamberler onları Yüce Allah'ın azabı ile korkuttuğunda onları alaya alırlar, hem peygamberleri ve hem de tehdit edildikleri ilâhi azabı hafife alırlardı.

Peygamberimizin Kureyş kabîlesinin ileri gelen günahkârlarını Allah'ın azabı ile tehdit ettiğinde onların alayları ile karşılaşıyordu. Yüce Allah, Peygamberimize bu alaycılara, "dünyayı geziniz" demeyi emrediyor.(2) Yani Arap yarımadasının güneyini gezip Âdo kavminin yıkık ülkelerini inceleyin; yarımadanın kuzeyini gezip Semûd kavminin yıkık ülkesini inceleyin ve batıya doğru geziye çıkıp Lût gölünün çevresini inceleyin. O zaman: "Peygamberlerini yalanlayanların sonunun nice olduğunu görünüz!" sizin gibilerin akîbetlerini öğreniniz. Böylece belki azgınlığınızın ve yalanlayıcı tutumunuzun bilincine varırsınız da geriye dönüşünüz kolaylaşır.

SONUÇ

1- Mucizelere ve olağanüstü olaylara, tanık olanların bir kısmı iman edip bir kısmı da iman etmez. Hatta bu olaylar kimi zaman kâfirliğe ve inatçılığa sebep olurlar. Bundan dolayı Yüce Allah Kureyşlilerin bu yoldaki isteklerini kabul edip Peygamberimize onların önerdikleri mucizeleri gösterme imkânı vermemiştir.

---

(1) Bu ayette Peygamberimiz teselli edilmektedir. Böylece hemşehrilerinin alaylarına, hakaretlerine, inatçılıklarına ve büyüklük taslamalarına karşı sabırlı olmasına çalışılmaktadır.

2) Tefsir bilgini Kurtubi'ye göre bu tür geziler eski milletlerin eserlerinden, yurtları yıkıma uğramış halkların kalıntılarından ibret alındığı takdirde mendüptur, yani güzeldir. Benim görüşüme göre bu tür gezilere çıkanlar eski milletlerden kalan yıkıntıları gaflet içinde, yemekli-içkili eğlencelerin başıboşluğuna kapılarak değil, yaşlı gözlerle ya da hiç olmazsa ağlamaklı yüzlerle ziyaret etmelidirler.

2- İnsan olarak gönderilmiş peygamberin peygamberliğini inkâr etmek bütün milletlerde görülmüş ortak bir tepkidir. "Bu adam sadece sizin gibi bir insandır!" itirazına bir çok ayetlerde rastlıyoruz. Oysa meleklerden peygamber göndermekle varılmak istenen hedefe ulaşılamaz. Çünkü insanoğlu meleklerden mesaj alamaz, onlarla diyalog kurmaya yetenekli değildir. Eğer Yüce Allah meleklerden bir peygamber gönderseydi, insanlar: "Biz onun insan olmasını isteriz!" diyecekler ve bu yüzden zihinleri karışacak, yanılgıya düşeceklerdi.

3- Peygamberleri ve hak yola çağıranları alaya almak neredeyse değişmez bir insanlık geleneğidir. Bu yüzden peygamberlerin ve hak yola çağıranların buna karşı sabırlı olması gerekir.

4- Yalanlamanın ve alaycılığın sonu yalanlayıcıların ve alaycıların yokolmasıdır.

5- Mezarlıkları ziyaret etmek(1) meşrudur. Çünkü bu sayede insanoğlunun, sonunun nereye vardığının farkına varılır. Böylece zulmün ve kargaşanın sebebi olan dünya hırsı, dünya düşkünlüğü ve onun uğruna girişilen amansız yarışın hızı frenlenmiş olur.

قُل لِّمَن مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُل لِّلَّهِ كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ
الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ الَّذِينَ
خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ مَا سَكَنَ
فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ

(1) Bu meşruluğun dayanağı Yüce Allah'ın "Dünyayı geziniz..." diye başlayan yukardaki ayetidir. Sünnet kaynaklı delili de Peygamberimizin –salât ve selâm üzerine olsun– şu sahih hadisidir: "Ben daha önce mezarlıkları ziyaret etmenizi yasaklamıştım. Ama bundan böyle oraları ziyaret ediniz. Çünkü mezarlıklar size ahireti hatırlatır."

أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ
وَلَا يُطْعَمُ ۗ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ ۖ وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ
يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ ۚ وَذَٰلِكَ
الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

12- De ki; "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" De ki: "Allah'ındır. O merhametliliği üzerine görev yazdı. Sizleri geleceği kuşkusuz olan, kıyamet günü kesinlikle biraraya getirecektir. Kendilerine kıyanlar var ya, buna sadece onlar inanmazlar.

13- Gecenin ve gündüzün barındırdığı her şey O'nundur. O her şeyi işitir ve bilir.

14- De ki; "Allah'tan başkasını mı dost edineyim ki, O göklerin ve yerin yoktan varedicisidir; yedirir, fakat yedireni yoktur. De ki; "Müslümanların ilki olmam emredildi, bana 'sakın Allah'a ortak koşanlardan olma' denildi."

15- De ki; "Eğer Rabbimin buyruklarına karşı gelirsem büyük günün azabından korkarım."

16- O gün kim azaptan uzak tutulursa Allah onu kayırmış olur. İşte kesin kurtuluş budur.

SÖZLÜK

كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ — Merhameti kendi nefsine yazdı. Yüce Allah yaratıklarına karşı merhametli olmayı üstlendi.

لَا رَيْبَ فِيهِ — Onda şüphe yoktur. Belirlenmiş vakti gelince meydana geleceğinde kuşku yoktur.

خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ — Nefislerine zarar verenler. Nefislerini müşriklik ve günah kirleri ile lekelediler, ondan yararlanamadılar.

وَ لَهُ مَا سَكَنَ فِى الَّيْلِ وَ النَّهَارِ — Gecenin ve gündüzün barındırdığı hareketli ve hareketsiz bütün varlıklar O'nundur.

وَلِيًّا — Dost. Yani sevdiği, yardımını beklediği; desteğini, sevgisini ve koruyuculuğunu aradığı merci.

مَنْ يَصْرِفْ عَنْهُ — Kimden giderilirse. Azap kimden uzak tutulursa.

اَلْفَوْزُ اَلْمُبِين — Açık ve kesin başarı. Çünkü cehennem ateşinden kurtulup cennete girmek büyük bir başarı ve kurtuluştur.

AÇIKLAMA

Okuduğumuz ayetlerde Rabb'lerini başka varlıklarla bir tutan müşriklerden sözetmeye devam ediliyor. Yüce Allah, Peygamberimize: "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" buyuruyor.(1) Yani bütün bu varlıkları kim yarattı, kim yoktan varetti; onların mülkiyeti, tasarrufu ve düzenlenmesi kime aittir? Onların ne diyeceklerini beklemeden hemen cevap ver ve "Allah" de. Çünkü onların bunun dışında verebilecekleri başka bir cevap yoktur. "Bunların hepsi Allah'a aittir." O Allah ki, "Merhametliliği üzerine görev yazdı."(2) Yani merhametli olmaya karar verdi, onu kendi için gerekli saydı.

Bu merhametin yansıması, izleri insanlar üzerinde açıkça görülüyor. İnsanlar O'nun varlığını inkâr ettikleri, O'na karşı günah işledikleri halde O onları yediriyor, içiriyor, kayırıyor, koruyor. Buna rağmen asla O'na hamdetmezler. Yüce Allah'ın merhametinin göstergelerinden biri de insanları kıya-met günü biraraya getirip onları hesaba çekmesi ve amellerinin karşılıklarını vermesi, bu karşılıkları belirlerken iyiliklerin karşılıklarını bire on, buna karşılık kötülüklerin karşılığını sadece bire bir olarak değerlendirmesidir. Yüce Allah'ın şu sözü bunun delilidir: "Sizi geleceği kuşkusuz olan Kıyamet günü ke-

(1) Bu ifade müşriklerle yapıldığı farzedilen bir başka tartışmadır. "Onlara de ki: Göklerdeki ve yerdeki tüm varlıklar kimindir? Eğer onlar bu soruya "Kimindir?" diye soru ile karşılık verirlerse, kendilerine hemen "Allah'ındır" diye cevap ver. Fakat onlar "Allah'ındır" sözünden başka bir karşılık vermezler. Çünkü Allah'tan başka bir yaratıcının, bir rızık vericinin, bir mülk sahibinin olmadığını biliyorlar.

(2) Yüce Allah bundan dolayı onları kâfirliklerinin ve inatçılıklarının gerektirdiği cezaya hemen çarptırmaz. Buhari ile Müslim'in Ebu Hureyre'ye –Allah ondan razı olsun– dayanarak bildirdiklerine göre Peygamberimiz şöyle buyuruyor: "Yüce Allah kâinatı yarattığında Arş'ının üstünde, yanında bulunan bir kitapta 'Benim rahmetim öfkemi yener' diye yazmıştır."

sinlikle biraraya getirecektir." Yani o günün geleceği kuşkusuzdur.

Yüce Allah'ın: "Kendilerine kıyanlar var ya, buna sadece onlar inanmazlar" sözü bize şu haberi veriyor: İnsanların kaderlerinin yazılı olduğu kitapta bazı kimselerin ezelde hüsranda olduğu belirtilmiştir, işte bu kimseler bu yüzden bu gerçeğe inanmazlar. Onlar hakkında ezelde yazılan yazı, bu tutumlarına ilişkin tam bir bilgiye dayanır. Onlar kafirlikleri, inatçılıkları, müşrikliklerini, kötülükleri ve bozgunculukları ile bu ezeli bilgiye uygun bir görünüm sergilemişlerdir. Okuduğumuz ayetlerin ilkinin açıklaması budur.

İkinci ayeti okuyalım: "Gecenin ve gündüzün barındırdığı her şey O'nundur." Bu ifade Yüce Allah'ın her şeyin Rabbi, her şeyin sahibi olduğunu anlatıyor. Çünkü kâinatın bütün varlıkları O'nun emriyle hareket ederler. O gerek insanların ve gerekse diğer yaratıklarının hallerini işitir; onların saklı ve açık bütün davranışlarını bilir. Bu yüzden O'nun yaptıklarında adalet vardır, Allah (c.c.) dilediğini yapar, istediği hükmü verir; bundan dolayı O'na sığınmak, O'na dayanmak, O'nun emirlerine ve yasaklarına boyun eğmek gerekir.

Şimdi de yukardaki ayetlerin üçüncüsünü (14.) okuyalım: "De ki: Allah'tan başkasını mı dost edineyim ki, O göklerin ve yerin yoktan varedicisidir; yedirir, fakat yedireni yoktur." Yüce Allah, bu ayette Peygamberine müşriklerin tekliflerini reddetmeyi emrediyor. Onların müşrikliklerini onaylaması ve kendileri ile birlikte sözde ilahlarına tapması yolundaki isteklerine karşı şöyle demesini istiyor: "Yüce Allah göklerin ve yerin yoktan varedicisidir; başkalarını yedirir çünkü herkes O'na muhtaçtır; fakat O'nun bir yedireni yoktur,(1) çünkü O'nun hiç kimseye ihtiyacı yoktur. Ey müşrikler, şimdi ben tıpkı sizler gibi davranarak O'nun dışında bir dost edinip ona mı tapayım, O'nu bir yana bırakıp sizin dost edindiğiniz putlara mı tapayım? Bu asla olmaz!" Yüce Allah bu ayetin devamında peygamberimize açık-seçik bir dille: "Bana müslümanların ilki olmam emredildi" demeyi emrediyor. Yani yüzünü Allah'a çevirenlerin ve O'na yönelerek koyduğu kurallar uyarınca kendisine kulluk edenlerin ilki olmamı emretmiş ve "sakın müşriklerden olma!" diyerek müşriklerin arasına katılmamı yasaklamıştır; benden Allah'ın yanısıra bir başka varlığa

(1) Yani O herkesin rızkını verir, fakat O'na rızık veren biri yoktur ihtiyacı da yoktur. Nitekim başka bir ayette: "Ben onlardan rızık istemiyorum, bana yiyecek vermelerini beklemiyorum" (Zariyat, 57") buyuruluyor. O kullarını rızık vererek doyurur, fakat O'nu doyuran biri yoktur. Çünkü O'nun yaratıkları gibi beslenmeye muhtaç olduğu düşünülemez.

tapanlardan uzak durmamı istemiştir.

15. ayette ise Yüce Allah Peygamberin Allah'ın birliği ilkesinden ayrılmasını arzu eden müşriklere: "Eğer Rabbimin buyruklarına karşı gelirsem büyük günün azabından korkarım!"(1) demesini istiyor. Bu kıyamet günü azabıdır. O dayanılmaz, katlanılmaz derecede acı bir azaptır. O gün kim bu azaptan uzak tutulursa(2) Yüce Allah onu kayırmış, yani onu cennetine koymuş demektir. Cehenemden kurtulup cennete girmek büyük kurtuluştur. Nitekim Yüce Allah başka bir ayette: "O zaman kim cehennem ateşinden uzak tutulur da cennete konursa gerçekten başarıya, kurtuluşa ermiştir." (Al-i İmran, 185) Gerçekten ne güzel başarı, ne güzel kurtuluş! Hangi kurtuluş, hangi başarı azaptan kurtulup esenlik yurduna girmek kadar büyük olabilir ki?!.. Elbette ki, Allah'ın mü'min kullarına bahşetmiş olduğu cennetten daha büyük bir kurtuluş olamaz. Çünkü cennet Allah'ın rızası sonucunda elde edilmiştir.

SONUÇ

1- Yüce Allah'ın rahmeti yaygındır, herkesi kapsamına alır. O yüce rahmeti sınırlayacak veya herhangi bir şahısa özgü kılacak hiç kimse yoktur.

2- Bedbahtlığın ve mutluluğun varlıkların yaratılışından önce ezelde belirlendiği vurgulanıyor. Yani Allah'ın ilminde olmuş ve olacak herşey bellidir. Allah'u Teâlâ bunları levhi mahfuz adlı kitapta yazmıştır.

3- Yüce Allah her şeyin Rabbi ve sahibidir. Çünkü kainattaki herşeyi o yaratmıştır ve ölçülerini de O koymuştur. Dolayısıyla herşeyin idaresi de O'na aittir.

4- Allah'tan başkasını dost edinmek haramdır; Allah'a ortak koşmak haramdır. Buradaki haramlılık küfür ve şirk manasınadır. Çünkü Allah'tan başkasını ilah edinmek O'na şirk koşmaktır.

5- Ahiretteki başarı, azaptan kurtulup cennete girmektir. Bu başarının elde edildiği yer ise, dünya hayatındaki iman ve salih amellerdir. Kişi imanı ve salih amelleri vasıtasıyla ahiret yurdunu elde eder.

---

(1) "Eğer Rabbime karşı gelirsem" cümlesinde Allah'a karşı gelmenin ne kadar çirkin bir nankörlük olduğuna işaret vardır.

(2) Yani Kıyamet günü azap kimden uzak tutulursa Allah ona merhamet ederek kendisini ateşten kurtardıktan sonra üstelik cennetine koymuştur.

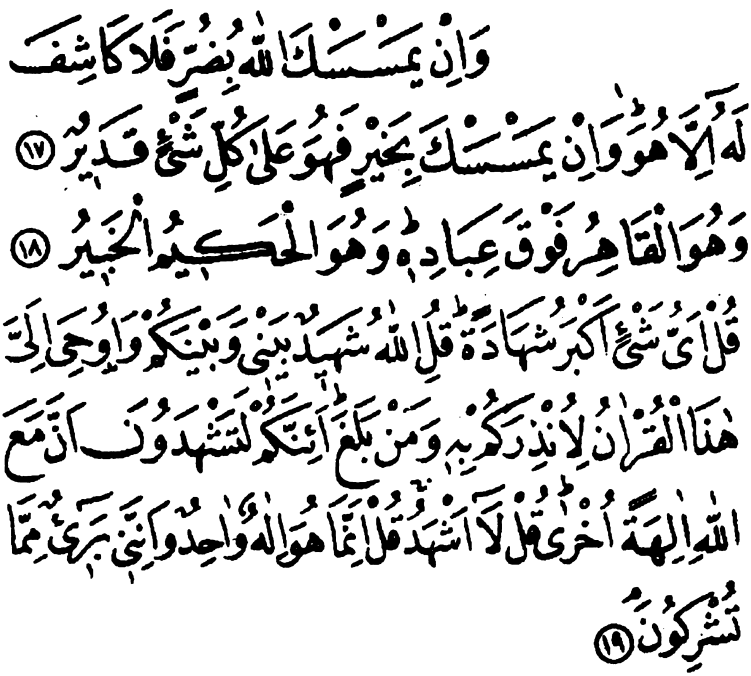

17- Eğer Allah başına bir musibet verirse onu O'ndan başka hiç kimse gideremez. Eğer sana bir iyilik verirse, şüphesiz O'nun gücü her şeye yeter.

18- O kulları üzerinde kesin egemendir. O'nun yaptığı her şey yerindedir, O her şeyden haberdardır.

19- De ki; "En büyük şahitlik kiminkidir?" De ki; "Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'an gerek sizi, gerekse ulaştığı herkesi uyarayım diye bana vahyedildi. Sizler Allah'ın yanısıra başka ilahlar olduğuna mı şehadet ediyorsunuz?" De ki; "Ben buna şehadet etmem." De ki; "O tek bir ilahtır ve ben sizin O'na koştuğunuz ortaklardan uzağım."

SÖZLÜK

يَمْسَسْكَ — Sana isabet ederse, dokunursa.

بِضُرٍّ — Zarar verir. Hastalık ve üzüntü gibi bedene ya da ruha elem veren durum.

بِخَيْرٍ — Hayır. Bedene ya da ruha mutluluk veren durum.

اَلْقَاهِر — Galip, ezici, üstün.

شَهَادَة — Şahitlik. Bir şeyi bilen kimsenin gerçeğe ters düşmeyecek şekilde bilgi vermesi.

لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ — Sizi uyarayım. Yüce Allah'ın düşmanlarına yönelik tehditleri konusunda sizi korkutayım diye.

إِلَهٌ وَاحِد — Tek ilâh. Çünkü O tek Rabdır. Sebebine gelince Rab, yaratıcı, rızık verici ve her şeyi önceden düzenleyici olan Allah'tan başkasına ibadet edilmez.

AÇIKLAMA

Yüce Allah okuduğumuz ayetlerde peygamberimizi yönlendirmeye, başka varlıkları Rableri ile bir tutan müşriklere karşı durumunu güçlendirmeye devam ederek şöyle buyuruyor: "Eğer Allah başına bir musibet(1) verirse onu O'ndan başka hiç kimse gideremez." Yani eğer Yüce Allah vücuduna zarar verecek bir dert verirse bu derdi başından sadece O savabilir, seni o dertten yalnız O kurtarabilir. "Eğer O sana bir iyilik verirse..." Eğer Allah senin hakkında bir iyilik dilerse ona hiç kimse engel olamaz.(2) "Hiç şüphesiz O'nun gücü her şeye yeter." Buradaki hitap Peygamberimize (s.a.v.) yönelik olmakla birlikte, aslında herkes için geçerlidir. Buna göre Allah'ın verdiği bir musibeti O'nun dışında hiç kimse gideremez; O'nun her hangi bir kimseye yönelik lütfuna da hiç kimse engel olamaz.

Okuduğumuz ayetlerin ikincisinde (18.) Yüce Allah şöyle buyuruyor: "O kulları üzerinde kesin egemendir. O'nun yaptığı her şey yerindedir; o her şeyden haberdardır." Bu ayet Yüce Allah'ın ilahlığının gerekçesi olan Rab-

(1) Durr, yani musibet, insana elem veren, insanın mutluluğuna ters düşen her tür kötülüktür. Bunun karşıtı fayda'dır ki, o da insanın mutluluğu ile uyuşan her iyilik demektir. Buna göre buradaki "durr" kelimesi hastalık anlamına gelen "maraz" kelimesinden daha geniş kapsamlıdır. Çünkü durr kelimesi hastalık ile birlikte insana zarar veren diğer bütün halleri de içerir.

(2) Bunun delili Tirmizi'de yeralan Abdullah b. Abbas'ın –Allah her ikisinden de razı olsun– rivayet ettiği şu sahih hadistir: Peygamberimiz Abdullah b. Abbas'a şöyle buyuruyor: "Evlâdım, bir şey isteyeceğin zaman Allah'tan iste; yardım dileyeceğin zaman Allah'tan dile. Bilesin ki, bütün ümmet sana bir yarar sağlamak üzere biraraya gelse, sadece Allah'ın üzerine yazdığı yararı sana sağlayabilir. Yine bütün ümmet sana bir kötülük yapmak amacı ile biraraya gelse, sadece Allah'ın hesabına yazdığı bir kötülüğü sana yapabilir. Artık kalemler havaya kaldırılmış ve sayfalar kurumuştur."

liğini vurguluyor. Çünkü O'nun herkesi kapsayan egemenliği ve yönetmesi, sözünün üstünlüğü ve bilgisinin her şeyi kapsaması ile birlikte ilâhlığının, itaat edilmesinin, dostluğunu aramanın, O'ndan başkasına yönelik dostluk arayışının saçmalığının, O'ndan başkasına kulluk edilemeyeceğinin gerekçesidir.

Şimdi de yukardaki ayetlerin üçüncüsünü (19.) okuyalım: "Deki: En büyük şahitlik kiminkidir?" Bu ayet Mekkeli müşriklerin Peygamberimize: "Bize senin peygamber olduğunu onaylayacak bir şahit göster!" demeleri üzerine indi. Bilindiği gibi ehl-i kitap, Peygamberimizin peygamberliğini inkâr etmişti. Bunun üzerine Yüce Allah onlara karşılık olmak üzere kendilerine "En büyük şahitlik kiminkidir?" sorusunu sormasını emretti. Peygamberimizin bu sorusu karşısında müşriklerin "Allah'tır" demekten başka bir cevapları olamayacağı için Yüce Allah, peygamberimize: "Benimle sizin aranızda Allah şahittir! "demesini emretti. Yüce Allah'ın benim peygamberliğime şahitlik etmesi, bu Kur'an'ı bana vahyetmesi suretiyle gerçekleşmiştir. Ki o Kur'an'la ben gerek sizi ve gerekse onu işiten ve ondan haberdar olan[1] herkesi uyarıyorum. Bu Kur'an'ın ulaştığı kimselerden kim ona inanmaz, onun getirdiği inançları, ibadetleri ve yasaları hayata aktarmaz ise Kıyamet günü hüsrana uğrar, nefsine kıymış olur.

Yüce Allah, daha sonra Peygamberimize müşrikliklerini kınamasını, bu inançlarının sapıklığını vurgulamasını emrederek şöyle buyuruyor: "Sizler Allah'ın yanısıra başka ilahlar olduğuna mı şahitlik ediyorsunuz?!"[2] Bu şahitliğinizi o asılsız ilâhlara inanmakla, onlara tapmakla ortaya koyuyorsunuz. Bana gelince böyle bir inancı kabul etmiyorum; bu inanca şahitlik etmek şöyle dursun, onu reddediyorum!.. Yüce Allah Peygamberimize, müşriklerin asılsız ilâhlarını reddettikten sonra tek Allah'ın ilâhlığını vurgulamasını, onların düzmece ilâhlarından uzak olduğunu belirtmesini emrederek buyruğunu şöyle noktalıyor: "O tek ilahtır ve ben sizin O'na koştuğunuz ilahlardan uzağım!"

---

(1) Peygamberimiz Buhari'de yer alan bir hadisinde şöyle buyuruyor; "Benden işittiklerinizi, tek bir ayet bile olsa, başkalarına duyurun. İsrailoğulları hakkında konuşun. Bu sakıncalı değildir. Kim bilerek benim adıma yalan söz uydurursa cehennemdeki yerini ayırsın!" Tefsir bilgini Mukatil: " İnsan olsun, cin olsun, Kur'an kime ulaşırsa o onun için uyarıcıdır," diyor. Yine Tefsir bilgini Kurtubi de: "Kur'an kime ulaşmış ise o Peygamberimizi görmüş ve O'nu dinlemiş gibidir," diyor.

(2) Bu soru kınama ve azarlama ile karışık reddetme anlamı taşır. Reddedilen şey müşriklerin cahillikle ve inatçılıkla putların ve taşların ilâh olduğu biçimindeki dayanaksız şahitlikleridir.

SONUÇ

1- Yüce Allah'ın yaratıklarından herhangi birine değil, sırf Allah'a sığınmak gerekir. Çünkü başa gelen bir musibeti sadece O giderebilir.(1)

2- Yüce Allah okuduğumuz ayetlerde Peygamberimizin peygamber olduğuna, kendisine indirilen Kur'an'ın gerçek ve gösterdiği mucizelerin hak olduğuna bizzat şahitlik ediyor.

3- Peygamberimizin uyarısı Kıyamet gününe kadar Kur'an-ı Kerim'in ulaştığı herkese ulaşmış ve ulaşacaktır.

4- Bu ayetlerde "Lâ ilâhe illâllah" cümlesinde ifadesini bulan tevhid ilkesi ile müşriklikten uzak durma gereği vurgulanmaktadır.

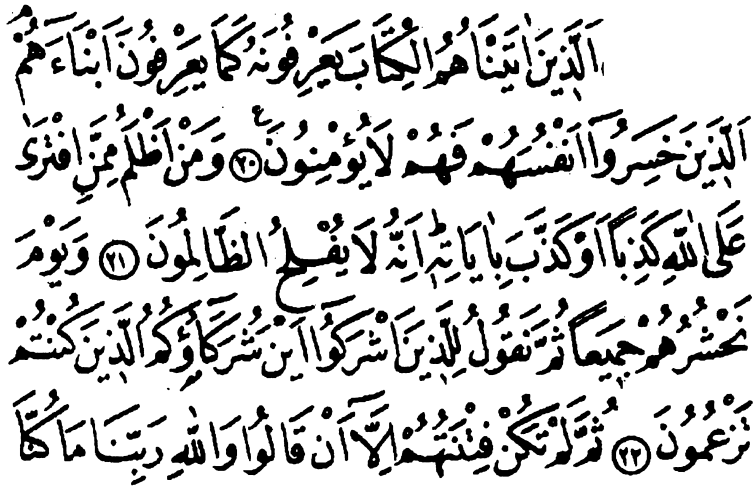

(1) Yunus sûresinde yeralan bu konudaki ayetler son derece çarpıcıdır. Yüce Allah, peygamberi Yunus'a şöyle sesleniyor: "Allah dışında sana ne yarar ne zarar dokunduramayan putlara, düzmece ilahlara sakın tapma! Eğer böyle bir şey yaparsan o takdirde kesinlikle zalimlerden olursun. Eğer Allah başına bir sıkıntı verirse onu O'ndan başka hiç kimse gideremez. Eğer sana bir yarar dokundurmak isterse O'nun lütfunu hiç bir şey engelleyemez. O yararı dilediğine dokundurur. Allah affedicidir, merhametlidir." (106-107)

مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾ انظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

20- Kendilerine kitap verdiklerimiz peygamberi ve Kur'an'ı tıpkı çocuklarını tanıdıkları gibi tanırlar. Fakat, kendilerine kıyanlar var ya, onlar asla inanmazlar.

21- Allah hakkında yalan uydurarak O'na iftira edenden ya da O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Hiç şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler.

22- O gün onların tümünü bir yere toplarız da sonra Allah'a ortak koşanlara: "Hani nerede Allah'ın ortakları olduklarını sandıklarınız?" diye sorarız.

23- Sonra bu müşriklerin "Vallahi, ey Rabbimiz, biz müşrik değildik" demelerinden başka bir akibetleri olmaz.

24- Kendileri aleyhinde nasıl yalan söylediklerini ve uydurma ilahları tarafından nasıl yüzüstü bırakıldıklarını görüyor musun?

SÖZLÜK

اَلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ	Kendilerine kitap verilenler. Yahudi ve hristiyan din bilginleri.
يَعْرِفُونَهُ	Onu tanıyorlar. Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğunu bilirler.
افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا	Allah'a yalancılık iftirasında bulundular. Yalan uydurdu, bu yalanı kendi kendine allayıp pulladı ve söyledi.
لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ	Zalimler kurtulamazlar. Kıyamet günü, Allah'ın azabından kurtulamazlar.
أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ	Büyük ortaklarınız nerede? (Bu müşriklere yönelik kınama içerikli bir soru cümlesidir.)
تَزْعُمُونَ	İddia ediyorsunuz; zannediyorsunuz. Onların, Allah katında size aracılık edeceklerini, Allah'ın rtakları olduklarını iddia ediyorsunuz.
وَ ضَلَّ عَنْهُم	Onları terkettiler. Onların yalandan uydurdukları ilahlar kendilerini bırakıp gittiler, yanlarında olmadılar.

AÇIKLAMA

Yüce Allah buyuruyor ki: "Kendilerine kitap verdiklerimiz..." yani yahudi ve hristiyan din bilginleri "O'nu tanırlar, bilirler." Yani Hz. Muhammed (s.a.v.)'in (s.a.v.) Allah'ın peygamberi ve Kur'an'ın da Allah'ın kitabı olduğunu çocuklarını bildikleri gibi bilirler. Çünkü onun haberlerine ve sıfatlarına ait bilgiler ellerindedir. Bu açıklama, bazı Arapların Peygamberimize: "Eğer sen gerçekten peygamber olsaydın bu konuda kendilerine kitap verilenlerin senin lehine şahitlik etmeleri gerekirdi!" biçimindeki itirazlarına cevap niteliğindedir. Ardından Yüce Allah bize şu gerçeği açıklıyor: Allah'ın ezeli takdiri ve hükmü uyarınca kendilerine kıyanlar, nefislerini hüsrana sürükleyenler bu gerçeği kitaplarından öğrenmiş olsalar, anlasalar ve doğruluğunun bilincine varmış olsalar da buna inanmazlar. Onların inanmamalarının sırrı budur. Öyleyse onların inanmamaları Hz. Muhammed'in peygamber olmadığına, Allah'ın elçisi olmadığına delil olamaz. Okuduğumuz ayetlerin ilkinin (20.)anlamı budur.

Okuduğumuz ayetlerin ikincisinde (21.) ise Yüce Allah hem müşrik Araplara hem de ehl-i kitabın kâfirlerine seslenerek şöyle buyuruyor: "Allah hakkında yalan uydurarak O'na iftira edenden daha zalim kim olabilir?"(1) Bu zalimlerin ilk bölümü Allah katında kendilerine aracılık edecekleri gerekçesi ile putlara tapan müşrikler, ikinci bölümü ise Allah'ın ayetlerini yalan sayan kitap ehlidir. Yüce Allah haber veriyor ki, gerek müşrikler gerekse ehl-i kitabın kâfirleri İslâm'a ve tevhid ilkesine zıt tutumları konusunda zalimdirler ve zalimler kurtuluşa eremezler. Buna göre her iki grubun da hüsrana uğradığı hükme bağlanmıştır. Yalnız bunlardan Allah'a iman edenler, sırf O'na ibadet edenler ve böylece müslümanların safına katılanlar bu hükmün kapsamı dışındadır.

Yüce Allah, yukarıdaki ayetlerin üçüncüsünde (22.): "O gün onları bir yere toplarız(2)" buyuruyor. Yani müşrikler ile kitap ehli ne dünyada ve ne de (bir yerde toplanacakları) Kıyamet günü iflah olmazlar. Çünkü zalimdirler. Yüce Allah daha sonra haber veriyor ki, Kıyamet gününün gündeme gelmesi münasebeti ile o gün mahşerde toplananların arasındaki müşriklere: "Hani

(1) Bu soru azarlama içerikli olumsuz bir sorudur. Yani hiç kimse Allah hakkında yalan uydurandan ya da O'nun ayetlerini inkâr edenden daha zalim olamaz. "Allah'ın ayetleri" deyimi Kur'an'ın ayetleri ile Peygamberimizin gösterdiği mucizeleri içerir.

(2) Yani: Ey Muhammed, sorgulama ve hesaba çekme işleminin gerçekleşeceği günü ve o gün o müşriklerin halinin nice olacağını kavmine hatırlat.

Allah'ın ortakları olduklarını sandıklarınız şimdi nerede?" diye sorar. Yani: "Hani bu gün size Allah katında aracılık edeceklerini sandığınız düzmece ilahlarınız nerede?" Bu sorguya çekmenin, bu kınamanın tek sonucu sadece onların: "Vallahi, ey Rabbimiz, biz müşrik değildik!"(1) biçimindeki sözleri olur. Yani uydurmuş oldukları o yalanı inkâr ederler. Çünkü Yüce Allah'ın müşrikleri affetmediğini, onların cehennem ateşinden kurtulamıyacaklarını görmüşlerdir.

Daha sonra Yüce Allah, Peygamberine müşriklerin bu yüz kızartıcı durumlarını hayretle karşılamasını emrederek: "Kendileri aleyhinde nasıl yalan uydurduklarına bak!" buyuruyor.(1) Onlar sadece kendilerini kandırıyorlardı. Rabbleri onların ne olduklarını biliyordu. "Onları yüzüstü bıraktı"; gözlerinden uzaklaştı; "uydurdukları düzmece ilahlar" ilahları.

SONUÇ

1- Kitap ehlinin İslâm'a girmesine engel olan tek faktör onların dünyayı ahirete tercih etmeleridir.

2- Allah adına yalan uydurmak ile O'nu, Kitabını ve Peygamberini inkar etmek iki ağır suç gerekçesidir.

3- Zalimlerin ne dünyada ve ne de ahirette iflah olmayacakları vurgulanıyor.

4- Ölmeden önce tevbe etmemiş olan müşrikin bu günahı affedilmez.

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً
أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِن يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّىٰ
إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ

(1) Müşrikler, ahirette Yüce Allah'ın tevhid inancının bağlılarını affettiğini, onların günahlarını görmezden geldiğini görünce, müşriklikle ilgilerini keserler, ondan uzak olduklarını söylerler.

(2) Uydurdukları yalanın açıklaması şöyledir: Onlar taptıkları putlar için: "Bunlar bize Allah katında aracı olurlar, bizim O'na daha yakın olmamızı sağlarlar..." diyorlardı. Fakat bu durumda yalanları ve iftiraları uçup gitti ve acı gerçeğin çıplak yüzü ile karşı karşıya kaldılar.

الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ ۖ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا
أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا
يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾
بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا
عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا
وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

25- Onların içinde seni dinleyenler vardır, biz onların kalplerini, Kur'an'ı anlamalarına engel oluşturacak biçimde, perdeledik, kulaklarını da sağırlaştırdık. Bu yüzden her türlü mucizeyi görseler bile ona inanmazlar. Nitekim bu kâfirler tartışmak için yanına geldiklerinde sana: "Bu Kur'an, eskilerin masallarından başka bir şey değildir" derler.

26- Onlar hem başkalarını Kur'an'dan uzak tutuyorlar, hem de kendileri ondan uzak duruyorlar. Böylece aslında kendilerini mahvediyorlar, ama bunun farkında değildirler.

27- Cehennemin başında durdurulduklarında onların; "Ah ne olaydı, dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabb'imizin ayetlerini yalanlamasak ve mü'minlerden olsak" dediklerini keşke görseydin!

28- Hayır, sadece daha önce içlerinde sakladıklarının akıbeti önlerinde belirdi diye böyle hayıflanıyorlar. Yoksa eğer dünyaya geri gönderilseler yine sakındırıldıkları yola dönerler. Onlar gerçekten yalancıdırlar.

29- Onlar, "Hayat, sadece dünyadaki hayatımızdan ibarettir, bir daha diriltilecek değiliz" dediler.

SÖZLÜK

أَكِنَّة	Perdeler, örtüler. Kılıf gibi bir şeyin içinde saklandığı örtü.
وَقْرًا	Ağır işitme, sağırlık, onlar bu yüzden işitmezler.
يُجَادِلُونَكَ	Seninle tartışırlar.
أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ	Eski toplumlar hakkında yazılan ve anlatılan hikayeler.
وَ يَنْأَوْنَ عَنْهُ	Ondan uzak duruyorlar.
بَلْ بَدَا لَهُم	Aslında kendileri için açığa çıktı, açıkça gördüler.
إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا	Bu hayatımızdan başka bir hayat yoktur.
مَبْعُوثِينَ	Öldükten sonra diriltilmek; önceki hale döndürülmek.

AÇIKLAMA

Okuduğumuz ayetler, Rab'lerini başka varlıklarla bir tutanlardan, başka varlıkları O'na ortak koşanlardan sözetmeye devam ediyor. Yüce Allah onlardan bazılarının durumunu anlatmak üzere şöyle buyuruyor: "Onların içinde seni dinleyenler vardır." Onlar seni Kur'an okurken dinlerler. Fakat Kur'an kalplerine sinmez, onun içerdiği sırları ve hikmetleri kavrayamazlar. Oysa ancak onu kavrarlarsa gerçeği tanıyıp ona inanabilirler. Çünkü yaratmaya ilişkin yasalarımız uyarınca yaptıklarından dolayı kendi kalplerine perde gerdik ve kulaklarına da ağır işitme özrü verdik. Bu yüzden onlar dinlerler, ama işitemezler ve anlayamazlar. Bu perde ve sağırlık Peygamber'e karşı yüreklerinde taşıdıkları kin ile getirdiği tevhid ilkesine karşı besledikleri husûmet ve hoşgörüsüzlüktür. Bu yüzden onlar ölülerin diriltilmesi ve meleklerin yeryüzüne indirilip gözle görülmeleri türünden gösterilmesini istedikleri bütün mucizeleri görseler de onlara inanmazlar. Çünkü onlar inanmak istemiyorlar. Yüce Allah buyuruyor ki: "Bu yüzden her türlü mucizeyi görseler bile ona inanmazlar. Nitekim bu kâfirler tartışmak üzere yanına geldiklerinde!" tevhid ilkesi ile kendi düzmece ilahları konusunda konuşmak için yanına geldiklerinde: "Bu Kur'an, eskilerin masallarından başka bir şey değildir!" derler.(1) Yani, bu Kur'an sana söylenip yazdırılmış veya tarafından başkalarına yaz-

(1) Abdullah b. Abbas'ın bildirdiğine göre Mekke müşriklerinin liderlerinden Nadir b. Haris'e, "Muhammed ne diyor?" diye sordular. Nadir şöyle dedi: "Dudaklarını oynattığını görüyorum. Söyledikleri eski masallardan başka bir şey değildir. Tıpkı benim size anlattığım eski çağlara ait hikayeler gibi." Nadir anlattığı hikayeler ile meşhurdu. Bu hikayeleri ticaret amacı ile eski İran'a yaptığı gezilerde öğrenmişti.

dırılmış bir masal kitabıdır, şimdi sen onu okuyorsun! Yoksa ne sana vahiy geldi ve ne de sen bir peygambersin... İşte okuduğumuz 25. açıklaması budur.

Öbür ayetlere gelince bu ayetlerin ikincisinde (26.): Yüce Allah, onların davranışları hakkında bize bilgi veriyor. Bu bilgiye göre onlar insanları Peygamberimize ve getirdiği ilkelere inanmaktan, uymaktan ve dinine girmekten alıkoydukları gibi kendileri de iman etmekten uzak duruyorlar. Kısacası ne iman ediyorlar ne Peygamberimize uyuyorlar. Bu, Yüce Allah'ın onlar hakkında bildirdiği en kötü sıfattır. Bu da gerçek doğrudan; hak'tan ve iyilikten uzak durmak, bunun yanısıra insanları hakdan ve iyilikten uzak tutmak, bunlara yaklaşmalarını yasaklayıp engellemektir. Bundan dolayı Yüce Allah onlar hakkında: "Böylece aslında kendilerini mahvediyorlar!" diye buyuruyor. Yani Peygamberimize ve tevhid ilkesine yönelik bu düşmanca ve aşağılık tutumları yüzünden kendilerini mahvediyorlar. Fakat bunun farkında değildirler. Çünkü farkında olsalar bu tutumlarından vazgeçerler. Onların şuurlarını kaybetmelerine yolaçan etken eğriliği ve kötülüğü sevmeleridir. Bu sevgi onları Peygamberimize ve getirdiği ,Allah'a kulluk etmek, O'nu bir bilmek gibi temel ilkelere düşman olmaya sürüklemiştir.

İşte onlar şimdi cehenneme yollanan ilk kafileyi oluşturmuşlardır. Yüce Allah, Peygamberimize şöyle buyuruyor: "Sen onları cehennemin başında durdurulduklarında görsen!.."(1) Artık cehenneme girecekleri, onun ateşi tarafından sarılacakları, alevleri içinde yanacakları kesindir. Cehennem ateşinin ortasını boyladıklarında: "Ah ne olaydı, dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin ayetlerini yalanlamasak ve mü'minlerden olsak!.." derler. Vallahi, onların bu sözleri doğru değildir! Bu sözler bir takım samimiyetsiz temennilerdir; uğradıkları azabın şokunun ve cehennem ateşinin korkusunun baskısı ile böyle konuşuyorlar.

Dünyada gizli tuttukları, gece-gündüz gözlerden sakladıkları suç ve kötülükleri ortaya çıkınca, işte asıl o zaman rezil olacaklardır.(2) Nitekim her

(1) Yani onlar sırat köprüsü üzerindedirler ve cehennem altlarındadır. Ya da cehennemin yakınında durdurulmuşlar da orayı gözleri ile görebiliyorlar. "Görsen!" şartının cevabı gizlidir. Bu gizli cevap, "o zaman korkunç bir manzara ile karşılaşırdın" biçiminde ifade edilebilir.

(2) "Daha önce gizli tuttukları şeyler açıkça karşılarına çıktı" ayeti şöyle açıklanabilir: Dünyadayken sakladıkları kâfirlik, yalanlama ve inatçılık gibi suçlar açık bir biçimde karşılarına çıktı... Bu ayet şöyle de yorumlanabilir: Bu kâfirler dünyadayken kendilerine anlatılan dini hükümlerin ve tevhid ilkesinin doğru olduğunu biliyorlardı. Fakat kafir yoldaşları ve müşrik bağlıları durumun farkına varmasınlar diye bu bilgilerini gizli tutuyorlardı.

şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Yüce Allah: "Yoksa eğer dünyaya geri gönderilseler yine sakındırıldıkları kötü yola dönerler, onlar gerçekten yalancıdırlar" buyuruyor. Hiç şüphesiz Yüce Allah'ın söylediği doğrudur. Onlar geri gönderilseler yine aynı kötülükleri işlemeye devam ederler.

Yukardaki ayetlerin sonuncusunda (29.) Yüce Allah onların uğradıkları belânın ve katlandıkları sıkıntıların asıl sebebini açıklıyor. Onların bu kadar akılsız ve garip bir cür'etle müşrikliğe ve tevhid düşmanlığına sarılmalarının nedenini vurguluyor. Tevhid ilkesinin bağlıları üzerine niçin bunca dayaklarla, öldürmelerle ve işkencelerle yüklendiklerini izah ediyor. Bütün bunların ana sebebi ölümden sonraki yeniden dirilişi ve ahiret günü hesaplaşmasını inkâr etmeleridir. Çünkü Yüce Allah'ın kendi ağızlarından aktardığına göre onlar şöyle diyorlar: "Hayat, sadece dünyadaki hayatımızdan ibarettir, bir daha diriltilecek değiliz."(1)

SONUÇ

1- Yüce Allah'ın şu yasası açıklanıyor: Eğer insan birini sevmez, ondan nefret eder ve bu nefretini aşırı boyutlara vardırırsa o kimsenin söylediklerini işitmez ve işittiği sözlerinin anlamını kavramaz olur.

2- Kötülük önderlerinin en kötüsü kendisi doğru yola sırt çevirdiği gibi başkalarına da sırt çevirmeyi emreden ve bu yola yönelenleri engelleyen kimsedir.

3- Yeryüzünü saran kötülüklerin sebebi Allah'ı inkâr etmek, yeniden dirilmeyi ve ahiret günü hesaplaşmasını yok saymaktır.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ وُقِفُوا۟ عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ قَالَ
أَلَيْسَ هَٰذَا بِٱلْحَقِّ ۚ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَرَبِّنَا ۚ قَالَ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ
تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾ قَدْ خَسِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ ٱللَّهِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَتْهُمُ

(1) Onların bedbahtlıklarının sebebi budur. Yani yeniden dirilişi ile ahiret günü hesaplaşmasını inkâr etmeleri ve dünya hayatından başka bir hayat olmadığı yolunda kendilerini kandırmalarıdır.

السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ
أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ ۚ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ۖ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ ۗ أَفَلَا
تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

30– Onları Rab'lerinin huzurunda durdurulmuş iken bir görsen; Allah "bu gerçek değil miymiş?" dedi. Dediler ki, "Evet, Rabbimiz hakkı için gerçektir!" "Öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azâbı tadın!" dedi.

31– Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar, gerçekten ziyâna uğradılar. Nihâyet kendilerine ansızın o saat gelip çatınca, günahlarını sırtlarına yüklenmiş olarak: "Hayatta iyi işler yapmaktan geri kalıp günah işlememizden ötürü vah bize!" dediler. Bakın, ne kötü şeyler yüklenip taşıyorlar!

32– Dünya hayatı sadece bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Korunanlar için elbette ahiret yurdu daha iyidir. Düşünmüyor musunuz?

SÖZLÜK

وُقِفُوا عَلَى رَبِّهِم	Onların getirilip Allah'ın haklarındaki hükmünün önünde durdurulduğunu.
بَلَى وَ رَبِّنَا	Evet. Vallahi o haktır. Rabbimizdir.
خَسِرُوا الَّذِينَ كَذَّبُوا	Küfredenler kendileri ziyana uğradılar.
اَلسَّاعَةُ بَغْتَةً	Kıyamet günü yeniden dirilme işinin âni gelişi.
يَا حَسْرَتَنَا	Vah bize! Hasret kelimesi geçip gidene üzülme ve hayıflanmayı ifade etmektedir. Onlar, hüzün ve elemlerinde bir artışla pişmanlıkları ifade ediyorlar.
أَوْزَارَهُمْ	Günahlarının yükü.
لَعِبٌ وَ لَهْوٌ	Oyun ve eğlence ise, insanı hayır kazanmak veya zararı defetmek gibi kendisine faydalı olan şeylerden alıkoyan iştir.

AÇIKLAMA

Allah, Rasûlüne şöyle diyor: Sen ahireti inkâr eden ve "bu, ancak dünya hayatıdır, biz tekrar diriltilmeyeceğiz" diyenlerin Allah'ın haklarındaki hükmünün önünde durduruluşunu bir görsen! Onlar kıyametin belâları; hesab, ceza ve azabı seyrederlerken onlara "bu" sizin yalanladığınız "gerçek değil mi?" denir. Onlar hızla "evet vallahi" diyerek cevap verirler. Dedikleri şeyi desteklemek için Allah adına yemin ederler. Onlara şöyle denir: Öyleyse inkâr ettiğinizden dolayı tadın azabı!" Bizden bir zulüm olarak değil de sizin inkârınız sebebiyle azabı tadın. Çünkü inkâr Allah ve Rasûlüne itaatten alıkoymaktır. Oysa nefis itaatle temizlenir. İşte 30. ayetin işaret ettiği anlam budur.

31. ayette Allah küfre karşılık imanı, şirke karşılık tevhidi ve isyana karşılık itaati satan kâfirlerin akdinin zayi olduğunu ilân ediyor ve buyuruyor ki: Allah'ın huzuruna çıkmayı yani öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenler gerçekten ziyana uğradılar. Bu, felâket ve sıkıntının nedenidir. "Nihayet onlara ansızın o hayatın sona eriş ve ahiret hayatının geliş vakti geldiğinde, günahlarını sırtlarına yüklenmiş vaziyette: Hayatta geri kalmamız yani imana karşılık inkarı, tevhide karşılık şirki satın alışımız itibariyle akdimizde geri kalıp günah işlememizden ötürü vah bize! deyip pişmanlıklarını ilan ederek avaz avaz haykırırlar. (Günahlarını taşımalarında) şu da caizdir: Onlara şirk, inkâr, zulüm, kötülük ve bozgunculukları çirkin bir adam şeklinde gösterilir, onlar o adamı kıyamet meydanına kadar sırtlarında taşırlar. Bu konuda bize haber (nakli delil) gelmiştir. Bunun için Allah: "Bakın ne kötü şeyler yüklenip taşıyorlar!" buyuruyor.

32. ayette Allah öğüt üslûbunda hatırlatarak söyle buyuruyor: Ey Allah'ın kulları, dünya hayatı yalnızca oyun ve eğlencedir. Bırakın, lezzetlerine aldanmayın. Çünkü dünya nimetleri yok olacaktır, onun durumu ancak oynayan ve eğlenen kimsenin durumu gibidir. Sonra, oynayan ve eğlenen bir fayda elde edemez. Ama ahiret hayatı hayırdır; fakat şirk ve şerden sakınanlar için böyledir.

SONUÇ

1- Deliller ve örnekler verilerek öldükten sonra dilirlenin ve hesaba çekilmenin prensibi ortaya konmaktadır.

2- Günahların çirkinliği anlatılmaktadır. Çünkü ahiret günü kişinin taşıyacağı en kötü yük bunlardır.

3- Kıyameti inkar edenlere ve Allah'a inanıp salih amel işlemeyenlere

karşı Allah-u Teâlâ onların kaybettiklerine hüküm vermektedir.

4- Kıyamet saati aniden gelecektir. Birtakım alametlerinin önceden açığa çıkması kıyametin aniden kopmasına mani değildir. Çünkü alamet kesin zaman bildirmediğinden dolayı ölçü değildir.

5- Kur'an dünya hayatına aldanmamaları için akıllı insanlara nasihat etmektedir.

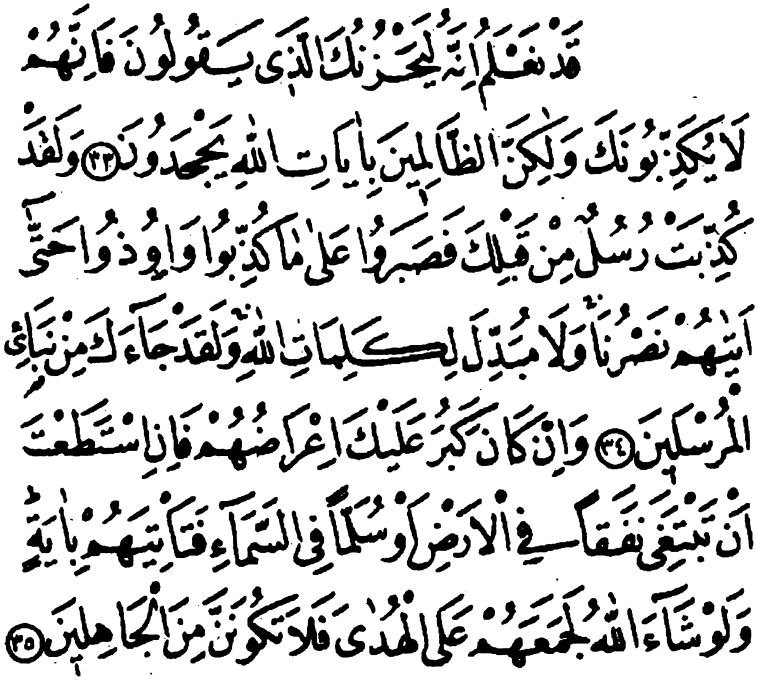

33- Biliyoruz, onların dedikleri seni üzüyor, gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler bile bile Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.

34- Senden önce de elçiler yalanlanmıştı. Yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine sabrettiler, nihayet onlara yardımımız yetişti. Allah'ın kelimelerini yardım vaadini değiştirecek kimse yoktur. Sana da elçilerin haberinden bir parça gelmiştir.

35- Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse, haydi yapabilirsen, yerin içine inebileceğin bir delik ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin!

Allah, dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplardı, o halde cahillerden olma!

SÖZLÜK

لَيَحْزُنُكَ	Seni üzüyor. Hidayete ermelerini istediğin kimselerin yok olması veya o kişilerden seni yalanlama ve eziyet gibi batıl sözler işitmenden dolayı seni üzüntüye sokuyor.
فَاِنَّهُمْ لاَ يُكَذِّبُونَكَ	Onlar seni yalanlamıyorlar. Senin doğru söylediğini yakînen bildikleri için gizli toplantılarında ve kendi içlerinde seni yalana nisbet etmiyorlar.
كُذِّبَتْ رُسُلٌ	Peygamberler yalanlandı. Nuh, İbrahim, Musa ve İsa (a.s) gibi peygamberleri kendi ümmet ve kavimleri yalanlamıştı.
وَ لاَ مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ	Allah'ın kelimelerini değiştirici yoktur. Dostlarına yardım ve düşmanlarına helak vaâdi içeren kelimelerini değiştirecek kimse bulamazsın.
مِنْ نَبَإِ الْمُرْسَلِينَ	Peygamberlerin haberlerinden. Davetleri hususunda, ümmetleriyle beraber haberlerinden bir kısmı sana geldi.
تَبْتَغِيَ نَفَقًا	Yerin altında delik ararsın.
أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ	Veya göğe çıkabileceğin bir merdiven.
بِآيَةٍ	Âyet. Harikulade bir şey, yani mucize.
فَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ	Cahillerden olma. Allah'ın mahlûkatı hakkındaki takdiriyle, cahillerin durduğu yerde durma.

AÇIKLAMA

Bu âyetler Allah'ın, Rasûlünün terbiye ve kararlılığını kuvvetlendiren ve tebliğ ve açıklaması kendisine ait olan hakka davette sebatını arttırmağa yöneliktir. Allah (c.c) Rasûlüne şöyle buyurmaktadır: "Biliyoruz, onların sana söyledikleri" seni yalanlama ve seni sihirle itham etme sözleri, Allah'a iftiraları ve senin için kötülük olan daha başka şeyler "seni üzüyor." Hakikatte onlar,(1) senin doğruluğunu bildiklerinden, seni yalanlamıyorlar. Halbuki onlar sen onlara peygamberliğini haber vermeden önce seni "emin" sıfatıyla lâkap-

(1) Rivayet edildiğine göre Ebu Cehil ve onunla beraber Kureyş'ten bir grup insan Nebi (s.a.v.)'nin yanına geldiler ve ona: "Seni yalanlamıyoruz, muhakkak sen bize göre doğrusun, ancak biz senin getirdiğini yalanlıyoruz!" dediler. Ayet, bu rivayetin doğru olduğuna şahittir. "Seni yalanlıyorlar" sözünün manası, seni yalana nisbet ediyorlar ve sözünü reddediyorlardır.

landırıyorlardı. Ancak durumu bu olan zalimler, senin doğru söylediğini bildikleri ve kendi özel meclislerinde bunu kabul ettikleri halde sana iftira ediyorlar. Ancak onlar adetleri üzere kalma amaçlarını gerçekleştirmeye ve alıştıkları ibadeti sürdürmek için senin yalancı olmadığını ve doğru söylediğini bildikleri halde sana dilleriyle yalan nisbet ediyorlar.(1) Bunu bildiğinde, birincisi, buna üzülme; ikincisi, senden önce de peygamberler, senin eziyet görüp yalanlanman gibi yalanlandılar ve eziyet gördüler. Onlar, bizim yardımımız gelinceye kadar sabrettiler. Sen de, bizim yardımımız gelinceye kadar sabret. Çünkü Allah'ın, dostlarına yardım vaadini, düşmanlarına da helak tehdidini içeren sözlerini değiştirecek kimse yoktur. Şüphesiz sana peygamberlerin haber ve olaylarından bir kısmını sana vahyettiğimiz bu kitapta, Allah'ın yardımı gelinceye kadar, senin sabretmene yardım edecek şey gelmiştir. Üçüncüsü, "Eğer onların senin davetinden ve Allah'a inanmaktan yüz çevirmeleri, san ağır geliyorsa" öyleyse sen; yalan konuşmalarına rağmen, senden istedikleri ve sana kötü söyledikleri gibi, senin peygamberliğine ve sana inanmaya mecbur edecek bir mucize getir.

Yerin altından veya gökten bir mucize istemeye gücün yetiyorsa, yap. Bu gücünün ve tâkatının yetmeyeceği bir şeydir. Öyleyse bunu isteme. Şu halde sana, sabır düşmektedir: "Eğer sana, onların yüz çevirmeleri ağır geliyorsa, haydi yere inen bir delik veya göğe bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin." Sen, buna güç yetiremezsin, öyleyse sabret. Dördüncü olarak Allah onları, sana, risaletine iman ve dinine girme üzere toplamaya kâdirdir, fakat Allah bunu yüce hikmetler sebebiyle istememiştir. Öyleyse Rabbinin istemediğini sen de arzu etme. Muhakkak ki sen, bunu yaparsan cahillerden(2) olursun ve biz bunu senin için istemiyoruz.(3)

---

(1) İbn İshak ve başkalarının rivayetine göre: Ahnes b. Şerik, Ebu Cehil'e gelerek ona dedi ki: "Ey Ebu Hakem, (Ebu cehil'in künyesi Ebu hakem'dir) Muhammed'den işittiğim sözler hakkında görüşün nedir?" Çünkü müşrikler Peygamberimizin evine geliyor, o namaz kılarken Kur'an dinliyorlar, gün ağarınca dağılıyorlardı. Ebu Cehil ona şöyle dedi: "Ne işittin?" "Biz ve Abd-i Menaf oğulları şerefte mücadele ettik. Onlar yedirdi biz de yedirdik. Onlar verdi biz de verdik; Her konuda onlarla at başı yarıştık; Şimdi onlar kendisine gökten vahy inen peygamber bizden,diyorlar. Biz bunu asla kabul edemeyiz, dedi.

(2) Senin gibi birine bu gibi şeyler uygun değildir. Bütün bunlar Rasûlüllah'ı teselli etmek ve onu sabretmeye yöneltmek içindir. Kıyamet gününe kadar Allah yoluna her çağıran, eziyetle ve yalanlamayla yüz yüze gelecektir.

(3) Mânânın, bilginin ve ağır başlılığın zıddı olan cehl olması da caizdir. Birinci mânâyı Allah dileseydi onları hidayet üzere toplardı, ikinci mânaya "sana onların yüz çevirmeleri ağır geliyorsa" âyeti uygun düşmektedir.

SONUÇ

1- Rasûl bir insandır. Bu sebeple her insan gibi sevdiğini kaybedince üzülür.

2- Allah, vaadettiği yardım gelinceye kadar, Rasûlünü sabra teşvik ve teselli etmiştir.

3- Âyetlerde Allah'ın geçmiş ümmetler hakkındaki kuralları açıklanmıştır.

4- Allah, Rasûlünü cahillerin yanından uzaklaştırarak hallerin en üstününe ve makamların en hayırlısına irşad erdirmiştir.

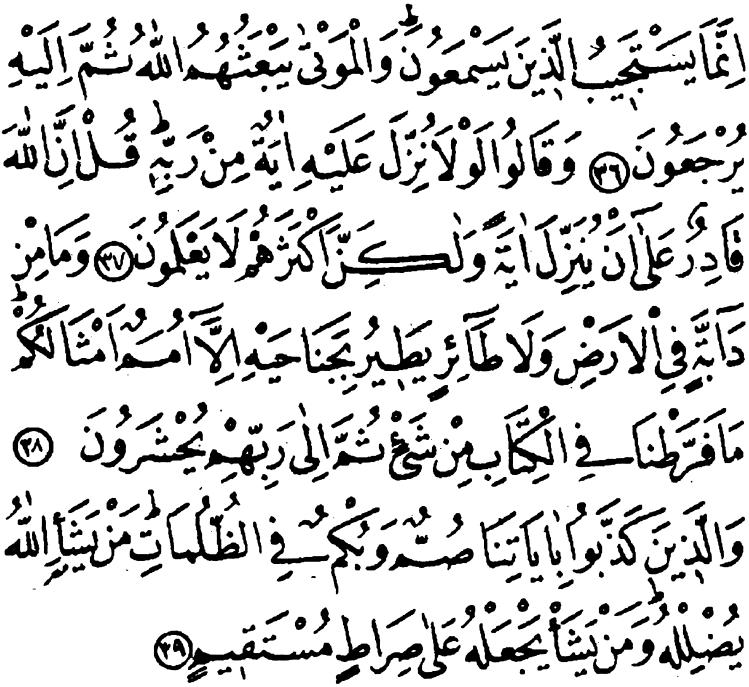

36- Ancak işitenler gelir, ölülere gelince, Allah onları diriltir, sonra O'na döndürülürler.

37- Dediler ki: "Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?" De ki: "Şüphesiz Allah, bir mucize indirmeye kâdirdir, fakat çokları bilmezler."

38- Yeryüzünde yürüyen hiç bir hayvan ve iki kanadıyla uçan

hiç bir kuş yoktur ki, onlarda sizin gibi birer ümmet olmasınlar. Biz Kitapta hiç bir şeyi eksik bırakmamışızdır. Sonra onlar, Rablerinin huzuruna toplanacaklardır.

39- Bizim âyetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içerisinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah dilediği kimseyi şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir.

SÖZLÜK

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ — Ancak uyarlar. Rasûlüllah (s.a.v)'in çağırdığı hak davete ancak işitenler icabet eder, inanır ve hidayete ererler.

يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ — Allah onları diriltecektir. Bu kıyamet günü olacaktır.

لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ — Ona bir âyet indirilmeli değil miydi?

آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ — Rabbinden bir âyet. Doğru söylediğine delil olan bir mucize.

لَا يَعْلَمُونَ — İnanmazlar. Mucizeyi getirmesi üzerine gerekecek helak ve yok olmayı bilmiyorlar.

مِنْ دَابَّةٍ — Hareketli her canlı. Dabbe, yer yüzünde yürüyen insan ve hayvan cinsinden her şeydir.

فِي الْكِتَابِ — Kitapta. Kaderlerin yazılı olduğu kitapta veya levh-i mahfuzda.

صُمٌّ وَبُكْمٌ — Sağır ve dilsiz halde.

فِي الظُّلُمَاتِ — Karanlıklarda.

صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٍ — Doğru yol ki, dünya ve ahiret mutluluğuna götüren İslâm dinidir.

AÇIKLAMA

Geçen ayetlerde Allah, Rasûlünü teselli ve sabra teşvik ettikten sonra, sabır ve sebatta yardımcı olacak ilmî hakikatleri bildiriyor. Şöyleki: Allah, Rasûlüne, davetini işitenlerin geleceğini bildiriyor. Çünkü o kimselerdeki işitme duyusu sağlamdır. Vazifesini yerine getirmesine engel olacak hakkı çirkin görme, ehline ve ona davet edene kin besleme O mü'minlere isâbet etmemiştir. İşte daveti kabul edecek olanlar bunlardır. Çünkü bu kimseler diridirler, ölü değildirler. Çünkü devleti, ölüler işitmez. Bu nedenle onlar daveti kabul etmezler. Ancak, Allah onları kıyamet günü diriltecek, bütün herkes O'na, kabul eden kimseler olarak dönecektir. Kalbi ölü olduğu için kabul et-

meyen kimselere Allah, işlediklerinin karşılığını tam olarak verecektir. Şüphesiz Allah herşeye kâdirdir. İlk ayetin (36.) delâlet ettiği mana budur.

37. ayete gelince; "Ona Rabbinden bir âyet indirilmeli değil miydi?" ifadesiyle Allah, Rasûlüne haber vermekte ve müşriklere: "Allah âyet indirmeye kâdirdir" demesini öğretmektedir. Âyetlerde geçen "âyet" kelimesi ölüye can vermek, dağları yürütmek ve gözleriyle görecekleri melekleri indirmek, gibi mucizedir. Fakat Allah, hikmetli idare ve yüce hikmetler nedeniyle bu mucizeyi indirmemiştir. "Fakat insanların çoğu" bu konudaki hikmeti "bilmezler."(1) Eğer bilselerdi ki, bu mucize indirildiğinde hayatlarının sonu olacak, onlar bu ayeti istemezlerdi. 37. ayetin içerdiği anlam budur.

38. ayete gelince ki bu Allah'ın, "Yeryüzünde yürüyen hiç bir hayvan veya iki kanadıyla uçan(2) hiç bir kuş yoktur ki onlar da sizin gibi birer ümmet olmasın..." sözüdür. Bu ayet, Allah'ın kemâlini, ilminin kapsamını, kudretinin büyüklüğünü ve idaresinin genişliğini ifade için, âyetler indirmeye kâdir olduğuna delil olarak indirilmiştir. Yeryüzünde yürüyen veya gökte kanatlarıyla uçan hiç bir hayvan yoktur ki, yaratılış, rızık ve hayatlarını idare konusunda Allah'a muhtaç olan insan cinsi gibi birer ümmet olmasın... Bunun üzerinde bu nimetler karşısında insanın amelinin sayılması, sonra kıyamette tekrar diriltilmesi, muhasebesi ve karşılığının verilmesi vardır. Bütün bunlar her an bir şey olurken, kader kitabının yazdığı kapsadığı şeylerdir. Kader kitabından yani levh-i mahfuzdan hiç bir şey dışarda kalamaz. "Biz Kitab'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık." Allah'ın mucize indirmekden aciz olması düşünülebilir mi? Yarattığı her şey onun kudretine, ilmine, birliğine ve rızasına uygun olarak ona kulluk yapmak gerektiğine delâlet etmektedir. "Sonra onlar Rablerinin katında toplanacaklardır."(3) Yani, her hayvan ve her kuş ister istemez öle-

(1) Ayet indirmemesinin hikmeti, indirseydi onlar inanmayacak ve onları helak edecekti. Fakat Allah onların neslinden kendisine ibadet eden ve bir olduğunu kabul eden kimseler çıkarmak için onları bırakmayı, helaketmemeyi istiyordu.

(2) İnsanla hayvan ve kuş arasındaki bu benzerlik, insanın hayvana zulmetmemesini, eziyet etmemesini ve emredildiği şeyi aşmamasını gerektirmektedir. Aradaki benzerlik her ikisinin de Allah'ı tesbih etmesi ve vahdaniyetine delâlet etmesidir.

(3) Kurtubi demiştirki: "Hayvanların haşredileceğini kabul etmek sahih olan görüştür. Her ne kadar hayvanlarda, hüküm sebebiyle kalem cereyan etmiyorsa da kendi aralarında olan şeylerle hesaba çekileceklerdir. Ebu Zer'den rivayete göre: Rasûlüllah'ın yanında iki koç toslaşmış, Rasûlüllah: "Ey Ebu Zer bunların toslaşmaları konusunda bir şey biliyor musun?" demesi üzerine, Ebu Zer: "Hayır," demiş. Rasûlüllah Allah biliyor ve aralarında hükmedecek!" demiştir.

cek, isteseler de istemeseler de tekrar diriltileceklerdir.(1) Sadece Allah öldüren, dirilten, hesaba çeken ve karşılık verendir. Bundan dolayı Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar "karanlıklar içerisinde sağır ve dilsizdirler." Çünkü diri olanlar işitir, konuşur ve görürler. Öyleyse bunlar diri değil ölüdürler ve hiç bir şeyin farkında değildirler. Son olarak Allah kullarına bildirdi ki, bu kişilerin, nasıl ki sapıtmaları Allah'ın elindeyse, hidayetleri de O'nun elindedir. Kimi isterse onu hidayete erdirir, kimi isterse onu saptırır. Buna göre, kim hidayet isterse, doğruluk üzere Allah (c.c)'den istesin, kim de hidayetten yüz çevirirse, hidayet ona asla verilmeyecektir.

SONUÇ

1- Allah'a, Rasûlüne ve onlara kavuşmaya iman hayat, bunları inkâr ölümdür. Şu halde mü'min diri, kâfir ölüdür.

2- Mucizelerin geriye bırakılış nedeni, Allah'ın indirdiği takdirde inanmayacaklarını, bundan dolayı da azabı hakedeceklerini bilmesidir.

3- Yeryüzünde ümmetler ve cinsleri birden fazladır.(2) Fakat hepsi Allah'ın idaresine boyun eğer ve ona kulluk eder.

4- Kaza ve kader ve bunların Ümmü'l-kitap'ta (Levh-i Mahfuz) yazılı olduğu açıklanmaktadır.

---

(1) "Haşrolunacaklar" ayeti hakkında bunun ölüm olduğu söylenmiştir. İbn Abbas'tan gelen rivayet budur. Mücahid ve Dahhak da aynı şeyi söylemişlerdir. Haşr'ın kıyamette tekrar dirilmek olduğu da söylenmiştir. Doğru olan da budur.

(2) İbn Kesir, Hafız Ebu Yâla, Cabir b. Abdillah'tan gelen kendi senediyle şöyle rivayet etmektedir: "Çekirgeler Ömer (r.a)'ın halifeliği zamanında bir sene görülmedi. Çekirgeleri sordu, ona hiç birşey haber verilemedi. Bu sebeple hüzünlendi ve Şam'a varıncaya kadar çeşitli bölgelere atlı gönderdi. O şöyle soruyordu: "Çekirgelerden her hangi bir durum görüldü mü görülmedi mi?" Yemen tarafından gelen kişi bir avuç dolusu çekirge getirdi ve Ömer'in önüne attı. Ömer bunu görünce tekbir getirdi ve şunu söyledi: Rasûlüllah'ı şöyle derken işittim: "Allah bin ümmet yarattı. 600'ü denizde 400 'ü karadadır. Bunlardan ilk yol alacak çekirgelerdir."

Cihad, İmtihan ve Sabır 7
Kâfirlere İtaat Etmek 14
Cihadda İstişare Prensipleri 26
İslâm'dan Kaçınmak 29
Emanetlere Hıyanet Etmek 31
Allah Yolunda Öldürülenler 38
Şeytanın Hilelerinden 40
Küfürde Yarışanlar 44
Her Nefis Ölümü Tadacıdır 54
Allah'ın Emirlerini Gizlemek 57
Yer ve Göklerin Yaradılışında Düşünmek 60
Kâfirlerin Hallerine Aldanmamak 65

NİSA SÛRESİ

İnsanlığın Yaradılışı 73
Yetim Malları 75
Miras Durumları 81
Allah'ın Ölçüleri 93
Kızları Zorla Evlendirmek 100
Evlenilmesi Haram Olan Kadınlar 105
Büyük Günahlar 123
İslâm'da Aile Hayatının Prensipleri 130
Eşlerin Hak ve Sorumlulukları 137
Ana-Baba ve Akrabalara Karşı Görevlerimiz 157
Allah Zerre Kadar Zulmetmez 162
Allah'a Şirk Koşmak 175
Küfür ve İman Karşılaştırılması 183
Emanetleri Ehline Vermek 186
İman Ettiklerini İddia Edenler 190
Peygambere İftira Etmenin Hükmü 194
Tedbirli ve İhtiyatlı Olmak 200
Zayıf ve Düşkün İnsanları Korumak 203
En Sağlam Kalelerde Olunsa da Ölüm Gelir 207
Peygambere İtaat Eden Allah'a İtaat Etmiş Olur 211
Mü'minlerin Münafıklar Karşısındaki Tutumları 219
Haksız Yere İnsan Öldürmek 226
Mü'minlerin Cihad Meydanındaki Tutumları 230
İslâm'da Hicretin Konumu 234
Seferde Namazların Durumu 238
Allah'ın İndirdikleriyle Hükmetmek 245

Tevbe ve Pişmanlık 248
Üç Kişi Birlikte İken İki Kişinin Gizli Gizli Konuşması 251
Allah'a Ortak Koşmak 254
İman ve Salih Amelin Karşılığı 258
Allah'ın Hanımlar Hakkındaki Tavsiyeleri 263
Her İşte Adaleti Gözetmek 271
Münafık ve Kafirleri Dost Edinmek 275
Allah Kötülükleri Sevmez 285
Ehl-i Kitabın Peygambere Karşı Tutumları 289
Yahudilerin Yaptığı Zulümlerinden 296
Peygamberlerin Genel Vazifeleri 299
Kâfirlerin Halleri 302
İsa (a.s.) ve Ehli Kitap 305
Allah'ın İnsanlığa Hitabı 309
Ana-Babasız ve Çocuksuz Kişinin Mirası 311

MAİDE SÛRESİ

Hayırda Yardımlaşıp Şerde Yardımlaşmama Prensibi 317
Haram Olan Yiyecekler ve Dinin Tamam Oluşu 321
Av Hayvanı Yetiştirme 327
Namaz Abdesti 331
Her Durumda Adaleti Gözetmek 336
Allah'ın İsrailoğullarından Söz Alması 340
İsa (a.s.) Hakkındaki İftiralar 348
Musa (a.s.) ve Kavmi 353
Âdem (a.s.)'ın Oğulları 359
Allah ve Rasûlüne Karşı Savaşanlar 365
Allah'a Vesile Aramak 368
Hırsızlığın Cezası 371
Küfürde Yarışanlar 374
Tevrat ve İçindekiler 378
Kur'an ve Kendinden Önceki Kitaplar 382
Yahudi ve Hristiyanları Veli Edinmek 386
Allah'ın Dininden Dönmek 389
Allah'ın Dinini Eğlence Edinenler 393
Dini Tebliğ Etmek 402
Allah Üçün Üçüncüsüdür Diyenler 409
Yahudilerin Müslümanlara Olan Düşmanlığı 416
Helâl ve Temiz Olanları Haram Etmek 421
İçki ve Kumar 427

İhramlı İken Avlanmak....431
Kâbe'nin Bir Kıyam Merkezi Oluşu....436
Hakkında Susulanların Mübah Oluşu....441
Asıl Olan Mü'minlerin İstikamette Olmaları....444
Şahidliği Allah İçin Yapmak....447
Bütün Peygamberlerin Toplandığı Gün....451
İsa (a.s.) ve Yardımcıları....456

EN'AM SÛRESİ
İnsanın Yaradılışı....467
Gerçekleri Kabul Etmemek....470
Yer ve Göklerin Sahibi....476
Musibetleri Allah'tan Başkası Gideremez....481
Hakka Karşı Kulak Tıkamak....488
Peygamberin Yalanlanması....494
Gerçekleri Kabul Edebilmek....497